

УНИВЕРСИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА № 180

СОЛУНЪ
ВЪ
БЪЛГАРСКАТА ДУХОВНА КУЛТУРА

ИСТОРИЧЕСКИ ОЧЕРКЪ И ДОКУМЕНТИ

ОТЪ

ПРОФ. ИВ. СИЃАРОВЪ

СОФИЯ — ПРИДВОРНА ПЕЧАТНИЦА — 1937

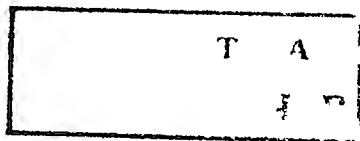
УНИВЕРСИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА № 180

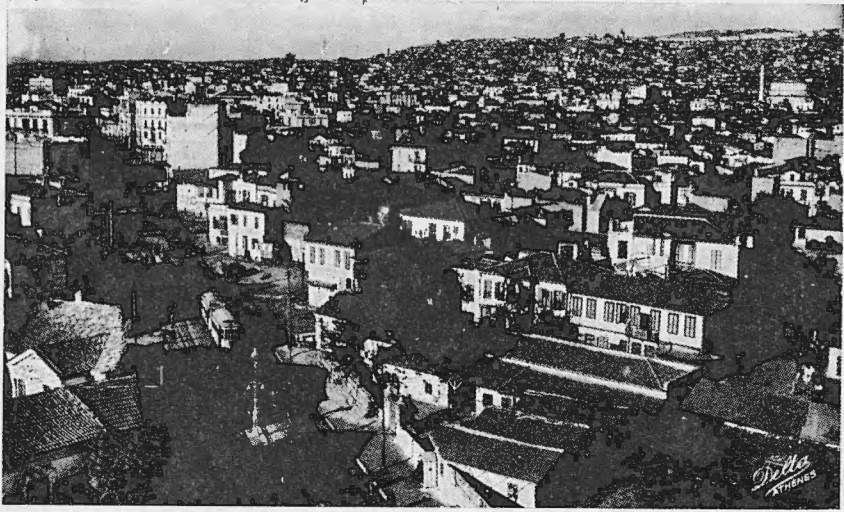
СОЛУНЪ
ВЪ
БЪЛГАРСКАТА ДУХОВНА КУЛТУРА

ИСТОРИЧЕСКИ ОЧЕРКЪ И ДОКУМЕНТИ

ОТЪ

ПРОФ. ИВ. СНЪГАРОВЪ

Гр. Солунъ

ПРЕДГОВОРЪ

Отечеството е действителна величина, а не въображаема, както неправилно учатъ космополитицитѣ. То е жива сила, която мощно влияе и на личността, и на обществото. Връзките на човѣка съ земята, гдето се родилъ и израстналъ, сж тѣй крепки и неразривни, както връзките ни съ нашитѣ родители. Растението дължи своитѣ живителни сокове на почвата, на която расте. Такова значение има и отечеството за развоя на хората и народитѣ. Затова само теоретически може да има безотечественикъ. И най-върлиятъ безотечественикъ ще почувствува тжга за родината, когато бжде захвърленъ въ чужда земя. Ако е безумие да се отрича невидимиятъ Богъ, споредъ мждритѣ думи на псалмопѣвеца Давидъ, то още по-голѣмо безумие (абсурдъ) е да се отрича отечеството, което виждаме и чувствуваме.

Сжществува българско отечество. Това е такава очевидна истина, каквато е сжществуването на български народъ. Българското отечество е не само прекрасно — съ дивни планини и китни равнини, съ бистри рѣки и лазурни езера. То е одухотворено сжщество, свещена земя. Българската земя е осветена отъ Духа Божи, Който презъ вѣковетѣ е витаелъ надъ нея и създалъ нѣколко светилища — извори на висшъ духовенъ животъ. Историята на българската култура е тѣсно свързана съ тѣзи огнища, гдето се образувала и възраждала българската народност. Солунъ и Охридъ, Преславъ и Търново — ето великитѣ светини, които сж осветили българското отечество. Не може да има споръ, че най-стара българска светиня е Солунъ. Той е нашиятъ Витлеемъ. Тамъ се роди славянобългарската народност. Безъ св. Солунски братя не щѣше да има славянобългарски народъ.

Градътъ на св. Кирила и Методия е предметъ на настоящия ми трудъ. Моето духовно развитие се намираще подъ въздействието на лжчитѣ отъ три свѣтлоносни града: моя роденъ градъ Охридъ, Солунъ и Цариградъ. Още като дете често слушахъ въ кжщи да се говори за Солунъ. По-малкиятъ братъ на майка ми бѣше ученикъ въ Солунската мжжка гимназия. Той, както и други ученици отъ Охридъ, разнасяха славата на македонската столица и ми вдѣхваха копнежъ да я видя. После, като ученикъ въ Цариградската духовна семи-

нария (1900—1906), всъка лѣтна ваканция два пжти минавахъ презъ Солунъ съ по-голѣмъ или по-малкъ престой. Тогава Солунъ бѣше центъръ на тайнствено-страшната Македонско-одринска революционна организация и ми се виждаше озаренъ съ чаровно сияние. Посветенъ въ революционното дѣло, азъ минавахъ съ високо благоговение по тѣснитѣ улици на Солунъ. Особено честитъ се почувствувахъ, когато презъ пролѣтѣта на 1913 г. бѣхъ премѣстенъ за учителъ въ Солунската мъжка гимназия. Имайки вече опредѣлено влѣчение къмъ историческата наука, азъ се взирахъ въ солунскитѣ старини, но най-много се наслаждавахъ отъ съзнанието, че живѣя въ люлката на българската духовна култура.

Солунъ ми стана твърде милъ градъ, но не мислѣхъ да се занимая съ неговото минало, защото бѣхъ заетъ съ други въпроси и смѣтахъ, че Солунъ, веднажъ само блѣсналъ въ зората на българския духовенъ животъ, не дава достатъчно материали за особенъ исторически очеркъ. Обаче преди нѣколко години бѣхъ поканенъ да напиша статия за сборника „Солунъ“, който вече излѣзе презъ 1934 г. по случай 50 години отъ основаването на Солунската мъжка гимназия. Тоя позивъ бѣше като че гласъ на родината, и не можехъ да не се отзова. Решихъ да събера сведения и споредъ тѣхъ да очертая участието, което взималъ Солунъ въ развоя на българската духовна култура, най-вече презъ време на възраждането и църковната борба, когато всички български градове сж направили повече или по-малко усилия за духовно освобождение.

Плодъ на дълговремененъ трудъ е настоящата ми книга. Тя бѣ привършена още презъ 1934 г., но нѣмаше, кой да я издаде. И Св. Синодъ, и Министерството на народното просвѣщение отказаха да подпомогнатъ издаването ѝ. Най-после Академическиятъ съветъ на Софийския университетъ, схващайки историческото значение на родния градъ на св. Кирила и Методия за българския народъ, реши да се издаде моятъ трудъ като отдѣленъ № на „Университетската библиотека“. Считаю за свой дългъ да изкажа на Академическия съветъ дълбоката си благодарностъ за това негово народополезно решение.

Трудно е да се върви по неотъпкани пжтища, особено въ дебритѣ на нашето минало, гдето издирвачтъ често е петименъ да зърне поне една искра, за да може да се ориентира. Като пишехъ тоя трудъ, изпитвахъ мъжнотии отъ нѣмане на достатъчно сведения (особено за стария периодъ) и отъ множество материали (за новия периодъ), въ които нерѣдко се даватъ противоречиви сведения. За опорна точка и критерий считахъ официалнитѣ документи, които намѣрихъ въ екзархийската архива. По-малко довѣрие имахъ къмъ споменитѣ на нѣкои солунски дейци — било поради субективния

характеръ на тоя родъ съчинения, било поради това, че споменитѣ сж написани късно и повече на паметъ. Постарахъ се да внесе яснота въ нѣкои разноречиви сведения, но съзнавамъ, че все остава нѣщо недоуяснено. При все това вѣрвамъ, че отъ настоящия очеркъ ще бжде ясно за българското общество, какво значение ималъ Солунъ за напредъка на българщината, особено въ Македония. Вижда се добре, че въ Солунъ не безъ ревностъ се е градило българско църковно-училищно дѣло много години преди откриването на Солунската мъжка гимназия (1881/82 г.) и че Солунската българска община, колкото и малка въ сравнение съ гръцката въ сжщия градъ, е упражнявала силно нравствено влияние върху българскитѣ общини въ вжтрешността на Македония.

Съ цель да се убеди читателтъ напълно въ тая историческа истина и да почувствува духа на солунскитѣ дейци, давамъ тукъ много документи, повечето отъ които за пръвъ пжтъ се обнародватъ. Помѣствамъ и стихотворения на Георгий Динковъ. Тѣ нѣматъ художествена стойностъ, но може да се смѣтатъ за литературно-исторически материали и за биографски документи, които изразяватъ поетическата склонностъ на младия авторъ и най-вече неговото пламенно родолюбие и борчески духъ.

Ако и да е монография, моятъ трудъ е свързанъ съ лекциитѣ ми по българска църковна история. Желаяйки да бжде той и като пособие за студентитѣ въ Богословския факултетъ, отдѣлихъ критическия апаратъ отъ текста и за прегледностъ разчленихъ съчинението на седемъ глави. За погълъма нагледностъ прилагамъ карта на Солунската областъ отъ В. Кънчовъ, образитѣ на главнитѣ строители на църковно-училищното дѣло въ Солунъ и табло на солунски учители, действували преди първия опитъ да се открие гимназия въ Солунъ (1880/81 уч. г.).

Авторътъ

СЪДЪРЖАНИЕ

ГЛАВА I

ИСТОРИЧЕСКИ ПОГЛЕДЪ ВЪРХУ ДУХОВНИЯ ЖИВОТЪ ВЪ СОЛУНЪ ДО XIX В.

Стр.

- 1) Християнската църква въ Солунъ презъ I, II и III в. —
- 2) Издигането на Солунъ презъ IV, V и VI в. — 3) Солунъ — християнски просвѣтителъ на македонскитѣ славяни. — 4) Дѣлото на св. Солунски братя. — 5) Българскитѣ царе (Симеонъ, Самуилъ, Калоянъ) и Солунъ. — 6) Драговитската богомилска църква. — 7) Взаимотношения между Солунъ и Охридъ презъ XI и XII в. — 8) Евстатий Солунски и южномакедонското българско население. — 9) Връзки на Зографския и Хилендарския манастири съ Солунъ. — 10) Влияние на охридския архиеп. Димитъръ Хоматианъ въ Солунъ. — 11) Царь Иванъ Асенъ II и Солунъ. — 12) Взаимодействия между Солунъ и бълг. народность отъ XIII до XIX в. 1—25

ГЛАВА II

ВЪЗРАЖДАНЕ НА БЪЛГАРЩИНАТА ВЪ СОЛУНЪ

- 1) Българи въ Солунъ презъ първата половина на XIX в. —
- 2) Западномакедонски работници—будители на солунскитѣ българи. Шивашкиятъ еснафъ. — 3) Келийно училище въ 1833 г. — 4) Българска печатница въ Солунъ. Хаджи Теодосий Синайски — баща на бълг. книгопечатане. — 5) Значението на Гюлханския хатишерифъ. — 6) Постъпки на солунски занаятчии за откриване на бълг. училище въ Солунъ. — 7) Влияние на народнитѣ будители отъ други мѣста върху солунскитѣ българи. — 8) Просвѣтна дейность на Павелъ Божигробски. Печатницата на Кириякъ Държиловець. — 9) Борба на Неофита Солунски срещу Партения Полянински. — 10) Отзвuci отъ борбата на македонскитѣ български градове въ Солунъ. Въздействие на Дим. Миладиновъ, Стефанъ Верковичъ, Павелъ Божигробски. — 11) Идеята за независима Охридска патриаршия. Бълг. вестници въ Солунъ. Български преводи въ Солунско. 26—44

ГЛАВА III

БОРБА НА СОЛУНЦИ ЗА ДУХОВНА СВОБОДА

- 1) Гърцитѣ и пробуждането на солунскитѣ българи. — 2) Противодействие на солунския митрополитъ Неофитъ. — 3) Недоволство на солунци отъ своя владика. — 4) Движение за отваряне на българско

училище. — 5) Идея за богословско училище въ Солунъ. — 6) Славка Динкова — първа солунска учителка. — 7) Грижи на населението за българското училище. — 8) Благодетели на училището. — 9) Българският печатъ и просвѣтното движение въ Солунъ. — 10) Славка Динкова като писателка. — 11) Значение на Славкиното училище. — 12) Борба на солунци за българския езикъ въ вилаетския в. „Селяникъ“

45—55

ГЛАВА IV

БЪЛГАРСКА ЦЪРКОВНА ОБЩИНА ВЪ СОЛУНЪ

1) Българско събрание и основаване на българска община въ Солунъ презъ 1868 г. — 2) Отчетъ на Георгий Динковъ за своята обществена дейность и за бълг. училище. — 3) Първо отпразднуване деня на св. Кирила и Методия въ 1868 г. — 4) Идея за български храмъ въ Солунъ. — 5) Раздори между солунскитѣ първенци. Разтурване на общината. — 6) Желание на солунци да участвуватъ въ общата борба на бълг. народъ. — 7) Възстановление на Солунската община въ 1869 г. Нейната програма и нейнитѣ връзки съ Привременния бълг. съветъ въ Цариградъ. — 8) Откриване на общинско училище въ 1869 г. — 9) Учителитѣ иеродяконъ Агапий и Ст. Божковъ. — 10) Идеята за бълг. храмъ „Св. Кирилъ и Методий“ и българска гимназия въ Солунъ. — 11) Новъ раздоръ въ Солунската община. Отстраняване на недоразуменията. Усилия за покупка на мѣсто за храмъ и училище. — 12) Влияние на общината и училището. — 13) С. Негованъ и гърцизмътъ. — 14) Солунската община въ единение съ другитѣ бълг. общини. Съзнание у солунци за своето предназначение. Идея за български владика. — 15) Солунскитѣ българи въ защита на македонското бълг. население. — 16) Отпоръ на гръцката пропаганда. — 17) Отношенията на солунскитѣ валии Акифъ паша и Сабри паша къмъ българитѣ

56—66

ГЛАВА V.

ДЕЙНОСТЪ НА СОЛУНСКАТА БЪЛГАРСКА ОБЩИНА
ДО ИДВАНЕТО НА ЕПИСКОПА НИЛЪ ВЪ СОЛУНЪ
(1873 г.)

1) Радостта на солунскитѣ българи отъ разрешението на бълг. църковенъ въпросъ. — 2) Стремезътъ на Солунската община да се благоустрои и да заеме ржководно мѣсто въ Македония. — 3) Дейность на братя Паунчеви и монахиня Пелагия. — 4) Мечта на негованци за български патриархъ. — 5) Девическо училище въ Солунъ. Баба Недѣля Петкова. Парична помощ на Зографъ

ския манастир. — 6) Трудности на солунските дейци. Ежби, Паунчева и дебранска партии въ Солунъ. П. Р. Славейковъ и солунските обществени работи. — 7) Грижи на Солунската община за бълг. храмъ. Ръководство на Екзархията. Солунски дейци — свързка между Екзархията и македонските общини. Димитъръ Паунчевъ и Църковно-народниятъ съборъ. — 8) Засилване на гръцката пропаганда. Изхвърляне на българския езикъ отъ вилаетския в. „Селяникъ“. — 9) Тържествено отпразднуване деня на св. Кирила и Методия въ 1871 и 1872 г. Църковна служба на славянски. — 10) Нравствена подкрепа на външни обществени дейци (К. Сарафовъ, Гоговъ и др.). — 11) Екзархията срещу елинизма въ Солунъ и др. градове. Тодоръ Кусевичъ въ Солунъ презъ 1872 г. — 12) Неплащане на владишина. Оплакване на гръцкитъ владици въ Солунския вилаетъ. С. Зарово за българското си училище. — 13) Безстрашието на солунските българи отъ схизмата. — 14) Солунската община се обявила за присъединена къмъ Екзархията. Изборъ на о. Наркиса за митрополитъ на Солунско-воденско-полянската епархия. — 15) Попъ Петъръ Димитровъ — председател на Солунската община отъ 1872 г. Оформяване на Солунската община въ църковно-административна единица. — 16) Прѣчки въ дейността на попъ Петра. Нови ежби между общинаритъ. Отсъствие на българинъ въ Солунския вилаетски междисъ. — 17) Тържествено посрѣщане на новия велешко-струмишки митрополитъ Дамаскинъ въ Солунъ. — 18) 11 май презъ 1873 г. въ Солунъ, Зарово и Гумендже. — 19) Позивъ за издигане храмъ-паметникъ на св. Солунски братя въ Солунъ. Откликъ на Екзархията и Македонската дружина. Голѣмо дарение на Зографския манастиръ и калофереца Станчо Увалиевъ. — 20) Откриване на бълг. параклисъ въ Солунъ въ 1873 г. Увеличение на екзархиститъ въ Солунъ. Двама нови бълг. свещеници. — 21) Отражение на солунския успѣхъ между сѣрскитъ българи. — 22) Благосклонното отнасяне на солунския валия Митхадъ паша. . . 77—116

ГЛАВА VI

ДЕЙНОСТЪ НА СОЛУНСКАТА ОБЩИНА ДО БЕРЛИНСКИЯ КОНГРЕСЪ

1) Грижи на екзарха Антима за издигането на Солунската община. — 2) Смоленскиятъ епископъ Нилъ — духовенъ ръководител на Солунската областъ отъ 1873 г. Подемъ у българското население. Отзоваване на еп. Нила. — 3) Униатско движение въ Южна Македония. Еп. Нилъ — униатъ. Попъ Петъръ обвиненъ въ униатство. Солунската община въ защита на Екзархията. Несполуката на епископъ Рафаила въ Солунъ. Съратници на Екзархията въ Солунъ. — 4) Оправдаването на попъ Петра. Две главни цели въ неговата църковно-обществена дейность. — 5) Махзаръ на Солунската епархия за български владика. Противодействие на новия

солунски валия и солунския митрополитъ. Гръцки заплахи и насилия. — 6) Преуспѣване на българския параклисъ. Тържествено посрѣщане на новитѣ български владци Натанаилъ Охридски и Доротей Скопски въ Солунъ. Празникътъ Св. Кирилъ и Методий въ Солунъ презъ 1874 г. Ученолюбиво дружество, книжарница, „българомакедонски ханъ“ въ Солунъ. — 7) Солунската община — посрѣдница между Екзархията и другитѣ македонски български общини. — 8) Сътрудничеството на Аверкий Зографски, Д. Паунчевъ, солунскитѣ учители и др. — 9) Учителкитѣ Недѣля Петкова и Станислава въ услуга на бълг. революционно движение. — 10) Ежби въ Солунъ. Недоволство отъ гл. учители Мих. Буботиновъ и Ив. Шумковъ. Разстроени финанси на Солунската община. — 11) Грижи на Македонската дружина за солунскитѣ училища. Публични изпити въ солунскитѣ училища презъ 1873 г. Насърчителни ученически успѣхи. Учебното дѣло въ Солунъ 1874—1877 г. — 12) Убийство на двама западно-европейски консули въ 1876 г. Подигнатъ духъ на екзарх. българи. — 13) Насилия на солунския и др. гръцки владци. Влошаване положението на попъ Петра. Затваряне на българската книжтрница въ Солунъ. — 14) Тежко финансово положение на Солунската община. Въпросътъ за подаренитѣ отъ Зографския манастиръ 500 лири 117—160

ГЛАВА VII

ДЕЙНОСТЪ НА СОЛУНСКАТА ОБЩИНА ОТЪ 1878 г. ДО 1884 г.

1) Солунската община и новиятъ екзархъ. Солунскитѣ българи и Санстефанскитѣ миръ. Отражение на македонското революционно брожение въ Солунъ. — 2) Солунъ — притегателенъ центъръ на македонскитѣ българи. Дейностъ на Наумъ Спространовъ. — 3) Прѣчки на турската власть. Походъ на гръцкитѣ владци. — 4) Отпоръ на Солунската община. Стремжитѣ на новия ѝ председател архим. Козма. Солунскитѣ учители въ услуга на общината. — 5) Грижи на Солунската община за училищата. Откриване и уредба на мъжка и девическа гимназии съ пансиони. Тѣхното значение за българското население въ Македония. — 6) Ежби между солунскитѣ дейци. Намѣса на Екзархията. — 7) Подигане престижа на Солунската община. Благосклонното отнасяне на солунския валия Галибъ паша. — 8) Солунската община къмъ по-голѣма самодейностъ. Бдителността ѝ: срещу католишката пропаганда и за провѣрителнитѣ изпити. Нейни постѣпки за единъ членъ-българинъ въ Солунския идаре меджлиси, за български владика и за български храмъ. Преустройство на параклиса въ храмъ. — 9) Българска книжарница въ Солунъ 161—192

I.

ИСТОРИЧЕСКИ ПОГЛЕДЪ ВЪРХУ ДУХОВНИЯ ЖИВОТЪ ВЪ СОЛУНЪ ДО XIX В.

Една отъ най-големитѣ ценности, които е създала славната македонска държава, е гр. Солунъ, дивна красавица и незамѣнимо пристанище на Балканския полуостровъ. Навѣрно, както съобщава Страбонъ, македонскиятъ царь Касандръ е основалъ тоя градъ¹⁾ (около 316 год.) и го нарекълъ Θεσσαλονίκη по името на своята жена, дъщеря на македонския царь Филипъ II.²⁾ Ако и да не е билъ столица на македонското царство, Солунъ за винаги се е свързалъ съ областта Македония, станалъ е нейно олицетворение и изворъ на духовната ѝ мощъ. Когато апостолъ Павелъ отъ малоазийския градъ Трояда е решилъ да отиде въ Европа, за да разпространява християнството, той се е устремилъ къмъ Солунъ съ намѣрение да основе тукъ една твърдина, отдето новата вѣра да може да нанася победи на гръцкото езичество.³⁾ И, наистина, той не се е излъгалъ: въ Солунъ е засиялъ единъ фаръ, чийто лъчи се прѣснали навътре въ разни кѣтове на полуострова. Християнската община въ Солунъ тѣй ревностно е служила на Христовото дѣло, че, както самъ нейниятъ основателъ ап. Павелъ свидетелствува, тя е станала „образецъ за всички вѣрващи (християни) въ Македония и Ахация“ (Гърция), центъръ, отдето „проехтѣ словото Господне не само въ Македония и Ахация, но и навредъ се понесе славата“ на нейната „вѣра въ Бога“ (1 Сол. 1, 7—8). Солунскитѣ християни сж били „подражатели“ на християнитѣ въ Иудея и на своя пръвъ учителъ ап. Павелъ, който, възторженъ отъ тѣхната взаимна любовъ (2 Сол. 1, 3), се хвалѣлъ съ тѣхъ предъ другитѣ християни заради тѣхното „търпение и вѣра при всички гонения и скърби“ (2 Сол. 1, 4), смѣталъ ги за своя „слава и радостъ“, за „вѣнецъ на своитѣ трудове“ (1 Сол. 2, 19—20). Грижливо кърмена отъ ап. Павла и неговитѣ най-близки помощници Силуанъ и Тимотей, Солунската християнска община е дала нѣколко нови сътрудници, които, придружавайки ап. Павла, сж облекчавали тежестта на неговия апостолски подвигъ и сжщевременно сж възприемали дълбоко неговия възвишенъ духъ. Такива сж били Аристархъ,⁴⁾ Секундъ, Ясонъ,⁵⁾ Димасъ. Частно Аристархъ

и Димасъ сж придружавали ап. Павла дори въ Римъ, гдето той билъ затворенъ. Сигурно, тѣзи апостолски ученици сж подготвили свои добри приемници, които сж разнасяли евангелската свѣтлина въ вѣтрешността на Балк. полуостровъ между гърци, латинци, траки и илирийци. Солунската църква е устояла на всички люти гонения на езическото общество и римската власт. Тя е запечатила вѣрата си въ Исуса Христа съ кръвта на много мъченици,⁶⁾ особено при императоритѣ Диоклетіанъ (286—305) и Галерій († 311). Св. Димитъръ Солунски, солунски проконсулъ († около 306 г.), е единъ отъ най-голѣмитѣ християнски мъченици. Неговиятъ високъ култъ, който се развилъ между старитѣ народи на Балк. полуостровъ, е преминалъ после у българитѣ, които чрезъ това се свързали и духовно съ Солунъ. Частно между градоветѣ Тивериополъ (после Струмица) и Солунъ се създаде връзка и чрезъ подвига на 15-тѣ Тивериополски мъченици.⁷⁾

Поради тѣзи нравствени качества, Солунската църква е придобивала рѣководно влияние надъ християнскитѣ общини или църкви въ градоветѣ на римскитѣ провинции Първа Македония, чийто главенъ градъ билъ Солунъ, Втора Македония, Епиръ и др. За това е благоприятствувало и развитието на Солунъ като търговски и гражданско-административенъ центъръ, поради което той билъ наричанъ „майка на цѣла Македония“, „митрополия на Македония“, пръвъ градъ на македонцитѣ. При импер. Диоклетіанъ Солунъ е станалъ главенъ градъ на Македонския диоцезъ⁸⁾, седалище на диоцезния управителъ, титулуванъ *spectabilis vicarius* („виденъ намѣстникъ“) на римския императоръ⁹⁾; а отъ 379 год., когато западната частъ на Балк. полуостровъ била преустроена, Солунъ е билъ столица на Илирийската префектура или на Източния Илирикъ¹⁰⁾, който е обхващалъ два диоцеца — Македонския и Дакийския¹¹⁾ или почти цѣлата западна половина на Балк. полуостровъ. Като седалище на префектъ, който билъ императорски намѣстникъ съ широки пълномощия, Солунъ, увеличавайки населението си и благоустройванъ¹²⁾, е засѣнчилъ всичкитѣ други голѣми градове въ Източния Илирикъ (Стоби, Скупи, Сердика, Наисусъ, Дирахиумъ, Никополъ на ионийския брѣгъ) и въ очитѣ на жителитѣ отъ Балк. полуостровъ по обаяние се доближавалъ до Константинополъ (Цариградъ)¹³⁾. Съ издигането на Солунъ се усилило политическото съзнание на жителитѣ му: при могщия императоръ Теодосій Велики (379—395) тѣ се осмѣлили да се възбунтуватъ поради тежкитѣ данѣци. Поради голѣмото значение на Солунъ за империята, речениятъ императоръ е живѣлъ тукъ продължително и не се поколебалъ да накаже солунци за вразумление съ масово клане¹⁴⁾.

Тоя градъ постепенно е ставалъ и църковенъ цен-

търъ на голѣмъ дѣлъ отъ полуострова. Първиятъ вселенски съборъ (325) е натоварилъ солунския епископъ А л е к с а н д ъ р ъ да съобщи неговитѣ решения на епископитѣ на Македонския диоцезъ. Въ 335 год. македонскитѣ епископи сж изпратили въ Иерусалимъ солунския епископъ Александъръ да участвува като тѣхенъ представителъ въ тържественото освещаване на построеня отъ Константина Велики храмъ „Възкресение Христово“. Въ сердикския църковенъ съборъ (343) солунскитѣ епископъ А е ц и й се оплакалъ, че въ Солунъ се стичали много духовни лица отъ други епархии. Следъ като билъ издигнатъ за столица на префектурата Източенъ Илирикъ, Солунъ е станалъ още по-притегателенъ центъръ за духовнитѣ лица отъ провинцитѣ на тая префектура, защото тѣ сж били принудени да отиватъ тамъ, за да търсятъ сжда на префекта по разни граждански дѣла и заедно съ това, разбира се, и за ст ж п н и ч е с т в о т о на солунския епископъ като висшъ клирикъ и най-близкъ до префекта. По тази причина солунскитѣ епископъ е придобивалъ положението на естественъ посрѣдникъ между провинциалнитѣ епископи и централната гражданската властъ въ Източния Илирикъ. Презъ последната четвъртъ на IV в., когато Изтокъ билъ смушаванъ отъ арияни, македоняни и др. сродни тѣмъ еретици, солунскитѣ епископъ А с х о л и й (380—383), високопросвѣтенъ и добродетеленъ мжжъ, се е ползувалъ съ голѣмъ авторитетъ и билъ действителниятъ ръководителъ на църковния животъ въ цѣлия Илирикъ — почти такъвъ, каквито сж били екзарситѣ (ираклийскитѣ за Тракийския диоцезъ, е ф е с к и я т ъ за Азийския и к е с а р и й с к и я т ъ за Понтския), ако и да не носѣлъ тѣхната титла. Въ 380 г. той е покръстилъ въ Солунъ заболѣлия импер. Теодосий Велики. Неговиятъ приемникъ А н и с и й (383—410) е нѣмалъ качествата му, но, обладанъ отъ стремежъ да играе сжщата роля, той е поискалъ съдействието на римския епископъ С и р и к и й, който го призналъ за зависимъ отъ римския престолъ н а ч а л н и к ъ на епископитѣ въ Източния Илирикъ. Въ 415 год. папа Инокентий I е провъзгласилъ солунския епископъ Р у ф ъ за в и к а р и й (намѣстникъ) на римския епископъ въ цѣлия Източенъ Илирикъ. Така отъ цѣлата префектура юридически била образувана една църковна областъ съ главна епископска катедра въ Солунъ. Презъ време на т. н. Акакиевъ смутъ¹⁵) (484—519), когато е настанала схизма между Цариградската църква и Римската, солунскитѣ викариятъ се е разпадналъ, тѣй като солунскитѣ епископи Андрей и Доротей сж били акакиани, а отъ останалитѣ илирийски епископи едни сж били акакиани, други противъ Акакия, а трети се държали неопредѣлено. Солунскитѣ епископъ билъ лишенъ отъ правото на папски викарий, което му било възстановено следъ помириенето между Римъ и Цариградъ (519), навѣрно, отъ папа А г а п и т ъ. Къмъ 535 год. солунскитѣ епископъ пакъ

се явява като папски викарий, но не вече върху цѣлия Източенъ Илирикъ, защото Първоюстиниянската архиепископия¹⁶), основана въ тая година отъ импер. Юстинианъ Велики, му отнела северната половина на Източния Илирикъ (провинцитѣ Горна Мизия, Прибрѣжна Дакия, Срѣдиземна Дакия, Дардания, Превалитания). Презъ половината пѣкъ на VI в. солунскитѣ викарий е изгубилъ предишната си власт върху Стария Епиръ и Ахαιа, понеже митрополититѣ на главнитѣ имъ градове Никополъ и Коринтъ сж били възведени въ папски легати. Когато къмъ 732 год. византийскитѣ императоръ Львъ Исавриецъ е отнелъ отъ папата цѣлия Източенъ Илирикъ и го подчинилъ на царигр. патриархъ, Солунската църква била превърната въ една обикновена митрополия на Царигр. патриаршия съ нѣколко подведомствени епископии въ Южна Македония и Северна Тесалия. Въ църковнитѣ събори и епархийскитѣ списъци на Царигр. патриаршия солунскитѣ митрополитѣ е заемалъ по-долно мѣсто отъ много други митрополити въ Царигр. диоцезъ, но все пакъ по-горно (следъ ираклийския) отъ митрополититѣ въ останалитѣ градове на Балк. полуостровъ¹⁷) и по-късно той е употрѣбявалъ величествената титла *βλέπτιμος και ἑξαρχος πάσης Θεσσαλίας*¹⁸). Понижението на солунската катедра презъ IX и X в. се дължало на обстоятелството, че границитѣ на нейната епархия значително се стѣснили, подчиненитѣ ѝ епископии сж намалѣли поради разширението на българската държава въ Македония презъ това време (при бълг. владѣтели Борисъ, Симеонъ, Петъръ и Самуилъ).

Въпрѣки тѣзи външни несгоди, Солунската църква винаги е оставала върна на мисията си, която ѝ възложилъ нейниятъ великъ основател и къмъ която я потиквало значението, що е добивалъ Солунъ като втори градъ на византийската империя¹⁹), особено следъ падането на Антиохия и Александрия подъ властта на арабитѣ (635 и 638). Както презъ първитѣ вѣкове сл. Хр. тя усърдно е разпространявала християнството между езичницитѣ гърци, траки и илирийци, тѣй и отъ VI—IX в. тя, имайки просвѣтенъ клиръ, е правѣла това между новитѣ жители на Македония — българскитѣ славяни, на които е влияела и чрезъ сиянието на новитѣ си светии²⁰), чрезъ великолепнитѣ си църкви, манастиритѣ и подвижницитѣ въ околността²¹). За съжаление, този периодъ, презъ който нашитѣ прадѣди постепенно се присаждали къмъ лозата на духовния животъ, е твърде тъменъ, нѣма известия за отдѣлнитѣ мисионерски действия на солунскитѣ иерарси. Не можемъ обаче да се съмняваме, че тѣ сж вършели такива предприятия, ако не отъ съзнание на своя апостолски дългъ, то поради църковно-държавни интереси: чрезъ покръстване на македонскитѣ славяни да увеличатъ своето паство и да ги приобщатъ съ византийската култура. Особено това е било

необходимо, когато Солунъ и околността му сж били масово заселени отъ буднитѣ, войнствени и предприемчиви славянски племена драговити и сагудати. Презъ VII и VIII в. тѣзи славяни често сж нападали Солунъ, но не сж успѣли да го завладѣятъ. При все това чрезъ мирно заселване въ Солунъ, тѣ сж измѣнили етничния му обликъ и презъ IX в. той билъ по-скоро славянски градъ, отколкото грѣцки. Между неговото население е господствувалъ славянскитѣ езикъ, както ясно е посочено въ панонската легенда на св. Методия Моравски²²). Въ Солунската област пакъ се въдворило езичеството, макаръ и по-просто по форма отъ грѣцко-римската религия. Християнската църква, естествено, трѣбвало да поведе борба, за да го срази. Не е известно, колко време се е водила борбата за похристиянчването на солунскитѣ славяни, но се знае, че презъ IX в. копнежътъ за родна просвѣта е билъ по-силенъ у тѣхъ, отколкото у другитѣ имъ съплеменници. Вѣроятно, най-вече между тѣхъ билъ разпространенъ навикътъ да пишатъ на своя речъ съ грѣцко писмо. Тѣзи племена, които сж били доста изобретателни въ военното изкуство, ще да сж правѣли и книжовни опити (преводи и компилации) съ грѣцко писмо, както въ ново време наши дѣди и бащи сж пишели. Заедно съ това не е била изключена възможността, нѣкои грамотни славяни отъ Солунъ или околността, подъ въздействие на грѣцката образованостъ, да сж се мѣчили да създадатъ особено славянско писмо. Само съ подобна духовна дейностъ солунскитѣ славяни сж могли да станатъ благоприятна срѣда, изъ която се явили даровити творци на сжщинска славянска писменостъ. Чрезъ неизвестнитѣ за сега книжовни опити на солунскитѣ славяни тѣхното наречие е придобило по-голѣма гѣвкавостъ и изразителностъ и благодарение на тѣзи качества, засилени отъ св. Солунски братя и тѣхнитѣ ученици, то е успѣло да стане общо славянски книжовенъ езикъ.

Още не е установено положително, но повече доводи има въ подкрепа на мнението, че Кирилъ и Методий сж били славяни. Чрезъ тия двама свои дивни синове Солунъ е станалъ духовенъ свѣтилникъ, който е оживотворилъ всичкитѣ славянски племена и ги устремилъ къмъ високъ идеалъ — да си създадатъ славянска култура, равностойна съ византийската и романогерманската. Безъ това солунско откровение развоятъ на пространната бългурска държава би спрѣлъ, защото християнската вѣра, приета отъ князь Бориса (865) и наложена отъ него на своя народъ, не би била онароднена, не би било възможно да се устрои въ България народна църква и да се развие народна култура, която единствена е можела да съедини и слѣе тюркобългари и славяни въ една творческа нация — българска.

Не само стратегичното положение на Солунъ, но и него-

вото духовно културно значение за славянския свѣтъ е потиквало бълг. владѣтель Симеонъ да завладѣе тоя градъ и да го засели съ „българи“²³⁾, следъ като арабитѣ сж го опустошили презъ юлий—августъ 904 год. Той сега е счелъ за нужно да отложи осжществението на тая си целъ, но само следъ като е успѣлъ, чрезъ миренъ договоръ съ визант. императоръ Лъвъ VI Мждри, българската държава да се разшири къмъ Бѣло море и да се надвеси надъ Солунъ.²⁴⁾ Очевидно, той е възнамѣрявалъ да превземе тоя градъ безъ много жертви при другъ удобенъ случай. По сжщитѣ подбуди и царъ Самуилъ, следъ като превзелъ Драчъ, билъ решенъ на всѣка цена да включи и Солунъ въ предѣлитѣ на своята държава.²⁵⁾ Въ 1040 год. 40,000 български възстаници начело съ Петъръ Делянъ се явили предъ Солунъ, гдето се билъ укрепилъ визант. императоръ Михаилъ IV. Възстановителитѣ на българското царство Петъръ и Асѣнъ сж подирили мистична основа на своето освободително дѣло въ солунския покровителъ св. Димитъръ. Тѣ сж построили въ негова честь църква въ Търново (подъ Трапезица) и прѣснали легендата, че тоя великъ християнски светия се е преселилъ въ новата българска столица. Царъ Калоянъ е смѣталъ, че неговата борба за обединение на Македония съ България ще бжде незавършена, ако не завладѣе Солунъ. Затова два пжти (въ 1204—1205 и 1207 год.) българитѣ сж предприели стремителни походи срещу тоя чаровенъ градъ, предъ чиито стени въ 1207 г. царъ Калоянъ е падналъ, може би, отъ меча на измѣнникъ²⁶⁾.

Солунъ не е билъ присъединенъ къмъ бълг. държава, обаче той е останалъ свързанъ съ своя хитерландъ, българскитѣ земи, въпрѣки политическитѣ промѣни, които е претърпявалъ. Богомилската църква въ Македония била наричана драговитска, очевидно, защото тя била организирана най-напредъ между българитѣ отъ племето драговити и между тѣхъ е имала най-здрави привърженици. Солунъ билъ една отъ главнитѣ станции на търговцитѣ отъ Охридъ, Скопие и други западнобългарски градове. Тукъ сжщо сж престоявали и български архиепископи на пжтъ отъ Охридъ за Цариградъ и обратно²⁷⁾. Архиеп. Теофилактъ е ималъ приятелски връзки съ солунския митрополитъ Теодулъ²⁸⁾. Той се лѣкувалъ въ Солунъ²⁹⁾ и, вѣроятно, се установилъ тамъ, следъ като напустналъ Охридъ. Презъ половината на XII в. солунски митрополитъ билъ Василий отъ Охридъ (’Αρχιεπίσκοπος) († около 1168)³⁰⁾. Въ 1155 год. той билъ опълномощенъ отъ византийския императоръ Мануилъ Комнинъ да води преговори съ пратеницитѣ на папа Адрианъ IV и се явилъ защитникъ на православието³¹⁾. Въ цариградския църковенъ съборъ отъ 1156 г. той е направилъ изложение за възгледа на охридския архиепископъ Лъвъ относно латинския бого-

служебенъ обичай за опрѣсноцитѣ³²). Солунскиятъ митрополитъ Евстатий (1175—1194), бележитъ византийски писателъ³³), е дигналъ гласъ срещу алчността на южно-македонското монашество, което е угнетявало селското (=българското) население, както и срещу лицемѣрието на грѣцкото общество³⁴). Той е осждилъ визант. императоръ Мануилъ Комнинъ, който искалъ да се изхвърли анатемата за мохамеданския Богъ изъ чина за покрѣстване на мохамедани³⁵). Духътъ на тоя ревнителъ за християнството, сигурно, е предпазвалъ отъ еретически уклони бълг. население въ епархията му и отвждъ нея.

Българскиятъ атонски манастиръ Зографъ сжщо така е подържалъ оживени сношения съ солунското население. Отзвукъ на това е преправената презъ XVI в. зографска грамота, приписана на българския царь Калиманъ, за когото тамъ се казва, че е подарилъ на Зографския манастиръ три махали въ Солунъ (на клирика Дука, Скерлетова и киръ Константина) съ по деветъ дюкяни³⁶). И Хилендаръ е ималъ връзки съ Солунъ. Презъ 1219 г., връщайки се отъ Никея въ Сърбия, първиятъ сръбски архиепископъ Сава, дотогава игуменъ на тая обитель, е престоялъ доста време въ Солунъ, въ манастира Филокали, и тукъ е преписалъ номоканона и други църковно-правни книги, потрѣбни за новата независима сръбска църква. Тоя фактъ показва, че въ Солунъ, главно отъ атонскитѣ манастири, била разпространявана славянска книжина (въ срѣднобългарска и сръбска редакция). Савиниятъ преписъ на номоканона се разпространилъ въ Сърбия въ много екземпляри (преди всичко по единъ за всѣки епископъ)³⁷). Тоя преписъ е миналъ въ България и оттукъ въ Русия, гдето деспотъ Светославъ го изпратилъ на митрополита Кирилъ II. Текстътъ е влѣзълъ въ кормчията, следъ като църковниятъ съборъ отъ 1274 г. въ гр. Владимиръ (Русия) го обявилъ за общозадължителенъ законникъ³⁸). Така презъ XIII в. Солунъ е послужилъ за проводникъ на църковноправно съзнание въ православния славянски свѣтъ.

Презъ XIII в. сж станали събития, които, ако и да сж придавали на Солунъ официаленъ грѣцки видъ, въ действителностъ сж поставяли неговия пулсъ въ зависимостъ отъ волята на двата тогавашни български центрове Охридъ и Търново. Епирскиятъ деспотъ Теодоръ Комнинъ, следъ като разширилъ владенията си на северъ и на изтокъ, е насочилъ войскитѣ си срещу Солунъ и въ 1222 год. то отнелъ отъ латинцитѣ, та съ това окончателно е унищожилъ латинското владичество въ Македония. Тукъ той се провъзгласилъ за византийски царъ (*βασιλεύς*), като поканилъ солунския митрополитъ Константинъ Месопотамитъ да го короняса, но последниятъ е отказалъ да стори това, понеже е смѣталъ, че само никейскиятъ императоръ е законенъ и че

само царигр. патриархъ има право да коронясва царе. Митр. Константинъ билъ лишенъ отъ катедрата си³⁹). Теодоръ Комнинъ се обърналъ къмъ началника на автокефалната Българска църква въ Охридъ, архиеп. Димитъръ Хоматианъ. Основавайки се на правото си да помазва царе и съгласно съ решението на събора отъ епирскитѣ архиереи въ гр. Арта, на държавния синклитъ и воинството на епирската държава, охридскиятъ архиепископъ е коронясалъ за царъ Теодора Комнина, може би, въ новата му столица Солунъ. Поради тоя важенъ актъ на архиеп. Димитъръ Хоматианъ и понеже той билъ вещь канонистъ, въ Солунъ високо се ценѣла неговата съдебна компетенция не само при царуването на Теодора Комнина (до 1230 г.), но и при приемника му деспотъ Мануилъ⁴⁰).

Въ 1230 год., следъ Клокотнишката битка, бълг. царъ Иванъ Асенъ II е покорилъ цѣлото епирско царство заедно съ Солунъ, като оставилъ зетя си Мануилъ, братъ на Теодора Епирски, да управлява Солунъ и Епиръ като неговъ васалъ съ титла деспотъ. Съ особена грамота той е давалъ на дубровнишкитѣ търговци право за свободна търговия и въ Солунъ⁴¹). Анкирскиятъ митрополитъ, когото презъ августъ 1232 год. никейскиятъ патриархъ Германъ изпратилъ въ епирското деспотство за свой екзархъ (= пълномощникъ), отъ Солунъ е следѣлъ църковната политика на царъ Иванъ Асенъ II и се стараелъ да го отклони отъ намѣрението му да провъзгласи Търновската църква за независима отъ никейския патриархъ⁴²) и да я въздигне въ патриаршия, като го увещавалъ, избраниятъ за архиепископъ на овдовѣлия търновски престолъ да бжде изпратенъ за ржкоположение или въ Никея, или въ Солунъ при него⁴³).

Солунъ отново е падналъ подъ византийска власть (1246), и границата на българската държава твърде се отдалечила на северъ, обаче връзкитѣ му съ българската народност не се сжсали, ако и да е станалъ пакъ единъ значителенъ центъръ на гръцката образованостъ⁴⁴) и действително втора столица на визант. империя (при Палеологовцитѣ)⁴⁵). Може да е намалѣло неговото българско население, но вътрешността, чиято врата за Бѣло море билъ той, е оставала етнично българска. Солунъ е живѣлъ съ стопанскитѣ сокове главно на Македония, която и тогава заедно съ него е представляла една стопанска цѣлостъ. Макаръ и да е била Македония политически раздѣлена презъ втората половина на XIV в.⁴⁶), Солунъ е продължавалъ да бжде главно стоварище на нейния износъ (жито, добитъкъ и др.)⁴⁷). Благодарение на това, че държавицитѣ въ Македония сж били еднородни (българско население и сродили се съ него властелини отъ сръбски произходъ), Солунъ и сега е разпространявалъ въ тѣхъ своето духовно и културно влияние; обаче сжщо така и той не е могълъ да избѣгне влиянието на тѣхната етническа стихия,

която е бушувала при самитъ му стени, именно прилива на българското население. Това е било неизбежно особено поради близкитъ отношения между македонскитъ властелини и Византия, еднакво застрашени отъ турцитъ⁴⁸). Тая жизнена връзка между Солунъ и българския народъ като че е оказвала влияние върху политическия животъ на Византия. Презъ 1299 год. въ Солунъ билъ сключенъ миренъ договоръ между Византия и Сърбия, който трѣбвало да бжде скрепенъ съ бракъ между сръбския кралъ Стефанъ Милутинъ и малолѣтната княгиня Симонида, дъщеря на импер. Андроникъ II Палеологъ. Симонида била доведена въ Солунъ, гдето императорътъ е очаквалъ цариградския патриархъ Иоанъ да извърши вѣнчавката. Обаче патриархътъ е отказалъ да стори това, и императорътъ се обърналъ къмъ охридския архиепископъ Макарий, който изпълнилъ молбата му. Въ гражданската война между Андроника II Палеологъ и неговия внукъ Андроникъ III (1321—1328) солунци сж поддържали втория, чийто съюзникъ (отъ 1321—1327 г.) билъ бълг. царъ Михаилъ Шишманъ; но щомъ Андроникъ III Палеологъ се закрепилъ на престола, тѣ начело съ своя управителъ Сиргианъ сж възстанали срещу него, като сж влѣзли въ съюзъ съ сѣщия български царъ. Въ гражданската война между Ивана Кантакузина и Ивана V Палеологъ (1341—1347) солунскитъ зилоти, които сж имали опора въ народа, сж били противници на първия, срещу когото е действувалъ и бълг. царъ Иванъ Александъръ въ противоположностъ на сръбския владѣтель Стефанъ Душанъ, покровителя на Кантакузина. Въ кръвопролитната социална борба на зилотитъ въ Солунъ (1342—1349), по всѣка вѣроятностъ, сж участвували и мѣстни бедни българи⁴⁹).

Въдействието на българската народностъ върху Солунъ могло да бжде и духовно чрезъ многото светогорски монаси, които отъ време на време сж посещавали тоя градъ. Най-голѣмиятъ атонски манастиръ, лаврата на св. Атанасия, презъ XIV в. билъ и български книжовенъ центъръ: тукъ сж работили българитъ Иоанъ Старець, Иосифъ, Теофанъ, Козма, иеромонахъ Методий, монахъ Евтимий (сетне търновски патриархъ) и др.⁵⁰ Теодосий Търновски е посетилъ Солунъ презъ време на подвижничеството си въ Атонъ (лаврата и Зографъ). Сѣщо и Евтимий Търновски ще да е влизалъ въ допиръ съ солунското гражданство. Такива монаси сж превеждали житията на св. Димитъръ Солунски⁵¹) и съ това се усиливалъ неговиятъ култъ въ България и други земи, гдето прониквали тѣхнитъ преводи. Около половината на XIV в. монахиня Ирина, тайна богомилка въ Солунъ, е привличала съ лекото си поведение атонски монаси, заразявала ги съ ересъта и чрезъ тѣхъ я разпространявала въ Атонъ. Отъ тоя родъ сж

били, споредъ житието на св. Теодосия Търновски, монаситѣ Кирилъ Босота и Лазаръ които, изгонени изъ Атонъ, сж отишли въ бълг. столица Търново, гдето единиятъ е проповѣдалъ явно богомилство, а другиятъ — адамитство. Солунскиятъ митрополитъ Симеонъ (1410—1429) дава да се разбере, че и въ негово време богомили (подъ име кудругери) сж смущавали Солунско⁵²). Солунъ е оказвалъ влияние върху духовния животъ на бълг. земи още съ това, че билъ единъ отъ центровѣтъ на религиозната борба, водена отъ исихасти срещу варлаамити и акиндинити. Голѣми защитници на първото движение сж били солунскитѣ митрополити Григорий Палама (1347—1359), Нилъ Кавасила († 1361), племеникътъ му Николай Кавасила († 1371) и Симеонъ († 1429), а противници — Григорий Акидинъ (между 1341 и 1351 год.), родомъ отъ Прилепъ и солунски възпитаникъ, и Константинъ Арменопулъ († около 1380), солунски сждия и бележитъ канонистъ⁵³). Съратникъ на Григория Палама билъ и цариградскиятъ патриархъ Исидоръ I (1347—1350), който се родилъ и училъ въ Солунъ⁵⁴). Богословското учение на тия солунски иерарси е ставало известно и въ българскитѣ земи чрезъ тѣхнитѣ съчинения, които охотно сж били превеждани на славянски⁵⁵). Исихастскиятъ мирогледъ на търновскитѣ подвижници Теодосий и Евтимий ще да се оформилъ и подъ въздействието на съвременитѣ имъ солунски богослови, особено на Григория Палама, наричанъ втори Атанасий и канонизиранъ за светия въ 1368 г., недълго следъ смъртъта му (14. XI. 1359)⁵⁶). Солунецъ билъ знаменитиятъ канонистъ иером. Матей Властаръ, който въ своята гръцка азбучна синтагма отъ 1335 г. е далъ канонично оправдание на идеята за тѣждественостъта на Охридската архиепископия и Първоюстиниянската. Съ тоя си трудъ, скоро преведенъ на славянски и често преписванъ, той е станалъ мѣродавенъ авторитетъ за Българската, Сръбската, Молдавската и Унговлашката църкви. Съблзняявана, може би, отъ съседната автокефална Охридска архиепископия, Солунската църква е проявявала самоуправенъ стремежъ, следъ като Цариградъ е изгубилъ властъта си въ Македония. Така, презъ пролѣтъта 1371 г. солунци, останали безъ митрополитъ, сж престанали да споменаватъ името на царигр. патриархъ Филотей, който се принудилъ да изпрати въ Солунъ дикеофилакса дяконъ Георгий Пердикъ и монаха Моисей Факраси⁵⁷), за да ги отклонятъ отъ увлѣчението имъ къмъ църковна самостоятелностъ. Солунскиятъ митрополитъ Исидоръ Глава (τοῦ Γλαβᾶ) чийто прѣкоръ като че ли сочи на българския му произходъ⁵⁸), добъръ канонистъ⁵⁹), смѣло е бранилъ правата на своята катедра и не се побоялъ съ писмо отъ юлий 1382 год. да укори царигр. патриархъ Нилъ, че се вмѣсвалъ въ работитѣ на епархията му⁶⁰). По сжщата причина

солунският митрополитъ билъ въ конфликтъ и съ царигр. патриархъ Матей I (1397—1410)⁶¹).

Въ съзнанието на бълг. книжовници Солунъ се явявалъ като български градъ. Съставительтъ на солунската легенда за св. Кирила представя, че Солунъ е врата на българската земя, че на солунския пазаръ се говори български⁶²). Св. Кирилъ, споредъ краткото му житие, билъ рѣдѣ Българинъ отъ родители богати и първенци въ Солунъ⁶³). Съставительтъ на гадателното сказание за 12 господари (владци)⁶⁴), изглежда, си представялъ българската земя, прострѣна подъ р. Дунавъ около три главни градове: Търново, Бдинъ и Солунъ. Подобно схващане за Солунъ е съществувало и въ турско време. То ще да е насърчило охридския архиепископъ Матей (въ началото на XV в.) да настоява предъ визант. императоръ Мануилъ Палеологъ да признае съ хрисовулъ, че диоцезътъ на автокефалната Българска църква въ Охридъ се простира до самия Солунъ⁶⁵). Споредъ стружкия книжовникъ монахъ Викторъ (той е преписалъ славянския преводъ на Властаровата синтагма), охридскиятъ, сир. българскиятъ престолъ (w Охридскѣ прѣстолѣ нже и българскыи нарицаетсе) има подъ своя власть между друго и земитѣ ѿ Дѣнака до Болѣна, еже глаголет се Македонїа⁶⁶). Въ зографския поменикъ Солунъ е поставенъ въ българската земя⁶⁷). Сръбски лѣтописци сж отбелязвали падането на Солунъ подъ турцитѣ (29. III. 1430 год.) като важно събитие⁶⁸), сигурно, защото съзнавали неговото голѣмо значение за балканскитѣ славяни, особено при факта, че тоя търговски и културенъ центъръ, съ падането си подъ турска власть, е влизалъ вече въ свободни сношения съ завладѣнитѣ преди около 40 години отъ турцитѣ български и сръбски области, та съ това той е станалъ тѣхенъ нормаленъ дихателенъ органъ⁶⁹). Нѣма сведения за количеството на бълг. население въ Солунъ презъ XV—XVIII в., но при оживенитѣ му търговски сношения съ вътрешността, постоянно ще да е имало въ него по-силенъ или по-слабъ притокъ на българи изъ околността и други мѣста⁷⁰). Българитѣ се губѣли въ обятията на гръцката Църква, но отъ друга страна тѣ сж били укрепителна сила за солунското православно общество, което иначе, при другородното мнозинство — турско и еврейско (отъ края на XV в.) съвсемъ би намалѣло⁷¹).

И въ турско време Зографскиятъ и Хилендарскиятъ манастири сж продължавали да поддържатъ връзки съ Солунъ⁷²), разпространявайки чрезъ това своето влияние върху мѣстното бълг. население. Носители на идеята за църковностроителна правоспособностъ на бълг. народъ, тѣзи манастири сж пречупвали и гръцкото културно влияние⁷³) и ще да сж внушавали на солунското гръцко духовенство да се приспособи къмъ своето другородно паство, за да подигне неговото ре-

лигиозно съзнание. Дамаскинъ Студитъ е почналъ да пише проповѣди на престонароденъ грѣцки езикъ, който, както говоримиятъ турски езикъ, билъ разбираенъ отъ мѣстнитѣ българи (занаятчи, търговци и др.), които сж имали търговски и др. връзки съ гърцитѣ отъ Солунъ и др. близки мѣста. Ако и да не е писалъ на български, Дамаскинъ Студитъ, може да се каже, се оказалъ не по-малко цененъ и за българитѣ: той имъ открилъ, че тайната на народния напредъкъ е просвѣта на народенъ езикъ, и е тласналъ по-буднитѣ българи да вървятъ по тоя пжтъ. Съ тази заслуга Дамаскинъ Студитъ се явява неволень творецъ на новобългарскитѣ народни будители, и поради това ще трѣбба да смѣтаме града Солунъ за първо огнище на българското възраждане. Българитѣ ревностно сж започнали да превеждатъ яснитѣ и увлѣкателни слова на Дамаскина Студитъ отначало на църковенъ славянски езикъ (напр. пелагонийскиятъ епископъ Григорий въ края на XVI в.), после на смѣсенъ (църковенъ и говоримъ) и на чистъ престонароденъ езикъ, като сж наричали своитѣ преводи дамаскини по името на своя първовдѣхновитель. Тия преводи, прѣскани изъ бълг. земи въ много преписи и преработки, сж поставили основата на новобългарската книжина, тоя будителенъ и пжтеводенъ свѣтилникъ на цѣлокупния български народъ⁷⁴).

Солунъ косвено е участвувалъ и въ духовно-културното дѣло на Охридската патриаршия. Въ моментъ на вътрешни борби (отъ 1685—1694 г.) неинъ ръководитель се явилъ образованиятъ бившъ китийски (въ о. Кипъръ) митрополитъ Козма, чийто баща Димитъръ билъ отъ Солунъ⁷⁵). Сжщиятъ, като драчки митрополитъ, е прославилъ на грѣцки св. Ивана Владимира като български и албански светецъ съ стихове и похвални жития, съ които той е затвърдилъ култа къмъ тоя охридски мъченикъ и споменитѣ за бълг. царе Симеонъ, Самуилъ и Иванъ Владиславъ.

Отъ Солунъ сж излизали църковни живописци които, както колежитѣ имъ отъ други иконописни школи, сж работѣли и въ вътрешността на Балк. полуостровъ: патриаршеската църква въ Ипекъ била преживописна въ 1722 год. отъ единъ монахъ българинъ и единъ мирянинъ грѣкъ, които сж дошли изъ Солунъ⁷⁶). Въ зографисването на църквата „Св. Архангели Михаилъ и Гавриилъ“ въ търновското с. Арбанаси презъ 1760 г. е участвувалъ Михаилъ отъ Солунъ⁷⁷). Солунскитѣ грѣцки училища сж привличали и българчета. Тѣхенъ възпитаникъ билъ цариградскиятъ патриархъ Хрисантъ (1824—1826 г., българинъ отъ кайлярското с. Граматиково⁷⁸).

Отъ Солунъ, както отъ други бълг. градове, българи се преселвали между свободнитѣ славянски народи (Русия,

Австрия)⁷⁹⁾, за да избѣгатъ отъ турския гнетъ и за по-добъръ поминѣкъ, като сж разнасяли идеята за освобождени на своето отечество. Солунскиятъ митрополитъ Паисий се обръщаль къмъ руския царь съ молба за парична помощ⁸⁰⁾, а въ 1629 г., поради голѣмитѣ дългове на Солунската митрополия, той е избѣгаль въ Русия, гдето и умрѣль. Тукъ митрополитъ Паисий, подобно на верийския митрополитъ Аверкий, е ималь влияние предъ руския царь и московския патриархъ, предъ които се застъпваль за свои съотечественици⁸¹⁾. Сжщо и неговиятъ приемникъ Атанасий Пателарий и царигр. патриархъ Кирилъ Лукарисъ въ 1631 г. сж молили съ писма⁸²⁾ руския царь да помогне на Солунската митрополия да се освободи отъ тежкия си дългъ (повече отъ 5000 рубли), срещу който тя е заложила у евреитѣ всичкитѣ си свещени сждове. Руската помощъ била малка⁸³⁾ и покъсно митр. Атанасий (сега бившъ царигр. патриархъ) е напусналь епархията си и отъ Молдавия, гдето се спрѣль, въ 1643 и 1645 г. се обръщаль за милостиня до руския царь Михаилъ Теодоровичъ. Отъ благодарностъ за изпратената помощъ, той го увѣряваль, че неговото име, както и името на неговия престолонаследникъ Алексий и на царичата Евдокия „гласно“ и денонощно се споменавали въ цѣлата Солунска епархия⁸⁴⁾. Солунски архиереи, атонски монаси и други духовни лица сж носѣли въ Москва миро на св. Димитъръ Солунски⁸⁵⁾. Презъ 1641 г. солунскиятъ митрополитъ Атанасий, изпращайки на руския царь миро на сжщия солунски светецъ (чрезъ архим. Григория отъ Пантелеймоновския манастиръ), му предлагаль да пренесе въ Русия мощитѣ на св. Григория Палама⁸⁶⁾, като се изплати дългътъ на митрополията му⁸⁷⁾. Солунскиятъ манастиръ „Св. Анастасия“ е ималь въ Влашко метоси⁸⁸⁾, чрезъ които, както и други македонски манастири, е подържалъ духовнитѣ връзки на тая държава съ Македония.

Въ турско време Солунъ билъ оросенъ съ кръвта на нѣколко християнски мжченици (гърци и българи): Михаилъ въ 1544 г.⁸⁹⁾, Кирана въ 1751 г., Атанасий въ 1774 г., Христодулъ отъ Касандра въ 1777 г., Александъръ отъ Солунъ въ 1794 г., Анастасий отъ Радовишъ въ с. г. Нано (или Иоанъ) отъ Солунъ въ 1802 г., Аргиръ отъ Солунъ въ 1806 г.⁹⁰⁾. Чрезъ тѣхния ореолъ се усиливала духовната лжчезарностъ на Солунъ, тая стара крепостъ на християнството⁹¹⁾, и още повече се привързвало къмъ тоя градъ християнското население на Македония. Все по това време грѣцкитѣ духовни писатели сж възхвалявали св. Кирила и Методия, а заради тѣхъ и самия Солунъ⁹²⁾, който съ това се издигаль предъ очитѣ на македонския българинъ като спасителна народна светиня.

ЗАБЕЛЕЖКИ

1) Страбонъ е отъждествявалъ Солунъ съ старата гръцка колония *Θερμῆ*, която е дада името си на самия заливъ. Отъ тукъ въ 481 г. Ксерксъ се готвѣлъ за походъ въ Гърция. Обаче въ ново време се изказа обосновано мнение, че *Θερμῆ* се намира на друго мѣсто. Виждайки въ това име указание на топли (термални) извори, нѣкои поставятъ селището при топлинѣ извори 8-кв. южно отъ Солунъ. Срв. Th. Tafel, *De Thessalonica*, *Verolmi* 1839, p. V—VI; проф. А. Иширковъ, *Градъ Солунъ*, София 1911, стр. 11 и въ сборникъ „Солунъ“, София 1934, стр. 7. О. Tafali не се решава да вземе становище по въпроса, понеже нѣма археологически материали, макаръ че смѣта за възможно, Солунъ да е билъ построенъ малко на западъ отъ Терма — тамъ, гдето, може би, се намирало градчето *Halia* (*Topographie de Thessalonique*, Paris 1913, p. 7).

2) Tafel, п. съч., стр. VIII, XI, XXIII; Иширковъ, п. съч., стр. 12 и п. сб., стр. 7—8; Tafali, п. съч., стр. 1—3, гдето се изтъкватъ възраженията противъ мнението, че Филипъ II е основалъ Солунъ.

3) Срв. Деян. 16, 6—11; 17, 1—15.

4) По църковно предание той билъ първиятъ солунски епископъ и при импер. Нерона е претърпѣлъ мъченическа смъртъ.

5) Въ неговия домъ е живѣлъ ап. Павелъ заедно съ Тимотея и Сиуана (Деян. 17, 6).

6) Срв. Архим. Антонинъ, Поѣздка въ Румелию, Санктпетербургъ 1897, стр. 106—107.

7) Въ тѣхното житие, написано на гръцки отъ охридския архиепископъ Теофилактъ, се казва, че презъ време на гонението на импер. Юлианъ Отстъпникъ (361—363) четирма отъ тѣхъ — Тимотея, Комасий, Евсевиий и Теодоръ — се преселили отъ гр. Никея (М. Азия) въ Солунъ и следъ известно време отъ Солунъ въ Тивериополъ, гдето сж спечелили 11 души сътрудници: пресвитеритѣ Петъръ, Иоанъ, Сергий, Теодоръ и Никифоръ, дяконитѣ Василий и Тома и монаситѣ Иеротея, Даниилъ, Харитонъ и Сократъ. По заповѣдъ на дошлитѣ отъ Солунъ Юлианови органи Валентъ и Филипъ, тѣ всички сж били посѣчени, понеже не сж склонили да принесатъ езическа жертва. Една жена, слѣпа отъ рождение, е прибрала отсѣчената глава на мъченика Петъръ. Внезапно прогледнала, тя е занесла ржката въ Солунъ и я поставила въ храма „Св. мъченица Анастасия“ (вж. бълг. преводъ на житието у митр. Симеонъ, Писма на Теофилакта Охридски, въ Сборникъ на Бълг. акад. на наукитѣ, кн. XXVII, София 1931, стр. 249—255).

8) Въ него сж влизали провинциитѣ Първа Македония, Втора Македония, Стари Епиръ, Нови Епиръ, Тесалия, Ахая, о. Критъ.

9) Къмъ 306 год. Солунъ билъ дори резиденция на императора Максимианъ Галерий, който тукъ ималъ дворецъ, както съобщава житието

на св. Димитъръ (срв. Tafali, п. съч., стр. 31, 130, 139). За тѣснитѣ връзки на римския императоръ съ Солунъ свидетелствува сжщо триумфалната арка, издигната въ тоя градъ на главната улица Via Egnatia за споменъ на победа на римски императоръ (Константинъ Велики или Галерий?).

¹⁰⁾ Следъ като станалъ самодържавенъ господаръ (следъ победата надъ Ликиния въ 323 год.), Константинъ Велики, по Диоклетяновия образецъ, е раздѣлилъ цѣлата империя на 4 префектури: Изтокъ (Oriens), Илирикъ, Италия и Галия; всѣка префектура — на диоцези; диоцезитѣ — на провинции. Илирикъ се е състоялъ отъ 3 диоцези: сжщински (progium) или Западенъ Илирикъ, Дакия и Македония, Негова столица билъ Сирмиумъ въ Панония (днешна Сръмска Митровица). Въ 379 год. Западенъ Илирикъ билъ присъединенъ къмъ префектурата Италия въ Западната римска империя, а Илирийската префектура е влѣзла въ Източната римска империя и била наричана още Източенъ Илирикъ (Illyricum orientale).

¹¹⁾ Тоя диоцезъ се е състоялъ отъ провинциитѣ Превалитания, Дардания, Горна Мизия, Сръдиземна Дакия и Прибрѣжна Дакия или е обхващалъ северозападната частъ на Балк. полуостровъ.

¹²⁾ Природно стратегиченъ пунктъ, Солунъ билъ защитенъ съ яки стени, които отъ време на време грижливо били поправяни. Тамъ имало стадий, форумъ, иподромъ, театъръ, водопроводъ (Tafali, п. съч., стр. 30 сл. и 124—127).

¹³⁾ Не е лишено отъ основание твърдението на архим. Антонинъ, че, ако не се явѣлъ Цариградъ, то на Изтокъ Солунъ би билъ главенъ градъ на Европа (п. съч., стр. 81).

¹⁴⁾ Това е станало на иподрома, гдето гражданитѣ сж били поканени да присѣтствувагъ на конни състезания. Войницитѣ сж избили споредъ едни 7,000 души д., а споредъ други — 15,000 д.

¹⁵⁾ По името на царигр. патриархъ Акакий — монофизитъ (471—489).

¹⁶⁾ Не се знае точното мѣстоположение на гр. Първа Юстиниана но, вѣроятно, той се намиралъ между Скопие и Кюстендилъ.

¹⁷⁾ Въ списъка на епархиитѣ отъ времето на импер. Лъвъ Мждри (888—911) Солунъ е поставенъ на 16 мѣсто (следъ митрополийскитѣ центрове Кесария, Ефесъ, Ираклия въ Тракия, Анкира, Кизикъ, Сарди, Никомидия, Никея, Халкидонъ, Сида, Севастия, Амасия, Сицилия, Тиана, Гангра) съ 5 епископии: Китроска, Верийска, Драговитска (*δ Δρουγουβιτίας*), Сервийска и Касандрийска. (H. Gelzer, Ungedruckte und ungenügend veröffentlichte Texte der Notitiae Episcopatum, München 1901, S. 550, 554). Сжщото мѣсто има солунскиятъ митрополитъ и въ епарх. списъкъ отъ времето на импер. Иванъ Цимисхи (969—976), като областъта му е наречена Тесалийска (*ἐπαρχία Θεσσαλίας*) (ibid., S. 569); обаче импер. Андроникъ Палеологъ Стари е издигналъ Солунъ на 11. мѣсто (следъ първитѣ 9 отъ гореспоменатитѣ митрополийски градове, а предъ Одринъ, Сида, Севастия, Мелитинъ, Тиана, Гангра и др. митрополии въ Балк. п-въ) (ibid., S. 597). При импер. Андроникъ III Палеологъ солунскиятъ престолъ билъ поставенъ на 4. мѣсто, станалъ е равенъ съ анкирския (ibid., S. 607) и следъ ираклийския е заемалъ първо мѣсто между митрополитѣ въ Балк. п-въ. Въ епархийския списъкъ отъ турско време (споредъ Гелцера, отъ II-та половина на XV в.) солунскиятъ митрополитъ стои на 10. мѣсто (следъ

кесар., ефеския, иракл., анкирския, кизичкия, филadelph., никомид., никейския и халкидонския), но пакъ е държалъ първо мѣсто (следъ ираклийския) между подведомственитѣ на Царигр. п-шия балкански митрополии съ 10 епископии: Китроска (първопрестолна), Касандрийска, Сервийска, Кампанийска или Кастроска (Κάστρου), Петърска (τοῦ Πέτρας), Еркулийска или Ардамерийска (τοῦ Ἐρχουλίου ἤτοι Ἀρδαμερείως), Иериско-Светогорска, Литско-Рентинска (τοῦ Λιτῆς καὶ Ρεντίνης), Полянско-Вардариотска (τοῦ Πολεάνης καὶ Βαρδαριωτῶν) и Платамонско-Ликостомска (τοῦ Πλαταμῶνος καὶ Λυκοστόμου) (ibid., S. 614, 633—634). Къмъ половината на XVII в. солунскитѣ митрополитъ е ималъ 8 подведомствени епископи (Сношенія Россіи съ Востокомъ по дѣламъ церкви, II, стр. 338, съобщение на солунския митрополитъ Атанасій въ писмото му отъ 26. II. 1645 год. до руския царь: „а подъ нашею областью восемь Епископовъ имѣемъ“). Въ турско време солунскитѣ митрополитъ е ималъ и мѣстото па анкирския митрополитъ; (Gelzer, op. cit., S. 636), а споредъ повечето преписи на сѣщия документъ — дори мѣстото на кесарийския (ἔχει δὲ ὅν καὶ τὸν τόπον Καισαρείας (р. cit.) или на ефеския (вж. следв. забел. 18). Александрийскитѣ патриархъ Мелетій Пигасъ нарича солунския престолъ въ с е с в е т ѣ ш и: Τῷ παναγιωτάτῳ Φρόνῳ τῆς Θεσσαλονίκης (негово писмо до царигр. п-хъ — въ 1596 г. — Гаврииль, бившъ солунски митрополитъ, вж. М. Γεδεών, Патр. πνευματ., стр. 538 и 543); солунскитѣ митрополитъ Атанасій — прехваленъ (негово писмо отъ 24. VIII. 1643 г. до руския царь, вж. Сношенія Россіи съ Востокомъ, II, стр. 248); молдавскитѣ свещеникъ Гаврииль — светъ и великъ, превисокъ (негово писмо до руския царь за Солунската митрополия, п. съч., стр. 251). — Царигр. патриархъ Паисій съ синодно решение отъ окт. 1746 г. е възвелъ Деркоската митрополия на 8. мѣсто, предъ Солунската и непосредно следъ Халкидонската, по мотивъ, че въ ἔκθεσις-а на импер. Андроникъ (Палеологъ) Филиделфийската митрополия е стояла между Халкид. и Солунската, а следъ нейното исчезване мѣстото ѝ е заела Деркоската (сп. Ὁρθόδοξία, Цариградъ, мартъ 1935 год., стр. 148 и априлъ с. г., стр. 177; юний и августъ с. г.). После е потвърдилъ това решение царигр. патриархъ Кириль V Каракалъ (1748—51, 1752—57) заедно съ александр. патр. Матей и иерусал. Партений (п. сп., мартъ 1935 год., стр. 136, забел.). Въ епархийския списъкъ отъ 1855 год. солунскитѣ митрополитъ е поставенъ на 9. мѣсто съ 8 епископии: Китроска, Кампанийска, Платамонска, Сервийско-Кожанска, Полянско-Вардариотска, Петърска, Ардамерийска и Иериска (Ῥάλλη καὶ Πότλη Σβόνταγμα τῶν κανόνων, V, стр. 514).

¹⁸⁾ Gelzer, op. cit., S. 636. Сжцо въ препоржчителното писмо на царигр. патриархъ Кириль Лукарисъ за солунския митрополитъ Паисій (Сношенія Россіи съ Востокомъ, II, стр. 66) и въ епарх. списъкъ отъ 1855 год. (п. стр.). Рали и Потли бележатъ, че солунскитѣ митрополитъ е наричанъ въ епархията си παναγιώτατος, както царигр. патриархъ, а вънъ отъ епархията си — πανερέτατος, както другитѣ митрополити (с. стр., забел.). Не се знае точно отъ кога е тоя обичай. Въ края на XIII в. солунскитѣ митрополитъ е само „с в е т ѣ ш и“: τοῦ ἀγιωτάτου μητροπολίτου Θεσσαλονίκης καὶ ὑπερέτιμου κῆρ Ἰγνατίου (приписка отъ 1285 г., у Sp. Lambros, Catalogue of the Greek manuscripts on mount Athos, I, Cambridge, № 21), но въ XVI в.

— „всесветейши“. τοῦ παναγιωτάτου ἀρχιεπισκόπου Θεσσαλονίκης ὑπερτίμου καὶ ἐξάρχου πάσης Θετταλίας καὶ τὸν τόπον ἐπέχων τοῦ Ἐφέσου κυροῦ Ἰωάσαφ (ibid., II, № 4889). М. Димица твърди, че въ срѣдата на XIV в. визант. императоръ е далъ право на солунския митрополитъ да пише индикта въ своитѣ писма, и подведомственитѣ му епископи да го наричатъ *παναγιωτάτου* (*Ἀρχαία Γεωγραφία τῆς Μακεδονίας*, ч. II, 1874 г., стр. 311, заб. 2). Това отличие на сол. митрополитъ, може би, било въ връзка съ привилегията, която визант. императори му дали да носи сакосъ и *διβάρβουλον* (*Θεολογία*, т. XII, септ. 1934 г., стр. 223, статия на митр. Иезекииль „*Ἡ ἀμφίεσις τῶν Κληρικῶν*“). Въ единъ хартиенъ ржкописенъ псалтиръ отъ XVI в., пазенъ въ ман. „Св. Богородица“ на о. Халки, се казва, че отъ митрополититѣ само солунскиятъ и трапезунтскиятъ сж пишели за себе си „*Ἡ μετρίότης ἡμῶν*“ (наша мѣрность), както патриарситѣ и др. автокефални духовни началници, и че това право е добилъ солунскиятъ митрополитъ въ днитѣ на импер. Кантакузинъ (*Ἐπιτομὴς Ἐταιρίας Βυζαντινῶν Σπουδῶν*, Атина 1935 г. стр. 175, статия на митр. Атанагора „*Κατάλογος τῶν χειρογράφων τῆς ἐν Χαλκῇ Μονῆς τῆς Παναγίας*“).

За Солунската църква вж. повече у Е. Лепорскій, *Исторія Θεσσαλονικискаго Экзархата*, Спб. 1901 г.

¹⁹⁾ Кирскиятъ епископъ Теодоритъ, църковенъ историкъ отъ V в., нарича Солунъ твърде голѣмъ и многолюденъ градъ: *Θεσσαλονίκη πόλις ἐστὶ μεγίστη καὶ πολυάνθρωπος* (Migne, *Patrologia graeca*, t. LXXXII, *Historia ecclesiastica*, lib. V, cap. XVI, col. 1232). Въ житието на св. Димитъръ (голѣма часть отъ него била написана отъ солунския епископъ Иоанъ въ VII в.) Солунъ е наричанъ „великъ градъ“ (*μεγαλόπολις*) — епитетъ, даванъ само на градове като Римъ и Цариградъ (повече вж. у Tafali, п. съч., стр. 8; срв. Migne, п. т., кол. 1584, заб. къмъ гл. IX на църк. история; Архим. Антонинъ, п. съч., стр. 81 и 93).

²⁰⁾ Преп. Давидъ въ VI—VII в., Иосифъ пѣснописецъ въ IX в.

²¹⁾ Събрани сведения за стари солунски църкви и манастири вж. у Tafali, п. съч., стр. 24, 27, 149 сл. Споредъ автора, къмъ IV—V в. трѣбва да се огнесатъ църквитѣ Св. Георгий, Св. Богородица *Ἀχειροποίητος* (Ески Джума), Св. София и Св. Димитъръ (стр. 151).

²²⁾ Когато визант. императоръ Михаилъ III е покаянилъ Константина (Кирила), да отиде съ брата си Методия въ Моравия за християнско учителство, той се мотивиралъ така: *κἄν ἐὰν ἐστα σλαωνάννιν, да σλαωνάνε вῆσιν чисто славѣнскы вѣсѣдоують* (Житие на св. Методия, у Теодоровъ-Баланъ, Кирилъ и Методи, I, София 1920, стр. 88).

²³⁾ Лъвъ Магистиръ, който съобщава това, разбира подъ тая дума изобщо жители отъ бѣлг. държава.

²⁴⁾ За това явно свидетелствуватъ гръцкитѣ надписи върху каменни стълбове при селото *Н а р ъ ш ъ*, 22 км. на северъ отъ Солунъ (вж. у Йорд. Ивановъ, Бѣлг. старини изъ Македония, II изд., стр. 18—20).

²⁵⁾ За Симеона и Самуила срв. В. Н. Златарски, *История на бѣлг. държава* т. I, ч. II, стр. 325—339, 679, 681, 685, 695—696, 699.

²⁶⁾ Вж. разказа на солунския хартофилаксъ Иванъ Ставраки за 27-то чудо на Св. Димитъръ Солунски (Е. Спространовъ, *Описъ на ржкописитѣ, въ библиотеката на Рилския манастиръ*, София 1902, стр. 110) и словото

на Константина Акрополитъ (живѣлъ между XIII и XIV в.) за св. Димитъръ Солунски: убийството се приписва на солунския светия-покровителъ, а царъ Калоянъ е счелъ за убиецъ своя военачалникъ Манастра, понеже коньтъ му билъ подобенъ на коня, на който яздѣлъ тайнствениятъ нападаеель (‘Α. Παπαδοπούλου-Κεραμέως, ‘Ανάλεκτα ‘Ιεροσολυμιτικῆς σταχυολογίας I, стр. 212). Срв. проф. В. Н. Златарски, Царъ Калоянъ подъ стенигѣ на Солунъ презъ 1207 год., сборникъ „Солунъ“, София 1934, стр. 34—36. За походигѣ на славяни и български владѣтели срещу Солунъ срв. К. Дървинговъ, Солунъ въ военната история на българигѣ, сборникъ, „Солунъ“, стр. 87 сл.

²⁷⁾ Вж. писмото на архиеп. Теофилакта № 65 у митр. Симеона, п. сб., стр. 164.

²⁸⁾ С. сб., № 11.

²⁹⁾ С. сб., № № 55, 56, 58.

³⁰⁾ Римскиятъ професоръ S. G. Mercati отхвърля мнението на Василевски, че митр. Василий билъ наричанъ Καλός: тая дума е погрѣшно четене на Βασίλειος (вж. Byzantinische Zeitschrift, В. 34, S. 348—351).

³¹⁾ По тоя поводъ папа Адрианъ IV му отправилъ послание, на което Василий му отговорилъ съ свое послание. Освенъ това той е водилъ споръ съ папски пратеникъ за изхождането на Св. Духъ. Тоя неговъ споръ се съдържа въ единъ ржкоп. кодексъ на Божигробския метоухъ въ Цариградъ ‘Α. Παπαδ.-Κεραμέως, ‘Ιεροσολυμιτικῆ βιβλιοθήκη, IV, стр. 279, т. 63); сжшо и въ други кодекси (вж. Dictionnaire de Théologie Catholique, т. II, р. 460—461).

³²⁾ Срв. моята „История на Охридската архиепископия“, I, София 1924, стр. 196, забел. 1.

³³⁾ Бившъ учителъ по риторика, той е писалъ коментари на Омировигѣ творби.

³⁴⁾ Срв. пос. мое съч., стр. 79, 229.

³⁵⁾ Nic. Choniatus, Historia, у Migne, Patr. gr., t. 139, col. 568. ‘Α. Παπαδοπούλου-Κεραμέως, ‘Αναλ. ‘Ιεροσ. σταχ. I, стр. 248 (изъ историята на Доситея Иерусалимски за иерус. патриарса).

³⁶⁾ Ивановъ, п. сб., стр. 607.

³⁷⁾ и τδ — казва житиеписецътъ Доментианъ — прѣкъкъ илнко хотѣ, и книги многи прѣписа законныи о исправлении църкѣ, нѣже трѣбовааше съборнаи църкѣи (Даничий, Животъ светога Симеуна и светога Сава, написао Доментијан, Бѣлградъ 1865 г., стр. 227). Не може да се приеме мнението на Голубински, че Сава е поржалъ да му препишатъ грѣцкия оригиналъ, който после е превелъ въ Сърбия (Краткй очеркъ истори правосл. църквей и пр., стр. 556): житиеписецътъ ясно казва, че Сава е преписалъ, а не превелъ. — За разпространението на Савиния преписъ: и прѣдакъ нмъ (на епископигѣ) комоуждо книги законныи. . . (с. жит., стр. 233).

³⁸⁾ Срв. Голубинскй, п. стр.; Јевс. Попови, Олѣна црквена исторја, II, стр. 60, 164; К. Јаречек, Исторја срба, III, стр. 144.

³⁹⁾ Споредъ керкирския (= корфуския) митрополитъ Георгий Вардани, Конст. Месопотамитъ доброволно е напустналъ Солунъ, а споредъ Георгия Акрополитъ, Теодоръ Комнинъ го подложилъ на изтезания и го пригудилъ да приеме монашество (срв. у мене, п. съч., стр. 111).

40) Срв. п. мое съч., стр. 142—143.

41) . . . или в Солунъ: надгът (у Ивановъ, п. сб., стр. 578).

42) По силата на договора отъ 1232 год. между Иванъ Асенъ II и никейския императоръ Ив. Ватаци, Търновската църква (архиепископия) била зависима отъ Никейската (= Царигра.) патриаршия.

43) Срв. п. мое съч., стр. 145, 209.

44) За Константина Акрополита Солунъ е *ἑρὰ πόλις* (п. сб., I, стр. 185), прочуть градъ, столица на тесалийцитѣ, превъзхождаща всички западни градове, украшение на Гърция, око на Европа (*Ἀπὴρ ἐστὶ τῆς περιωνόμου πόλεως Θεσσαλονίκης, τῆς προκαθήμενης τῶν Θεταλῶν, τῆς τῶν ἑσπερίων προεχούσης σχεδὸν ἀπασῶν, τοῦ κόσμου τῆς Ἑλλάδος, τοῦ τῆς Εὐρώπης ὀφθαλμοῦ*) (с. тр., стр. 203). Въ едно свое писмо до солунци той се обръща *τοῖς σοφοῖς τε καὶ ἑλλογίμοις τῶν Θεσσαλονικέων χαίρειν*. . . (с. тр., стр. 160). Сжщо и царигра. патриархъ Филотей (1354—1355, 1362—1376) нарича Солунъ *θαυμαστὴ καὶ μεγάλη*, превъзхождащъ по образование и мъдростъ не само тесалийскитѣ и македонскитѣ градове, които председателствува, но дори най-голѣмитѣ стари градове (. . . *τίς γὰρ οὐκ οἶδε τὴν τοῦ Φιλίππου Θεσσαλονικίην, ὅπως μὲν ἔχει μεγέθους καὶ πολιτείας, ὅπως δὲ λόγοις καὶ σοφίᾳ καὶ τῷ διὰ πάντων δοκίμῳ τὰς κατ' αὐτὴν ὑπερέχει πάσας, ὡς μὴ μόνον Θεταλῶν τε καὶ Μακεδόνων καὶ ὧν δηλαδὴ προκαθῆσθαι λέγεται πόλεων, ἀλλὰ καὶ τῶν μεγίστων αὐτῶν καὶ ὧν πάσαι πολὺς παρὰ πᾶσι λόγοις καὶ τούτων ἐν ἀπασὶ τοῖς καλοῖς ὑπερκεῖσθαι μετὰ πολλοῦ γε τοῦ περιόντου*) (*А. Папад.-Керам., п. сб., V, стр. 192* и 193, Житие на аѳонския подвижникъ преп. Сава). Солунъ притежава мъдростъ и просвѣта въ такова изобилие, че освѣтлява не само себе си, а и много други градове, по-величествени (*Ἡμεῖς δὲ περὶ τῆς φίλης πατρίδος ἐκεῖνο θαρροῦντως ἔχομεν λέγειν, ὅτι τοσοῦτον αὐτῇ περιέσσι σοφίας καὶ λόγων, ὡς μὴ μόνον ἑαυτὴν αὐτὴν, ἀλλὰ καὶ πολλὰς ἐτέρας τῶν πόλεων, ἔστι δ' ὅτε καὶ τὰς μεῖζους καὶ περιφανωστέρας ἐντεῦθεν φαῖδρύνειν*) (с. сб., стр. 193).

45) Тукъ сж живѣли продължително императрицитѣ Ирина (жена на Андроника II Палеологъ) съ децата си, Мария-Ксения (майка на Андроника III Палеологъ), Ана Савойска (майка на Ивана V Палеологъ), синътъ и съ-владѣтель на Андроника II Палеологъ — Михаилъ, Андроникъ III Палеологъ (Солунъ му билъ крепостъ), Иванъ V Палеологъ. Нѣкон отъ тѣхъ сж умрѣли въ Солунъ (срв. Антонинъ, п. съч., стр. 137 сл.). За значението на Солунъ срв. и Diehl, Préface въ п. съч. на Tafali; с. съч., стр. 167.

46) Вълкашинъ и Крали Марко въ Скопие, Прилепъ, Битоля, Прѣспа; Андрей Гропа (следъ смъртъта на Вълкашина въ 1371 год.) въ Охридъ; Хлапенъ въ Воденъ, Костуръ и Беръ; Иванъ Углешъ въ Сѣръ и Драма; Богданъ между Солунъ, Струмица и Сѣръ; Иванъ Драгашъ и Константинъ въ Струмица, Щипъ, Жеглигово (днешно Кумановско), Кратово и Велбждъ (дн. Кюстендилъ).

47) К. Лиречек, п. съч. I, стр. 322.

48) За възможността на такъвъ приливъ говори и фактътъ, че въ Солунъ сж живѣли повече или по-малко време разни сръбски голѣмци, напр., бившиятъ логотетъ на сръбския царъ Стефанъ Душанъ, Георгий Повичъ, който тамъ и умрѣлъ (1367) въ присѣтствието на двамата си братя Радославъ и челникъ Милошъ и на други сръбски боляри. Ир-

чекъ допуска, че и Душановиятъ синъ царъ Урошь IV е прекаралъ въ Солунъ отъ 1367—1368 год. (п. съч., I, стр. 320).

⁴⁹⁾ Изстжпленията на зилотитѣ сж описани отъ Никифоръ Григора и Иванъ Кантакузинъ. Споредъ архим. Антонинъ, солунскитѣ зилоти, които сж напомняли зилотитѣ въ Иерусалимъ презъ време на иудейската война (69—70 год.), сж вършели жестокости не за народностъ, не за вѣра, нито за политически начала (п. съч., стр. 147, 152). Обаче, имайки предъ видъ омразата имъ къмъ първенцитѣ — заможни и привърженици на Ивана Кантакузина, не може да се твърди, че тѣ сж нѣмали политико-социални тежнения (срв. Tafrafi, п. съч. стр. 47; Rodolphe Gullant, *Le traité Inédit „sur l'usure“ de Nicolas Cabasilas*, въ сборникъ „ΕΙΣ ΜΥΣΤΗΡΙΑ ΣΠΙΡΙΤΩΝΟΣ ΔΕΙΠΤΡΟΥ“, Атина 1935, стр. 289; Ивановъ, Българитѣ въ Солунско, сборникъ „Солунъ“, стр. 143),

⁵⁰⁾ Вж. у Ивановъ, п. сб., стр. 275. Въ житието на Григория Синаитъ, написано отъ царигр. патриархъ Калистъ (1349—1354 съ прекжсване), сж посочени и българи ученици на речения подвижникъ въ Св. Гора: *Ἰησοῦς σινίτης ὡβελίτης βοιωτῆς κάβγαρος* (Горскій и Невоструевъ, Описание слав. рукописей Моск. синад. библиотеки, отд. II, Москва 1859, стр. 466).

⁵¹⁾ Разказътъ на Иванъ Ставраки за 28 чудеса на св. Димитъръ въ рилския панигирикъ на Владислава Граматака отъ 1479 год.; много ржкописни славянски разкази и похвални слова за сщция въ сборници отъ XIV, XV, XVI и XVII в., пазени въ Троицко-Сергиевата лавра (Описание славянскихъ рукописей библиотеки святотроицкой Сергіевой Лавры, Москва 1878 год., Азбучный указатель, s. v.); проложно житие въ ржкописенъ миней, пазенъ въ библиотеката на Ромънската академия на наукитѣ; служба въ ржкоп. минеи и богослужебни сборници, пазени въ руския Св. Синодъ (Описание рукописей, хранящихся въ архивѣ святѣйшаго правительствующаго Синода, т. I, С. Петербургъ 1904, указатель, s. v.).

⁵²⁾ Срв. Ивановъ, Богомилски книги и легенди, София 1925, стр. 34.

⁵³⁾ Срв. Јевс. Поповић, п. съч., II, стр. 148—149; Tafrafi, *Thessalopique au quatorzième siècle*, Paris 1912, p. 191; *Le Dictionnaire de Théologie Catholique*, col. 1735—1818, статия на М. Jugie за Григория Палама. Нѣма сведения, да ли нѣкакъ се отразилъ въ бълг. земи богословскитѣ споръ между солунскитѣ монаси акапиоти и неамонити, разгледанъ въ 1394 год. отъ царигр. църковенъ съборъ, въ който е участвувалъ и молдавскитѣ митрополитъ (Архц. К. Δελικάνη, *Πατρ. ἔγγραφα ἐν Κωνσταντινουπόλει* 1905, III, стр. 663).

⁵⁴⁾ М. Γεδεών, *Πατρ. πίνακες*, стр. 423.

⁵⁵⁾ Въ Софлийската народна библиотека се пази сборникъ отъ Паламови трактати ср. ред. отъ XVI в. (срещу латинитѣ, Варлаама и Акиндина, изложение на правосл. вѣра). Ржкописътъ е доставенъ отъ Македония (Б. Цоневъ, *Описъ на ржкописитѣ и старопечатнитѣ книги на Соф. народна библиотека*, София 1910, стр. 258—259, № 311). Въ заглавието на статитѣ Григорий Палама е нареченъ *Ἰησοῦς κτὰ τὴν ᾠδὴν τοῦ ἡμῶν καὶ τοῦ κατὰ θεοῦ λόγου ἀρχιῆσκου βολωνίκαго* (или солѣйскаго). Негови слѣва има и въ сборници, пазени въ Троицко-Сергиевата лавра (вж. п. оп. на нейнитѣ слав. ржк., № 680, л. 262 и № 681, л. 397). Споредъ Горски и Невоструевъ, рано сж били приведени беседитѣ на Григория Палама и Нила Кавасила за изхождането на

Св. Духъ. Тѣ сж били разпространени въ Атонъ, одето презъ XVI в. сж били изпратени въ Русия на князь Константинъ Острожки (п. оп., стр. 474—475). Тѣзи съчинения сж били високо почитани въ Москва, гдето били пренасяни балкански славянски преписи отъ тѣхъ или пъкъ руски книжовници сж ги преписвали (вж. с. оп., № № 176 и 177). Когато папскиятъ пратеникъ е запиталъ руския царь Иванъ Василевичъ чѣго ѣсть поламісь, царьтъ му отговорилъ: *Паламісь ѣсть Григорій архієпикъ Сладнскій мѣжъ стѣ*, съ когото латинци сж имали голѣмъ споръ за Св. Духъ (с. оп., стр. 477, приписка). Презъ XVII в. рускиятъ книгоизправитель монахъ Евтимий отъ Чудовия манастиръ въ Москва е превелъ съчинението на солунскиятъ митрополити Ниль Кавасила и Симеонъ (с. оп., № № 178 и 179).

Преведени сж били на славянски сжщо службата на св. Григория Палама (Описание слав. рукоп. библиот. св. тр. Серг. лавры, стр. 208, л. 195, трефологъ отъ XVII в., на 14 ноемврий) и негово житие (с. оп., № 671, л. 91). За службата му вж. и Описание рукописей, хранящихся въ архивѣ святѣйшаго правительствующаго Синода, т. I (стр. 344, № 804; стр. 350, № 415; стр. 363, № 829). Забележително е, че службата на светителя е поставена въ сборници съ служби предимно на руски и изобщо славянски светни (отъ нерускитѣ светни повечето сж български и сръбски). Това показва, че въ рускитѣ църковнокнижовни сръди сж считали Григория Палама за светия на родственъ народъ (българския) — гледище, което или имъ било предадено отъ южнослав. книжовници, или пъкъ се е сформирало у тѣхъ поради факта, че Григорий Палама билъ светитель на Кирило-Методиевия градъ.

⁵⁶⁾ Паметьта му се чувствува не само въ деня на смъртьта му, но и на втората великопостна недѣля, както установилъ царигр. патриархъ Филотей, биографъ на Григория Палама (срв. Гедѣѡв, п. съч., стр. 426, 438, 439).

⁵⁷⁾ С. съч., стр. 437.

⁵⁸⁾ Споредъ архим. Антонинъ, той билъ „очевидно славянскаго происхождения“ (п. съч., стр. 110).

⁵⁹⁾ Това личи отъ обяснителната му записка, която написалъ, вѣроятно, по поржка на царигр. патриархъ Антоний IV и съ която доказвалъ, че е незаконно искането на унговлашкия митрополитъ Антимъ да запази архиерейския си чинъ, следъ като въ 1389 г. е приелъ велика схима (Делѣжѡв, п. сб., III, стр. 660—661).

⁶⁰⁾ Гедѣѡв, п. съч., стр. 444.

⁶¹⁾ С. съч., стр. 460.

⁶²⁾ Следъ като Кирилъ е чулъ въ Александрия Божи призивъ да отиде да просвѣти българитѣ, той твърде се наскърбилъ, понеже — казва той — не знаа како иѣ земаа България. Дошълъ въ о. Кипъръ и не е чулъ нѣщо за българската земя (и не иѣхъ гласъ о земли Бугарској). Поради това той искалъ да се върне, но се уплашилъ да не би да бжде като пророкъ Иона и заминалъ за о. Критъ, за да дири българската земя. Тукъ му казали да отиде въ Солунъ (и тоу ми якъша: саниди къ Солонѣ гдѣ). Кирилъ се явилъ предъ солунския митрополитъ (грѣкъ) Иоанъ, който го нарекълъ безуменъ старецъ, когато узналъ, че е дошълъ да учи българитѣ на християнската вѣра, понеже Българи соутъ члѣкоци и тѣеѣ хотѣтъ извести. Ки-

риль, е излъзъл на пазара и тукъ чулъ българи да говорятъ; Изидѣ на трѣга и чуухъ Българъ говорици (у Ивановъ, п. сб., стр. 282).

⁶³⁾ С. сб., стр. 284.

⁶⁴⁾ Споредъ М. А. Андреева, тоя паметникъ, по всѣка вѣроятность, е възникналъ въ България презъ XIV в. (К исторіи византийско-славянскихъ гадателныхъ книгъ, Byzantinoslavica, t. V, Praha 1933—1934, стр. 155). Сказанието представя таблица на земи и народи по знаковетъ на зодияка. Бдинъ е поставенъ подъ знака юнецъ, Търново — близнецъ, Солунъ — стрѣлецъ, Дунавъ — лъвъ, руситѣ — ракъ, сърбитѣ — козирогъ.

⁶⁵⁾ Срв. моята История на Охридската архиепископия-патриаршия (II т.), стр. 5.

⁶⁶⁾ Лъ. Стојановић, Стари српски записи и натписи, I, № 812.

⁶⁷⁾ Ивановъ, п. сб., стр. 496.

⁶⁸⁾ Вж. у Стојановић, п. сб., № № 5166 и 9953.

⁶⁹⁾ Въ една бележка отъ 1571 год. се говори, че гр. Ново бърдо (Ст. Сърбия) е внасялъ соль отъ Солунъ (с. сб., № 6362).

⁷⁰⁾ Рускиятъ пѣтешественикъ Василий Григоровичъ Барски, който на пѣтъ за Св. Гора въ 1725 год. е престоялъ единъ день въ Солунъ, е намѣрилъ тукъ българи, които сж го гощавали и изпроводили (Странствования по святымъ мѣстамъ Востока съ 1723 до 1747 г., издание Правосл. Палест. общества, Спб. 1885—1887, ч. I, стр. 218). Българинъ билъ Стоянъ Петровъ отъ Солунъ, който презъ 1760 се заселилъ въ Нѣжинъ (Русия), ако и да го е записала руската гражданска власть въ гръцката колония (срв. тукъ, стр. 23, забел. 79).

⁷¹⁾ Споредъ мемоара на солунския френски консулъ Belley отъ 1768 год., въ Солунъ тогава е имало 8,000 православни „гърци“ срещу 35,000 турци и 26—27,000 евреи, сир. около $\frac{1}{8}$ отъ цѣлото население, което броело около 70,000 д. (Димитриевъ, Солунъ въ миналото си, Период. списание, кн. 45, стр. 306).

⁷²⁾ Въ една лѣтописна бележка отъ XV в. се казва, че Хилендаръ е подарилъ единъ панигирикъ за м. октомврий на солунската съборна църква следъ нейното разграбване (отъ турцитѣ) (Лъ. Стојановић, п. сб., № 4612); а въ единъ зографски ржкописъ е записано, че въ Солунъ е дошълъ везиръ, комуто жителитѣ сж дали много подаръци (с. сб., № 6953), вѣроятно, за да го отклонятъ отъ буйства. Въ зографския поменикъ между дарителитѣ се споменаватъ Яни Хаджи отъ Солунъ (у Ивановъ, п. сб., стр. 496) и петима отъ солунското село Герикарци (четири имена сж български: Нѣда, Кѣли, Нѣдишко, Стойка) (с. сб., стр. 497).

⁷³⁾ Покойната Цар. Миладинова-Алексиева съобщава, че най-старитѣ отъ голѣмото бълг. семейство Кузманови въ Солунъ сж разправили, че нѣкой светогорски манастири сж имали метоси въ Солунъ на „Ясиоль“ (площадъ южно отъ чаршията и Траяновата арка), гдето българитѣ се събирали да се учатъ на ст.-българско писмо и да говорятъ по църковни и народни работи (Изъ галеритѣ на миналото, в. „Миръ“, София, № 9812, стр. 4, кол. 6). Въ преправената Калиманова грамота се говори за зографски метохъ въ Солунъ (Ивановъ, п. сб., стр. 607). Единъ визант. императоръ (Андроникъ II?) съ простагма е върналъ на ман. Зографъ, два метоха въ Солунъ, които по погрѣшка по-рано сж били отнети отъ него и

дадени на Филипа Девлиценъ (срв. F. Dölger, Die Mühle von Chantax. Untersuchung über vier unechte Kaiserurkunden, сб. „ΕΙΣ ΠΡΩΤΗΝ Στ. Δόμτρον, стр. 15, заб. 1). Презъ време на църковната борба въ Солунъ е имало зографски метохи, които ще да е съществувалъ и въ предишнитѣ вѣкове. Зографъ, Хилендаръ и др. бълг. манастири ще да сж изпращали въ Солунъ и таксидиоти, каквито е имала и Иерусалимската патриаршия (въ една бележка отъ 1784 год. се споменава про(то)сигила во Солѣν Иерусалимацъ. Лъ. Стојановић, п. сб., № 10362).

⁷⁴⁾ Вж. повече за дамаскинитѣ у Б. Цоневъ, История на бълг. езикъ, стр. 247. сл.

⁷⁵⁾ Срв. моята История на Охр. архиеп.-патр., (II т.), стр. 224.

⁷⁶⁾ Писмо на ипекския архиепископъ Моисей до карловичкия митрополитъ Викентий Павловичъ (Споменик, LI, стр. 127).

⁷⁷⁾ Гръцки надписъ отъ 1 августъ 1760 г. надъ входа въ вътрешния притворъ на църквата (срв. Йорд. П. Георгиевъ, С. Арбанася, Период. сп. LXIV, стр. 107).

⁷⁸⁾ Въ 1799 г. той билъ избранъ за верийски митрополитъ, въ 1811 г. — сѣрски митрополитъ, на 9. VII. 1824 — царигр. патриархъ, на 24. IX. 1826 г. следъ свалянето му отъ царигр. престолъ — кесарийски митрополитъ, на 10. IX. 1834 г. е умрѣлъ (Γεδών, п. съч., стр. 687—688).

⁷⁹⁾ Вж. тукъ, забел. 70 за Стоянъ Петровъ. И по-рано негови съотечественици, заселени въ Нѣжинъ, сж били записани въ гръцката колония: въ 1740 г. Семенъ Ѳедоровъ отъ Охридъ, въ 1745 г. Иванъ Димитриевъ Сталевски отъ Скопие, въ 1757 г. Нако Божикъ отъ Струмица. Въ списъка на колонията тѣ сж наречени българи (вж. у Ивановъ, Българетѣ въ Македония, I изд., № № 67, 68, 73). Това показва, че рускитѣ власти сж разбирали подъ „гръцка колония“ групата преселенци православни отъ Турция. Народността на Стоянъ Петровъ не е посочена, но името му е българско. — Преселенецъ въ Австрия ще да е билъ Теодоръ Грѣхъ отъ Солунъ: споредъ една бележка отъ 1788 г., той е построилъ църквата „Св. Архангелъ“ въ земунския котроманцъ за вѣченъ споменъ свой и на родителитѣ си въ времето на австр. императоръ Иосифъ II (Лъ. Стојановић, п. сб., № 10373).

⁸⁰⁾ Въ 1627 г. той изпратилъ въ Русия епископа Макарий съ писмо, въ което съобщавалъ, че билъ разоренъ отъ турцитѣ, задего покрѣстилъ единъ еврейнъ (Снош. Росс. съ Вост., II, стр. 40). Пратеникътъ му получилъ 35 рубли, 40 самури, позлатена сребърна чаша и др. предмети (с. съч., стр. 42—43).

Въ 1628 год. Паисий е далъ препоръчителпо писмо на полянинския епископъ Теона, когото турцитѣ заедно съ убития отъ тѣхъ човѣкъ сж отвели вързанъ въ Солунъ и тукъ е лежалъ 4 месеца въ затвора, битъ и измъчванъ немилостиво, търпейки скръбъ и гладъ, но никой не е смѣлъ да му занесе храна. Най-после правосл. християни сж склонили управителя (въ Солунъ) да го освободи за 1500 „левовъ“, срещу които еп. Теона е заложилъ своя манастиръ (с. съч., II, стр. 61).

⁸¹⁾ П. съч., II, стр. 65—66, 99, 104—105, 166, 226. Въ стремежа си да придобиятъ по-голямо влияние, Аверкий и Паисий си завидвали и не сж

били въ добри отношения. Авторътъ мисли, че първиятъ се ползувалъ съ по-голъмо довѣрие предъ руския царь и моск. патриархъ (с. съч., стр. 112).

⁸²⁾ Митр. Атанасий изпратилъ две писма чрезъ епископа Козма отъ атонския Успенски манастиръ.

⁸³⁾ Пратеникътъ еп. Козма е получилъ 30 рубли отъ царя и 15 отъ патриарха (с. съч., II, стр. 132).

⁸⁴⁾ С. съч., стр. 248—249, 338—340. Съ писмото си отъ 24. VIII. 1643 г. той е изтъквалъ, че солунския престолъ гине отъ евреи и „агаряни“, повеже не е въ състояние да откупи отъ тѣхнитѣ рѣце свещенитѣ сѣдове и одежди. Солунската митрополия е имала дългъ 15,000 ефимки (талери), поради който предишниятъ сол. митрополитъ Паисий не е могълъ да търпи повече и избѣгалъ въ Русия, както и самъ Атанасий — въ Молдавия да иска милостия отъ войводата Иоанъ Василий (с. съч., стр. 248—249). Съ писмото си отъ 26. II. 1645 г., като съобщава на руския царь за споменаването на името му и за ограбването на архиерейското му облъкло, той го моли да му изпрати архиерейски одежди и „шапкою властелинскою“ (корона), за да служи литургия (с. съч., стр. 339). Подписалъ се (въ руски преводъ): Аѳанасій, Божіею милостію бывшій Вселенскій Патриархъ, а нынѣ настоятель Св. митрополіи Селунской, безпрестанный богомолецъ богохранимаго вашего Царствія“ (с. съч., стр. 340).

⁸⁵⁾ С. съч., стр. 65: митр. Паисий е поднесълъ на моск. патриархъ; стр. 226: въ 1642 г. архим. Паисий заедно съ монаси отъ Зографския м-ръ — на руския царь; стр. 238: въ 1643 г. архим. Германъ отъ Кременецкия м-ръ „Успение Богородично“ въ Костурско — също на руския царь; стр. 260—261: въ 1644 год. архим. Галактионъ отъ солунския м-ръ „Св. мъченица Анастасия“. Той е поднесълъ на руския царь още мощи на св. Андрея Първозвани и частица отъ реброто на св. мъченица Анастасия „Узорѣшителница“. Дарътъ му билъ добре оцененъ: Галактионъ получилъ 100 рубли въ самури и грамота да дойде пакъ въ Русия за милостия на седмата или осмата година (с. съч., II, стр. 263),

⁸⁶⁾ Срв. тукъ, стр. 21, забел. 56.

⁸⁷⁾ Сношенія Россіи съ Востокомъ, II, стр. 230—231.

⁸⁸⁾ Срв. *Δελτικά*, п. сб., III, № 309 отъ 1826 г.; срв. и № 592 отъ 1843 г., № 713 отъ 1847 г., № 932 отъ 1851 г., № 1007 отъ 1855 г.

⁸⁹⁾ Наричанъ е великомъченикъ. (Sp. Lambros, п. тр., I, № 2142, 1).

⁹⁰⁾ *Νικοδείμου Ἀγιορείτου, Συναξαριστής*..., I, стр. 488; II, стр. 27, 170, 174, 355, 445.

⁹¹⁾ Макарь и джамия, църквата „Св. Димитъръ“ въ Солунъ била още тачена. Въ 1704 г. иером. Иеротей Рачанински, сърбинъ, на пътъ за Иерусалимъ е миналъ презъ Солунъ и видѣлъ, че поклонници се мажели съ миро, което е текло отъ единъ стълпъ до вратата на тая църква. Подъ стълпа била гробницата на великомъченика (Ст. Новаковић, Прилози к историји српске књижевности, Гласник српског ученог друштва, XXXI, стр. 301). Въ едно новобългарско житие на св. Димитъръ Солунски отъ първата половина на XVIII в. — плодъ на високия култъ у българитѣ къмъ светеца — се казва, че „се събъраши много сѣкътъ, ит сѣчки страни, и ит дрѣвн градове: на ксака година, и чинѣха празникъ сътомъ Димитрѣ въ Солонъ. Като и до днесъ“ (Съчинения на М. С. Дриновъ, II, стр. 275).

⁹²⁾ Иеромонахъ Атанасій Пароски отъ берския манастиръ „Св. Предтеча“ съ стихове въ книгата си „Ὁδρανὸς κρίσις“, написана въ 1795 г. и напечатана въ 1805 г. въ Лайпцигъ. Сжшиятъ е превелъ на новогръцки издаденото въ 1784 год. пространно житие на Св. Климента Охридски, гдето се прославятъ и Св. Солунски братя. Въ второто му издание (Атина 1850 г.) е помѣстена ода за Солунъ, „който е далъ богоноснитѣ и равноапостолни проповѣдници на България Кирилъ и Методий“. Възпѣва се като най-щастливъ отъ старо време (ὀλβιωτάτη πόλις) градъ, задето е отечество на новитѣ апостоли (τῶν νέων ἀποστόλων). Съ това той е надминалъ всички други градове, стоящи иначе високо, и е спечелилъ заради своя Кирилъ благодарността на всички български племена (πάντων Βουλγάρων ἔθνη) (одата е преиздадена отъ Ивановъ, вж. Бълг. старини изъ Македония, II изд., стр. 186).

Популяризаторъ на паметъта на св. Солунски братя билъ и Никодимъ Агиоритъ съ краткитѣ си разкази за тѣхъ и ученицитѣ имъ Климентъ и Наумъ въ своя сборникъ Συναξαριστής. Такъво значение ималъ и култътъ на Св. Климента Охридски въ берския манастиръ „Св. Предтеча“, гдето се пазѣлъ черепътъ на тоя светецъ (срв. м. тр. Бълг. първоучитель св. Климентъ Охридски, Годишникъ на Богосл. факултетъ, т. IV, стр. 321).

II.

ВЪЗРАЖДАНЕ НА БЪЛГАРЦИНАТА ВЪ СОЛУНЪ

Отъ разстройството на турската държава презъ втората половина на XVIII в. най-вече сж страдали селата и изобщо отдалеченитѣ отъ административнитѣ центрове крайща. Започналъ е голѣмъ приливъ отъ разрушенитѣ или застрашенитѣ селища въ близки и далечни градове. Въ Солунъ сж търсѣли прибѣжище не само българи отъ околността, но и отъ Западна Македония, особено отъ Дебърско, което било твърде много изложено на разбойнически нападения. По тоя пътъ постепенно се увеличавалъ българскиятъ елементъ въ Солунъ,¹⁾ гдето, както въ други градове, е намалявало турското население поради честитѣ войни съ Русия, моръ и др. причини,²⁾ а следъ гръцкото въстание (1821) се поразрѣдили и жителитѣ гърци (частъ отъ тѣхъ е избѣгала, както сторили и сънародницитѣ имъ въ Беръ и Сѣръ).³⁾ Не е известно, колко е било бълг. население въ Солунъ презъ първата половина на XIX в.,⁴⁾ но въ 1845 г. В. Григоровичъ тамъ е намѣрилъ много българи работници изъ вътрешността на Македония, особено отъ Дебъръ и Битоля. Постояннитѣ жители българи сж били малко, (живѣели главно въ махалата „Св. Атанасий“). Тѣ лесно се смѣсвали съ гърцитѣ подъ влияние на гръцкото образование и „господствующаго въ городахъ Македоніи пренебреженія“ къмъ българското име.⁵⁾ По-слабо било гръцкото влияние въ сѣседнитѣ села. Презъ първитѣ 40 години на XIX в., доколкото може да се сжди отъ нѣкои сетнешни факти,⁶⁾ тамъ българитѣ сж пазѣли своя езикъ, битъ и национално чувство. Децата вкжщи си говорѣли български, макаръ че училищата и църквитѣ, гдето имало такива,⁷⁾ сж били гръцки.⁸⁾ Обаче поради тежкото си политико-стопанско положение (повечето сж били турски чифлигари), тѣ сж тѣнѣли въ невежество,⁹⁾ не могли и да мислятъ за културно повдигане, а пкъ, поради непрекъснатото многовѣковно (отъ около 732 г.) духовно владичество на Цариградската патриаршия върху тѣхъ, слаб а е била тѣхната воля за национално обособленне. Религиозниятъ ореолъ на Солунската църква, украсена съ много мъченишки вѣнци и осветявана отъ мироточивитѣ мощи на св. Димитъръ, е обайвалъ тѣхнитѣ благочестиви души и прѣчелъ да се породи въ тѣхъ самопроизволно, безъ вѣншенъ тла-

съкъ, идея за националенъ духовенъ животъ. Работниците отъ Западна Македония, будни и предприемчиви, сж представляли единъ съживителенъ потокъ въ тая застояла българска маџа¹⁰), единъ бентъ срещу гръцкия порой. Тъ първи сж внесли въ полуогърчения роденъ градъ на св. Кирила и Методия главната на българското народностно движение. Може би, потомцитъ на нѣкои преселници да сж се погърчвали¹¹), особено подъ обаянието на гръцкото кралство¹²), но изобщо тѣ си оставали здрава българска ядка въ Солунъ, като поддържали връзки съ роднитѣ си мѣста и съ българскитѣ търговци, които идвали въ Солунъ съ кервани отъ вътрешнитѣ градове¹³). Съ ясно българско съзнание се отличавалъ солунскитъ шивашки еснафъ отъ дебрани, крушовци и кичевци. Презъ 1817 г. тѣ си съставили на български езикъ дарителенъ паметникъ (Паметница или споменѣца на живи и на мъртви), който въ 1841 г. билъ преведенъ на гръцки¹⁴), за да се чете въ църква отъ свещеницитѣ, понеже не се позволявало да се чете на славянски¹⁵). Сжщиятъ еснафъ, обичайки своя родъ, както ни увѣрва Вело Негревъ, все повече мислѣлъ, какъ да направи въ Солунъ българска църква или бълг. училище, за да не изгуби езика си. Първиятъ известенъ славянски келиенъ учителъ въ Солунъ билъ монахъ Исаия, по произходъ русинъ. По молба на нѣкои шивачи, отъ 1833 г. той е обучавалъ две години на църковнославянско писмо преди всичко децата на по-главнитѣ майстори, негови приятели¹⁶), и покрай тѣхъ децата на цѣлия еснафъ — всичко около 16 ученици¹⁷). Тѣзи ученици сж подбудили своитѣ бащи и братя да се заематъ решително за отваряне бълг. църква или пѣкъ бълг. училище¹⁸). Училището на монаха Исаия се помѣщавало въ една стая, изглежда, въ Папуджи ханъ. Децата сж учили църковносл. писмо, но сж нѣмали книги¹⁹).

Тогава нуждата отъ български книги се чувствувала навсѣкжде, гдето имало български училища. Никола Карастояновъ искалъ да пренесе 150 оки букви отъ Буда-пеща въ Самоковъ, за да отвори тукъ българска печатница безъ разрешение на турската властъ, но, по съвета на Неофита Рилски, се отказалъ отъ това намѣрение. Мисълта за българска печатница силно е вълнувала Неофита Рилски, когато той билъ въ Копривщица, но не е могълъ да се снабди съ позволение на турската властъ и съ писмо отъ 30. XI. 1838 г. помолилъ учителя Райно Поповичъ въ Карлово да му издайствува разрешение за печатница чрезъ Стефана Богориди²⁰). Сжщата идея е занимавала и други македонски духовни лица: дойранецъ²¹) архимандритъ х. Теодосий Синайски, свещенослужителъ въ солунската църква „Св. Мина“²²), вѣроятно и келиенъ учителъ; иеромонахъ Кирилъ Пейчиновичъ отъ Тетовско. Това, за което толкова е мечталъ Неофитъ Рилски, е сполучилъ да постигне архим. х. Теодосий Синайски.

Той е подбудилъ даскала Камче отъ тиквешкото село Курешница да отвори българска печатница въ тиквешкото село Ватоша и заедно съ каваларския богаташъ Йовко Марковичъ го подпомогналъ парично. Хаджи Теодосий е посетилъ ватошката печатница 2-3 пжти презъ време на нейното работене (около една година).²³⁾ Навѣрно, следъ затварянето на тая печатница²⁴⁾, х. Теодосий, насърчаванъ, може би, отъ Кирила Пейчиновичъ²⁵⁾, е поискалъ разрешение отъ солунския митрополитъ Мелетий (Πάχλαος), (отъ ноемврий 1830-1841)²⁶⁾, който отначало го отклонявалъ отъ тая мисль подъ предлогъ, че буквитѣ, които ще трѣбва да се доставятъ отъ Русия, ще струватъ повече отъ 50,000 гр. Обаче единъ руски еврейнъ, букволѣяръ, е снабдилъ архим. х. Теодосий съ всички необходими църковно-слав. букви за 5000 гр. Митр. Мелетий се съгласилъ да се открие българска печатница въ Солунъ, и по негово ходатайство Царигр. патриаршия е издействувала отъ турското правителство нуждното позволение.²⁷⁾ Около 1838 г. архим. х. Теодосий е отворилъ въ Солунъ българска печатница²⁸⁾, която е била и първата бълг. печатница въ Турция. *Солунъ неочаквано пакъ е блъсналъ, както преди близу 1000 години, като общобългарски свѣтилникъ; тогава поставилъ началото на българската писменостъ изобищо, а сега — на печатната българска книга*²⁹⁾. Солунската печатница е потикнала други родолюбци да отворятъ другаде бълг. печатници (въ Цариградъ — Алекс. Екзархъ, въ Самоковъ — Ник. Карастояновъ)³⁰⁾. Въ 1839 г. тя е престанала да работи поради повреда отъ пожаръ³¹⁾, но още въ 1840 г. била възстановена съ щедрата парична помощъ на иером. Кирилъ Пейчиновичъ, комуто благодари за това въ предговора си къмъ книгата му *Оутѣшеніе грѣшнымъ*. Печатницата е работила и презъ 1841 г.³²⁾, но презъ пролѣтъта (7 февр. — 28 априлъ) на 1845 г. Григоровичъ е видѣлъ само останки отъ нея: тя била разрушена пакъ отъ пожаръ³³⁾, неизвестно въ коя година.³⁴⁾ Знаятъ се само 5 книги³⁵⁾, излѣзли отъ х. Теодосиевата печатница: 1) въ 1838 г. букваръ, озаглавенъ *Началное Оученіе съ молитвы Оутренніа славяноболгарскіи ѿ грѣческымъ*; 2) въ 1839 г. *Служеніе екрѣйско*, съставено на ромънски отъ монаха Неофитъ, покръстенъ бившъ еврейски равинъ, после преведено на гръцки, а въ 1837 г. на български (ко *прѣстыи ѿ краткый азѣкъ болгарскій*) по ромънския и гръцкия текстъ отъ архим. Натанаилъ Стояновичъ и Георгий Самуркашъ; 3) въ сжщата година м. февруарий *Краткые ѿписание* на 20 светогорски манастири³⁶⁾; 4) въ 1840 г. *Оутѣшеніе грѣшнымъ*, съставена (*привѣдена*) отъ иером. Кирилъ Пейчиновичъ, бившъ игуменъ на Лешочкия манастиръ, съ предговоръ на архим. х. Теодосий, който казва, че книгата е написана на *прѣсти азѣкъ болгарскій долній Мѣссій Екѣпскій, ѿ Тѣтовскій*; 5) въ 1841 г. триезичникъ подъ насловъ *Книга за наѣченіе трихъ азѣковъ*

славяно българскій и грѣцескыи и карамалицкои (= турски)³⁷). Въ нѣкои отъ тѣзи книги (№№ 1, 2, 45) издательтъ се нарича хаджи папа Теодосий, архимандритъ синаитски и Неговата целъ е била да разпространява разбираеми отъ простия народъ книги (къ развѣнїю прѣстомъ народъ въ № 2; да ж чѣтатъ и прѣстїю народъ... и не мѣжатъ да рѣчатъ, по що нѣможеме да познаѣме, бти ѣсть по славянскїи или по росейски лзыкы въ № 4). За съжаление, следъ 1841 г. изчезватъ диритѣ на тоя справедливо нареченъ *баща на бѣлг. книгопечатане*³⁸).

Развалинитѣ на солунската печатница сж били свещени останки, които сж излжчвали тайнственъ пламъкъ, сочещъ на македонскитѣ бѣлгари пжтя на новъ животъ.

Гюлханскиятъ хатишерифъ отъ 3. XI. 1839 е засилилъ духовноосвободителното движение въ българскитѣ земи. Негови отзвuci сж подигали духа и на солунскитѣ бѣлгари. Скопие и Велесъ, съ които тѣ се намирали въ постоянно общение, сж били запалили вече факлитѣ на българската просвѣта: Отъ Цариградъ сж съобщили на нѣкои солунски бѣлгари, че една родолюбива българка е подарила пари за бѣлг. училища въ третѣ македонски града: Солунъ, Битоля и въ друго нѣкое подходно мѣсто. И главнитѣ майстори на солунския шивашки еснафъ се осмѣлили да искатъ отъ солунския митрополитъ Иеронимъ позволение, за да отворятъ бѣлг. училище въ своя градъ, обаче митрополитскиятъ протосингелъ решително имъ отказалъ³⁹). По предложение на Иванъ Камбуръ и Иосифъ Франго⁴⁰), представителитѣ сж отишли при митрополита, който сжщо имъ отказалъ и дори ги изпждилъ. Българитѣ занаятчии се върнали много наскърбени⁴¹), но съ засилено народностно чувство. Тѣ не се уплашили отъ забраната на гърцитѣ да се погребватъ бѣлгари (дебърци) въ общитѣ гробища⁴²). Първомайсторитѣ на дюлгерския еснафъ дебърцитѣ Милошъ Калфа и Лазо Калфа сж успѣли да снабдятъ сънародницитѣ си съ отдѣлни гробища (вънъ отъ солунската крепостъ на с. и. отъ града, подъ Кешишъ-капусу, до гръцкитѣ гробища)⁴³).

Наистина, въ Солунъ още е владѣла тишина, когато въ други български градове вече се вълнували отъ църковния въпросъ⁴⁴), обаче буднитѣ солунски бѣлгари не преставали да копнѣятъ за българска просвѣта⁴⁵), а, може би, и за свобода⁴⁶). Свободолюбивитѣ гръцки учители сж привличали и солунски бѣлгарчета⁴⁷). На солунскитѣ бѣлгари, безъ друго, е действувалъ пламъкътъ на народнитѣ будители, които сж посещавали гр. Солунъ: учениятъ зографски братъ архимандритъ Антимъ Ризовъ отъ Струмица⁴⁸), огнениятъ народенъ трибунаъ Йорданъ х. Константиновъ Джинотъ отъ Велесъ⁴⁹) и, вѣроятно, бждниятъ всенароденъ водачъ Иларионъ Стояновъ Михайловски⁵⁰). Зографскиятъ монахъ Павелъ отъ ениджевардаското село Кониково въ 1841 г. е съста-

вилъ избранъ апостолъ на църковнославянски езикъ⁵¹), очевидно, за да го разпространи преди всичко въ своя роденъ край. Следъ нѣколко години сжщиятъ, като иеромонахъ и божигробски протосингелъ, е превелъ на своя бащинъ говоръ недѣлнитѣ евангелски четива. Неговото будително влияние върху солунскитѣ българи било толкова силно, че въ 1868 г. тѣ сж мислѣли, че той е билъ първиятъ двигателъ на българщината въ Солунъ и Солунско⁵²). Кириякъ Държиловець, по потекло отъ воденското село Държилово⁵³), е отворилъ въ Солунъ грѣцка печатница⁵⁴), но издавалъ и български книги съ грѣцки букви, смѣтайки това като неизбѣженъ етапъ за утвърдяване на българската писменостъ въ южна Македония, задушвана отъ гърцизма. Такова негово издание въ 1852 г. е недѣлното евангелие на иером. Павелъ Божигробски, преведено на „богарски иезикъ“, както се казва въ заглавния му листъ⁵⁵). Може би, тамъ билъ напечатанъ законътъ отъ 25. VII. 1851 г. за битолскитѣ чифлигарски села, издаденъ на 2 августъ с. г. въ Солунъ на западно македонобългарско наречие съ грѣцки букви⁵⁶). Тая двуезична печатница е работила до къмъ априлъ 1860 г.⁵⁷), когато грѣцкитѣ първенци въ Солунъ заедно съ солунския и воденския митрополити сж издействували отъ солунския управителъ Хюсни паша⁵⁸) да я затворятъ подъ предлогъ, че Кир. Държиловець е подбуждалъ кукушани да искатъ за владика българина Партений. Той се оплакалъ въ Цариградъ въ съответното министерство, гдето, както самъ казва, той ималъ приятели, но, изглежда, не е сполучилъ поради противодействието на неприятелитѣ му⁵⁹). Сжщиятъ печатаръ е отворилъ въ Солунъ и грѣцка книжарница, която държалъ и следъ затварянето на печатницата му. Ако и да продавалъ грѣцки книги⁶⁰), той отдавна е работѣлъ за разпространението на българската книжнина между своитѣ сънародници, скърбејки, че не знаелъ писменъ български езикъ, макаръ и да се считалъ за чистъ българинъ. Той съзнавалъ, че българитѣ справедливо искатъ „развитіе матернаго си языка“. Българскиятъ езикъ, споредъ него, твърде много улеснява изучването на грѣцкия езикъ, и, дори да е билъ грѣкъ, той щѣлъ да проповѣдва сжщото; но Кириякъ Държиловець е жалѣлъ, че малцина сж разсжждавали безпристрастно и, който говорѣлъ така, смѣтали го за виновенъ.⁶¹)

Печатницата на Кириякъ Държиловець била добра подготовка за бждната народна дейность на неговия ученолюбивъ и родолюбивъ родъ.⁶²) Нѣма сведения за народното брожение между солунскитѣ българи до 1865 г., но тѣ не сж могли да стоятъ спокойни при силното вълнение на съседитѣ си кукушани и отъ честитѣ посещения на тѣхнитѣ представители въ Солунъ въ връзка съ движението за уния отъ 1859 г. Новиятъ полянински епископъ х. Партений е посеща-

валъ Солунъ и се е срѣщалъ съ свои съселяни, скотовѣдци отъ Галичникъ въ и около Солунъ⁶³), както изобщо съ тамошнитѣ занаятчи отъ Дебърско и др. мѣста, и ги насърчавалъ да си отворятъ българско училище.⁶⁴)

Не е била безъ влияние и борбата, която солунскиятъ митрополитъ Неофитъ (бившъ търновски) е водилъ срещу полянинския⁶⁵) епископъ Партений заради неговата будителна дейность⁶⁶). Въ 1861 г. митр. Неофитъ е свикалъ въ Солунъ съборъ отъ подведомственитѣ си епископи и съседнитѣ митрополити сѣрски, верийски и воденски, които подъ негово председателство сж осъдили Партения да бѣде лишенъ отъ катедрата за „неговитѣ ереси и нововѣвдения“⁶⁷). Следъ тая присѣда Партений билъ държанъ затворенъ въ Солунъ, отдето съ съдействието на влиятелни солунски българи презъ февруарий 1862 г. е успѣлъ да замине въ Цариградъ съ единъ руски параходъ⁶⁸). Единъ солунски дописникъ остро е осмѣялъ дейността на тоя съборъ: ересята на еп. Партения се състояла въ това, че той не е държалъ, както грѣцкитѣ владици, парамана (наложница) и анепси (племенници); намалилъ е владишкитѣ даждия до $\frac{1}{4}$ отъ 200,000 гр., които по-рано е давала Полянинската епархия, и въвелъ българския езикъ въ църквитѣ и училищата⁶⁹).

Сжщо така борбитѣ и успѣхитѣ на други български градове въ Македония (Велесъ, Прилепъ, Охридъ, Скопие, Неврокопъ) се отеквали въ Солунъ чрезъ въодушевенитѣ разкази на пѣтници или на народнитѣ представители⁷⁰), изпратени тамъ да действуватъ предъ солунския валия срещу патриаршескитѣ духовни лица. Въ Солунъ е идвалъ Димитъръ Миладиновъ, учителъ въ Кукушъ (1857—1859), и се е срѣщалъ, нѣма съмнение, съ тамошни българи⁷¹), особено съ Държиловци. По примѣра на Миладиновъ, Кириякъ. Държиловецъ е възнамѣрявалъ да запише народни пѣсни⁷²), и братовиятъ му синъ Георгий Динковъ е пѣтувалъ изъ Македония, събиралъ е географски и фолкорни материали, будѣлъ е българщината и пишелъ патриотични пѣсни⁷³). Сжщо и Стефанъ Верковичъ, събирайки старини, български народни пѣсни и статистически сведения за населението въ Македония, е посещавалъ Солунъ и др. градове и, въ сношения съ българи селяни и граждани, будѣлъ тѣхното народностно съзнание или пѣкъ ги насочвалъ по правия пѣтъ⁷⁴). Презъ ноемврий 1865 г. въ Солунъ се явилъ и Никола попъ Филиповъ, български учителъ въ Банско⁷⁵). Солунскиятъ руски консулъ, който живо е следѣлъ българското освободително движение⁷⁶), е упражнявалъ ободрително влияние преди всичко върху солунскитѣ българи. Не сж минали безследно презъ Солунъ въ 1857 г. иеромонахъ Никифоръ и Константинъ отъ Рилския манастиръ, сътрудници на Неофита Рилски⁷⁷), както и други монаси българи, които сж

посещавали Солунъ. Особено животворно продължавало да е въздействието на архим. Павелъ Божигробски, който се чувствувалъ толкова тѣсно свързанъ съ солунскитѣ българи, че въ Бѣлградъ, гдето въ 1865 г. отишълъ да събира помощи за иерусалимския „славянорѣбски“ манастиръ „Св. Архангелъ Михаилъ“, той се представилъ за българинъ отъ Солунъ⁷⁸). Въ солунското френско училище на лазариститѣ се преподавало и на български⁷⁹). Тоя фактъ е усилвалъ копнежа на събуденитѣ солунски българи да иматъ свое народно училище.

Изобщо, ако презъ това време енидже-вардарскитѣ българи сж гледали на Солунъ като на изворъ, „дето е текло просвѣтеніето на Българскитѣ племена“⁸⁰), то сжщата мисль ще да е прониквала и у солунскитѣ българи. Идеята за независима Охридска църква е вълнувала и солунски българи, като Държиловци и др.⁸¹). Въ Солунъ се разпространявали български вестници (Царигр. вестникъ, България, Дунавски Лебедъ, Турция, Македония), въ които отъ тамъ се давали дописки, проникнати отъ силно българско чувство и отъ общобългарския идеалъ. Въ Солунъ настоятелъ на в. „България“ билъ К. (навѣрно, Кириякъ) Държиловецъ⁸²). Сжщиятъ билъ разпространителъ и дописникъ на в. „Дунавскій Лебедъ“⁸³). Въ лжгадинското село Висока (близо до Солунъ) презъ 1862 г. вече било открито българско училище, въ което децата за една година сж научили толкова, колкото презъ миналитѣ години не сж могли да научатъ въ грѣцкото училище⁸⁴). Дописникътъ, който съобщава това, ималъ ясно българско съзнание: нарича височани „бугари“ и новото училище „бугарско“. Плодъ на българско съзнание и любовъ къмъ българската речъ билъ сборникътъ отъ недѣлни евангелия, които Евстатий Киприади въ 1863 г. е превелъ за богослужебна употреба въ солунското с. Колакия (или Кулакия, при устието на р. Вардаръ) на мѣстенъ български говоръ⁸⁵) съ грѣцки букви; сжщо така и сборникътъ отъ църковни проповѣди, които свещеникъ Иванъ въ 1868 г. е превелъ въ с. Висока на мѣстенъ говоръ съ грѣцко писмо, смѣсено съ църковнославянски букви⁸⁶).

ЗАБЕЛЕЖКИ

¹⁾ Стефанъ К. Салганджиевъ, който е живѣлъ въ Солунъ отъ 1868—1871 год. и тамъ се задомилъ, казва, че „жертви наши еднородни“ отъ Дебърско, Охридско, Костурско, Леринско, Нѣгушко, Воденско, Кожанско и др. мѣста сж бѣгали въ Солунъ, гдето окончателно се установявали. Преселвали се българи поради размирицитѣ и насилията на турци и албанци презъ времето на Али паша Тепелени и Джебалинъ бей, особено презъ време на грѣцкото възстание (1821 год.), дори и следъ сключването на руско-турския миръ (1829 г. въ Одринъ). (Лични дѣла и спомени по възраждането на солунскитѣ и сѣрски българи или 12-годишна жестока неравна борба съ грѣцката пропаганда. Пловдивъ 1906 г., стр. 15—16). Образуваха се два български квартала отъ тѣзи пришелци: Вардарски въ западната частъ на Солунъ и Каламарийски или Гелемерийски въ източната частъ съ еноритѣ Св. Атанасий, Панагуда, Панагия-Декса и Ипапанти (с. съч., стр. 16)

²⁾ Срв. Кънчовъ, Македония, София 1900, стр. 57; моята История на охр. архиеп. патр. стр. 113.

³⁾ Срв. Кънчовъ, п. съч., стр. 70.

⁴⁾ Споредъ географията на Неофита Бозвели и Емануила Васкидовичъ, Солунъ ималъ 70,000 ж., отъ които 30,000 турци, 20,000 евреи и 20,000 гърци и българи (*Кратко политическо описание . . .*, Крагуевацъ 1835 г., стр. 29). Споредъ Василъ Априловъ, Солунъ, който въ 1832 г. почти билъ унищоженъ отъ пожаръ, е ималъ около 60,000 ж., отъ които $\frac{1}{4}$ сж били българи и отчасти гърци, $\frac{1}{2}$ — турци, останалитѣ — евреи (Денница, I, Одесса 1841 г., стр. 72—73). Рускиятъ пъкъ ученъ В. Григоровичъ, който посетилъ Солунъ въ 1844 и 1845 г., казва, че въ Солунъ мнозинството сж били евреи и турци, после сж идвали по брой власитѣ и гърцитѣ, а българи е имало само сто къщи въ махалата „Св. Атанасий“ и изобщо „не смотря на близость болгарскихъ поселеній, въ Солунѣ мало постоянныхъ жителей Болгаръ“ (Очеркъ путешествія по Европейской Турціи, II изд., Москва 1877 г., стр. 89). Обаче той, вѣроятно, е взелъ предвидъ само българитѣ, които не се гърчели. Вж. тукъ, заб. 8.

⁵⁾ П. стр. Работницитѣ-пришелци се занимавали съ строителство, шивачество и готварство. Тѣ сж запознали Григоровича съ своя народъ (с. съч., стр. 89—90).

⁶⁾ Вж. тукъ по-доле, стр. 27 сл. Срв. и разказа на дѣдо Трайко Кехайовъ, Макед. прегледъ, год. VIII, кн. 1, стр. 68 сл.

⁷⁾ Споредъ разказа на дѣдо Трайко, презъ време на младинитѣ му (той се родилъ къмъ 1800 г.) църква нѣмало нито въ с. Дърмица, нито въ Бугарицево, а само въ Ватилъкъ (п. сп., стр. 72).

⁸⁾ П. стр. Въ 1841 г. Яковъ Фалмерайеръ е живѣлъ въ Солунъ петъ

недѣли. Въ съчинението си „Fragmente aus dem Orient“ (Stuttgart 1845, II, 183—184, 186) той казва, че всѣки тукашенъ търговецъ трѣбва да знае поне петъ езици: еврейскоиспански, италиянски, български, грѣцки и турски; че околността на Солунъ дори до Олимпъ е славянска (чети: българска), и че е важно нѣщо, гдето „днесъ голѣмата маса на македонското селско население съ неговитѣ попове и старейшини може да се разговаря като че (gleichsam) безъ преводачъ съ своитѣ едновѣрци — московцитѣ отъ Киевъ, Дорогобушъ и Новгородъ“ (срв. К. Иречекъ, Бѣлг. княжество, въ в. „Марица“, 22. IX. 1878 г., бр. 17, подлистникъ).

⁹⁾ Срв. Л. Милетичъ, Изъ живота на българитѣ въ Солунско, Макед. прегледъ, п. кн., стр. 67.

¹⁰⁾ Основателно твърди Салганджиевъ, че тѣзи преселенци „сѣживили издихающия трупъ на българския елементъ въ Солунъ и отъ тукъ вече захваща новата ера на българитѣ въ отечеството на Святитѣ брата Кирилъ и Методий“ (п. съч., стр. 16.). Тѣ сж поставили въ Солунъ „основата, върху която безпрѣпятствено би могло много по-рано да се зида народното здание и постави на равно стѣпало, на което се намѣрваше тогава грѣцкото“ (с. съч., стр. 19).

¹¹⁾ Въ това ни увѣрява Цар. Миладинова - Алексиева (п. в., стр. 4, кол. 5—6). Преувеличение е обаче твърдението на А. Шоповъ, че въ Солунъ до 1855—1860 г. не е имало „българизъмъ“, че българитѣ се наричали грѣци и приказвали грѣцки, че изобщо народното пробуждане на солунскитѣ българи е започнало въ 1865 г. (Материали за бѣлг. възраждане въ Македония, Периодическо сп., Сръдецъ 1885 г., кн. 18, стр. 442—443). Тая дата може да се вземе само като начало на открита дейность на солунскитѣ българи (вж. тукъ, прит. № I). Салганджиевъ съобщава, че каламарийскиятъ районъ „взель изгледъ на чистъ български кварталъ“, та когато прѣвъ пѣтъ той миналъ презъ главната му улица, сторило му се, че се намира „въ нѣкой чисто български градъ“. „Отъ самата улица — казва С. — отъ дюкениѣтѣ, кафенетата и магазинитѣ на дветѣ ѣ страни, до слуха ми достигаше само български говоръ по наречието на Дебърчанина — Бръсакъ. Освенъ това въ тоя кварталъ азъ заварихъ и оставихъ нравитѣ и обичаитѣ въ пълната имъ битность пренесена отъ Дебърско“ (п. съч., стр. 16). Българитѣ продължавали да носятъ народния си костюмъ. макаръ че между младитѣ вече била проникнала грѣцката носия (тамъ, стр. 19 и 21).

¹²⁾ Отъ 1834 г. имало грѣцки консули въ Солунъ, Пловдивъ, Одринъ, Галацъ (П. Никовъ, Възраждане на бѣлг. народъ. Църковно-национални борби и постижения, София, стр. 32). Споредъ проф. Иширковъ, грѣцко генерално консулство въ Солунъ било открыто въ 1835 г. (Градъ Солунъ, стр. 91) За началото на дипломатическитѣ грѣцко-турски сношения вж. П. Каролѣдов, *Σύγχρονα Ιστορία τῶν Ἑλλήνων*, т. II, Атина 1923, стр. 122.

¹³⁾ Алексиева посочва Малта ханъ, Буюкъ ханъ, Манастиръ ханъ и др. въ латинския кварталъ като мѣста, гдето сж отседвали такива търговци къмъ 1860—1870 г. (п. стр., кол. 5). Вело Негревъ, единъ отъ солунскитѣ народни дейци, споменава и Папуджи ханъ (вж. сл. бел.).

¹⁴⁾ Въ 1874 г. Вело Негревъ е написалъ на български лѣтописенъ разказъ като предговоръ на тоя поменикъ (грѣцкия преводъ) съ заглавие Плакоконникъ или тѣризски еснафъ Дебрани къ Солѣнъ. Рѣкописътъ билъ пазенъ отъ

неговия синъ Иванчо Велевъ Дебранчето. Издаденъ е отъ Д. Матовъ (Период. сп., год. VII, кн. XXXV, стр. 701—8763), А. Шоповъ (Изъ новата история на българитъ въ Турция, Пловдивъ 1895 г., стр. 53—56) и Йорд. Ивановъ (Българетъ въ Македония, София 1915 г., стр. 103—104; Бълг. старини изъ Македония, II изд., стр. 189—191).

¹⁵⁾ но нѣжда ради града сѣго именемъи Солѣнъ, како ненавидѣе тога словѣ (ц. слав. езикъ) и ако да имало некон скѣреникъ срѣт наи некон погъ да зное да пѣ слаканскѣ, не го оставиле: по таа прѣчина прѣтвориле паматница сѣа грѣчески.

¹⁶⁾ Стефановитъ синове Симонъ и Алеко, Тодоръ, Зафиръ, Цвѣтко, Дойчинъ.

¹⁷⁾ Вж. плакоknижницата на Вело Негревъ (срв. по-горе, забел. 14). Между тия ученици билъ и самиятъ Вело Негревъ скоро, следъ като баща му го довелъ въ Солунъ отъ родното му село Селце (Дебърско). — За ученолюбнето на тия занаятчи говори и фактътъ, че щомъ Вело Негревъ билъ доведенъ отъ баща си въ Солунъ въ Папуджи-ханъ, неговиятъ дѣдо, комуто цѣлуналъ на колѣне ржка, му далъ една грѣцка книжка съ поржка да отиде на училище, но момчето казало на дѣда си, че то не ще да учи грѣцки, а български учитель още нѣмало въ Солунъ (съобщ. на Негревъ, срв. по-долу, забел. 19).

¹⁸⁾ Не е известно, дали сж. оказали нѣкакво влияние Неофитъ Бозвели, Райно Поповичъ и Партений Нищавски, когато се учили въ солунското грѣцко училище. За Партения вж. словото на велешкия митрополитъ Дамаскинъ въ царигр. в. „XIX вѣкъ“, I. IV. 1876 г., бр. 14. Срв. Ф. Томовъ, Животъ и дейность на хаджи Партения . . . , Макед. прегледъ, год. X, кн. I и 2, стр. 14.

¹⁹⁾ Вело Негревъ разправя (негови бележки въ единъ екземпляръ отъ Раичовата история): и до(и)де ѣчителъ той за рака ме покѣде близѣсѣдната одала ме внесе и положи ме да седна и пригѣде ми дрѣжина за да не свѣмъ самъ оше до 15 дрѣ(и) деца и ѣчилъ ме дрѣк години цѣли кой ѣвкаръ, навсница, немахъме си винги на оше да ѣчиме (Шоповъ, п. съч., стр. 57; Ивановъ, п. сб., стр. 188).

²⁰⁾ Въ писмото името на Богориди е предадено съ инициали С. В. (Димитриевъ, Писма по народното пробуждане, Период. сп., Срѣдецъ 1890 г., кн. 32 и 33, стр. 346, 348, 350).

²¹⁾ „природнымъ болгаринѣмъ“, по израза на В. Григоровичъ (п. съч., стр. 88).

²²⁾ Вело Негревъ пише: Во оноа време намерѣваше се единъ ѣвгаринъ дрѣхоникъ ѣ църквата наша имнемъ сѣлата Сина (погр. в. м. Мина) (п. нег. бележки).

М. Дриновъ въ 1889 г. не е знаелъ „нищичко“ както за последнитъ дни на архим. х. Теодосия, тъй и за неговия животъ преди откриването на печатницата му (Съчинения, II, стр. 427). Обаче А. Шоповъ дава интересни животописни сведения за архим. х. Теодосия. Свѣтското му име било Теохаръ. Баща му се преселилъ въ Дойранъ отъ околнитъ села-Теохаръ се училъ въ Цариградъ, гдето усвоилъ грѣцкия езикъ. Следъ това той се оженилъ и станалъ свещеникъ въ Дойранъ. Ималъ три сина. Следъ овдовяването си (синоветъ му вече сж били женени), той е обиколилъ Скопско, Велешко и Охридско, а къмъ 1827/28 г. отишълъ въ Синайския манастиръ, гдето се научилъ да пише български (= ц. слав.). Въ Синай х. Теодосий билъ произведенъ въ архимандритски чинъ. Около 1831 г., по

поржка на дойранския епископъ, епитропитъ на солунската църква „Св. Мина“ сж поискали отъ Синайския манастиръ да имъ изпрати архим. х. Теодосия за чредникъ въ гѣхната църква, понеже той могълъ да служи и на славянски. Въ църквата „Св. Мина“ архим. х. Теодосий е служилъ 4 години. Той билъ и таксидиотиятъ на своя манастиръ въ Македония (п. съч., стр. 5—7; срв. неговата статья „Първа бълг. печатница въ Солунъ“ въ Период. сп., Сръдецъ 1890 г., кн. 34, стр. 486).

За съжаление, Шоповъ не посочва извора. Вижда ми се съмнителенъ мотивътъ, поради който билъ повиканъ за свещеникъ въ солунската гръцка църква „Св. Мина“, както и твърдението на автора, че тукъ архим. х. Теодосий е извършвалъ службата на славянски.

²³⁾ М. Дриновъ, Съчинения, II, стр. 426, заб. 3. Даскалъ Камче се запозналъ съ архим. х. Теодосия въ Солунъ, на пътъ за Св. Гора.

²⁴⁾ Затворена била по заповѣдъ на гръцкия владика.

²⁵⁾ Срв. Шоповъ, Първа българска печатница въ Солунъ, п. сп., стр. 487.

²⁶⁾ По-рано (отъ августъ 1828 г.) той билъ амасийски митрополитъ, а отъ май 1841 г. до пролѣтъта на 1845 г. — кизички митрополитъ, отъ 18 априлъ 1845 г. — царигр. патриархъ, умрѣлъ на 28. XI. 1845 г. (М. Γεωργίου Πατριарχική σύνταξις, стр. 696).

²⁷⁾ Шоповъ, п. стр. И Неофитъ Рилски твърди, че „За солунската тупография се види защо митрополитъ тамошенъ да е предстоялъ, но ничево“ (писмо отъ 20. XII. 1838 г. до Райно Поповичъ, п. сп., стр. 350). Ако е вѣрно, че Камче е занесълъ печатницата си въ Солунъ (Дриновъ, п. съч., стр. 426, заб. 3), то архим. х. Теодосий ще да е използувалъ и тия букви (срв. Шоповъ, Изъ новата ист. на българитѣ въ Турция, стр. 11, заб.).

²⁸⁾ Не се знае точната дата на това важно събитие, но въ 1838 г. солунската печатница вече е действувала. Това се вижда отъ книгата, издадена отъ х. Теодосия презъ тази година. Въ писмото си отъ 30. XI. 1838 г. Неофитъ Рилски счита тая печатница за току-що отворена: „За тупографията Солунска, искайте отъ киръ Христа Пала Василий Прокириксинъ, що има за *Ἐργασία τῶν Ἑβραίων* ще да разумѣте, която е сега новосоставена, и штоо заключите отъ нея, съобщете ми“ (п. сп., стр. 347). Споменаваниятъ тукъ Христо п. Василевъ билъ отъ Карлово, ученикъ на Неофита Рилски, после карловски учител и свещеникъ (сетне съ офикия „икономъ“), обесенъ отъ турцитѣ заедно съ 30. годишния си синъ Василь презъ 1877 г., следъ временното оттегляне на руситѣ отъ Карлово (с. сп., стр. 351). Той ще да е билъ настоятелъ на печатаря-издателъ архим. х. Теодосий, та ималъ обявление за споменаваната въ писмото книга. Възъ основа на това писмо Дриновъ (Съч., II, стр. 426) и Йорд. Ивановъ (Българетѣ въ Македония, стр. XLVI и 199) приематъ, че сол. печатница била отворена въ 1838 г. На Шоповъ пъкъ разказвалъ попъ Темиля отъ солунското село Висока, че въ 1836 г. когато билъ ржкоположенъ въ Солунъ за свещеникъ, тукъ той се срѣщалъ съ архим. х. Теодосия въ неговата печатница, и словослагателъ билъ нѣкой си Димитъръ (Период. сп., кн., 34, стр. 488). Въ автобиографията си пловдивскиятъ митрополитъ Натанаилъ казва, че следъ като той и неговиятъ учителъ Георгий Самуркашъ сж превели на български

книгата *Служба еврејско*, през м. май 1837 г. тѣ сж трѣгнале за Св. Гора и сж дали превода си на единъ велешанинъ по име Наумъ Лювчиевъ, „за да го печати (типоса) въ Солунъ, гдето се слушаше, че се отворила българска типография“ (Мсбну, XXV, стр. 9). Трѣбва да се отбележи, че за сега не сж известни книги, напечатани отъ х. Теодосия преди 1838 г.

²⁹⁾ Тази народностна заслуга на гр. Солунъ е изтъкналъ още Дриновъ: „И така, на сѣщия градъ, откъде въ старо време изникна словѣнското просвѣщение, е било речено да стане въ нашия вѣкъ и люлката на българското книгопечатане“ (Съчин., II, стр. 244).

³⁰⁾ Срв. Дриновъ, Съч., II, стр. 425, 428.

³¹⁾ Ibid., стр. 427; Шоповъ, п. сп., стр. 489.

³²⁾ Въ своята „Денница“ (I, 1841 г., стр. 73) В. Априловъ казва: „Нынѣ Болгаре заводятъ въ Солуни (к. а.) свою собственую Болгарскую типографію для печатанія церковныхъ и свѣтскихъ книгъ, которая, впрочемъ еще не въ дѣйствиѣ“. Не е ясно, защо той нарича сол. печатница недействуваща, когато въ 1841 г., както и преди, сж излѣзли книги отъ нея.

³³⁾ П. съч., стр. 88. Солунската учителка Недѣля Петкова е чула отъ Вело Негревъ, че монахъ Хрисантъ, който дошълъ отъ о. Критъ при сестра си въ Солунъ, е изказалъ предъ грѣцкия свещеникъ Атанасъ своето очудване, че грѣцитѣ държатъ „тая змия“ — бѣлг. печатница, която се намирала въ църквата „Св. Мина“ на Вардарската улица, и не я изгорятъ. Още презъ сжщата нощъ печатницата е изгорѣла (бележка на Недѣля Петкова върху корицата на единъ екземпляръ, който на 27. IV. 1881 год. тя е подарила на Соф. нар. библиотека. Вж. Цоневъ, п. оп., стр. 502).

³⁴⁾ Въ своитѣ бележки Вело Негревъ казва, че сол. печатница е издала „български со церковни книги и со два мѣлика български и грѣцки“ отъ времето на владиката Мелетия до времето на Иеронима (Шоповъ, п. съч., стр. 57; Ивановъ, Бѣлг. стар. изъ Макед., стр. 188), т. е. между 1830 и 1841 г., когато Мелетий билъ солунски митрополитъ (срв. М. Гедѣловъ, п. съч., стр. 696). Дриновъ поддържа, че тя е изгорѣла въ 1842 г. (Съч., II, стр. 487: „първата отъ Цариградскитѣ български печатници се е явила на 1843 год., сирѣчь около една година следъ изгоряването на Солунската“). Споредъ Шоповъ, тя била затворена или изгорѣла въ края на 1842 г. или въ началото на 1843 г. (п. съч., стр. 11). Ивановъ сжщо твърди, че тя е работила до 1843 г. (п. сб., стр. 192). Сжщо: Хр. Шалдевъ, споредъ когото въ Солунъ имало българска печатница на архим. х. Теодосий Синаитски (1831—1839) и на Кирила Пейчиновича (I) (1840—1843) (Народното пробуждане въ Боймѣя, Макед. прегледъ, год. VI, кн. 4, стр. 52); А. П. Стоиловъ (Български книжовници отъ Македония, I, София 1922, стр. 21); Дим. Мирчевъ (Българската книга въ Македония, сб. „Солунъ“, стр. 161), обаче авторитѣ не привеждатъ основания.

³⁵⁾ А. П. Стоиловъ смѣта, че и „Таблица перикал“ на Йорд. х. Константиновъ Джинотъ била напечатана въ сжщата печатница (СбАкН., IX, Документи и бѣлѣжки, стр. 12).

³⁶⁾ Дриновъ не се съмнява, че тази книга е имала трето издание, направено въ 1846 г. въ самоковската печатница на Никола Карастояповъ (п. съч., II, стр. 434—435).

³⁷⁾ Вж. повече за книгитѣ у Дриновъ, п. съч., II, стр. 428—447; Шо-

повъ, п. съч., стр. 13 сл.; Ивановъ, п. сб., стр. 192—195. Срв. Мирчевъ, п. сб., стр. 160—161. Екземпляри отъ тѣзи книги има въ Соф. нар. библиотека (Цоневъ, п. оп., № 529; В. Погорелов, Опис на старите печ. бълг. книги, № № 52, 58).

³⁸⁾ Дриновъ, п. съч., II стр. 426. Както по-горе казахъ (тукъ, забел. 22), Дриновъ не знае нищо за сждбата на х. Теодосия следъ изгарянето на печатницата му. Споредъ Шоповъ, той се върналъ въ Дойранъ при синоветъ си и тукъ билъ убитъ отъ една срутена стена (п. съч., стр. 11). Споредъ Ивановъ, х. Теодосий е умрѣлъ въ 1843 г., до когато е работила печатницата (Българетъ въ Македония, стр. 109; Бълг. стар. изъ Македония, II изд., стр. 192). Това мнение сподѣля и Кандиларовъ (Българскитъ гимназии и основни училища въ Солунъ, София 1930 г., стр. 4).

³⁹⁾ Вело Негревъ казва, че протосингелтъ имъ отговорилъ: «бѣданъ бѣганъ, той ветокъ огонь едра сме го бгаснали, пакъ вие сакате да го паанте. . .»

⁴⁰⁾ По голѣмно майсторъ — разказва сжщиятъ —, рекомн Иванъ Камебръ, а по малн Иосифъ Франго е реколъ: анде брѣ, цю го слѣдвашъ тога кѣче, да идеме при дѣда владика самаго. . .»

⁴¹⁾ Бележки на Вело Негревъ у Шоповъ, п. съч., стр. 58; Ивановъ, п. сб., стр. 188—189.

⁴²⁾ Споредъ Салганджиевъ, това е станало, понеже българитъ (дебърци) не сж искали да промѣнятъ носията си, за което ги принуждавало гръцкото духовенство начело съ митрополита (п. съч., стр. 19—20). Не е ясно обаче, защо, следъ като били уредени български гробища, гърцитъ престанали да задирятъ българитъ за облѣклото и езика имъ, заживѣли съ тѣхъ братски (п. съч., стр. 21) и трѣбва да се допусне, че тѣ вече не сж прѣчили да се погребватъ българи (дебърци) въ общитъ гробища, до когато гърци и българи съставяли една и сжща религиозна община.

⁴³⁾ Салганджиевъ, п. съч., стр. 20. Мѣстото било купено отъ Милошъ Калфа, който го подарилъ за български гробища, а Лазо Калфа го насадилъ околорвѣстъ съ явори, които при пребиванието на Салг. въ Солунъ (вж. по-доле, стр. 63) сж били вече грамадни дървета и се наричали „Лазовитъ платани“ (п. съч., стр. 20—21).

Гробищниятъ въпросъ, споредъ Салг. се появилъ къмъ 1832 г., когато българитъ (разбирай дебърци) се сдобили съ свои гробища; но сжщиятъ авторъ поставя начело на гръцката пропаганда и гръцкия консулъ, който се явява малко по-късно (срв. тукъ, стр. 34, заб. 12), та поради това посочената дата е съмнителна.

⁴⁴⁾ Срв. Шоповъ, Материали за бълг. възраждане въ Македония, Период. сп., кн. 18, стр. 442.

⁴⁵⁾ Преувеличение е да се твърди, че изобщо солунскитъ българи не съзнавали своята народностъ до 1855—1860 г. (с. ст., стр. 442—443). Срв. по-горе, стр. 34, заб. 11.

⁴⁶⁾ Още къмъ 1846 г. българското население въ Солунския санджакъ е симпатизирало на Русия. Това е забелязалъ Филипъ Кавриани, втори драгоманъ на Царигр. австрийска легация, който е пропжтувалъ между Кавала, Драма и Сѣръ (вж. рапорта му отъ 7. I. 1846 г. до царигр. австр. посланикъ Stümpel у П. Никовъ, Австрийски консули за българитъ въ Македония, Макед. прегледъ, год. I, кн. 5 и 6, стр. 100). Не ще да е билъ

чуждъ на тая симпатия и солунскиятъ шивашки еснафъ. За българитѣ и Русия вж. и Fallmeayer, п. съч., II, стр. 174 и 186; срв. тамъ, стр. 172.

⁴⁷⁾ Д-ръ Ив. Селимински съобщава, че въ Кидония заедно съ него се учило и едно българче отъ Солунъ по име И в а н ъ (Библиотека „Д-ръ Ив. Селимински“, II, София 1904 г., стр. 24).

⁴⁸⁾ Той е пжтувалъ въ 1838 г. отъ Одеса за Атина, гдето следвалъ въ гимназия и университета до 1846 г., когато се върналъ въ Зографския манастиръ и тукъ отворилъ училище за църковнославянско обучение (вж. писмото му (отъ 1847 г.) до В. Априловъ въ сп. Училищенъ прегледъ, 1907 г. кн. 6, стр. 543—546).

⁴⁹⁾ Въ една отъ допискитѣ си въ „Царегр. вѣстникъ“ (1852 г., бр. 96, стр. 3) той дава характеристика за македонски български градове, между които и Солунъ, като казва, че е миналъ презъ всички тия градове отъ 12 августъ до 8 септември 1846 г. и всичко изучилъ. Срв. с. в., 1853 г., бр. 113, стр. 3.

⁵⁰⁾ На 22—23 септември 1842 г. солунскиятъ митрополитъ И е р о н и м ъ го ржоположилъ за иеромонахъ въ Хилендарския манастиръ (Иларионъ Макариополски, митроп. търновски, подъ ред. на проф. М. Арнаудовъ, София 1925 г., II отд., статия на А. П. Стоиловъ, стр. 84 и 91).

⁵¹⁾ Напечаталъ го въ 1865 г. въ царигр. печатница на Александъръ Екзархъ (вж. Ивановъ, п. сб., стр. 184).

⁵²⁾ Вж. отчета на надзирателитѣ и учителката Славка въ солунското училище (в. „Македония“, Цариградъ 1868 г., бр. 13). Сжщото е казвала и Славкината майка, баба Велика Динковица, на Арсений Костенцевъ (Спомени на сжщия, II изд., София 1915 г., стр. 34). Споредъ А. П. Стоиловъ, подъ влияние на х. Павла, солунскиятъ българинъ Константинъ (Динка) Д ѣ р ж и л о в е ц ъ е станалъ разпаленъ българинъ (п. съч., стр. 31); сжшо така солунцитѣ И о с и ф ъ Я к о в о в ъ и Н а с т е С т о я н о в ъ — подъ въздействието на х. Павла и Натанаила (после охридски митрополитъ) (Макед. прегледъ, год. I, кн. I, ст. „Насте Стояновъ“ стр. 56—58).

⁵³⁾ К. Шапаревъ ни увѣрява, че К и р и я к ъ Д ѣ р ж и л о в и ч ъ (sic) билъ атински възпитаникъ (Нѣколко думи върху статитѣ на г. П. Драганова и пр., Мсбну, II, стр. 348).

⁵⁴⁾ Въ една дописка отъ Солунъ отъ 25. X. 1860 г. въ в. „Дунавский Лебедъ“ (бр. 9, 8. XI. 1860 г., стр. 3) авторътъ (= Кириякъ Държиловецъ) казва между другото, че той се заселилъ въ Солунъ преди повече отъ 10 години и че тамъ ималъ гръцка печатница. Дописката е безъ подписъ, но нейнъ авторъ, очевидно, е Кириякъ Държиловецъ, понеже въ нея правя за своя печатница въ Солунъ. Смѣтайки (не е посочено основание), че Константинъ (Динка) Държиловецъ е отворилъ тая печатница заедно съ брата си Кириякъ, Стоиловъ приписва речената дописка на Константина Държиловецъ (п. съч., стр. 30—31). Това мнение приема и Мирчевъ (п. сб., стр. 163). — Фил. Томовъ твърди, безъ да посочва основание, че полянинскиятъ (кукушки) епископъ х. Партений „насърдчилъ е Кирияка Дражиловичъ да отвори българско отдѣление, което отдѣление съ време да се развие въ чиста българска печатница“ (п. сп., стр. 50). — Срв. тукъ, прит. № I.

⁵⁵⁾ ΕΥΑΓΓΕΛΙΕ ΝΑ ΓΟΣΠΟΔΑ ΜΠΟΓΑ Ι ΣΠΑΖΑ ΝΑΣΕΓΟ ΙΗΣΟΥΣΑ ΧΡΙΣΤΩ, ΣΙΓΑ ΝΟΒΟ ΤΥΠΟΣΑΝΟ ΝΑ ΜΠΟΓΑΡΣΚΟΙ ΓΕΖΙΚ. ΖΑ ΣΕΚΟΑ ΝΕΔΕΛΙΑ ΟΤ ΓΟΔΙΝΑ ΔΟ ΓΟΔΙΝΑ ΣΟ ΡΕΤ. ΠΡΕΠΙΣΑΝΟ Ι ΔΙ-

ΟΡΤΩΣΑΝΟ ΟΤ ΜΕΝΕ ΠΑΒΕΛ ΙΡΟΜΟΝΑΧ, ΜΠΟΖΙΓΡΟΨΚΙ ΠΡΩ-
ΤΟΣΥΓΓΕΛ, ΡΟΔΟΜ ΒΟΔΕΝΣΚΑ (Ἐπαρχία) ΟΤ ΣΕΛΟ ΚΟΝΙΚΟΒΩ.
ΣΟΛΟΝ, ΣΤΑΜΠΑ ΚΥΡΙΑΚΟΒΑ ΔΑΡΖΙΔΕΝ. 1852. На заглавния листъ има
гербъ двуглавъ орелъ съ по една малка корона на главитѣ и съ голѣма корона
надъ тѣхъ (вж. fotogr. снимка у Ивановъ, п. сб., стр. 182). Срв. К. Иречекъ,
История на българитѣ, изд. на Стр. Славчевъ, София, стр. 386 и
390, забел. 10.

⁵⁶⁾ Κανονισμοι ζα σελατα Μπιτωλοσκι σακхи ζακον ζα τζιφλιγарице ι τζιφ-
ζοιце στο сет пот ποελα Μπιτωλοσка (Цоневъ, п. оп., стр. 507). Въ сжшата
печатница (Κ. Δαρζηδοβίτου) презъ 1858 г. била напечатана за пръвъ пжтъ
гръцката книга Ἱστορία χρονική, съставена отъ керкиреца Михаилъ Глики,
поправена отъ Христодулъ Евтимиаду Олимпиу и издадена отъ Пантази
X. Γамврису (Ἄ. Παπαδοπούλου-Κεραμέως, Ἱεροσόλ. βιβλιοθήκη, I, стр. 512).

⁵⁷⁾ Въ посочената солунска дописка отъ 25. X. 1860 г. се казва, че
печатницата била закрыта преди шесть месеци. Вж. и сол. доп. въ „Царегр.
вѣстникъ“, тукъ, прит. № I.

⁵⁸⁾ Хюсни паша билъ опитенъ администраторъ. Като помощникъ на
министра на полицията Мехмедъ Еминъ паша, той много е спомогналъ да
се изчисти Цариградъ отъ злодеици. Въ 1854 г. Мехмедъ Еминъ паша билъ
назначенъ за управитель на Македония, Тесалия и Епиръ. Той е поставилъ
за свой намѣстникъ въ Епиръ Хюсни паша, който скоро турилъ редъ въ областъ-
та, смущавана отъ злоупотрѣбитѣ на турскитѣ низши чиновници. Следъ това
Хюсни паша билъ изпратенъ въ Тесалия, гдето сж върлували разбойнически
чети, и тамъ пожъналъ успѣхъ. За награда той билъ назначенъ за управи-
тель на Солунъ, а после — на Янина. Оправданъ отъ обвинения, въ 1864 г.
Хюсни паша билъ повишенъ за гл. управитель на еялета Румели съ седа-
лище гр. Битоля (в. „Турция“, Цариградъ, 12. IX. 1854 г., бр. 8, стр. 4;
2. X. с. г., бр. 14, стр. 3; 14. XII. с. г., бр. 17, стр. 3. Вж. и в. „Съвѣт-
никъ“, Цариградъ, 12. XI, 1864 г., бр. 35, стр. 2, доп. отъ Охридъ).

⁵⁹⁾ П. доп. въ в. „Дунавскій Лебедъ“.

⁶⁰⁾ Арсений Костенцевъ казва, че Костадинъ (?) Държиловичъ продавалъ
буквари и църковни книги и вещи (Спомени, СБАН., кн. VI, стр. 7 и 11).

⁶¹⁾ П. доп. въ „Дун. Лебедъ“.

⁶²⁾ Споредъ Ст. Верковичъ, въ старо време „Дързиловци“ сж били
голѣмъ родъ, който се ползувалъ съ привилегии предъ турцитѣ и ималъ
свое обичайно право. Негови членове се занимавали съ търговия и занаяти.
Отличавайки се съ свободолюбивъ духъ, Държиловци сж възставали срещу
Али паша Янински и участвували въ гръцкото възстание (1821 г.), когато
изгорили своето главно селище „Дързилово“ (Воденско) и се изселили въ
Петричъ, Съръ, Солунъ, Нѣгушъ, Воденъ. (Описание быта болгаръ, на-
селяющихъ Македонію, Москва 1868 г., стр. 28—30. Срв. Салганджиевъ,
п. съч., стр. 22, заб.; К. Иречекъ, История на българитѣ, стр. 399; Г. Ве-
стителевъ, Градъ Воденъ, Макед. прегледъ, год. I, кн. II, стр. 115). Констан-
тинъ (Динка) Държиловецъ е участвувалъ въ гръцката етерия, която въ
1839 г. искала да организира възстание въ Македония, за да се присъедини
тази областъ къмъ Гърция (А. Шоповъ, Материали за бълг. възраждане въ
Македония, п. сп. стр. 443, заб. 1 — по разказа на самия Динка, който въ
1885 г. въ престарѣла възраст, е живѣлъ въ Солунъ). Динка Държиловецъ

е възпитавал децата си въ родолюбивъ духъ (вж. по-доле, стр. 41, забел. 73). За неговата народополезна дейность бълг. правителство му е дало пенсия. Той починалъ въ 1890 год. (Стоиловъ, п. съч., стр. 32; Кандиларовъ, п. съч., стр. 5). Споредъ Шапкаревъ, въ 1888 г. Динка билъ 90-годишенъ (п. стр.).

⁶³⁾ 105-годишниятъ старецъ Трайко Кехайовъ презъ 1905 г. е разказвалъ, че въ с. Арапли до Солунъ е имало овчарско търло отъ галичани, гдето сж били братята на владиката Партений (Макед. прегледъ, год. VIII, кн. 1, стр. 91).

⁶⁴⁾ Срв. Ф. Томовъ, п. сп., стр. 50.

⁶⁵⁾ Поляниската (или Полянска) епархия се е състояла отъ казитъ дойранска, кукушка и карадагска. Тя била подведомствена на Сол. митрополитъ (срв. тукъ, стр. 31).

⁶⁶⁾ Срв. тукъ, прит. № III, 1 и 2; Томовъ, Писма на хаджи Партения, п. сп., год. X, кн. 3 и 4, стр. 112 и 113.

⁶⁷⁾ Дописка отъ Солунъ въ в. „Дунавскій Лебедъ“, 10. X. 1861 г.; дописка отъ Солунъ въ „Царегр. вѣстникъ“, 4. XI. 1861 г., бр. 45, стр. 2.

⁶⁸⁾ К. Иречекъ, Ист. на българитъ, стр. 418; П. Никовъ, Възраждане на бъл. народъ и пр., стр. 209.

⁶⁹⁾ П. доп. в. „Дунавскій Лебедъ“; срв. Писма на х. Партения, п. сп., стр. 115 и 118.

⁷⁰⁾ Ангелъ Ивановъ разказва, че поради притѣсненията на протосингела на драмския митрополитъ, попъ Георгий Странджалията отъ гр. Силврия, неврокопското бълг. население е изпратило въ Солунъ четирма свои представители да искатъ отстранението на тоя потисникъ, което тѣ и сж постигнали (Борбитъ на българитъ за черковно-училищни правдини въ гр. Неврокопъ, Училищенъ прегледъ, год. XXV, кн. 7 и 8, стр. 1116—1117), Споредъ описанието на автора (срв. с. сп., стр. 1117), това ще да е станало преди идването на Агатангела за драмски митрополитъ въ 1862 г.

⁷¹⁾ Споредъ Е. П. Южакъвъ, въ Солунъ той „и самых елинизирующих старшин успеваеъ увлеч силою красноречия въ пользу Божьего дела“ (А. М. Селищев, В Кукуше в 50-х годах XIX века, Макед. прегледъ, год. VIII, кн. 3, стр. 4).

⁷²⁾ Вж. тукъ. прит. № III, 2. Срв. Стоиловъ, п. съч., стр. 34.

⁷³⁾ Георгий Динковъ се училъ въ гръцко училище въ Солунъ и Атина, (отъ 1853 г.). Презъ 1857 г. варненскиятъ руски консулъ Рачински-пжтувайки изъ Македония, дошълъ въ Солунъ и изпратилъ Георгия Динковъ да се учи въ Русия. Динковъ е постъпилъ въ една московска гимназия, която не можалъ да завърши поради болестъ. Той се завърналъ въ отечеството си горещъ родолюбецъ. Следъ смъртъта на Стефанъ Богориди, чийто секретаръ билъ въ Цариградъ, той се върналъ въ Солунъ, одето почналъ да обикаля вжтрешнитъ български градове (Шоповъ, Материали, п. сп., стр. 444—445). Въ 1863 г. С. Верковичъ почналъ да получава отъ Георгия Динковъ, „пламеннаго македонскаго патриота“, първитъ сведения за казитъ на Солунския санджакъ (Топографическо-этнографическій очеркъ Македонии, С. Петербургъ 1889 г., стр. 16). Динковъ написалъ общъ прегледъ на Македония съ описание на планини, рѣки, равнини и езера. Той е далъ на Верковичъ статистически сведения и за казитъ Енидже-Вардарска, Воден-

ска и Верийска (Берска) съ топографско описание на първата каза (с. стр.). Въ 1860 г. Г. Динковъ е държалъ въ една воденска църква слово на български съ многолѣтствие за султана. Наклеветенъ отъ гърцитѣ, че е казалъ многолѣтствие за Русия, той билъ преследванъ отъ турцитѣ и хвърленъ въ цариградския затворъ. Следъ освобождението си той се върналъ въ Солунъ, но по гръцка клевета презъ есента на 1863 г. пакъ билъ изпратенъ въ Цариградъ (в. „Свѣтъникъ“, 1863 г., бр. 26, стр. 2 и 33, стр. 3; срв. А. Теодоровъ, Миладиновскитѣ пѣсни и Щросмайеръ, Период. сп., кн. XVI, стр. 94).—А. П. Стоиловъ съобщава, че въ архивата на Солунската бълг. община имало фолклоренъ материалъ на Г. Динковъ, както и бележки по географията на Македония и история на българитѣ, а въ Софийския етнографски музей (архива на Раковски) се пазятъ негова поема „Самовила“ и незавършена статия „Познай себе си“ (п. съч., стр. 33—34). Сега тия стихове и статията се намиратъ въ Соф. нар. библиотека (вж. тукъ, прит. № IV).

⁷⁴⁾ Веднажъ пжтувайки отъ Солунъ за Съръ презъ с. Айватово, той запиталъ спжтника си, българинъ отъ реченото село, защо въ църквитѣ на бълг. села богослужението се извършва на неразбираемия гръцки езикъ, а не на „старославянски“. Такъвъ въпросъ той е задавалъ и на други селяни (п. съч., стр. 2). Запитанъ отъ Верковича, игуменътъ на Слѣпченския манастиръ (Демиръ хисаръ), 80-годишенъ старецъ, въ 1853 г. съ дълбока скръбъ му разказалъ за унищожението на Охридската патриаршия и за гръцкитѣ насилия върху българитѣ (п. съч., стр. 2—7). Презъ 1866 г. Верковичъ е отклонилъ отъ унията неврокопскитѣ пратеници (Стоилъ Пализоевъ, Илия Дуковъ), които сж били влѣзли въ преговори съ католишкия владика. Той е предалъ прошениято имъ на солунския руски консулъ, който имъ обещалъ да действа предъ валията да се позволи славянско богослужение въ неврокопската църква (В. Кънчовъ, Мсбну, XII, стр. 220; Ангелъ Ивановъ, п. сп., стр. 1120; Ангелъ Даскаловъ, Изъ миналото на Неврокопско и близкитѣ му покрайнини, Макед. прегледъ, год. VII, кн. 2—3, стр. 136).

⁷⁵⁾ Д-ръ К. Станишевъ, Седемъ писма на Нако Станишевъ до Ст. Верковича, п. отъ 25. XI. с. г., Макед. прегледъ, год. II, кн. 3, стр. 139.

⁷⁶⁾ По всѣка вѣроятностъ, по негова поржка рускиятъ монахъ Павелъ отъ ман. Ватопедъ въ 1866 г. се явилъ въ Неврокопъ, за да ги предпази отъ унията (срв. Анг. Даскаловъ, п. сп., стр. 132 и 135).

⁷⁷⁾ Въ м. декемврий 1857 г. тѣ сж писали на Неофита Рилски, че сж пжтували отъ Солунъ до Цариградъ (Ив. Д. Шишмановъ, Нови студии изъ областъта на бълг. възраждане, СбАн., XXI, стр. 321).

⁷⁸⁾ Въ препоржката отъ 22 септ./4 окт. 1865 г., която му е далъ до Владиславъ Ригеръ въ Прага, Янъ Ш а ф а р и н ъ, директоръ на Бѣлградската народна библиотека, го нарича macedonsky Bulhar ze Soluna (Соф. нар. библи., архивъ на архим. Павелъ, папка № 2, инв. № 151). Животописни сведения за Павла Божигробски има въ дописка отъ Воденъ въ в. „Македония“, 21. IX. 1870 г., бр. 82, стр. 3; вж. сжщо писмата на нерусал. патриархъ Кирилъ отъ 1850 г. нататъкъ, както и на др. лица (Соф. нар. библи., архивъ на архим. Павелъ; вж. тукъ прит., № II); срв. Хр. Шалдевъ, п. сп., стр. 53—60. Въ писмо на Воденската българска община отъ 2. X. 1870 г. се опровергава съобщението на предишната воденска дописка, че архим. Павелъ е подарилъ 200 л. т. за воденскитѣ училища (в. „Турция“, 14. XI. 1870 г.,

бр. 39, стр. 4). Вж. и писмото на Г. Гоговъ и Д. В. Македонски отъ 18/1 дек. 1870 г. отъ Цариградъ до архим. Павелъ въ Воденъ (Соф. нар. библ., п. арх., № 179; Йорд. п. Георгиевъ, Материали по църк. борба, Мсбну, XXIV (VI) стр. 323, № 525).

⁷⁹⁾ Споредъ доклада на солунския католишки свещеникъ Тюррокъ отъ ноемврий 1863 г. до „Института за разпространение на вѣрата“ въ Римъ, българчета (12 д.) били приети въ това училище още въ 1858 г., скоро следъ първата постъпка на кукушани за уния презъ августъ с. г. Децата сж живѣли въ училището като стипендианти на катол. мисия, преподавано имъ било на български и френски. Условенъ билъ и български учителъ (вж. О. д-ръ Йеронимъ Стамовъ, Зейтинликътъ при Солунъ, въ сб. „Солунъ“, стр. 319—320). Презъ 1863 г. такъвъ преподавателъ тамъ билъ Димитъръ Диновъ отъ неврокопското село Скрбатно (Даскаловъ, п. сп., кн. I, стр. 101).

⁸⁰⁾ Дописка отъ Енидже-Вардаръ отъ 6 Орачъ (августъ) 1867 г., въ в. „Македонія“, 1867 г., бр. 38, стр. 3.

⁸¹⁾ Въ съчинението на М. Г. Димица „Τὰ περὶ τῆς αὐτοκεφάλου ἀρχιεπισκοπῆς τῆς πρώτης Ἰουστινιανῆς Ἀρχιεπίσκοπος καὶ Βουλγαρίας“ 1859 г. сж означени и солунци като спомоществователи: К. Δαρζηλοβίτης е записалъ 10 екз., Константинъ Махробѣт — 1 екз., други 7 души — по 1 екз.

⁸²⁾ Вж. обявлението за настоятелитъ на 1 стр. отъ тоя вестникъ за 1860 г. и следващитъ години. Тамъ стои К. Държеловитъ.

⁸³⁾ Въ дописката си отъ 25.X. 1860 г. авторътъ съобщава, че получавалъ редовно нѣколко екземпляри отъ „Дун. Лебедъ“, които изпращалъ въ Кукушъ. Дописникътъ е пишелъ на гръцки, а редакторътъ Г. С. Раковски е превеждалъ на български (срв. Стоиловъ, п. съч., стр. 31). Отъ Солунъ сж били изпратени дописки на „Дун. Лебедъ“: за поведението на солунския митрополитъ Неофитъ (бр. 14, 13. XII. 1860 г., стр. 3); за изпращането на трима патриаршески екзарси въ Полянинската епархия, именно воденския, струмишкия и верийския митрополити, натоварени да изследватъ дейността на еп. Партения, съ цель да върнатъ предишния полянински епископъ — гърка Мелетий, безъ да е имало тжжба отъ народа (бр. 24, 7. III. 1861 г., стр. 2, доп. отъ 14. II. с. г.); за турскитъ злодейства и безгрижието на солунския управителъ Хюсни паша (бр. 52, 26. IX. 1861 г., стр. 1, доп. отъ 12/24. IX. с. г. съ подписъ**); за свикването на мѣстенъ църковенъ съборъ въ Солунъ срещу полянинския епископъ Партений (доп. отъ 10. X. 1861 год.). Вж. тукъ, прит. № III, 1—3, писма на К. Държиловецъ до Г. С. Раковски.

За солунски дописникъ на в. „Турція“ вж. по-долу, стр. 50. Солунски дописки има и въ „Царигр. вѣстникъ“ (1852 г., бр. 99; 1858 г., бр. 366, 369; 1859, бр. 423, 424; 1860 г., бр. 465, 472 и пр.)

Иеродяконъ Игнатий е издалъ печатно изображение (щампа) на св. Солунски братя и картина за тържественото погребение на велешкия митрополитъ Авксентий, очевидно, съ цель да възпламени душитъ на сънародниците си. Тѣзи издания ще да се разпространявали въ Солунъ и др. македонски градове. Св. братя сж били представени, че, облѣчени въ свещени одежди, кръщаватъ цѣлия български народъ (мже, жени и деца). Надъ кръщаванитъ стои Св. Троица, чийто лжчи озаряватъ лицата имъ. Отъ страни на Св. Троица бдятъ вѣнценосни ангели. Св. Кирилъ, изправенъ

на жертвеникъ, проповѣдва словото Божие (в. „Турція“, 31. X. 1864 г., бр. 15, стр. 4, обявл.; с. в., 13. II. 1865 г., бр. 30, стр. 4).

⁸⁴⁾ Дописка отъ с. Висока отъ 1863 г. въ в. „Свѣтъникъ“ 7.X. 1863 г., бр. 29, стр. 3.

⁸⁵⁾ Ивановъ, Бълг. старини изъ Македония, II изд., стр. 197: ГОСПОД-
НОВО, I СФЕТАГО ЕВАГГЕЛІО, НА ПОГА НАСАГО ГОЛЕМА ТЕРІК-
ФА ХРИСТІАНОФ, ІЗКАРЕНО, НА ПОУГАРТСКО ІЗІК, ТОУВАΣΕΝΟ
ΖΠΟΡ ΝΑ ΒΑΡΔΑΡΙΑ, ΖΑ ΟΥΦ ΝΕΔΕΛΙΤΕ ΣΑΤΙ, ΖΑ ΓΟΥΔΙΝΑΤΑ, I ΖΑ
ΣΑΤΙ ΠΡΑΖΝΙΤΣΙΤΙ ГОЛЕМИТЕ, ΖΑ ΤΣΕΛΑ ГОΔΙΝΑ ΖΑ ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΑΤΑ.
Σὰ πιάλλο οὐτ Εὐστάθιο Κυπριάδη οὐφ Σαλότο Κολακία. Νᾶ 30 Νοέμβριω Μέσαις 1863.

⁸⁶⁾ Извѣстія отдѣленія русскаго языка и словесности Импер. Академіи
Наукъ, 1905 г., т. X, кн. 1, стр. 331—332, ст. на П. Д. Драгановъ; Ивановъ,
Българетъ въ Македония, стр. 176; II изд., стр. 308.

ДОБАВКИ КЪМЪ II ГЛАВА

Забел. 4, следъ Неофитовитѣ сведения: Сжщо и Fallmeayer съоб-
шава, че Солунъ ималъ около 70,000 ж., но отъ тѣхъ 30—36000 сж били
евреи, надъ 25,000 — Османли (турци) и до 3000 — гърци, голѣма часть
отъ които били преселени отъ други области на Турция (презъ гръцкото
възстание имало 8—10,000 гърци). Останалитѣ жители сж били френци
(die Franken) и цигани (п. съч., II, стр. 181—183). Изобщо гръцки говоре-
щото население, заедно съ гръцко-славянскитѣ домакинства, представлявало
малцинство както въ Цариградъ, тѣй и въ Солунъ и можело да се смѣта
за колония и чуждо поселение (с. съч., стр. 180—181).

Забел. 14, следъ кн. Българетъ въ Македония, стр. 103—104: II изд.,
София 1917 г., стр. 222—225.

Забел. 28, къмъ сжщото съчинение: II изд., стр. 230.

Забел. 38, „ „ „ „ : II изд., стр. 230.

Забел. 23: у Кънчовъ Камчевото село е Корешница (п. съч.,
стр. 155, № 70).

Стр. 28, 8 р. отдолу, следъ името Стояновичъ: (после охридски и
пловдивски митрополитъ).

Забел. 73, следъ името Богориди († 1859).

Забел. 83, предъ думитѣ „Отъ Солунъ“: Въ писмото си отъ 16.I
1861 г. до И. Дайнеловъ въ Цариградъ Раковски пише за своя вестникъ:
„До сега имами 375 спомоществ. Нъ отъ наши Болгары, освѣнъ Софим,
Солунъ и Рухчукъ, отъ нигдѣ іеще не е дошло ни парица до сега“ (Соф. нар.
библ., архивъ на Раковски, папка № 17, II В., инв. № 1673).

III.

БОРБА НА СОЛУНЦИ ЗА ДУХОВНА СВОБОДА

Самитъ гърци вече сж забелязали, че между солунскитъ българи се извършва възродителенъ процесъ, опасенъ за еленизма¹⁾. Солунскиятъ митрополитъ Неофитъ, два пжти пострадалъ отъ българитъ въ Търново, се приготвилъ за отпоръ — съ примамки и насилия. Той се опиталъ да привлече къмъ себе си по-интелигентнитъ солунски българи и нѣкои отъ тѣхъ се поддали на илюзията, че митр. Неофитъ съчувствува на българския народъ²⁾. Боейки се отъ силата на българската просвѣта, той не се поколебалъ да задържи единъ сандъкъ български книги съ религиозно-нравствено съдържание, изпратени за една българска община въ Македония. Много пжти е ходилъ при него единъ солунски българинъ да иска книгитъ, позволени отъ мѣстната турска власть, като му доказвалъ, че отъ тѣхъ нѣма никаква вреда за патриаршията, но владиката не ги давалъ³⁾. Тази негова постъпка е възбудила у солунскитъ българи недоволство, ярко изразено отъ единъ просвѣтенъ солунецъ⁴⁾. Той явно е обвинилъ гръцкото духовенство и частно солунския митрополитъ въ гонение на българската народност и изтъкналъ убеждението на солунскитъ българи, че гръцкиятъ гнетъ ще престане само съ освобождението имъ отъ властѣта на Фенеръ⁵⁾. Обаче рано било още солунскитъ българи да влѣзатъ въ борба съ могщия солунски митрополитъ за родно духовенство, макаръ че нѣкои села сж били наклонни да се борятъ, като отказвали да плащатъ владищина⁶⁾. Тѣ сж схващали, че най-напредъ трѣбва да си извоюватъ право за свободно умствено развитие, да си откриятъ българско училище. Къмъ тая придобивка ги насочвалъ и българскиятъ печатъ⁷⁾. Още отъ 1861 г. тѣ сж почнали сериозно да работятъ за осществяване на това свое въждеделение⁸⁾. Презъ 1864 г. вече било на пжтъ отварянето на българско училище. Тогава зографскиятъ братъ Натанайлъ Стояновъ (после охридски митрополитъ) е убеждавалъ българското общество⁹⁾, че е необходимо българското училище въ Солунъ да се развие въ богословско училище, издържано отъ тритъ голѣми български манастири — Зографски, Хилендарски и Рилски и управлявано отъ тѣхенъ

представителъ — духовно лице, съ ученици млади монаси отъ тѣзи манастири и свѣтски младежи¹⁰). При „добър уставъ и наредба“ отъ това училище щѣли да излизатъ „и граждани образованы, и калугеры просвѣщени, и священници достойны за нѣхно то имъ званіе“¹¹).

Починътъ за откриване бълг. училище е излѣзло отъ будителния домъ на Държиловци¹²). Девојката С л а в к а, дъщеря на Константина (Динка) Държиловецъ, научена на българско писмо отъ брата си Г е о р г и й, възпламенена сжщо като него отъ ревностъ за служба на своя родъ и насърдена отъ майка си Велика Динковица¹³), презъ 1866 г.¹⁴) е отворила въ Солунъ българско училище, което се помѣщавало въ една стая на майчината ѝ кѣща¹⁵). Тоя успѣхъ билъ постигнатъ „слѣдъ многобройни мжкы и старанія на разны родолюбивы лица“¹⁶). Славка е обучавала безплатно¹⁷). Тя е започнала обучението съ една ученичка, преподавала деветъ месеци и приключила годината (1866) само съ три ученички (едната отъ тѣхъ била гъркине). Обаче младата идеалистка, ободрявана отъ майка си, не е спрѣла да продължи възвишеното си дѣло¹⁸). Презъ втората година (1867) следъ Великденъ училището ѝ имало вече 13 ученички. Тогава то било предадено на народа, който назначилъ трима души (Георгій Динковъ, Вело Негревъ и Кириякъ Държиловецъ) за „надзиратели“ и Славка за „приврѣменна управителка“¹⁹). Велика Динковица скоро е починала въ самата училищна стая, като въ предсмъртния си часъ благодарила на Бога, „че изпълнила до колко ѝ било възможно посланието си като човѣкъ и като българка“²⁰). Тя е завещала: 1) долниятъ етажъ („долната полата“) на кѣщата ѝ да служи за училище, докато народътъ бжде въ сѣстояние да построи „основно училищно здание“; 2) мѣсто отъ нейния домъ за постройка на училище и църква на името на св. Кирила и Методія²¹) и 3) дъщеря ѝ Славка до тогава да не напуска учителството. Ако и да се наричало училището девическо, Славка е приемала и момчета. Малко по малко ученицитѣ (момчета и момичета) се увеличавали и въ края на 1867 г. (втората училищна година) тѣ сж били 27 д.²²), повечето отъ които ще да сж били деца на шивашкия еснафъ²³). Учителката имъ преподавала български езикъ, грѣцки езикъ и ржкодѣлие²⁴). Училището е напредвало, понеже било подкрепено морално и материално отъ солунскитѣ българи, главно отъ Държиловци и първитѣ майстори на шивашкия еснафъ (устабашията Деспотъ Крушовали, Иосифъ Франго, Гешко отъ Галичникъ, Петко Деспотовъ отъ Радоища, Стоянъ Богово отъ Врѣмница²⁵), сжщо и отъ българи изъ други мѣста, особено отъ велешани, прилепчани и битолчани²⁶). Дори ученици на това училище сж го подпомагали²⁷). Учителката е трѣбвало да преодолѣе голѣми трудности, понеже е нѣмала необходимитѣ учебници²⁸).

По позивъ на вестниците²⁹⁾, мнозина сж се притекли да удовлетворятъ тая нужда³⁰⁾. Преди заминаването си отъ Солунъ въ края на 1867 г., архимандритъ Павелъ Божигробски е обещалъ да дава на солунското българско училище всѣка година по 1000 гр., а Сулейманъ ага Дурзиевъ обещалъ еднократна помощъ 20 л. т.³¹⁾ Въ началото на м. февруарий (недѣля) 1868 г. управителното тѣло на българското девическо училище е свикало солунскитѣ българи на общо събрание, на което то е дало отчетъ за двегодишния животъ на повѣреното му учебно заведение. За да се издигне то още повече, назначени сж били двама помощници „на надзирателството“ или „попечатели вътрешны“ — Блаже и Никола³²⁾. Първа тѣхна грижа е била да направятъ ученически чинове, понеже гражданитѣ сж били увѣрени, че до пролѣтътъ шѣло да има стотина ученици. Учителката Славка Динкова имала да се бори съ много родители, които не сж пускали децата си въ българското училище, преди да дадатъ изпитъ въ училищата, гдето следвали, и сж обещавали да ги пратятъ тамъ чакъ презъ септемврий³³⁾. Обаче тя не се отчайвала и следвала неотстъпно завета на майка си. Презъ 1868 г. обучението било водено сравнително съ голѣмъ успѣхъ. Единъ българинъ, пѣтникъ, се очудилъ, когато го увѣрвали, че въ Солунъ има българско училище. Когато го посетилъ, той „съ неописано удоволствие“ е видѣлъ (въ началото на 1868 г.) момичета и момчета (27 ученици, между които и 4 гърчета) да четатъ и пишатъ добре български, момичетата да везатъ и шиятъ „доста напредително“ и цѣло училище да се управлява „отъ достойната за званіето си родолюбива г-жа Славка Динкова“³⁴⁾. Ученицитѣ се увеличавали, поради което Солунската община³⁵⁾ се събрала втори пѣтъ на заседание, за да обсъди въпроса за издигане на едно народно училище³⁶⁾. Насърдени отъ тоя напредѣкъ и отъ отзивчивостта на българското общество, тримата надзиратели на училището и учителката сж смѣтнали за свой дългъ, като натоварени за образованието на солунската младежъ, да дадатъ публиченъ (въ печата) отчетъ³⁷⁾, за двегодишния животъ на повѣреното имъ училище и да изкажатъ признателностъ на радетелитѣ за неговото отваряне и закрепване, отъ името на „согражданитѣ на народнитѣ ни просвѣтителы“³⁸⁾. Тѣ сж считали за достатъченъ направения отъ училището напредѣкъ, въ сравнение съ духовното състояние на солунскитѣ българи, и сж увѣрили бълг. общество, че училището е започнало третата си година „со надѣжди златни на богатата бѣднина на солунското Българско насѣленіе“. Тѣ молѣли Всевишния да продължи благоденствието на народнитѣ благодетели „за доброто на общето отечество“.

Откриването на първото българско училище въ Солунъ се посрещнало съ голѣма радостъ отъ бълг. вестници.³⁹⁾ По

тоя случай тѣ пакъ сж напомнили за дълга на българския народъ къмъ Македония — тази „класическа земја, както казвалъ в. „Македония“, за Българскитѣ и въобще за Славенскитѣ книжевности“ —, за да се изкорени гъркоманството чрезъ бълг. училища отъ мѣстата, гдето още е върлувало, и да се възобнови онази „общеславенска епоха“, която „Великитѣ наши съотечественици Солунски братия и Славенски учителіе произведохъ.“⁴⁰⁾

Учителката Славка Динкова е вложила всичкия си момински жаръ за преуспѣването не само на сѣптата ѝ рожба — българското „девическо“ училище, но и на българската книжнина. Не е известно, дали тя е държала сказки за народа, но, чувствувайки дългъ да разшири просвѣтата, тя е пишела или е превеждала статии по възпитанието отъ френски на книжовенъ български езикъ, примѣсенъ съ думи и форми отъ солунското българско наречіе⁴¹⁾, за да потикне и други българи да подкрепятъ нейното дѣло и изобщо за да насърчи обществената взаимопомощъ, тя е обнародвала въ цариградски вестници трогателни благодарствени писма къмъ дарителитѣ, чито имена въ съгласие съ надзирателитѣ е записвала въ особена книга⁴²⁾. Сжщо и нейниятъ братъ Георгій Динковъ, сѣ възторженъ родолюбецъ въпрѣки гръцко-турскитѣ гонения, е разпространявалъ български вестници и пишелъ историко-географски статии (не безъ влияние на книжовния бълг. езикъ) на „собственото солунско нарѣчіе, кое ако не съдържава напълно лѣпотіята на Кырилскитѣ языкъ, со все то е по-дрѣвно, че ся находятъ у него доста Самскритски рѣчи“⁴³⁾.

Славното училище е подигнало народностното съзнание на много солунски българи. Отъ Солунъ живо се следѣла и се известявала на бълг. общество неравната, но упорита борба срещу гърцизма въ близкия гр. Воденъ, за който въ 1867 единъ солунски дописникъ моли Бога да се сдобие поскоро съ бълг. училище.⁴⁴⁾ Въ сжщата година събуденитѣ солунски българи сж слухтѣли за намѣреніето на турското правителство да издава въ Солунъ на нѣколко мѣстни езици вилаетски вестникъ, както е било и въ други вилаети (Дунавския)⁴⁵⁾. Боейки се да не би, по гръцки интриги, бълг. езикъ бжде пренебрегнатъ, тѣ сж надали тревога въ бълг. печатъ отъ името на българитѣ въ Солунския вилаетъ. Тѣ сж молили в. „Македония“ да настои предъ бълг. представители въ Цариградъ да действуватъ предъ В. Порта, за да не допустне такава неправда. Редакцията е обещала да изпълни молбата имъ, като ги е посъветвала и тѣ сами да действуватъ предъ мѣстнитѣ власти.⁴⁶⁾ Следъ нѣколко месеца въ в. „Courrier d'Orient“ е излѣзло съобщение отъ Солунъ, че по вина на моавина (помощникъ на валията) вестникътъ щѣлъ да се печати само на турски и гръцки, а не и на български⁴⁷⁾, обаче скоро Стеф. К. Сал-

ганджиевъ, „българскій словослагателъ въ печатницѣтъ на Солунскійтъ Вилаетъ“⁴⁸⁾, е опровергалъ това съобщение като интрига на иезуититѣ, „най голѣмитѣ врагове на народътъ ни“, „които както е вече извѣстно на всѣкому, че глѣдатъ да ся вмъкнѣтъ прѣзь провлактѣ на спокойствието за да раздигнѣтъ разногласіе между населеніето“. Никакво разногласіе не е имало за излизането на вилаетския вестникъ и на български. Обявитѣ за вестника сж били написани на тритѣ езика, освенъ първиятъ пѣтъ по нѣмане на преводачъ. Салганджиевъ е увѣрявалъ, че моавинѣтъ Костаки ефенди (Логади) ако и да е билъ грѣкъ, никога не щѣлъ да допустне нѣщо противъ царскитѣ закони.⁴⁹⁾ И, наистина, вилаетскійтъ вестникъ „Селяникъ“ (Солунъ), който почналъ да излиза въ края на 1868 г., се списвалъ и на български⁵⁰⁾ Това било една ценна придобивка, понеже означавало, че турската власть признава сжществуването на българско население въ Солунския вилаетъ.⁵¹⁾

ЗАБЕЛЕЖКИ

¹⁾ Въ 1861 г. единъ народенъ представителъ отъ атинския парламентъ по име Ялемосъ е казалъ, че два часа далечъ отъ Солунъ гръцкитѣ църкви, гръцкиятъ езикъ и гръцката народностъ сж предметъ на поругание и презрение, а публиката е извикала: „Въ самия Солунъ, въ самия Солунъ!“ (Г. Димитровъ, Княжество България, Пловдивъ 1895 г., стр. 420, споредъ гръцки вестници).

²⁾ Дописка отъ Солунъ въ в. „Дунавскій Лебедъ“, 13. XII. 1860 г. бр. 14, стр. 3. Споредъ дописката, митр. Неофитъ е искалъ да предотврати всѣко смущение отъ действия, противни на народното желание и несправедливи (срв. тукъ, притурка № III, 1). Редакцията на вестника бележи, че ѝ се вижда чудно да се яви такава мисълъ у Неофита, чийто противобългарски гонения въ Търново сж известни и много се е писало за тѣхъ.

³⁾ По заповѣдъ на солунския управителъ, тѣзи книги сж били държани 20 дни въ солунската митница. Следъ преглеждането имъ той съобщилъ на адресанта да ги прибере, като казалъ, че въ тѣхъ нѣма нищо противно на отоманската държава. Обаче солунскиятъ митрополитъ, шомъ се научилъ за пристигането на тия книги, е помолилъ пашата да ги изпрати въ митрополията за прегледъ. Управителтъ изпълнилъ желанието му, понеже, споредъ дописника, той не е знаелъ, дали тия книги не съдържатъ нѣщо противно на църковната властъ и зашто владиката билъ духовенъ началникъ на мѣстнитѣ християни (в. „Турція“, 5. XII. 1864 г., бр. 20, доп. отъ Солунъ).

⁴⁾ Той пише на книжовенъ бълг. езикъ (ако само редакцията не е и зміѣнила неговия езикъ) и ше да е билъ редовенъ дописникъ на в. „Турція“. Той съобщавалъ на вестника разнообразни сведения: за многото дѣждове, за движението на параходитѣ, откриване на театъръ и др. общоградски работи (1864 г., бр. 21, стр. 3; 1865 г., бр. 29); за старинитѣ въ Солунъ (1864 г., бр. 19, стр. 3); въ Солунъ се носѣлъ слухъ, че силистренскиятъ управителъ Арифъ паша — способенъ, енергиченъ и справедливъ — щѣлъ да бжде премѣстенъ за управителъ на „провинціята Македонія“ съ седалище, „както сѣкога“ Солунъ, и солунци сж го очаквали съ нетърпение, но той билъ назначенъ за гл. управителъ на Одринъ (с. г., бр. 19, стр. 2—3 и бр. 21, стр. 4); за дейността на новия солунски управителъ Мехмедъ Акифъ паша (1865 г., бр. 26, стр. 2); за нуждата отъ желѣзница между Солунъ и Битоля (с. г., бр. 23, стр. 2—3); за солунския папайръ, който не е билъ добре посетенъ (с. г., бр. 36, стр. 4.)

⁵⁾ Вж. тукъ, притурка № VI.

⁶⁾ Вж. в. „Свѣтътникъ“, 2. IX. 1863 г., бр. 24, стр. 3 и бр. 29, стр. 3. Въ 1864 г. българитѣ отъ Солунския окржгъ, насърдени, може би, отъ поляниинския епископъ Партений, не искали да плашатъ и патриаршеския дългъ, противъ който ужъ и тамошнитѣ гърци искали да подадатъ махзаръ заедно съ българитѣ (в. „Свѣтътникъ“, 5. XII. 1864 г., бр. 36, доп. отъ Со-

лунъ; срв. Томовъ, п. сп., кн. 1 и 2, стр. 58, 60—61). Не ми е известно, дали солунскитѣ българи сж подали такова заявление.

⁷⁾ Вж. тукъ, притурка № VII.

⁸⁾ Срв. разказа на Вело Негревъ по-доле, забел. 14; в. „Съвѣтникъ“, 4.XI. 1863 г., бр. 33, стр. 3 (за старанията на Г. Динковъ); 2.IX. с. г., бр. 24, стр. 3 и 16 с. м., бр. 26, стр. 2 (солунскитѣ българи се готвѣли да отворятъ училище).

⁹⁾ Той е написалъ статья подъ псевдонимъ А. Богданъ въ отговоръ на една нападателна статья въ браилското сп. „Българска пчела“.

¹⁰⁾ Авторътъ е предлагалъ тия три „Лавры“ да внесатъ наведнажъ по една сума и да съставятъ „единъ достатъченъ капиталъ“, после тѣ „да избераатъ едно по удобно, и по полезно българско училище, какво-то е сега н о в о у с т р о я (е) м о - т о въ Солунъ (к. м.), заедно съ мѣрски-тѣ му тамошни Епитропы да туратъ и отъ себе си за епитропъ едно духовно монашеско несвоекорыстно лице, кое-то може да быде и управителъ на това училище и преподавателъ на църковны-тѣ науки. . .“ (Мсбну, XXIV (VI), Д-ръ Ив. Георговъ, Материали за нашето възраждане, стр. 37).

¹¹⁾ С. стр. Нуждата отъ духовно б. класно училище е изтъкналъ още Н. П а л а у з о в ъ съ особена „записка“ отъ 24. IX. 1853 г. до А. П. Озеровъ, руски представителъ при В. Порта. Споредъ него, най-удобно мѣсто за такова, учебно заведение билъ Пловдивъ, но Рилскитъ манастиръ е подържалъ да се открие то въ сжщия манастиръ (Период. сп., кн. LVIII, стр. 620, 625—627).

¹²⁾ Ст. Салганджиевъ казва, че починътъ излъзълъ отъ одеския жителъ калофереца Н и к о л а й Т о ш к о в ъ, който въ 1866 г. е подарилъ на българското читалище въ Цариградъ една парична сума за издържане и българско девическо училище въ Солунъ. Настоятелството на читалището веднага влъзло въ споразумение съ солунскитѣ граждани Константинъ (Динка) и Георгий Динковъ, Кириякъ Държиловичъ и Димитъръ Паунчевъ, за да се отвори училището (п. съч., стр. 23). Въ действителностъ Тошковъ е направилъ своето дарение по-късно, тогава и Царигр читалище се загрижило за солунското училище (вж. тукъ, стр. 53, забел. 30).

¹³⁾ Арсений Костенцевъ твърди, че коренътъ ѝ билъ отъ Охридъ (Спомени, стр. 34). Характеристика за нея вж. тукъ, следв. забел. 14 и 20).

¹⁴⁾ Споредъ нѣкои автори, то било отворено въ 1865 г. (А. Шоповъ, Материали, Период. сп., кн. 18, стр. 445; Ивановъ, Българетѣ въ Македония, стр. XLVI и 142; II изд., стр. 41 и 267; Никовъ, п. съч. стр. 210); споредъ Вело Негревъ—въ 1867: и почнае (шивачитѣ дебрани, кичевци и крушовци) цѣрто да сж трѣдатъ отъ 1861: до 1867. И по тѣмъ сотвори едно мало девическо с единъ клас(го)роденъ българинъ нинемъ Костадинъ Динго Двизловницъ с кщата негова бчителика кѣрка мѣ Славка по покъстѣта. (Ивановъ, Бълг. стар. изъ Македония, II изд. стр. 190). Така и Салганджиевъ (п. съч., стр. 23). Тази дата приема и Кандиларовъ, като изтъква, че въ 1867 г. Костадинъ Дързиленецъ тѣ (sic) е отворилъ въ кщата си частно училище, гдето дъщеря му Славка била учителка (п. съч., стр. 7); сжщо и проф. Вл. Алексиевъ, като приписва този починъ на „една шепа българи, начело съ Кириякъ (погрѣшно вм. Константинъ) Динговъ Държиловичъ“ (Сборникъ „Солунъ“, стр. 188, ст. „Създаванетоъ на Българската община въ Солунъ“). Обаче за такава представа нѣма, основание въ отчета на учителката Славка и надзирателитѣ отъ 20. II

1868 г. за двегодишния животъ на реченото училище. Тамъ се казва ясно, че покойната Велика Динковица, на която цѣлиятъ народъ дължи първа признателностъ, е поставила въ 1866 г. дъщеря си Славка да учителствува (в. „Македонія“, 24. II. 1868 г., бр. 13, стр. 3; вж. и тукъ, забел. 20). И Арсений Костенцевъ казва, че въ 1866 г. било отворено първото бълг. училище въ Солунъ отъ Славка Динкова (п. стр.) — Шоповъ твърди, че училището било открито съ водосветъ, извършенъ отъ гръцки свещеникъ (Материали, п. сп., стр. 447).

¹⁵⁾ Кжшата се намирала въ българската махала, на ул. „Св. Атанасъ“ № 11 (доп. отъ Солунъ отъ 24 Сѣчковъ (= февруарий?) 1868 г., в. „Македонія“, 30. III. с. г., бр. 18, стр. 3; Костенцевъ, п. стр.)

¹⁶⁾ Вж. споменатия отчетъ.

¹⁷⁾ С. отчетъ. Салганджиевъ казва, че Славка била „условена за учителка“ (п. стр.). Ако подъ „условена“ той разбиралъ платена, то твърдението му не е вѣрно.

¹⁸⁾ Презъ януарий или въ началото на 1867 г. отъ Солунъ съобщили на в. „Македонія“ (11. II. 1867 г., бр. 11, стр. 4), че всичко било приготвено за отварянето (сир. повторно отваряне) на „едно“ бълг. училище.

¹⁹⁾ Въ спомен. отчетъ: К. Държиловичъ, Г. З. и Вело Негревичъ; а споредъ Вело Негревъ: Ъерѣ Костадинъ (= Георги Костадиновъ, сир. Динковъ), Вело Негревъ и Кириякъ „братъ костадинюгъ дръзликюгъ“ (Ивановъ, п. сб., стр. 190).

²⁰⁾ Единъ македонски българинъ, който отдавна е живѣлъ въ Солунъ по търговски работи и три месеци се виждалъ съ Велика Динковица, я нарича основателка на солунското бълг. училище и „жена со изредно родолюбие и распаленостъ за учебното напредваніе народно“, чийто „пълни со родолюбие разговори“ той е слушалъ внимателно. Тя се борила; „юначно“ още отъ 1860 г. срещу гърцизма въ Солунъ. Тя посрещнала мъжествено арестуването на сина си презъ 1863 г. На ироничнитъ утешения на солунския гръцки вицеконсулъ и на Боне, управителя на френски параходъ отъ д-вото Месажери, тя е отговорила: „Зато съмъ го родила, за да умре защитещемъ правината“. Малко дни преди смъртъта ѝ, отъ Цариградъ дошли бълг. книги, подарени отъ разни лица за солунското училище. Велика Динковица пожелала да види тия книги. Тя ги прегърнала „ненасытнѣ“ и съ сълзи отъ радостъ е заповѣдала да ги поставятъ срещу нея „надъ арафътъ“. Когато издъхнала, очитѣ ѝ били съсрѣдоточени въ книгитѣ, а ржцетѣ ѝ прегръщали една отъ тѣхъ. Тя оставила проклетіе (?) да не се мѣсти бълг. училище на друго мѣсто (доп. отъ Солунъ, 9 Сѣчковъ 1868 г., в. „Македонія“, 20. I. с. г., бр. 8, стр. 3). — Арс. Костенцевъ сжщо я нарича „една отъ първитѣ патриотки въ Солунъ“ (п. стр.)

²¹⁾ Вж. отчета на Г. Динковъ по-доле, стр. 57.

²²⁾ П. отч. на учителката Славка и учил. надзиратели. Приблизително тоя брой ученици се посочва и отъ частни лица. Единъ пжтникъ презъ първата половина на м. юлий 1867 г. е посетилъ солунското българско училище заедно съ управителя на кукушкитѣ училища К. III. (= Шапкаревъ). Споредъ него, тамъ се учили 20—30 девиси (в. „Македонія“, 1867 г., бр. 34, стр. 4, сол. дописка отъ 16 юлий с. г.); споредъ друга солунска дописка отъ 9 „Сѣчковъ“ 1868 г., — 25 ученици — (с. в., 20. I. с. г., бр. 8, стр. 3)

споредъ Арс. Костенцевъ — 28 ученички и ученици, отъ които 24 българчета и 4 гърчета (п. стр.).

²³⁾ Срв. Шоповъ, Материали, п. сп., стр. 445.

²⁴⁾ „Са слѣдували учението на майчинъ языкъ и гърцскій (кои сж во сыла) со ржкодѣлія“ (п. отчетъ на Славка и др.).

²⁵⁾ Разказъ на Вело Негревъ. (Ивановъ, п. стр.).

²⁶⁾ „Мегю коитѣ са отличили Велешаны, Прилѣпчаны и Битолцы“, (пос. отч., вж. и по-доле).

²⁷⁾ С. отчетъ.

²⁸⁾ Пжтникътъ, който посетилъ училището презъ първата половина на юлий 1867 г., е видѣлъ въ ржцетѣ на ученичкитѣ оветхѣли църковно-слав. буквари (п. доп. въ забел. 22).

²⁹⁾ Царигр. бълг. читалище, като съобщава въ в. „Македонія“ (4.II. 1867 г., бр. 10, стр. 4), че е подарило на 1.II. с. г. на бѣг. училища въ Македония по 1 или 2 годишни течения отъ тоя вестникъ, привежда за мотивъ, че „Българската Книжнина има толкова ветхъ длгъ отъ признателность“ къмъ българитѣ въ Македония, останали „за злж честь . . . между нашитѣ съотечественници, най-назадъ откамъ развитіето на народный духъ“. Сжшиятъ вестникъ, като съобщава, че солунското бѣг. училище показва добъръ успѣхъ, кани българитѣ да го подкрепятъ съ материална помощъ (Притурка, 9.X. 1867 г., стр. 3—4).

³⁰⁾ Царигр. бѣг. читалище е подарило стотина различни книги (в. „Македонія“, 12 августъ 1867 г., бр. 37, стр. 4; 23.III. 1868 г., бр. 17, стр. 4); сжщо и едно годишно течение на в. „Македонія“ (с. г., 4.II. 1867 г., бр. 10, стр. 4); малолѣтнитѣ деца на Д. Добровичъ Владимиръ и Страшимиръ — 100 новозилѣзли буквари на македोनобѣлг. наречие (с. в., 27.V. 1867 г., бр. 26, стр. 4), които до 16 юлий 1867 г. оше не сж били получени въ Солунъ (вж. дописка отъ тамъ отъ 16 юлий 1867 г. въ пос. в., 22.VII. с. г., бр. 34, стр. 4 и 29.VII. с. г., бр. 35, стр. 3); тѣхниятъ баща — 60 екз. свещена история на сжщото наречие; П. Р. Славейковъ — 50 и Ив. Ст. Иовчевъ 10 подобни учебници; архимандритъ Григорий Хилендарецъ (управителъ на бѣлг. училище въ Цариградъ) — 38 различни учебници; Д. Х. Узуновъ — 25 отъ своитѣ буквари (срв. по-доле, стр. 55, заб. 42); Д. И. Биолчевъ — 12 екз. свещена история. Д. В. Македонски е положилъ трудъ да събира подаряванитѣ книги и да ги изпраща въ Солунъ (пос. отчетъ). Неизвестно лице е подарило 10 годишни течения на в. „Турция“ за нѣкон по-бедни бѣлг. училища, и редакцията е вписала между тѣхъ и солунското, чието надзирателство съ писмо отъ 10.IX. 1867 г. е изказало своята благодарность за дара, наричайки тоя вестникъ на р о д е н ъ (в. „Турция“, 7.X. 1867 г., бр. 12, стр. 3).

³¹⁾ Споредъ Арс. Костенцевъ, той билъ солунски първенецъ, приятелъ на архимандрита х. Павла (п. съч., стр. 34). Въ речения отчетъ: „на единороднитѣ ни съотечественникъ Сулейманъ-ага Дурзиевъ“.

³²⁾ Пауновик (?) (срв. по-доле, стр. 54, заб. 42).

³³⁾ Солунска доп. отъ 9 „Сѣчковъ“ 1868 г., в. „Македонія“, 20.I. с. г., бр. 8, стр. 3.

³⁴⁾ Дописка на сжщия отъ 28 „Сѣчковъ“ 1868 г., в. „Македонія“, 30.III. 1868 г., бр. 18, стр. 3.

³⁵⁾ За нейното образуване вж. тукъ, стр. 56—57.

³⁶⁾ В. „Македонія“ (16.III. 1868 г., бр. 16, стр. 4) казва, че въ бълг. училище, въ което до сега имало 32 ученика, „отведнѣжъ ся записали още 80“, Кандиларовъ, основавайки се на Иванъ Шумковъ (за него вж. по-доле, гл. V), сочи за 1868 г. 13 момчета и 27 момичета (п. съч., стр. 7).

³⁷⁾ Съ дописка отъ 20 Г. Съчко, в. „Македонія“, 24.II. 1868 г., бр. 15.

³⁸⁾ Тѣ изказватъ особена признателность на велешани, прилѣпчани и битолчани „заради неуморимитѣ грижи що положиха да насърдчатъ приврѣмената ни управителка училищева и насъ за да постоянствуваме со надѣжди здрави за будушето въ предприѣтото ни дѣло; защото колко да са самоотрѣчи единъ човѣкъ и да са вдаде на изпълненіето на нѣкое предпріятіе и Маркокраля да быде и по умѣтъ и по снага, пакъ уединенъ греде часъ на очаяніе“. Тѣ ги похваляватъ, че сж извадили отъ солунското грѣцко девич. училище две девойки и „ежедневно соживуватъ овдѣшнитѣ българи примѣрно камъ народолобіето“. Надзирателитѣ изказватъ „признателность народна и на сѣнката на Велика Динковица“. Надзирателството казва още, че на синоветѣ на Добровичъ, Д. Х. Узуновъ и Царигр. читалище е благодарило своевременно (вж. тукъ, с. стр. заб. 42).

³⁹⁾ „Намъ е и драго и мило — писалъ в. Македонія“ (ред. П. Р. Славейковъ) — „дѣто видѣхмы какъ нашитѣ съотечественници отъ Охридъ, Битоля, Кукушъ и Солунъ — ся отрекохъ отъ заблуденіето на гръдизма и паднѣхъ на тѣзи честитъ и правъ мыслъ — ввежданіето на народный языкъ въ църквитѣ и училищата“ (15 юлий 1867 г., брой 33, стр. 1). Сжщиятъ вестникъ (30.XII. 1867 г., бр. 5, стр. 1) пакъ изказва своята радость, че „Съгражданитѣ на на Кирилла и Методія първитѣ народны просвѣтители, и съотечественницитѣ на Климента, Наума и другитѣ поборници на народното ни слово обадихъ ся на сладкитѣ и милый гласъ на майкѣ Българіи, подадоха ржкж на своитѣ забалканскы братія и наедно съ тѣхъ днесъ оспорватъ отъ хыщното грѣцко духовенство славѣтъ и вѣнецътъ на Българскитѣ черквы — Славянскѣтъ, отъ Славеній императоръ основанъ-тж. Охридскѣ самостоятелнѣ Българскѣ Архіепископїи“. Въ бр. 16 на с. вестникъ отъ 16.III. 1868 г. (стр. 4) редакцията казва, че е получила известия „за добрыйтъ успѣхъ на Българското училище въ Солунъ и за устройството на (к. м.) Българскѣ общинѣ (к. р.) въ тойзи вѣчный Българскый градъ“, и се радва отъ „съживяваніето на Българшинѣтъ въ отечеството на Кирилла и Методїи“.

⁴⁰⁾ В. „Македонія“, 1867 г., бр. 33, стр. 1. Заразенитѣ отъ гъркоманство мѣста, споредъ сжщия вестникъ, сж били Воденъ, Струмица, Битоля, епархїитѣ Сѣрска, Драмска, Мелнишка, Мъгленска, Костурска и др. (с. ст.).

⁴¹⁾ Вж. тукъ, притурка № VIII.

⁴²⁾ На 16 юлий 1867 г. била изказана благодарность на децата на Д. Добровичъ — Владимиръ и Страшимиръ, а на 20 юлий с. г. — на Царигр. бълг. читалище. И дветѣ писма сж подписани отъ Славка Дингова (sic), „Приврѣмена управителка на народно Българско училище“ и отъ надзирателитѣ К. Даржиловичъ, Вело Негревъ (въ второто писмо: Негревицъ) изъ „Деберъ“ и Нікола К. Паунович (вж. тукъ, прит. № IX, 1.) За първото писмо единъ пжтникъ съобщава на сжщия вестникъ, че Славка го приготвила саморжчно (п. доп. въ забел. 22). Първото писмо е препечатано отъ Ивановъ въ кн. „Българетѣ въ Македо-

ния“, стр. 186; II изд., стр. 318—319. — Съписмо отъ 10.IX. 1867 г., се изказва благодарностъ на Д. Х. Узуновъ, който и посетилъ училището, минавайки презъ Солунъ. То е подписано отъ С л а в к а Д и н к о в а (sic) съ прибавката, както въ горнитѣ писма, и отъ надзирателитѣ В е л о Н е г р е в и ц ъ „исъ Деборъ“, К. Δαρζήλοβιτς, Н. Δεζωφ (= Лазовъ?) (вж. тукъ, приг. № IX, 2).

⁴³⁾ Подъ заглавие „Свѣдѣнія за Македонскитѣ страни“ въ в. „Македонія“, 13.VII. 1868 г., бр. 33; 10.VIII. с. г., бр. 37; 31.VIII. с. г., бр. 40. Извадки и сведения изъ тия статии вж. тукъ, притурка № IV, 6. Г. Динковъ билъ настоятелъ на в. „Свѣтникъ“ (вж. с. в., 16.IX. 1863 г., бр. 26, стр. 4, обява).

⁴⁴⁾ Притурка на в. „Македонія“, 9.X. 1867 г., стр. 3.

⁴⁵⁾ Ст. Салганджиевъ казва, че Солунскитѣ „идаре мезличъ“ (вилаетския администр. съветъ) първенъ е решилъ да се издава вестникъ на турски, български и гръцки, но солунскитѣ евреи сж настоявали да излиза и на еврейски (п. съч., стр. 24).

⁴⁶⁾ п. стр.

⁴⁷⁾ Вж. в. „Македонія“, 20.IV. 1868 г., бр. 21, стр. 4.

⁴⁸⁾ Салганджиевъ, както самъ съобщава, билъ назначенъ на тая длъжностъ отъ турското правителство по ходатайството на д-ръ Ст. Чомаковъ и П. Р. Славейковъ, които действували чрезъ Гавр. Кръстевичъ и Ник. Михайловски, чиновници въ отдѣла на печата въ В. Порта. За Солунъ той тръгналъ на 13 януарий 1868 г. (п. съч., стр. 24).

⁴⁹⁾ Дописка отъ 30.IV. 1868 г., в. „Македонія“, май 1868 г., бр. 24, стр. 3. Сжшо и по-рано отъ Солунъ сж дали добъръ отзивъ за Костаки Логаци: той се отнасялъ много добре съ турци и християни, съ всички „милети“, съветвалъ като баща всѣки, който се обръщаль къмъ него (Притурка на в. „Македонія“, 9.X. 1867 г., стр. 3).

⁵⁰⁾ Салганджиевъ, п. съч., стр. 24. Срв. по-доле, стр. 63.

⁵¹⁾ Срв. Салганджиевъ, п. стр., гдето обаче неточно се казва, че тогава Солунскитѣ вилаетъ се е състоялъ отъ „днешнитѣ“ (сир. въ 1906 г.) вилаети Солунски, Битолски и Скопски (безъ Призренския санджакъ). В. „Македонія“ (27.V. 1867 г., бр. 26, стр. 4) съобщава, че, следъ административното преустройство на Турция презъ 1867 г., образувани били 13 нови вилаети, отъ които въ Европ. Турция сж били: С о л у н с к и (отъ румелийскитѣ области) съ валия Акифъ паша, Я н и н с к и съ валия Етхемъ паша, С к о п с к и съ валия Исмаилъ паша и съ главенъ градъ Призренъ, Ш к о д р а н с к и съ валия Исмаилъ паша Шкодрански. Най-напредъ (въ 1865 г.) билъ образванъ Дунавскитѣ вилаетъ, а въ 1866 г. — Одринскитѣ съ санджаци Одрински, Пловдивски и Гелиболски (вж. в. „Турция“, 19.III. 1866 г., бр. 37, стр. 2); по-късно Б и т о л с к и я т ъ, който презъ 1866 г. още билъ еялетъ (с. бр., стр. 3) и следъ това е влѣзълъ въ Солунския вилаетъ като мутесарифлъкъ (срв. П. Доревъ, Народнитѣ борби въ Македония, Макед. прегледъ, год. X, кн. 3 и 4, стр. 4 и 6). Черновъждъ (сп. „Нѣколко думи за караманцитѣ“, Период. сп., 1892 г., кн. 39, стр. 446) казва, че при султана Абдулъ Азисъ (1861—1876) българскитѣ земи сж били раздѣлени между вилаетитѣ Дунавски (Силистра, Тулча, Русе, Търново, Видинъ, Нишъ, Срѣдецъ), Одрински, Солунски и Битолски. Авторътъ не знае за Скопския вилаетъ съ гл. градъ Призренъ, по чието име вилаетътъ официално билъ наричанъ Призренски (вж. Макед. прегледъ, п. кн., стр. 6).

IV.

БЪЛГАРСКА ЦЪРКОВНА ОБЩИНА ВЪ СОЛУНЪ

Най-цененъ плодъ на Славкиното училище било решението на солунскитъ българи да се организиратъ въ отдѣлна църковна община, която тѣ схващали като необходимо условие за построяване български храмъ въ Солунъ¹⁾. По починъ и едномесечна агитация на Георгий Динковъ между солунскитъ българи, следъ споразумение между шивашкия и зидарския еснафъ²⁾, на 8 февруарий 1868 г.³⁾ било свикано „народно“ събрание въ Солунъ въ кжщата на „достопохвалнїтъ родолюбецъ“ Панайотъ хаджи Лазовъ⁴⁾, надзирателъ на солунското бълг. училище. Народното събрание се състояло отъ представители на еснафитъ и на всички бълг. махали въ Солунъ⁵⁾. Присъжтствували сж по покана и много българи отъ други мѣста, които тогава се намирали въ Солунъ по търговия. Г. Динковъ, „распаленото ово чедо на Солунъ града“ билъ поканенъ да даде отчетъ за досегашната си народна дейность. Въ двучасова речъ, пълна съ исторически, „любословны и естественны доказателства“, извираща изъ „едно огнедышаще българско сърдце“, той красноречиво⁶⁾ е изтъкналъ значението на човѣшкото общество и нуждата да се устрои всѣки народъ въ общини като изразителки на общонародното мнение. Говорилъ за преселението на народитъ отъ Азия въ Европа, проследилъ исторически образуването на българския народъ⁷⁾, о ж д и л ъ ф е н е р с к о т о и г о и, като похвалилъ гърцитъ за грижитъ имъ да обработватъ своя езикъ, поканилъ българитъ да имъ подражаватъ за развитието на своя езикъ и да си съставятъ „община за църковно общественото си управление“⁸⁾.

Следъ речъта на Г. Динковъ събранието е разисквало въпроса за църковна община и решило да се състави тя отъ следнитъ 8 лица⁹⁾: касиеръ Иванъ х. Лазаровъ; съветници Блаже х. Лазовъ, Димитиъръ Паунчевъ, Недѣлко (Кириякъ) Държиловичъ¹⁰⁾, Йосифъ Гешковъ и Трайо Петровичъ; помощници Панайотъ х. Лазовъ и Стефо х. Василковичъ¹¹⁾. Събранието имъ дало писмено пълномощие¹²⁾ съ поржка да се залепи въ

началото на дарителската книга¹³). То било подписано отъ 830 българи — жители на Солунъ, отъ еноритѣ („съсѣдствата“) на св. Атанасий, Мала Богородица, св. Ипатий, Успение Богородично и св. Мина — и отъ еснафитѣ („сѣсловіята“) зидарски, шивашки, дърводѣлски, скотовѣдски („овчарско“), кожухарски и търговски.¹⁴) Въ документа сж били изложени правата и длъжноститѣ на общината: тя била опълномощена отъ народното събрание да представлява народа и да се грижи „за неговото църковно общественно“ развитие и за неговия напредѣкъ „на основа на главнитѣ длъжности що са гледатъ у пълномощната книга“¹⁵).

Следъ избора на общинаритѣ, Г. Динковъ е далъ отчетъ предъ събранието за дотогавашната си народна дейиость и частно за българското училище, чието материално положение е представилъ въ следния видъ: дарения 34,814 гр., обещани 6300 гр. годишно отъ разни лица за петъ години и завещаното отъ Велика Динковица помѣщение и мѣсто¹⁶). Той е завършилъ патетично изложението си съ увѣреность, че съ чиста съвѣсть предава народу управлението на учебното дѣло, и съ молба да го прости за грѣшкитѣ му и за дързостѣта му да бжде неговъ самозванъ представителъ¹⁷).

Съставянето на българска община въ Солунъ е направило силно впечатление на българитѣ отъ вжтрешнитѣ македонски градове. Речениятъ дописникъ се очудилъ, че солунци, които е смѣталъ за заспали, сж предприели това дѣло, „но невъзможното у човѣцы възможно е прѣдъ Бога“. „Зрѣлото трычасно совѣщаніе“ го направило да се срамува, че ималъ такова долно мнение за солунскитѣ българи, и „дерзновенно“ да провъзглася „още отъ сега, що градъ Солунъ како на старо врѣме, тако и за напредѣкъ, станалъ изворъ на Българската свѣтлина, и голѣми драги надежди можи да има Българскійтъ народъ за нравственното си величіе“, За него Солунската „Народоизбрана Българска Община“ е „славна за Българската Исторія сгода“¹⁸).

Презъ първата година (1868) отъ своето сществуване Солунската бълг. община е постигнала добри успѣхи, за които единъ солунецъ съ радость е побързалъ да извести на бълг. общество отъ името на всички свои съграждани съ отворено писмо отъ 24 май 1868 г., адресирано „До народнитѣ ни представители во Цариградъ“¹⁹) (к. м.). За пръвъ пжтъ въ 1868 г. билъ отпразднуванъ тържественно деньтъ на св. Кирила и Методия²⁰). На 20. с. м. била извършена друга църковна служба на „български“ (= църковно-славянски) въ църквата „Дѣсна Богородица“. Испитѣтъ въ българското училище е станалъ „на чисто макѣдонобългарскій языкъ“, и момичетата, облѣчени въ бѣли дрехи, сж изпѣли пѣсенѣта на султана, тропаритѣ на св. Кирила и Методия²¹).

и разни подходни за случая²²⁾ народни пѣсни. Отъ всичко това народътъ се насърдчилъ и се тъкмѣлъ да подаде прошение на солунския митрополитъ, за да опредѣли „со добро една отъ 13-тѣ църкви, коя да бъде подъ неограничено самовластно распореденіе на българскійтъ овдѣ народъ“. Ако имъ откажелъ, което не вѣрвали да направи, солунскитѣ българи щѣли да се отнесатъ къмъ бълг. представители въ Цариградъ да издействуватъ ферманъ, за да си съзидатъ нова църква „во името на народнѣтъ ни просвѣтители“. „Ние сме, заключава дописникътъ, три хиляды жители християни православны Българи (к. м.), самостоятелни въ църковнообщественото си распореденіе, са кръстиме, са вѣнчиме и са закопуваме отъ иноязычны свѣщенници, па това го слагамъ за грѣхъ. Зато въ будуще кѣ да имама, какъ са надѣваме, и църква и священници Българи единородцы. Това иска народътъ“. Прощението било съставено отъ представители на всички бълг. еснафи въ Солунъ²³⁾ и на Петровдень с. г. щѣли да го подадатъ на солунския митрополитъ Неофитъ. Предварително уведоменъ за това, владиката се показалъ „склоненъ да испълни Българското желаніе“²⁴⁾, но изтъкналъ, че градскитѣ епитропи не даватъ църква. Избранитѣ отъ народа представители Георгій Динковъ, Йосифъ Якововъ отъ Косоврасти (Дебърско), Петрушъ Шумковъ и Петро Танковъ Кяя сж помолили митр. Неофита да повика епитропитѣ, за да ги чуятъ сами. На следния день къмъ обѣдъ (въ 4 ч. по турски) въ митрополията се събрали бълг. представители и гръцкитѣ епитропи, които решително сж заявили на първитѣ, че църквитѣ сж тѣхни (гръцки), а не владишки, понеже владиката не ги е направилъ, и че нѣматъ излишна църква, за да имъ я отстѣпятъ, а ако българитѣ иматъ нужда отъ църква, то да си направятъ²⁵⁾. Следъ този гръцки отказъ Солунската бълг. община се загрижила часъ по-скоро да построи български храмъ, за да ѝ служи за изворъ на духовна мощъ и материални сръдства, както и за грѣмоотводъ срещу заплахитѣ на солунския митрополитъ²⁶⁾. До 18 юний 1868 г. за това сж дали съгласието си 300 солунски семейства („домородія“), като се обявили за чисто български²⁷⁾.

Обаче, изглежда, се явило несъгласие между солунскитѣ български първенци²⁸⁾, и общината скоро се разтурила. При все това буйниятъ народностенъ животъ въ вжтрешнитѣ бълг. градове е възбуждалъ въ нѣкои солунци желание, да участвува и тѣхниятъ градъ въ общата борба²⁹⁾. Зарадванъ отъ намѣрението на турското правителство да реши българския църковенъ въпросъ, единъ образованъ солунецъ въ началото на 1869 г. е побързалъ да изкаже въ печата на гръцки благодарността на българитѣ отъ Солунската епархия³⁰⁾ и тѣхната гореща молба до правителството да обяви официално отдѣ-

лянето на бълг. народъ отъ Фенеръ³¹). Презъ пролѣтъта на 1869 г. солунскитѣ българи сж готвѣли благодарствено писмо до Високата порта, задето е признала църковнитѣ правдини на бълг. народъ³²). При такова повишено народностно чувство у тѣхъ, вѣрно ще да е съобщението отъ Солунъ въ в. „Courrier d'Orient (25.V. 1869 г.), че тамъ сж били „като поразени отъ молния“, когато сж научили, че съ спогодителния проектъ на гръцкобългарската комисия се онеправдава една частъ отъ бълг. народъ (въ Македония). Солунскиятъ дописникъ рѣзко укорилъ бълг. комисари, че, бидейки родомъ отъ Северна България, тѣ се стремили по-скоро да осигурятъ църковната свобода на севернитѣ българи, които въ действителностъ сж вече свободни, отколкото да защитятъ интереситѣ на цѣлостния бълг. народъ и преди всичко на най-угнетената отъ гърцизма частъ — въ Македония, като предложатъ на правителството да извърши плебисцитъ³³). Малко преди това отъ Солунъ сж доказвали, че гръцкитѣ моавини на мѣстнитѣ турски управители трѣбва да се замѣнятъ съ българи, понеже цѣла Македония предимно е българска³⁴).

Къмъ организирана обща дейностъ е потиквало солунскитѣ българи още и обстоятелството, че сж били необходими грижи и за уредба на учебното дѣло, което е спрѣло поради преждевременната смъртъ на учителката Славка Динкова³⁵). Ето защо, следъ многократни събрания³⁶), въ края на августъ или въ началото на септемврий 1869 г., Солунската българска община била възстановена. Едно гражданско събрание³⁷) избрало 12 души за нейни членове³⁸) и ги задължило да следватъ програмата, изработена отъ него и утвърдена „съ огромно количество подписи“, именно: 1) да представлява „писмено и лично“ солунското българско население както въ самия гр. Солунъ, тъй и вънъ, гдето би било потребно; 2) да се труди неуморно „за осъвършенствованието на едно най-добро училище“ (к. м.); 3) да положи всичкитѣ си старания, за да издигне една църква „въ името на съотечественници-тѣ ни и просвѣтителитѣ на всичкитѣ славянскы народы — св. Кирилла и Методія“³⁹).

Образуването на Солунската българска община било изтълкувано дори вънъ отъ Турция като значителенъ фактъ, който е опровергавалъ съставената преди нѣколко години статистика за населението въ Европейска Турция (Солунъ билъ представенъ за населенъ само отъ турци, евреи и гърци)⁴⁰). Новата община е влѣзла въ сношение съ Привременния български съветъ въ Цариградъ, като го молила да я утвърди. Въ това време въ Солунъ се намиралъ иеродяконъ Агапий Войновъ, който билъ изпратенъ отъ настоятелството на Цариград. читалище за учителъ въ Воденъ⁴¹). По искане на Солунската община, той останалъ за учителъ въ Солунъ, и общината е молила Цариград. читалище да одобри това нейно деяние. Назна-

чена била комисия, за да записва ученици и да уреди тържествено откриване на училището⁴²). Съ съдействието на Цариградското читалище⁴³), на 7. септемврий (недѣля) 1869 г. въ Солунъ било открито Общинско смѣсено българско училище⁴⁴) съ тържественъ водосветъ извършенъ отъ единъ свещеникъ⁴⁵) и единъ дяконъ⁴⁶) въ присѣтствието на многоброенъ народъ. Въ училището билъ поставенъ портретътъ на султана Абдулъ Азисъ „съ единъ твърдъ великолѣпенъ вѣнецъ“, вратитѣ на училищнитѣ стая сж били украсени съ дафинови вѣнци, сжщо и пжтната врата — съ разкошенъ вѣнецъ накиченъ „съ алтжнъ варакъ“ и отгоре съ блѣстящъ кръстъ — „знака на вѣрата Христѣанска“. Следъ водосвета учителтъ иеродяконъ Агапий⁴⁷) е произнесълъ кратко, но толкова трогателно слово, че „отначалото до свършванieto народа непрестана да рони сълзи“. Като свършилъ учителтъ словото си, народътъ три пжти извикалъ: „Да живѣе султанъ Абдулъ Азисъ!⁴⁸) Да живѣе учителя ны Кирилъ вторий“⁴⁹). Това тържество било схванато като ярка проява на българско самосъзнание трима солунски първенци Йосифъ Гешковъ, х. Пановъ Куновичъ и Петъръ Р. Шумковъ скоро сж изпратили дописка въ единъ царигр. вестникъ съ молба да се помѣсти, за „да покаже (редакцията) на публикжтж, че и въ Солунъ имало Българи“⁵⁰). Училището било отворено, следъ като се преодолѣли нѣкои мжчноти поради недоразумения между солунскитѣ българи⁵¹), но безъ никакви прѣчки отъ страна на солунския митрополитъ и правителството⁵²), ако и не безъ сплетни отъ солунскитѣ гърци⁵³). Училището се помѣщавало въ голѣма четверојгълна стая⁵⁴), раздѣлена съ преграда на две отдѣления — за момчета и момичета. Въ началото на първата учебна година сж следвали повече отъ 100 ученици, отъ които 76 момчета (70 българчета и 6 гърчета) и 24 момичета (14 българки, 7 влахинки и 3 гъркини)⁵⁵). Иерод. Агапий малко време е стоялъ въ солунското училище.⁵⁶) Презъ ноемврий 1869 г. учителъ билъ назначенъ отъ Царигр. читалище Стоянъ Божковъ, родомъ отъ хасковското с. Куручешме. Той е обучавалъ по взаимноучителния методъ. Погълмитѣ ученици и ученички сж седѣли на чинове и преговаряли уроцитѣ си, а по-малкитѣ, предводждани отъ единъ погълмъ ученикъ — показвателъ, сж стояли предъ окачени на стениѣ „таблицѣ“ (изкжсани отъ букварчета листа и налепени на дебела книга). Въ началото на учебната година имало 36 ученички, но постепенно сж намалѣли, понеже всички сж били възрастни и искали да учатъ ржкодѣлие, а нѣмало учителка. Учителтъ се страхувалъ, че, ако не бждѣла назначена учителка, нито една ученичка не щѣла да остане, а сжщо тѣй и момчетата щѣли да напустнатъ, поради неблагоприятнитѣ слухове за Солунската община. Обаче тоя страхъ не се оправдалъ напълно: къмъ м. мартъ 1870 г. имало 50 момчета и 12

момичета⁵⁷). Учителът отначало билъ плащанъ отъ частнитѣ срѣдства на общинаритѣ. После солунскиятъ руски консулъ е подарилъ 50 л. т. за издрѣжка на учителя⁵⁸). Царигр. читалище и частни лица отъ Солунъ и др. градове сжщо така се притекли на помощ на солунското училище⁵⁹).

Скоро следъ отварянето на училището, Солунската община съ писмо отъ 4.XI. 1869 г. е съобщила въ Цариградъ на При в р е м е н н и я български съветъ за искането на солунци да си направятъ църква⁶⁰) и за нуждата отъ срѣдства за тая цель, а съ писмо отъ 13.I.1870 г. тя е поискала отъ него свещеникъ, който да извършва религиознитѣ трѣби на солунскитѣ българи и да събира въ околнитѣ села помощи за български храмъ въ Солунъ⁶¹). Издигането на българска църква „Св. Кирилъ и Методий“ и на българска „гимназия“ въ Солунъ е станало общо възжеление на солунци, прилепчани, велешани, щипяни и др.⁶²). Бълг. вестници ги насърдавали къмъ тази възвишена цель — побългаряването на Солунъ и се стремили, заедно съ нѣкои далновидни солунци, да направятъ това желание всебългарски идеалъ⁶³).

Червеятъ на раздора обаче не е изчезналъ. Недълго следъ възстановяването на Солунската община, тя била обвинена, че е объркала работитѣ. Народътъ е побързалъ да направи печатъ отъ четири части, „съ който да се задревятъ работитѣ“ и решилъ тоя печатъ да се раздѣли между 4-тѣ махали, гдето бълг. население било по-многобройно, като всѣка часть се вржи на едно отъ по-влиятелнитѣ лица въ махалата, и всѣко решение на общината да се утвърждава съ печата отъ тѣзи 4 лица. Повечето общинари сж приели такъвъ народенъ контролъ, но четирма отъ тѣхъ сж искали тѣ да държатъ по една часть отъ печата, та да иматъ свобода на действие. Недоволни, че било отхвърлено искането имъ, тѣ сж почнали да пушатъ разни тревожни слухове, които зле се отразявали на вървежа на младото българско училище⁶⁴). Четирмата общинари открито сж казвали: печатътъ въ тоя видъ „не ще има никаква тежестъ. Затова не е потрѣбенъ; ный ще дѣйствувамы съ нашитѣ собствени подписи“⁶⁵). Раздорътъ билъ сериозенъ и не се знаело, какъ щѣли да тръгнатъ бълг. работи въ Солунъ⁶⁶). Най-после благоразумието и патриотизмътъ сж наддѣлѣли надъ личнитѣ амбиции. На 21 априль 1870 г. отъ Солунъ съобщили радостната вестъ, че „Надвесенийтъ отъ 6 мѣсеци насамъ най-страшниятъ буренъ облакъ надъ народнитѣ ни тука работи почна вече туко-речи да ся распръска и да ся проявява знакъ на тихо и добро врѣме“. Тази сполука, споредъ дописника, се дължала на постоянството и решителността на 12 души, „достойны за уваженіе лица облечены въ бронѣжтж на правдѣжтж“: Георги Кехая, Христо Кехая, Йосифъ Якововъ, Йосифъ Гешковъ, майсторитѣ отъ дюлгерския еснафъ х. Блаже и Блаже х. Сотиръ Шар-

лаганджи, Петъръ Шумковъ, Насте Терзи (навѣрно, известния Насте Стояновъ), Петъръ Трайковъ⁶⁷), Георгий Архимандритовъ и първомайсторътъ на „сеискийтъ“ еснафъ⁶⁸). Преди шестъ месеци (октомврий 1869 г.) тѣзи лица, изглежда като членове на общината, решили да купятъ мѣсто за съграждане временна църквичка⁶⁹), но намѣрението имъ било осуетено, по всѣка вѣроятностъ, поради избухналата разпря между общинаритѣ⁷⁰). Сега тѣ пакъ се занимали съ тоя планъ и на Томина недѣля 1870 г. сж спазарили едно доста широко мѣсто въ центъра на града съ голѣмо здание, което сж тъкмѣли да имъ служи временно за църква и „за едно най-добро училище“. Очаквалъ се само „председателтъ“ на Солунската община Георгий Кехая да се върне въ Солунъ (излѣзълъ билъ за 5—6 дни по своя работа), за да се броятъ паритѣ и размѣнятъ худжетитѣ⁷¹).

Въпрѣки неблагоприятнитѣ условия (оскъдни парични срѣдства и учебни пособия), Солунската община и училището отъ день на день се засилвали и постепенно сж разбивали грѣцкото влияние, което още било силно⁷²). Въ училището сж следвали и българчета, които не знаели добре български⁷³). Имало солунски българи, които сж отказвали да приематъ църковни тайнства, извършвани на грѣцки езикъ⁷⁴). Въ солунското с. Негованъ (140 кжши) отъ февруарий 1870 г. „ся започнали по нѣщо Българскы“ въ църквата и училището⁷⁵).

Почувствувала се достатъчно здрава величина, Солунската община е поискала да влѣзе въ единение съ цѣлия организиранъ български народъ, като, тѣй да се каже, му е нотифицирала своето съществуване съ официално съобщение. Солунската българска община — се казва тамъ —, за която отъ нѣколко време се е писало въ вестниците отъ частни лица, „наистина вече съществува и въ името на вышняго ще съществува до вѣка. За това извѣстява сж почитаемата публика Българска да има и нашата община въ сметътъ на другитѣ Българскы общины“. Съобщава се още, че тя ще има печатъ съ образитѣ на св. Кирила и Методия и съ надписъ Солунска българска община и че писмо или друго нѣщо, издадено въ нейно име безъ тоя печатъ, да не се считатъ за истински⁷⁶). Солунската община е съзнавала, че както Солунъ е глава на Македония, тѣй и тя има предназначение да бжде първа между българскитѣ общини въ тая областъ. Затова тя е желаела, всичкитѣ народни дейци да бждатъ въ връзка съ нея, като предварително лично се „разговаратъ“ съ нея „за народните ни работи“. Солунската община е замисляла и да бжде възглавена отъ архиереи. Съ тая целъ тя е поканила архимандрита Павелъ Божигробски да дойде въ Солунъ и да остане тамъ, като му обещавала да съдействува, за да достигне той „цѣль-та си⁷⁷).

Съзнавайки дълга, който имъ налагало централното по-

ложение на Солунъ, тамошни българи сж държали въ течение българското общество за гръцкитѣ насилия не само въ своя градъ, но и въ Воденъ, Костуръ, Велесъ, Струмица⁷⁸); опровергавали сж клеветническитѣ съобщения на гръцкитѣ вестници за македонскитѣ българи⁷⁹) и изобщо сж отстоявали правото на цѣлата област за духовна свобода⁸⁰), както и правото на бълг. елементъ да има свои представители въ мѣстното турско управление⁸¹).

Народностното движение между солунскитѣ българи е почнало да безпокои агентитѣ на гръцката пропаганда. Тѣ се стараели съ лъжи и клевети въ печата да смутятъ българщината въ Солунъ и да омаловажатъ нейното значение предъ чуждия свѣтъ⁸²). Отъ своя страна и солунски български дейци своеременно сж отбивали подобни заблуди, доказвайки, че въ Солунъ живѣе значителна българска маса и че тоя градъ скоро ще открие своя български обликъ⁸³). Още при солунския валия Акифъ паша гърцитѣ се опитвали да изхвърлятъ българския езикъ отъ вилаетския в. „Солунъ“, съ цель да представятъ предъ свѣта, че въ Солунския вилаетъ гърцитѣ сж мнозинството отъ християнското население, обаче валията не се поддавалъ на гръцкитѣ внушения. Родомъ отъ Скопско, той е гледалъ благосклонно на пробуждането на българщината, дори каралъ своя 15. годишенъ синъ да взима уроци по български езикъ у Стефанъ Салганджиевъ почти презъ цѣлата 1868 г.⁸⁴) При новия валия Сабри паша⁸⁵), поради голѣмия дефицитъ на вестникъ „Солунъ“ презъ 1869 г., вилаетското управление е съставило комисия отъ по-първитѣ солунци турци, евреи и гърци, за да даде мнение относно издрѣжката на вестника. Евреитѣ, между които до тогава се харчели 100 екз. отъ вестника, сж изказали готовность да разпространятъ между своитѣ еднородци още около 150 екз. Обаче гърцитѣ, които се считали представители на цѣлото православно население (сир. и на българитѣ) въ вилаета, сж казали, че ще отговорятъ, следъ като си помислятъ. На второто заседание тѣ сж доказвали, че съ издаването на вестника на гръцки и български се увеличаватъ неговитѣ разходи безъ никаква полза за християнитѣ отъ вилаета и че затова трѣбва да се изхвърли единиятъ езикъ и то българскиятъ, понеже 1) гръцкиятъ езикъ е по-познатъ и по-говоримъ въ Солунския вилаетъ и 2) повече абонати на вестника сж гърци. По тоя начинъ — твърдѣли тѣ — и разходитѣ ще се намалятъ, и вестникътъ, като се подобри, повече ще се разпространи между дветѣ народности (гърци и българи). Тѣ, както сами увѣрявали, сж подали на валията Сабри паша това свое изложение, подписано отъ тѣхъ, но валията, който изобщо не е ограничавалъ културното развитие на българитѣ, сега не се поддалъ на гръцката хитрость⁸⁶), срещу която, обаче не е устоялъ до край⁸⁷). Както може да се заключи отъ една солунска дописка по тоя въпросъ, солунци сж му обяснили, че

в. „Солунъ“ билъ слабо разпространенъ между българитѣ поради това, че записването на абонати е било възложено на гръцкитѣ владици въ Солунския вилаетъ. Ония отъ Българитѣ, които не сж ги признавали, не искали да вършатъ нищо чрезъ тѣхъ. Отъ своя страна и гръцкитѣ владици, за да спъватъ развитието на българщината и за „да понапоклопатъ Българитѣ“, не само не се стараели да препоръчатъ вестника „нѣкакъ по-добрѣ“, но сж побързали да върнатъ още третия му брой подъ предлогъ, че българитѣ „на силж“ (к. а.) не четѣли вестници и че, колкото сж успѣли да разпространятъ вестника, то е било все между гърцитѣ. Въ действителность, както издирилъ солунскиятъ дописникъ, повече отъ 130 абонати на в. „Солунъ“ сж били българи, а гърци е нѣмало нито 100⁸⁸).

ЗАБЕЛЕЖКИ

¹⁾ Вело Негревъ пише: У това (сир. отъ откриването на Славкиното училище) почна и за църква да се мисли, но бѣтъ община не може да би тога нищо (Ивановъ, п. сб., стр. 190).

²⁾ У В. Негревъ: и соединисме се (шивачитѣ) со домоправителскитѣ помощнигъ снафтъ и согласисме се сорокѣвно (п. стр.) Още следъ първото си освобождение отъ царигр. затворъ, Г. Динковъ е положилъ „дѣятелни старанія да ся открие въ Солунъ българско училище и да ся състави българска община (в. „Съвѣтникъ“, 4. XI. 1863 г., бр. 33, стр. 3, кол. 2), За почина му да се свика учредително събрание, вж. дописката на велешанецъ отъ 1868 г. (тукъ, стр. 66, заб. 8), споредъ когото солунскитѣ българи били събудени почти презъ една година само отъ единъ родолюбивъ българинъ — Г. Динковъ, който е работилъ съ „примѣрно самоотрѣчие и чудно великодушно търпѣние“.

³⁾ Съ това солунско известие като че ли не сж съгласни две по-късни дописки. Въ в. „Право“ (6. IX. 1869 г., бр. 28, стр. 4) се говори, че въ Солунъ тия дн и (к. м.) се съставила българска община, която е започнала работата си съ отваряне на бълг. училище, при съдействието на бълг. читалище въ Цариградъ. Въ дописка отъ 12. VIII. 1869 г., като говори, че се отворили читалища и училища за момчета и момичета почти въ цѣла България, Тракия и нейде въ Македония, сжщо така мъжки и женски дружества и тукъ-тамъ недѣлни училища, дописникътъ съ подписъ „Единъ солунчанинъ“ изтъква, че само солунци не смѣятъ да се похвалятъ въ това отношение, и ги убеждава, че вече е дошло време да си съставятъ „община отдѣлна отъ Гръцкѣтѣ“ (к. м.) и да се снабдятъ съ хора милѣещи за общото добро, а не за частнитѣ си интереси, да си направятъ църква и да си отворятъ училище (в. „Македония“, 16. VIII. 1869 г., бр. 138, стр. 2).

Първиятъ дописникъ е ималъ предъ видъ възстановяването на Солунската бълг. община (срв. тукъ, стр. 59); а вториятъ, изглежда, билъ недоволенъ отъ състава на новата Солунска община, между членоветѣ на която, може би, е имало такива, които още сж подържали тѣсни връзки съ гръцкото общество, или пъкъ искалъ съвсемъ независима отъ солунския митрополитъ община, каквито сж били бълг. общини въ други македонски градове. Поради това неточно би било, ако, като се каже, че Солунската бълг. църковна община била организирана въ 1869 г. (Никовъ, п. съч., стр. 210), се разбира самото учредяване на тая община.

Салганджиевъ поставя образуването на Солунската община въ м. ноемврий 1868 г. и представя за инициатори себе си и иеродякона Агапий Войновъ, когото Салг. билъ склонилъ да остане за учителъ въ Солунъ намѣсто въ Воденъ, кждето го изпращало настоятелството на Царигр. чита-

лище (п. съч., стр. 27). Обаче авторътъ, пишейки по свои „разхвърлени бълъжки и впечатления“ (вж. п. съч., предговоръ), изглежда, е смъсиль две различни събития (срв. тукъ, стр. 59—60).

⁴⁾ У В. Негревъ: Панайотъ Лазаревъ (п. стр.).

⁵⁾ У В. Негревъ: и поикахумъ (двата еснафа) по перитте да напраи община (с. стр.)

⁶⁾ „со чудно лѣпорѣчїе най-просто и най-ясно со точны тълкованїа на секое изражение или рѣчь“.

⁷⁾ И Георгий Динковъ, както Раковски, билъ жертва на ненаучни исторически възгледи. Българитѣ, споредъ него, сж излѣзли отъ Индия, движейки се на западъ. На тѣхъ сж били давани разни имена, докле се заселили въ земитѣ отъ Воспоръ до Адриат. море подъ общо име Бѣларци (по свидетелството на Херодота I), а не пелази. После тѣ се раздѣлили подъ различни имена — траки, вризни, чисти (κίισται), пѣянци (=пеони), а по-късно — подъ две главни имена иматийци и макетийци и най-сетне — подъ имената македонци и „Въмрицы (Въмризы)“. Тѣзи племена се съединили съ другата българска чета, която, прострѣна между Каспийско и Черно море, е населявала цѣлото пространство между Волга, Дунавъ и Балтийско море подъ различни имена, въ зависимостъ отъ „мѣстоположенїето на насѣленитѣ мѣста и отъ обстоятелствата“. Тия българии били заварени („застали“) подъ името словаци и словени или славени. Следъ това тѣ сж минали р. Дунавъ и „са познали собратїята имъ единородны Макѣдонцы Българи“. Тѣ се заселили отъ Дунавъ до Бѣло море, като получили разни названия „Трѣвацы“, „Мышцы“ долны и горны (сир. трибали, долни и горни мизийци). Съединени чрезъ вѣрата, тѣ сж успѣли да се запазятъ „со първото имъ наименованїе Българи“, следъ като сж претърпѣли голѣми теглила „отъ едно по секакво отношенїе осждено духовно управление, и за освобожденїето отъ което Горно-Българитѣ иматъ честъта да са хвалятъ за първоумїето“.

⁸⁾ Дописка на велешанецъ който е присжтствувалъ въ събранието, отъ 13. II. 1868 г. (в. „Македония“, 23. III. с. г., бр. 17, стр. 3). Г. Динковъ е говорилъ наизустъ, „безъ да има пригответено слово“. Дописникътъ съжалеява, че не е билъ бързописецъ, та не е можалъ да запише всичко, що ораторътъ е говорилъ, а предава само, до колкото можалъ да си държи бележки.

⁹⁾ Споредъ В. Негревъ, първата община се състояла отъ 12 д. (Ивановъ, п. сб., стр. 190).

¹⁰⁾ Въ дописката: Дарзиловичъ.

¹¹⁾ Не се съгласява съ това съвременно известие твърдението на Стоиловъ, че солунскитѣ българии сж образували община по починъ на солунския шивачъ Насте Стояновъ отъ гр. Крушово (Макед. преглед. п. кн., стр. 58). Това не е било възможно, ако, както съобщава Стоиловъ (п. сп., стр. 56), речениятъ деецъ окончателно се установилъ въ Солунъ две години следъ женитбата си презъ 1867 г., сир. въ 1869 г. Н. Стояновъ би могълъ да прояви починъ само при възобновяването на Солунската община

¹²⁾ „прописътъ на народното пълномощїе“.

¹³⁾ „трупната народна книга“.

¹⁴⁾ Споредъ Верковичъ, къмъ 1863 г. (?) въ Солунъ имало 251 бълг. кжши съ 357 вѣнчила и 1721 д. (868 м. и 853 ж.) (п. съч., стр. 260—261). Обаче, в. „Македония“ (16. III. 1868 г., бр. 16 стр. 4) съобщава по солунски сведения, че въ началото на 1868 г. въ Солунъ е имало 1767 бълг. кжши съ 8000 „пофузи“ (души). Отъ тѣхъ до 20 февр. с. г. се подписали само 830 к. за чисти българи. Гръцки сж били 380 кжши, отъ които 250 „пофузи“ — чужди поданици и 320 куцовласи.

Ц. Миладинова-Алексиева съобщава, че къмъ това време въ Солунъ (между неговитѣ стени) е имало: българи занаятчи отъ разни макед. градове (Прилепъ, Битоля, Велесъ, Сѣрѣ и др.) въ централната частъ на града, наричана к а з а н д ж и с к а; доста български дюкяни въ чаршията „К а л а м а р и я“; дебрани зидари, заселени съ семействата си въ първитѣ години на XIX в., въ севернитѣ високи градски части около една стара църква, налѣво отъ Митхадѣ-пашовото шосе, като нѣкои се гърчеели, а други сж пращали децата си въ бълг. училище. Нѣкои отъ най-старитѣ занаятчи сж казвали, че първоначално центъръ на българитѣ не е била горната бълг. махала, а латинската или френската съ главна църква „Св. Мина“. Българи (предимно дебрани) сж живѣли и въ малкия кварталъ до източнитѣ крепостни стени близо до джамията, сега църква „Св. Георгий“ и недалечно отъ Траяновата арка. Тѣ сж били снажни, руси и красиви хора, мнозина отъ които се погърчили („в. Миръ“, п. ст., бр. 9812, стр. 4).

¹⁵⁾ Всички тѣзи сведения намираме въ посочената дописка на велешанеца (по-горе, стр. 66, забел. 8).

¹⁶⁾ с. доп., стр. 3, кол. 4.

¹⁷⁾ „Мили народе, до колко ми позволяваха сылитѣ ми и обстоятелствата, и со чиста совѣсть предавамъ управленіето на учебнитѣ ни завѣденія во ржцѣ на народътъ, на со спокоенъ духъ вѣрвамъ че народътъ го предаде на една народна община на коя принадлежи по славната часть на народното поприще, а основанъ на благосклонността народова, ся галямъ да вѣрувамъ че къ ми быдатъ опростены недостаткитѣ ми у това дѣло. И дерзостъта що имахъ до сега самозванъ да прѣставителствувамъ народнитѣ ни ползи“ (с. доп., кол. 4).

¹⁸⁾ С. доп., кол. 3.

¹⁹⁾ В. „Македонія“, 1 юний 1868 г., бр. 27 стр. 3. Обръщение: „Г-диновцы!“; подписъ: „Останувамъ Солунецъ единъ за всичкытѣ“ (к. р.); заключение: „Като трачине че къ быде увеселително за васъ както и за българскій вообщѣ народъ това извѣстіе, рѣшихъ да ви го сообща прѣвъ „Македонія“, редакторътъ на която къ быде толко добъръ да му даде мѣсто“.

²⁰⁾ Не зная на какъвъ изворъ се основава Кандиларовъ, като твърди, че въ Солунъ за пръвъ пжтъ въ 1871 г. билъ отпразднуванъ тоя день (п. съч., стр. 8).

²¹⁾ Въ доп.: „на святиитѣ ни“.

²²⁾ „прилични на сгодата“.

²³⁾ Споредъ една солунска дописка отъ 18 юний 1868 г. това прошение (за отстъпване една отъ 13-тѣ солунски църкви „на самоуправ-

ното распоредение на Българитѣ“) още се подписвало отъ ханджийското съсловие (в. „Македонія“, 22. VI. 1868 г. бр. 30, стр. 3).

²⁴⁾ Сжшо и В. Негревъ казва, че следъ като била образувана прѣвката општина Ш 12: лица, и тѣ почнае да сакаетъ Ш владиката грѣцки, а влад(ди)ка владѣеше на тога време цркви Нѣ(о)фитъ, но владика не се показва, че ѿ не ни дава, народат ѿтѣ, братски питропи не дават (Ивановъ, п. сб., стр. 190).

²⁵⁾ Въ разказа на сжщия.

²⁶⁾ Единъ пжтникъ между друго пише: Солунъ, „тойзи старо-българскі а сега погърченъ градъ ся намира въ крѣтвическо положеніе“, но „за жалость, че тамошното население ако и да желаятъ съ всичкото си сърдце и душж матерній-тъ си языкѣ въ черквитѣ и по училищата, обаче страхуватъ ся, защото ги плашилъ владѣката и неговитѣ агенти, че всичкитѣ Българе въ Ц-градъ и по другы мѣста бѣли „уніате“, съвѣтували ги още че тѣ трѣбува да гледатъ на другитѣ Българе като на еретици“. Обаче солунци скоро сж разбрали, че владиката ги лъже за свой интересъ и „днесъ строшаватъ хомотътъ на Фенерското иго, и искатъ крѣпка ржка на помощъ, за да ся избавжтъ отъ устата на страшныйтъ крокодилъ, Еллинизмътъ“, макаръ че селянитѣ не ще могатъ да се освободятъ отъ страха, който имъ вдѣхналъ владиката, „докато не видятъ еднж православно българскж черквж въ Солунъ“ (дописка отъ 7/19. августъ 1869 г. въ в. „Право“ отъ 9 авг. с. г., бр. 24, стр. 3—4).

²⁷⁾ П. доп. въ в. „Македонія“, тукъ, стр. 67, забел. 23.

²⁸⁾ Срв. дописката за недоразумения при откриване на училището, в. „Македонія“, 21 III. 1870 г., бр. 35, стр. 3.

²⁹⁾ „Гласътъ на съзнаніето — пише единъ солунски дописникъ — който отъ нѣколко години насамъ ечи по всичкитѣ съсѣдни намъ Българскы градове въ Македоніж, най-послѣ достигнж и до нашитѣ уши и горѣщо ни кани на единъ новъ и по-честитъ, може би за насъ, животъ...“ „Нѣ ѿ като гледахмы да става така съ насъ, казвахмы, негли е рѣшила сждбжтж и нашійтъ градъ вече да играе оная роль която днесъ игражтъ и другитѣ Българскы градове въ Македонія“ (к. а.) (в. „Македонія“, 3. X. 1869 г., бр. 42).

³⁰⁾ *Οι τῆς Ἐπαρχίας ταύτης Βούλγαροι.*

³¹⁾ В. „Македонія“, 15. II. 1869 г., бр. 12, стр. 3. Повече за съдържанието на тази дописка вж. тукъ притурка, № XIV. Вж. и сол. дописка въ в. „Македонія“, 8. III. 1869 г., бр. 15, стр. 4, гдето сжшо се иска да се реши окончателно бълг. църковенъ въпросъ.

³²⁾ Солунска дописка на грѣцки отъ априлъ 1869 г.: *Οι μὲν Βούλγαροι τῆς Θεσσαλονίκης υπέγραψαν καὶ ἤδη υπογράφουν Εὐχαρηστῆριον πρὸς τὴν Ἰ.Φ. κυβέρνησιν διὰ τὴν ἀναγώρησιν τῶν ἐκκλησιαστικῶν δικαιωμάτων* (в. „Македонія“, 17. V. 1869 г., бр. 25, стр. 2).

³³⁾ В. „Турція“, 6. IX. 1896 г., бр. 29, стр. 3—4. Вж. тукъ, притурка № XV. Тоя солунски протестъ ще да е ималъ предъ видъ и в. „Македонія“, когато нападналъ грѣцко-бълг. комисия (членове: Ал. Каратеодори, Хр. Зографу, Г. Стояновичъ, Х. И. Петровичъ и Г. Крестидисъ), че въ проекта си е изключила много бълг. градове и епархии, между които и Солунската „дѣто множеството е българско“ (бр. 40, 27. VIII. 1869 г.)

³⁴⁾ В. „Македония“, 8. III. 1869 г., бр. 15, стр. 4, дописка.

³⁵⁾ Въ една дописка отъ Солунъ в. „Македония“ (31. III. 1870 г., бр. 35, стр. 3) се съобщава, че българското девическо училище било затворено отъ седемъ месеци, сир. отъ юлий или августъ 1869 г. Споредъ Салганджиевъ, това училище било закрито, следъ едногодишно (?) сжществуване по две причини: 1) учителката Славка се оженила и заминала съ мъжа си въ Воденъ, гдето скоро умрѣла; 2) помощта на Тошковъ се прекратила поради неговата смъртъ (п. съч., стр. 23). Второто обстоятелство, може би, е било една отъ причинитѣ за затварянето на друго, по-късно отворено, солунско училище, а не на Славкиното (срв. по-доле, стр. 79).

³⁶⁾ Въ солунската дописка на гръцки езикъ отъ априлъ 1869 г. се казва, че солунскитѣ българи често се събирали, за да обсъждатъ въпроса за избирание председателъ (*εις σύσκεψιν περί συστάσεως Προϊσταμένου* и въ последното си събрание тѣ сж избрали 12, членно настоятелство (*ἐπιτροπή*), което да се грижи за устрояване редовно българско училище (*εις σύστασιν τακτικής Βουλγαρικής Σχολαίου*) и за построяване българска църква, ако солунскиятъ митрополитъ не имъ отстжи една отъ църквитѣ въ Солунъ (в. „Македония“, 17. V. 1869 г. бр. 25, стр. 3). Изглежда, че тоя изборъ не се смѣталъ за редовенъ, та билъ повторенъ презъ септемврий с. г.

³⁷⁾ Споредъ Салганджиевъ, това събрание било свикано случайно, по неговъ починъ: пристигналъ въ Солунъ неговиятъ приятелъ иерод. Агапий, склонилъ го да остане за учителъ въ Солунъ и още „сжщия часъ“ било разпоредено да се свика събрание сжщата вечеръ въ къщата на дебраниятъ братъ Йосифъ и Наумъ Яковови. Вечерта (въ м. ноемврий 1868 г.!) около стотина българи (повечето били дебрани) се стекли на събранието, което открилъ Йосифъ Якововъ, като съобщилъ, че настоятелството на Царигра. читалище изпратило отца Агапия за български учителъ въ Солунъ. Следъ тия встѣпительни думи на Якововъ, о. Агапий е държалъ прочувствена речъ. Следъ него пакъ е говорилъ Йосифъ Якововъ, като е изтъкналъ нуждата да се избератъ 12 души за община (п. съч., стр. 27; срв. тукъ, стр. 65, забел. 3).

³⁸⁾ Салганджиевъ посочва следнитѣ лица: председателъ Димитъръ Паунчевъ, подпредседателъ Петъръ Шумковъ, каснеръ Насте Стояновъ, членове Йосифъ Якововъ, Панайотъ Лазовъ, Кириякъ Държиковичъ, Блаже Шага, Ичо Кехая, Йосифъ Франго, Георгий Архимандритовъ и Иванъ Пеповъ (п. съч., стр. 28).

³⁹⁾ Въ дописка отъ Солунъ въ в. „Право“ (6. IX. 1869 г., бр. 28, стр. 4) се казва, че тамъ тия дни се съставила българска община, която започнала работата си съ отваряне на българско училище (срв. тукъ, стр. 65, заб. 3). Въ друга дописка отъ Солунъ въ в. „Македония“ (3 X. 1869 г., бр. 42) се говори, че гражданското събрание се свикало преди нѣколко дни, но едва ли може тѣзи думи да се разбиратъ буквално, понеже общинското училище, открито на 7. IX. с. г., не би се явило преди възстановяването на общината. Сжщо и Шоповъ твърди, че Сол. община била съставена не много време следъ смъртта на Славка Динкова (Период. сп., кн. 18, стр. 447). — Салганджиевъ не посочва третата задача на Сол. община, а първата й задача, споредъ него, била да представя солунскитѣ българи въ учебно и

църковно отношение предъ Св. Бълг. Синодъ и Царигр. бълг. читалище (п. съч. стр. 28).

⁴⁰⁾ Пражкиятъ в. „Correspondance Slave“, органъ на чешката народна партия, съобщавайки това (по поводъ на солунска дописка въ бълг. в. „Право“), заключава, че днесъ, когато у българитѣ се събуди народното чувство, вижда се, че тѣ съставятъ една голѣма часть отъ жителитѣ на Европ. Турция и че тѣхното движение за малко време ще направи Солунъ български градъ, понеже всичкитѣ околни мѣста сж населени отъ тоя народъ. Вестникътъ смѣта за грѣцка интрига твърдението, че движението се дължи на руски сплетни, понеже бълг. народъ, може би, най-малко отъ всички балкански народи се подава на руската политика (по в. „Македонія“, 18 X. 1869 г., бр. 46, стр. 4).

⁴¹⁾ Срв. тукъ, стр. 65, забел. 3. Преди да дойде въ Солунъ. о. Агапий е служилъ въ царигр. български храмъ „Св. Стефанъ“ (Салганджиевъ п. съч., стр. 27).

⁴²⁾ С. съч., стр. 27—28.

⁴³⁾ Сол. дописка въ в. „Право“ (6. IX. 1869 г., бр. 28, стр. 4; срв. тукъ стр. 59 и 65, забел. 3). Дописникътъ ще да разбира решението на читалището да издържа единъ учителъ въ Солунъ.

⁴⁴⁾ Погрѣшно е твърдението, че това училище е започнало да действува отъ 1867/68 уч. г. (О. М. и Б., Погледъ върху дѣятелността на Бълг. екзархия, 1877—1902 г., Leipzig 1902 г., II отд., стр. 10). Сжщо и твърдението на Салганджиевъ, че то било открито на 7 декемврий 1868 г. (п. съч., стр. 28).

⁴⁵⁾ Салганджиевъ твърди, че нѣмало водосветъ, „поради нѣмане на български свещеникъ“, а само учителътъ о. Агапий е държалъ слово (п. съч., стр. 28). Или той е забравилъ подробноститѣ на това тържество, или пъкъ дописникътъ, личенъ зритель, съзнателно лъже, което е по-малко вѣроятно.

⁴⁶⁾ По всѣка вѣроятность, иерод. Агапий.

⁴⁷⁾ „негово священномудрословіе отецъ Агапий любимій нашъ учитель“.

⁴⁸⁾ Въ дописката съкратено: „С. А. А.“

⁴⁹⁾ Въ дописката погрѣшно: „... учителя на Кирила вторий“, както се вижда отъ заключението ѝ: „Господине редакторе, ще ни задължите чрезвычайно като помѣстите словото изречено отъ учителя ны Кирила“ Вж. словото тукъ, прит. № XIII.

⁵⁰⁾ В. „Право“, 20. IX. 1869 г., бр. 30, стр. 4. Дописката носи дата 5 септемврий 1869 г., но явно е, че тя е погрѣшна: трѣбва да е била 15 или 25. Сжщо и въ една дописка отъ Солунъ въ в. „Македонія“ (21. III. 1870 г., бр. 35, стр. 3) се съобщава, че българското (мжко или общинско) училище сжществува отъ шестъ месеци, сир. отъ септемврий 1869 г. Тоя полуофициаленъ документъ опровергава твърдението на Шоповъ (Период. сп., кн. 18, стр. 447) и Кандиларовъ (п. съч., стр. 8), че въ 1869 г., когато се открило Солунското общинско бълг. училище, билъ условенъ за учителъ Станчо отъ Скопско, пѣвецъ въ солунския бълг. параклисъ. Това ще да е станало или по-късно, въ 1873 г. (срв. Кандиларовъ, п. съч., стр. 9), когато се отворилъ бълг. параклисъ, и тукъ Станчо билъ пѣвецъ, или преди това, но

следъ учителствуването на Божковъ. Забъркани сж факти отъ различно време, както се вижда и отъ твърдението на Кандиларовъ, че Солунското общинско училище било отворено следъ отварянето на българския паралисъ въ Солунъ! (п. стр.)

⁵¹⁾ Вж. по-доле, стр. 61.

⁵²⁾ „Негово святѣйшество — казва единъ солунски дописникъ — заслужава праведнж похвалж отъ ученолюбивийтъ свѣтъ и отъ Честното Правителство което ся стареа да ся просвѣтжтъ народытѣ въ имперіѣтж“ в. „Македонія“, 21.III. 1870 г., бр. 35, стр. 3).

⁵³⁾ Вж. по-доле, стр. 72, заб. 63.

⁵⁴⁾ Салганджиевъ съобщава, че за училище била условена кжщата на Иванъ Пеповъ, членъ на Солунската българска община, енория „Св. Атанасъ“, ул. „Челеби бакалъ“ (п. съч., стр. 28).

⁵⁵⁾ Дописка на пжтникъ отъ Солунъ, 25.XI. 1869 г. (в. „Право“, 6.XII. с. г., бр. 41, стр. 4). Въ бр. 36 на сжщия вестникъ (отъ 1.XI. 1869 г., стр. 4) се казва, че имало 100 ученици. Вѣроятно, презъ ноемврий с. г. тѣ се увеличили съ 10 д. И самиятъ вестникъ твърди, че ученицитѣ се увеличавили и скоро щѣло да стане нужно да се съгради ново по-широко училище.

⁵⁶⁾ На 8 ноемврий 1869 г. иерод. Агапий се явилъ въ Воденъ, за да отвори бълг. училище. Нѣколко дни следъ откриването на училището (съ 45 ученици), той билъ арестуванъ и изпратенъ подъ конвой въ Солунъ, но валията Сабри наша го освободилъ като невиненъ (сол. дописка на грѣцки отъ 17.XI. 1869 г. въ в. „Македонія“, 25.XI. с. г., бр. 4, стр. 4; сол. дописка въ с. в., 22. 1869 г., бр. 3, стр. 2). Салганджиевъ представя тая смѣтна въ следния видъ. Когато Божковъ пристигналъ въ Солунъ, той билъ замоленъ да отиде за учителъ въ Воденъ намѣсто о. Агапия, но той държалъ за учителското си мѣсто въ Солунъ и заминалъ въ Воденъ едвамъ, следъ като получилъ заповѣдъ отъ Цариградъ (очевидно, въ отговоръ на молбата на Солунската община). Понеже въ Воденъ не можалъ да отвори българско училище, Божковъ не е стоялъ тамъ нито единъ месецъ. Той се върналъ въ Солунъ съ намѣрение да измѣсти о. Агапия, който не би отстъпилъ длъжността си, „ако единъ съвсѣмъ неочакванъ случай“ не разклатилъ положението му и го принудилъ да напустне Солунъ и да отиде въ Воденъ (п. съч., стр. 29).

⁵⁷⁾ Сол. доп. въ в. „Македонія“, 21.III. 1870 г., бр. 35, стр. 3. Споредъ Салганджиевъ, училището посещавали повече отъ 150 ученици и ученички (п. съч., стр. 31), но той ще да преувеличава.

⁵⁸⁾ Шоповъ, Период. сп., кн. 18, стр. 447. Салганджиевъ, навѣрно, има предъ видъ тази помощ, когато говори, че, по ходатайство на учителя Вен. Мачуковски, солунскиятъ руски консулъ е отпустналъ на училището „крупна сума“ чрезъ общинаря Герасимъ „за първата година“ (учебна) (п. съч., стр. 44). Дали обаче паметта му не бърка, като свързва тая дата съ името на Мачуковски, който билъ учителъ въ Солунското училище презъ втората му учебна година, следъ Ст. Божковъ? (срв. тукъ, стр. 97, забел. 23).

⁵⁹⁾ Съ писмо отъ 25.IV. 1870 г. Солунската община изказва чрезъ в. „Право“ (18.V. 1870 г., бр. 12, стр. 3) своята благодарностъ на следнитѣ дарители:

Царигр. бълг. читалище подарило	960 гр. (8 л. т.)
Ан. Анаст. Рѣс.(енець).	24 „ (1 бѣло меджидие)
А. Ник. Солунч.	1920 „ (16 л. т.)
Д. Коте „	2040 „ (17 л. т.)
К. Иоаниди „	2040 „ (17 л. т.)
К. Димитр. „	121 „ (1 л. т.)

Българи, участвували въ сѣрския панаиръ, отъ разни мѣста (Сопотъ, Габрово, Самоковъ, Карлово, Прилепъ, Ресенъ, Пловдивъ, Кукушъ Райково, Неврокопъ, Гайтаниново, Дебъръ, Лазарополе) подарили всичко 8126 гроша.

П. Т. Мусевичъ и Д. В. Манчевъ подарили книги

П. Шумковъ	„ 1 часовникъ
Тодоръ Пѣевъ	„ 6 месечно течение на в. „Право“
Добровичъ.	„ 3 недѣлно „ на в. „Македонія“

Писмото е подписано:

За общиняѣтѣ и училищното надзирателство
Приврѣм. Писаръ Стеф. К. Салганджиевъ.

Салганджиевъ разказва, че солунскиятъ валия Акифъ паша живо се интересувалъ отъ вървежа на българското училище. По негова заповѣдъ често е посещавалъ училището неговиятъ мюхюрдаръ Хюсни ефенди. По желание на валията, на втория день отъ байрама Солунската община и ученицитѣ съ учителя Божковъ му направили посещение въ правителствения домъ. Ученицитѣ изпѣли пѣсень, нарочно приготвена за тоя случай, а учителтъ е държалъ на турски приветствена речъ. Валията е приелъ гоститѣ ласкаво и обещалъ да настои предъ солунския беледие-реизи (градския кметъ) да подари едно отъ зданията на градската община за българско училище (п. съч., стр. 31—32). Това съобщение не е въ съгласие съ факта, че още въ началото на октомврий 1869 г. солунски валия вече билъ Сабри паша (срв. тукъ, стр. 63 и 76, забел. 85 и 86). Салг. е смѣсилъ или Сабри паша съ Акифъ паша, или пъкъ общинското смѣсено училище съ Славкиното девическо училище, което презъ май-юний 1868 г. още е съществувало (срв. по-горе, стр. 63, забел. 35).

⁶⁰) I. екзархийска вход. кн. за 1869—1874 г., № 49.

⁶¹) С. кн. № 11; Екз. кн. приходо-отвѣтна и циркулярна за 1870 г., № 8

⁶²) Солунска дописка отъ 7/19.VIII. 1869 г. въ в. „Право“, 9.VIII. с. г., бр. 24, стр. 3—4. Частно прилепчани, чието читалище било много деятелно и между които е царѣло съгласие, много се грижели „за събратіята си Българе въ Солунъ, въ всяко засѣданіе размышлявали за улучшеніето на послѣднитѣ“ (с. доп.)

⁶³) В. „Право“ (6 септемврий 1869 г., бр. 28, стр. 4, дописка) пише, че „родолюбивѣтѣ Солунскѣ общинѣ“ се е заела да издигне съ помощта на съотечественицитѣ си единъ храмъ въ паметъ на св. Кирила и Методия, „достоеенъ за тѣя велики мѣже“. Сжщиятъ вестникъ (I.XI. 1869 г., бр. 36 стр. 4) говори, че народното чувство у макед. българи, „породено отскоро вече напрѣдва брѣзо къмъ желаемото развитіе“ и не ще мине много време и тѣ да бждатъ въодушевени „съ сжщѣтѣ ревность къмъ ученіето,

съ сжщжтж любовь къмъ Българскжтж книжнинж, съ сжщото стръмленіе къмъ народный напрѣдѣкъ, съ които ся забѣлѣжватъ сега еднородцитѣ ни въ Тракиѣ и Българіѣ“. Въпрѣки всичкитѣ сплетни на мѣстнитѣ гърци, „за да удушятъ Българското ученіе още въ пеленитѣ на възрожденіето му въ града на Св. Кирилла и Методія“, Бълг. училище „отъ день на день“ е напредвало, и въ околноститѣ на Солунъ се откривали бълг. училища. Редакцията се надѣвала, че „родолюбивата“ Солунска община ще вземе мѣрки за издигане на едно училище. „достойно за отечеството на прѣвитѣ ни Просвѣтители“, което ще удовлетворява както просвѣтната нужда на самия Солунъ, тъй и твърде чувствителната нужда отъ бълг. учители въ околноститѣ му.

„Единъ Солунчанинъ“ подканя (съ дописка отъ 12.VIII. 1869 г.) солунскитѣ българи да отворятъ под п и с к а за в о л н и п о м о щ и както между солунци, тъй и по селата, а сжщо така да поканятъ бълг. читалище и благотелното братство („братско дружество“) въ Цариградъ да съдействуватъ съ срѣдствата си, като призватъ и др. бълг. общини въ България и Тракия да помогнатъ на Солунската община. Той вѣрва, че, като видятъ това, ще ѝ помогнатъ и родолюбивитѣ отци въ Атонъ и другаде. „Потрудѣте ся прочее — обръща се той къмъ сол. общинари — и не ся сѣмнѣвайте за вѣстържествование на трудѣтъ ви“. Редакцията на в. „Македонія“ (16.VIII. 1869 г. бр. 38, стр. 2), придружава тая дописка съ забележка: „Длъжность е на всинца ны да подѣйствувамы и да спомогнемъ за възражданіето на Българщинжтж въ тойзи исторический градъ, който е произвелъ прѣвитѣ наши учители и просвѣтители, но най-вече сж длъжни и най-лесно можтж да направятъ Българскитѣ наши мѣнастири въ св. Гора“. И посетне солунски дописникъ (въ в. „Македонія“, 3.X. 1869 г., бр. 42) моли Солунската община „въ името на св. Кирилла и Методія“ да не изпусчати нито една минута презъ това благовремие за възраждането „на народносттаж ни въ този Славенъ и исторический градъ“.

64) Срв. по-доле, стр. 79

65) Солунска дописка на пѣтникъ отъ 25.XI. 1869 г., въ в. „Право“, 6.XII. с. г., бр. 41, стр. 4, Тѣзи сведения дописникътъ е почерпилъ отъ единъ свой познатъ солунецъ. Имената на отцепницитѣ премълчавя.

66) С. доп. Мнение на лицето, което е осведомило дописника.

67) не Трайковъ ли?

68) 12-ята е пропуснати.

69) Въ дописката: „що годѣ църквицж“.

70) Дописникътъ не посочва причинитѣ.

71) В. „Македонія“, 28.IV. 1870 г., бр. 45, стр. 2. Дописникътъ е прицавалъ единъ виденъ солунски българинъ, чието име не посочва (може би, Д. Паунчевъ) за противодействието му въ това обществено дѣло, но редакцията не е обнародвала тѣзи укори, за да не раздухва страститѣ между гражданитѣ, особено въ градъ като Солунъ. Тя само умолява сол. българи да си правятъ взаимни отстъпки, за да не се дѣлятъ въ общополезни предприятия.

72) Нѣма точни статистически сведения за солунското християнско население. Споредъ една сол. дописка отъ 1869 г. въ Солунъ е имало 7500

православни кжци, отъ които 2000—2500 гръцки (300 гръцки поданици) и около 2500 български (отъ тѣхъ 300 народностно самоопредѣлени). Солунската епархия е броела до 28 православни села, отъ които 6 гръцки, 4 българо-гръцки и 18 чисто български или 5000 кжци, отъ които 900 гръцки и 4100 български (в. „Македонія“, 8. III, 1869 г., бр. 15, стр. 4). Въ друга сол. дописка отъ същата година се твърди, че българи сж били $\frac{1}{2}$ отъ жителитѣ на солунскитѣ махали Вардарска, Св. Атанасий, Панагуда Св. Георгий и Чаушъ манастиръ; сжшо и повечето занаятчи (вж. тукъ, притурка № XI). Споредъ сол. дописка отъ 1870 г., въ Солунъ е имало 1200 правосл. кжци, отъ които 450 български, а останалитѣ влашки, албански и гръцки, 17 църкви и 3 параклиса — всички гръцки. Отъ 43 села въ Солунската епархия 34 сж били български, едно (Лайна?) турско и 8 гръцки, като въ всичкитѣ бълг. села, освенъ Негованъ, се употрѣбявалъ гръцкиятъ езикъ въ църквитѣ и училищата (в. „Македонія“, 21. III, 1870 г., бр. 35, стр. 3). Въ друга сол. дописка отъ същата година се казва, че въ Солунъ е нѣмало повече отъ 1600 християнски кжци, отъ които 540 български, останалитѣ — влашки, гръцки и албански, съ 23 църкви. Освенъ това е имало 150 семейства европейци отъ различни народности. Въ Солунската епархия е имало 44 села отъ които 6 гръцки, 2 българо-гръцки и 36 чисто български (в. „Македонія“, 6. X, 1870 г., бр. 86, стр. 2). Сжшо и П. Мусевичъ пише, че въ Сол. епархия нѣма повече отъ 43 села християнски, отъ които 9 чисто гръцки, 2 българо-гръцки и 32 чисто български (в. „Турція“, 27. XI, 1871 г., бр. 41, стр. 3). Срв. и тукъ стр. 66, заб. 14 — Тѣзи сведения съвсемъ се различаватъ отъ тия на В. Кънчовъ, споредъ когото само въ Солунската каза има повече отъ 60 християнски села (Македония, стр. 140—142), а въ Сол. епархия е влизало и Лжгадинско. Частно с. Лайна (Лъгиново), споредъ Кънчовъ е гръцко, а лъгад. с. Лахна — турско.

⁷³⁾ Споредъ дописника, който съобщава това, дори повечето отъ ученицитѣ въ „мжжкото“ бълг. училище сж били такива, поради което то му се представяло като зрелище „по-смѣшно отъ Вавилоніж“. Той е срещналъ близо до училището една българка, която не е знаела гръцки, а пкъъ детето ѝ не знаело български, и само баща му могълъ да разговаря съ него. Думитѣ на тази майка сж потвърдили и други жени, които дописникътъ попиталъ. Както обяснила тя, детето е научило гръцки на улицата отъ децата (в. „Македонія“, 21. III, 1870 г., бр. 35, стр. 3).

⁷⁴⁾ Въ Солунъ единъ българинъ по име Йосифъ е държалъ детето си некръстено седемъ месеци (то се родило презъ септемврий 1869 г.), понеже владиката не е позволявалъ да се кръсти „по Български“ подъ предлогъ, че нѣмало такъвъ свещеникъ. Владиката го увещавалъ да не прави разлика „що е Гръцки, що е Български, Законътъ е единъ“, но Йосифъ му отговорилъ, че, щомъ жена му „не знае ни бѣкелъ Гръцки“, нито пкъъ той, то какъ ще вѣрватъ, че детето имъ наистина е кръстено, а не е останало еретикъ, ако не чуятъ думитѣ „Кръщава ся рабъ Божій во името на Отца и Сына и Святаго Духа“ (п. доп. въ забел. 73). — По същата причина единъ младъ българинъ е стоялъ невѣнчанъ $1\frac{1}{2}$ година (до къмъ мартъ 1870 г.). Най-после той и речениятъ Йосифъ се наговорили да отидатъ въ Кукушъ. гдето да имъ се извършатъ църковнитѣ тайнства. На

19. III. 1870 г. тъкмо, когато щѣли да тръгнатъ, младежътъ билъ закаранъ при валията, тъй като владиката, който присъствувалъ тамъ, поискалъ да го спратъ подъ предлогъ, че може да е жененъ. Момъкътъ е представилъ свидетелство на Царигр. българска община, че е свободенъ да встъпи въ бракъ. Валията е далъ документа на владиката, за да го види, но той му казалъ, че не разбира отъ тоя езикъ и не познава печата. Тогава валията е позволилъ на младежа да го вѣнчае този, който познава печата (п. доп.).

⁷⁵⁾ С. доп.

⁷⁶⁾ В. „Македонія“, 13 XII. 1869 г., бр. 9, стр. 2. Подписитѣ на общинскитѣ членове не сж съобщени въ вестника. Печатътъ на Солунската община е ималъ следния видъ: околорѣстъ надпись българска църковна община въ солунъ; въ срѣдата образитѣ на св. Солунски братя съ разтворено евангелие въ ржцетѣ и съ разкриленъ гължбъ надъ тѣхъ (вж. фотографска снимка, тукъ, прит. X; у Ивановъ, Бълг. стар. изъ Македония, II изд., стр. 229).

⁷⁷⁾ Вж. тукъ, прит. № X.

⁷⁸⁾ Срв. тукъ, стр. 71, забел. 55 за иерод. Агапия. Вж. дописки отъ Солунъ въ *Courrier d'Orient*, предадени въ в. „Македонія“ (3. I. 1870 г., бр. 14, стр. 4 и 10 I. с. г., бр. 15, стр. 2): хора на костурския владика сж стреляли срещу трима бълг. свещеници и единъ коджабашия, когато се връщали отъ Костуръ въ селата си. Сжщо солунска дописка за струмишкитѣ работи отъ 31. III. 1870 г. въ в. „Македонія“ отъ 11. IV., с. г., бр. 41, стр. 3.

⁷⁹⁾ Вж. дописка отъ Солунъ на гръцки ез. въ в. „Македонія“ (11. IV. 1870 г., бр. 41, стр. 3) срещу в. „*Νεολόγος*“. Дописникътъ обвинява гръцкия вестникъ, че колонитѣ му сж открити за всичко, що е противъ българитѣ, и не престава да дава лъжливи сведения за българитѣ въ Македония, мислейки, че услужва на елинизма и на Църквата. Дописникътъ е увѣренъ, че това е напразенъ трдуъ. „Жителитѣ на Македония $\frac{2}{3}$ сж българи и желаятъ като всѣки народъ да развиватъ говоримия си езикъ“. — *Ἰωάννης Γ. Ἀβριονίδου*, търговецъ, съ дописка отъ Солунъ на гръцки отъ 29. XI. 1869 г. доказва, че въ епархитѣ Мелнишка, Сърска и Драмска (драмската околностъ, Зѣхна и Неврокопъ) населението е българско (в. „Македонія“, 31. XII. 1869 г., бр. 13, стр. 2—3). — Единъ българинъ отъ Солунъ е обвинилъ гръцитѣ въ в. „*Courrier d'Orient*“, че сж почнали да прибѣгватъ до срамни предателства спрямо българитѣ. Силно раздраженъ, в. „*Νεολόγος*“ е обвинилъ българитѣ въ предателство презъ време на Критското възстание (в. „Македонія“ 8. III. 1869 г., бр. 15, стр. 2). За гръцки нападки вж. и тукъ, прит. № XII.

⁸⁰⁾ Срв. тукъ, стр. 58—59 и притурка № XI. Едно лице (анонимно) отъ Солунъ доказва на гръцки въ в. „Македонія“ (15. III. 1869 г., бр. 16, стр. 2—3), че българскиятъ църковенъ въпросъ е станалъ гордиевъ вжзелъ, и правителството е принудено само да го реши, за да помири дветѣ крайности. Въпросътъ не е догматиченъ, а чисто административенъ. Желанието на бълг. народъ е да има своя църковна власть, независима отъ Царигр. патриаршия. Ако царигр. патриархъ и неговиятъ Синодъ желаятъ миролюбивото съжителство на двата православни народи, тѣ ще побързатъ да признаятъ свършеното и ще благословятъ бълг. народъ, ще го освободятъ отъ проклятието (*κατάρα*) на гръцкитѣ владци, ржкоположени преди години за много пари отъ патриарха и Синода му.

⁸¹⁾ Срв. тукъ, стр. 59.

⁸²⁾ Вж. тукъ, притурка № XII.

⁸³⁾ Вж. тукъ, притурка № XI.

⁸⁴⁾ Салганджиевъ, п. съч., стр. 24—25. Срв. тукъ, стр. 72, заб. 59 за отношението му къмъ бълг. училище. Стоиловъ смѣта Акифъ паша за албанецъ (Насте Стояновъ, п. сп., стр. 58). За благосклонността на Акифъ паша къмъ христ. (бълг.) население говорятъ и следнитѣ факти. Наказани сж били бирниците, които сж накарали кмета на едно солунско село да занесе на грѣбъ въ друго близко село едного отъ селянитѣ, които не могли да платятъ нѣкои недобори (в. „Македонія“, 7. I. 1867 г., бр. 6, стр. 4). По заповѣдъ на Акифъ паша била доведена въ Солунъ при него на разпитъ насила потурчената Мария, дъщеря на попъ Никола въ Тиквешъ. Предъ него тя е изповѣдала майчината си вѣра и мжченията, на които я подложили грабителитѣ, особено влиятелниятъ тиквешки мухамеданинъ Рашидъ-ага, който затова билъ докаранъ въ Солунъ за разследване (с. в. 20. I. 1868 г., бр. 8, стр. 3). Преди 3 години единъ нѣгушанецъ е подарилъ на църквата „Св. Георгий“ въ гр. Нѣгушъ камбана отъ 140 оки, обаче 80 мѣстни турци не сж позволили да се окачи камбаната на 24. XII. (Бждни вечеръ) 1868 г. Акифъ паша нарочно е изпратилъ въ Нѣгушъ единъ чаушъ съ заповѣдъ да постави камбаната. Чаушътъ се явилъ въ нѣгушкия меджлисъ, който решилъ да изпълни валийската заповѣдъ на другия день на пладне. Обаче преди да отиде меджлисътъ, турцитѣ сж нахлули въ църквата и счупили камбаната. Валията веднага хвърлилъ „въ катилската хапсана“ 20 турци първенци и въ сжщото време купилъ една камбана отъ 70 оки и я подарилъ на сжщата църква съ заповѣдъ да бжде окачена (с. стр.)

⁸⁵⁾ Акифъ паша билъ премѣстенъ за членъ на Шураи-деветъ (Държавния съветъ) скоро, следъ като вилаетскиятъ вестникъ започналъ да излиза (Салганджиевъ, п. съч., стр. 25).

⁸⁶⁾ В. „Македонія“, 3. X. 1869 г., бр. 42, стр. 3, дописка отъ Солунъ; в. „Право“, 1. XI. 1869 г., бр. 36, стр. 4. Една солунска дописка, написана на книжовенъ бълг. езикъ, отъ 26. IV. 1870 г. хвали валията Сабри паша за неговитѣ усилия по напредъка на повѣрената му областъ и храни надежда, че той ще схване ползата отъ желѣзопѣтна линия Солунъ—Европа, като най-късъ пѣтъ отъ Австрия за Индия (в. „Турция“, 2. V. 1870 г., бр. 11).

⁸⁷⁾ Срв. по-доле, стр. 82.

⁸⁸⁾ В. „Македонія“, 3. X. 1869 г., бр. 42, стр. 3—4. Въ противоположностъ на солунския дописникъ, Салганджиевъ отрича, че вестникътъ е свършвалъ съ дефицитъ: натрапванъ на всички чиновници „и на всѣки малко-много състоятеленъ гражданинъ и селянинъ въ вилаета“, тоя вестникъ е ималъ „10,000 здрави абонати“, отъ които властитѣ сж събирали „до парича“ абонамента отъ 2 бѣли меджидии (п. съч., стр. 26).

V.

ДЕЙНОСТЪ НА СОЛУНСКАТА БЪЛГАРСКА ОБЩИНА ДО ИДВАНЕТО НА ЕПИСКОПА НИЛЪ ВЪ СОЛУНЪ (1873 г.)

Разрешението на българския църковен въпросъ (28. II. 1870 г.) е предизвикало силна радостъ у солунскитѣ българи, макаръ че въ султанския ферманъ за учредяване на Бълг. екзархия не се споменавала тѣхната епархия. Съ разрешение на турската власть тѣ си устроили въ бълг училище небивало до тогава тържество, посетено отъ много народъ, поради което билъ изпратенъ единъ юзбашия да пази реда. Произнесени сж били речи, въ които се изказвала благодарностъ на Бога и правителството. Народътъ се веселилъ повече отъ 5 часа, молейки Бога по изреча на дописника, щото и Царигр. патриаршия да покаже сжщото благоразумие, което проявили държавниятъ глава и министритѣ му¹⁾. Това праздненство много е подигнало духа на солунскитѣ българи. Тѣ сж почнали често да си устройватъ народни веселия. Гърцитѣ сж усилили своя отпоръ, но не сж могли да спратъ засиленото пробуждане на българитѣ въ града и околността²⁾. За да има по-голѣмъ авторитетъ, Солунската община искала да отстрани своя важенъ недостатъкъ, че е нѣмала председателъ духовно лице. По тая причина преди всичко, пожелание на българското население, тя два пѣти (съ писма отъ 21 юлий и 14 септемврий 1870 г.) е поканила архим. Павла, тогава председателъ на Воденската община, да престои въ Солунъ малко време и, ако му се понрави, да остане тамъ за всѣкога като ръководителъ на солунскитѣ българи, Тя го увѣрявала, че народътъ „много кѣ ся възблагодари като видѣ по мѣжду единъ свой духовенъ отецъ, отъ кой-то има голѣма нужда“³⁾. Не е известно, какво е отговорилъ архим. Павелъ, но, изглежда, поради старостъ той искалъ да се оттегли отъ общественото поприще⁴⁾ и, само по настояване на Екзархията, презъ октомврий 1871 г. е приелъ да бжде председателъ на Битолската община⁵⁾. Ако и да е била още малка и недобре устроена, Солунската община усилено се трудѣла за възраждането на своя народъ⁶⁾, поддържайки амбицията си да заеме ръководно мѣсто между другитѣ общини и да стане притегателенъ центъръ за всички народни дейци въ Македония⁷⁾. Братя Паун-

чеви редовно сж разпращали въ вжтрешността в „Македония“, буквари, календари, писма на дейци⁸⁾. Тъ публично сж изявили своята бълг. народност, известявайки на бълг. общество съ обява отъ „Кириловденъ“ (к.м.) (11 май) 1870 г., че въ Солунъ сж основали на свое име „Българско заведение за комиссионерство“⁹⁾. Съ това между другото тѣ сж целѣли да привлѣкатъ българския търговски свѣтъ къмъ Солунъ и да отслабятъ влиянието на гръцкитѣ търговци въ тоя градъ. Въ сжщата година монахиня Пелагия отъ солунското село Бугариево е решила да въведе бълг. езикъ въ училището на своя манастиръ „Св. Атанасий“ (до сжщото село), гдето отъ известно време е служилъ на славянски попъ Стоянъ, когото тя извикала отъ Карадагъ (Кукушко). Тя изпратила едно момиче да се учи въ Кукушъ при учителя Христо Зафировъ, за да се подготви за българска учителка въ това училище. Освенъ това тя е приготвила материали за построяване на по-голъмо училище, въ което да се учатъ децата на Бугариево и др. близки села. Монахиня Пелагия и попъ Стоянъ, подкрепени отъ бугариевци, не сж приели полянинския епископъ Мелетий нито въ манастира, нито въ училището, макаръ че той я билъ осветилъ преди 10 години¹⁰⁾. Сжщо и с. Негованъ е разнасяло будителни лжчи изъ солунскитѣ села, които, споредъ една солунска дописка отъ 1870 г., още сж трѣпѣли гнета на гръцкия езикъ въ църквитѣ и училищата си¹¹⁾. Въ три месеци свещеникътъ и учителътъ въ това село сж научили българско писмо и презъ 1870/71 учебна година учителътъ е обучавалъ вече на български негованскитѣ деца. Презъ есенъта (септемврий или началото на октомврий) 1870 г. негованци си купили въ Съръ богослужебни книги, по които почнали да пѣятъ въ своята църква. Тѣ почти сж нѣмали страхъ отъ гръцкия владика¹²⁾ и вече сж блѣнували за българки патриархъ¹³⁾. И други две села сж искали да последватъ примѣра на негованци, но нѣмали достатъчно пари за богослужебни книги¹⁴⁾ и още се бояли, да не би владиката да ги хвърли въ затвора.¹⁵⁾ Учителката Недѣля Петкова отъ Сопотъ, която турската власть изгонила отъ Воденъ по клевета на воденския митрополитъ, се установила въ Солунъ и тукъ, въ Вардарския кварталъ, е открила девическо училище въ една отъ кжщитѣ на дѣдо Ичо Кехая, като издействувала отъ Зографския манастиръ 20 л. т. годишна помощъ.¹⁶⁾

Тя и други прояви сж увѣрявали българитѣ отъ други мѣста, че въ Солунско народностното чувство вече се развива „въ чистото му значеніе“¹⁷⁾.

Солунскитѣ дейци обаче трѣбвало да преодолѣятъ много трудности. Още е имало видни българи, като напр. богатитѣ търговци въ Солунъ и Съръ братя х. Лазеви,

които стояли на страна отъ църковната борба и служели за съблазънъ на простия народъ¹⁸). Ако бездейността на такива лица била една прѣчка за младата Солунска българска община, то още по-голяма беда сж били ежбитѣ между по-дейнитѣ солунци за водителство¹⁹). Тѣ се дѣлѣли на млади и стари, напредничави и назадничави, националисти и гъркофили, чорбаджии и нечорбаджии. Взаимно се нападали дори въ вестницитѣ²⁰). Особено сж били нападани братя Паунчеви²¹), заради които, споредъ учителката Станислава Караиванова, солунскитѣ първенци се дѣлѣли дори на Паунчева и дебранска партии²²). Поради тѣзи раздори често сж били смѣнявани учителитѣ²³) на общинското училище²⁴) и спирало обучението, докле се намѣрѣлъ новъ учителъ²⁵). Още презъ октомврий 1870 г. съществуването на това училище било застрашено.²⁶) Презъ май-юни 1871 г. то било затворено²⁷) ужъ по вина на Паунчеви²⁸) и К. Шапкаревъ²⁹), но въ действителность поради това, че вследствие на раздоритѣ касата на Солунската община била „твърдѣ сиромашка“, значителни помощи отвънъ не сж идвали въпрѣки позивитѣ на солунци³⁰), Царигр. читалище е престанало да праща пари за учителска заплата³¹) и освенъ това ученицитѣ сж намалявали³²). Солунскитѣ българи не сж били въ състояние да поддържатъ и девическото си училище, чиято учителка Недѣля Петкова е търпѣла „за хлѣбъ“³³), следъ като Зографскиятъ манастиръ е прекратилъ паричното ѝ пособие³⁴)

При такива неприятни известия отъ Солунъ, редакторътъ на в. „Македонія“ П. Р. Славейковъ се отчайвалъ, „че ще може да ся закрѣпи и да напрѣдне Българщината въ отечеството на Кирилла и Методія“³⁵). До същото заключение сж идвали и други дейци³⁶). Все по същата причина нѣкои първенци (дѣдо Ичо Кехая, Георгий Кехая) се оттеглили отъ общината³⁷).

При спънки отвътре и отвънъ, все пакъ не е спирало развитието на народностния духъ у солунскитѣ българи. Въ края на 1871 или началото на 1872 г. отъ Цариградъ имъ изпратили учителъ и учителка³⁸) Тѣхната община е продължавала сериозно да мисли за построяване български храмъ „Св. Кирилъ и Методий“, понеже нито въ една отъ солунскитѣ църкви не се позволявало да се служи на славянски³⁹), и една българска църква щѣла да бжде срдство за срдоточаване на македонскитѣ българи въ Солунъ⁴⁰). Тази работа е била мъчна. Затова солунци сж искали отъ Екзархията първенъ да иматъ свещеникъ⁴¹). Обаче Привремениятъ съветъ въ Цариградъ е мислѣлъ, че свещеникъ безъ църква не може да действува⁴²) и внушилъ на солунци: 1) да побързатъ да извадятъ позволение за откриване на бълг. църква на име „Болгаръ-миллетъ“, а не „Римъ-миллетъ“ (к. а.) и то направо, а не чрезъ солунския митрополитъ; 2) да

я направят малка и въ нѣкоя частна кѣща подѣ официаленъ видѣ на папазъ-еви (попска кѣща) и то съ свои срѣдства, та „като слуша бѣлг. народѣ за движеніе-то на бѣлгарщина-та въ Солунѣ да ся затече на помощъ“⁴³). Това внушение на вишето цѣрквно началство ще да е потикнало Солунската община презъ априлѣ 1870 г. да спазари мѣсто съ здание⁴⁴). Покупката не е станала, изглежда, пакѣ поради разногласия между общинаритѣ. Екзархията била уведомена, че Георгий Димитровъ (Кехая), „председателъ“ на Солунската община, който поддържалъ Солунското бѣлг. училище, е ималъ намѣрение да устрои въ Солунѣ бѣлг. цѣрква на свои разности, но искалъ тѣ Екзархията пантахуса, за да събере после паритѣ си⁴⁵). По решение на Екзархийския смѣсенъ съветѣ, председателтъ на Св. Синодѣ съ писмо отъ 6 октомврий 1870 год. е изпратилъ на Солунската община искания документъ⁴⁶). Споредъ една солунска дописка отъ 3. V. 1871 г., презъ пролѣтъта (въ края на априлѣ или началото на май) с. год.⁴⁷) Солунската община „съ сичкѣтъ си бѣдностъ“⁴⁸) е спазарила⁴⁹) „за твърдѣ умѣренѣ цѣнѣж“ едно доста хубаво и обширно мѣсто въ махалата Панагуда, „една отъ най-добритѣ махали“ въ Солунѣ и срѣдище на бѣлгарското население. Тукѣ общината е имала намѣрение да изгради цѣрква „Св. Кирилъ и Методий“ и две училища, мѣшко и девическо⁵⁰). Това нейно решение, несъмнено, е усилило вѣрата на солунци въ успѣха на народното дѣло⁵¹), но не се осществило скоро все поради туй, че нѣмало сговорѣ въ общината⁵²). Въ началото на 1872 г. Солунската община, обвинявайки Дим. Паунчевъ въ „ненародолубие“⁵³), е молила Екзархията да ѣ отпусне времененъ заемъ отъ 1500 л. т., за да се снабди съ мѣсто за училище и цѣрква⁵⁴).

Екзархията не е била въ състояние да се откликва на такива прооби, но тя се стремела да потикне солунскитѣ бѣлгари къмъ по-жива народна дейностъ. Тѣхната община не е била оформена юридическа величина, понеже е нѣмала председателъ духовно лице⁵⁵). При все това Св. Синодѣ е влизалъ съ нея въ тѣсни връзки. Съ послание отъ 27.VIII. 1871 г. той е похвалилъ солунскитѣ бѣлгари за намѣрението имъ да си построятъ цѣрква и училище, както и за грижитѣ и трудоветѣ, които сж полагали за подобрене духовното състояние на бѣлгаритѣ въ другитѣ македонски епархии. Освенъ това той имъ внушилъ, че една отъ най-святѣ-ты имъ „грыжи“ трѣбва да бѣде, тѣ да подкрепватъ тия епархии, като помагатъ на ония бѣлгари, които, преследвани отъ грѣцкитѣ владици или турската власть, прибѣгватъ въ Солунѣ, за да се оправдаятъ. А за да играятъ тая рѣководна роля, Св. Синодѣ ги подканилъ да не работятъ кой какъ може, безъ планъ, а подейно да се заематъ за уреждане на общината си, като се сдобиятъ съ цѣрква и съ училищно помѣщение. За тая цель той имъ препорѣчалъ да се разговорятъ пространно съ ви-

дня воденски деецъ Г. Гоговъ, по когото имъ било изпратено посланието⁵⁶).

Освѣтлена отъ Екзархията съ окръжно послание отъ З. П. 1872 г. по незаконното отлъчване на българскитѣ архiereи отъ страна на Цариг. патриаршия⁵⁷), Солунската община, както много др. български градове, е одобрила постѣпката на тия бѣлг. владици въ деня на Богоявление 1872 г. и протестираля противъ всѣко спогаждане съ Царигр. патриаршия вѣнъ отъ фермана⁵⁸). На 10 февруарий с. г. въ една солунска църква, презъ време на богослужението, на което присѣтствуваля и много бѣлгари, грѣцкиятъ владика е прочелъ едно послание на Царигр. патриаршия, която заплашвала съ отлъчване отъ църквата всѣки, който признава и се сношава съ екзархийскитѣ духовни лица и учители. Възмутени отъ това, бѣлгаритѣ веднага напустналя храма и въ сѣщия день изпратили до великия везиръ протестъ срещу тия недостойни и противни на султанския ферманъ действия на Патриаршията и заявляля, че тѣ, като бѣлгари, сѣ подведомствени на Екзархията и сѣвсемъ не признаватъ Патриаршията, за което после ще подадатъ общо прошение и до султана⁵⁹). Тая смѣлость на солунци ще да е насърчила Екзархията да ги покани да подадатъ до правителството прошение „отъ цѣлжтж епархіж“ за присѣдинение къмъ нея⁶⁰). Солунската община сега още не е била въ състояние да изпѣлни тая задача, но тя високо е ценѣла фермана и се стараела да спечели благо-разположението на турската власть⁶¹). По желанието на Екзархията, нѣкои солунски дейци (Д. Паунчевъ, учителтъ Буботиновъ) сѣ служили за свръзка между нея и нѣкои македонски общини и др. учреждения⁶²) тѣй, както въ Кукушъ сѣ работили Нако Станишевъ и учителтъ К. Шапкаревъ⁶³). Отъ Солунъ бѣлгари сѣ продължавали да осведомяватъ бѣлг. общество чрезъ печата за положението на македонскитѣ епархии и да доказватъ бѣлгарския характеръ на Солунъ и епархията му⁶⁴). Дим. Паунчевъ, въпрѣки всички нападки, си оставалъ единъ отъ главнитѣ двигатели на бѣлгарщината въ Солунъ. Той е следилъ съ живъ интересъ дейността на църковно-народния съборъ. Съ писмо отъ 12. I. 1871 год. до „болгарски соборъ во Цариградъ“ той е далъ изразъ на високото си народностно съзнание. Той е писалъ на „Народно събрание“ на „македонско“ наречие съ грѣцки букви, понеже, когато той се училъ въ училище, фанариотитѣ сѣ били махнали бѣлгарскитѣ букви съ надежда да погубятъ бѣлгарската народностъ. Доказвайки, че всѣки народъ трѣбва да си има свое духовенство и книжнина и че бѣлг. население въ Македония е способно за напредѣкъ, той е изтъквалъ нуждата да се забрани на държавнитѣ чиновници да прѣчатъ на бѣлгарския напредѣкъ и по-скоро да се изпратятъ бѣлгарски владици въ македонскитѣ епархии⁶⁵). Грѣцката пропа-

ганда се засилила чрез вилаетския в. „Селяникъ“, който презъ апрѣлъ 1871 год. е започналъ да се списва само на турски и грѣцки⁶⁶⁾, следъ като 2 години е излизалъ и на български.⁶⁷⁾ Обаче тая неправда, която не се поправила и следъ постъпките на представители отъ Солунския вилаетъ въ църковно-народния съборъ⁶⁸⁾, само е ускорила обособлението на солунската българщина, върху която сж влияели и народни дейци отъ други мѣста като П. Т. Мусевичъ и Г. Гоговъ, когато пребивавали въ Солунъ⁶⁹⁾.

При тъй подигнатия духъ на солунскитѣ българи, презъ 1871 год. тържествено билъ отпраздуванъ деньтъ на св. Кирила и Методия съ църковна служба на „Българскы“ (= църковнославянски) и грѣцки⁷⁰⁾. Съ разрешение на солунския митрополитъ Неофитъ, Солунската община е взела за тоя празникъ подъ наемъ една отъ градскитѣ църкви и следъ тридневно дирене е намѣрила единъ иеромонахъ българинъ, който е живѣлъ въ метоха на светогорски манастиръ. Нѣкои солунски търговци, желяйки да бжде църковната служба потържествена, сж помолили солунския митрополитъ⁷¹⁾ да извърши литургия, но той изпратилъ единъ епископъ който не е знаелъ да чете църковнославянски. Въ църквата е станало малко смущение. Българитѣ сж знаели, че епископътъ само ще присѣтствува на службата, стоейки на архиерейския столъ, обаче той искалъ да служи, като отначало се опиталъ да забрани на българския свещеникъ да участвува въ службата. Понеже богомолцитѣ сж възнегодували, той се принудилъ да отстъпи⁷²⁾. Църквата била препълнена съ народъ. Пѣели сж отъ дѣсно архим. Павелъ Божигробски, а отъ лѣво Вело Дебранецътъ, Насте Стояновъ и др.⁷³⁾. Следъ литургията било раздадено коливо на богомолцитѣ. Братя Паунчеви и др. нѣкои солунци сж отишли да благодарятъ на солунския митрополитъ, който е разпиталъ представенитѣ отъ Паунчеви лица, отъ кжде сж и съ какво се занимаватъ. Следъ това братя Паунчеви сж приемали посещения у дома си. Група българи си устроили вѣнъ отъ града веселие, което продължило до мръкване⁷⁴⁾. Презъ 1872 г. въ Солунъ още потържествено сж отпразднували 11 май. Въ централната църква „Св. Атанасий“, съ позволение на солунския митрополитъ Неофитъ, сж извършили на славянски служба (вечерня срещу празника и литургия) трима светогорски духовни лица, поканени отъ солунскитѣ българи нарочно за тая цель. Учителътъ отъ българското общинско училище е произнесълъ отъ църковния амвонъ подходно слово, въ което описалъ живота и дейността на тѣзи „два свѣтилника на Македония“ и изтъкналъ богатата отъ развитието на Македонския езикъ, говоренъ отъ $\frac{2}{3}$ отъ жителитѣ на Македония. Следъ църковната служба свещеници, пѣвци и почти

всички богомолци сж отишли въ училището, гдето билъ извършенъ водосветъ и били произнесени две слова за уредбата и издръжката на училището. Единиятъ отъ говорителитѣ е осъдилъ остро Цариградската патриаршия за нейното противодействие срещу Бълг. екзархия, изтъквайки, че съ това свое поведение, несъгласно съ канонитѣ на Християнската църква, тя не ще постигне своитѣ искания, а низверженията и афоресванията могатъ да донесатъ всичко друго, но не и признание на срѣдновѣковни привилегии⁷⁵).

Наистина, въ началото на 1872 г. народнитѣ работи“ въ Солунъ още не сж били добре уредени⁷⁶), но посоченитѣ прояви сж давали надежда, че българщината въ Солунъ ще се подигне⁷⁷) толкозъ повече, че презъ това време тя е черпѣла будителни струи и отъ външни обществени дейци (К. В. Сарафовъ, Г. Гоговъ, Трандафиловъ, Атанасъ Кушовали, С. К. Салганджиевъ отъ Сѣръ, архим. Павелъ Божигробски, архим. Натанаилъ Зографски — сетне охридския митрополитъ, попъ Тодоръ отъ Струмица и др.), които повече или по-малко сж пребивавали въ Солунъ по обществена работа⁷⁸). Особено въздействие упражнявала Македонската дружина въ Цариградъ⁷⁹). Още презъ първата година на своята планомѣрна дейность (отъ 1. IV. 1872 до 1. IV. 1873 г.) настоятелството на дружината е обръщало „вниманіе-то си особено връху Солунъ, Сѣръ и Костуръ съ околносты-тѣ имъ“⁸⁰). То е издръжало или подпомагало учители, изпращало учебници и др. книги⁸¹).

Следъ пълния разрывъ съ Патриаршията, Екзархията особено е бѣла за отбиване гръцката пропаганда въ задушванитѣ отъ елинизма градове Бургазъ, Одринъ, Сѣръ и Солунъ⁸²). Тя е изпратила въ Македония прилепския деець Тодоръ Кусевичъ (после старозагорски митрополитъ Методий) съ задача да насърчи и българитѣ въ Солунъ⁸³). Съ окржжно отъ 22. XII. 1872 г. до църковнитѣ общини въ Солунъ, Воденъ, Кукушъ и др. градове на Македония, тя ги съветвала да не слушатъ коварнитѣ внушения на нейнитѣ заклетни врагове, но да постоянствуватъ за придобититѣ вече народни права⁸⁴). Тия екзархійски внушения сж оказали влияние и въ Солунъ. И тамъ се сподѣляло общото безстрашие отъ Фенеръ. Когато на 14.V. 1872 г. (недѣля) въ солунскитѣ гръцки църкви било четено патриаршеското окржжно за низвержението на екзарха Антима I и др. български владици, богомолцитѣ българи сж го посрещнали съ присмѣхъ и сж напустнали църквитѣ съ твърдо решение да не встѣпятъ вече въ тѣхъ и да побързатъ да си издигнатъ своя църква. Споредъ схващането на солунци, тоя фенерски актъ е причинилъ голѣмо раздѣление, но не между българитѣ, а между българи и гърци. Единъ буденъ солунецъ е почувствувалъ смѣлость да увещава и цариградскитѣ българи да

не посещаватъ тамошнитѣ грѣцки църкви, а да последватъ примѣра на солунци, защото „человѣкъ трѣбва да бѣде снисходителенъ къмъ противницитѣ си, нѣ не и бесчувственъ къмъ обидитѣ и докаченіята които са правятъ на народа му“⁸⁵). „Солунската епархия — увѣрявалъ е Тодоръ Кусевичъ Екзархийския смѣсенъ съветъ — е въ голѣмо движение къмъ развитіето си и никой ся не бои отъ афоризмата“. На всѣкъжде отъ Солунъ до Велесъ, гдето той миналъ, е видѣлъ у българитѣ готовность да се освободятъ отъ грѣцки влияния и да си отворятъ бѣлг. училища, обаче сж били лишени „отъ предводители“⁸⁶) (архиереи). Въ Солунъ той е спечелилъ за българското дѣло дори х. Лазо, „единъ отъ най-богатитѣ и най-влиятелнитѣ въ Солунския виляетъ“, който до тогава се срамувалъ да се нарича българинъ. Кусевичъ му поднесълъ портрета на екзарха Антима и неговитѣ поздравии, като му изказалъ голѣмата си надежда, че съ негово съдействие скоро ще се въздигне българщината въ Солунъ. Хаджи Лазо го приелъ „твърдѣ учтиво“ по препорѣка на Каракановски и обещалъ да намѣри срѣдства за издигане български храмъ въ своя градъ. Изобщо, по впечатлението на Т. Кусевичъ, въ Солунъ е имало богати и деятелни бѣлгари, и гърцитѣ се страхували да не би единъ день да имъ отнематъ църквитѣ, но на българитѣ имъ липсвали „до сега патриотическо чувство и споразумѣнія“⁸⁷).

Презъ лѣтото на 1872 г. грѣцкитѣ владици отъ Солунския виляетъ вече се оплаквали предъ турското правителство че народътъ, който е билъ „вннъ отъ Екзархията“, е отказвалъ да имъ плаща данъци. Високата порта е предписала въ Солунъ да се спазва стариятъ редъ и поканила българския екзархъ да пише на по-първитѣ бѣлгари да не правятъ прѣчки за това⁸⁸). Въпрѣки това жителитѣ на с. Зарово не се поддали на усилията на единъ грѣцки агентъ да ги предума да изгонятъ българския си учитель, и той е накаралъ солунския митрополитъ да аргоса свещеницитѣ на това село като първи виновници за откриването на българско училище⁸⁹).

Презъ това време солунскитѣ бѣлгари се насърдчавали да усилятъ своето народностно движение още и отъ обстоятелството, че между солунскитѣ гърци е имало силно недоволство срещу митрополита Неофита за отстъпката му къмъ българитѣ на 11 май 1872 г.⁹⁰). Съ прошение до Царигр. патриархията тѣ сж искали неговото бързо сваяне⁹¹). Първенци и селяни отъ българо-грѣцкитѣ села въ Солунско се отказвали отъ по-раншнитѣ 24 телеграми до Патриархията въ негова полза и сж искали да се направи разследване⁹²). Патриархията го извикала въ Цариградъ, обаче Неофитъ отначало не е искалъ да се отзове, макаръ че неговиятъ зеть е дошълъ отъ Цариградъ да го убеждава да отиде тамъ за да бѣде поставенъ за членъ на патриаршеския Синодъ

както му обещали нѣкои владици⁹³). Неофитъ, най-сетне, се явилъ въ Патриаршията, но тя го оправдала, и той се тъкмѣлъ да се върне въ епархията си. Една депутация отъ солунски гърци е отишла въ Цариградъ, за да му попрѣчи да се върне въ Солунъ, обаче солунскитѣ гръцки първенци сж го искали. Патриаршията не е знаела кого да удовлетвори⁹⁴), докато най-сетне е смѣнила Неофита съ Иоакима, до тогава варненски митрополитъ⁹⁵).

Съзнателнитѣ солунски българи сж посрещнали съ пре-небрежение схизмата, която и тѣ, както въ други мѣста, сж я почувствували като новъ тласкъ да се въоржатъ по-добре съ духовни средства, за да издържатъ обявената отъ елинизма война⁹⁶). Българитѣ отъ Солунската епархия сж казвали на гръцкитѣ архиерейски намѣстници, че нѣматъ вече нищо общо съ тѣхъ, понеже признаватъ Екзархията, която гърцитѣ сж обявили за схизматична⁹⁷). За да има нужното влияние предъ мѣстната турска власть, Солунската община е молѣла екзарха да действа, за да бжде призната официално отъ турското правителство; но Екзархията, както преди, ѝ внушавала, че за това е необходимо преди всичко тя да намѣри свещеникъ и да наеме къща за църква⁹⁸). Не е миналъ месецъ отъ обявяването на схизмата (16. IX. 1872), и Солунската община е взела сериозно да мисли за български митрополитъ въ македонската столица. Съ писмо отъ 3. X. 1872 г. тя е явила на Екзархията, че се обявява за присъединена къмъ нея⁹⁹), и искала списъка на кандидатитѣ за архиереи. Екзархията не ѝ изпратила такъвъ списъкъ, понеже още е нѣмало подходящо лице за солунската катедра, но ѝ обещала, че ще има предъ видъ желанието ѝ¹⁰⁰). При все това Солунската община е бързала да използва позволенieto на великия везиръ Митхадъ паша, екзархътъ да постави свои владици, гдето иска. Насърдчавали я българскитѣ вестници¹⁰¹), както и обстоятелството, че самъ екзархъ Антимъ е бързалъ да постави митрополити въ всички български епархии, гдето е нѣмало такива. Солунскиятъ учител Мих. К. Буботиновъ е взелъ да агитира, за да се избере архим. („Н. Преп.“) Иосифъ за владика¹⁰²). Презъ есенъта на 1872 г. Солунско-воденско-полянската епархия е избрала за свой митрополитъ отца Наркиса, и Солунската община е изпратила въ Екзархията изборния протоколъ,¹⁰³) обаче екзархъ Антимъ не е утвърдилъ избора, понеже избраното лице отдавна се отказало да бжде кандидатъ за архиерей¹⁰⁴). Въпрѣки това Екзархията е смѣтала Солунската община за епархия¹⁰⁵), чието освобождение отъ Фенеръ трѣбвало да се подготви.

Презъ ноемврий 1872 г. Екзархията е назначила попъ Петра Димитровъ отъ солунското село Зарово¹⁰⁶), бившъ гръцки свещеникъ въ Сѣръ¹⁰⁷), за времененъ председа-

тель на Солунската община¹⁰⁸), на която ѝ предписала да му опредѣли месечна заплата¹⁰⁹). Съ това Солунската община е преставала да изглежда като мирско сборище, а вече придобивала характеръ на църковноадминистративна частъ отъ екзархийската областъ. Интелегентенъ и родолюбивъ, попъ Петъръ, ако и не добре възнаграденъ¹¹⁰), ясно е схващаль, че той въ Солунъ има да изпълнява мисия на български митрополитъ. Съгласно съ честитѣ внушения на Екзархията до солунци, той скоро е намѣрилъ енорийски свещеникъ за солунскитѣ българи-екзархисти съ възнаграждение до 3 л. т.¹¹¹), но изглежда, че Екзархията, сама материално затруднена, не му помогнала. Прѣчки срѣщаль и въ неизчезвалитѣ ежби между общинаритѣ. Презъ януарий 1873 г. нѣколко солунци сж обявили старата община за разтурена поради „подозрителното поведение на нѣкои отъ членовѣтѣ ѝ“ и съставили друга община отъ Ичо Стояновъ Кехая, Георгий Димитровъ, Наумъ Стояновъ и Мирчо Ивановъ. Тѣ сж изпратили въ Екзархията препоръчително писмо на солунскитѣ българи отъ 24. I. 1873 г. и я молѣли да признае „новосъставенжта приврѣменнж общинж“, но не сж успѣли¹¹²), вѣроятно, поради своевременното освѣтление, дадено на Екзархията отъ попъ Петра. Имало още богати българи, които сж били равнодушни къмъ народното движение. Влизайки въ грѣцкитѣ обществени корпорации, както се изразява единъ дописникъ, тѣ сж давали тежестъ и сила на грѣцкитѣ опити срещу българщината¹¹³). Тежко било положението на първия български духовенъ пастиръ въ Солунъ още поради това, че въ вилаетския меджлисъ е нѣмало нито единъ членъ българинъ. Валяята Акифъ паша видимо билъ готовъ да осигури благоденствието на цѣлото население въ вилаета, но неговата ревностъ като че ли се задушавала „отъ заразената съ грѣцкы духъ сфера“, въ която той се намираль¹¹⁴). За гърцитѣ и гъркоманитѣ се застъпвали предъ мѣстното правителство солунскиятъ митрополитъ, членовѣтѣ гърци въ вилаетския меджлисъ, грѣцкиятъ консулъ и др. Това положение е действувало угнетително върху българското население¹¹⁵), безпокоело е и Екзархията¹¹⁶).

При все това презъ 1873 г. българщината въ Солунъ е имала по-голъми успѣхи, отколкото преди и сетне до Берлинския конгресъ. Солунската община, безъ знанието на солунския митрополитъ, вече е издавала вѣнчални позволени я. Тамошни българи сж викали за вѣнчание и кръщение български свещеници отъ селата, сжщо и представителя на Зографския манастиръ въ Солунъ о. Иларионъ¹¹⁷). 300 – 400 българи, между които и селяни отъ околността, явно сж изразили своята народностъ, като сж посрещнали тържествено на солунското пристанище новия в е л е ш к о - с т р у м и ш к и м и т р о п о л и т ъ Д а м а с к и н ъ¹¹⁸), който въ края на м. мартъ е при-

стигналь отъ Цариградъ. Мнозина плакали отъ радость, че видѣли за пръвъ пжтъ български владика. Митр. Дамаскинъ съ фйтонъ последванъ отъ посрѣщачитѣ, е миналь презъ чаршията и централнитѣ улици на Солунъ и отседналь въ кжщата на братя Шумкови, гдето сж го посетили много граждани. Солунскитѣ валия, както и английскитѣ консулъ и рускитѣ, сж върнали на Дамаскина визитата, която той имъ направиль. По негово ходатайство билъ освободенъ затворениятъ въ Солунъ струмишки свещеникъ Тодоръ¹¹⁹). Всичко това е усилвало народността гордостъ на солунскитѣ българи и доста е смутило солунскитѣ гърци, които преди пристигането на Дамаскина сж разпространявали лжжата, че не е възможно екзархийски владци да минатъ въ Македония, докато екзархътъ не се поклони на цариградския патриархъ. Следъ заминаването на митрополита Дамаскина, солунската гръцка община (димогеронтия) е забранила на градскитѣ свещеници да влизатъ въ домоветѣ на братя Шумкови и др. българи, които митр. Дамаскинъ е посетиль. Това е била безуспѣшна заплаха. Съзнателнитѣ солунски българи, споредъ единъ дописникъ, се радвали и казвали „дано все съ тоя умъ ны гонжтъ нашитѣ по вѣра братия, тѣ щжтъ ни свѣсти единъ день и сдобы съ народна църква“. Двама-трима отъ по-богатитѣ българи се срѣщали съ гръцкитѣ димогеронти и имъ изтъквали сжщитѣ последици отъ тѣхната мѣрка. Тѣ ги съветвали да не тпчатъ свободата на съвѣстята, а да отстпчатъ на българитѣ една отъ градскитѣ църкви¹²⁰), дори да въведатъ български езикъ въ училищата си, безъ да е задължителенъ за гърчетата, ако искатъ да сполучатъ, щото всички православни въ Солунъ да останатъ подъ единъ просвѣтенъ митрополитъ. Сжщо и солунскитѣ гръцки консулъ и ржководителитѣ на гръцкия силогосъ сж осждили димогеронтитѣ. Отъ гръцка страна сж били изпратени хора до братя Шумкови да се извинятъ за недобре обмислената постпжка, съ която димогеронтията е оскърбила религиозното чувство на нѣкои граждани¹²¹). Солунски първенци българи ще да се срѣщали съ гръцки първенци въ сжщия градъ да ги убеждаватъ изобщо въ ползата отъ гръцко-българско разбирателство¹²²).

Пжтуването на митр. Дамаскина отъ Солунъ за Велесъ е внесло въдушевление и въ солунскитѣ села: желѣзопжтнитѣ станции¹²³) сж били пълни съ българи селяни които сж го поздравлявали и искали неговата благословия¹²⁴). Селото Богородица е молѣло да освети тѣхната църква митр. Дамаскинъ или пкъъ единъ отъ очакванитѣ нови бълг. митрополити — Натанаиль Охридски и Доротей Скопски¹²⁵).

Гостуването на митр. Дамаскина въ Солунъ е усилило копнежа на солунци да си иматъ и тѣ владика отъ своя родъ. За да ги ободри, Св. Синодъ на Бълг. църква съ пасхално

окръжно отъ 3.IV. 1873 г¹²⁶), ги е увѣрявалъ, че Българската екзархия не ги е забравила и тѣхното право ще бжде зачетено, ако тѣ пазятъ досегашното си гърпение, благоразумие и вѣрноподаностъ къмъ султана¹²⁷). Окриленъ отъ тая надежда, попъ Петъръ Димитровъ, въпрѣки гръцко-турскитѣ преследвания, работилъ съ силно въодушевление, което е насърчавало и солунскитѣ българи. Презъ тази година солунци сж отпразднували 11 май много по-тържествено, отколкото въ предишнитѣ години. Следъ дълги съвещания поради схизмата, гръцката димогеронтия се съгласила¹²⁸) да даде на българитѣ за празникъ исканата отъ тѣхъ великолепна църква „Св. Мина“, но съ условие, че свещеницитѣ презъ време на службата ще споменатъ само „священноначалника Антима“ безъ думата екзархъ. Тая формула била двусмислена: богомолцитѣ могли да разбиратъ и българския екзархъ, и цариградския патриархъ Антимъ VI, главния виновникъ за схизмата. Обаче Солунската община е приела гръцкото условие, знаейки, че българитѣ ще подразбиратъ своя свещенноначалникъ¹²⁹). Опредѣлени сж били да извършатъ църковната служба двама свещеници отъ сжщата църква, които за 5—6 месеци се научили да четатъ църковнославянски въ солунското бълг. училище „Св. Кирилъ и Методий“. Ученолюбивото дружество „Възрождение“¹³⁰) е поканило писмено всички еснафи въ Солунъ, понеже въ тѣхъ сж влизали много българи — явни и гърчеещи се. Поканило и попъ Петра да пѣе. На 10 май вечерята всрѣдъ църквата сж били поставени иконитѣ на св. Братя съ вѣнци отъ цвѣтя и съ запалена предъ тѣхъ лампада. На вечернята сж дошли 50 ученици и ученички отъ реченото бълг. училище. Обаче поканитѣ до всички еснафи и появата на попъ Петра въ църквата сж възбудили гърцитѣ. Въ църковния дворъ се събрала тълпа, която е забранила на свещеницитѣ да служатъ. Нѣкои отъ богомолцитѣ българи сж избѣгали, но повечето сж решили да не напуцатъ храма до мръкване, като се закарнали на гърцитѣ за тая обида. Нѣколцина отъ гърцитѣ се втурнали въ църквата, но като видѣли, че българитѣ сж много¹³¹), тѣ сж заявили, че ще отстѣпятъ само при условие, българскиятъ свещеникъ (попъ Петъръ) да не служи и бълг. учителъ да не говори проповѣдь. Понеже било късно, българитѣ се съгласили. Вечернята се свършила на 12 ч. по турски вечерята (около 20 ч. изт. европ. вр.). Сладкогласното пѣене на попъ Петра е смаяло дори гърцитѣ, нѣкои отъ които сж поздравили своитѣ колеги българи съ празника. На другия день камбанитѣ сж забили рано. Свещеницитѣ Яковъ и Иванъ сж извършили службата на славянски съ нужното благочиние. Църковнитѣ стени сж кѣнтѣли отъ хубавото пѣене на попъ Петра и солунския протопсалтъ Димитрий „Български“. Богомолцитѣ сж били много повече, отколкото миналата година на тоя празникъ. Присѣтствувалъ и со-

лунскиятъ руски консулъ, сжщо и много гърци. Председателтъ на гръцката димогеронтия е помолилъ бълг. учителъ да не държи речъ въ църквата, защото гърцитѣ се готвѣли да направятъ смутъ. Българитѣ сж го послушали. Следъ църковния отпустъ „достойныйтъ за званіето си“ попъ Петъръ е извършилъ въ бълг. училище водосветъ и молебенъ за султана и екзарха. Училището било пълно съ народъ (мжже, жени и деца). Ученицитѣ сж изпѣли химни за св. Братя, а учителтъ Мих. К. Буботиновъ е държалъ едночасова насърдчителна сказка¹³²).

Будителното влияние на попъ Петра, подкрепенъ отъ общинскитѣ членове и др. солунски първенци¹³³), се прострѣло и вѣнъ отъ Солунъ. Презъ февруарій 1873 г. Гумендженската община се обърнала къмъ него да ѝ помогне да се освободи отъ гръцкия владика, за което отъ три години се е борила, но напусто поради противодействието на свещеницитѣ. Следъ нѣкоя седмица попъ Петъръ е отишелъ въ Гумендже, гдето служилъ въ църква на славянски, безъ да спомене името на гръцкия (воденския) владика. Подбудени отъ владиката и солунската гръцка димогеронтия, гумендженскитѣ гъркомани сж подали на солунския валия прошение за вдигането на попъ Петра. По заповѣдъ на ениджевардарския каймаканинъ, на Свѣтли четвъртъкъ попъ Петъръ билъ откаранъ въ Солунъ за разследване, но валията, който отначало се показалъ неразположенъ къмъ него, го освободилъ. Попъ Петъръ се върналъ пакъ въ Гумендже¹³⁴). Обаче скоро ениджевардарскиятъ каймаканинъ го изпждилъ въ Солунъ, следъ като го държалъ три дена въ затвора и безъ да му позволи да си вземе дрехитѣ, нито да си види смѣткитѣ съ селянитѣ¹³⁵). Това не е уплашило гумендженци. Навѣрно, по внушение на попъ Петра, за пръвъ пжтъ билъ отпразднуванъ 11 май въ Гумендже съ славянска църковна служба и съ речъ, произнесена отъ учителя въ мѣстното училище¹³⁶).

Безъ друго подъ влияние на попъ Петра, и родното му село Зарово сжщо, както Гумендже, е чествувало деня на св. Солунски братя¹³⁷).

Съ нарастнало самосъзнание, българщината въ Солунъ не е могла вече да търпи обидното положение да стои безъ църква, която тя е чувствувала като първа своя потрѣба: въ нея тя е виждала основа на своето духовно развитие¹³⁸) и единъ сигуренъ изворъ на приходи за поддържане на училищата си¹³⁹). Солунци сж молили Екзархията да имъ направи църква¹⁴⁰) и да имъ издържа свещеникъ, обаче тя имъ отговорила, че тѣ сж вече толкова души и сами трѣбва да се погрижатъ за удовлетворение на тая нужда.¹⁴¹) Солунската община е натоварила учителката Недѣля Петкова да събира въ Русия помощи за българска църква въ Солунъ.¹⁴²) Нѣкои цариградски бъл-

гарски вестници, схващайки тоя въпросъ за общонароденъ, сж изправили позивъ къмъ българския народъ да даде лептата си за издигане храмъ-паметникъ на св. Солунски братя въ тѣхния роденъ градъ, като олицетворение не само на българското единство, но и на славянското¹⁴³). За по-скорошното осъществяване на тази идея, по починъ на учителя Буботиновъ, въ Солунъ било образувано ученолюбиво дружество „Възрождение“. Съ позивъ отъ 1 май 1873 г. то е молѣло българскитѣ общини, читалища, дружества и частни лица да дадатъ срѣдства за построяване въ Солунъ български храмъ и българско училище¹⁴⁴). Въпросътъ е билъ разгледанъ отъ Екзархийския смѣсенъ съветъ. Намирайки, че не може да се хвърля върху народа данъкъ за църква, Н. Михайловски е предложилъ на Съвета да се покани Зографскиятъ манастиръ да даде 1000 л. т. за тая цель¹⁴⁵). Зографскиятъ манастиръ е подарилъ 500 л. т. Екзархията е препоръчала на попъ Петра, църквата да се построи въ квартала Вардарска порта¹⁴⁶). Сжщо и Македонската дружина въ Цариградъ¹⁴⁷) е взела присърдце идеята за бълг. храмъ „Св. Кирилъ и Методий“ въ Солунъ. Следъ като видѣла, че Солунската община презъ 1872 г. „при всичкѣ-тѣ си добри волѣ“ не е била въ състояние „да изпълни задлъженіе-то си“ за солунскитѣ бълг. училища, Макед. дружина е размѣнила съ нея писма, търсейки цѣръ на злото, и се увѣрила, „че всичко ще е напраздно безъ съгражданіе-то на единъ българскъ църквъ“ въ Солунъ. Нейното настоятелство презъ 1872/73 г. не е преставало да насърдчава солунци да се заематъ съ това дѣло, като ги увѣрявало, че и тя ще имъ помогне, надѣвайки се, че никой българинъ не ще откаже да даде своята лепта за съзиждане храмъ, посветенъ на св. Кирила и Методия, въ тѣхния роденъ градъ. Настоятелството на Макед. дружина е мислѣло, че „най-сгодно мѣсто за безопасно влаганіе“ на подарената отъ Зографския манастиръ парична сума е съграждането на българска църква въ Солунъ, отъ чийто приходи да се подържатъ тамошнитѣ училища. Това мнение било съобщено на Солунската община, която го одобрила¹⁴⁸), но още не е пристѣпвала къмъ работа, понеже се появило разногласие между нейнитѣ членове „за избора на мѣстото и за събираніе-то на още пары...“. По позивъ на Македонската дружина, Станчо Увалиевъ ѝ подарилъ къщата си въ родния си градъ Калоферъ, като ѝ позволилъ да я продаде и 20 л. т. да се дадатъ на Калоферското читалище, а останалата парична сума да се употрѣби за построяване въ Солунъ българска църква „Св. Кирилъ и Методий“, отъ приходитѣ на която да се подържа едно българско училище¹⁴⁹). Дѣловодителътъ на дружеството „Възрождение“ Буботиновъ е изказалъ явна благодарностъ за тоя даръ съ пожелание и други български родолюбци да се притекатъ съ

щедри помощи, за да крепне българщината въ Солунъ, „затърненійтъ въ оболченіето на Еллинизма старъ славянский градъ“, и да бжде „въздигнатъ великолѣпенъ паметникъ на първоучелитѣ, първоапостолитѣ на духовното единеніе Славянскаго рода“¹⁵⁰). Неприятноститѣ, изпитани на 11 май 1873 г., сж накарали солунци да побързатъ да откриятъ свой молитвенъ домъ¹⁵¹). Съ подаренитѣ отъ Македонската дружина 40 л. т.¹⁵²) и съ събранитѣ отъ солунското дружество „Възрождение“ пари, Солунската община е купила една къща съ мѣсто 500 аршина въ една отъ българскитѣ улици на Солунъ. Въ този домъ, гдето се помѣщавало и бѣлг. общинско училище, билъ уреденъ малъкъ параклисъ въ честь на св. Кирила и Методия съ необходимитѣ богослужбни потрѣби, доставени отъ солунския общинарь Насте Стояновъ и попъ Петъръ Димитровъ¹⁵³). Параклисътъ билъ откритъ срещу 20 юний 1873 г., празника на св. Наума Охридски, съ вечерня, извършена отъ попъ Петра въ присѣтствието на 3—4 богомолци¹⁵⁴), а на самия празникъ сжщиятъ свещеникъ е извършилъ литургия при повече богомолци¹⁵⁵). Пѣвци сж били Насте Стояновъ и други двама бѣлгари¹⁵⁶). Учительтъ Буботиновъ е казалъ назидателно слово¹⁵⁷), следъ което народътъ, споредъ дописника, е възкликналъ: „Да живѣе султанътъ, да живѣятъ славнитѣ му министри, да благоденствува подъ просвѣтеннѣтъ имъ управж и Българскійтъ народъ съ духовныйтъ си священноначалникъ на чело“. Първитѣ настоятели на параклиса сж били Насте Стояновъ отъ Крушово, Петрушъ Шумковъ отъ Крушово, Димитъръ Паунчевъ отъ Охридъ, устѣбашията Герге Стояновъ отъ Врѣмница (Дебърско)¹⁵⁸). Като се научилъ за българския параклисъ, солунскійтъ митрополитъ е протестиралъ, обаче валията Акифъ паша не е допустналъ да се прѣчи на българитѣ¹⁵⁹).

Голѣма била радостъта на солунскитѣ бѣлгарски дейци отъ тоя успѣхъ, който билъ залогъ за скорошно украсяване на Солунъ съ храмъ-паметникъ „Св. Кирилъ и Методий“. Преди да се отвори параклисътъ — явявалъ солунскійтъ първенецъ Д. Паунчевъ на бѣлг. общество съ дописка отъ 7. VIII. 1873 г.¹⁶⁰) —, чужденецътъ не е вѣрвалъ, че въ Солунъ има бѣлгарско население и билъ увѣренъ, че тамъ не може да сжществува нѣщо бѣлгарско, но сега вече въ празникъ, „со купове“ се стичали българитѣ въ параклиса, и грѣцкитѣ църкви отъ день на день сж оставали празни, понеже до тогава българитѣ сж ги пѣлнѣли и поддържали. Самитѣ грѣци се чудѣли, откъде се появили толкова бѣлгари, които по-рано тѣ сж смѣтали за грѣци. Стари мъже и жени съ сълзи отъ радостъ сж благодарили велегласно на Бога и султана за това щастіе¹⁶¹). Вѣрвало се, че следъ малко време щѣло да има само около стотина къщи грѣци, власи и албанци християни, а бѣлгари — повече отъ 1000 къщи¹⁶²). Скоро солунското

дружество „Възрождение“ е получило дарения, съ които е купило единъ хубавъ полиелей и два голѣми свѣщника за параклиса, съгласно съ волята на нѣкои отъ дарителитѣ¹⁶³). Благодарейки въ печата за пожертвуванията, то е призовало и други българи да дадатъ лептата си „за тъй много нуждающе ся свето мѣсто въ Солунъ“¹⁶⁴). Поради нарастналия брой на екзархиститѣ¹⁶⁵), въ края на юлий 1873 г. попъ Петъръ Димитровъ е поканилъ за свещенослужителъ и пѣвецъ при българския параклисъ свещеника Иванъ Маджаровъ (тогава билъ учителъ и свещеникъ въ родното си село Негованъ), който приелъ предлаганата му длъжностъ и я изпълнявалъ отъ 1 августъ 1873 г. до декемврий с. г.¹⁶⁶). Гърцитѣ се опитвали да причиняватъ неприятности на българскитѣ свещеници, когато извършвали трѣби¹⁶⁷). Тѣ сж изпждали българина отъ с. Висока свещеникъ Иванъ Ангеловъ отъ солунската църква „Св. Теодоръ“, понеже се срѣщалъ съ свещеницитѣ на българския параклисъ¹⁶⁸). Обаче тѣхното държане само е изостряло отношенията между дветѣ народности. Отъ 1 октомврий 1873 г. и попъ Иванъ Ангеловъ почналъ да служи въ бълг. параклисъ¹⁶⁹).

Параклисътъ е трѣбвало да се разшири два пжти повече, за да можелъ да бере увеличавалитѣ се богомолци¹⁷⁰). Поради тая нужда, изтъквана и въ печата¹⁷¹), скоро следъ отварянето на параклиса, до 200 граждани се задължили съ подписитѣ си да работятъ за неговото уголѣмение¹⁷²). По тѣхна молба Екзархията е изпратила за параклиса антиминоси¹⁷³), мощи за които попъ Петъръ Димитровъ отишелъ да вземе въ Св. Гора¹⁷⁴). Съ усилията на попъ Петра¹⁷⁵) и настоятелитѣ¹⁷⁶) параклисътъ постепенно билъ тайно преправянъ, докато единъ день дъсченитѣ стени на къщата, гдето се помѣщавалъ параклисътъ, сж били махнати, и се открила малка красива църква¹⁷⁷),

Постижението на солунци е насърдчило и сѣрскитѣ българи. Взимайки поводъ отъ позива на солунското дружество „Възрождение“ Ст. Салганджиевъ, тогава български учителъ въ Сѣръ, е изтъкналъ въ печата, че не по-малка е нуждата да се издигне и въ Сѣръ български храмъ и едно „висше училище“ за двата пола, дори тамъ тая нужда е по-належаща, защото сѣрскиятъ българинъ (гражданинъ и селянинъ) стои понизко въ духовно отношение отъ солунския¹⁷⁸). Раздвижили се едвамъ преди една година да се освободятъ отъ грѣцкото иго¹⁷⁹), сѣрскитѣ българи сж решили „по примѣра на солунцитѣ“ да отворятъ единъ параклисъ, като сж склучили заемъ отъ 200 л. т.¹⁸⁰).

Устроилъ духовно срѣдище въ Солунъ, попъ Петъръ Димитровъ се насърдчилъ да действува като управляющъ епархия: искалъ отъ Екзархията миро, кръщелни и вѣнчални свидетелства¹⁸¹); продължавалъ да се грижи за свѣстяване на българитѣ въ Солунско и други околии, за откриване църкви въ селата¹⁸²). За показаното му усърдие въ

народнитѣ работи и за неговата пастирска дейность¹⁸³) той билъ похваленъ отъ Екзархията¹⁸⁴), а Солунската община го избрала за свой постояненъ председателъ. Това много зарадвало екзарха Антима. Негово „отдавнашно голѣмо желание“ е било Солунската община да има духовно лице за председателъ, защото билъ убеденъ, че турската власть щѣла да вижда въ такова лице представителъ и на Екзархията, та съ това щѣло, да се издигне достоинството на Солунската община предъ гражданската власть, и работитѣ ѝ щѣли да вървятъ по-добре¹⁸⁵).

Насърдени отъ тоя успѣхъ, солунскитѣ дейци сж почнали да действуватъ, вилаетскитѣ в. „Селяникъ“ да се издава и на български. По поводъ на заявлението отъ учителя Мих. К. Буботиновъ, солунскитѣ валия Акифъ паша е заповѣдалъ да се изследва, дали ще има достатъчно абонати, ако вестникътъ се издава и на тоя езикъ¹⁸⁶). Сжщо така и Екзархията е писала на валията¹⁸⁷), обаче той скоро билъ уволненъ, и въпросътъ е останалъ неразрешенъ¹⁸⁸).

Новиятъ солунски валия Митхадъ паша (отъ октомврий 1873 г.¹⁸⁹) не се опиталъ да ограничи придобитото отъ българитѣ. По заповѣдъ на Екзархията, попъ Петъръ Димитровъ, придруженъ отъ П. Шумковъ и Н. Паунчевъ, се представилъ на валията и му поднесълъ сърадванията на бълг. население за новия му постъ. Митхадъ паша го приелъ много учтиво, разпиталъ го благосклонно за бълг. църковни работи и обещалъ да съдействува за развитието на българщината¹⁹⁰). Когато попъ Петъръ втори пжтъ го посетилъ и му предалъ писмо на екзарха Антима, който го препоръчвалъ за представителъ на бълг. духовенство и население въ Солунъ и вилаета¹⁹¹), валията се показалъ „до вышнж степенъ“ разположенъ къмъ българитѣ и казалъ, че всичко може да направи, но трѣбва само да му „заповѣда“ българскитѣ екзархъ¹⁹²). Митхадъ паша е посетилъ Солунското българско училище, подарилъ му три портрета и обещалъ да подари мѣсто за училищно здание¹⁹³). Освенъ това той е насърчилъ българитѣ съ мнението, което изказалъ предъ свитата си, че това бедно училище ще се развие до тамъ, че ще бжде първо въ Солунския вилаетъ¹⁹⁴). Той не е прѣчилъ на смоленския епископъ Нилъ да стои въ Солунъ и Кукушъ¹⁹⁵). Позволилъ е на велешко-струмишкия митрополитъ Дамаскинъ, който е дошелъ въ Солунъ да го поздрави¹⁹⁶), да служи (въ м. ноемврий 1873 г.) въ солунския български параклисъ, макаръ и събележка „да го не смѣсвжтъ въ тѣя работы“¹⁹⁷). Както предвиждала и Екзархията¹⁹⁸), солунскитѣ гърци сж протестирали предъ валията, но валията имъ казалъ, че всѣкому е позволено да се моли на езика си¹⁹⁹). Това е потикнало попъ Петра Димитровъ да работи, за да отвори още единъ български параклисъ въ Солунъ — въ квартала Вардарска порта, за което билъ насърдчаванъ отъ Екзархията²⁰⁰).

ЗАБЕЛЕЖКИ

¹⁾ В. „Македонія“, 11.IV. 1870 г., бр. 41, стр. 3, солунска дописка на гръцки. В. „Νεολόγος“ е съобщилъ, че солунскитъ руски консулъ получилъ телеграма отъ Цариградъ за издаването на фермана и че той я съобщилъ на солунскитъ българи, обаче, споредъ солунския дописникъ, това не е било вѣрно: тая телеграма била изпратена до солунския търговецъ Д. Паунчевъ и тутакси прочетена отъ валията Вж. и тукъ, прит. № XXV, 7. Стоиловъ добавя, че на другия день следъ веселието солунскитъ българи се явили предъ солунския валия Акифъ паша, за да му изкажатъ своята благодарность (п. сп., стр. 58). Възможенъ е билъ такъвъ актъ на учтивость, но въ 1870 г. солунски валия не е билъ Акифъ паша, а Сабри паша.

²⁾ А. Шоповъ, Материали и пр., п. сп., стр. 448.

³⁾ Вж. тукъ, прит. № X, 1. Срв. тукъ, стр. 62.

⁴⁾ Съ писмо отъ 30.IX. 1870 г. П. Т. Мусевичъ отговаря отъ Цариградъ на архимандрита Павла въ Воденъ, че поради заболяване е закъснѣлъ да му отговори „споредъ поръчки-тъ му“. Въ Орта-кьой той е видѣлъ нѣкои отъ владичитъ и Ст. Чомакова и, доколкото разбралъ отъ думитъ имъ тѣ сж били разположени да одобрятъ „мнение-то“ на архим. Павелъ Мусевичъ вѣрва, че „безъ прѣкословно“ ще му се даде „потрѣбный-тъ документъ само, ако се представи „лично прѣдъ Архіерейскій-тъ Съборъ“. Като изтъква, че сега „ся отваря и голъма работа за Важны духовны лица по отечество-то ны“, Мусевичъ казва: „и отдалеченіе-то ваше особито въ това важно врѣме несумнѣнно ще нанесе ошърбъ на работы-тъ“. Архим. Павелъ трѣбва да избере „по полѣзното споредъ убѣжденіе-то си“ (Соф. нар. библ., архивъ на архим. Павелъ Божигробски, папка № 2, инв. № 160).

⁵⁾ Съ писмо отъ 3.VI. 1871 г. Св. Синодъ му предписалъ да трѣгне за Цариградъ, „ако е възможно съ първия-тъ параходъ“, следъ като получи това писмо (с. архивъ, инв. № 186). Срв. Стоиловъ, Бълг. книжовници отъ Македония, I, стр. 30.

⁶⁾ „Наша-та цѣль, Ваше Высокопреподобіе — писала Солунската община на архим. Павла — е да са трудиме за полза-та на народътъ ни; да го направиме да некакъ и въ него са възроде народно чувство; да полюбе наука-та коя-то може да го чине благополученъ и да стане, споредъ желаніе-то на Н. И. В. Султанъ-тъ достоенъ за благодареніята, кои-то Той излива“ (вж. тукъ, прит. № X, 2).

⁷⁾ Срв. тукъ, стр. 62.

⁸⁾ Вж. тукъ преписката имъ съ К. Шапкаревъ въ Кукушъ.

⁹⁾ В. „Македонія“, 28.V. 1870 г., бр. 53, стр. 4.

¹⁰⁾ Дописка отъ Кукушъ отъ 22. VI. 1870 г., в. „Македонія“, 1870 г., бр. 63, стр. 3.

11) Селянитѣ отъ Солунската епархия, споредъ дописника (вж. следв. забел.), сж били за okayване, „тѣмъ сиромаситѣ толкосъ е изнуренъ духътъ, щото нито знайтъ шо вѣруватъ, нито знайтъ за себе си нѣщо“. Свещеницитѣ имѣ сж служели на грѣцки; безъ да го разбиратъ. Тамъ, гдето имало училища, децата сж учили „алфа вита“ като папагали.

12) Негованскиятъ първенецъ, у когото гостувалъ единъ солунски дописникъ, му казалъ, че владиката и да се научи за вѣвждането на слав. езикъ въ селската църква, нѣма шо да направи на селянитѣ. „Ный си искамы Бугарското, това съ което смы ся родили; царьтъ зорланъ не ни турчи та грѣцитѣ ли зорленъ ще ни грѣчатъ, това не ще може. Ный си захванахмы Бугарското па какво ще нека бжде: ама чи добро бе, ето братовото ми дѣте за една недѣля веке може да пѣе въ книгѣтж; ами азъ като съмъ училъ четири години на грѣцки та шо знамъ!“ (в. „Македонія“. 6.X. 1870 г., бр. 86, стр. 2). И презъ 1871 г. Негованъ е държалъ това първенство. П. Мусевичъ пише, че отъ солунскитѣ български села само тамъ почнали „да прошарватъ въ църквж и училище по български“ (в. „Турція“, 27.XI. 1871 г., бр. 41, стр. 3, „Статистика на Македонія“).

13) Сжщиятъ домакинъ е запиталъ дописника: „Ще ли ны даде намъ Царьтъ Бугарскы Патрикъ?“

14) Споредъ сжщия дописникъ, Ст. Верковичъ въ Сѣрѣ ги продавалъ много скжпо.

15) Пос. въ забел. 12 дописка въ в. „Македонія“.

16) Салганджиевъ, п. съч., стр. 45. Той казва, че баба Недѣля е открила, смѣсено училище, но на първо време тя се погрижила за момичетата, Затова въ нѣкои солунски дописки училището ѝ се нарича девическо.

17) Пос. въ забел. 12 дописка въ в. „Македонія“ — Навѣрно тия утешителни белези сж дали основание на българския публицистъ Т. (= Тодоръ Икономовъ?) да каже, „че единъ народъ, който отърси отъ себе си грѣцкѣтж раждж и съ неж грѣцкѣтж духовнж власть, който са провиква на Дунавъ и получава отъ звыи на Солунъ (к. м.); този народъ не е безъ настояще нито ще бжде безъ бжджще (к. а.)“ (в. „Турція“, 13.XI. 1871 г. бр. 39, стр. 2, ст. „Грѣцкото братство“). Авторьтъ привежда тоя доводъ, за да опровергае грѣцкото твърдение, че българитѣ нѣматъ минало, настояще, бждаше и способности, както грѣцитѣ, и затова тѣ не могатъ да бждатъ равни съ грѣцитѣ. Другъ доводъ на Т. е фактьтъ, че българскитѣ народъ въ 20—30 години се е пробудилъ отъ сънь, съзналъ своята народность и „при сячкѣтж си скудость“ поддържа толкова училища съ много жертви Споредъ Т., безъ бждаше е онзи народъ, който нѣма достатъчно сили, и ги тѣрси „въ духовното подчиненіе на другы народы. За народъ съ настояще и съ семена за бждешето не може да са каже, че е назначенъ да бжде подчиненъ на грѣцитѣ“.

18) Пос. въ забел. 12 дописка въ в. „Македонія“. Мнозина въ Сѣрѣ сж казвали на дописника: „Ако бѣше добро нѣщо Българското, защо Бр. х. Лазевци като чисти Българе и толкосъ богати и умни и тука и въ Солунъ не ся намѣшатъ въ тѣжъ работж и да извършатъ което имѣ е възможно“. Дописникътъ е убеденъ, че „голѣмо добро“ би дошло, ако тѣзи господа биха действували „споредъ св. длѣжность която имъ налага народното име“.

¹⁹⁾ Сжщиятъ солунски дописникъ казва, че несъгласията между солунскитѣ българи сж били по-голѣми, отколкото прѣчкитѣ отъ противницитѣ на българщината.

²⁰⁾ Въ една дописка на в. „Турція“ (1870 г., бр. 17) били обвинявани 3—4 солунски „чорбаджии“ за ненапредването на българскитѣ работи въ Солунъ, макаръ че валията Сабри паша е направилъ подобрения. Обаче Кукушкото училищно настоятелство е обнародвало въ в. „Македонія“ (11 юлий 1870 г., бр. 65, стр. 3) дълго о п р о в е р ж е н и е съ 14 подписа и печатъ. Нападаниѣ въ в. „Турція“ лица „сж достоуважаеми за достоинството и заслугите си въ народните ни работи, които заслужили даже и съ повреда своя, таква каквото, ако бы му ся прѣдставила Г-ну Дописнику г-ствому три пжти би ся отрѣкълъ отъ народността си“. Тѣ не само преди сж служили народу, но винаги сж готови да служатъ, обаче не ще се оставятъ да бждатъ водени за носа отъ „прѣхвалените отъ дописникотъ и на прѣдничави (?), но прости и никакъ неопитни Солунски млади“. Кукушкото училищно настоятелство отхвърля като голѣма лъжа и мръсна клевета твърдението на дописника, че кукушкиятъ учитель (= К. Шапкаревъ) е вдѣхвалъ на солунскитѣ чорбаджии „нѣкаква тайна гибелна за единъ дѣлъ народъ“ и че солунскитѣ чорбаджии сж я одобрили и щѣли да я разпространяватъ въ други мѣста на Македония. Презъ петгодишното учителствуване въ Кукушъ тоя учитель съвѣстно си е изпълнявалъ длъжноститѣ, живѣлъ е почтено и примѣрно.

И дописникътъ отъ Сѣрѣ Н. А. казва, че 2—3 българи, „служители на агентитѣ елинскы“, се вмъкнали въ Солунската българска община и сж прѣчили на другитѣ общинари, колчемъ „сж ся канили“ да започнатъ съграждането на църквата. Сжщитѣ лица се мжчели „съ всѣкакви начини“ да затворятъ и българското училище. Преди две години нѣкои родолюбиви българи сж имали добро мнение за тѣхъ и сж ги препоръчвали на други, родолюбци въ Македония и Цариградъ, отдето поради това сж имъ повѣрвали нѣкои работи, а тѣ сж ползували своитѣ „господари Атинскитѣ агенти“. Споредъ дописника, солунскитѣ работи много ще се поправятъ, ако Солунската община изхвърли отъ себе си „тыя заразителны членове“ (в. „Право“, 31.V. 1871 г., бр. 14, стр. 3, дописка отъ 20.IV. с. г.)

²¹⁾ Освенъ солунски общинари, противъ Дим. Паунчевъ била и учителката Недѣля Петкова. Тя го представя за лукавъ човѣкъ и виновникъ за всички български неуспѣхи въ Солунъ (вж. В. Думевъ, Изъ споменитѣ на две учителки въ Македония, Макед. прегледъ, г. I, кн. 5 и 6, стр. 131—132). Сжщото мнение има и дъщеря ѣ Станислава, която при това го обвинява въ злоупотреба на общински пари (с. сп., стр. 133—136, 148), И споредъ една солунска дописка (в. „Македонія“, 10.VIII. 1871 г., бр. 32), въ Солунъ се носѣли слухове, че на празника „Св. Кирилъ и Методий“ презъ 1871 г. Паунчеви сж яли и пили съ паритѣ, събрани въ тоя день съ дискось. Редакцията, обаче на в. „Македонія“ (с. бр.) не е вѣрвала на подобни обвинения и съжалявала, че се нападали люде като братя Паунчеви, „за които ный смы толкозъ добръ чували и на които имахмы и имамы добры надежды за подпомаганіе на Българщинянтъ въ Солунъ“. Сжщо и анонименъ дописникъ отъ Битоля е изказалъ уважение къмъ Д. Паунчевъ и К. Шапкаревъ заради „услугитѣ, които сж направили и

които ще направят на нашата народност“ (в. „Право“, 30.VIII. 1871 г., бр. 27, стр. 3, дописка отъ 19 с. м.).

22) Макед. преглед, г. I, кн. 5—6, стр. 131.

23) Въ две години (1869—1871) трима учители: Ст. Божковъ, единъ охридчанинъ и Вениаминъ Мачуковски.

24) Салганджиевъ съобщава, че „слѣдъ едногодишното ползотворно и сѣдбоносно учителствуване“, Ст. Божковъ е напустналъ солунското училище, понеже настоятелството на Цариград. читалище е повѣрвало на трима солунски общинари, които го обвинили въ неморално поведение и го лишили отъ заплатата. Въ „магазинъ на едного отъ Божковитѣ гонители“ били складирани учебници на македонско наречие. Това е дало основание на Салганджиевъ и др. да мислятъ, че Божковъ е преследванъ, за да бжде замѣстенъ съ нѣкой отъ учителитѣ изъ Западна Македония, които ужъ държали за обучение на македонско наречие. Това мнение се затвърдило, когато председателятъ на Солунската община е назначилъ вм. Божкова единъ свой роднина отъ Охридъ, бившъ келнеръ въ Гърция, по баща куцовлахъ и по майка българинъ, който говорѣлъ български съвсемъ непривилно и се смѣталъ за чистъ македонецъ (п. съч., стр. 34—35). Обаче покъсно — признава Салганджиевъ — въ 1880 г., когато и К. Шапкаревъ, съставителъ на учебници на македонско наречие и приятелъ на солунската „тройка“, не е стоялъ като учителъ въ Солунъ повече отъ една година, солунскитѣ българи сж разбрали, че „тройката“ е преследвала учителитѣ не, защото искала обучение на македонско наречие, а просто отъ желание да сломи „възродителното дѣло въ Солунъ“ (п. съч., стр. 48). Салганджиевъ не посочва имената на „тройката“, единствената виновница, споредъ него, за неуспѣха на учебното дѣло въ Солунъ, но главниятъ неинъ членъ билъ председателятъ на общината, сир. Д. Паунчевъ. Другитѣ двама ще да сж били П. Шумковъ и Н. Стояновъ.

25) Споредъ Салганджиевъ, пръвъ пжтъ училището се затворило, следъ като го напустналъ Ст. Божковъ въ 1869 г. (?), втори пжтъ — пакъ въ сжщата година при учителя-куцовлахъ. понеже ученицитѣ се разпрѣснали, и чакъ въ края на м. октомврий 1869 г. го открилъ Вениаминъ Мачуковски (п. съч., стр. 34—35). Салганджиевъ, изглежда, възпроизвежда миналото и на паметъ, та грѣши съ една година въ даннитѣ.

26) В. „Македонія“, 6. X. 1870 г., бр. 86, стр. 2. Училището е наречено мжжко.

27) По изчислението на Салганджиевъ, трети пжтъ (п. съч., стр. 47).

28) Споредъ солунска дописка (в. „Македонія“, 10.VIII. 1871 г., бр. 32). тѣ сж били станали причина да бжде уволненъ учителтъ Вен. Мачуковски, обещавайки да доведатъ по-добъръ, и съ това се затворило училището. За тоя тѣхенъ подвигъ солунскитѣ митрополитѣ ужъ имъ отсѣпилъ кжщата на своя архимандритъ да живѣятъ безъ наемъ. Сжщо и Салганджиевъ представя председателя на общината. (= Д. Паунчевъ) за гонителъ на Мачуковски, който, отпадайки тѣломъ и духомъ отъ всѣкидневнитѣ неприятности, е напустналъ (не уволненъ!) училището въ края на февруарий 1871 г. Мачуковски е нѣмалъ друга вина, освенъ това че искалъ отъ общината заплатата си. Самъ той е издействувалъ отъ солун-

ския руски консулът ежегодно парична помощ за бълг. (общинско или мжжко) училище, и тя била внесена за първата година чрез общинаря Герасимъ (Архимандритовъ?). Обаче председателят на общината е отказал да даде на Мачуковски заплатата, като го отправил да я иска от общинаритъ Ичо Кехая и Георгий Кехая, които сж го задържали за учител. Между солунскитъ българи се говорѣло, че Мачуковски не е християнинъ, а „фармасонинъ, папистанинъ“, понеже отишълъ въ църква съ ржкавици на ржце и съ наметнато палто, кръстѣлъ се съ ржце въ ржкавици, блажелъ въ срѣда и петъкъ. Тѣзи обвинения — казва Салганджиевъ — били нарочно пускани отъ председателя на общината, за да изгони и Мачуковски, тѣй като и той не е въвеждалъ въ училището учебниците на македонско наречие (п. съч., стр. 43—46). — Това обяснение на Салг. противоречи на факта, че Мачуковски е съставилъ учебникъ „Българска граматика по Македонско нарѣчие“, убеденъ, че македонскитъ ученици сж нѣмали успѣхъ по тоя предметъ поради това, че форматъ на употрѣбванитъ български граматики сж били несъобразни съ тия на македонското наречие (в. „Право“, 18. IX. 1872 г., бр. 28, стр. 4, обява на Мачуковски отъ Кукушъ). Той е отправилъ молба до учителитъ въ Македония да му запишатъ спомоществатели, за да издаде своята граматика. П. Ивановъ, смѣтайки македонското наречие за разваленъ български езикъ, осждилъ Мачуковски и внушавалъ, че трѣбва да се паше българска граматика за общъ български книжовенъ езикъ (в. „Право“, 30. X. 1872 г., бр. 34, стр. 3).

²⁹⁾ Солунска дописка въ в. „Македонія“, 27. VII. 1871 г., бр. 30, Дописникътъ осжда К. Шапкаревъ и др. негови съмишленици (разбира братя Паунчеви) още и затова, че правѣли сплетни срещу учители още въ момента на настояването имъ. Редакцията на вестника не смѣта доводитъ му за достатъчно основателни. И единъ битолски дописникъ е опровергалъ това съобщение (в. „Право“, п. бр. въ забел. 21).

³⁰⁾ В. „Македонія“, 6. X. 1870 г., бр. 86, стр. 2. Колко слаба финансово била Солунската община, показва фактътъ, че отъ 1869 г. до 15. III. 1872 г. тя не е дала на Екзархията никаква помощ, когато Битоля, Велесъ, Прилепъ, Шипъ, Скопие, Кукушъ, Горна Джумая сж внасяли по нѣщо въ екзархийския ковчегъ (вж. Сбнум, XXIV (VI), Йорд. п. Георгиевъ, Материали по църковната борба, стр. 349—350). За да не плащатъ наемъ за училищни помѣщения, солунци много пжти сж молили Хилендарския и Зографския манастири да отстъпятъ своитъ метоси въ Солунъ — единия за мжжко училище, а другия за девическо, но манастиритъ сж отказвали подъ предлогъ, „че щѣли да паднатъ въ подозрѣние на Патрiархiйтъ“ (в. Македонія“, 10. VIII. 1871 г., бр. 32). Рѣдко сж били подарявани и книги на солунското училище. За 1870—1872 г. намѣрихъ известие само за две годишни течения отъ сп. „Пчелица“, подарени отъ Т. Минковъ изъ гр. Николаевъ (Русия) (в. „Македонія“, 1871 г., бр. 26, стр. 1). Нѣкои българи въ Цариградъ се страхували, да не би македонцитъ, ославяйки се на външна помощ, да забравятъ своя дългъ къмъ училищата си и другитъ обществени учреждения. В. „Турция“ се мжчелъ да отстрани това опасение: увѣренъ билъ, „че братята Македонцы не ще глѣдждъ само на външнитъ помощ, която е при това твърдъ не-

значителна, нъ ще са мжжтъ да помагтъ на своитѣ училищни нужды и самичкы* (25.IX. 1871 г., бр. 32, стр. 4).

³¹⁾ Салганджиевъ, п. съч., стр. 43. Авторътъ увѣрява, че Мачуковски билъ издържанъ отъ солунскитѣ първенци Ичо Кехая и Георгий Кехая (п. съч., стр. 44, 46).

³²⁾ Споредъ Недѣля Петкова, дори бълг. първенецъ дѣдо Ичо (Кехая), който по-рано е давалъ на общината месечно по една меджидия, се отчаялъ отъ неоправянето на общинскитѣ работи и прасалъ внучкитѣ си въ гръцко училище (презъ 1871 или 1872 г.) (п. сп., стр. 132).

³³⁾ В. „Турція“, 27.XI. 1871 г., бр. 41, стр. 3, „Статистика на Македонія“. За теглото на баба Недѣля вж. нейнитѣ спомѣни въ п. сп., стр. 130—132.

³⁴⁾ Споредъ Салганджиевъ, по „клевети и интриги на г. Прѣдсѣдателя въ съдружие съ подпрѣдсѣдателя и касниера“ (п. съч., стр. 46). Авторътъ рѣзко се нахвърля срещу тѣзи лица, които не назовава, но се подразбирагъ: Д. Паунчевъ, П. Шумковъ и Насте Стояновъ (срв. с. съч., стр. 28, списъкъ на общинаритѣ; срв. и тукъ, стр. 97, заб. 24)

³⁵⁾ В. „Македонія“, 10.VIII. 1871 г., бр. 32.

³⁶⁾ П. Мусевичъ е поставялъ Солунската епархия между ония епархии (Костурска, Кожанска, Сачищска, Дебърска), които още се намирали „въ дълбокыйтъ сънъ на невѣжеството“, безъ чувство на народна гордостъ, ако и да е било населението имъ българско (освентъ въ Сачищската и Кожанската епархии), примѣсено само съ 20% албанци, власи или гърци (в. „Турція“, 27.XI. 1871 г., бр. 41, стр. 3). Л. Нейчовъ въ съобщавалъ отъ Битоля, че работитѣ въ „тазъ Славянска светыня“ не вървѣли добре, поради липса на материални сръдства „и най-вече отъ интригитѣ на онѣзи които всѣкой може лесно угади“. Иначе въ Солунъ имало „безбройно число Българе“ съ „най пріятелскы чувства камъ своя народъ“, дълбоко почиташа „честната паметъ на великитѣ мжже“ (в. „Право“, 1872 г., бр. 46., стр. 3, доп. отъ 7.I. с. г.).

³⁷⁾ Салганджиевъ ще да преувеличава, като казва, че заедно съ реченитѣ лица се оттеглили отъ общината и другитѣ ѣ членове, та останали да ржководятъ общинскитѣ работи само председателятъ, подпредседателятъ и касиерътъ (п. съч., стр. 45). Такова твърдение не е въ съгласие съ долезложенитѣ факти.

³⁸⁾ Вж. I екзарх. вход. кн. за 1869—1874 г., № 94 отъ 22.II. 1872 г.

³⁹⁾ В. „Македонія“, 6.X. 1870 г., бр. 86, стр. 2.

⁴⁰⁾ Екзарх. протоколи на предварителны смѣс. засѣданія и на смѣсенныя съвѣтъ 1869—1870 г., 18 засед. отъ 16.VII. 1870 г., стр. 98, писмо на Вениамина, дяконъ на бившия нишавски митрополитъ.

⁴¹⁾ Срв. тукъ, стр. 61.

⁴²⁾ И въ българския печатъ било изтъквано, че храмътъ е необходимо условие за успѣха на българитѣ въ тѣхната борба съ гърцитѣ. Ако борбата на струмичани — пише единъ дописникъ — срещу гръцкия владика е безуспѣшна, то главна причина е това, че тѣ сж започнали съ училище преди да иматъ църква, „която да ги свързва... и щѣше да е още и единъ подпоръ на училището, което щѣше да черпе животътъ си отъ

църквата“. И неврокопци не успяватъ, „защото нѣматъ котва на корабътъ си, оставени сж на распѣненитѣ гръцки волни“. Сжшо и рѣсенци, воденци, солунци. „Солунъ отъ двѣ години насамъ колко е напръднѣлъ безъ църквѣ ?“. А битолчани, като се слобили преди две години съ църква, образуваха здрава община. Сжшо така и охридчани (в. „Македонія“, 10.X. 1870 г., бр. 87, стр. 3).

⁴³⁾ Екзарх. книга прихода-отвѣтна и циркулярна за 1870 г., № 8.

⁴⁴⁾ Срв. тукъ, стр. 62.

⁴⁵⁾ Пос. писмо на дяк. Вениаминъ.

⁴⁶⁾ Екзарх. книга прихода-отвѣтна и циркулярна за 1870 г., № 67. За сжщото и въ I екзарх. прот. на писмата за 1870—1872 год., стр. 13 (въ преписа на сжщия протоколъ ч. I, стр. 16, № 67); екзарх. изх. кн., № 67.

⁴⁷⁾ Въ солунска дописка отъ 3.V. 1871 год. се казва, че миналата недѣля Солунската община въ пълно събрание е взела решение за тая покупка (в. „Право“. 10.V. 1871 год., бр. 11, стр. 3).

⁴⁸⁾ Не ми е известно, дали сж били събрани нѣкакви суми съ изпратената отъ Екзархията пантахуса.

⁴⁹⁾ Въ сжщата дописка е казано „купила“, но трѣбва да се разбира че покупката не е била свършена, понеже и следъ това Сол. община се занимавала съ въпроса за помѣщение за училище и църква.

⁵⁰⁾ Пос. дописка въ в. „Право“.

⁵¹⁾ Авторътъ на посочената дописка „Единъ Солунчанинъ“, публично е изказалъ радостта си, като похвалилъ общината за това начинание и насърдчавалъ съгражданитѣ си по-скоро да осществятъ това решение, за да се отърватъ тѣ и децата имъ отъ гърцизма (вж. тукъ, прит. № XVI).

⁵²⁾ Споредъ учителката Станислава, общинаритѣ веднажъ сж решили да купятъ кжщата на А. Спандони, която била широка, по покупката не е станала, понеже единъ се дърпалъ насамъ, другъ нататъкъ. Разногласие имало и после за купуване кжщата на Вангелъ Япиджията (п. сп., стр. 134). Салганджиевъ пкъ смѣта за виновенъ и въ тоя въпросъ председателя на общината, сир. Дим. Паунчевъ. Не желаейки да изплати възнаграждението на учителя Мачуковски отъ общинскитѣ срѣдства (срв. тукъ, стр. 98, забел. 28), сжшо и разноскитѣ за новоотвореното училище въ Вардарския кварталъ, той е обидилъ общинаритѣ дѣдо Ичо Кехая и Георгий Кехая, и първиятъ се отказалъ както отъ обещанието си да подари кжщата си, гдето се помѣщавало вардарското училище, тѣй и отъ намѣрението си да купи заедно съ Георгия Кехая кжщата на А. Спандони въ енорията „Св. Атанасий“ за българско училище и църква. Тази кжща била спазарена за 3000 л. т., които реченитѣ кехая сж били готови да броятъ при задължение на общината да имъ ги изплати въ течение на 10 години безъ лихва (п. съч., стр. 45). Трѣбва да се отбележи, че Салганджиевъ се очертава като привърженикъ на едната партия (дебранската), поради което обясненията му не ще да сж лишени отъ субективизъмъ.

⁵³⁾ Срв. за него и тукъ, стр. 79.

⁵⁴⁾ I екз. вход. книга за 1869—1874 год. № 90 отъ 16.II. 1872 год., писмо на Солунската община.

⁵⁵⁾ Тя не е спомената между бълг. общини, до които е адресирано окръжното на Св. Синодъ отъ 5.VIII. 1871 г., № 201 (I протоколъ на екзарх. писма 1870—1872 г., стр. 77). Сжшо и посланието на Св. Синодъ, (Иларионъ Ловчански, Панаретъ Пловдивски и Иларионъ Макариополски) отъ 12.I. 1872 г. за богоявленската служба не е било изпратено на Сол. община (срв. с. прот., стр. 109—111.)

⁵⁶⁾ С. прот., стр. 85—86, № 214.

⁵⁷⁾ Това послание било издадено въ отговоръ на окръжното на Царигр. патриаршия отъ 18.I. 1872 г. То е адресирано: „До общини тѣ Солунъ, Охридъ, Битоля, Прилѣпъ, Водинъ, Неврокопъ, Сересъ, Меленикъ“ (с. прот., стр. 114, № 53).

⁵⁸⁾ I протоколъ на Екзарх. смѣсенъ съветъ 1871—1873 г., 59 засед. отъ 18.II. 1872 г., л. 14 ^{обр.} Сол. община, както и други общини, е изпратила молба (махзаръ) до Екзарх. см. съветъ, за да се предаде на великия везиръ (с. прот., л. 14).

⁵⁹⁾ В. „Зора“, София, бр. 4914, стр. 5, кол. 1, статия на Панчо Доревъ „Великата ни национална епопея“. Документътъ, намѣренъ въ турската държавна архива, билъ подаденъ отъ Солунската бълг. община и крушовския шивашки еснафъ въ Солунъ, съ подписи на много граждани (Т. Димевъ, Насте Ивановъ, Анастасъ Стояновъ, С. К. Салганджиевъ, Ставри Шумковъ). Срв. I екзарх. вх. книга за 1869—1874 г., № 78, 10.II. 1872 г., гдето е отбелязано, че солунци сж заявили, че сж истински българи. Навѣрно, това прошение е едно и сжшо съ споменатата въ забел. 58 молба.

⁶⁰⁾ I протоколъ на екзарх. писма за 1870—1872 г., стр. 115, № 61, писмо на Св. Синодъ отъ 14.II. 1872 г.

⁶¹⁾ I екзарх. вход. кн. за 1869—1874 г., № 105, 29.II, 1872 г.: Солунската община възхвалява предъ Екзархията държавната власть за правдинитѣ, дарувани на Бълг. църква.

⁶²⁾ Св. Синодъ е изпратилъ чрезъ Д. Паунчевъ една конкума миро на Скопската община (Екзарх. книга прихода-отвѣтна и циркулярна за 1870 г., писмо № 59 отъ 9 юний с. г.). Сжшиятъ е писалъ на Зографския манастиръ да изпрати 150-тѣ л. т., които искалъ да внесе въ екзарх. ковчегъ, чрезъ Паунчеви въ Солунъ до Д. Гешоглу въ Цариградъ (I прот. на екзарх. писма 1870—1872 г., стр. 94, писмо отъ 25.IX. 1871 г., № 234). Сжшо и на Буботиновъ да помогне на струмичани въ давията срещу нападателитѣ на попъ Тодора и отца Агания (с. прот., стр. 119, писмо № 76 отъ 10.IV. 1872 г.; екзарх. изход. кн. за 1870—79 г., № 76) и на полянци предъ мѣстната власть, за да останатъ независима отъ грѣцкия владика община (с. прот., стр. 141, писмо на екзарх. „писарь“ отъ 7.VI. 1872 г., № 115); да работи за издаване на вляетския вестникъ „Солунъ“ (екзарх. изх. кн за 1870—79, № 299 отъ 21.IX. 1873 г.). Динката („Констадинъ Динка“) е разпратилъ въ вжтрешността окръжнитѣ писма на Екзархията по схизмата (екз. прот. кн. на Св. Синодъ отъ 1872 год., 31 засед. отъ 7.X. 1872 год. стр. 58.).

⁶³⁾ Председателъ на Приврем. съветъ Иларионъ Ловчански ги поканилъ да изпратятъ въ Воденъ единъ свещеникъ, за да помогне на воденци да се освободятъ отъ грѣцкото духовно иго (екзарх. кн. прих.-отв. и циркулярна за 1870 г., № 3 отъ 10.I. с. г.).

⁶⁴⁾ През 1870 г. единъ дописникъ, описвайки Македония, нарича Солунъ „главно пристанище на Европ. Турция, врата за цѣла Европа на нашето отечество“. Въ тоя градъ бълг. елементъ преобладава, както въ много голѣми и малки градове въ Македония. За другитѣ сведения на сѣщия дописникъ вж. тукъ, стр. 74, забел. 72, 15—20 р. отгоре. „Единъ солунски българинъ“ съ дописка отъ 9.III. 1871 г. дава сведения за „непрѣкъснатытѣ страданія“ на българитѣ въ макед. епархии, непризнати отъ фермана, и частно за теглилата на кукушкитѣ българи (в. „Право“ 15.III. с. г. бр. 3, стр. 3). „Единъ Солунчанинъ“ съ дописка отъ 3.V. 1871 г. заявява, че въ Солунъ, втори по население макед. градъ, „Главното и най-многочисленното население е Българско“, което до сега не е било смѣтано за нищо, но съ събуждането си, ако и на 12. часъ, то, по неговата мисль, ще напредне, следъ като си съставила отдѣлна община, а особено, ако си построи своя църква и училище (в. „Право“, 10.V. 1871 г., бр. 11, стр. 3. Срв. тукъ, прит. № XVI). Отъ Солунъ сж известявали на Екзархията за страданията на Воденската епархия (Иорд. п. Георгиевъ, п. сбнум, стр. 326, № 528 — писмо на Бълг. архиерейски съборъ до архим. х. Павла).

⁶⁵⁾ Вж. тукъ, прит. № XXV.

⁶⁶⁾ Споредъ Салганджиевъ, валията Сабри паша е допустналъ това подъ предлогъ, че въ двегодишното си излизане на 4-тѣ езика вестникътъ е ималъ дефицитъ 200,000 гр., което не е било върно. Еврейскиятъ езикъ билъ изхвърленъ, за да се прикрие истинската цель за изхвърлянето на бълг. езикъ (п. съч., стр. 25). Сигурно, дефицитътъ не е билъ толкова голѣмъ, както, може би, се говорѣло отъ заинтересуванитѣ страни, но все ще да е имало недомнѣтъ, който послужилъ на валията за предлогъ да увреди българитѣ. Една дописка отъ Воденъ отъ 18.IV. 1871 г. (в. „Право“, бр. 11, 10.V. 1871 г., стр. 3) представя Сабри паша за върлъ гонителъ на българитѣ: той, както и солунскиятъ мутесарифинъ и воденскиятъ каймакаминъ сж били „станжли. . . като цѣлы гърцы и най-страшны гонители и сътрыватели на нашя народъ, и то не само за нашя градъ велж ами и въобще за цѣлж Македонїж . . .“

⁶⁷⁾ По тоя подъ в. „Солунъ“ билъ остро нападанъ отъ бълг. страна. Въ уводната си статия „Чий органъ е вѣстникъ Солунъ“ (21.VII. 1871 г., бр. 29) в. „Македонїя“ го обвинилъ, че е подпадналъ подъ влияние на грѣцката пропаганда. В. „Солунъ“ се оправдавалъ съ това, че нѣмалъ достатъчно „спомоществатели“ между българитѣ. Неговата администрация много пжти е изложила недоброто положение на печатницата поради липса на бълг. абонати и съ особени статии се е старала да привлѣче усърдието на българитѣ, но напраздно. При това, споредъ в. „Солунъ“, по-употрѣбителенъ езикъ въ Солунския виляетъ билъ грѣцкиятъ (вж. в. „Македонїя“, 14.IX. 1871 г., бр. 37, стр. 2, ст. „Солунъ и Македонїя“). В. „Македонїя“ обаче е отговорилъ, че не е прочелъ въ в. „Солунъ“, такива позиви. Напротивъ, редакцията на тоя вѣстникъ два пжти се изказала, че е доволна отъ абонатитѣ си. Следъ като в. „Солунъ“ е престаналъ да се списва на бълг. и еврейски, абонатитѣ сж намалѣли отъ 200 на 50 и го получавали българитѣ-гъркомани, членове на меджлиситѣ, за угода на своитѣ покровители гъркофанариоти, на които сж дължели своята служба (с. стр.). В. „Солунъ“ е излизалъ и на български

„въ поневолнитѣ за българщинѣтъ години въ тѣзъ странѣ“, а изхвърленъ билъ тоя езикъ „тъкмо тогазъ, когато протестътъ на Българитѣ отъ този вилаетъ противу гръцизмътъ ся заяви въ силѣтъ си и когато надеждитѣ за размноженіето на Българскитѣ абонаты ставахъ колкото по пълны толкозъ и повѣрны (с. ст., стр. 3). Срещу обвинението, че искалъ да оежществи „адскитѣ Български намѣренія“, в. „Македонія“ отговаря, че бълг. езикъ билъ изхвърленъ, несъмнено, съ цель да се нанесе „ударъ на възражданото народно съзнание у Българитѣ въ тѣзъ страны (с. стр.). По-късно в. „Солунъ“ е приверждалъ за мотивъ и обстоятелството, че българитѣ всички сж разбирали гръцки (в. „Македонія“, 9.XI. 1871 г., бр. 45, стр. 3).

⁶⁸⁾ Тѣ сж действували предъ солунския валия, когато той билъ въ Цариградъ. Обещалъ имъ да позволѣ следъ 2—3 месеца печатането на в. „Солунъ“ и на български, ако общинитѣ отъ тоя вилаетъ заявятъ за това предъ него (в. „Македонія“, 3.VIII. 1871 г., бр. 31, уводна). Обаче това бълг. право не се възстановило (вж. по-доле, стр. 93). Вѣроятно, по сщия въпросъ на 8.IX. 1871 г., сж ходили пловд. митрополитъ Панаретъ и нар. представители при солунския валия (Иорд. п. Георгиевъ, п. сб., стр. 361).

⁶⁹⁾ За стоянето имъ въ Солунъ презъ 1870 г. вж. Иорд. п. Георгиевъ, п. сб., стр. 318, № 519 и стр. 321, № 523.

⁷⁰⁾ Това не е било първо чествуване паметта на св. Солунски братя, както твърди Салганджиевъ (п. съч., стр. 38; срв. тукъ, стр. 57). Споредъ Стоилова тая акция била предприета по починъ на Насте Стояновъ (п. сп., стр. 58), а пъкъ Салганджиевъ приписва на себе си ръководно значение (п. стр.).

⁷¹⁾ Той се научилъ да чете църковнославянско писмо въ Търново (Салг., п. съч.; стр. 36, заб.). Когато ръкоположилъ архим. х. Паргений Зографски за епископъ въ патриаршеската църква, той и дяконъ Паисий, съ разрешение на патриарха, сж казвали възгласи на църковнославянски (вж. „Царигр. вѣстникъ“, 12.XI. 1859 г., бр. 455, стр. 1).

⁷²⁾ Сол. дописникъ казва, че, следъ като българитѣ му пришепнали да не прави това, епископътъ е склонилъ да не служи въ олтаря, а да стои облѣченъ въ архиерейски одежди и отъ време на време да се обажда на гръцки. „Но влѣзе ли клинътъ малко, той ще влѣзе всички“. Владиката е пълъ и челъ на гръцки презъ цѣлата служба (в. „Македонія“, 10.VIII. 1871 г., бр. 32). Вж. и описанието на Салганджиевъ, който обаче погрѣшно поставя това отпразднуване въ 1870 г. (п. съч., стр. 37—42). Тамъ се даватъ и следнитѣ подробности. Още на 2. май 1870 г. (?) една 4. членна депутация, въ която влизалъ и Салганджиевъ, се явила при солунския митрополитъ съ молба да имъ позволи на 11 май да се извърши служба на църковнославянски езикъ въ една отъ градскитѣ църкви и самъ той да отслужи литургия. Владиката е приелъ депутацията ласкаво и обещалъ да изпълни молбата имъ, но казалъ, че ще отговори следъ три дни, следъ като вземе мнението на димогогеронтията (гръцката църковна община) относно църквата. Въ опредѣления срокъ митрополитъ Неофитъ е съобщилъ на Дим. Паунчевъ, че за празника се отстъпва църквата „Панагия Декса“ въ Каламарийския кварталъ, гдето живѣли най-много българи, и че твърде много скърбѣлъ, задето, поради старостъ и нездраво състояние, не може

да извърши литургия, но ще заповѣда на попъ Ивана — свещенослужителъ въ солунската църква „Св. Тодора“ и постриженикъ на Хилендарския манастиръ, гдето билъ ржкоположенъ за свещеникъ и дълги години е служилъ на църковно-славянски (вж. Салганджиевъ, п. съч., стр. 36) — да извърши литургия и на касандрийския (споредъ солунския дописникъ, иерисовски) епископъ да стои на митроп. столъ. Салганджиевъ обаче се съмнявалъ въ искреностъта на Неофитовото обещание, понеже по-рано сжщо и нему владиката е обещалъ, че ще заповѣда на попъ Ивана да извърши вѣнчавката му на църковнославянски езикъ, но попъ Иванъ е отказалъ да го вѣнчае (вж. с. съч., стр. 36). Затова Салганджиевъ се погрижилъ за всѣки случай да намѣри другъ свещеникъ. Архимандритъ Павелъ Божи-гробски, който тогава живѣлъ въ Солунъ като изгнаникъ, е отказалъ да служи, но приселъ да пѣе. Два дена преди 11 май се прѣсналъ слухъ, че попъ Иванъ поради „тежко заболяване“ не щѣлъ да може да служи. Салганджиевъ и Никола, синъ на Георги Караджадалия, сж отишли съ коне на 9 срещу 10 май въ руския метохъ въ Ормиля, около 10 часа далече на изтокъ отъ Солунъ, и оттамъ сж довели въ Солунъ на 10 с. м. иеромонаха Варлаама, родомъ отъ Бесарабия (споредъ солунския дописникъ, свещеникътъ билъ сливенски българинъ), сърдеченъ приятель на Салганджиевъ, постриженъ и ржкоположенъ за свещеникъ въ атонския манастиръ „Св. Пантелеймонъ“. Въ това време Йосифъ Якововъ, както е билъ обещалъ на Салганджиевъ, е подготвялъ, на 11 май сутринта рано църквата да бжде заета отъ българитѣ. Той и братъ му Наумъ сж били главнитѣ лица, които сж възпрѣли епископа да влѣзе въ олтаря, за да служи.

Споредъ учителката Недѣля Петкова, за 11 май тя и учителтъ Вениаминъ (Мачуковски) сж украсили училището (общинското) и по тѣхна покана единъ гръцки владика, който случайно минавалъ, е извършилъ молебень за св. Братя. Учителтъ е държалъ речъ, децата сж изпѣли нѣколко пѣсни и отъ тамъ (= училището) сж отишли на полето, дето до късно се веселили (п. сп., стр. 130). Навѣрно, Петкова слива праздненството на 11 май презъ 1871 г. и 1872 г. (срв. тукъ, стр. 82). И Стоиловъ твърди, че следъ църковната служба имало водосветъ въ българското училище съ речъ отъ учителя Вениаминъ Мачуковски (п. сп., стр. 58). Солунскиятъ дописникъ обаче не би пропусналъ тия тѣй важни моменти отъ праздненството.

⁷³⁾ Салганджиевъ, п. съч., стр. 41.

⁷⁴⁾ П. въ заб. 72 сол. дописка. Тамъ се казва още (не безъ тенденция), че брата Паунчеви, придружени отъ нѣколко други българи, сж излѣзли вънъ отъ града, гдето сж яли, пили, играли и тържествували по български до тъмна вечеръ. Споредъ Салганджиевъ, всички български семейства се събрали въ мѣстността „Черевари“, вънъ отъ града на с. и., гдето следъ малко пристигнала делегацията, натоварена да благодари на солунския митрополитъ (п. съч., стр. 41—42).

⁷⁵⁾ В. „Македонія“, 20.V. 1872 г., бр. 9, стр. 4, дописка на гръцки отъ пѣтникъ. Той заключава, че и българитѣ, както гърцитѣ власитѣ и руситѣ, сж били, сж и ще бждатъ неотдѣлими членове на едната св. съборна и апостолска Църква. — Шоповъ представя тѣзи църковни служби

въ обратен редъ: въ 1871 г. била извършена служба на църковнославянски отъ двама монаси и единъ дяконъ въ църквата „Св. Атанасий“, и тя е била първата славянска църковна служба въ Солунъ, а въ 1872 г. — отъ епископъ на гръцки и свещеници на църковнославянски (Период, сп., кн. 18, стр. 448). — Срв. тукъ, стр. 103, заб. 70.

⁷⁶⁾ Срв. тукъ, стр. 99, заб. 36, доп. на Нейчовъ. К. В. Сарафовъ ги представя за безизходни (п. екзарх. вход. кн., № 75, 8.II. 1872 г.)

⁷⁷⁾ Обнадежванъ билъ солунскиятъ учителъ М. Буботиновъ (по-рано учителъ въ София) (с. кн., № 128, 14.III. 1872 г.. Срв. тукъ, стр. 107, заб. 96 и прит. № XVI, доп. на „Единъ Солунчанинъ“).

⁷⁸⁾ П. екзарх. вход. кн., № 184, 7.VII. 1871 г.; № 75, 8.II. 1872 г.; № 94, 22.II. с. г.; № 214, 2.V. с. г.; № 370, 20.VI. с. г.; срв. тукъ, стр. 80—81. Вдигнатъ отъ Воденъ, гдето билъ общински председателъ, архим. Павелъ Божигробски билъ докаранъ въ Солунъ, отдето му било забранено да излиза (с. кн., № 138, негово писмо отъ Солунъ до Екзархията отъ 25.V. 1871 г.). После той заминалъ въ Цариградъ (с. кн., № 162, 15.VI. 1871 г.).—Трандафиловъ е ималъ аудиенция съ солунския валия, когото предалъ писмо на екзарха Антима, и валията му изказалъ своето задоволство (с. кн. № 175, 11.IV. 1872 г.). — Ст. Салгайджиевъ е живѣлъ въ Солунъ близу петъ години и съставялъ вече „фамилярна часть между населението му“. И той е съзнавалъ нуждата да се издигне въ Солунъ храмъ „Св. Кирилъ и Методий“, 1 мъшко и 1 девическо училище „отъ първа степень“, но нѣмало сръдства (в. „Право“, 1.VI. 1873 г., бр. 12, стр. 3). — За Ат. Кушовали, родомъ отъ с. Кушово, Карадагска каза, Верковичъ казва, че билъ кукушки първенецъ („старшины кукушкаго“) и че е направилъ много за пробуждането на българското население въ Вардарската мѣстностъ, но тази ревностъ му навлѣкла много неприятности отъ страна на турската властъ, по интриги на солунскитѣ фанариоти. Кушовали е далъ на Верковича сведения и за Солунската каза (Топогр.-етногр., очеркъ, стр. 16).

⁷⁹⁾ Тя била основана въ 1872 г. като клонъ на Цариградското читалище (в. „Миръ“, 1934 г., бр. 10132, беседа на проф. С. С. Бобчевъ).

⁸⁰⁾ Вж. „Изложение на Македонскъ-гж Дружинъ за годишното събрание на Българско-то Читалище въ Цариградъ, на Врѣбницъ, 1 Априлъ 1873“, стр. 2.

⁸¹⁾ За солунскитѣ училища срв. тукъ, стр. 128 сл. Сѣщо и българското училище въ солунското село Зарово е получило помощъ 1000 гр. и отдѣлно за книги 24375 гр. Презъ отчетната година Макед. дружина е раздала на солунскитѣ училища 150 различни книги, на с. Зарово 257, с. Баловча 20, Гумендже 75, Богданци 25, Висока 15, Енидже-Вардаръ 30 или всичко 572 книги, чрезъ попъ Петра за разни мѣста 428 книги. На 1.IV. 1873 г. Макед. дружина е имала на разположение въ Солунъ и Съръ 689 книги, отъ които 345 буквари и 344 др. книги (стр. 7).

⁸²⁾ Споредъ една дописка отъ Съръ (подп. Н. А.) отъ 20.IV. 1871 г. въ Солунъ отдавна е имало гръцки комитетъ за погърчване на Македония, а въ Съръ се образувалъ отъ скоро. Такъвъ комитетъ щѣлъ да бжде основанъ и въ Битоля. Неговата задача била да подготви гръцки учители и особено учителки за българскитѣ села и да пуска интриги срещу българскитѣ

учители и учителки. Гръцките комитети били издържани от атинския революционен комитет и от гръцките търговци в Европа. Помощници сж имъ били гръцките лѣкари, изпратени от атинския революционен комитет и разпрѣснати отдавна в малките градове. Въ Солунъ сж действували тѣхните генерали—лѣкаритѣ. Тѣ и гръцките владци сж били причина да бждатъ гонени българските учители и тѣй изкусно, че мѣстните власти неволно имъ служели за тѣхни орджия (в. „Право“, 31. V. 1871 г., бр. 14, стр. 3).

⁸³⁾ Вж. тукъ, стр. 84.

⁸⁴⁾ Екзарх. изход. кн. за 1870—79 г., № 323, 22.XII. 1872 г. Вж. и екзарх. прот. кн. на Св. Синодъ, 47 засед., 18.XII. 1872 г., стр. 93.

⁸⁵⁾ Солунска дописка въ в. „Турція“, 9.VI. 1872 г., бр. 17, стр. 2. И споредъ друга солунска дописка на гръцки, многобройните богомолци съвсемъ не се смутили, забелѣвало се дори смѣхъ (*μειδιάμα*) у нѣкои отъ двете страни, — единъ признакъ, че гръцките владци сж издали тоя актъ безъ да размислятъ, че Синъ Божи е слѣзълъ на земята преди 19 вѣка и желае всички да се възползватъ отъ това Божие благодеяние (в. „Македонія“, 20 V. 1872 г., бр. 9, стр. 4).

⁸⁶⁾ II прот. на Екзарх. см. съветъ, 73 засед., 9 юний 1872 г., стр. 41^{обр.} Сжщиятъ е съобщавалъ съ писмо отъ 13.V. 1872 г., че въ Солунъ сж били развѣлнували духовете (I екзарх. вход. кн. за 1869—1874 г. № 240).

⁸⁷⁾ С. прот. Тоя докладъ Кусевичъ е направилъ въ Екзарх. см. съветъ следъ връщането си отъ Велесъ, кждето екзархъ Антимъ го изпратилъ да занесе акта за провъзгласяване независимостта на Българската църква, за да се подпише отъ митрополита Генадия, да помири велешани съ владиката имъ, да види какво е състоянието на духовете въ Македония и да ги насърдчи. — Срв. Н. Г. Еничеревъ, който казва: Следъ закриването на църковно-народния съборъ презъ май 1871 г., връщайки се отъ Цариградъ, Т. Ив. Кусевъ е държалъ въ Солунъ слово на празника Св. Кирилъ и Методий въ новооткрития параклисъ, презъ време на учителствуването на Михаилъ Буботиновъ (Спомени отъ моето учителство въ Прилѣпъ, Сбнум, XX, стр. 64). Въ действителность тогава параклисътъ още не е сжществувалъ, и Буботиновъ още не е билъ учителъ въ Солунъ.

⁸⁸⁾ II прот. кн. на Екзарх. см. съветъ, 74 засед. отъ 16.VI. 1872 г., л. 44, писмо на Серверъ паша.

⁸⁹⁾ В. „Турція“, 29.VII. 1872 г., бр. 29, стр. 3. Въ посоченото „изложение“ на Макед. дружина (стр. 3) се казва, че бѣлг. училище въ с. Зарово се закрепило „твърдо“, макаръ че „прѣтърпя жестоки гоненія отъ странж на Еллинскій Силлогосъ въ Солунъ“, „благодареніе на похвалнж-тж ревность“ на селянитѣ, които вече слушали майчиния си езикъ и въ училището, и въ църквата си.

⁹⁰⁾ Срв. тукъ, стр. 82.

⁹¹⁾ Съобщение на в. „Левантъ Таймсъ“, предадено въ редовната приурка на в. „Турція“ отъ 30.V. 1872 г., бр. 15.

⁹²⁾ В. „Турція“, 26.VIII. 1872 г., бр. 28, стр. 4.

⁹³⁾ С. м. Споредъ посоченото съобщение на в. „Левантъ Таймсъ“, Патриаршията е решила да изпрати въ Солунъ единъ екзархъ, за да разследва оплакванията.

⁹⁴⁾ Притурка на в. „Турция“, 11.VI. 1873 г., бр. 18.

⁹⁵⁾ Срв. по-доле, стр. 124.

⁹⁶⁾ Въ своето „изложение“ за 1872—1873 г. (стр. 2) настоятелството на Макед. дружина изтъква, че сръдствата, съ които то разполагало (31,185¼ гр., буквари и др. книжки), добре употребени, могли да спомогнат „много за развитие-то на народно-то чювство въ потъпканы-ты отъ Еллинизма Български мѣста“, но отъ друга страна това е раздразнило още повече гърцитѣ, които виждали въ тоя български успѣхъ „прѣдтечж на друго по-значително поражение за себе си въ близне бѣдѣще“ и полагаи неимовѣрни усилия, за да завладѣятъ изгубеното землище. — Колко силна била грьцката омраза, ни показва и съобщението на солунската учителка Станислава, че единъ архимандритъ е писалъ отъ о. Критъ на сестра си Елена въ Солунъ да не дава кжщата си на българитѣ, понеже тѣ сж прокълнати (Макед. прегледъ, г. I, кн. 5 и 6, стр. 135). Обаче солунскитѣ българи не се бояли отъ схизмата (п. екзарх. вход. кн. № 802, 2.X. 1872 г., писмо на солунецъ). Динковъ е писалъ на Екзархията „за нѣкои приятны работы“ (с. кн., № 685, 21.XI. 1872 г.) Учителката Станислава казва, че схизмата е направила солунскитѣ българи по-смѣли и още въ сжшия день (св. Харалампий ?), когато грьцкиятъ владика е прочелъ патр. окръжно, много народъ се събралъ въ училището и решилъ да изпрати махзаръ до великия везиръ и Екзархията. На събранието билъ и К. Сарафовъ, който говорилъ, че не трѣбва да се плашатъ отъ беззаконната схизма на грьцкия патриархъ. Махзаритѣ, подписани отъ 60 души (безъ Д. Паунчевъ!), били изпратени чрезъ австрийската поща. Понеже своевременно не се получилъ отговоръ, написани били нови махзари, подписани и подпечатани отъ всичкитѣ мухтари на Солунската околия (п. сп., стр. 135—136). — Станислава споменава деня на св. Харалампий (10. февруарий). Ще рече, махзаритѣ, за които говори тя, сж били съставени чакъ презъ февруарий 1873 г. Тая дата не може да се приеме по никой начинъ, понеже патриаршеското послание за схизмата, изглежда, било прочетено въ Солунъ скоро следъ обявяването на схизмата (срв. тукъ, стр. 85). Затова трѣбва да се мисли, че Станислава или има предъ видъ махзара на солунци до великия везиръ отъ 10.II. 1872 г. (срв. по-горе, стр. 81), или пъкъ смѣсва тоя махзаръ съ другъ, подаденъ следъ провъзгласяването на схизмата.

⁹⁷⁾ Писмо на Динка до екзарха Антима (екз. прот. кн. на Св. Синодъ 31 засед. отъ 7.X. 1872 г., стр. 58).

⁹⁸⁾ Екз. изход. кн. за 1870—1879 г., № 219, 29.IX. 1872 г.; 1 екз. вход. кн. за 1869—1874 г., № 792, 8.X. 1872 г. (втора молба на Солунската община),

⁹⁹⁾ Вѣроятно, тя е приверждала за основание чл. 10 на фермана, както дойранци въ своя подобна молба (II прот. на Екзархийския см. съветъ за 1871—1873 г., 72 засед., 2.VI. 1872 г., л. 41).

¹⁰⁰⁾ П. ека. изход. кн., № 237, 13.X. 1872 г.. Че солунската община искала владика, вж. и п. екз. вход. кн. № 787, 17.X. 1872 г.

¹⁰¹⁾ Двама-трима владиици — писалъ в. „Турция“ — въ по главнитѣ и по централнитѣ епархii въ Македония, като въ Солунъ, Битоля, Сѣресъ или другадѣ сж отъ първа необходимостъ за днесъ. Ный трѣбва да ги про-

водимъ, ако не искаме да ни укорятъ въ равнодушіе къмъ братіята ни въ нужда“ (9.VI. 1872 г., бр. 17, уводна).

¹⁰²⁾ П. екз. вход. кн., № 607, 8.X. 1872 г.

¹⁰³⁾ С. кн., № 799, 17.X. 1872 г.; № 635 отъ с. д., съобщение на Ат. Кушевъ (=Кушовали?).

¹⁰⁴⁾ Екзарх. прот. кн. на Св. Синодъ отъ 1872 г., 36 засед., 28.X. 1872 г., стр. 66. Споредъ протокола, солунци сж молѣли Св. Синодъ да избере едно отъ тримата, които сж получили гласове: о. Наркисъ 6, о. Климентъ 1 и о. Йосифъ (Йовчевъ) 1. Сжшо и о. Климентъ не е билъ кандидатъ, а о. Йосифъ билъ вече избранъ отъ Одринската епархия и утвърденъ отъ Св. Синодъ (с. прот. кн., 35 засед. отъ 23.X. 1872 г., стр. 64).

¹⁰⁵⁾ Срв. окръжното на Екзархията до общинитѣ въ Македония отъ 3.IV. 1873 г. Тамъ за общинитѣ въ Воденъ, Кукушъ и др. градове с означено: „До общината“, а за Солунъ — „До Епархията“. Обръщение: „Благочестиви и Достопочтени жители на Солунската епархия отечески ви молиствуваме“ (III прот. на екз. писма за 1873—1874 г., стр. 334—335, № 121).

¹⁰⁶⁾ У Г. Кандиларовъ погрѣшно: отъ с. Градоборъ (п. съч., стр. 9).

¹⁰⁷⁾ Вж. тукъ, прит. № XXVI, 4; срв. Макед. прегледъ, г. I, кн. 5 и 6, стр. 142.

¹⁰⁸⁾ Прот. на екз. писма, за 1872—1873 г. стр. 238, № 277 отъ 12.XI. 1872 г. и стр. 244, № 284 отъ 17.XI. с. г. П. екз. изх. кн., № 284. Не е вѣрно, че когато солунци сж купили къща за църква, тѣ сж повикали попъ Петра и брата му попъ Иванъ отъ Негованъ. (Макед. прегледъ, п. стр.). Къщата била купена по-късно (вж. по-доле, стр. 91).

¹⁰⁹⁾ П. екз. изх. кн., № 21, 12.I. 1873 г.

¹¹⁰⁾ Въ едно писмо отъ 5 юлий 1873 г. до Екзархията той се оплаква че нѣмалъ пари (екз. прот. кн. на Св. Синодъ отъ 1872 г., 94 засед. отъ 11 юлий 1873 г., стр. 211).

¹¹¹⁾ I екз. вход. кн. за 1869—1874 г., № 740, 19.XII. 1872 г.

¹¹²⁾ Св. Синодъ е решилъ да се отговори, следъ като се разсжди по-добре (екз. прот. кн. на Св. Синодъ отъ 1872 г., 58 засед. отъ 12.II. 1873 г., стр. 126. Въ протокола не е ясно личното име на Стояновъ Кехая: чете се Иго, Вѣроятно, писарьтъ погрѣшно е прочелъ името И чо.

¹¹³⁾ В. „Право“, 3.VIII. 1873 г., бр. 21, стр. 2, подлистникъ „Изъ пжтнитѣ ми впечатлѣния“ (описание на посетителъ, — С. С. Бобчевъ — който се запозналъ съ нѣкои общинари и учители въ Солунъ).

¹¹⁴⁾ Той билъ назначенъ за солунски валия къмъ май 1873 г. (притурка на в. „Турция“, бр. 13, 14.V. 1873 г.). Въ Солунъ сж го посрѣщнали и гръцкитѣ митрополити отъ Сѣръ, Драма и Мелникъ (притурка на с. в., бр. 19, 25.VI. 1873 г., стр. 2).

¹¹⁵⁾ В. „Право“, п. ст.

¹¹⁶⁾ Екз. изх. кн. за 1870—79, № 20, 12.I. 1873 г. до попъ Петра Димитровъ: Екзархията изказва съжаление за лошия вървежъ на работитѣ въ Македония.

¹¹⁷⁾ Притурка на в. „Право“ 1873 г., бр. 2. стр. 3, солунска дописка отъ 15.I. 1873 г. Солунската община била много благодарна отъ заслугитѣ на о. Илариона и писмено е изказала „своитѣ признателни чувства“ къмъ

зографското братство. Заради родолюбивата дейност на о. Илариона в „Неологосъ“ е хвърлил върху него купъ нелепи укори (с. доп.).

¹¹⁸⁾ Дамаскинъ е нѣмалъ беретъ за Струмишката епархия (екз. прот. кн. на Св. Синодъ отъ 1872 г., 94 засед. отъ 11 юлий 1873 г., стр. 213).

¹¹⁹⁾ П. прот. кн., 74 заседание на Св. Синодъ, 21.IV. 1873 г., стр. 163 (писмо на митрополитъ Дамаскина отъ 5 с. м.).

¹²⁰⁾ „Яху! — имъ казвали тѣзи българи, споредъ единъ солунски дописникъ — Вый сте безумны, вый съсъ такыва планове самы свѣстявате Българското солунско населеніе да са принуди да си промысли народнж църквж за народно объединеніе; вый на опаки быхте позатушили силното разбухване на народный духъ у Българитѣ овдѣ, ако позволѣхте да са пѣе въ еднж отъ църквитѣ ви по Българскый и дору толкова още по-добрѣ, ако устѣпѣхте еднж на расположеніето Българской общ.“ (в. „Право“, 27.IV. 1873 г., бр. 7, стр. 3, доп. отъ 17 с. м.).

¹²¹⁾ За посрѣщането на митрополита Дамаскина и за поведението на гърцитѣ вж. притурка на в. „Право“, 1873 г., бр. 3, стр. 3; в. „Право“ п. солунска дописка.

¹²²⁾ Въ солунска дописка отъ 13.II. 1873 г. въ в. „Courrier d'Orient“ се предава единъ разговоръ съ едно лице, посветено въ тайнитѣ на Фернеръ. Цариградската патриаршия е обявила схизмата по две причини: 1) да не се даде на българитѣ възможность да завзематъ Цариградската патриаршия и 2) да се запази за елинизма обширно влияние върху народитѣ въ Турция. Гърцитѣ дължатъ своето влияние въ свѣта на две нѣща: 1) класическитѣ писатели и Цариградската патриаршия. Ако българитѣ завзематъ Цариградската патриаршия, което тѣ не криятъ, то на гърцитѣ ще останатъ само книгитѣ, написани на единъ езикъ, който самитѣ гърци вече не говорятъ, и освенъ това пиндскитѣ власи, албанцитѣ и др. народи въ Европа и Азия ще се обърнатъ къмъ българитѣ. Ржководнитѣ гръцки кржгове въ Цариградъ разбраха, че, ако гърцитѣ не искатъ да се съсилятъ и изчезнатъ отъ сцената на свѣта, тѣ трѣбва да си запазятъ въ Европа поне Албания, Македония и Тракия. Мжчнотията е, че ферманътъ не поставя граници на Българската екзархия и че въ Тракия и Македония гръцки сж само морскитѣ пристанища и крайбрѣжнето, а всичкото останало населеніе е българско по езикъ и прави и то ще се събере около Екзархията по силата на чл. 10 на фермана. Затова най-голѣмата работа на цариградскитѣ гръцки ржководители е да замѣнятъ тоя ферманъ съ другъ, който да даде на гърцитѣ Тракия, Македония и Албания. Гърцитѣ се надѣватъ на поддрѣжката на Германия. Дописникътъ е съветвалъ своя събеседникъ да не очакватъ много отъ Германия, която, както Русия, си гледа интереситѣ, и че най-лошата спогодба съ българитѣ би трѣбвало да се предпчете отъ всичко, шо чуждата политика би добила отъ султана (в. „Турція“, 24.II. 1873 г., бр. 2, стр. 3—4).

¹²³⁾ Ж.-п. линия отъ Солунъ била открита само до Велесъ, но се строела и линията отъ Скопие заедно съ тази отъ Саржмъ бей за София в. „Турція“, 11.V. 1873 г., бр. 13, стр. 4).

¹²⁴⁾ В. „Турція“, 31.III. 1873 г., бр. 7, стр. 4; 7.IV. 1873 г., бр. 8, стр. 4; 11.V. 1873 г., бр. 13, стр. 4.

¹²⁵⁾ Екз. прот. кн. на св. Синодъ отъ 1872 г., 94 засед. 11 юлий 1873 г., стр. 211, запитване на попъ Петъръ Димитровъ отъ 5 с. м. до Екзархията. Вж. тукъ прит. № XXVI, 14.

¹²⁶⁾ Вж. тукъ, стр. 108, забел. 105.

¹²⁷⁾ Като ги поздравлява съ Възкресение Христово, Св. Синодъ казва, че, въпрѣки всичкитѣ общи старания, и тази пролѣтъ ще бждатъ лишени отъ народни православни пастири, които да „любятъ съ любовь отеческа“ своитѣ пасоми и да бждатъ почитани отъ последнитѣ „съ искрено синовно благопочитание“. „Но Българска та Ексархия не може и не трѣба да забрави ни едно отъ послушливи тѣ ѣ чада по тѣя весели и мѣроспасителни господскы праздници . . . Страдания та ви сж намъ познати, но знаемъ такожде и търпение то ви, и самоубѣждение то ви, и непоколебимо то ви на Бога упование и пълно то ви довѣрие на Ц. правителство. Съ благо разумно то ви общо поведение, и вамъ ще ся даде незабавно пълно удовлетворение, и за васъ правда та ще стане дѣло, и васъ ще помилува Всещедрий Богъ Спаситель . . . Всесъзирающето Божіе око непрестанно бодрствува надъ свѣтъ тѣ и покровителствува правда та, която приврѣменно токмо е обиждавана. Имайте вѣра, имайте любовь, имайте надѣжда и бодрствуй те денемъ и нощемъ въ вѣрноподанническа та си прѣданность къмъ царския Султановий прѣстолъ (III прот. на екз. писма за 1873—1874 г. стр. 334—335, № 121).

¹²⁸⁾ Споредъ солунския дописникъ, нѣкоя отъ грѣцкитѣ старейшини сж привждали следното основание за това решение: „Ные, като Солунцы, пада ся да честимъ памятьтѣ на двамата Солунскы апостола, тѣ сж слава за градътѣ ни, тѣхната память прави честь на православната Църква, въ нѣдрото на която сж са отхранили евангелскитѣ първо-учителіе Славянскаго мѣра“ (в. „Право“, 25.V. 1873 г., бр. 11, стр. 2).

¹²⁹⁾ Споредъ израза на дописника: защото цѣлъ свѣтъ разбира кого прославя и за чие здраве се моли българското богомолно събрание въ празника на св. Солунски брата, „положителитѣ на краеугольный камѣкъ на Болг. Църква“.

¹³⁰⁾ Вж. тукъ, стр. 90.

¹³¹⁾ Споредъ дописника, около 200 фамилии.

¹³²⁾ Говорилъ е за ролята на истинската майка, за ползата отъ про свѣта; обяснилъ цельта на християнството (рай, царство небесно, вѣченъ животъ); описалъ подвижитѣ на славянскитѣ апостола, покрѣстването на българския владѣтелски домъ отъ тѣхъ (!), царуването на Симеона; изложилъ причинитѣ на фенерското иго; възхвалилъ султана Абдулъ Азизъ, „който цѣри чрѣзъ высокажтѣ си волѣж ранитѣ на Бѣлг. народъ отъ това порабощение, стига само Българетѣ на всякъдѣ свястло да работятъ за себе“. На края той ублажилъ гр. Солунъ, че е далъ евангелското единение на славянския свѣтъ, „священата Апостолска двоица“ и поканилъ солунци да работятъ разумно, ако искатъ да се явятъ единъ день предъ свѣта „съ бѣло лице“, та като сж имали чещьта да бждатъ съотечественици на славянскитѣ апостола, да сж и най-достойнитѣ почитатели на тѣхната паметъ презъ XIX в. (п. доп. въ в. „Право“).

¹³³⁾ Алексиевъ, вѣроятно по съобщение на баща си, посочва за „ви-

денъ съратникъ“ на попъ Петра и солунския търговецъ-кожухаръ Думбалаковъ отъ солунското село Сухо (п. сб., стр. 194).

¹³⁴⁾ Вж. тукъ прит. № XXVI, 13, негово писмо отъ 4.V. 1873 г.

¹³⁵⁾ Вж. тукъ прит. № XXVI, 14, негово писмо отъ 5 юлий 1873 г.

¹³⁶⁾ П. доп. отъ Солунъ въ в. „Право“.

¹³⁷⁾ С. доп.

¹³⁸⁾ Срв. доп. на „Единъ младъ солунчанинъ“ въ в. „Право“, 28.VII. 1873 г., бр. 20, стр. 3. Единъ посетителъ (С. С. Бобчевъ) въ Солунъ се утешавалъ съ факта, че българското население вече е съзнало голѣмата нужда отъ църква като единъ центъръ, гдето най-добре би се развило народностното му съзнание (в. „Право“, 3.VIII. 1873 г., бр. 21, стр. 2, „Изъ пѣтнѣтъ ми впечатлѣнія“).

¹³⁹⁾ Споредъ една солунска дописка отъ 15.I. 1873 г., Солунската община въ особено заседание е разгледала въпроса за съграждане български храмъ „Св. Кирилъ и Методий“. Членовѣтъ ѝ сж изтъквали, че съ това ще се осигурятъ срещу бждещи безредици и ще си обезпечатъ достатъчни приходи за подържане на училищата си и за подпомагане на българитѣ въ селата и дори по цѣла Македония (притурка на в. „Право“, 1873 г., бр. 2, стр. 2—3), Вж. и п. ст. въ в. „Право“.

¹⁴⁰⁾ II прот. на Екзарх. см. съветъ, 95 засед. отъ 9.III. 1873 г., л. 76 обр.

¹⁴¹⁾ С. засед., л. 77 обр.

¹⁴²⁾ Споредъ дъщеря ѝ Станислава, тя била получила отъ Солунската община пълномощно, подписано отъ солунския руски консулъ (п. сп., стр. 141).

¹⁴³⁾ Вж. тукъ прит. № XIX. Единъ дописникъ отъ Солунъ подробно обяснява значението на българския храмъ въ Солунъ (приходи за училищата, уякчаване на народното чувство и съзнание, постоянно съгласие между солунскитѣ българи, спираше на погърчването, отваряше на училища въ околността съ нравствена и веществена помощ на Солунската община, паметникъ въ отечеството на св. Кирила и Методия). Отъ името на солунскитѣ българи той се обръща къмъ всички родолюбци да дадатъ лептата си, както правятъ гърци и чехи за своето народно дѣло, защото, споредъ него, солунскитѣ българи нѣматъ срѣдства и има опасностъ, оставени безъ вънкашна помощъ, да се отчаятъ и да се откажатъ отъ тази спасителна цель за жалъ, срамъ и укоръ на цѣлото българско и славянско племе (п. доп. тукъ, с. стр., заб. 139).

Въ статията „Изъ пѣтнѣтъ ми впечатлѣнія“ (вж. тукъ, с. стр. заб. 138) се прокарва сжщата мисль: тоя солунски храмъ ще бжде посѣщаванъ не само отъ българитѣ изъ всички мѣста, дето живѣятъ, но и отъ всички славянски племена.

¹⁴⁴⁾ Вж. тукъ, прит. XVII. И учителката Станислава Караиванова съобщава, че учителтъ Боботановъ (sic) е основалъ мжжко дружество за подържане на училището, само че тя нарича „Взражданіе“ женското дружество, което, споредъ нея, сж основали солунскитѣ учители (въ това число и майка ѝ Недѣля Петкова) на 20.XI 1872 г. (п. сп., стр. 136—137). Това съобщение не ще да е достовѣрно: 1) дружеството не е било чисто женско, защото между първитѣ му членове-основатели е имало и мжже; 2) Станислава включва между тия членове лица отъ по-късно

време (Хр. Захариев биль учител следъ Буботиновъ — вж. по-доле, стр. 128); 3) учителката Ст. Банчева не е известна въ Солунъ презъ тая година и следващитъ години; 4) въ края на 1872 г. въ Солунъ е имало само единъ български свещеникъ, попъ Петъръ Димитровъ, а въ списъка на членоветъ на дружеството се посочватъ още двама: попъ Иванъ П. Георгиевъ и попъ Иванъ Панчовъ.

¹⁴⁵⁾ II прот. на Екзарх. см. съветъ, 95 засед. отъ 9.III. 1873 г., л. 76 обр.

¹⁴⁶⁾ Екз. изх. кн. за 1870—1879 г., № 20, 12.I. 1873 г.

¹⁴⁷⁾ Презъ 1873 г. неинъ председател биль С. С. Бобчевъ, секретарь-счетоводителъ — Ив. Говедаровъ, членове — Лука Муравеновъ и Христо Кръстевъ (в. „Миръ“, 1934 г., бр. 10132, стр. 3, беседа на проф. С. С. Бобчевъ).

¹⁴⁸⁾ П. „Изложение“, стр. 2—3.

¹⁴⁹⁾ „Изложение на Македонската Дружина, четено въ годишното събрание на Българското читалище въ Цариградъ на Връбница, 1874, стр. 17. Настоятелството на Македонската дружина е съобщило на Ст. Увалиевъ че последната цена на кжщата е 250 л. т., но още (до Връбница 1874 г.), не е биль полученъ отговоръ отъ дарителя (п. стр.). Споредъ в. „Право“ (бр. 19, 20.VII. 1873 г., стр. 1), Ст. Увалиевъ е задължилъ Македонската дружина да продаде кжщата му и да изпрати нейната стойностъ около 500 л. т. въ Солунъ за казаната целъ. Въроятно, дарителътъ е оценявалъ кжщата си на такава сума.

¹⁵⁰⁾ Притурка на в. „Право“, 1873 г., бр. 21, стр. 4.

¹⁵¹⁾ Стоиловъ твърди, че следъ църковната служба епитропътъ имъ искалъ наемъ, което и подбудило българитъ да събератъ пари за откриване своя църква (Макед. прегледъ, год. I, кн. I, стр. 58).

¹⁵²⁾ Вж. нейното „Изложение“ отъ 1874 г., стр. 19, гдето е означена сума 4000 гр. помощъ за солунския параклисъ.

¹⁵³⁾ Дописка на „Единъ младъ Солунчанинъ“ отъ 10.VII. 1873 г., в. „Право“ отъ 28 с. м., бр. 20, стр. 3. Дописникътъ нарича попъ Петра Царовски (= Заровски). Вж. и екзарх. прот. кн. Св. Синодъ отъ 1872 г., 94 засед. отъ 11.VII. 1873 г., стр. 211, писмо на Солунската община отъ 3 с. м. Споредъ учителката Станислава, Солунската община е купила за църква кжщата на Максимовъ съ подаренитъ отъ о. Аверкия Зографски 50 л. т. и отъ еснафитъ 30 л. т. и съ събранитъ въ Русия отъ майка ѝ 40 л. т. Недѣля Петкова е получила още богослужебни книги и 4 ката свещенически одежди, които сж пристигнали чрезъ Солунското руско консулство и били прибрани отъ Насте Стояновъ (п. сп., стр. 141—142). Споредъ Шоповъ, купена била кжщата, гдето се помъщавало българското училище, съ сръдства на о. Аверкия Зографски, Макед. дружина въ Цариградъ и Насте Стояновъ (Период. сп., кн. 18, стр. 450). Стоиловъ пъкъ казва, че, по предложение на Насте Стояновъ, събрани били 8740 гр. между солунскитъ цървенци (отдѣлнитъ суми даватъ по-голямъ сборъ: 5100 гр. Насте Стояновъ, 1799 брата Шумкови, 1418 брата Паунчеви, 2000 Мих. Буботиновъ), а монахъ Аверкий Зографски е далъ 5600 гр. Съ тия пари била купена кжщата за църква (п. стр.). Тия сведения Стоиловъ ще да е получилъ отъ самия Насте Стояновъ, чийто спомени обаче не сж лишени отъ неточности. Еничеревъ причислява къмъ главнитъ инициатори за откриването на български параклисъ и училище въ Солунъ Алексия Поповъ, родомъ

отъ Прилепъ и много време тѣхенъ настоятель (п. съч., стр. 64). — Стоиловъ казва, че попъ Петъръ е взелъ отъ църквата „Св. Мина“ свещени сждове и одежди (п. сп., стр. 59). Не е ясно, какъ той успѣлъ да стори това: съ позволение на епитропа или на нѣкого отъ свещеницитѣ. За съжаление, авторътъ не посочва извора, за да се види, доколко може да се вѣрва на това съобщение.

¹⁵⁴) Шоповъ, п. стр.

¹⁵⁵) Речениятъ сол. дописникъ казва: при стечение на солунскитѣ българи. Сжщо и, споредъ Стоиловъ, въ параклиса сж присѣдствували много българи (п. сп., стр. 59), а споредъ Шоповъ, — около десетина души (п. стр.)

¹⁵⁶) Стоиловъ, п. стр.

¹⁵⁷) Той е сърадвалъ солунци, че съ своитѣ старания сж успѣли да отворятъ народенъ храмъ „Св. Кирилъ и Методий“ и изказалъ надежда, че тѣ ще завършатъ „най-славно“ това предприятие „служяще за основна доброто и полезното за Българщинъ въ Солунъ“ (к. в.), (славниятъ тоя градъ за цѣлъ Славянскій (миръ), по горенъ отъ вторий Иерусалимъ). Ораторътъ е говорилъ за длъжноститѣ на човѣка къмъ Бога, отечеството, рода и близкитѣ и завършилъ съ молитва за дългоденствието на султана, подъ чиято сѣнка и велико покровителство сж честити българитѣ „(и въ най притиснатитѣ крайща отъ свирѣпийтъ елинизъмъ) да провидятъ бѣлаго Бога, като схвърлятъ отъ себе смъртоносното за народността си Фанариотско мръвило“ (п. доп. отъ Солунъ, тукъ, стр. 112. заб. 153).

¹⁵⁸) Съобщение на Вело Негревъ у Ивановъ, п. сб., стр. 191. Негревъ погрѣшно посочва, че на 25 юний билъ отворенъ параклисътъ.

¹⁵⁹) Д. Паунчевъ публично похвалява за това Акифъ паша (доп. отъ 7.VIII. 1873 г. на охридско наречие, смѣсено съ книжовни форми, въ притурка на в. „Право“, 1873 г., бр. 23, стр. 2; срв. Шоповъ, п. стр.). — Споредъ Стоиловъ, гърцитѣ до толкова се възбудили, че изпратениятъ отъ тѣхъ архимандритъ е взелъ отъ бълг. параклисъ свещенитѣ сждове и одежди, които попъ Петъръ билъ дигналъ отъ църквата „Св. Мина“, но българитѣ сж купили нови (п. стр.). Срв. тукъ, с. стр., заб. 153.

¹⁶⁰) П. доп. тукъ, с. стр., заб. 159.

¹⁶¹) „Сполай му Богу — викали тѣ, споредъ Паунчевъ —, оти дочекаме и въ градотъ ни да се църкуваме на народна Църквж. Да живѣе Нашиотъ Царъ и Господаръ Султанъ Абдулъ Азисъ, да живѣе, оти ни даде и намъ правото, както и на вситѣ народности“.

¹⁶²) С. дописка.

¹⁶³) П. Урумовъ е подарилъ 3³/₄ л. т. за полиелей, А. Корабаръ отъ Велесъ — 2 л. т., шивашкиятъ еснафъ въ Солунъ — 6 л. т. за свѣщници.

¹⁶⁴) Явна благодарностъ отъ 31.VII. 1873 г., подписана за настоятелство на д-вото отъ А. (=Н?) Стояновъ (притурка на в. „Право“, 1873 г., бр. 24, стр. 4).

¹⁶⁵) Презъ августъ 1873 г. бълг. енория въ Солунъ се състояла отъ 80 кжши (Стоиловъ, п. стр.)

¹⁶⁶) Автобиография на архим. Иона Маджаровъ, Училищенъ прегледъ, г. XXVI, кн. 1, стр. 91—92.

¹⁶⁷) На 1.IX. 1873 г. попъ Петъръ е ръсѣлъ българскитѣ дюкяни, а попъ Иванъ Маджаровъ — бълг. кжши. Въ много домове женитѣ гъркини

или гъркоманки студено сж приемали свещеника, а отъ нѣкжде сж го изпждали. Гърчета сж вървѣли следъ него съ викове и дудукане (с. сп., стр. 92; срв. Стоиловъ, п. стр.).

¹⁶³⁾ Учил. прегледъ, п. стр.

¹⁶⁹⁾ С. стр.

¹⁷⁰⁾ П. доп. на Паунчевъ. Сжшо и другъ очевидецъ потвърждава, че параклисътъ „въ всѣки празникъ са пълни отъ множество не побирвани и въ двора Българи“ (в. „Право“, 3.VIII. 1873 г., бр. 21, стр. 2—3, ст. „Изъ пжтнитѣ ми впечатлѣнія“). И, споредъ учителката Станислава, попъ Петъръ съ сладкопойния си гласъ и съ красноречието си е привлѣкълъ народа, който зарѣзалъ грѣцкитѣ църкви, дори първенцитѣ съ женитѣ си взели да посещаватъ и българската църква (п. сп., стр. 142). Срв. Стоиловъ, п. стр.

¹⁷¹⁾ „И за това — пише Паунчевъ въ посочената дописка — имаме надѣждъ на родолюбивитѣ Наши братія Българи, които требитѣ да хвърлятъ вниманіе конъ това свято дѣло“. Сжшо и авторътъ на ст. „Изъ пжтнитѣ ми впечатлѣнія“ изтъква, че солунското параклисче не може да задоволи солунското българско население и затова трѣбва да се издигне скромна, но голѣмичка църква, защото великолепниятъ храмъ-памятникъ на св. Солунски брата не може да се построи скоро, ако и да се върва, че богатитѣ българи-родолюбци и всички слав. патриоти ще поднесатъ лептата си за тая целъ (п. в., стр. 3). Позивитѣ за солунската църква сж имали отгласъ чакъ въ Бесарабия. Революционнитѣ дейци въ Болградъ сж гледали да използватъ тоя случай, за да събератъ пари за освободителното движение. „Тие дни — пише Г. Пановъ презъ ноемврий 1874 г. на Панаѳотъ Хитовъ — направихме нѣколко листи и ги разпрѣснахме по дугените, че ушка сжбираме за черковата Кирилъ и Методие въ Солунъ (лафъ олсунъ) и вече сме сжбрале нѣщо си. Предположиле сме си да играемъ и театро за сжщата цѣль“ (Архивъ на възраждането, т. I, подъ редакцията на Д. Страшимировъ, София 1908 г., стр. 447, № 2).

¹⁷²⁾ Екзарх. прот. кн. на Св. Синодъ отъ 1872 г., 94 засед. 11 юлий 1873 г., стр. 211, писмо на Солунската община отъ 3 с. м.

¹⁷³⁾ Св. Синодъ е решилъ да имъ се изпратятъ два антиминосъ (п. заседание).

¹⁷⁴⁾ П. екзарх. прот. кн., 114 засед. отъ 20.IX. 1873 г., стр. 248, писмо, на попетъ Петра отъ 11 с. м.

¹⁷⁵⁾ Презъ юлий 1873 г. единъ пжтникъ заедно съ о. Агапня (струмишки учителъ) е посетилъ бълг. параклисъ въ Солунъ и тукъ сж намѣрили о. Петра потъналъ въ прахъ между дюлгеритѣ, които сж правили „сиромашкѣтъ Българ. Църквицѣ“. (сол. дописка отъ 22.VII. 1873 г., в. „Право“, 10.VIII. 1873 г., бр. 22, стр. 3).

¹⁷⁶⁾ Кандиларовъ, като говори за училищата презъ 1874 г., казва, че бълг. църква (до 20 юний параклисъ) била открита съ пристояването на бр. Паунчеви и Шумкови, Насте Стояновъ Андрей Илиевъ, Йосифъ Якововъ, Ичо Кехая, Герасимовъ, майсторъ Иванъ и нѣкои дебрани, съ съдействието на попъ Петра и др. (п. съч., стр. 9). Не посочва, откъде е взелъ тѣзи имена. Докожото може да се схване отъ неговото изложение, той погрѣшно пред-

ставя, че параклисътъ билъ откритъ въ 1869 г. (стр. 8) и на 20 юний 1874 г. (или 1873 г.?) билъ превърнатъ въ църква.

¹⁷⁷⁾ Срв. тукъ, гл. VII.

¹⁷⁸⁾ Въ всѣко солунско село безъ изключение — обяснява Салганджиевъ — съ време е имало гръцки училища, поради което сол. българинъ (гражданинъ и селянинъ), като се учимъ малко, макаръ и на чуждъ езикъ, „добылъ е практичностъ, и той ся наслаждава до една степенъ отъ плодовѣтъ на нравственостътаж“. Обаче сѣрскиятъ българинъ, отъ старо време заселенъ въ Сѣръ, е станалъ чистъ гръкъ, а оня, който се преселилъ изъ околнитѣ села преди 10—15 години, не е видѣлъ училище въ напустнатото си село и затова „не е искалъ да знае и отъ онова що е заварилъ въ новото си мѣсто“. „И отъ това Сѣрскиятъ българинъ сѣди при Солунскитъ като робъ при свободенъ“ (доп. въ в. „Право“. 1.VI. 1873 г., бр. 12, стр. 3—4).

¹⁷⁹⁾ С. дописка.

¹⁸⁰⁾ Екзарх. прот. кн. на Св. Синодъ отъ 1872 г., 128 засед. отъ 13.XI. 1873 г., стр. 274.

¹⁸¹⁾ С. екзарх. кн., 114 засед. отъ 20. IX. 1873 г., стр. 248, негово писмо отъ 11 с. м.; III прот. на екзарх. писма за 1873—1874 г., стр. 397, писмо отъ 21.IX. 1873 г.; стр. 401—402 (въ отговоръ на писмото му отъ 1.X. 1873: искането му ще бжде удовлетворено, но нѣмало по кого да му се изпрати миро; ше му се изпратятъ кръщелни и вѣнчални свидетелства)

¹⁸²⁾ Евидже-вард. с. Дамянъ (п. писмо на попъ Петра и п. I екзарх. писмо въ забел. 181), Богородица (вѣроятно, гевгелийско), (екзарх. прот. кн. на Св. Синодъ отъ 1872 г., 94 засед. отъ 11 юний 1873 г., стр. 211, п. Петрово писмо отъ 5 с. м),

¹⁸³⁾ Пжтникътъ, който го посетилъ (срв. тукъ, стр. 114, заб. 175), го похвалява, че е служилъ старателно и поучавалъ паството си (с. дописка).

¹⁸⁴⁾ III прот. на екзарх. писма за 1873—1874 г., стр. 410, № 367 отъ 16. XI. 1873 г.

¹⁸⁵⁾ Той исказва на попъ Петра своето „велико душевно удоволствие“ (с. кн., стр. 416, № 392 отъ 7. XII. 1873 год., въ отговоръ на п. Петрово писмо отъ 27.XI. с. г.)

¹⁸⁶⁾ Екз. прот. кн. на Св. Синодъ отъ 1872, 114 засед. отъ 20.IX. 1873 г., стр. 248—249, писмо отъ Буботиновъ отъ 11.IX. 1873 г.; II екзарх. вход. кн., № 863 отъ с. г. (въ ркп. погрѣшно 1874 г.).

¹⁸⁷⁾ III прот. на екзарх. писма за 1873—1874 г., стр. 397, № 299 отъ 21.IX. 1873 г. По решение на Св. Синодъ, екзархътъ трѣбвало да благодари на Акифъ паша за разположеннето, което е показалъ къмъ българитъ и въ Русе, и въ Солунъ, и да го помолитъ, истилиямитъ въ епархиитъ да станатъ безъ злоупотреби (п. 114 засед.).

¹⁸⁸⁾ II екзарх. вход. кн., № 970 отъ 16. X. 1873 г. (въ ркп. погрѣшно 1874 г.), писмо на Буботиновъ.

¹⁸⁹⁾ Срв. екзарх. прот. кн. на Св. Синодъ отъ 1872 г., 122 засед. отъ 27.X. 1873 г., стр. 265.

¹⁹⁰⁾ С. кн., 128 засед. отъ 13.XI. 1873 г., стр. 274, писмо на попъ Петъръ Димитровъ, който казва, че никой отъ членовѣтъ на общи-

ната не е искал да го придружи при посещението и затова той е посетил валията съ други двама българи П. Шумковъ и Н. Паунчевъ.

¹⁹¹⁾ Вж. III прот. на екзарх. писма за 1873—1874 г., стр. 401, № 336 отъ 19.X. 1873 г. Екзархътъ е писалъ на велешкия митрополитъ Дамаскинъ, че е молилъ валията да има о. Петра „като прѣдставителъ на българитѣ, прѣзъ когото да се отнасятъ до него за своитѣ нужди“ (с. прот., стр. 407, № 353, 2.XI, 1873 г.).

¹⁹²⁾ Екз. прот. кн. на Св. Синодъ отъ 1872 г., 138 засед. отъ 20.XII. 1873 г., стр. 307, писмо на попъ Петъръ Димитровъ отъ 11.XII. 1873 г. И архимандритъ Иона Маджаровъ казва, че Митхадъ паша много е помагалъ на българитѣ въ Солунъ като по-слаби отъ гърцитѣ. Той дори се съгласилъ да се раздѣли църковната каса въ Воденъ между българитѣ и гъркоманитѣ (Автобиогр., п. сп., стр. 93). Въ едно писмо отъ 16.XI. 1873 г. до Екзархията, С. К. Салганджиевъ съобщава, че гърцитѣ много се зарадвали отъ вестъта за идването на Митхадъ паша въ Солунъ. Тѣ казвали, че той идвалъ да накаже „българиститѣ“. Обаче сѣрскиятъ мутесарифинъ се върналъ отъ Солунъ „нѣкакъ съ друго понасяние съ българитѣ“.

¹⁹³⁾ Екз. прот. кн. на Св. Синодъ отъ 1872 г., 139 засед. отъ 3.I. 1874 г., стр. 309, писмо на попъ Петъръ Димитровъ отъ 18.XII. 1873 г.; II екз. вход. кн., № 1205 отъ с. д.

¹⁹⁴⁾ Срв. Г. Кандиларовъ, п. съч., стр. 10.

¹⁹⁵⁾ Вж. тукъ, стр. 118.

¹⁹⁶⁾ По предписание на екзарха (екз. прот. кн. на Св. Синодъ отъ 1872 г., 122 засед. отъ 27.X. 1873 г., стр. 265; III прот. на екз. писма за 1873—1874 г., стр. 407, № 353 отъ 2.XI. 1873 г.) Срв. К. Сегашното и недавнашното минжло на гр. Велесъ, Период. сп., кн. 40, Сръдецъ 1892 г., стр. 594. Тукъ погрѣшно се представя, че къмъ Великденъ 1873 г. солунски валия билъ Митхадъ паша. Дамаскинъ, наистина, е ходатайствувалъ предъ Митхадъ паша да му позволи да посети Струмица, но при сегашното си идване въ Солунъ (вж. екз. прот. кн. на Св. Синодъ отъ 1872 г., 132 засед. отъ 24.XI. 1873 г., стр. 284, писмо на митрополита Дамаскина отъ Солунъ отъ 8.XI. 1873 г.).

¹⁹⁷⁾ П. екз. кн., 134 засед. на Св. Синодъ отъ 4.XII. 1873 г., стр. 293, писмо на п. Петъръ Димитровъ отъ 27.XI. с. г.

¹⁹⁸⁾ Св. Синодъ е решилъ, митрополитъ Дамаскинъ да служи въ солунския параклисъ безъ да се разгласява, за да не направѣли гърцитѣ смущения (с. екз. кн., 122 засед. отъ 27.X. 1873 г., стр. 265). Въ сѣщия смисълъ екзархътъ е предписалъ на попъ Петъръ Димитровъ (III прот. на екз. писма за 1873—74 г., стр. 408, № 355 отъ 2.XI. 1873 г.).

¹⁹⁹⁾ П. екз. кн. на Св. Синодъ, 132 засед. отъ 24.XI. 1873 г., стр. 284, писмо на митр. Дамаскина отъ 8 с. м.

²⁰⁰⁾ С. кн., 128 засед. на Св. Синодъ отъ 13.XI. 1873 г., стр. 274; екз. изх. кн. за 1870—1879 г., № 367 отъ 16.XI. 1873 г. и № 392 отъ 7.XII. с. г.; III прот. на екзарх. писма за 1873—1874 г., стр. 416, № 392 отъ 7.XII. 1873 г.

VI.

ДЕИНОСТЪ НА СОЛУНСКАТА ОБЩИНА ДО БЕРЛИНСКИЯ КОНГРЕСЪ.

Презъ 1873 г. Солунската епархия била една отъ ония български епархии, които още сж нѣмали условията на 10. членъ отъ султанския ферманъ за учредяването на Екзархията. Затова екзархъ Антимъ билъ на мнение да не се иска приложението на тоя членъ за такива епархии, а да се изпратятъ владици въ 2—3 „събудени“ епархии, съ което ще се раздвижатъ и останалитѣ¹⁾. При все това той се стремилъ да направи отъ Солунската община единъ свой, влиятеленъ предъ турската власть, централенъ органъ за Македония, особено за Солунския виляетъ, за постигане на което е благоприятствувала политиката на Митхадъ паша. Ето защо той е молилъ валията²⁾ да признава попъ Петра като представител на българитѣ отъ виляета и внушилъ на нѣкои български общини да правятъ сжщото³⁾. Като задължилъ попъ Петра да му известява за работитѣ въ близкитѣ мѣста (Воденъ и др.)⁴⁾, екзархъ Антимъ му напомнялъ да съзнава всичката важность на своя постъ — „прѣдставителъ на тамошното Българско население“ и неговъ посрѣдникъ⁵⁾. За да може добре да изпълнява тая си мисия, той трѣбвало да спечели благоволенieto на валията съ своето благоразумие и достойно държание, освенъ това по-често да си намиралъ работа и да ходѣлъ при него, понеже Митхадъ паша, „обича да му ходятъ по често и прѣдставляватъ работитѣ по добрѣ за да може да зима дѣйствиелнитѣ мѣрки на злоупотрѣбленията, на които е страшенъ гонителъ“⁶⁾. Все за да издигне Солунската община предъ очитѣ на валията, екзархъ Антимъ е възлагалъ на нейния председателъ попъ Петъръ поржчения досежно други епархии⁷⁾. Съ сжщата цель той е предписалъ на велешко-струмишкия митрополитъ Дамаскинъ, когато ще посети Солунъ, да служи въ солунския параклисъ, ако Солунската община го покани, а на последната е внушилъ да го помоли да извърши служба⁸⁾.

Презъ есента на 1873 г. се готвѣло споразумение между нѣкои цариградски български дейци съ Патриархията при условие да се даде на Екзархията „само твърдѣ незначителна часть“ отъ смѣсенитѣ епархии⁹⁾. Може би, въ връзка съ това

движение, Св. Синодъ е взелъ решение да изпрати иером. Теодосия, чредникъ при бълг. храмъ „Св. Стефанъ“ въ Цариградъ, да посети Солунъ, Съръ и Воденъ, за да даде нужнитъ съвети на тамошнитъ български общини¹⁰). Съзнавайки, че такава спогодба съ Патриаршията би хвърлила македонскитъ българи въ отчаяние и въ мрежитъ на католишката и протестантската пропаганда¹¹), екзархъ Антимъ искалъ да се взематъ решителни мърки за нейното осуеотяване. Затова той предложилъ на Св. Синодъ да се изпрати въ Одринъ смоленскитъ епископъ Нилъ, тогава предстоятелъ на бълг. храмъ въ Цариградъ¹²), но въпросътъ се отложилъ за друго заседание. На 7. XI. 1873 г. Св. Синодъ е взелъ решение, епископъ Нилъ да отиде въ Солунъ, тъй като билъ приятелъ съ новия валия Митхадъ паша, а скопскитъ митрополитъ Доротея — въ Одринъ, за да се заематъ по тоя начинъ двата главни центрове на смѣсенитъ епархии въ Тракия и Македония и тѣхнитъ български църковни общини да придобиятъ ржководно значение въ съответната областъ. Понеже В. Порта не щѣла да позволи това, Св. Синодъ е решилъ да изпрати реченитъ владици безъ нейно знание и позволение, а само съ едно препоръчително писмо до солунския и одринския валии съ съдържание: тия владици отиватъ по служебна работа въ екзархийския епархии — Нилъ въ Велешката, а Доротея въ Пловдивската —, и валиитъ се умоляватъ да имъ позволяватъ да минаватъ презъ Солунъ и Одринъ и да се побавятъ тамъ известно време, за да удовлетворятъ нѣкои религиозни нужди на тамошнитъ християни, които отдавна сж се отказали отъ Царигр. патриаршия и признаватъ Бълг. екзархия. Доротея трѣбвало да трѣгне на 8 ноемврий, а Нилъ — на другия день¹³). Екзархъ Антимъ е предписалъ на солунския председателъ попъ Петъръ да съдействува на еп. Нила, за да изпълни своята мисия въ Солунъ¹⁴). Епископъ Нилъ билъ посрѣщнатъ радушно отъ българското население¹⁵). По увѣрението на екзархийския протосингелъ Иосифъ (сетне бълг. екзархъ), изпращането на български владици въ Одринъ и Солунъ изобщо се посрѣщало съ радость и се смѣтало отъ умнитъ българи „като втора-богоявленска служба за решението на 10. членъ и за отблъсването на руската политика“, която се стараела да се спогодятъ Екзархията и Патриаршията въ ущърбъ на речения членъ отъ фермана¹⁶): Епископъ Нилъ е служилъ въ солунския български параклисъ, което е подигнало народния духъ¹⁷). Екзархията му изпратила и миро за македонскитъ епархии¹⁸). Ходилъ е въ Кукушъ¹⁹), гдето ще да е стоялъ доста време²⁰). Поканенъ билъ и отъ воденци да посети града имъ. Солунскитъ българи, въ съгласие съ еднородцитъ си отъ други градове, сж заявили решително, че не приематъ никаква спогодба между Екзархията и Патриаршията вънъ отъ фермана²¹) (сир. чл. 10). Когато се чуло (презъ декемврий 1873 г.),

че Екзархията щѣла да отзове еп. Нила, Солунската и други общини силно се обезпокоили. Носѣли се пакъ слухове за спогодба между Екзархията и Патриаршяята. Съ нѣколко телеграми, отъ името на нѣколко македонски общини, попъ Петъръ Димитровъ е искалъ разяснение отъ Екзархията, която съ писмо отъ 21. XII. 1873 г. му отговорила да успокои тия общини, че епископъ Нилъ е извиканъ назадъ не поради нѣкаква спогодба между нея и Патриаршяята — нѣма нито преговори „ни даже никакви сношенія“ —, а защото бѣ изпратенъ временно²²⁾ и „свършилъ миссиѣтж“ си и защото правителството заповѣдва да се върне въ Цариградъ²³⁾. Шестъ южно-македонски общини сж изпратили отъ Солунъ молба до Екзархията да издействува отъ В. Порта, за да остане еп. Нилъ въ Солунъ, като сж заплашвали, че въ противенъ случай тѣ сж готови да промѣнятъ вѣрата си²⁴⁾ (да приематъ унията). Следъ нѣколко дни тѣ сж искали съ телеграма отъ Екзархията да имъ отговори ясно: приема ли тя спогодба съ Патриаршяята? Екзархията е повторила увѣрението си, дадено порано на попъ Петра Димитровъ²⁵⁾. По-сетне отдѣлно Солунската община съ телеграма е молила Екзархията да издействува позволение, еп. Нилъ да излѣзе по обиколка изъ македонскитѣ епархии, защото въ противенъ случай българитѣ ще постѣпятъ тѣй, както сж заявили по-рано²⁶⁾. Екзархията е молила В. Порта да не я принуждава да вдигне еп. Нила отъ Солунъ, но ѝ било отказано²⁷⁾. Въ началото на януарий 1874 г. тя е предписала (изглежда, наново) на еп. Нила непременно по-скоро да се върне въ Цариградъ, като увѣри населението, че нѣма никаква спогодба съ Патриаршяята²⁸⁾. Тя е увещавала и попъ Петра Димитровъ да действува въ сжщия смисълъ²⁹⁾. Обаче еп. Нилъ, опирайки се на народа, не се върналъ³⁰⁾. Той е започналъ да се срѣща съ униятски дейци³¹⁾. Освенъ това въ Солунъ се говорѣло, че представители на шестъ македонски общини се отнесли къмъ протестантитѣ³²⁾. Въ Екзархията се получило обвинение отъ Солунската община, че нейниятъ председател попъ Петъръ Димитровъ, „своеволието на когото надминува прѣдѣлитѣ“, заедно съ представители отъ Кукушъ и Малешево, е молѣлъ протестантитѣ „да приематъ Македоніѣ въ религіозно общеніе и подъ своето духовно покровителство“³³⁾. Солунската община е осъдила тази тѣхна постѣпка, наричайки ги безразсѣдни, „които искатъ да си играѣтъ съ народътъ“. Тя е заявила, че, ако се вдигне епископъ Нилъ отъ Солунъ, тамошнитѣ българи сж решили да тѣрпятъ, но да не последватъ тѣхната постѣпка, понеже сж увѣрени, че Екзархията е направила всичко нужно и възможно, за да остане еп. Нилъ³⁴⁾. Съ писмо отъ 27. I. 1874 г. тя, въ новия си съставъ, е молила Екзархията — отъ името на бъл. население въ Солунската, Кукушката и Воденската епархии — да съедини тия епархии въ една и да постави за

неинъ архипастиръ епископа Нила, който презъ време на пребиванието си въ Солунъ е спечелилъ любовта на населението. Тая молба е поставила Екзархията въ недоумение, защото тя е имала сведения, че еп. Нилъ вече е влѣзълъ въ връзка съ униятския епископъ въ Одринъ наскоро преди датата на това писмо, та Солунската община не е могла да не знае за неговата постѣпка³⁵). Епископа Нила сж по сле д ва ли и представителитѣ на шестѣтѣ македонски общини, следъ като протестантитѣ сж отказали да ги приематъ. Тѣ оправдавали постѣпката си съ това, че Екзархията щѣла да ги остави на Гръцката патриаршия противъ волята имъ и султанския ферманъ³⁶). Нѣкои отъ тѣхъ сж поканили Мелнишката, Драмската, Неврокопската и Поройската общини да изпрататъ представители въ Солунъ, за да обмислятъ общо, какъ да се освободятъ отъ Патриаршията, но тѣзи общини не сж ги послушали и сж изпратили въ Цариградъ х. Георги п. Ивановъ съ препорѣка отъ Драмската община да провѣри слуха за спогодба между Екзархията и Патриаршията³⁷). Св. Синодъ е решилъ да поиска разяснения отъ Солунската община за нейното искане и да ѝ се пише да уволни попъ Петра Димитровъ отъ председателската длѣжностъ, понеже, споредъ сведенията на Екзархията, и той билъ приелъ унията, дори билъ единъ отъ първитѣ дейци на това движение. Синодниятъ членъ, охридскиятъ митрополитъ Натанаилъ, се задѣлжилъ да пише на о. Аверкия Зографски въ Солунъ, за да дава сведения за унията въ тоя градъ и Македония изобщо³⁸). Съ писмо отъ 1. II. 1874 г. Екзархията е поканила Солунската община да направи всичко възможно, за да отклони представителитѣ на 6-тѣ македонски общини отъ опасния пѣтъ, защото, както много пѣти е явила чрезъ попъ Петра Димитровъ, слуховѣтѣ за спогодба съ Патриаршията сж съвсемъ лѣжливи и, ако народѣтъ въ Македония се раздѣли на унияти и православни, той не ще има условията на 10. членъ отъ фермана и съ това обединението на народа ще бѣде твърде мѣчно, дори невъзможно³⁹). Въ сѣщия смисълъ тя е писала и на самитѣ представители на тия общини, като имъ обяснила причината за отзоваването на еп. Нила и ги укорила, че съ своята постѣпка тѣ срамятъ народа си предъ християнския свѣтъ и го раздвояватъ⁴⁰). Солунската община обаче изгѣквала на Екзархията, че за да може да се спре униятското движение, необходими сж екзархийски владци, защото това движение е следствие отъ отстранението на епископа Нила⁴¹). Отъ Солунъ съ писмо отъ 19. II. 1874 г. сж убеждавали въ сѣщото и охридския митрополитъ Натанаилъ, който тогава още е билъ въ Цариградъ. Екзархъ Антимъ лично е ходатайствувалъ предъ министра на външнитѣ работи, но той му отговорилъ, че позволява да се изпрататъ свещеници, а не и владци, защото гърцитѣ „ще ся развѣкатъ“⁴²). Екзархийскиятъ смѣсенъ съветъ е задѣлжилъ екзарха пакъ да отиде въ В. Порта по тоя въпросъ, заедно

съ членоветъ на съвета Иларионъ Търновски, Панаретъ Пловдивски, х. Ив. х. Пенчовичъ и д-ръ Ст. Чомаковъ⁴³), но В. Порта не е отстъпвала отъ своето решение. Въ това време нѣкои солунци, заедно съ лица отъ други мѣста, сж продължавали да прѣскаатъ слухове изъ цѣла Македония, че Екзархията се спогодила съ Патриаршията, като ѝ предала смѣсенитѣ епархии, и сж съветвали населението да промѣни бащината си вѣра, както тѣ сж направили по вина на Екзархията. Такова агитационно писмо, подписано отъ трима солунци, е получила Воденската община⁴⁴), и единъ нейнъ приятелъ е заловилъ позивъ съ сжщото съдържание, изпратенъ отъ Цариградъ до македонскитѣ представители въ Солунъ⁴⁵). Последнитѣ, съгласно съ тоя позивъ, не сж пускали противоуниятски български вестници въ вѣтрешността.⁴⁶) При все това Солунската община е останала вѣрна на Екзархията и е представлявала единъ бентъ срещу униятското движение въ Македония⁴⁷), гдето изобщо то не е взело такива размѣри, въ каквито униятскитѣ агенти умишлено сж го представяли⁴⁸). Въ края на 1874 г. въ Солунъ се явилъ униятскиятъ епископъ Рафаилъ, снабденъ съ ираде, за да спечели българитѣ въ Солунско (Вардарска каза), но не се бавилъ много,⁴⁹) очевидно, понеже не е намѣрилъ добра почва. Солунци сж вѣрвали въ мощъта на Екзархията, макаръ че между кукушани се ширѣло убеждението, че поради негодността на своитѣ управители, тя „не е въ състояние своитѣ рани да излѣкува, а колко повече тѣхнитѣ болки“.⁵⁰) Съратници на Солунската община въ това отношение сж били Аверкий Зографски⁵¹), солунскиятъ учителъ Буботиновъ⁵²), Георгий Динковъ⁵³), а, вѣроятно, и П. Р. Славейковъ, който презъ това време отишелъ въ Солунъ.⁵⁴)

Попъ Петъръ Димитровъ, когото Екзархията е мислѣла за униятъ⁵⁵), въ действителность не е последвалъ еп. Нила. Съ писмо отъ 19. II. 1874 г. той е съобщилъ на Екзархията, че слуховетѣ за неговото вѣроотстъпничество сж клевета, пустната отъ неприятелитѣ му — Буботиновата партия⁵⁶), и че подписитѣ му въ прошениято до униятския епископъ (Рафаилъ) сж фалшиви. Затова той е молилъ Екзарха и Св. Синодъ „да го иматъ подъ своето покровителство“, както преди, защото въ противенъ случай той ще напустне българския параклисъ въ Солунъ и ще потърси на друго мѣсто по-добра прехрана, но безъ да престане да работи за народа. Въ Св. Синодъ, по нѣмане на ясни сведения, се явили разногласия по поводъ на това негово заявление. Екзархъ Антимъ е твърдѣлъ, че попъ Петъръ не казва истината⁵⁷), защото Екзархията много пжти му е писала и телеграфирала, но той не ѝ отговарялъ. Сжщо и Евстатий Пелагонийски е подозиралъ въ молбата на попъ Петра хитростъ: да привлѣче повече население къмъ себе си, като ще казва, че

работи съ съгласието на Екзархията. Затова той е предлагал да не му се отговаря на заявлението. Обаче в арнено-преславският митрополитъ Симеонъ, несъгласенъ съ мнението на Евстатия Пелагонийски, е доказвалъ, че трѣбва да се отговори на заявителя, защото той не се е отказалъ официално („званично“) отъ Екзархията, а и да се отказалъ, неговата просба показва, че той се кае. Панаретъ Пловдивски пъкъ напротивъ е смѣталъ, че споменатиятъ попъ Петъръ „публично“ се отрекълъ отъ Екзархията и се отнесълъ до униятския епископъ и затова той трѣбва да се разкае публично (въ вестниците). Обаче митр. Симеонъ е изтъкналъ, че дори попъ Петъръ да се е отрекълъ публично, пакъ не трѣбва да се иска отъ него публично разкаяние, особено чрезъ вестниците: ако нѣкой иновѣрецъ иска да приеме православието, той не е длъженъ да даде публично покаяние, но се обръща къмъ духовното началство, както е постъпилъ самъ попъ Петъръ. Сѣщото мнение е сподѣлялъ и Иларионъ Търновски. Най-после Евстатий Пелагонийски е склонилъ да му се отговори, но не официално отъ Св. Синодъ, дори не частно отъ екзарха, както предложилъ последниятъ, а отъ екзархийския протосингелъ. Св. Синодъ е приелъ това предложение съ забележката на екзарха, че може и самъ да пише на просителя, следъ като вземе точни сведения отъ П. Р. Славейковъ, който щѣлъ да се върне тия дни⁵⁸).

Възстановилъ довѣрието на Екзархията⁵⁹), попъ Петъръ Димитровъ е продължилъ своята църковно-обществена дейностъ съ предишната си ревностъ. Екзархията го наградила съ офикията „икономъ“ и настоявала предъ Солунската община да му увеличи заплатата, понеже, както самъ попъ Петъръ заявилъ съ молба отъ 18.VI. 1874 г., тя била недостатъчна (2¹/₂ л. т. месечно) и той се виждалъ принуденъ да напустне тая служба⁶⁰). Срещу това Екзархията щѣла да увеличи пособieto, което се пращало за училището въ Солунъ⁶¹). Обаче общината не е могла да му плати повече, както обяснилъ Петъръ Шумковъ⁶²) на Екзарх. смѣсенъ съветъ, защото отъ 500—600 български кѣщи въ Солунъ само около 250 сж признавали Екзархията и приходитѣ отъ тѣхъ едвамъ сж стигали за поддържане на параклиса съ двамата ѣ свещеници⁶³). Затова презъ мартъ 1875 г. Екзархията е решила да му се плаща отъ касата за беднитѣ училища по три лири месечно като „на прѣдседателъ на Солунскж тж община“⁶⁴.

Сега въ дейността на попъ Петъръ Димитровъ се съзиратъ две цели: 1) да се издигне престижътъ на Солунската община, та да бжде, наистина, централна въ Солунския вилаетъ, както е искала Екзархията, и 2) да се засили българщината въ тая областъ. Първата цель най-добре би могла да се постигне, ако би имало въ Солунъ екзархийски владика⁶⁵). Поради това презъ пролѣтта на 1874 г. се подписвалъ ма х-

заръ отъ цѣлата Солунска епархия за български архиерей⁶⁶). Обаче турската власт не само не е позволявала на солунскитѣ българи да иматъ свой владика, а почнала и да прави прѣчки на тѣхната община. Новиятъ солунски валия (Омеръ паша)⁶⁷, не е признавалъ попъ Петра Димитровъ за рухани векили (= екзархийски намѣстникъ) въ Солунъ само въз основа на екзаршеското препоръчителіо писмо, а искалъ заповѣдь отъ В. Порта⁶⁸). Освенъ това, вследствие на единъ такриръ отъ солунския митрополитъ до валията, попъ Петъръ Димитровъ билъ виканъ въ вилаетското управление⁶⁹) и питанъ, какъ е посмѣлъ, безъ съгласието на митрополита, да отвори български параклисъ и да служи въ него. Попъ Петъръ е отговорилъ, че той и българското население отъ нѣколко години не признаватъ гръцкия митрополитъ и че параклисътъ билъ отворенъ преди 2—3 години(?) съ съгласието на тогавашния валия, а отъ тогава до сега никой отъ неговитѣ приемници не е искалъ да го затвори⁷⁰). За тоя отговоръ екзархъ Антимъ е похвалилъ солунскитѣ общинари и ги насърдилъ никакъ да не се боятъ отъ интригитѣ на гръцкия митрополитъ⁷¹). Валията не се решилъ да затвори българския параклисъ, защото, както и Екзархията е схващала, това би значело да накара насила българитѣ да се подчинятъ на гръцкия владика⁷²); но юридическото положение на председателя на Солунската община е оставало неуредено. Въпрѣки настойчивитѣ молби на Солунската община, попъ Петра и нѣкои солунски първенци⁷³), Екзархията е отлагала да направи сериозни постѣпки предъ В. Порта, понеже въ този моментъ за нея най-важенъ е билъ въпросътъ за съставяне комисия за истиями (допитване) въ македонскитѣ епархии (съгласно съ чл. 10 отъ фермана) и е смѣтала, че подигането на солунския въпросъ може „да побърка“ на първия⁷⁴), отъ решението на който е зависѣло и решението на всичкитѣ второстепенни въпроси⁷⁵). При все това, съветвайки солунци да иматъ малко търпение, тя е внушавала на попъ Петра да се явява „прѣдъ Вилаетското началство по нуждытъ на Екзархийскитѣ Българи“⁷⁶), надѣвайки се, че по тоя начинъ валията най-после ще свикне да вижда въ него законенъ представителъ на екзархийското българско население. И попъ Петъръ, изглежда, е следвалъ тази тактика⁷⁷), до като най-после, пакъ по негово настояване, Екзархията е подала такриръ до В. Порта⁷⁸) и презъ септемврий 1875 г. е издействувала емирнаме за него до солунския валия⁷⁹). Обаче и следъ това нѣкои чиновници (напр. мектубчията) не сж го признавали за рухани векили, поради което Екзархийскиятъ смѣсенъ съветъ е решилъ, екзархътъ да пише на валията потрѣбното⁸⁰).

Насърдени отъ това държане на мѣстната турска власт, и гърцитѣ сж засилили своето противодействие. Въ Солунъ гърцизмътъ, подкрепянъ морално и материално

отъ свободнитѣ гърци, още е ималъ надмошие надъ българщината въ търговията, просвѣтата, църковния животъ, гражданското управление⁸¹). Солунскитѣ гърци сж успѣли да изхвърлятъ българския и еврейския езици отъ вилаетския в. „Солунъ“⁸²). Осуетявали опититѣ на българитѣ да имъ се позволи да иматъ единъ членъ въ вилаетския и даре ме д ж л и с и (административенъ съветъ при вилаетското управление)⁸³). Презъ 1874 г. гърцитѣ сж правѣли голѣми усилия, за да отстранятъ попъ Петра отъ Солунъ⁸⁴). Въ сжщата година тѣ се заканили да затворятъ българскитѣ училища въ Солунъ и да напакостватъ на учителкитѣ Недѣля Петкова и Станислава, защото първата е събирали по селата помощи за училищата. Заплашили и подписалитѣ нейното пълномощно⁸⁵). Дори Екзархията е внушила чрезъ попъ Петра на Недѣля Петкова да не ходи вече изъ Солунската област, за да не бжде заточена въ Азия⁸⁶). Солунскиятъ митрополитъ Йоакимъ (отъ 24.III. 1874 г.) отначало се показалъ миролюбивъ, но следъ малко взелъ да спѣва развитието на българщината особено въ селата, види се, за да насочи истияма въ полза на Патриаршията⁸⁷). Направенъ билъ опитъ да се затвори българскиятъ параклисъ въ Солунъ⁸⁸). Имало насилие да се превърнатъ въ грѣцки църквата и училището въ с. Негованъ, но селянитѣ сж изгонили грѣцкия свещеникъ, поради което тѣхниятъ коджабашия билъ затворенъ въ отдѣлението на тежкитѣ престѣпници (катиль-хапсаханеси). Поради оплакването на негованци, В. Порта телеграфически е заповѣдала на солунския валия да не имъ прѣчи⁸⁹). Гърцитѣ не сж допустнали българския учителъ Хр. Ст. Захариевъ отъ Т. Пазарджикъ, изпратенъ отъ Екзархията въ с. Киречъ-къой (близко до Солунъ⁹⁰). Съ прошение отъ 8. XI. 1874 г. жителитѣ на това село сж молѣли Екзархията да имъ издействува да си иматъ български учителъ и учителка. Екзархийскиятъ смѣсенъ съветъ е решилъ, екзархътъ, придруженъ отъ нѣкои отъ владицитѣ и съветницитѣ, да занесе въ В. Порта такриръ по искането на киречъ-къойци⁹¹). Обаче Министерството на изповѣданията е изненадало Екзархията съ своето предписание до нея да вдигне българскитѣ учители, които изпратила въ Солунската епархия⁹²). Екзархията е отказала да изпълни това нареждане⁹³), но учителътъ Хр. Захариевъ съ заявление отъ 7. II. 1875 г. ѝ съобщилъ, че не може да се върне въ Киречъ-къой и затова молилъ да бжде назначенъ на друго мѣсто⁹⁴).

При тия външни спънки Солунската община заедно съ своя председателъ се мжчала да подига духа на българското население. За да ималъ параклисътъ външенъ ефектъ, тя искала да постави тамъ камбана. По поводъ на нейното запитване, Екзархията ѝ внушила, че това може да направи, ако другитѣ солунски църкви иматъ камбани и съ позволение на валията⁹⁵). Изобщо, благодарение на грижитѣ на попъ

Петра, параклисътъ е успѣвалъ⁹⁶), въ праздници тамъ се събиралъ много народъ⁹⁷). По нареждане на общината, на 28 мартъ 1874 г. Велики четвъртъкъ, много народъ и ученици тържествено сж посрещнали на солунското пристанище пристигналитѣ отъ Цариградъ нови екзархийски митрополити Натанаилъ Охридски и Доротей Скопски, които, съпроводени отъ грамадно множество, сж отседнали въ дома на братя Паунчеви. Митр. Натанаилъ, както самъ съобщава, нарочно е останалъ въ Солунъ нѣколко дни, за да отпразднува Великденъ заедно съ българитѣ. „Ентусиазмътъ“ между тѣхъ е билъ „всеобщъ“ „всички“ сж ликували отъ „радостъ“. Следъ като на Велики петъкъ е посетилъ валията, комуто представилъ царския си беретъ, членовѣтъ на меджлиса и нѣкои познатни турци, митр. Натанаилъ билъ поканенъ отъ бълг. първенци и „църковно-училищнитѣ настоятели“ (= общината) да извърши литургия на Великденъ въ бълг. параклисъ. Вѣроятно, за да не предизвика протестъ отъ страна на солунския митрополитъ⁹⁸), Натанаилъ не е служилъ литургия, а, както на Велики петъкъ и Велика сбота, тѣй и на Великденъ е стоялъ на владишкия тронъ въ пълно архиерейско облѣкло и следъ литургията е държалъ назидателно поучение. Презъ тритѣ великденски дни той е посетилъ всички български кѣщи — богати и бедни, посочвани отъ лицата, които го придружавали. „Радостъ всеобща—разказва митр. Натанаилъ—и веселие неописуемо бѣше изпълнило всичкитѣ български и заможни и сиромашки кѣщи, едно по причина на празнуването на славното и спасителното Христово Воскресение, и друго за това, че Македония видѣ вечъ у себе си свой архипастиръ българинъ“. Нѣкои българи, по-рано отчаяни, сега сж повѣрвали въ успѣха на българското дѣло. Сжщо така тържествено солунскитѣ българи, сж изпратили митр. Натанаила за Охридъ, като попъ Петъръ и нѣкои отъ общинаритѣ (бр. Шумкови, бр. Паунчеви, Насте Стоановъ) сж го придружили съ файтони до едно село, около два часа далечъ отъ Солунъ, гдето излѣзло да го посрещне голѣмо и мало и му поднесли хлѣбъ и соль. Пжтътъ за Енидже-Вардаръ билъ препълненъ отъ народъ, дошгълъ отъ селата да види български владика и да получи благословение отъ него⁹⁹).

Поради голѣмото въодушевление, което това събитие възбудило у народа, Солунската община е поискала отъ Екзархията да ѝ изпрати въ Солунъ за празника Св. Кирилъ и Методий нѣкого отъ македонскитѣ владичи, обаче ѝ било отказано, защото това щѣло да побърка да се състави комисия за истилямитѣ въ смѣсенитѣ епархии и понеже всѣка епархия желае да има своя владика на тоя голѣмъ празникъ¹⁰⁰). При все това тоя день билъ отпразднуванъ много по-тържествено, отколкото по-рано, понеже прѣвъ пжтъ била извършена служба въ бълг. църква. Параклисътъ и

улицитѣ до нея сж били препълнени отъ народъ, който следъ църковния отпустъ е напълнилъ българското мъжко училище и улицата до него. Тукъ следъ водосвета сж били произнесени 2—3 речи, изпратени съ ржкоплѣскания, а ученичитѣ въ бѣла примѣна и ученичитѣ сж изпѣли пѣсни¹⁰¹).

Тоя родолюбивъ подемъ билъ увѣнчанъ на 20 май с. г. съ „основаването“¹⁰²) на ученолюбивото братство „Възрождение“, което доста е насърдило солунскитѣ българи. Избрано било настоятелство, записали се членове основатели и редовни, задължени първитѣ да внасятъ годишно отъ 300 гр. нагоре, а вторитѣ отъ 10 до 300 гр. Целта на дружеството била: 1) да спомага на училищата въ Солунъ и цѣлата Солунска епархия, гдето Македонската дружина не е могла да прави това; 2) да помага на бедни българи и бедни ученици и изобщо да разпространява просвѣта между народа въ областта¹⁰³). Въ сжщата година пловдивскиятъ книжаръ, Драганъ В. Манчовъ отворилъ въ Солунъ българска книжарница, управлявана отъ Алексей Димитровъ, „родолюбивъ и самопожертвувателенъ момъкъ“, който е полагалъ всички усилия да разпространи бълг. книга (предимно учебници) въ Македония¹⁰⁴). Хората отъ книжарницата сж поддържали връзки съ Горбановъ въ Цариградъ¹⁰⁵). Тѣ се грижели и за настаняване на български учители въ Солунъ (Н. Мановъ, Захариевъ)¹⁰⁶).

Народна придобивка сж били ханътъ, който билъ отворенъ въ Солунъ презъ лѣтото на 1873 г. отъ Мирчо „македонецъ“ подъ фирма „Българскомакедонскый ханъ“ въ къщата на хаджи Исмаилъ ефенди (ул. Малта Сокакж), и кафенето, държано въ сжщия ханъ отъ българина Георгий х. Архимандритовъ¹⁰⁷), който още по-рано се грижелъ за разпространение на български вестници.

Ако и да е имало вече въ Македония трима български митрополити, Солунската община пакъ е играела роля на посредница между Екзархията и вътрешнитѣ църковни общини. Екзархията е предписала на попъ Петра Димитровъ да ѝ пише подробно по църковнитѣ работи на македонското българско население¹⁰⁸); възлагала му да даде сведения за нѣкои общини¹⁰⁹); да действува предъ солунския валия за изпълняване на заповѣдитѣ на В. Порта относно екзархийски органи, църкви и училища¹¹⁰); да урежда училищни въпроси¹¹¹) и енории¹¹²); да улеснява пжтуването на ново-назначени служебни лица¹¹³); препращала чрезъ него миро¹¹⁴), антиминоси, кръщелни свидетелства, вули¹¹⁵), екземпляри отъ екзархийския уставъ¹¹⁶) и писма¹¹⁷). Изобщо тя го представяла предъ българското население въ вилета като неговъ главенъ духовенъ ржководител. Това особено личи отъ решението на Екзархийския смѣсенъ съветъ, Воденската община да намѣри друго лице, вм. дякона Акакия, за свой предсе-

датель, като предварително се споразумѣе съ икономъ попъ Петра въ Солунъ, за да го препоръча той съ таkirъ до виляетското началство за свой намѣстникъ въ Воденъ¹¹⁸).

Председателтъ на Солунската община не само усърдно, по силитѣ си, е изпълнявалъ подобни поръчения¹¹⁹), но и по свой починъ е работилъ за църковно-училищното дѣло въ други мѣста: поддържалъ въ народа възжеление за български владика¹²⁰), ходатайствувалъ предъ Екзархията за ржкополагане на свещеници¹²¹) и откриване на църкви¹²²), снабдявалъ съ богослужебни книги¹²³), поръчителствувалъ за нѣкои дейни селяни, за които и лежалъ въ солунския затворъ¹²⁴). Той и Солунската община сж ходатайствували за освобождението на българи, хвърлени въ солунския и др. затвори¹²⁵) (частно за освобождението на архимандрита Козма Пречистански отъ заточение въ Св. Гора¹²⁶). Подъ тѣхно влияние солунски български села сж отхвърляли гърцизма¹²⁷). Много грижи сж положили за съграждане на църква въ ениджевардарското село Дамьянъ, за което прѣчела мѣстната турска власт¹²⁸).

Цененъ сътрудникъ на Солунската община билъ и еромонахъ Аверкий Зографски¹²⁹), управителъ на зографския метохъ въ Солунъ. Той сжщо е служелъ за свръзка съ Екзархията¹³⁰). Той е следѣлъ внимателно движението на българщината въ Солунския виляетъ, давалъ е на Екзархията сведения за унияството¹³¹) и действията на гръцкитѣ владци¹³²), както и мнения за мѣркитѣ, необходими за успѣха на българското дѣло. Аверкий е настоявалъ да се издействува отъ турското правителство да има единъ българинъ членъ въ Солунския идаре-меджлиси и да се помогне на солунци да купятъ мѣсто за новъ параклисъ въ квартала Вардарска порта. Съ това щѣло да се насърдчи българското население да се отдѣли отъ Патриаршията и отъ унияството. Св. Синодъ разгледалъ първото му предложение и решилъ да се говори на министра на външнитѣ работи¹³³). Може би, подъ въздействие на иеромонахъ Аверкия и попъ Петра Димитровъ, българнътъ иеромонахъ Авраамий, таксидиотъ („протосингелъ“) на иерусалимския метохъ¹³⁴) за Солунската епархия, съ заявление отъ 15.I. 1874 г. се отказалъ отъ Гръцката патриаршия и отъ службата си и молилъ Екзархията да го приеме подъ свое „покровителство“ въ числото на солунското българско духовенство¹³⁵). Навѣрно, по внушение на Аверкия, Зографскиятъ манастиръ ималъ намѣрение да отвори въ Солунъ българска печатница¹³⁶) и изобщо подкрепялъ парично църковно-училищното дѣло¹³⁷).

Доброволно сж изпълнявали такава служба сжщо и солунскитѣ първенци Димитъръ Паунчевъ, Насте Стояновъ и Петъръ Шумковъ¹³⁸), както и учителитѣ Мих. Буботиновъ¹³⁹), Хр. Ст. Захариевъ¹⁴⁰), Недѣля Петкова¹⁴¹), Ив. Шумковъ¹⁴²). Частно Буботиновъ е взималъ такава живо

участие въ църковно-общественитѣ работи, че е станалъ водачъ на една отъ партиитѣ между солунскитѣ българи. Той е препоръчвалъ на Екзархията лица за една или друга църковна и обществена служба¹⁴³), грудилъ се за издаване на вилетския в. „Селяникъ“ и на български¹⁴⁴), влияелъ на Воденската община чрезъ връзкитѣ си съ видния воденски деецъ Гоговъ¹⁴⁵), „съ прѣдстояваніе-то“ му се отворило българско училище въ солунското село Баловча и изобщо много се дължело на „ревностнж-тж“ му дѣятелность, за да има въ Зарово, Гумендже и Богданци добре уредени български училища и да се запазятъ тѣзи селища „отъ Еллинско-то нашествіе“¹⁴⁶). Хр. Захариевъ пкъ е работилъ като противникъ на Буботиновъ и привърженикъ на попъ Петра Димитровъ¹⁴⁷). Той се грижелъ за назначаване на учители въ солунскитѣ села (напр. Дудулари¹⁴⁸). Недѣля Петкова, обикаляйки изъ Солунската областъ отъ ноемврий 1873 г. до къмъ май 1874 година, е подигала народностното съзнание на българското население и изпращала ученички въ солунското училище¹⁴⁹). Презъ 1874 г. тя е действувала въ Енидже-Вардаръ срещу унията¹⁵⁰). Тя и дъщеря ѝ Станислава се намирали въ връзка съ българскитѣ революционни дейци. Тѣ сж извезали възстанишко знаме (съ дата 8 май 1876 г.) за войводата Димитъръ Малешевски отъ Берово¹⁵¹). Станислава е написала бунтовно стихотворение съ което призовавала малешевци да възстанатъ¹⁵²).

Солунската община би постигнала по-голъми успѣхи, ако не се разяждала отъ ежби. Тя продължавала да бжде раздѣлена на два „стана“¹⁵³). По-рано билъ смѣтанъ Д. Паунчевъ за главенъ раздорникъ¹⁵⁴), сега пкъ — учителтъ Мих. К. Буботиновъ. Съ писмо отъ 30.XI. 1872 г. воденци сж заявили на Екзархията, че тѣ вече се съединили съ Полянската епархия, но не могатъ да се съединятъ „и съ Солунъ, понеже солунскій учитель сѣялъ раздори“¹⁵⁵). Св. Синодъ е искалъ, Гоговъ да разясни по-добре на Екзархията Буботиновата работа и да склони Воденската община да се съедини съ Солунъ¹⁵⁶). Попъ Петъръ Димитровъ се оплакалъ въ Екзархията, че по насъскване на Буботиновъ, Солунската община не е искала да има духовно лице за председателъ и не се явявала предъ солунския валия Митхатъ паша¹⁵⁷). Сжщиятъ съ писмо отъ 4.V. 1873 г. съветва Екзархията да отстрани учителя и учителката като раздорници, за да тръгнатъ солунскитѣ работи¹⁵⁸). Сжщо и солунскиятъ учитель Хр. Ст. Захариевъ, хвалейки попъ Петра Димитровъ за дейността му, е молилъ Екзархията да отстрани Буботиновъ отъ Солунъ, като неполезенъ за народа, защото е правѣлъ партия и поради това българскитѣ параклисъ не се пълнѣлъ съ богомолци, както преди¹⁵⁹). Поради това че „самитѣ солунци ся оплаквали“ отъ Буботиновъ и не е оправдалъ надеждитѣ ѝ, Македонската дружина въ

Цариградъ го уволнила отъ учителската длъжностъ въ Солунското мъжко училище¹⁶⁰) и не е искала да го преназначи, въпреки неговата тжжба до екзарха, че Макед. дружина е постъпила съ него неблагогородно¹⁶¹), понеже безъ време го уволнила¹⁶²). Безуспѣшна била и молбала на Солунската община, учителътъ Хр. Захариевъ, като неспособенъ, да бжде смѣненъ съ Буботиновъ¹⁶³), който можелъ да служи и за „писарь“ на общината и се ползувалъ съ благоволенieto на Митхадъ паша. Македонската дружина дори не е била склонна да го назначи на друго мѣсто¹⁶⁴), макаръ че самата Екзархия е била разположена къмъ него¹⁶⁵). И учителката Недѣля Петкова, споредъ попъ Петъръ Димитровъ, е сѣла раздори¹⁶⁶), поради които народнитѣ работи сж вървѣли малко обтегнато¹⁶⁷). Тя ужъ е станала причина презъ 1872 г. да се явятъ разногласия между солунскитѣ българи относно мѣстото за църква и училище¹⁶⁸).

Червеятъ на раздора не е престаналъ да живѣе между солунскитѣ българи и следъ униатския смутъ. Назначаването на Ив. Шумковъ за учителъ въ солунското мъжко българско училище е предизвикало недоволство у нѣкои интелегентни солунци, понеже той е преподавалъ тамъ и гръцки ези къ. Буренъ изразъ на това негодуване била една солунска дописка на С. (Салганджиевъ?) отъ 8.X. 1874 г. Представя се; че Солунската община се намирала подъ тормоза на трима свои членове, които сж били виновни, че Солунската българщина не е напредвала и че Ив. Шумковъ е измѣстилъ Панушева, условенъ преди него за учителъ отъ Солунската община. Панушевъ билъ „момъкъ родолюбивъ и дѣятеленъ“, знаелъ добре книжовния турски езикъ, а неговиятъ приемникъ-елинистъ е ималъ куцовлашки чувства и знаелъ само „да срича буки-азъ-ба и да си подпише името“¹⁶⁹). Съ дописка отъ Велесъ отъ 23.XI. с. г. сжщиятъ дописникъ (споредъ редакцията на в. „Вѣкъ“, съ безспорно родолюбие)¹⁷⁰), напада тия солунски общинари, особено П. Шумкова, поради небрѣжното имъ отнасяне къмъ учителитѣ и частно къмъ новата учителка (Станислава?), която била изпратена въ Солунъ отъ Цариградъ отъ комисията за беднитѣ училища. Отначало тя не е била приета отъ Шумковъ подъ предлогъ, че Солунската община искала сама да си избира учителитѣ, и заминала за Велесъ, кждето била повикана за учителка¹⁷¹). Дописникътъ предупреждава казаната комисия да внимава, когато помага на солунци¹⁷²). Редакцията на в. „Вѣкъ“ е получила и отъ другаде подобни сведения, поради което и тя се изказала, че „днесъ за днесъ българщината не цвѣти въ Солунъ“, както преди два месеца ѝ писалъ единъ дописникъ¹⁷³).

На тия остри нападки Солунската община е отговорила съ отворено писмо отъ 3.II. 1875 г., подпечатано и подписано отъ нейнитѣ членове. Тя е изтъквала родолюбивата

дейност на П. Шумковъ и педагогическитѣ способности на Ив. Шумковъ, който е въвелъ гръцкия езикъ въ българското училище като учебенъ предметъ, по искане на Солунската община и народа. Безъ пожертвователността на нападаната „троица“ (всѣки отъ тѣхъ е броилъ по 30—40 л. т. за бълг. параклисъ) не би имало никакво бълг. движение въ Солунъ¹⁷⁴) Сжщо и Ив. Шумковъ съ отворено писмо е доказвалъ, че безъ никакво право билъ нападанъ отъ шесть месеци насамъ въ бълг. вестници: той ималъ „сѣгласително писмо“ отъ цѣлата Солунска бълг. община, която го задължавала да преподава, следъ основния предметъ български езикъ, и гръцки езикъ въ по-горнитѣ „чинове“. Той е приелъ нейното искане, смѣтайки за необходимо изучаването на гръцкия езикъ въ бълг. училища¹⁷⁵).

Поради тѣзи ежби — казва единъ дописникъ — Солунската община, ако и да е била признавана отъ 450 „чисти и явни Българи“ (при 250 погърчени български кжщи)¹⁷⁶, е нѣмала сръдства да издържа добре, поне единъ свещеникъ¹⁷⁷) и едно училище. Последното „по еднажъ, ако не повече, са разболѣвало“, като карало кога съ учителъ, кога съ учителка, а понѣкога съ учителъ и учителка¹⁷⁸). Колкото и да сж били бедни¹⁷⁹), солунскитѣ българи-екзархисти, при добра воля, биха могли да даватъ лептата си за своето културно дѣло. Обаче водителитѣ — съ своитѣ крамоли, взаимни обвинения¹⁸⁰), а, може би, и порочни склонности — не могли да възпламенатъ народа, да му внушатъ пълно довѣрие къмъ общественитѣ дейци¹⁸¹) и да го приучатъ да самоиздържа своитѣ обществени учреждения, както е било въ други български градове¹⁸²). Ето защо и сега, както преди¹⁸³) българското училище могло да се развива само съ външна подкрепа. Щомъ нѣкой родолюбець е подарѣлъ нѣщо — пише сжщиятъ дописникъ —, веднага училището се съживѣвало и уреждало, но за малко време: щомъ се изхарчели тия пари, изведнажъ е започвало безредие и несѣгласие, и училището е почвало да върви назадъ, общината е падала въ отчаяние „при всичкитѣ си усилия“, докато се явѣлъ новъ благодетель да го насърди. „Ако исповѣдва човѣкъ чистосовѣстно — заключава тоя наблюдатель —, ще каже, че Солунското българско училище до сега (= началото на 1873 г.) са колебае между болестъ, смъртъ и привремененъ животъ (или подновляванъ кратковременно и не веселъ животъ)“, и че нѣма надежда да се осигурятъ достатъчно сръдства за училището, ако остане само на солунскитѣ българи¹⁸⁴). Самото солунско дружество „Възрождение“ очаквало материална подкрепа отвънъ, за да помага на училищата¹⁸⁵).

Екзархията била финансово слаба¹⁸⁶). Македонската дружина сжщо така не разполагала съ достатъчно сръдства, а между това се увеличавали градоветѣ и селата, които очаквали отъ нея помощъ за училищата си¹⁸⁷). Къмъ нейния позивъ.

отъ 1871 г., „подкрепенъ отъ бълг. печатъ, българскитѣ бога-таши се отнесли изобщо равнодушно (ако не се смѣтатъ нѣ-колко дарения на вестници)¹⁸⁸). Това очудило българскитѣ публицисти при факта, че грѣцкитѣ богаташи сж правили голѣми пожертвования за погърчване на македонскитѣ бъл-гари¹⁸⁹). Отъ манастиритѣ се отзовалъ само Зографскитѣ, като подарилъ на Макед. дружина 500 л. т., отъ чиито лихви да се поддържа солунското бълг. училище¹⁹⁰). Обаче, Макед. дружина не е получила тази сума, та презъ есенята на 1875 г. охридскитѣ митрополитѣ Натанаилъ е помолилъ Ек-зархията да се разследва, где сж тия пари¹⁹¹), които е тър-сѣла и Солунската община¹⁹²). Отначало на позива ѝ се отзо-вали само три читалища¹⁹³). Презъ 1872/1873 г. Макед. дру-жина получила редовни помощи отъ 24 читалища¹⁹⁴), но тя пакъ се чувствувала затруднена да поддържа училищата въ Солунъ, Сѣрѣ и другаде¹⁹⁵). Затова презъ май или юний 1873 г. тя пакъ отправила позивъ и презъ октомврий с. г. тя се ви-дѣла принудена отново да покани читалищата въ по-якитѣ български градове да отговорятъ на позива ѝ отъ преди-петъ месеца¹⁹⁶). При таково положение Македонската дружина се смѣтала за длъжна само да подпомага, но не и да плаща цѣли заплати на учителитѣ¹⁹⁷). Ала и това задължение не е била въ състояние да изпълни на време¹⁹⁸), и учителитѣ сж бедствували. Естествено, не можело и да се мисли за осж-ществяване възделението на българскитѣ публицисти¹⁹⁹) и за-вета на Мих. Буботиновъ да има въ Солунъ мъжко училище най-малко съ трима учители и девическо училище поне съ две добри учителки²⁰⁰).

Училищата се намирали „въ едно не только добро по-ложение“²⁰¹), но все пакъ, благодарение на грижитѣ на Ма-кедонската дружина²⁰²), въ Солунъ и презъ 1873 г. сжществу-вали две смѣсени училища: „Св. Кирилъ и Методий“ при българския параклисъ съ единъ учителъ (М. Буботиновъ) и едно въ квартала „Вардарска порта“²⁰³) съ една учителка (баба Недѣля Петкова). Въ началото на 1872/1873 уч. г. въ централното училище имало и единъ подучителъ, но, по-неже Солунската община не е могла да го поддържа, Макед. дружина го изпратила за учителъ въ с. Зарово вмѣсто отца Агапия, който се премѣстилъ въ Воденъ. Буботиновъ едновременно билъ и главенъ учителъ на дветѣ училища съ годишна заплата 7830 гр., плащана отъ Макед. дружина. Не-деля Петкова е получила отъ Макед. дружина помощъ 800 гр.²⁰⁴). Споредъ една солунска дописка, тая година за пръвъ пѣтъ билъ произведенъ изпитъ (публиченъ) въ централ-ното училище. На Петровденъ, следъ църковната служба въ българския параклисъ, богомолцитѣ сж отишли въ училището, украсено съ ликовеѣ на султана и екзарха съ Св. Синодъ, окичени съ гирлянди цвѣтя. Между посетителитѣ имало и

двама-трима православни небългари. Ученицитѣ сж изпѣли молитвени пѣсни, а учителтъ (М. Буботиновъ) е открилъ изпита съ слово върху ползата отъ народната просвѣта, като изтъкналъ, че още много македонски братя търсятъ „науката не по естественнй ѝ пѣтъ на матернй языкѣ“ и призовавъ да се свѣстятъ ония солунски българи, които отъ невежество сж презирали народното училище. Въ отчета си за солунскитѣ училища, посочвайки прѣчкитѣ за тѣхния успѣшенъ вървежъ, той е помолилъ гражданитѣ всѣки да даде посланата си лепта „прѣдъ олтарѣтъ на българското учение“, а училищното надзирателство да действува, съгласно съ грижитѣ на Македонската дружина, за да се слобие училището още съ единъ учителъ и учителка²⁰⁵), та да отговаря на своето призвание — да бжде просвѣтенъ центъръ на цѣлата епархия, „ако още е далѣчно времето кога ще се възпостави по Gryжытѣ народнихъ великодушныхъ пожъртователей да служи за центъръ Българскаго просвѣта на цѣла Мжидонія“²⁰⁶). Въ централното училище имало 25 ученици, раздѣлени на два разреда („ряда“) или класа. Презъ 1872/73 учебна година тѣ сж учили законъ Божи I часть, бълг. езикъ, граматика I часть и началото на II часть, народна история, кратки познания отъ всеобща история, земеописание съ кратки познания отъ „естественница“ (естествознание), османска история, „смѣтница“ (аритметика) I и II ч., свещена история (Ветхи и Нови заветъ), френски езикъ (четене, преводъ и начало отъ граматиката) и „писмоупражнение“ (= гр. λογιτεχνία, словесностъ). Съ твърде малки изключения, ученицитѣ сж дали задоволителни отговори. Най-добъръ отговоръ сж дали две ученички, родомъ отъ Дебърско (солунски жителки), и четирма по-възрастни ученици (по 1 отъ Крушево, Мелнишко, Дебъръ и Дойранъ). Испитѣтъ е продължилъ и на другия день (30 юний) до обѣдъ.

На 22 юлий с. г. билъ произведенъ публиченъ изпитъ въ вардарското българско училище, гдето следъ църковния отпустъ сж били поканени богомолцитѣ. И тамъ имало 25 редовни ученици (15 момчета и 10 момичета). Учили сж четене, писане, свещена история (Ветхи и Нови заветъ), кратки познания по географія и малко ржкодѣлие. Момчетата се надпреваряли съ момчетата въ отговоритѣ си.

Въ присѣствие на гражданитѣ училищното настоятелство е раздало на ученицитѣ правоучителни книги, изпратени отъ Македонската дружина, като раздѣлило наградитѣ на три степени²⁰⁷).

Показанитѣ отъ ученицитѣ успѣхи сж насърдчили и народъ,²⁰⁸ и водители. Съгласно съ пожеланието на учителя Буботиновъ, солунскиятъ първенецъ Насте Стояновъ е молилъ Екзархията отъ името на бълг. население да имъ изпрати единъ учителъ по турски езикъ и една учителка²⁰⁹);

а пъкъ Солунската община — да ѝ помогне да отвори въ Солунъ едно „особено“ девическо училище²¹⁰⁾, понеже въ централното училище, гдето се учили и много девичи, е нѣмало учителка, „ако и да имало една жена, която извършвала тѣзи служба сегызь-тогызь“²¹¹⁾. Обаце Екзархията не е била въ състояние да удовлетвори тѣзи нужди. И презъ 1873/1874 учебна година солунскитѣ училища едвамъ сж крѣтали. Солунската община е нѣмала срѣдства да плати наема на централното си училище и била подпомогната отъ Макед. дружина съ 450 гр.²¹²⁾ Следъ като уволнила Мих. Буботиновъ, Макед. дружина е назначила временно вмѣсто него Хр. Ст. Захариевъ отъ Татаръ-пазарджикъ, понеже не е могла да намѣри „каджрѣнъ за въ Солунъ учителъ“, който да бждѣлъ и неинъ „дѣловодителъ за тамшнитѣ мѣста“.²¹³⁾ Новиятъ учителъ, „дѣятеленъ момъкъ“, е успѣлъ да тури въ единъ доста добъръ редъ мжжкото училище, което презъ пролѣтѣта на 1874 г. е имало около 50-60 ученици,²¹⁴⁾ ала вардарското училище не се развивало, тѣй като неговата учителка Станислава, оставена съ малка помощъ (400 гр.) на Макед. дружина²¹⁵⁾, е изнемогвала.²¹⁶⁾ Рускиятъ консулъ Якубовски се интересувалъ отъ вървежа на това училище²¹⁷⁾, но безъ да може да го засили. По съвета на попъ Петра и снабдена съ пълномощно на солунското женско дружество „Зора“ отъ 20. XI. 1873 г., баба Недѣля Петкова е тръгнала изъ Солунско да събира помощи.²¹⁸⁾

Навѣрно, потикнато отъ нерадостното състояние на учебното дѣло въ Солунъ и други мѣста въ Македония, Цариградското читалище направило едно важно преобразование, съ целъ да засили пожертвователността на българското общество; по решение на общо събрание, Македонската дружина, която съставяла отдѣлъ на Царигр. читалище, била разтурена и вмѣсто нея била образувана комисия за издържане на беднитѣ училища, избрана пакъ отъ членоветѣ на читалището²¹⁹⁾. Екзархийскиятъ пъкъ смѣсенъ съветъ е решилъ да се състави Екзархийско централно настоятелство за просвѣщението, подъ чийто върховенъ надзоръ и покровителство да се намиратъ всички български учебни и ученолюбиви заведения, като въ епархитѣ тѣ бждатъ подъ непосредствения надзоръ на мѣстнитѣ архиереи и смѣсенитѣ имъ съвети.²²⁰⁾

Ако се върва на Ив. Шумковъ, въ негово време (отъ септемврий 1874 до 15 юлий 1876 г.) учебното дѣло въ Солунъ е показало малко повече напредкъ. Въ централното училище, гдето билъ учителъ Шумковъ, е имало около 90 ученици (отъ тѣхъ 60—70 българчета и 20 гърчета)²²¹⁾, а въ вардарското училище съ учителъ Станчо — 25—30 ученици.²²²⁾ Въ дветѣ училища учебната година е завършила, по обичая, съ публични годишни изпити²²³⁾.

Солунското централно училище просъществувало и през смутната 1876/1877 учебна година. Учениците сж дали добър изпитъ. Учителътъ К. Ст. Станоевъ; родомъ отъ Крушово, е оправдалъ очакванията на солунци. Заради това тѣ сж искали да го задържатъ и за идната учебна година, обаче нито Солунската община е давала срѣдства, нито Екзархията. Затова училището се затворило²²⁴).

Презъ пролѣтѣта на 1876 г. Солунъ е станалъ неволень глашатай на българската неволя поради убийството на френския консулъ Муленъ и германския консулъ Хенрихъ Абботъ, застъпници за една насилствено потурчена българка²²⁵). Идеята за общобългарска революционна борба се е носѣла и въ Солунъ²²⁶). Изглежда, че и тази година празникътъ на св. Солунски братя билъ тържествено отпразнуванъ, като на тоя день солунци сж окачили камбана на параклиса си²²⁷). Духътъ на българитѣ въ екзархийскитѣ солунски села билъ доста подигнатъ. Солунскиятъ митрополитъ, подобно на другитѣ гръцки владыци въ Македония, ги насилвалъ чрезъ турската власть да го признаватъ за свой духовенъ началникъ и да му платятъ владычина за нѣколко години (за всичкото време, когато тѣ не сж признавали Патриаршията), обаче тѣ решително му отказали. Чрезъ Солунската община тѣ сж молили Екзархията да действува предъ турското правителство за да ги избави отъ тия гръцки своеволия.²²⁸) Първенцитѣ на с. Зарово били хвърлени въ затвора²²⁹), но селото не е преклонило глава; оплакало се на великия везиръ,²³⁰) Сжщо и Екзархията е молила В. Порта да заповѣда на административнитѣ власти въ Одринския, Солунския и Битолския вилаети да не подкреватъ гръцкитѣ владыци въ гоненията имъ срещу българското население въ смѣсенитѣ епархии, защото християнитѣ сж свободни да признаватъ когото шатъ и не сж длъжни да имъ плащатъ владычина, щомъ признаватъ Екзархията.²³¹) Обаче турското правителство не е погледнало сериозно на поплацитѣ отъ Солунско и други мѣста; Солунскиятъ валия открито е казалъ на жителитѣ отъ екзархийскитѣ солунски села, че нѣма правителствена заповѣдъ за тѣхното освобождение отъ ведомството на Патриаршията, и тѣ ги принуждавалъ да платятъ на гръцкия митрополитъ владычина за три години. Отчаяни жителитѣ на селата Зарово, Негованъ и Богородица сж запитали Екзархията: „да предадатъ ли животътъ си на владыкѣтж, или да защитаватъ още правото си“. Св. Синодъ е решилъ да се съобщи на В. порта за противодействието на солунския валия и да се иска втора заповѣдъ до него въ защита на българското население.²³²)

Влошило се и положението на попъ Петра. Той продължавалъ да се бори срещу гръцко-турскитѣ интриги и насилия²³³), като изпращалъ прошенията на българското население

ние до В. Порта чрезъ Екзархията²³⁴), ала мѣстната турска власть пакъ не го признавали за екзархийски намѣстникъ. Измжванъ отъ това положение²³⁵), той, изглежда, искалъ да се премѣсти въ друго по-спокойно мѣсто²³⁶), макаръ че Екзархията, ценейки народополезната му дейность, му увеличила (по негова молба отъ 3. III. 1876 г.) заплатата съ още 2 л. т. месечно (всичко 5 л. т.)²³⁷) Следъ Априлското възстание той билъ извиканъ отъ Екзархията въ Цариградъ, гдето билъ пѣвецъ въ екзархийския параклисъ.²³⁸) Турското правителство му забранило да се върне въ Солунъ,²³⁹) а въ 1877 г., по интрига на солунския митрополитъ,²⁴⁰) билъ изпратенъ на заточение, като оставилъ въ Солунъ семейството си въ крайна бедность.²⁴¹)

Презъ 1876 г. турската власть е затворила солунската българска книжарница²⁴²), а учителтъ Ив. Шумковъ, подозрѣнъ отъ турцитѣ, е избѣгалъ въ Гърция. Това е всѣло страхъ въ Солунската община, и тя отказала на Станислава да я държи повече за учителка.²⁴³)

Винаги финансово слаба, сега Солунската община не е могла да изплати дълга, който направила за купуване помѣщение за бълг. параклисъ. Тя е молила Екзархията да ѝ помогне съ 80 л. т. за тая целъ,²⁴⁴) защото заемодавецитѣ ѝ правѣли голѣмъ натискъ, и както икономъ попъ Петъръ²⁴⁵) устно обяснилъ на Св. Синодъ, параклисътъ е ималъ много малко приходъ, съ който трѣбвало да се поддържа и училището.²⁴⁶) Екзархията, сжщо страдайки отъ нѣмотия, отначало не е знаела, какво да стори за Солунската община, та последната отново ѝ молила да ѝ отговори на изпратенитѣ преди нѣколко време нейни писма.²⁴⁷) По сжщия въпросъ се обърналъ къмъ Екзархията и К. Евровъ съ писмо отъ 19. IV. 1877 г., по поводъ на което Св. Синодъ при Екзархията, по предложение на доростолско-червенския митрополитъ Григорий, е решилъ да се запита Груевъ (екзарх. касиеръ) за 500-тѣ лири, които Зографскиятъ манастиръ е подарилъ за солунското училище чрезъ Макед. дружина и, ако се намѣрятъ тия пари, да се помогне на солунския параклисъ.²⁴⁸) Обаче, споредъ обяснението на Груевъ, тая сума била дадена на настоятелството на Цариградското читалище още, когато Македонската дружина се е слѣла съ него, и читалището е похарчило 200 л. т. за поддържане училища въ Македония и останалитѣ за издаване на сп. „Читалище“, които книги сж стояли още не продадени.²⁴⁹)

ЗАБЕЛЕЖКИ

¹⁾ Това мнение той е развилъ въ 107 засед. на Екзарх. смѣсенъ съветъ отъ 27 юлий 1873 г. въ отговоръ на д-ръ Ст. Чомаковъ, който е поддържалъ противното. Споредъ екзарха, условията на 10. членъ сж имали епархийтъ Скопска, Охридска, Битолска, Струмишка, Мелнишка, Драмска, Кукушка и, може би, Одринска; „другытъ още спятъ, напр. Маронийската е чисто Българска, но спи“ (V прот. на Екзарх. смѣсенъ съветъ за 1873 г., 2—3 стр. ненумер.).

²⁾ Срв. по-горе, стр. 93.

³⁾ Поканвайки председателя на Воденската община да отиде заедно съ 2—3 мирски лица въ Солунъ, за да поздравятъ новия валия Митхадъ паша, екзархъ Антимъ предписва да „ся явятъ... прѣдъ тамошныйтъ Священникъ прѣдсѣдательтъ на тамошнж-тж общинж за да ся допытатъ до него що трѣба да направятъ и за да ги прѣдстави той прѣдъ Н. Прѣвосходителство, защото ный го опрѣдѣлямы него да бжде като прѣдставитель на Българско-то население въ Вилаеть-тъ Ви, и прѣзъ него желаемы да ся отнасяте всякога когато имате нѣкож нуждж прѣдъ Н. Прѣвосходителство. Той всякога ще Ви прѣдставя нужды-тъ прѣдъ Н. Прѣвосходителство и ще Ви спомага съ свои-тъ съвѣти“ (III прот. на екзарх. писма за 1873—1874 г., стр. 407, № 354, 2.XI. 1873 г.). Сжщо и струмишкиятъ председатель попъ Тодоръ и 2—3 първенци отъ Струмишката епархия трѣбвало да се явятъ предъ Митхадъ паша, за да го поздравятъ, или съ митр. Дамаскина, или съ попъ Петра (с. стр., № 353, 2.XI. 1873 г.).

⁴⁾ С. кн., стр. 401—402.

⁵⁾ „прѣзъ когото да ся отнася за своиѣ нужди“ (с. прот., стр. 408, № 355 отъ 2.XI. 1873 г.). Вж. и тукъ, с. стр., забел. 3, писмо до Вод. община, и заб. 7.

⁶⁾ П. писмо въ пред. забел. 5.

⁷⁾ Изпратилъ му писмо за валията Митхадъ паша относно охридския манастиръ „Св. Наумъ“ съ поржка да му го предаде (с. писмо); предписалъ му да посѣветва Воденската, Кукушката, Неврокопската и др. общини въ Сол. вилаетъ да изпратятъ по едно духовно лице и 2—3 мирски достойни лица, за да поздравятъ отъ страна на населението новия валия Митхадъ паша, и попъ Петъръ да ги представи на валията; да ги съветва още, когато иматъ нужда да се отнасятъ до валията, да правятъ това винаги чрезъ него, и попъ Петъръ да ги представя, „тъй што — внушава екзархътъ на попъ Петра — да бждете като прѣдставитель на христѣанитѣ“ (с. писмо; вж. за това и екзарх. прот. кн. на Св. Синодъ отъ 1872 г., 122 засед. отъ 27. X. 1873 г., стр. 265, гдето се посочватъ общинитѣ Воденска, Мелнишка, Сѣрска, Кукушка и Драмска).

- ⁸⁾ П. 122 син. засед., въ забел. 7; п. п. № 355 въ пред. забел. 5.
- ⁹⁾ П. прот. кн. на Св. Синодъ, 126 засед. отъ 6.XI.1873 г., стр. 271.
- ¹⁰⁾ С. кн., 116 засед. на Св. Синодъ отъ 4.X. 1873 г., стр. 255.
- ¹¹⁾ Въ едно послание отъ 1.II. 1874 г. до представители на 6 македонски общини, Екзархията е изказала такова опасение (III прот. на екзарх. писма за 1873—1874 г., стр. 428—429, № 30). Срв. и тукъ стр. 138, забел. 42.
- ¹²⁾ П. засед. на Св. Синодъ въ забел. 9. Преди да бжде ржкоположенъ за епископъ при бълг. храмъ на Фенеръ, архим. Нилъ билъ председателъ на Русенската бълг. църковна община и се отличавалъ като опитенъ и разуменъ мъжъ (в. „Турция“, 13.VII.1873 г., бр. 22, стр. 4).
- ¹³⁾ П. прот. кн. на Св. Синодъ, 127 засед. отъ 7.XI. 1873 г., стр. 272—273. По синодно решение (с. засед.), натоваренъ билъ д-ръ Ст. Чомаковъ, който присъствувалъ на това заседание, да вземе отъ Хр. Тѣпчилещовъ срещу записъ 60 л. т. „съ обикновеннѣтж 3% лихвъ на мѣс.“ и да се дадатъ на двамата владци по 30 л. т. съ задължение, тѣ да представятъ смѣтка следъ връщането си. Всѣки владика щѣлъ да се придружава отъ единъ дяконъ, а Доротей — още отъ екзарх. капуоланинъ Геровъ и слугата си (с. засед.).
- ¹⁴⁾ III прот. на екзарх. писма за 1873—1874 г., стр. 410, № 367 отъ 16.XI. 1873 г.
- ¹⁵⁾ П. прот. кн. на Св. Синодъ, 134 засед. отъ 4.XII. 1873 г., стр. 293 писмо на Солунската община отъ 27.XI. с. г. Попъ Петъръ е изказалъ на Екзархията съчувствието на населението, заедо билъ изпратенъ епископъ Нилъ (II екзарх. вход. кн., № 1247 отъ 31.XII. 1873 г.) (въ ркп. погр. 1874 г.).
- ¹⁶⁾ Вж. моя трудъ „Руски опити за предотвратяване и дигане на схизмата“, Макед. прегледъ, год. V, кн. I, стр. 36.
- ¹⁷⁾ I Екзарх. вход. кн. за 1869—1874 г., № 699 отъ 4.XII. 1873 г. писмо на епископъ Нила.
- ¹⁸⁾ П. прот. кн. на Св. Синодъ, 138 засед. отъ 20.XII. 1873 г., стр. 307 За мирото срв. тукъ, стр. 92.
- ¹⁹⁾ П. прот. кн. на Св. Синодъ, 134 засед. отъ 4.XII. 1873 г., стр. 293 писма на попъ Петра Димитровъ и на Солунската община отъ 27.XI. с. г.; с. кн., 138 засед. отъ 20.XII. 1873 г., стр. 306, писмо на митр. Дамаскина отъ 27.XI. с. г.: „утре утива за Кукушъ“. Срв. тукъ, стр. 93.
- ²⁰⁾ Съ писмо отъ 18.XII. 1873 г. попъ Петъръ Димитровъ съобщава, че въ това време еп. Нилъ лежалъ боленъ въ Кукушъ (п. прот. кн. на Св. Синодъ, 139 засед. отъ 3.I. 1874 г., стр. 309).
- ²¹⁾ Вж. I екзарх. вход. кн. за 1869—1874 г., № 699, писмо на еп. Нила отъ 4.XII. 1873 г.
- ²²⁾ За това показва и фактътъ, че стаята на еп. Нила въ метоха при църквата „Св. Стефанъ“ въ Цариградъ била дадена отъ Екзархията за жилище на архим. Теофилъ, докато епископътъ „ся върне отъ Солунъ“ (п. прот. кн. на Св. Синодъ, 134 засед. отъ 4.XII. 1873 г., стр. 293).
- ²³⁾ III прот. на екзарх. писма за 1873—74 г., стр. 418—419, № 401.
- ²⁴⁾ П. екзарх. вход. кн., № 744 отъ 24.XII. 1873 г.

²⁵⁾ П. прот. кн. на Св. Синодъ, 139 засед. отъ 3. I. 1874 г., стр. 309. Срв. п. екзарх. вход. кн., № 31 отъ 15. I. 1874 г. (протестиратъ представители на Кукушката, Дойранската, Струмишката и Малешевската общини отъ Солунъ противъ спогодбата съ Патриаршията).

²⁶⁾ С. екзарх. вход. кн., № 47 отъ 21. I. 1874 г.

²⁷⁾ III прот. на екзарх. писма за 1873—74 г., стр. 428—429, № 30 отъ 1. II. 1874 г.

²⁸⁾ С. прот. на екзарх. писма, стр. 420, № 3 отъ 4. I. 1874 г. Писмото било изпратено въ Солунъ чрезъ попъ Петра Димитровъ. Св. Синодъ е приелъ мнението на екзарха Антима да се телеграфира и пише на еп. Нила чрезъ попъ Петра Димитровъ да тръгне съ първия параходъ отъ Солунъ. Телеграмата трѣбвало да се изпрати въ четвъртъкъ, когато е ставало това заседание, та еп. Нилъ да тръгнѣлъ въ вторникъ (п. прот. кн. на Св. Синодъ, 139 засед. отъ 3. I. 1874 г., стр. 310).

²⁹⁾ П. прот. на екзарх. писма, № 4 отъ 4. I. 1874 г.

³⁰⁾ Споредъ в. „Вѣкъ“ отъ 19. I. 1874 г. (бр. 2, стр. 4), тогава еп. Нилъ още се намиралъ въ Солунъ.

³¹⁾ Срв. по-доле, стр. 120.

³²⁾ П. прот. на екзарх. писма, стр. 426, № 29 отъ 1. II. 1874 г.

³³⁾ П. прот. кн. на Св. Синодъ, 142 засед. отъ 18. I. 1874 г., писмо на Солунската община отъ 15. I. с. г.

³⁴⁾ П. синодно засед.; I екзарх. вход. кн. за 1869—1874 г., № 32 отъ 15. I. 1874 год.

³⁵⁾ С. вход. кн., № 72; п. прот. кн. на Св. Синодъ, 147 засед. отъ 7. II. 1874 г. Трѣбва да се отбележи, че солунски жители сж препорѣчали новосъставената община (п. екзарх. вход. кн., № 69 отъ 26. I. 1874 г.). И новитѣ членове се обърнали съ молба къмъ Екзархията да ги признае за законни и да имъ даде нужднитѣ наставления (с. кн., № 99 отъ 6. II. 1874 г.). Презъ лѣтото на 1874 г., еп. Нилъ е пребивавалъ вече въ Одринъ като униатски епископъ (в. „Вѣкъ“, 8. VI. 1874 г., бр. 22, стр. 2).

³⁶⁾ П. п. № 29 въ пред. забел. 32.

³⁷⁾ П. прот. на екзарх. писма, стр. 433—436, № 46 отъ 1. II. 1874 г. Екзархъ Антимъ ги похвалява за благоразумието имъ и голѣмата имъ привързаностъ къмъ Екзархията (с. писмо).

³⁸⁾ П. 147. засед. на Св. Синодъ въ забел. 35.

³⁹⁾ П. п. № 29 въ пред. забел. 32.

⁴⁰⁾ П. прот. на екзарх. писма, стр. 428—429, № 30 отъ 1. II. 1874 г.

⁴¹⁾ П. екзарх. вход. кн., № 117 отъ 12. II. 1874 г.

⁴²⁾ VI прот. на Екзарх. см. съветъ за 1873—1875 г., 5 засед. отъ 8. II. 1874 г., стр. 28. Въ това заседание екзархъ Антимъ е предалъ разговоръ си, който ималъ „онзи день“ съ министра на външнитѣ работи: „Понеже християни-тъ въ Солунъ и Одринъ, му рѣхохъ, . . . падахъ въ отчаяніе, нѣй бѣхмы проводили двама владыци за да ги утѣшаватъ, но Ц. Правителство заповѣда да ги върнемы. Прѣдвиждахмы, че отъ това ще стане нѣщо лошо, но покорны на Ц. Правителство ги повыхахмы и единий-тъ отъ тѣхъ ся върна. Другий-тъ обаче не ны послуша, даже ся отказа отъ насъ и стана

униатинъ. Кога не сте били увърени на него, ни заблъжи той, защо го проводихте? Христианите, продължихъ, сж въ голѣмо отчаяние и смущение, и тѣ ставатъ униати. За това дайте ни дозволение да проводимъ владыцы за да ги съвѣтоватъ, поучатъ и утѣшатъ. Той ни отговори: за владыцы не можемы да дадемы, защото ще ся развыкатъ Гърцы-тѣ, но за священници даваме.

⁴³⁾ С. прот., 6 засед. отъ 15 с. м., стр. 35—36.

⁴⁴⁾ Екзарх. прот. кн. на Св. Синодъ за 1874—1877 г., 156 засед. отъ 10. III. 1874 г., т. 3 (письмо на Вод. община отъ 1. III. 1874 г.).

⁴⁵⁾ С. синодно засед., т. 3. Тамъ се предава следното съдържание на позива: „Дѣдо Нилъ пристигна въ Цѣградъ и слѣзе право у г-нъ Рафаиловата къща, който е очаква тѣзи недѣля за да направимъ условіята си. Екзархията е въ голѣмо утѣшеніе, тя испратила писма поучителны до всяка община по Македонія; добръ сте сторили, че сте ги въспрѣли. Молимъ Вы, братія, сега е време да работите деноношно, ный щѣхмы да отварямы, както и Вѣй знаете „Македонскій въпросъ“ който едва слѣдъ 20 години можемы получи, сега ето го рѣшенъ. За това нестойте! Проповѣдайте всуду, ходете до Воденъ, Кукушъ, Гоменджія и пр. А по надалечнытѣ имъ пишете често, та ги насърчавате, нѣка постоянствуватъ. Вѣстници непущайте никадѣ додѣ не свършимъ миссията си“.

⁴⁶⁾ Воденската община съ писмо отъ 1. III. 1874 г. се оплаквала на Екзархията, че отъ нѣколко време не е получавала нито писма, нито вѣстници (п. син. засед.).

⁴⁷⁾ Тома Н. Поповичъ, опълномошенъ да събира помощи за драмско-мелнишко-неврокопското учителско дружество, съ писмо отъ 3. III. 1873 г. отъ Велесъ е съобщилъ на Екзархията, че, както той самъ е видѣлъ, въ Солунъ никакъ не се е говорѣло за уния и всичкитѣ надежди на тамошнитѣ бѣдгари сж били насочени къмъ Екзархията (п. засед. на Св. Синодъ, т. 4). Не безъ влияние на Солунската община, и Воденската община осудила съ казаното писмо (вж. пред. забел. 46) солунскитѣ униатски агенти като „низкы твары, продадени души, свѣтърничавы и гнилы главы“ и протестирали, че се злоупотрѣбило (отъ тѣхъ) съ подписаното отъ нея и съгражданитѣ ѝ писмо, съ което сж поканили еп. Нила да посети града имъ като екзархийски епископъ, а не за да покажатъ, че желаятъ да си промѣнятъ вѣрата си (п. синодно засед.; п. екзарх. вход. кн., № 163).

⁴⁸⁾ Въ сжщото си писмо Т. Н. Поповичъ, казва, че малешевскійтъ представитель Димитръ, главенъ деетъ споредъ него, го увѣрявалъ, че Солунъ, Воденъ, Струмица, Малешево и Кукушъ сж приели унията, а Драма, Неврокопъ и Мелникъ сж били въ преговори и че П. Р. Славейковъ го е похвалилъ и насърчавалъ. Обаче всичко това било лѣжа, не само въ Солунъ, а и въ Воденъ и Струмица, както го увѣрявалъ съ клетва едно честно лице отъ Струмица, нѣмало „никаква дия“ отъ униатство“. Поповичъ предполагалъ да е сжщото и въ други мѣста. И велешко-струмишкиятъ митрополитъ Дамаскинъ е съобщилъ на Екзархията, че „унията нѣма никакъ поелѣдователи въ цѣлата епархія Струмнишка“ (п. прот. кн. на Св. Синодъ, 160 засед. отъ 11. IV. 1874 г., т. 3, писма отъ 11 и 18. III. с. г.).

⁴⁹) Той е заминавал въ Кукушъ.

⁵⁰) В. „Вѣкъ“, 21.XI. 1874 г., бр. 51, стр. 3; 15.II. 1875 г., бр. 7, стр. 4.

⁵¹) П. екзарх. вход. кн., № 116 отъ 12.II. 1874 г.

⁵²) Срв. тукъ, стр. 127—128. Ив. Шумковъ казва, че за М. Буботиновъ е чулъ „не малко добри отзиви“ отъ нѣкои по-видни солунски граждани (п. съч., стр. 509).

⁵³) Въ извора се казва, че К. Димковъ отъ Солунъ временно е пребивавалъ въ Солунъ като представителъ на Костуръ за избиране архирей, за какъвто той е препоръчалъ свещ. Константина отъ с. Бобища (п. екзарх. вход. кн., № 41 отъ 23.I. 1874 г.) Смятамъ, че погрѣшно е записано името на Г. К. Динковъ, който билъ учителъ въ костурското село Загоричани (в. „Македонія“, 7.IV. 1870 г., бр. 40, стр. 2—3, доп. отъ Костуръ), после въ Костуръ („Изложение“ на Макед. дружина отъ 1873 г., стр. 3).

⁵⁴) Срв. с. кн. № 148 отъ 20.II. 1874 г.; тукъ, стр. 122 и 139, забел. 48.

⁵⁵) Срв. тукъ, стр. 121—122.

⁵⁶) Вж. п. докум. тукъ, с. стр., забел. 58. Сжшо и, споредъ учителката Станислава, попъ Петъръ билъ наклеветенъ предъ Екзархията отъ българитъ-гъркомани, по внушение на гърцитъ, които сж му завидвали на стойката и гласа (п. сп., стр. 143).

⁵⁷) Може би, поради недовѣрие писмото на екзарха противъ униатското движение (вж. тукъ, прит. XXVI, 17), не е адресирано до попъ Петра, а направо до Солунската община.

⁵⁸) Екзарх. прот. кн. на Св. Синодъ за 1874—1877 г. 156 засед. отъ 10.III. 1874 г. т. 5; п. екзарх. вход. кн., № 131 отъ 19.II. с. г.

⁵⁹) Споредъ Станислава, народътъ се застъпилъ за него, и Екзархията го запазила (п. стр.).

⁶⁰) VI. прот. на Екзарх. см. съветъ за 1873—75 г., 26 засед. отъ 21.VI. 1874 г., стр. 3 на прот.; I прот. на писма отъ Екз. см. съветъ за 1874—1875 г., стр. 63, № 68 отъ юний 1874 г. (писмо на екзарх. писаръ до Сол. община).

⁶¹) С. стр., № 69 отъ 28. VI. 1874 г. (писмо на екзарх. писаръ до Сол. община).

⁶²) Той е предалъ заявлението на п. Петра.

⁶³) П. засед. на Екзарх. см. съветъ.

⁶⁴) С. прот. кн. на Екзарх. см. съветъ, 113 засед. отъ 24.III. 1875, т. 5 (заявление на п. Петра отъ 21 с. м.). Попъ Петъръ нарочно е отишелъ въ Цариградъ, за да действува за увеличение на заплатата си.

⁶⁵) Ясно е схваналъ това и австрийскиятъ консулъ въ Солунъ Кнапичъ. „Въ Солунъ — пише той — наддѣлява гръцката партия, обаче малкото привърженици, които Екзархията брои тукъ, би се развили скоро до една силна партия, ако българитъ биха успѣли да прокаратъ единъ народенъ владика. Естествено, че тогава би преминали на тѣхна страна многобройнитъ привърженици по селата“, отъ които не по-малко отъ 30 (при 40 села въ Сол. епархия) сж били предани на бълг. дѣло (неговъ рапортъ отъ 12. V. 1874 г., Макед. прегл., год. I, кн. 5 и 6, ст. на Никовъ, стр. 109).

⁶⁶) П. прот. кн. на Екзарх. см. съветъ, 15 засед. отъ 10. V. 1874 г.

⁶⁷) Той е поддържалъ гръцката пропаганда, както може да се сяди и отъ факта, че е поддържалъ гръцкия струмишки митрополитъ, който е дей-

стъвалъ съ всички сръдства, за да накара отцепилитъ се българи да се върнатъ подъ властѣта на Патриаршията (п. рапортъ на австро-унгарския консулъ Кналичъ, п. сп., стр. 109 и 111).

⁶⁸⁾ П. екз. вход. кн., № 431 отъ 21. V. 1874 г. (писмо на Д. Паунчевъ, Шумковъ, Н. Стояновъ). По молба на Сол. община отъ 16 IV. с. г., Екзарх. смѣсенъ съветъ е решилъ, екзархътъ да пише на солунския валия да признае п. Петра за рухани векили (п. прот. на Екзарх. см. съв., 13 засед. отъ 26 IV. 1874 г.). Въпросътъ е билъ отнесенъ въ Екзарх. см. съветъ отъ Св. Синодъ (прот. кн. на Св. Синодъ за 1874—1877 г., 163 засед. 22. IV. 1874 г., т. 2). Такова писмо било пратено на валията (III прот. на екзарх. писма за 1873—1874 г. стр. 450, № 98 отъ 3. V. 1874 г.).

⁶⁹⁾ Въ докум.: отъ Алай бея.

⁷⁰⁾ П. прот. на Св. Синодъ, 173 засед. отъ 17. VI. 1874 г., т. 1 (писмо на Д. Паунчевъ отъ 4 с. м). Споредъ П. Шумковъ, тоя отговоръ за параклиса сж дали на валията българитъ отъ Солунъ (с. засед.). Вѣроятно, попъ Петъръ се явилъ въ правителството заедно съ нѣкои общинари, които сжщо сж защитили бълг. право, както се казва и въ насърдителното писмо на екзарха до Сол. община отъ 28. VI. 1874 г. (III прот. на екзарх. писма за 1873—1874 г., стр. 470, № 172).

⁷¹⁾ П. писмо № 172.

⁷²⁾ Мотиви на синодно решение отъ с. заседание. Въ екзарх. писмо № 172 се привежда общъ мотивъ: валията, като човѣкъ благоразуменъ и уменъ, ще отблъсне незаконното искане на грѣцкия владика.

⁷³⁾ Писмо отъ 16 IV. 1874 г. (вж. тукъ, забел. 68); писмо отъ 21. V. с. г. (п. прот. на Екз. см. съв., 18 засед. отъ 24 V. с. г., т. 4); писмо отъ 4. VI с. г. (вж. п. прот. на екзарх. писма, стр. 469, № 172 отъ 28 с. м.); писма отъ 14, 21 и 31. V. 1874 г. (I прот. на писмата отъ Екзарх. см. съв. за 1874—1875 г., стр. 43, № 46 отъ 7. VI. 1874 г.); срв. тукъ, забел. 68 и 70.

⁷⁴⁾ П. екзарх. писмо № 172 въ забел. 70 и 73.

⁷⁵⁾ П. синодно засед. въ забел. 70.

⁷⁶⁾ П. екзарх. писмо № 46 въ заб. 73; екзарх. изход. журналъ за 1874 г., № 46.

⁷⁷⁾ Съ такава цель ще да е изпратилъ сѣрадвателно писмо до великия везиръ Махмудъ паша (VII прот. на Екзарх. см. съветъ за 1875—1878 г., 162 засед. отъ 29. VIII. 1875 г., т. 5).

⁷⁸⁾ Срв. п. прот. на Екзарх. см. съветъ, 168 засед. отъ 12. IX. 1875 г., т. 5.

⁷⁹⁾ № 2 Копие на писмата на Екзарх. съветъ и на Смѣсенія съветъ, стр. 19, № 548 отъ 19. IX. 1875 г. Екзархъ Антимъ пише на икономъ попъ Петъръ Димитровъ следното: „За да ся уздрави приврѣменна та ви служба, да прѣдставлявате предъ Вилаетското Начялство благочестивы тѣ Българскы населенія, които зависятъ отъ Екзархънъж тж, и отъ другъ странж понеже ся опрѣдѣли новъ Валия, мы намѣрихмы за благословно да издѣйствуваме отъ В. Портж прѣпоржчително за Ваше Благоговѣйство до Н. Высокопрѣвѣсходителство Вали Пашж, което Ви приключавамы, та му го прѣдайте. По тоя случай обаче не е излишне да прѣпоржчимъ на Ваше Благоговѣйство да внимава всякога въ сношеніята си съ Вилаетското Начялство, за да си спечяли довѣрието му и благоволеніе то му“.

⁸⁰⁾ П. прот. на Екзарх. см. съветъ, 186 засед. отъ 1. XI. 1875 г., т. 4

⁸¹⁾ Споредъ една сол. дописка, отъ 15 I. 1873 г. въ Солунъ е имало само 300 кжши чисто гръцки. Гърчеели се 250 к. бълг., 400—500 влашки и албански. Въ търговското съсловие гърцитѣ, между които имало и погърчени българи, идвали следъ евреитѣ и западноевропейцитѣ. Тѣ сж имали членове въ Идаре меджлиси, 5 мжжи и 2 девическитѣ училища, за които се харчели до 2000 л.-т. годишно, събирани отъ градскитѣ църкви, гдето сж давали помощи и църкувалитѣ се българи (притурка на в. „Право“, 1873 г. бр. 2, стр. 2). Като примѣръ за погърчването въ Солунъ единъ солунски дописникъ разправя следното: Връщайки се вжши на 8. X. 1874 г. гой е срѣцналъ едно „русолично живо“ българче. То е отивало въ гръцкото училище и си учело по пжтя урока — патриот. стихотворение, отъ което той е чулъ само два стиха:

Патрѣсъ му филтати, Елласъ орѣа

Осъ алинъ митѣра ва с'аганѣ.

Очуденъ дописникътъ се провиква: О Българи! о дружества! о Гръци! о времена, о прави!“ (в. „Вѣкъ“, 19.X. 1874 г., бр. 41, стр. 3).

⁸²⁾ П. сол. доп. отъ. 15 I. 1873 г. (тукъ, забел. 81).

⁸³⁾ Срв. по-доле, стр. 127

⁸⁴⁾ VI прот. на Екзарх. см. съветъ, 13 засед. отъ 26.IV. 1874 г. стр. 63, п. на Сол. община отъ 16 с. м.

⁸⁵⁾ П. сп., стр. 148. Споредъ Станислава учителътъ Хр. Захариевъ отъ страхъ е изтрилъ своя подписъ и тоя на попъ Петра въ това пълномощно (с. стр.).

⁸⁶⁾ С. стр.

⁸⁷⁾ Споредъ солунския дописникъ Х. С. З. (= Захариевъ), той е станалъ толкова свирепъ, че бълг. население кански е пишѣло отъ неговитѣ интриги и отъ агентитѣ му. Преди да предприеме обиколка изъ епархията, той публично е отлжилъ схизматицитѣ българи. Той е подкупилъ българяна Т р и а н т а ф и л ъ отъ с. С у х о и го направилъ свой капу-кехая, за да спира по-лесно селскитѣ печати за истиляма. Въ Ново-село двама влашки „подлизници“ сж държали ключоветѣ на църквата и не сж давали да се служи на ц. славянски (в. „Вѣкъ“, 8. VI. 1874 г., бр. 22, стр. 3, доп. отъ 27 V. с. г.). Воденскиятъ деецъ Гого е съобщилъ на екзарха Антима, че на 1 май 1875 г., солунскиятъ митрополитъ е пристигналъ въ Воденъ по поръчка на Патриаршията, за да помири гъркоманитѣ, които се раздѣлили на партии. Той е казалъ на Гого, че гърцитѣ, докле сж живи, ще гонягъ българитѣ. По сжщия начинъ му отговорилъ и Гого (неговъ докладъ отъ 24.V. 1875 г., стр. 31).

⁸⁸⁾ Срв. тукъ, стр. 123.

⁸⁹⁾ № 2 Копіе на писмата на Екзарх. съветъ и пр. стр. 20, № 548 отъ 19.IX, 1875 г., писмо до попъ Петра Димитровъ; пос. сол. дописка въ в. „Вѣкъ“.

⁹⁰⁾ III. прот. на екзарх. писма за 1873—1874 г., стр. 450, № 98 отъ 3.V. 1874 г. Ив. Апостоловски, родомъ отъ костурското село Вишени, пѣвецъ въ селската църква и помощникъ на Хр. Захариевъ, разказва, че въ новоотвореното училище въ Киречъ-кьой (първенъ въ една стая до църквата, после въ по-голъма кжша) въ кратко време се събрали много ученици, а въ гръцкото съ 6 учители останали само децата на свещеницитѣ, на 7 влашки и 30 гъркомански кжши (при 800 к. всичко). По клевета на гъркоманитѣ предъ солунския митрополитъ Иоакимъ, 15 конни стражари сж арестували Хр. Заха-

риевъ и помощника му Ив. Апостоловски и ги затворили въ Солунъ. На другия день валията ги разпиталъ въ присъствието на владиката и др. първенци и ги освободилъ съ заповѣдъ да се върнатъ въ роднитѣ си мѣста. Апостоловски е отворилъ наново училището въ Киречкѣй, но следъ 10—20 дни пакъ билъ откаранъ въ солунския затворъ и билъ освободенъ, следъ като подалъ молба до гръцкия владика да го прости (Отварянето на първото бълг. училище въ с. Киречкѣй (Солунско). Макед. прегледъ, год. V, кн. 3, стр. 77—81). — И Недѣля Петкова, по настояване на митр. Натанаила, е ходила въ това село да събира помощи за сол. училище, но гръцкия владика е заплашилъ селянитѣ, и тя се върнала безъ успѣхъ (п. сп., стр. 147).

⁹¹⁾ VI прот. на Екзарх. см. съветъ за 1873—1875 г. 88 засед. отъ 10 I. 1875 г. т. 4.

⁹²⁾ С. прот., 92 засед. отъ 21 I. 1875 г.

⁹³⁾ Екзарх. см. съветъ е решилъ да се пише такриръ въ следния смисълъ: да се науми, че поради оплаванията на бълг. население отъ това, че гръцкитѣ владци му налагаха гръцкия езикъ, правителството остави българитѣ както и другитѣ народи, свободно да си отварятъ училища и да се учатъ по езика си. И бълг. население почна да си отваря училища и си извика учители, както по другитѣ мѣста въ държавата, така и въ Цариградъ. Не Екзархията, праща тия учители, а тѣ отиватъ по искане на населението. Гръцкитѣ владци, като виждатъ това, гонятъ бълг. учители противъ желанието на правителството и ги представятъ за размирници, за да принудятъ по тоя начинъ бълг. население да учи гръцки. Понеже вдигането на бълг. учители „е противно на Државнитѣ закони и отъ друга страна понеже една такава мѣрка много ще огорчи върноподданный Български народъ, Екзархията, освѣнъ гдѣто сама не може да дига Българскитѣ учители, моли Ц. правителство да не дава и то слѣдствие на това исканіе“ (с. прот., 93 засед. отъ 24 I. 1875 г.)

⁹⁴⁾ С. прот., 97 засед. отъ 27. II. 1875 г., т. 5. Екзарх. см. съветъ решилъ: „писарьтъ“ (екзархийския) да назначи Хр. Захариевъ за учителъ въ Кърклисня (Лозенградъ) (с. засед.).

⁹⁵⁾ Прот. кн. на Св. Синодъ за 1874—77 г., 179 засед. отъ 27 VII. 1874 г., писмо на попъ Петра Димитровъ отъ 16 с. м.; IV прот. на екзарх. писма за 1874—78 г., стр. 476, № 193 отъ 29. VII. 1874 г. до попъ П. Димитровъ; екзарх. изход. кн. за 1870—79 г., № 193 отъ с. д.

⁹⁶⁾ II екзарх. вход. кн., № 862 отъ 11. IX. 1874 (?) г., писмо на попъ П. Димитровъ.

⁹⁷⁾ С. кн., № 932, отъ 1. X. 1874 (?) г. отъ сщия.

⁹⁸⁾ Митр. Натанаилъ казва общо: „ала като не бѣше възможно да стане това“.

⁹⁹⁾ Жизнеописание митрополита Охридско-пловдивскаго Натанаила (автобиографични бѣлѣжки), въ Сбну, XXV, стр. 60—61; в. „Вѣкъ“, 8. VI. 1874 г., бр. 22, стр. 3, сол. дописка на Х. С. З. отъ 27 V. с. г.

¹⁰⁰⁾ П. прот. кн. на Св. Синодъ, 163 засед. отъ 22. IV. 1874 г., писмо на Сол. община отъ 16 с. м.; III прот. на екз. писма за 1873—1874 г., стр. 450, № 98 отъ 3 V. 1874 г.

¹⁰¹⁾ П. сол. доп. въ забел. 99.

¹⁰²⁾ Както видѣхме, такова дружество било основано преди една година

отъ учителя Буботиновъ (срв. тукъ, стр. 88 и 90). Навѣрно, то сѣ разтурило, следъ като Буботиновъ е напустналъ Солунъ (срв. по-доле, стр. 129), и сега било възобновено. Станислава говори за възобнова на „женското“ дружество въ Солунъ подъ име „Българска зора“ (п. сп., стр. 143); но не е ясно кое дружество разбира: „Възраждане“ (с. сп., стр. 136) или „Зора“, което, споредъ нейнитѣ указания, се явява презъ ноемврий 1873 и априлъ 1874 г. (с. сп., стр. 145 и 147) и е дало пълномощно на майка ѝ Недѣля Пѣткова (с. сп., стр. 145).

¹⁰³) П. сол. доп. въ забел. 99.

¹⁰⁴) Притурка на в. „Турция“, 14.V. 1873 г., бр. 13, обява на Др. Манчовъ: кави макед. българи да си доставятъ бълг. книги, училищни и писалищни потрѣби отъ тази книжарница, която ще продава по най-умѣрени цени. Вж. и притурка на в. „Право“, бр. 24, 1873 г., стр. 4; в. „Вѣкъ“, 19.X. 1874 г., бр. 41, стр. 3, сол. доп. отъ 8 с. м. „Бащинитѣ язици“ на Манчова, споредъ солунска дописка (в. „Вѣкъ“, п. бр.), конкурирали „съ колосалното алфавитаріонъ“. Единъ пжтникъ, който презъ лѣтото на 1873 г. е посетилъ Солунъ и книжарницата, изказва своята радостъ, че отъ тукъ всѣка македонска българска община ще може да си доставя книги за училището си (в. „Право“, 10.VIII. 1873 г., бр. 22, стр. 3, сол. дописка отъ 22. VII. с. г.). Отъ тая книжарница си доставяли книги книжаритѣ Д. П. Башулковъ въ Велесъ и х. Мих. Г. Костенцевъ въ Щипъ. Тѣ ги разпространявали въ македонскитѣ градове. Частно Башулковъ ималъ поръчки отъ Охридъ, Прилепъ, Скопие (Соф. нар. библ., архивъ на К. Босилковъ, папка 67.II.V, инв. № 6679, писмо на Д. П. Башулковъ отъ 28.IX. 1873 г. до К. П. Башулковъ въ Джумая; х. Мих. Г. Костенцевъ, Къмъ историята на нашето дух. възраждане, Сп. Бълг. акад. н., кн. XXVI, София 1933 г., стр. 166—167, 168). Въ своето „Изложение“ отъ 1874 г. Макед. дружина счита Манчовата книжарница въ Солунъ за „основана тѣзи година“ (стр. 6), вѣроятно, разбирайки своята втора отчетна година (Врѣбница 1873 — Врѣбница 1874 г.). Вж. тукъ, въ края на книгата, Поправки, стр. 126.

¹⁰⁵) За връзките на книжарницата съ Цариградъ вж. III прот., на екз. писма за 1873—1874 г., стр. 410, № 367 отъ 16 XI. 1873 г.

¹⁰⁶) Н. Мановъ, свършилъ Пловдивското класно училище въ 1873 г., е заминвалъ за учителъ въ Солунъ по препоръка на Др. Манчовъ, но поради карантинна въ Дедеагачъ и Цариградъ, той е пристигналъ късно въ Солунъ, и вакантното мѣсто е заелъ Хр. Захариевъ. По препоръка на солунската книжарница, Мановъ билъ назначенъ за учителъ въ Гумедже (вж. п. „Изложение“ на Макед. друж., стр. 6, 12 и 16; Макед. прегледъ, г. VI, кн. 1, стр. 71, ст. на Шалдевъ). Макед. дружина изказала благодарностъ на Манчовата книжарница, „а особено на книгопродавеца г-нъ А. Димитровъ, който въ много случаи послужилъ на Дружината и съ похвалната си ревностъ и дѣятелностъ е подпомагалъ посланието на солунския учителъ“ (п. „Изложение“ на с. друж., стр. 6).

¹⁰⁷) Обява на Мирчо отъ 5. VII. 1873 г. въ в. „Право“, 13 VII. с. г. бр. 18, стр. 4.

¹⁰⁸) I прот. на писмата отъ Екзарх. см. съветъ за 1874—1875 г., стр. 43, № 46 отъ 7 VI. 1874 г.

¹⁰⁹) Екзархията искала сведения за воденския свещеникъ Иванъ, който казвалъ, че билъ изпратенъ отъ нея и приподписвалъ писма на Воденската

община (IV прот. на екз. писма за 1874—1878 г., стр. 533, № 26 отъ 7 II. 1875 г.); по-точни и по-подробни сведения ва приключението въ Велесъ (III прот. на екзарх. писма за 1873—1874 г., стр. 456, № 123 отъ 17.V. 1874 г.); за отговора на Солунското вилаетско управление по истияма въ епидже-вард. село Дамянъ за църква (VI прот. на Екзарх. см. съветъ за 1873—1875 г., 42 засед. отъ 9 VIII. 1874 г.).

¹¹⁰⁾ За църквата въ Ресенъ (нѣкои общинари или попъ Петъръ да предаде емирнамето за тая църква на валията и да му говори за откриването ѝ) (III прот. на екзарх. писма за 1873—1874 г., стр. 456, № 123 отъ 17 V. 1874 г.); за икономъ попъ Тодора отъ София, времененъ замѣстникъ на велешко-струм. митрополитъ Дамаскинъ (да предаде на сол. валия емирнамето на В. Порта за попъ Тодора и да издействува отъ валията друго емирнаме до велешкия каймакаминъ); за затворения бълг. параклисъ въ Съръ, за с. Негованъ (№ 2 Копіе на писмата и пр., стр. 20, № 548 отъ 19. XI. 1875 г.).

¹¹¹⁾ I прот. на писмата отъ Екзарх. см. съветъ, стр. 96—97, № 108 отъ 19 VII. 1874 г., писмо на екзарх. секретаръ Груевъ.

¹¹²⁾ Да изпрати Ивана Христовъ, кандидатъ за свещеникъ въ родното му село Себища (Дебърско), при скопския митрополитъ Кирилъ съ молба да го ржкоположи (IV прот. на екзарх. писма за 1874—1878 г. стр. 677, № 48 отъ 13 III. 1876 г.; стр. 679, № 57, телеграма отъ 18 с. м.; вж. и стр. 680, № 59 отъ 19 с. м.).

¹¹³⁾ Икономъ попъ Тодора за Велесъ (п. прот. на екз. писма стр. 604, № 153 отъ 16 VIII. 1875 г.); „вратчанския“ архимандритъ Дионисий за Охридъ, кждето отивалъ за протосингелъ (с. прот., стр. 673—674, № 41 отъ 4. III. 1876 г.).

¹¹⁴⁾ Две конкуми: 1 за Синесия Стобийски въ Щипъ, 1 за охридския митр. Натанаилъ (с. прот., № 78 отъ 16 IV. 1876 г.).

¹¹⁵⁾ За Натанаила Охридски и епископа Кирила Бѣлоградчишки въ Скопие (I прот. на писмата отъ Екзарх. см. съветъ за 1874—1875 г., стр. 188, № 223 отъ 26.X. 1874 г.); за Битолската, Петричката и Прилепската общини (IV прот. на Екзарх. писма за 1874—1878 г. стр. 483, № 210 отъ 16 VIII. 1874 г.; стр. 497, № 250 отъ 4.X. с. г.; п. прот. кн. на Св. Синодъ 203 засед. отъ 31.X. 1874 г., писмо отъ попъ Петра отъ 22.IX. с. г.; II екз. вх. кн., № 982 отъ 24. X. с. г.); за с. Горно Броди (IV прот. на екз. писма, стр. 620, 15. IX. 1875 г.); за Синесия Стобийски въ Щипъ (с. прот., стр. 682, № 65 отъ 26 III. 1876 г.).

¹¹⁶⁾ Едни за митрополититъ Дамаскинъ, Доротей и Натанаилъ, а други да употрѣби „по благо усмотреніето си дѣто трѣбать“ (III прот. на екзарх. писма за 1873—1874 г., стр. 456, № 123 отъ 17.V. 1874 г.).

¹¹⁷⁾ По 1 за Битолската община и Д. Робевъ въ Битоля (п. екз. п. № 210 въ забел. 115). Писмата и по 2 антимиѣса за Петричката и Битолската общини сж били изпратени чрезъ велешкия пълномощникъ Пандо М. Урумовъ (с. п.).

¹¹⁸⁾ VII прот. на Екзарх. см. съветъ за 1875—1878 г., 189 засед. отъ 7 XI. 1875 г. Екзархъ Антимъ е телеграфиралъ на Димитъръ Арабаджиевъ въ Солунъ, Буюкъ Малта, че „испитътъ“ (истиямътъ) се прави за Екзархията, а не за униатския епископъ Рафаилъ. Поканилъ го да се разговори съ попъ

Петра и да се разбератъ помежду си (I прот. на писмата отъ Екзарх. см. съветъ, стр. 368, п. отъ 1875 г.) (телеграмата е поставена между писма отъ 31 май и 9 юний). Екзархията е съобщила на Гевгелийската община, че ще ѝ се яви чрезъ икономъ попъ Петра Димитровъ въ Солунъ за отговора, който ще даде правителството по прошенieto ѝ за отстъпване на българитѣ една отъ дветѣ църкви (IV прот. на екзарх. писма за 1874—1878 г., стр. 679, № 56 отъ 18. III. 1876 г.).

¹¹⁹⁾ Той уведомилъ Екзархията за намѣрението на униятския епископъ да отвори църква и училище въ Солунъ, въ квартала Вардарска порта (прот. кн. на Св. Синодъ за 1874—77 г., 215 засед. отъ 11. I. 1875 г., т. 3); за истияма, извършенъ въ Кукушката околия въ полза на Екзархията (II екзарх. вход. кн., № 521, 10. VI. 1875 г.). Изпратилъ вули въ Охридъ (с. кн., № 1303 отъ 12. XI. 1874 г.) Оказалъ братски приемъ на архим. Дионисия (срв. тукъ, стр. 145, забел. 113), за което екзархъ Антимъ му благодарилъ (IV прот. на екзарх. писма за 1874—1878 г., № 48 отъ 13. III. 1876 г.); сжшо и на попъ Тодора (п. екзарх. вход. кн., № 774, 20. VIII. 1875 г.)

¹²⁰⁾ Той е молилъ екзарха отъ страна на солунското българско население да изпрати владика (II екзарх. вход. кн., № 1155 отъ 4. XII. 1874 г.)

¹²¹⁾ Димитъръ Петровъ въ едно село (кукушкото с. Драгомирци), (II екзарх. вход. кн., № 525 отъ 13. VI. 1874 г.; екзарх. изх. кн. за 1870—1879 г., № 193 отъ 29. VII. 1874 г.; срв. II екзарх. вх. кн., № 650 отъ 12. VII. с. г.: молба на драгомирци да се ржкоположи учителтъ имъ за свещеникъ въ тѣхното село). Иванъ Христовъ въ дебърското село Себища съ писмо отъ 19. III. 1876 г. (срв. тукъ, стр. 145, забел. 112). — Дим. Петровъ билъ ржкоположенъ за дяконъ отъ Кирила Бѣлоградчишки на 20 юний 1874 г. въ царигр. храмъ „Св. Стефанъ“, а на 28 с. м. въ сжщия храмъ — за свещеникъ отъ Аверкия Вратчански, който му издалъ ржкоположително свидетелство, гдето се казва, че свещ. Д. Петровъ билъ родомъ отъ Драгомирци, Авретъ-Хисарско. Намѣрихъ това свидетелство приложено случайно въ II екзарх. вход. книга.

¹²²⁾ Попъ Петъръ лично е подалъ на Екзарх. см. съветъ две прошения отъ с. Дудулари и Гевгели, като разяснилъ устно тѣхното искане. Съветътъ е решилъ, екзархътъ да даде такриръ до В. Порта (VI прот. на с. съв. за 1873—1875 г., 111 засед. отъ 20. III. 1875 г.) За с. Дамянъ, вж. тукъ, с. гл., забел. 109 и 128.

¹²³⁾ Солунското с. Топчиево (срв. тукъ, стр. 147, забел. 127); на селскитѣ църкви били раздадени църковно-славянски книги, получени отъ Русия (п. вход. кн., № 75, 27. I. 1875 г., писмо на братя Шапкареви отъ Солунъ).

¹²⁴⁾ Той билъ освободенъ, вѣроятно, по застъпничеството на екзарха, къмъ когото се обърналъ съ молба (с. кн., № 169, 17. II. 1875 г.; № 215, 4. III. с. г.)

¹²⁵⁾ С. кн., № 1118, 28. XI. 1874 г. За братята на една мома, която въ Дебъръ била грабната отъ четирма турци и после избѣгала. Братята ѝ били обвинени, че сж откраднали една мухамеданка (VI прот. на Екзарх. см. съв., 20 засед. отъ 31. V. 1874 г., т. 11). По всѣка вѣроятность, Сол. община се застъпила за дѣда Цвѣтка. Обвиненъ отъ гърцитѣ въ бунтовничество, той билъ докаранъ отъ Сѣръ въ Солунъ, за да бжде заточенъ въ Диаръ-Бекиръ, обаче солунскиятъ валия го освободилъ, въпрѣки волята на „троицата“ владци (драмски, мелнишки и сѣрски?) (в. „Право“ 10. VIII. 1873 г., бр. 22, стр. 3—4, доп. отъ Солунъ отъ 22. VII. с. г.)

Салганджиевъ съобщава, че подъ името „дѣдо Цвѣтко“ се криелъ известниятъ архимандритъ Пахомий, Представенъ за бунтовникъ, въ 1866 г. той се принудилъ да приеме въ Цариградъ мухамеданството, но въ сжщата година избѣгалъ въ Ромъния, като се върналъ въ бащината си вѣра, и отъ тамъ дошълъ въ Сѣрско, гдето обикалялъ цивиленъ и съ измѣнени черти на лицето си (п. съч., стр. 82).

¹²⁶⁾ П. прот. кн. на Екзарх. см. съветъ, 75 засед. отъ 20.XI. 1874 г.

¹²⁷⁾ С. Топчин (= Топчиево) съ прошение отъ 10.IX. 1874 г. поискало отъ Екзархията даромъ църковно-славянски книги. Съ тая молба се занималъ Св. Синодъ. Варненско-преславскиятъ митрополитъ Симеонъ е предложилъ, Екзархията да даде на селото най-нужднитъ книги, но Св. Синодъ решилъ съ тоя въпросъ да се занимае Екзарх. см. съветъ (п. прот. кн. на Св. Синодъ, 190 засед. отъ 21. IX. 1874 г., т. 6). Екзарх. см. съветъ решилъ да се пише на попъ Петра да събератъ селянитъ 300—400 гр., а остатъка ще доплати Екзархията (п. прот. кн. на с. съветъ, 57 засед. отъ 27.IX. 1874 г., т. 6); IV прот. на екзарх. писма, стр. 497, № 250 отъ 4.X. 1874 г.) Попъ Петъръ е отговорилъ на екзарха, че ще снабди селото съ книги и да не се грижи за това село (II екзарх. вход. кн., № 982, 24.X. 1874 г.) Село Дудулари е получило отъ Екзархията слав. богослужебни книги (с. кн., № 1244, 30.XI. 1874 г.), каквито, вѣроятно, то само е поискало.

¹²⁸⁾ Отначало Екзархията е съветвала (чрезъ попъ Петра Димитровъ) дамянци да действуватъ направо предъ солунския валия, като обосноваватъ правото си върху султанския ферманъ за Екзархията (I прот. на писма отъ Екзарх. см. съв. за 1874—1875 г., стр. 63, № 68 отъ юний 1874 г.; III прот. на екзарх. писма за 1873—1874 г., стр. 470, № 172 отъ 28.VI. 1874 г.) Обаче В. Порта не е издавала ферманъ, понеже ѝ било представено, че мѣстото за църква не е собственостъ на селянитъ, а на чифликчията (IV прот. на екзарх. писма, стр. 474, № 185 отъ 15.VII. 1874 г.) Въ министерското тексере, което екзархътъ получилъ въ отговоръ на своя такриръ, се посочвали петъ прѣчки: 1) с. Дамянъ било чифликъ на мухамедани съ тапии; 2) лицата, посочени въ такрира като имащи необходимитъ пари за построяване на църквата, сж били бедни; 3) приготвениятъ материалъ не е билъ достатъченъ и изработенъ; 4) цѣлото село се състояло отъ 15—20 нуфузи (жители), които се църкували въ Первелешкия чифликъ, $\frac{1}{2}$ ч. отъ с. Дамянъ и, следов., вѣмали нужда отъ отдѣлна църква; 5) чифликчинитъ не сж били съгласни да се строи църква на мѣстото, гдето искали селянитъ (с. кн., стр. 488—489). За да установи истината, попъ Петъръ Димитровъ самъ е направилъ разпитъ въ селото и увѣрявалъ Екзархията, че въпросното мѣсто било купено отъ селянитъ, като ѝ изпратилъ тапията (п. прот. кн. на Св. Синодъ, 182 засед. отъ 10.VIII. 1874 г., писмо на попъ Петъръ отъ 30.VII. 1874 г.; VI прот. на Екзарх. см. съветъ, 42 засед. отъ 9.VIII. 1874 г., писмо на сжщия отъ 30.VIII. с. г.; 56 засед. на с. съветъ отъ 24.IX. с. г., писмо на сжщия отъ 17.IX. с. г.; II екзарх. вход. кн., № 882, 17.IX. 1874 г.: попъ Петъръ съобщилъ, че само 10 отъ нуфузитъ сж били турци). Виждайки противодействието на турската власть, Екзархията е внушила на попъ Петра да убеди дамянци въ краенъ случай да си отворятъ, както солунци, параклисъ при училището (IV прот. на екзарх. писма, стр. 489). Дамянци пакъ сж молили Екзархията да извади ферманъ за църква, за чието съграждане не е позволявала солунската турска власть (II екзарх. вход. кн.

№ 866 отъ 11.IX. 1874 г.); сжшо и попъ Петъръ Димитровъ (п. прот. кн. на Св. Синодъ, 203 засед. отъ 31.X. 1874 г., т. 5).

¹²⁹⁾ В. „Турция“ (9.VI. 1872 г., бр. 17, уводна ст.) пише, че Зографскиятъ манастиръ изпратилъ „нароченъ“ човѣкъ въ Солунъ, за да работи за пробуждане и поддържане на българщината. За съратничеството на Аверкия съ попъ Петра вж. тукъ, прит. XXVI, 13, писмо на последния отъ 4.V. 1873 г.

¹³⁰⁾ Чрезъ него тя изпратила окръжни послания. Аверкий обещалъ да ги разпрати въ вътрешността (п. прот. кн. на Св. Синодъ, 157 засед. отъ 18.III. 1874 г., п. на о. Аверкия отъ 12 с. м., въ отговоръ на екзарх. писма отъ 26.II. и 8.III. с. г.; I екз. вх. кн. за 1869—1874 г., № 192 отъ 13.III. 1874 г.).

¹³¹⁾ Срв. тукъ, стр. 121.

¹³²⁾ П. екзарх. вход. кн., № 202 отъ 19.III. 1874 г.

¹³³⁾ При разискванията на Св. Синодъ, варн.-пресл. митрополитъ Симеонъ е изказалъ мнение, че не е възможно да се издействува тая правдина. Екзархъ Антимъ поддържалъ, че трѣбва да се поговори на Харджието (Министерството на външнитѣ работи). Пловд. митрополитъ Панаретъ билъ на сжщото мнение: на гърцитѣ даватъ да иматъ навредъ рухани векили, защо на българитѣ да не дадатъ? Екзархъ Антимъ обяснилъ, че солунци искатъ да иматъ българинъ членъ въ меджлиса, а не рухани векили, каквито турцитѣ не даватъ въ смѣсенитѣ епархии (п. 157 засед. на Св. Синодъ въ забел. 130).

¹³⁴⁾ Метохътъ се намиралъ „подъ покровителството на Гр. Патриаршия“.

¹³⁵⁾ П. екз. вход. кн., № 29 отъ 15.I. 1874 г. За него и Солунската община е ходатайствувала предъ Екзархията (с. кн., № 57 отъ 22 с. м.). Св. Синодъ не го приелъ веднага, а решилъ, молбата на Авраамия да се обсъди другъ пътъ и да му се отговори едновременно съ отговора до Солунската община на писмото ѝ отъ 15.I. 1874 г. (прот. кн. на Св. Синодъ отъ 1872 г., 142 засед. отъ 18.I. 1874 г., стр. 318).

¹³⁶⁾ В. „Право“, 2 X. 1872 г., бр. 30, стр. 3, доп. отъ Кишиневъ.

¹³⁷⁾ Аверкий е далъ на учителкитѣ Недѣля Петкова и Станислава 10 л. т. отъ Зограф. манастиръ и свои 2 л. т. (п. сп., стр. 133—134). За солунската църква срв. тукъ, стр. 90.

¹³⁸⁾ П. екз. вход. кн., № 356 отъ 19.IV. 1874 г., писмо на тримата за злоупотрѣбитѣ на гръцкиятъ владика и за насилственото му влизане въ църквата „Св. Климентъ“. Градътъ не е посоченъ, но се подразбира охридската катедрала, а не солунскиятъ параклясъ „Св. Кирилъ и Методий“, както казва проф. Алексиевъ (п. сб., стр. 207); с. кн., № 358 отъ 22.IV. 1874 г. за злоупотрѣбитѣ на гръцкитѣ владци въ Македония; II екз. вх. кн., № 1261 отъ 14.V. с. г., писмо на Д. Паунчевъ за българо-влашко сблъскване въ Велесъ; с. кн., № 1326 отъ 28.V. с. г., писмо на сжшия за признаване п. Петра за рухани векили; с. кн., № 639 отъ 9.VII. с. г., писмо на Паунчевъ и Стояновъ за Струмица; с. кн., № 694 отъ 22.VII. с. г., молба на Паунчевъ и П. Шумковъ да се печататъ статии въ в. „Левантъ Таймсъ“; с. кн., № 732 отъ 30 с. м., писмо на Паунчевъ и др. лица за назначаване българинъ въ Идаре меджлиси. Екзархията изпратила на Д. Паунчевъ 35 екземпляри отъ Екзарх. уставъ за препращане въ Македония (I прот. на писмата отъ Екзарх. см. съветъ, стр. 43, № 46 отъ 7.VI. 1874 г.)

¹³⁹) I екзарх. вход. кн., № 128 отъ 14.III. 1872 г. (за раздвижването на българщината въ Солунъ и за побоя, нанесенъ на попъ Тодора и учителя дяконъ Агапий отъ гъркомани въ Струмица); с. кн. № 513 отъ 10.VI. 1874 (?) г. (за неврокопската църква и учителя дѣдо Цвѣтко, за отварянето на солунския параклисъ, Сѣрската община); с. кн. № 119 отъ 14.II. 1874 г., (за отношенията му съ Митхадъ паша, Сол. община и нѣкои макед. представители); II екзарх. вход. кн., № 993 отъ 26.X. 1874 г. (?) (за насилията на струм. митрополитъ); II прот. на екз. писма за 1872—1873 г., стр. 285—286, № 23 отъ 12.I. 1873 г. (Екзархията изпраща вули за Поройската община). Още въ началото на учителствуването на Буботиновъ въ Солунъ, Екзархията е очаквала отъ него да помогне на полянци срещу грѣцкия владика (прот. кн. на Св. Синодъ отъ 1872 г., 4 засед. отъ 10.VI. с. г., стр. 9). По-късно, ценейки неговата дейностъ, Св. Синодъ решилъ да се насърдчи съ писмо (с. кн. 114 засед. отъ 20.IX. 1873 г., стр. 249).

¹⁴⁰) II екзарх. вход. кн., № 635 отъ 8.VII. 1874 г. (за материално подпомагане на макед. учителя); с. кн., № 903 отъ 25.XI. 1873 г. (Екзархията да пише окръжно до макед. общини за насърдчение, за партизанството на Буботиновъ); с. кн., № 1150 отъ 4.XII. с. г. (противъ учителя Буботиновъ).

¹⁴¹) II екзарх. вход. кн., № 755 отъ августъ 1874 г. (за готовността на ениджевардарскитѣ униати да се върнатъ въ православието); прот. кн. на Св. Синодъ за 1874—1877 г., 183 засед. отъ 17.VIII. 1874 г., т. 3).

¹⁴²) II екзарх. вход. кн., № 165 отъ 15.II. 1874 г. (отъ името на дебърскитѣ жители — за насилията на тамошния грѣцки владика); № 284 отъ 23.III. 1875 г. (отъ Дебърската община: да ѝ се отговори чрезъ Ив. Шумковъ); VI прот. на Екз. см. съветъ за 1873—1875 г., 88 засед. отъ 10.I. 1875 г. (писмо на Шумковъ отъ 24.XII. 1874 г.: около 70 села въ Паланешко подали прошение до униатския еп. Рафаилъ); с. кн., 105 засед. отъ 5.III. 1875 г. (писмо отъ 16.II. 1875 г. за опасностъ отъ униатство въ Дебърско)

¹⁴³) Вж. тукъ, стр. 83 за иером. Иосифа; II екз. вх. кн., № 970 отъ 16.X. 1874 г. (препоръчва приносителя на писмото му за добъръ учителъ.

¹⁴⁴) Срв. тукъ, стр. 93.

¹⁴⁵) Срв. I екзарх. вход., № 5 отъ 1.I. 1874 г. (Гоговъ пише на Буботиновъ)

¹⁴⁶) „Изложение“ на Макед. дружина за 1873 г., стр. 3.

¹⁴⁷) Прот. кн. на Св. Синодъ отъ 1872 г., 116 засед. отъ 4 октомврий 1873 г., стр. 256: Захариевъ молилъ Екзархията да изпрати миро, въ подкрепа на молбата на попъ Петра за сщцото.

¹⁴⁸) Тамошниятъ учителъ искалъ отъ Захариева възнаграждението си отъ 6½ л. т., което Макед. дружина не му изплатила (I прот. на писмата отъ Екзарх. см. съветъ, стр. 96, № 108 отъ 19.VIII. 1874 г., писмо на екзарх. „писарь“ Груевъ до попъ Петъръ).

¹⁴⁹) П. сп., стр. 145—147.

¹⁵⁰) II екзарх. вход. кн., № 755 отъ 5 августъ 1874 г. Тя увѣрявала, че успѣла да убеди първенцитѣ да се откажатъ отъ унията и да се присъединятъ къмъ Екзархията. По тѣхна молба, тя молила Екзархията да се държи това въ тайна, догдето „ся оздрави“, и предлагала да се повикатъ въ Цариградъ попъ Димо и Митре Арабаджиевъ или пъкъ да се изпрати въ Ен. Вардаръ единъ човѣкъ, за да склучи споразумение. Св. Синодъ решилъ да се пише на попъ П. Димитровъ да съобщи на

Недѣля Петкова да следва досегашната си дейность, но не е приелъ предложението ѝ, „защото Екзархията не ще може гы защищава достаточо, по надежды-тъ имъ“ (п. синодно 183 засед. въ забел. 141).

¹⁵¹⁾ Споредъ Станислава, тоя войвода е образувалъ чета въ френския женски колежъ въ Солунъ, Вардаръ-махала (п. сп., стр. 149). Знамето било запазено отъ сина на войводата по име Станмиръ въ кюстендилското село Гращница (А. И. Селищев, Из биографии Станиславы Балкановой, Макед. прегледъ, год. VIII, кн. 4, стр. 26)

¹⁵²⁾ П. стр. Селищевъ е напечаталъ това стихотворение въ своя „Отчетъ о занятіяхъ за границею въ лѣтнее ваканціонное время“, Казань 1914, стр. 93—94. Срв. Ивановъ, Българитѣ въ Македония, II изд., стр. 344.

¹⁵³⁾ Изразъ на д-ръ Ст. Чомаковъ въ Екзарх. см. съветъ, когато се разглеждало едно писмо на Сол. община. Изгъквайки, че това е много вредно, той предложилъ, Екзархията да се помъчи да въведе съгласие между сол. общинари, но не се е взело решение (VI прот. на Екзарх. см. съветъ за 1873—1875 г., 13 засед. отъ 26.IV. 1875 г., стр. 63).

¹⁵⁴⁾ Срв. по-горе, стр. 79.

¹⁵⁵⁾ Прот. кн. на Св. Синодъ отъ 1872 г., 47 засед. отъ 18.XII. с. г. стр. 92—93.

¹⁵⁶⁾ С. засед., стр. 93.

¹⁵⁷⁾ II екз. вход. кн. № 1002, 30.X. 1874(?) г.

¹⁵⁸⁾ Вж. тукъ, прит. XXVI, 13.

¹⁵⁹⁾ П. прот. кн. на Св. Синодъ, 116 засед. отъ 4 октомврий 1873 г., стр. 256; вж. и II екзарх. вход. кн., № 1150, 4.XII. 1874 (?) г. И, споредъ една солунска дописка, единъ отъ предишнитѣ солунски учители е направилъ таква парти, „щото до гдѣто ся борили противъ Гръцитѣ сега ся яли помѣжду си“. Той, а не общината, билъ причина за лошото положение на народнитѣ работи въ Солунъ. „Ето плодътъ на междуособнитѣ распри и на учителски препирания“ (в. „Вѣкъ“ отъ 9 XI. 1874 г., бр. 44. стр. 3).

¹⁶⁰⁾ III прот. на екз. писма за 1873—1875 г., стр. 428, № 29 отъ 1.II 1874 г. (писмо до Сол. община). Обвиняванъ билъ, че не се грижелъ добре за училището, но се занимавалъ съ частна работа, търгувалъ съ кожи, лъгалъ и изпъждалъ селянитѣ (отъ околнитѣ села), които сж отивали при него за съветъ и нравствена помощ (прот. кн. на Св. Синодъ отъ 1872 г., 144 засед. отъ 23.I. 1874 г., стр. 323, обяснение на председателя на Макед. дружина). Учителката Станислава казва, че Буботиновъ, който е игралъ ролята на училищенъ инспекторъ, не е билъ характеренъ човѣкъ: поискалъ рушветъ отъ Георгий Динковъ, учитель въ костурското село Загоричани, за да му изпраша заплатата, която получавалъ отъ Макед. дружина (п. сп., стр. 142—143). Въ в. „Право“ (31.VIII. 1873 г., бр. 25, стр. 4) била дадена обява, че М. Буботиновъ, „по икономически съображенія“ напустналъ учителската си служба въ Солунъ и, „ако нѣкоя община желае да ся снабди съ способенъ учитель“ да се отнесе до самия него въ Солунъ или до Макед. дружина, „като го прѣпоръчва“.

¹⁶¹⁾ II екзарх. вход. кн., № 863 отъ 11.XI. 1873 г., (въ ркп. погрѣшно 1874 г.); III прот. на екзарх. писма и пр., стр. 397, № 299 отъ 21.IX. 1873 г.: въ отговоръ на молбата му отъ 11 с. м. екзархъ Антимъ изказалъ съмнение, че Макед. дружина ще го остави въ Солунъ.

¹⁶²⁾ П. прот. кн. на Св. Синодъ, 114 засед. отъ 20.IX. 1873 г., стр. 249 (разгледана била тая молба).

¹⁶³⁾ I екзарх. вход. кн., № 32, 15.I. 1874 г.; п. прот. на Св. Синодъ, 142 засед. отъ 18.I. 1874 г., стр. 318 (Св. Синодъ е решилъ да се обсъди другъ пжтъ това искане заедно съ молбата на иером. Авраамий); вж. и п. писмо № 29 въ забел. 160.

¹⁶⁴⁾ Нейниятъ председателъ казалъ на Екзархията, че все пакъ ще види, ако може, да го назначи на друго мѣсто (п. екз. писмо № 29).

¹⁶⁵⁾ Екзархията е повикала председателя на Макед. дружина и му предложила да назначи Буботинова за учителъ въ Солунъ (п. 144 синодно засед. въ забел. 160). Въ това заседание варн.-пресл. митрополитъ Симеонъ е подигналъ въпросъ за преназначаването на Буботинова за учителъ въ Солунъ, съгласно съ писмото на Сол. община отъ 15.I. 1874 год.

¹⁶⁶⁾ II екзарх. вход. кн., № 1206 отъ 19. XII. 1874 (?) г. Воденскиятъ деецъ Гоговъ съ писмо отъ 3.XII. 1872 год. до Екзархията сжщо се оплаква че баба Недѣля правѣла партии въ Солунъ, потиквала „Варданци“ (жители на Вардарския кварталъ) да не се съгласяватъ съ решението на общината. Заявителтъ предлага, баба Недѣля да бжде извикана по нѣкаква причина въ Цариградъ и отъ тамъ да се изпрати въ родното ѝ мѣсто Сопотъ (прот. на Св. Синодъ отъ 1872 г., 47 засед. отъ 18.XII. с. г.)

¹⁶⁷⁾ II екзарх. вход. кн., № 1238 отъ 30.XII. 1874 (?) г.

¹⁶⁸⁾ I екзарх. вход. кн., № 727 отъ 12.XII. 1872 г.

¹⁶⁹⁾ В. „Вѣкъ“, 19. X. 1874 г., бр. 41, стр. 3.

¹⁷⁰⁾ С. в., 18. I. 1875 г., бр. 3, стр. 3.

¹⁷¹⁾ С. в., 4 XII. 1874 г. бр. 48, стр. 3. Редакцията на в. „Вѣкъ“ е получила дописка, въ която Сол. община била нападена съ грѣцки сатирични стихове, но не я обнародвала, понеже не ѝ билъ известенъ дописникътъ и е смѣтала дописката за неавтентична (дек. 1874 г., бр. 50). — Друго писмо отъ Солунъ „горчиво окаява достоплачевното състояніе на тамошнитѣ български работи“. Солунски и цариградски българи сж били „единствената причина на лошиятъ“ нмъ „вървежъ“ (с. в., п. бр. въ забел. 170).

¹⁷²⁾ Подобно предупреждение се прави и въ друга сол. дописка отъ 28. I. 1875 г. (в. „Вѣкъ“, 15 II. 1875 г., бр. 7, стр. 4).

¹⁷³⁾ С. в., 18.I. 1875 г., стр. 3. Редакцията е имала предъ видъ дописника С. (срв. тукъ, с. стр., забел. 169).

¹⁷⁴⁾ В. „Вѣкъ“, 22 II. 1875 г., бр. 8, стр. 4.

¹⁷⁵⁾ С. в. (малко седмично издание), 26 III. 1875 г., бр. 2; стр. 4 („Извѣстіе“ отъ Солунъ, 4 с. м.)

¹⁷⁶⁾ Вж. сол. доп. отъ 15 I. 1873 г., притурка на в. „Право“, 1873 г., бр. 2.

¹⁷⁷⁾ Тя е съобщила на Екзархията, че не е въ състояние да издържа свещеникъ, и я молила да поддържа едно духовно лице (II екзарх. вход. кн. № 663, 22 VII. 1875 г.). Учителката Станислава разказва, че параклисътъ билъ масово посещаванъ и ималъ приходи, но епитропътъ Насте Стояновъ не е давалъ никому смѣтка за тѣхъ, оправдавайки се, че църквата е имала дългъ, че той е далъ свои нѣколко хиляди гроша и че, ако искалъ да си ги върне, трѣбвало да продаде църквата (п. сп., стр. 142). До колко е вѣрно това обвинение, не може да се установи, понеже нѣма други свидетелства. Станислава и майка ѝ, изглежда, сж били привърженици на дебранската партия и не може да нмъ се вѣрва напълно.

¹⁷⁸⁾ Срв. п. дописка въ забел. 176.

¹⁷⁹⁾ Споредъ сжщата дописка тѣ се занимавали съ орачество, скоговѣдство, видарство, овчарство, чехларство, вжжарство, хлѣбарство, абаджийство. Отъ тѣзи занаяти едвамъ сж получавали нужднитѣ срѣдства за живѣне.

¹⁸⁰⁾ Като говори, че Н. Стояновъ, Д. Паунчевъ и др. още се гърчеели — въ противоположностъ на Г. Динковъ, Ц. Якововъ, С. Салганджиевъ — учителката Станислава предава мнението и на др. солунски българи (п. сп., стр. 142).

¹⁸¹⁾ Споредъ дописника (вж. забел. 176), причина е била обстоятелството, че народътъ е билъ простъ и беденъ. Обаче това обяснение е недостатъчно, защото и по други мѣста (Охридъ, Велесъ, Кукушъ, Воденъ) народътъ не е билъ въ по-добро материално състояние, а все пакъ е правилъ жертви за училищата си. Едва ли тѣзи солунци, които радостно сж посрѣщнали бълг. владци, не съзнавали ползата отъ народно училище. Единъ дописникъ е останалъ съ впечатление, че и богатитѣ солунски българи не сж били пожертвователни, както би трѣбвало. Осжждайки ония отъ тѣхъ, които следъ заминаването на велешкия митрополитъ Дамаскинъ се срѣщали съ гръцкитѣ димогеронти (срв. тукъ, стр. 87), той казва, че по-добре би било тѣ да отворятъ кесии тѣ си и да дадатъ лептата си за народното добро (в. „Право“ 27 IV. 1873 г., бр. 7, стр. 3). Тукъ е играела роля и неясната представа на солунци за финанситѣ на Екзархията. Иначе тѣ не биха искали отъ нея, още въ началото на сжществуването ѝ, да имъ издържа свещеникъ (срв. погоре, стр. 61 и 79); заемъ 1500 л. т. за училище и църква (срв. тукъ, стр. 80); а Конст. Динка (Държиловецъ) — стипендия за сина си (1 екзарх. вход. кн., № 835 отъ 15.III. 1872 г.).

¹⁸²⁾ Срв. тукъ, стр. 79 и 99, забел. 35.

¹⁸³⁾ Присжтствувалиятъ въ едно заседание на Сол. община дописникъ „съ просълзени очи“ е слушалъ разискванията върху нуждитѣ, съ които сж се борѣли „отъ толку време“. Като е видѣлъ тѣхната крайна бедностъ, отъ която не е било възможно да не се просълзи всѣко бълг. или славянско сърдце, той ги ободрилъ да дерзаятъ, защото „кждѣто има голѣма нужда, тамъ непремѣнно ще има и голѣма надежда, така е опредѣлилъ Всевишній Богъ“ (притурка на в. „Право“, 27.III. 1873 г., бр. 2, стр. 3).

¹⁸⁴⁾ П. сол. доп. — Съ писмо, изпратено чрезъ П. Шумковъ, солунскиятъ деецъ Д. Паунчевъ е увѣрявалъ Екзархията, че училището не ще може да напредне, ако не се предаде управлението му изключително на общината, която да назначава учителитѣ и да имъ плаща (VI прот. на Екзарх. см. съветъ за 1873—1875 г., 26 засед. отъ 21 VI. 1874 г., 3 стр. на протокола). Въ действителностъ обаче, при тогавашното устройство на бълг. учебно дѣло, никой не е могълъ да ѝ отнеме това право, ако тя била въ състояние да издържа своитѣ учители.

¹⁸⁵⁾ Х. С. З. (= Захариевъ) открито пише, че, ако бедната каса на Солунската община не бжде подмогната отъвнъ, „отъ гдѣто тукашнитѣ огромни нужди на народа най-много чакатъ удовлетворението си, ще произведе резултатъ нула и нищо повѣче“. Затова „висока и свята длъжностъ кани всичкитѣ наши Дружества, Братст.(ва) и Читалища да подадждъ ржка на събрата си „Възрождение“, отъ когото има да очякватъ радостни сетинни за майкж Македоніж“ (в. „Вѣкъ“ 8. VI. 1874 г., бр. 22, стр. 3). Споредъ Станислава, Сол. община толкова била разклатена финансово, че била при-

нудена да дава екзархийската помощ отъ 1 л. т. месечно за наемъ на училищното здание (п. сп., стр. 141).

¹⁸⁶⁾ Българитѣ отъ Вардарската махала (= Вард. порта) въ Солунъ сѣ прошение отъ 26 IX. 1874 г. сж поискали отъ Екзархията помощъ за своето училище, обаче Екзарх. см. съветъ не се отзовалъ, понеже не се знаело, какво щѣло да се събере отъ църковнитѣ дискоси (п. прот. на Екзарх. см. съветъ, 59 засед. отъ 4 X. 1874 г., т. 6).

¹⁸⁷⁾ Водевъ, който ѝ се сърдѣлъ, че не помагала и нему (в. „Право“, 17.IX. 1873 г., бр. 36, стр. 4, доп. отъ сжия градъ); солунскитѣ села Дудулари и Киречъ-къой (I прот. на писмата отъ Екзарх. см. съветъ, стр. 96—97, писмо на екзарх. секретаръ Груевъ до попъ Петра, № 108 отъ 19. VII. 1874 г.; срв. тукъ, стр. 154, забел. 197). Сжщо и село Топчиево (II екзарх. вход. кн., № 979 отъ 3.XI. 1875 г.: молба на настоятелитѣ до Екзархията да не ги лишава за идната година отъ дадената по-рано помощъ). Вж. и изложенията на Макед. дружина отъ 1873 и 1874 г. За финанситѣ на Макед. дружина вж. тукъ, прит. XXI.

¹⁸⁸⁾ Единъ родолюбивъ българинъ подарилъ 1 годишно течение отъ в. „Право“ за солунскитѣ села Зарово, Баловча и Киречъ-Къой и др. 7 села въ Македония (в. „Право“, 4. V. 1873 г., бр. 8, стр. 1); сжщо и цариг. благодетелно братство „Просвѣщение“ — по 1 год. течение отъ сжия вестникъ за училища и общини въ 11 градове и села (1 течение за солунското девическо училище) (с. в., 9 VI. 1873 г. бр. 13, стр. 1).

¹⁸⁹⁾ В. „Право“, 3. VIII. 1873 г., бр. 21, стр. 3, подлистникъ „Изъ пжтнитѣ ми впечатлѣнія“.

¹⁹⁰⁾ Срв. тукъ, стр. 90. В. „Турція“ (9.VI. 1872 г., бр. 17, ст. „По дѣлата на Македонската дружина“) не е билъ доволенъ отъ размѣра на това дарение, защото Зографскиятъ манастиръ, като първа българска обителъ, би трѣбвало да вземе по-големо участие въ възраждането „на българщината въ отечеството на Кирила и Методія“; той би могълъ да поддържа напълно Сол. бълг. училище, като отпусне единъ капиталъ, който да дава лихви 10,000 гр. и повече. „Въ Солунъ не може съ какъвъ да е учителъ, нито пъкъ съ единъ учителъ; като централенъ градъ на цѣлата областъ, тамъ трѣбва да има едно по горне училище и хора по̀дстойны да работятъ въ него“. При все това обаче вестникътъ хвали Зографския манастиръ, че единственъ отъ всичкитѣ 50 бълг. манастири се притекълъ на помощъ народу, а другитѣ се отнасяли къмъ народнитѣ нужди сжщо тѣй, както и презъ време на фенерското иго. Ако тѣ подражавали на Зографъ, гърцизмътъ не би задушвалъ българитѣ въ Македония. Вж. цитатъ, тукъ прит. XVIII.

¹⁹¹⁾ VII прот. на Екзарх. см. съветъ за 1875—1878 г., 182 засед. отъ 14.X. 1875 год., т. 4. Вж. и тукъ, стр. 135.

¹⁹²⁾ I екзарх. вход. кн., № 186 отъ 12.III. 1874 год. Навѣрно, Станислава има предъ видъ това дарение, като казва, че отъ Св. Гора сж изпратили 300 лири за поддръжане на бълг. училище въ Солунъ (п. сп., стр. 133). Споредъ нея, тия пари, както и др. суми, сж потъвали въ общината (с. стр.) — твърдение, което може да се смѣта само като отражение на тогавашната мѣла между солунскитѣ бълг. първенци.

¹⁹³⁾ Ту л ч а н с к о т о читалище решило да внася на Макед. дружина всѣка година помощъ споредъ срѣдствата си, а за сега внесло 20 л. т., видинското — по $\frac{1}{4}$ отъ годишнитѣ си приходи. Габровското

обещало да възпита на свои сръдства въ Габровското девическо училище две момичета отъ Македония (1 отъ Воденъ и 1 отъ Струмица), за да бждатъ после учителки въ роднитѣ си градове (в. „Право“, 4. X. 1871 г., бр. 32, стр. 1). Настоятелството на Царигр. читалище изказало по тоя поводъ своята радостъ и надежда, че и другитѣ читалища ще последватъ тоя примѣръ. „Какъвъ случай за да покажемъ родолюбіето си, братскѣтж любовь къмъ нашитѣ Македонскы братія и нераздѣлимото единство на българскый народъ“ (с. стр.), та да се сполучи не само да се измъкнатъ макед. българии „изъ ржцѣты на гръцизма“, но и да се разпротрани първоначалното образование между бълг. народъ, тѣй както у най-образованитѣ народи (притурка на в. „Турція“, 5. X. 1871 г., бр. 33, стр. 1). — Редакцията на в. „Турція“ (23. X. 1871 год., бр. 36, стр. 4) укорява читалищата, че времето минава, а тѣ не сж се отзовали да изпратятъ „помощъ за македонскытѣ нужды“ или защото „сѣвсѣмъ не разбиратъ важността“ на позива на Царигр. читалище, „или сѣвсѣмъ сж лишени отъ родолюбіе и не щжтъ да знайтж ни македонскы братія, ни българщина въ Македоніѣ, ни нищо подобно“. „Какви хора ще бждемъ ако не дадемъ хлѣбъ на гладнитѣ си братія? Нѣ и македонцитѣ сж наши братія, и тѣй сж сынове на сжщжтж майкж; сжщитѣ длѣжности имаме и къмъ тѣхъ, каквито и къмъ роднитѣ си братія. Тѣй иматъ днѣсь нуждж отъ пищжтж на ученіето и отъ наука на бацинѣй языкъ; нека имъ помогнемъ да добыжтж това добро. Следъ нѣкож годинж нашата помощъ ще бжде излишна, защото тѣй самы ще си добыватъ нужното. Помощта е нужна днѣсь, когато много нѣща имъ прѣчатъ да направжтж нѣщо за удовлетвореніе на горѣшитѣ си желанія“.

¹⁸⁴⁾ 1 отъ Македония (прилепското), 13 отъ България и 10 отъ Тракия и 1 женско дружество — сливенското („Изложение“ на Макед. дружина отъ 1873 г., стр. 5).

¹⁹⁵⁾ Вж. в. „Право“, 19. X. 1873 г., бр. 32, стр. 4.

¹⁹⁶⁾ „Повѣрвайте, Господа — казва се въ позива —, повѣрвайте че Македонія особито днесъ е въ голѣма опасность, ако остане безъ помощъ и поддржка изъ вѣнъ. Днесъ (sic) е когато трѣба да ѣ са помогне: минутата е отъ най критическытѣ. Многобройны пропагандисты Гръцкы и Сръбскы обхождатъ нейнитѣ крайща и всячески са гржжатъ за распространеніе на Гръцизма и Сърбизма, а за сѣсипванѣ на Българщината...“ Наричайки Македония „най хубавата часть отъ нашата татковина“, Макед. дружина повторно моли читалищата да ѣ се притекатъ на помощъ (притурка на в. „Право“, отъ 29. X. 1873 г., бр. 33, стр. 3) И редакцията на в. „Право“ е отправила позивъ до читалищата и женскитѣ дружества да посветятъ „по едно събраніе върху този жизненъ въпросъ“, защото „Работата е отъ най святитѣ, отъ най высокоблагороднитѣ, касае са да са помогне на еднж подвижникж, която сама самнинка е останяла да са бори противо гигантскытѣ нашествія на безбройны пропа(га)ндисты изъ Македонія“ (с. стр.) Сигурно, поради просвѣтнитѣ нужди на Македония, изпратенъ билъ Мусевичъ отъ цариград. благотетелно бълг. братство „Просвѣщеніе“ да събира помощи въ българскитѣ земи (в. „Право“, 7. VII. 1873 г. бр. 17, стр. 3). — За сръбскы агенти въ Дебъръ вж. в. „Право“, 9. XI. 1873 г., бр. 35, стр. 3; за сръбскы и протестантскы агенти въ Охридъ вж. с. в. 14. XII. 1873 г., бр. 40, стр. 3.

¹⁹⁷⁾ Това е писалъ екзарх. секретаръ Груевъ на пропъ Петра. Той е предлагалъ на Хр. Ст. Захариевъ, който се тѣкмѣлъ да се услови за учителъ въ с. Киречь-къой, да се споразумѣе чрезъ попъ Петра съ селянитѣ, колко ще му платятъ тѣ и колко ще искатъ отъ Цариградъ само за течешата година (п. писмо въ забел. 187; срв. тукъ, с. стр., заб. 201). И на Станислава Макед. дружина е отговорила (съ писмо отъ 21. IX. 1873 год.) въ сжщия смисълъ подъ предлогъ, че имала да се грижи за повече мѣста въ Македония и че макед. българи трѣбвало да привикнатъ да плащатъ по малко на учителитѣ си, „защото тѣ инакъ не ще узнаятъ цѣната на учението“ (п. сп., стр. 143—144).

¹⁹⁸⁾ Тя е обещала да плаща на дудуларския учителъ помощъ 10 л. т. за 1874 г. (до Димитровденъ), но до м. юлий с. г. той получилъ само 4 л. т. (пос. писмо на Груевъ до попъ Петра; срв. тукъ, стр. 128); на солунската учителка Станислава — по 2 л. т. месечно отъ началото на 1874 г., но до сжщото време ѝ сж били платени само 6 л. т. месечно (само за три месеца). Поради оплаквателнитѣ писма на учителя Хр. Ст. Захариевъ (отъ 8.VII. 1874 г.) и на Солунската община, екзарх. секретаръ е поканилъ Сол. община да заплати на Станислава 8 л. т. (за четири месеци заедно съ юлий) и на дудуларския учителъ 6½ л. т., като му изпрати тѣхнитѣ разписки съ полища („и съврѣменно ми теглете поличкж да ги платж тука“). (п. писмо). — Х. С. З. (Захариевъ) е писалъ, че селата сж търсѣли помощи (отъ Цариградъ) за своитѣ учители, отъ които само нѣколко души още сж живѣли съ надежда, а други се отчайвали (в. „Вѣкъ“, 8. VI. 1874 г., бр. 22, стр. 3). Станислава пѣкъ и майка ѝ сж били принудени вечерно време да везатъ, за да не гладуватъ (п. сп., стр. 141).

¹⁹⁹⁾ Срв. тукъ, стр. 153, заб. 190.

²⁰⁰⁾ Въ позива на д-ство „Възрождение“ отъ 1.V. 1873 г. (притурка на в. „Право“, 1873 г., бр. 8, стр. 2).

²⁰¹⁾ Вж. „Изложение“ на Макед. дружина отъ 1874 г., стр. 5.

²⁰²⁾ Срв. тукъ, стр. 83. Сжщо и въ своето изложение отъ 1874 г. настоятелството на Макед. дружина изтъква особенитѣ си грижи за Солунъ Сѣръ, Воденъ, Враня и околноститѣ имъ (стр. 4), но на ѝ-вече за Солунъ и Сѣръ. По поводъ оплакването на воденци (срв. тукъ, стр. 153, заб. 187), редакцията на в. „Право“ (17.XI. 1873 г., бр. 36, стр. 4) защитава Макед. дружина: тя е очаквала помощи отгвѣнъ за училищата въ Солунъ, Сѣръ и нѣколко солунски села, на които се задължила да помага отчасти.

²⁰³⁾ Въ своето изложение отъ 1873 г. (стр. 2) настоятелството на Макед. дружина ги нарича мъжко и девическо (сжщото различие и въ изложението на сжщата дружина отъ 1874 г., стр. 5), обаче, както се вижда отъ една солунска дописка (вж. по-доле, забел. 206), тѣзи училища не сж били такива въ строгия смисълъ на думата. И, споредъ Салганджиевъ, откритото отъ баба Недѣля училище било смѣсено (п. съч., стр. 45).

²⁰⁴⁾ „Изложение“ на Макед. дружина, отъ 1873, стр. 2 и 6. Не е посочено името на подучителя въ центр. училище. Не е ли билъ Андрей К. Германовъ, когото споменава като учителъ въ вард. училище бившиятъ директоръ на Солунската м. гимназия Н. А. Начовъ въ своя печатанъ отчетъ за нея до 1888/89 уч. г. ? Срв. и тукъ, следъ забел. 205.

²⁰⁵⁾ Кандиларовъ казва, че чрезъ 1873 г. въ Солунъ имало трима учители: въ централното училище гл. учител Михаилъ Буботиновъ е преподавалъ въ III и IV отдѣление и въ I класъ съ незначителенъ брой ученици; Георгий Неврокопски — въ I и II отдѣление съ 25 ученици и Андрей Колевъ Германовъ отъ Ст. Загора въ вардарското училище (п. съч., стр. 8—9). Н. А. Начовъ сжшо твърди, че това училище имало 4 отдѣления и I класъ, но съ непостояненъ брой ученици (числото имъ се колебаело между 15 и 25 д.), а въ вардарското училище тогава учителствували баба Недѣля и дъщеря ѝ Славка (sic.), а „по-сетнѣ още Андрей Колевъ Германовъ“ (п. отчетъ). Споредъ Начовъ, Георгий Неврокопски билъ учителъ въ солунското (общинско) училище презъ 1871—72 г. (с. отчетъ). Тия сведения не се сходятъ напълно съ солунската дописка отъ 23 VII. 1873 г. (вж. тукъ, следв. забел. 206). Изобщо сведенията за солунскитѣ училища сж не само твърде оскъдни, но и противоречиви, понеже повечето отъ тѣхъ се черпятъ отъ негурни спомени на солунски учители.

²⁰⁶⁾ Доп. на „Единъ Солунчанинъ“ отъ 23. VII. 1873. г. въ притурка на в. „Право“, 30. VII. 1873 г., бр. 20, стр. 4. И единъ посетителъ на Солунъ свидетелствува, че солунското училище, ако и не добре устроено поради неуреденитѣ общински работи, се посещавало редовно отъ ученици и се взимали мѣрки за тѣхното увеличаване (в. „Право“, 3 VIII. 1873 г., бр. 21, стр. 3, ст. „Изъ пѣтнѣтъ ми впечатлѣнія“).

²⁰⁷⁾ П. сол. доп. отъ 23. VII. 1873 г. И другъ дописникъ, който е посетилъ Солунъ на пътъ отъ Велесъ, е отишелъ на изпитъ въ девическото училище, гдето изпитвалъ Буботиновъ. „Испытаніето“ било „отличително“, но е нѣмало много слушатели, понеже зданието било твърде тѣсно. Девицитѣ сж отговаряли на въпроситѣ на учителя „доста вразумително, твърдѣ добрѣ и все съ свои думи на мѣстно нарѣчіе“. Слушателитѣ „ся доста благодарихъ“. Дописникътъ потвърждава, че изпитътъ продължилъ и на другия день (в. „Право“, 10 VIII. 1873 г., бр. 22, стр. 3, сол. дописка отъ 22. VII. 1873 г.). Не е напълно ясно, за кое училище става дума. Имайки предвидъ, че дописката е отъ 22 юлий, трѣбва да приемемъ, че подъ „девическо“ училище дописникътъ разбиралъ вардарското училище, гдето имало доста момичета. Обстоятелството пъкъ, че изпитвалъ Буботиновъ и изпитътъ продължилъ на следния день, сочи на централното училище, което дописникътъ би могълъ да нарече девическо или защото много отъ ученицитѣ сж били девиси, или защото отначало, когато го открила Славка Динкова, то било наричано така (срв. тукъ, стр. 48). Обаче като вземемъ предъ видъ термина въ дописката на X. З. С. (вж. по-доле, забел. 216), трѣбва да смѣтаме за по-вѣроятно, че дописникътъ говори за вардарското училище.

²⁰⁸⁾ Дописникътъ „Единъ Солунчанинъ“ (вж. тукъ, забел. 206) казва, че солунци сж видѣли, колко е полезно да се учатъ децата имъ въ народно училище. Мнозина сж позавидѣли на ония бащи, които сж пращали децата си въ централното училище.

²⁰⁹⁾ II екзарх. вход. кн., № 228 отъ 7 III. 1874 г.

²¹⁰⁾ С. кн., № 907 отъ 26 IX. 1874 г.

²¹¹⁾ В. „Право“, 3 VIII. 1873 г., бр. 21, стр. 3, ст. „Изъ пѣтнѣтъ

ми впечатлѣнія²¹². Тая случайна учителка ще да е била баба Недѣля Петкова или пъкъ дъщеря ѝ Станислава.

²¹²) „Изложение“ на Макед. дружина отъ 1874 г., стр. 19.

²¹³) С. съч., стр. 5—6.

²¹⁴) „ „ стр. 6. Въ противоречие съ това съобщение на Макед. дружина, Н. А. Начовъ твърди, че презъ 1873/1874 г., при учителя Хр. Захариевъ, „Числото на ученицитѣ не е надминавало 25“ (п. отчетъ). Сжщото твърдятъ О. М. и Б., но не съобщаватъ своя изворъ. (Погледъ върху дѣятелността на Бълг. Екзархия отъ 1877—1902. г. Leipzig 1902 г., I отд., стр. 10). Може би, тѣ се основавали на сол. дописка за изпита презъ 1873 г. (срв. по-горе, стр 132) или пъкъ на Начовия отчетъ.

²¹⁵) П. излож. на Макед. друж., стр. 19.

²¹⁶) Споредъ сол. дописникъ Х. С. З. (= Захариевъ), презъ май 1874 г. солунското девическо (вардарското) училище щѣло да се затвори по нѣмане на срѣдства дори за наема, ако учителката (Станислава) не дадѣла залогъ, за да получи заемъ. Сжшо и мжжкото училище не би дало значителни плодове, ако не се поправѣло положението му (в. „Вѣкъ“, 8.VI. 1874 г., бр. 22 стр. 3, доп. отъ 27 V. с. г.), Сол. община не е платила наема на кжщата, гдето се помѣщавало девическото училище въ Вардарска порта. Платила го баба Недѣля подпомогната отъ книжаря Евровъ съ 198 гр. (п. сп., стр. 148). Станислава разказва, че следъ отказа на Макед. дружина да ѝ плаща цѣла годишна заплата, тя щѣла да отиде за учителка въ Кукушъ по покана на Атанасъ Кушовалия. Тогава се стрѣснали солунскитѣ общинари и наели кжша за девическото училище въ Вардарска порта. Станислава е започнала учебнитѣ занятия на 6 октомврий 1873 г., но повечето ученички вече сж ходѣли въ грѣцки училища. Учителката е успѣла да върне 29 д. и презъ годината постѣпвали и др. момичета. Обаче Сол. община не е могла да я издържа, и майка ѝ се принудила да трѣгне да събира помощи (п. сп., стр. 144—147; срв. тукъ, стр. 128).

²¹⁷) Станислава казва, че на изпита въ края на втората година отъ учителствуването ѝ присѣтствувалъ рускиятъ консулъ заедно съ френския и двама свещеници отъ руския метохъ въ Солунъ. Следъ изпита Якубовски я поканилъ на обѣдъ, окачилъ ѝ златенъ медалионъ и пилъ наздравица за успѣха на славянския езикъ въ отечеството на св. Кирила и Методия (п. сп., стр. 148—149).

²¹⁸) п. сп., стр. 144—147.

²¹⁹) В. „Вѣкъ“, 13.VII. 1874 г., бр. 27, стр. 2. Споредъ Салганджиевъ, Макед. дружина била разтурена по заповѣдъ на турското правителство. Председателъ на новообразуваната благодѣтелна дружина за подпомагане на бедни училища билъ екзарх. секретаръ Георги ѝ Груевъ (п. съч., стр. 47).

²²⁰) VI прот. на Екзарх. см. съветъ, 39 засед. отъ 31.VII. 1874 г., стр. 2 на прот.

²²¹) Гърчетата посещавали това училище, вѣроятно, заради грѣцкия езикъ, който преподавалъ Шумковъ.

²²²) Ив. Шумковъ, Патриотичевки и насърчителни разкази, София 1907, стр. 510; Кандиларовъ, п. съч., стр. 9. Споредъ Начовъ (п. отч.) и О. М.

и Б., презъ 1874/1875 уч. г. въ сол. бълг. училище (центр.) е имало 35 ученици (п. стр.).

²²³) Шумковъ, п. стр. Сжщиятъ авторъ казва, че на тия изпити сж присъжствували и гърци, дори протосингелтъ и архидяконъ на солунския митрополитъ Йоакимъ (бившъ варненски митрополитъ, после царигр. патриархъ) (с. съч., стр. 451 и 510). Такава благосклоност на гръцки официални лица е толкова странна, че съобщението на Ш. би ни се видѣло преувеличено, ако не вземѣхме предъ видъ, че Ш. съ своето гъркофилство могълъ да влѣзе въ връзки съ Солунската митрополия и съ солунски граждани гърци. Не е вѣрно, че въ солунскитѣ български училища за пръвъ пжтъ при Шумковъ се завършила учебната година съ публиченъ годишенъ изпитъ (Кандиларовъ, п. стр.). Шумковъ казва, че митр. Йоакимъ „посредствено посѣщаваше изпититѣ на дветѣ бълг. училища (стр. 451), а не лично „презъ годината“ направилъ посещения, както предава Кандиларовъ (п. стр.).

²²⁴) III екзарх. вход. кн., № 283 отъ 5.VII. 1877 г. (Станоевъ е питалъ Екзархията, дали идната година ще бжде той учитель и съ каква заплата). № 2 Копие на писмата на Екзарх. съветъ и на Екзарх. см. съветъ за 1875—1877 г. стр. 280, № 28 отъ 25 VIII. 1877 г. (въ отговоръ на молбата на Солунската община отъ 8 VIII. с. г.): „Познавамъ и оцѣнявамъ — писалъ ѣ екзархъ Иосифъ — нуждѣтъ отъ Българско училище въ Солунъ, нѣ обстоятелствата, въ които са намира Екзархѣтъ и които не можатъ да не бждатъ и Вамъ познати, не ѣ позволяватъ никакъ за сега поне да исплнѣнѣ тѣж своѣ длжностъ“. Той увещава солунци да направятъ всичко възможно, за да поддържатъ училището и презъ идната година, докато Екзархията бжде въ състояние да помогне на това училище, кое то ся е радвало и щѣ ся радва всякога на нашѣ тѣ пастирскѣ грижи“. Екзархътъ внушава и на учителя да бжде отстъпчивъ. Поради руско-турската война Св. Синодъ при Екзархията не е намиралъ за нужно да се занимава съ въпроса за училищата въ Солунъ, Съръ и Одринъ (срв. III прот. кн. на Св. Синодъ, 288 засед. отъ 14 VI. 1877 г., посл. т.: предложението на екзарх. касиеръ Груевъ за тия училища било отложено да се разглежда другъ пжтъ). — Срв. О.М. и Б, п. съч., стр. 10; Кандиларовъ, п. съч., стр. 13; Стоиловъ; п. сп., стр. 61. Споредъ Н. А. Начовъ, и презъ 1876/77 г. ученицитѣ въ сол. училище възлизали до 35 д. (п. отчетъ).

Сол. община не е получила и обещанитѣ отъ Груевъ 15 л. т. като помощъ за заплатата на учителя (с. прот. на Св. Синодъ, 287 засед. отъ 11 VI. 1877 г., писмо отъ Сол. община отъ 30 V. с. г.) Тия пари ще да съставлявали 8-тѣ лири за Станислава и 6¹/₂ л. за дудуларския учитель (срв. тукъ стр. 115, забел. 198).

²²⁵) Подбудени отъ Еминъ, единъ отъ първитѣ солунски бегове, турци сж откраднали една мома българка въ гевгелийското село Богданци и съ влака сж я отвели въ Солунъ на Гюргьонденъ. На солунската гара се събрали много българи, решени да освободятъ девойката отъ турски ржце. На другия день, сжбота, въоръжена турска гълпа се явила предъ валийския конакъ. Веднага сж отишли при валията Ахмедъ Рефетъ паша реченитѣ консули, които отдавна му обрѣщали вниманието върху усиления мухамедански фанатизъмъ, разпалванъ отъ солунския в. „Земанъ“. Обаче турската гълпа не е пустила консулитѣ да влѣзатъ въ конака и ги завлѣкла въ Сахатлъ

джамии. Тукъ предъ очитѣ на валията и цѣлия меджлисъ тѣ били убити и обезобразени. Военни ескадри на всички велики сили скоро се явили предъ Солунъ. Чакъ на 18 май н. ст. убититѣ консули били тържествено погребани подъ защитата на ескадренитѣ топове (в. „Марица“, 15.IX. 1878 г., бр. 15, стр. 1, подл. на К. Иречекъ). — И, споредъ грѣцкия в. „Неологосъ“, отвлѣчената мома била отъ с. Богданци (вж. в. „XIX вѣкъ“, Цариградъ, 8.V. 1876 г., бр. 19, стр. 4), но въ телеграмата на сол. валия до В. Порта се казва, че тя била отъ Авретъ Хисаръ (Кукушъ). По тая телеграма в. „XIX вѣкъ“ (1.V. 1876 г., бр. 18, стр. 3) описва това произшествие. Трима стражари и други сж довели момата въ солунския конакъ съ фередже и яшмакъ, за да бжде потурчена. По пжтя за конака двама душп, хора на америк. консулт' подпомогнати отъ около 150 други лица, съдрали фереджето и яшмака на момата, грабнали я и я завели въ кжщата на х а д ж и Л а з а р ъ, българинъ, руски поданикъ и америк. консулт'. Предъ конака се събрали 3—5000 мухамедани и поискали момата. Следъ като имъ казали, че властѣта е взела мѣрки, за да я върне, тълпата се разотишла, но после пакъ се събрала въ Саатли джами, близо до конака, и настойчиво искали да ѝ се даде момата. Чрезъ градски първенци и по-горни чиновници валията е посъветвалъ народа да се разотиде. Въ това време отишли въ джамията консулитѣ Абботъ и Муленъ, които народътъ е отблъсналъ. Явилъ се валията и се помжчилъ да задържи тълпата спокойна, докле дойде войска. Обаче войската се забавила, сжщо и връщането на момата. Тълпата се втурнала тамъ, гдето били валията и консулитѣ, изпочупила прозорцитѣ и желѣзата, нападнала консулитѣ и ги убила. Следъ това дошла войска. Въ солунското пристанише пристигнали, освенъ военни кораби на великитѣ сили, още турски, грѣцки и др. — Споредъ сжщия вестникъ, Абботъ билъ родомъ англичанинъ отъ Смирна и зетъ на известния грѣцки деецъ д-ръ Алекс. Каратеодори, а Муленъ — французинъ и зетъ на Абботъ по сестра. Шестима отъ виновницитѣ били обесени на солунското крайбрѣжие предъ очитѣ на чуждитѣ корабоначалници. Заловени били още петима, които сжщо били осждени на смъртъ („XIX вѣкъ“, 8.V. 1876 г., бр. 19, стр. 3). Вж. почти сжщото описание на това солунско произшествие по телеграмата на солунския валия отъ „сжбботъ“ (24. IV) въ царигр. в. „Зорница“, 30. IV. 1876 г., бр. 18, стр. 71—72 (3—4). Споредъ тоя вестникъ, грабнатото момиче било 12-годишно и роднина на америк. консулски агентъ Х. Лазаръ (с. бр., стр. 72). За присждата надъ виновнитѣ вж. с. в. 11. VI. 1876 г., бр. 24, стр. 96 (4). — Срв. за политическитѣ последици проф. Г. П. Геновъ, Източниятъ въпросъ, ч. II, Софня 1926, стр. 278—279.

²²⁶⁾ Срв. тукъ, стр. 128. Михаилъ Костенцевъ (н. сп., стр. 157—168) разказва, че се срѣщалъ съ В. Левски и разпространявалъ революц. прокламации въ Македония (Крива-Паланка, Кратово, Щипъ, Струмица, Сѣръ, Мелникъ). Ходилъ и въ Солунъ за книги.

²²⁷⁾ Шумковъ, п. съч., стр. 452.

²²⁸⁾ III екзарх. вх. кн., № 333, 22.IV. 1876 г.

²²⁹⁾ С. кн., № 533, 30.VIII. 1876 г. Шумковъ, очевидно, прикрива истината, като твърди, че презъ двегодишното му учителствуване солунскиятъ митрополитъ Иоакимъ не е показалъ „никакво припятствие или гонение къмъ българитѣ“, а гонѣлъ и мразѣлъ само българския свещеникъ Петъръ Димитровъ заради негови „нѣкои стари нехристиянски постжпки и лоши поведения“ (п. съч., стр. 451; вж и стр. 510). Щомъ владиката е преследвалъ

и успѣлъ да интернира най-деятелния българинъ въ Солунъ (вж. по-доле, стр., 160, забел. 240), то нѣма съмнение, че той искалъ да отслаби българщината и екзарх. дѣло.

²³⁰⁾ Прот. кн. на Св. Синодъ за 1874—77 г., 247 засед. отъ 7.IX. 1876 г., т. 5

²³¹⁾ С. засед.

²³²⁾ П. прот. кн. на Св. Синодъ, 254 засед. отъ 29.IX. 1876 г., т. 5.

²³³⁾ Жителитѣ на с. Негованъ се оплакали въ Екзархията, че попъ Петъръ билъ горделивъ и не се грижелъ за народнитѣ работи (III екзарх. вход. кн., № 207, 29.II. 1876 г.), обаче това недоволство ше да се дължело на нѣкаква случайна негова небрежностъ.

²³⁴⁾ С. кн., № 193, 24.II.1876 г. Тоя каналенъ редъ трѣбвало да се спазва, понеже В. Порта е заповѣдала такива прошения да ѝ се изпращатъ подпечатани отъ екзарха.

²³⁵⁾ Въ едно писмо до екзарха Антима той казва, че нѣма думи, за да му изкаже благодарността си, задето е действувалъ предъ В. Порта за официално признаване на неговото качество (III екзарх. вход. кн., № 471, 18.VI. 1876 г.)

²³⁶⁾ Скопскитѣ митрополитъ Кирилъ съ писмо отъ 21.II. 1876 г. искалъ отъ Екзархията за свой достоенъ намѣстникъ въ гр. Враня или иконома попъ Петъръ отъ Солунъ, или о. Хрисанта отъ Никополъ (VII прот. на Екзарх. см. съветъ за 1877—1878 г., 223 засед. отъ 2.III, 1876 г., т. 4).

²³⁷⁾ С. прот., 227 засед. отъ 12.III. 1876 г., т. 11.

²³⁸⁾ III прот. кн. на Св. Синодъ за 1877 г., 228 засед. отъ 14 VI. с. г. т. 2.

²³⁹⁾ VII прот. на Екзарх. см. съветъ, 243 засед. отъ 8 VI. 1876 г., т. 1.

²⁴⁰⁾ Шумковъ, който билъ приятель съ владиката Иоакимъ, явно казва, че последниятъ най-после въ 1877 г. издействувалъ чрезъ Патриаршията да „го интернира... отъ Солунъ“ (п. съч., стр. 451 и 510).

²⁴¹⁾ Екзарх. см. съветъ е отпущвалъ на жена му Киряна 4 л. т., останали отъ събраната по-рано помощъ за беднитѣ (п. прот., 273 засед. отъ 19 XII. 1877 г., т. 2). Още като пѣвецъ въ екзарх. параклисъ, попъ Петъръ се оплакалъ на Екзархията, че е оставилъ семейството си въ парично затруднение и молилъ да му се даде заемъ отъ 10 л. т., които по малко да му се прихващатъ отъ заплатата (п. 228 засед. на Св. Синодъ въ забел. 238). Следъ освобождението на България попъ Петъръ е заминалъ въ Киевъ, за да изучи руското църковно пѣние въ нѣкой манастиръ (IV прот. на екзарх. писма за 1874—1878 г. стр. 805: екзархъ Иосифъ му изпратилъ отъ Пловдивъ служебно свидетелство № 52 отъ 29 VIII. 1878 г.).

²⁴²⁾ В. „Зорница“, бр. 25, 18 VI. 1876 г., стр. 100 (4), кол. 3, доп. отъ Солунъ въ в. „Ја-Турки“.

²⁴³⁾ П. сп., стр. 149.

²⁴⁴⁾ III екзарх. вход. кн., № 249, 15. III. 1876 г.; VII прот. на Екзарх. см. съветъ, 223 засед. отъ 13 IV. с. г., т. 11 (писмо съ дата 16 мартъ).

²⁴⁵⁾ Тогава той билъ пѣвецъ въ екзарх. параклисъ.

²⁴⁶⁾ п. прот. кн на Св. Синодъ, 285 засед. отъ 30 V. 1877 г., т. 6.

²⁴⁷⁾ III екзарх. вход. кн., № 374 отъ 17 V. 1876 г.

²⁴⁸⁾ П. засед. въ забел. 246.

²⁴⁹⁾ П. прот. кн. на Св. Синодъ, 287 засед. отъ 11. VI. 1877 г., т. 3; „и срѣщу тѣхъ (сир. похарчениѣ пари за сп. „Читалище“) има книгитѣ отъ послѣднето, които и четвъртъж даже не може да ся продадѣтъ“.

VII.

ДЕЙНОСТЪ НА СОЛУНСКАТА ОБЩИНА ОТЪ 1878 ДО 1884 ГОД.

Солунската община е прекарала тежъкъ животъ до освобождението на България, но при все това тя успѣла да втѣлпи въ съзнанието на българското общество, че и Солунската епархия може и трѣбва да стане нераздѣлна частъ отъ Българската екзархия.¹⁾ За нея новиятъ екзархъ Иосифъ билъ законенъ духовенъ вождъ на цѣлия български народъ. И тя, както другитѣ български църковни общини, му честитила възкачването на екзархийския престолъ.²⁾

Следъ Санстефанския миръ (19.II. 1878 г.) турската власть и гръцкото духовенство съ различни срдства сж принуждавали българитѣ да подписватъ заявления, че сж гърци, но сж срещнали енергична съпротива, дейно участие въ която е взималъ Солунъ. Тукъ се събрали тайни представители на македонскитѣ български градове и на 20 май 1878 год. сж подписали и подпечатали съ общински и други печати единъ позивъ до великитѣ сили, като сж го подали на солунскитѣ консули. Солунскитѣ представители Никола Паунчевъ и Насте Стояновъ сжщо сж го скрепили съ печата на Солунската българска община. Тѣ сж изтъкнали, че и Македония е българска земя и молили великитѣ сили да направятъ анкета чрезъ една безпристрастна комисия, за да се увѣрятъ, че македонскитѣ българи сжщо желаятъ да останатъ въ предѣлитѣ на българската държава заедно съ братята си отъ Мизия и Тракия.³⁾

Революционното брожение, което започнало скоро следъ Берлинския конгресъ (13.VII. 1878 г.) въ разни мѣста на Македония⁴⁾, е подигнало духа и на солунскитѣ българи. Турскиятъ тероръ и вилнежътъ на разбойници въ Солунския окръгъ⁵⁾ сж били условия, които подбуждали българитѣ да блѣнуватъ за политическа свобода⁶⁾, а заедно съ това да работятъ за умственото издигане на българското население въ Македония.

Предвиденитѣ въ Берлинския договоръ (чл. 23) реформи за Македония още повече сж повишили значението на

Солунъ за македонскитѣ българи, било защото се предполагало, че тоя градъ ще бжде главенъ административенъ центъръ на цѣлата област⁷⁾, било защото тамъ сж пребивавали по-горни представители на великитѣ сили — консулитѣ и освенъ това имало чужди пощи. Солунъ е ставалъ силенъ притегателенъ центъръ особено съ родолюбивата дейность на образования охридчанинъ Наумъ Спространовъ⁸⁾, който скоро следъ Берлинския конгресъ билъ назначенъ за драгоманъ въ Солунското руско консулство. Преди да замине отъ София за Солунъ, той внушилъ (съ писмо отъ 17.VII. 1878 г.) на екзарха Иосифа, че трѣбва да запази духовното единство на българския народъ⁹⁾, а отъ Цариградъ му писалъ да действува предъ В. Порта да се удовлетвори македонскитѣ българи съ обещанитѣ отъ Берлинския конгресъ реформи¹⁰⁾. Въ Солунъ Н. Спространовъ е билъ незамѣнимъ български общественъ деецъ и сътрудникъ на Екзархията. Натоваренъ отъ нея¹¹⁾, той ѝ давалъ обширни сведения за положението въ Македония¹²⁾. По поръчка на екзарха, презъ 1880 г., когато въ Цариградъ се свикала международна реформена комисия, Спространовъ е наредилъ, българитѣ отъ всички краища на Македония да изпратятъ чрезъ Екзархията до речената комисия подпечатани съ общински и селски печати прошения за български владици¹³⁾. Екзархъ Иосифъ му изказалъ сърдечна благодарность „за голѣмия трудъ“ по съставянето на тия прошения¹⁴⁾, съ които е подкрепилъ своята молба до сжщата комисия да се възстанови ведомството на Екзархията въ Европейска Турция, съгласно съ чл. 5 и 62 на Берлинския договоръ.¹⁵⁾ Спространовъ е препращалъ съ изяснение и ходатайство разни други прошения до Екзархията¹⁶⁾, както и до руското правителство¹⁷⁾. Той е действувалъ и за освобождението на затворенитѣ въ Солунъ, Скопие и др. мѣста българи, харчейки за тая цель и свои пари¹⁸⁾. Въ стремежа си да направи отъ Солунъ български културенъ центъръ на Македония, той още въ 1880 г. е убеждавалъ Екзархията да открие въ Солунъ часъ по-скоро българска гимназия¹⁹⁾.

Презъ 1879—1880 г. Солунската община не е била признавана отъ солунския валия подъ предлогъ, че той не е билъ получилъ отъ централното правителство предписание (мектубъ-исаме) да признава сжществуването на българско екзархийско намѣстничество въ Солунъ. Общината е протестирала предъ валията, като му изложила, че преди нѣколко години, по ходатайство на Екзархията, В. Порта изпратила такова предписание до солунския валия, за да признава за екзархийски намѣстникъ (рухани векили) попъ Петра и че последниятъ, следъ като напустналъ Солунъ, билъ замѣстенъ отъ свещеника Иванъ (Маджаровъ) все възъ основа на сжщото мектубъ-исаме. Обаче валията не е взелъ подъ внимание нейния протестъ. Екзархията ѝ изпратила преписъ отъ това предписа-

ние, за да го представи на валията и тъкмѣла да даде та-криръ на В. Порта, за да заповѣда на солунския валия да признава отца Ивана, по силата на издаденото вече мектубъ-исаме, за официаленъ екзархийски намѣстникъ съ право да разглежда работитѣ на бѣлг. население, което се отказало отъ грѣцкия владика²⁰).

• Въпрѣки тѣзи вѣншни мжнотии, Солунската община, вдѣхновявана отъ енергичния деецъ Н. Спространовъ²¹), е устояла на страшния походъ, който грѣцкитѣ владци (въ това число и солунскитѣ митрополитѣ²²), съ помощта на турскитѣ заптии, сж предприели срещу бѣлгарското население, за да го подчинятъ отново на Фенеръ. Подпомагана отъ своитѣ духовно-просвѣтни служители (свещеникъ, учител и учителка), тя е пазѣла народа въ града и околията отъ съблазнитѣ на грѣцката просвѣтна пропаганда²³). Малко бѣлгарски семейства сж изиявявали безъ страхъ своята народност и се грижели „за напредъка на параклиса и училището“ си²⁴), но, опрѣна върху тѣхъ, Солунската община не се е подала, както и по-рано, на започнатата презъ 1878 г. агитация на нѣкои македонски дейци за уния съ папата²⁵). Тя е милѣла за Екзархията. Безпокоейки се за нея, въ едно свое писмо отъ 1879 г. Солунската община ѝ изказала недоволството на бѣлг. население, че не е полагала грижи за уреждане църковнитѣ работи въ Македония и съ това станала причина, нѣкои бѣлгари въ отчаянието си да се откажатъ отъ Бѣлгарската църква²⁶). Молила я сжщо да действува за изпращане бѣлгарски владци въ Македония²⁷), както после направили дойранци, драмчани, загоричанци²⁸) и др. Голѣма била радостта на Солунската община, когато екзархъ Иосифъ се премѣстилъ отъ Пловдивъ въ Цариградъ²⁹). Екзархъ Иосифъ я ободрилъ съ увѣрението, че досегашното му „кажуше ся бездѣйствие“ било „слѣдствие на обстоятелствата“, а не „на нежелание“. Той има намѣрение да изпрати въ нѣкои македонски градове бѣлгарски архиереи, но постигането на това „ще зависи отъ твърдостъ-та и постоянство-то“ на народа³⁰). Това писмо на екзарха ще да е насърдило солунскитѣ бѣлгари да поискатъ владика отъ своя родъ³¹). Подъ ржководството на изпитанитѣ си священослужители и председатели (свещ. Иванъ Маджаровъ, свещ. Иванъ Ангеловъ³²), Солунската община, съ подобренъ съставъ³³), се вслушвала въ внушението на екзарха Иосифа да всели духъ на мжжество и постоянство у солунскитѣ и всички други бѣлгари, за които напредъкътъ на бѣлгарската народност има значение³⁴). „Съ съдействието — свидетелствува свещ. Ив. Маджаровъ — на солунскитѣ граждани Насте Стояновъ, Тодоръ х. Мишевъ, братя Шумкови, братя Паунчеви и др. напредъкътъ на бѣлгарщината всѣки день се увеличаваше“³⁵). Въ началото на 1881 г. Екзархията е разрешила на Солунската община временно („за сега“) да издава сама кръщелни

и брачни свидетелства³⁶), т. е. да упражнява право на митрополия. Новият ѝ председател архим. Козма Пречитански³⁷) се стремил да я спои и за здрави чрез своя авторитет³⁸) и ореол на страдалец за българския родъ. Една от първитъ му грижи, изглежда, е била да подобри клира: изработил особенъ правилникъ за пенсии на свещеницитъ и го изпратилъ въ Екзархията за одобрение³⁹).

По собствено съзнание или по предписание на Екзархията⁴⁰), Солунската община е проявявала живи грижи и за другитъ църковни общини въ Македония. Както преди, тя е служела за звено между тѣхъ и Екзархията: своевременно осведомявала Екзархията за тѣхнитъ нужди и теглила⁴¹), отпускала имъ помощи⁴²), застъпвала се за затворени българи⁴³), препращала миро⁴⁴) и екзархийски заповѣди за учители и свещеници⁴⁵). Отдѣлно и солунски първенци сж изпълнявала подобна служба⁴⁶).

Презъ тия тежки години, когато въ Македония е нѣмало нито единъ български владика и пропагандитъ (гръцка, католичка и протестантска) усилено сж действували, солунскитъ учители се явявали помощници и насърдчителни на Солунската община да бжде вѣрна пжтеводителка на цѣлото българско население въ Македония. Тѣ сж давали на Екзархията планове за уредба на църковно-училищното дѣло⁴⁷). Нѣкои отъ тѣхъ сж ѝ служели като негласни административни органи: чрезъ тѣхъ изпращала за разни мѣста пари⁴⁸) и учебници⁴⁹), нареждала учителския персоналъ⁵⁰), разпространявала своето влияние⁵¹). Сигурно, по починъ на учителитъ, презъ 1880 г. било съставено дружество „Просвѣщение“⁵²). По-сетне Трайко Китанчевъ се заелъ да издава български вестникъ съ сътрудници Божилъ Райновъ, Д. Ризовъ и К. Стателовъ, обаче не е успѣлъ, понеже скоро сж били уволнени той и Райновъ⁵³). Подъ влияние на учителитъ, презъ 1882 г., Солунската община сериозно е мислѣла за отваряне българска печатница въ Солунъ, понеже голѣма била нуждата отъ български учебници, но Екзархията не се съгласявала, до като не се намѣрѣло частно лице да я открие съ нейна помощ⁵⁴).

Една отъ главнитъ грижи на Солунската община е била да уреди и подигне училищата си, съзнавайки, че чрезъ тѣхъ тя би могла най-добре да изпълни мисията, която ѝ била опредѣлена още отъ самото ѝ основаване. Презъ 1878/79 учебна година затвореното главно училище било отворено съ 45—50 ученици, съ единъ учителъ — Михаилъ Ковачевъ отъ Шипъ⁵⁵). За да осигури правилното развитие на учебното дѣло, Солунската община е мислѣла за по-удобно училищно помѣщение⁵⁶). Подкрепена парично отъ Екзархията⁵⁷), презъ 1879/80 учебна година било наредено и отдѣлно девическо училище въ една отъ стаятъ на мжжкото училище, а презъ 1880/81 учебна година въ особено здание⁵⁸).

Малкото ученици (презъ 1879/80 уч. г. 35 въ мъжкото и 15—20 въ девическото⁵⁹), не е отчаяло нито Солунската община, нито Екзархията⁶⁰). Въ сжщата година въ мъжкото училище (въ една стая) билъ откритъ малъкъ пансионъ за ученицитѣ, които сж дошли отъ други мѣста да следватъ въ I класъ⁶¹). Чрезъ пансиона солунското училище взело да се издига предъ очитѣ на българитѣ въ Солунската и други околии⁶²). Презъ юний 1880 г. е пристигналъ въ Солунъ Кузманъ Шапкаревъ, натоваренъ отъ Екзархията да направи опитъ за отваряне българска гимназия въ тоя градъ. Той е ободрилъ общината, която скоро го изпратила въ Цариградъ да изложи на екзарха за притѣсненията на гръцкия митрополитъ⁶³) и за нуждитѣ на бълг. училища. Имайки по-голъма екзархийска помощъ⁶⁴) и подъ ржководството на главния учителъ К. Шапкаревъ, презъ 1880/81 уч. г. дветѣ солунски училища сж напреднали доста: още при самото имъ отваряне, въ м. септемврий⁶⁵), въ тѣхъ имало 60 момчета и 40 момичета (нѣколко учащи се сж били еврейчета и гърчета), отворенъ билъ и II класъ въ главното училище⁶⁶), въ което имало четирма учители за отдѣленията и класоветѣ. Главното училище се помѣщавало въ една неголъма кжща⁶⁷, но, въпрѣки тѣзи неудобства, поддържанъ билъ пансионъ, и учебната година свършила съ изпити на Петровдень⁶⁸). Тоя успѣхъ е насърдчавалъ солунци⁶⁹), ала екзархийското парично пособие не е било достатъчно: всѣки день се явявали ученици за помощъ при председателя на Солунската община свещ. Йв. Маджаровъ⁷⁰), който самъ се намиралъ въ материална нужда⁷¹). Увѣрявана и отъ К. Шапкаревъ, че много би се развила българщината, ако се отпустне по-голъма помощъ за училищата⁷²), Екзархията е гледала да даде навреме своята подкрепа⁷³) и за 1881/82 уч. г. е поела изцѣло върху себе си заплатитѣ на солунскитѣ учители⁷⁴), като поканила Солунската община да ѝ съобщи, кой учители мисли да държи за тая учебна година⁷⁵), и да наеме друга кжща за училище и пансионъ⁷⁶).

Всички тѣзи жертви Екзархията е правѣла, съ цель да се осжществи нейното възделение, горещо сподѣляно и отъ Солунската община — да се отворятъ въ Солунъ мъжка и девическа гимназии, за което особено е настоявалъ К. Шапкаревъ⁷⁷). Екзархията е внушила на Солунската община да не жали „трудъ и старания“, за да се развие Солунското мъжко или главно училище въ пълна гимназия⁷⁸). За тая цель презъ септемврий 1881 г. тя изпратила въ Солунъ своя секретаръ Д. Ганчевъ⁷⁹), за да ржководи училищното дѣло. Нейнитѣ грижи сж усилвали строителния духъ на Солунската община, която не единъ пжтъ е счела за нужно да благодари за това на екзарха Йосифа⁸⁰). Тя и Д. Ганчевъ сж изпратили учителитѣ П. Сарфовъ и Хр. Бучковъ да събиратъ ученици — първия въ Солунския санджакъ, втория въ Сѣрския. Освенъ това Солунската

община се обърнала до другитѣ общини въ Македония съ писмена покана да изпратятъ ученици въ солунското училище⁸¹). Отъ своя страна и К. Шапкаревъ е действувалъ съ сжщата цель въ Охридско, Битолско и Прилепско⁸²). На 5 октомврий 1881 г. Солунското главно училище било отворено тържествено (съ водосветъ и речи)⁸³) съ три класа, като било преименувано Солунска мъжка гимназия „Св. Кирилъ и Методий“⁸⁴). Въ него имало 130 ученици и 5 учители⁸⁵). Почти всички ученици сж живѣли въ пансиона⁸⁶), който се намиралъ подъ надзора на Солунската община⁸⁷). Повечето отъ пансионеритѣ сж били екзархийски стипендианти⁸⁸). До края на 1881 г. идвали още деца отъ вътрешността, но сега Солунската община приемала само тия, които могли да постъпятъ въ III класъ, тъй като зданията сж били тѣсни⁸⁹).

Презъ сжщата учебна година въ Солунъ сж действували: 1) едно основно („взаимно“) училище съ 3 отдѣления, 60 ученици и 2 учители⁹⁰); 2) едно девическо училище поддържано отъ Екзархията⁹¹) съ 3 отдѣления, 35 ученички, 1 учителка и 1 нейна помощница⁹²). Презъ 1882 г. Солунската община открила пансионъ и при девическото училище⁹³), като нейни членове и други български първенци сж станали настойници на девицитѣ⁹⁴).

Този значителенъ културенъ успѣхъ много е подигналъ духа на българското население въ цѣла Македония, особено въ Солунската област⁹⁵). Дори въ градове и села, „гдѣто никога не е имало българско училище и гдѣто населението не е имало национално съзнание“, почнали да гонятъ грѣцкитѣ учители и да търсятъ учители отъ своята народностъ; „безъ да обърщатъ внимание на преслѣдванията отъ грѣцкитѣ владици и отъ властитѣ, тѣ безпрестанно и упорно“ се стремили „да отворѣтъ училище на българский языкъ“. Екзархията, която до тогава „никога не е имала случай да са сношава съ подобни общини“, сега често е получавала отъ тѣхъ благодарителни и др. писма⁹⁶).

Развитието на солунскитѣ училища доста се спъвало отъ това, че се помѣщавали въ чужди и неудобни кѣщи⁹⁷). Затова, по нареждане на Солунската община, презъ 1881 г., въ празнични дни въ българския параклисъ сж били събирани съдискосъ помощи за купуване здание за мъжката гимназия⁹⁸). Освенъ това Солунската община е възнамѣрявала да изпрати човѣкъ да събира изъ Македония дарения за тая цель⁹⁹). Сжщо и Екзархията е действувала предъ просвѣтнитѣ власти въ Източна Румелия¹⁰⁰), а съ окръжно отъ 12.XII. 1881 г. тя е поканила македонскитѣ църковни общини да дадатъ волни пожертвования¹⁰¹). Презъ това време се продавало зданието, въ което гимназията се помѣщавала¹⁰²) (въ махала Айридинджикъ),

отъ началото на учебната година¹⁰³). То е било една отъ най-го-
лѣмитѣ постройки въ Солунъ, но съ неправилно вжтрешно
разпредѣление¹⁰⁴). Друго голѣмо здание не можело да се на-
мѣри въ Солунъ: всичкитѣ по-голѣми кѣщи сж принадлежали
на гърцитѣ, които, насѣсквани отъ патриотическитѣ имъ дру-
жества, не сж ги давали дори подъ наемъ за българско учи-
лище. Поради това Солунската община побързала тайно чрезъ
Мих. Шумковъ да спазари зданието, гдето била гимназията¹⁰⁵),
като поискала отъ Екзархията 500 л. т. заемъ¹⁰⁶). Кѣщата
била купена презъ м. януарий 1882 г. съ паритѣ, събрани въ
Солунъ и Цариградъ (около 850 л. т.), и съ отпустнатата отъ
Екзархията сума¹⁰⁷). Съ тоя актъ се турила бетонена
основа на българското културно дѣло въ Солунъ
и цѣла Македония.

Учебната 1881/82 година трѣбва да се смѣта за начало
на нова епоха въ живота на македонскитѣ българи. Но-
вооткрытата Солунска мжжка гимназия била вѣнецъ тѣ,
който е представлялъ предъ тѣхнитѣ очи града Солунъ като
чаровна българска красавица. Уреждана съ голѣма
любовъ и отъ Солунската община¹⁰⁸, и отъ Екзархията — по за-
падноевропейски образецъ —, тая гимназия е станала мощна
противодействуваща сила на гръцката култура: спрѣла
е погърчването на българитѣ въ Солунъ¹⁰⁹) и раздви-
жила солунскитѣ села¹¹⁰); още въ първитѣ години на своето
сществуване е оказала духовно влияние — по-голѣмо
върху близкитѣ градове (Воденъ, Гевгели, Кукушъ, Дой-
ранъ), по-малко върху по-далечнитѣ (Прилепъ, Охридъ, Ко-
стуръ, Велесъ, Шипъ и Скопие)¹¹¹); дала е тласкъ за
развитие на учебното дѣло въ тѣзи и други мѣста чрезъ
своето име и чрезъ своитѣ възпитаници¹¹²). Мнозина отъ които
сж ставали учители въ села и градове¹¹³). Изобщо тя е била
наистина яркъ свѣтилникъ, който е прѣскалъ лѣчи на
българска просвѣта и въ най-далечнитѣ краища на Македония¹¹⁴).

Дветѣ солунски гимназии бързо се развивали, въпрѣки
нѣкои временни неуредици въ мжжката гимназия¹¹⁵) и общи
несгоди (липса на добри учебници и пособия). Въ тѣхъ е ви-
таелъ духъ на ученолюбие¹¹⁶), понеже сж имали подобрани пре-
подавателитѣ¹¹⁷). Напредкътъ на тия училища е подигалъ само-
сѣзнанието на солунскитѣ българи и усилвалъ вѣрата имъ въ
Екзархията, чието желание било да ги види „на висотата на
положението си, като съграждани на славянскитѣ просвѣти-
тели св. Кирилъ и Методий“¹¹⁸). Тѣ сж били овладѣни отъ
голѣма радостъ, когато екзархъ Иосифъ билъ награденъ отъ
султана Абдулъ Хамидъ съ голѣмия орденъ „Османие“. Ар-
химандритъ Козма отъ името на солунското население и
директорътъ на мжжката гимназия Кандиларовъ отъ страна
на учители и ученици сж честитили съ телеграми на екзарха
за високото отличие. Солунски българи сж благодарили устно

на валията и съ телеграми на султанския секретарь. Вечерята на 20 декемврий 1883 г. имало освѣтление въ българскитѣ обществени учреждения, а на другия день — молебень и голѣмо тържество въ мъжката гимназия¹¹⁹⁾.

И сега сж избухвали ежби, но Екзархията съ бързата си намѣса е успѣвала да ги потуши. Презъ августъ 1881 г. петима солунци (Дерменджиевъ, Заро Помковъ, Андрей Ильовъ и Христо Поповъ) сж ѝ съобщили съ писмо, подпечатано съ печата на Солунската църковна община, че тѣ били избрани за членове на сжщата община. Обаче екзаршескиятъ намѣстникъ архим. Методий не е утвърдилъ тоя изборъ, понеже тѣзи лица сж били неизвестни на Екзархията и, съгласно съ Екзархийския уставъ¹²⁰⁾, тѣ трѣбвало да ѝ бждатъ препоржчани съ писмо, подписано отъ избирателитѣ. Тѣхното писмо не е носѣло дори подписитѣ на председателя, подпредседателя и секретаря на общината. Поради това Екзархията го е смѣтнала за фалшиво¹²¹⁾, Разногласията между общинаритѣ толкова се изострили, че презъ пролѣтъта на 1882 г. тѣ не желаели да заседаватъ¹²²⁾. Избрани били нови членове на общината, които били утвърдени отъ Екзархията¹²³⁾, но скоро избухналъ новъ раздоръ, изглежда, между председателя на общината архим. Козма и нейнитѣ членове. Съ писмо отъ I.IX. с. г. Солунската община е съобщила на Екзархията, че си дава оставката¹²⁴⁾, която обаче не е била приета¹²⁵⁾. По увещание на екзарха, архимандритъ Козма си оттеглилъ оставката¹²⁶⁾, ала въ началото на 1883 г. пакъ е подалъ оставката си, понеже въ българския параклисъ свещеницитѣ сж го оскърбили и не искали да му се подчиняватъ¹²⁷⁾. Екзархията е затвърдила неговия авторитетъ, като внушила на тия свещеници, че председателятъ на общината е намѣстникъ на екзарха и тѣхень прѣкъ начальникъ съ право да ги уволни за непокорство¹²⁸⁾. Въ това време имало търкання сжщо така между Солунската община и учителитѣ на гимназията. Появилъ се между тѣхъ остъръ споръ по въпроса, съ чий печатъ да се потвърждаватъ свидетелствата на ученицитѣ. Общината е държала за своя печатъ, а учителитѣ — за гимназиалния. И тукъ се намѣсила Екзархията, като следъ изпититѣ презъ 1883 г. е смѣнила нѣколко учители.¹²⁹⁾

Подкрепвана отъ Екзархията, Солунската община е придобила престижъ и предъ турцитѣ. Солунскиятъ валия Галибъ паша веднажъ нарочно е повикалъ нейния председателъ архимандр. Козма, комуто изразилъ своето разположение къмъ българското просвѣтно дѣло, както и своето желание той по-често да го посещава, за да го осведомява за вървежа на българскитѣ работи въ вилията. Валията се е изказалъ противъ чуждитѣ религиозни пропаганди като вредни за държавнитѣ и интереси. Той е призналъ, че причината на тѣхния успѣхъ се крие въ обстоятелството, че българитѣ не

могатъ да се сдобиятъ съ пастири отъ своя родъ, които да не преследватъ неговия езикъ и народност¹³⁰). Приемайки много ласкаво архимандрита Козма, валията Галибъ паша е признавалъ неговия печатъ за разни документи (покупки, пжтни тескерета)¹³¹) и се отнасялъ благосклонно къмъ гимназията¹³²). Тсй издействувалъ отъ В. Порта разрешение да се издава български вестникъ отъ учителитъ на българската гимназия (начело съ Тр. Китанчевъ и Б. Райновъ)¹³³). Сжщото поведение сж държали и висшитъ му чиновници¹³⁴).

При така легализирано положение, Солунската община, потиквана отъ Екзархията, е проявявала все по-голъма с а м о д е й н о с т ъ. За да се благоустрои, тя искала да има свой секретаръ¹³⁵). Архимандр. Козма е действувалъ, общината да се сдобие съ свое здание¹³⁶). Той изработилъ общински уставъ отъ 43 члена¹³⁷), но Екзархията не го утвърдила, като му внушила, че обстоятелствата налагатъ повече да се работи, отколкото да се гледа на „външностъ“ (форми)¹³⁸). Главнитъ грижи на Солунската община сж били насочени къмъ училищата и особено мъжката гимназия и пансиона¹³⁹), който билъ добре уреденъ едвамъ следъ две години (презъ 1884-85 уч. г.)¹⁴⁰). Тя ще да се грижела да отстрани неправославнитъ влияния, които взели да проникватъ въ пансиона¹⁴¹); искала отъ Екзархията правилникъ за мъжката гимназия¹⁴²), учебници, пособия и др.¹⁴³); отправила до македонскитъ църковни общини молба (отъ 5.VI. 1882 г.) да ѝ помогнатъ, за да разшири купеното за гимназията здание,¹⁴⁴) и изпратила въ Екзархията „тефтери“ за събиране волни помощи за сжщата цель¹⁴⁵). Презъ лѣтото на 1882 г. била започната нова сграда въ двора на мъжката гимназия¹⁴⁶), но строежътъ е спрѣлъ по нѣмане на сръдства¹⁴⁷). Следъ това архимандр. Козма успѣлъ да направи ограда на гимназията¹⁴⁸).

Продължавайки да служи за звено между Екзархията и други български общини въ Македония¹⁴⁹), Солунската община е правѣла усилия да върне у н и а т и т ъ въ лоното на Българската православна църква¹⁵⁰) и сочала на Екзархията необходимитъ мѣрки¹⁵¹) срещу настѣпвалата и въ Солунъ католишка пропаганда: български владици¹⁵²), български храмъ въ солунската махала Вардаръ-капия¹⁵³), стипендии за ученици въ Солунската българска гимназия¹⁵⁴). Нѣкои солунски първенци, обезпокоени отъ пристѣпитъ на катол. пропаганда, дори сж обвинявали Екзархията въ безгрижие, навѣрно, за да я накаратъ по-скоро да даде действена помощ на тѣхната община въ отбраната ѝ отъ тая напасть¹⁵⁵). Солунската община зорко е бдѣла, провѣрителниятъ изпитъ на българскитъ учители предъ правителствена комисия (моарифъ-комисиони) да не се превърне въ сръдство за разнебитване на българското учебно дѣло¹⁵⁶). Тя (въ своя новъ съставъ, одобренъ отъ Екзархията)¹⁵⁷) е правѣла енергични постѣпки, за да има членъ-българинъ въ

Солунския и даремеджлиси. Екзархъ Иосифъ ѝ внушилъ, че пжтътъ е, тя да убеди бълг. население, при изборъ на членове въ тоя съветъ, да гласува за едно лице, безъ да се пръскатъ гласоветъ, и въ такъвъ случай Екзархията ще може да действува за избрания¹⁵⁸). Навърно, Солунската общипа се опитала да приложи това екзархийско упжтване, но тя е мечтаела и за по-голѣми правдини. Всичкитѣ ѝ членове начело съ своя председателъ архим. Козма, сж поднесли на валията прошение за български владика. Валията ги приелъ благосклонно, и екзархъ Иосифъ ги похвалилъ за родолюбивата имъ постъпка¹⁵⁹). Солунскитѣ българи сж копнѣели и да издигнатъ величественъ храмъ въ паметъ на св. Солунски братя. Това желание се сподѣляло и отъ екзарха Иосифа. Съ повѣрително писмо отъ 22. XII. 1884 г. той е поканилъ директора на Солунската мъжка гимназия да му съобщи, съ каква сума трѣбва да му се помогне на Солунската община, за да купи тя въ Солунъ обширно мѣсто за храмъ-паметникъ „Св. Кирилъ и Методий“. Екзархътъ е изтъкналъ, че желателно е покупката да стане, колкото се може по-скоро, та основниятъ камъкъ на храма да се постави въ деня на хилядогодишнината отъ смъртъта на св. Методия (6 априлъ 1885 г.)¹⁶⁰). Успѣло се обаче само да се преустрои българскиятъ параклисъ въ малка красива църква тайно, безъ разрешение на властѣта, съ съдействието на майсторъ Иванъ Дебралия и дебърски зидари¹⁶¹). Гърцитѣ сж били изненадани, понеже църквата се явила сѣкашъ внезапно, безъ да видятъ съграждането¹⁶²).

Презъ 1882 г. сериозно билъ обмислянъ въпросътъ за отваряне българска книжарница въ Солунъ. Коне Самарджиевъ, Марко Цепенковъ, Василъ Мончевъ и Панто Баджовъ сж образували дружество съ 200 л. т. капиталъ. Чрезъ в. „Зорница“ (септемврий с. г.) тѣ сж предупредили пловдивскитѣ книжари Хр. Дановъ и Д. В. Манчовъ, че ако до 31. XII. с. г. не откриятъ книжарница въ Солунъ, новосъставеното дружество ще почне да препечатва необходимитѣ за Турско учебници, тѣхни издания, безъ да зачита стопанскитѣ имъ права¹⁶³). Въ началото на 1883 г. А. Стойчевъ, изпратенъ отъ Манчовъ, е отворилъ малка книжарница въ една стая на Солунската мъжка гимназия, като получилъ за продажба и екзархийскитѣ учебници, които Б. Райновъ е взелъ отъ К. Шапкаревъ¹⁶⁴). Обаче поради неразбирателство съ Манчовъ¹⁶⁵), Стойчевъ скоро се завърналъ съ остатъка отъ непродаденитѣ книги¹⁶⁶). На 27. VII. 1883 г. Коне Самарджиевъ е сключилъ договоръ съ Манчовъ и отворилъ постоянна българска книжарница въ магазинитѣ на Бохоръ Маталонъ, при казанджиитѣ¹⁶⁷). Съ тая културна придобивка още повече се усилило просвѣтното въздействие на Солунъ върху цѣла Македония.

Напорът на гърцизма въ Солунъ¹⁶⁸) и неговия окръгъ билъ твърде силенъ, та Солунската българска църковна община не е могла да го срази напълно въ течение на 20—30 години. И презъ 1902 г., при културното влияние на две образцови български гимназии, $\frac{1}{3}$ отъ българското население въ Солунския вилаетъ още е търпѣло духовната властъ на Цариградската патриаршия¹⁶⁹). При все това резултатътъ отъ българската борба въ Солунъ, показанъ въ началото на 1908 г.¹⁷⁰), трѣбва да се смѣта за една сравнително значителна придобивка, дължима на усилията на Солунската бълг. църковна община и на тѣсно свързанитѣ съ нея просвѣтни институти.

ЗАБЕЛЕЖКИ

¹⁾ Въ *Courrier d'Orient* „Единъ Македонскій Българинъ“ доказвалъ, че по-голѣмата частъ отъ Балк. полуостровъ (отъ Черно море до отвѣждъ Видинъ и устието на Тимокъ, отвѣждъ Нишъ презъ Дримъ и Охридското езеро до изворитъ на р. Бѣлица, притокъ на Бистрица, отъ Солунъ до Еносъ и отъ Еносъ до Санъ Стефано) трѣбва да се нарича България (Мизия — Северна България, Македония — Западна България и Тракия — Южна България), защото българитъ съставятъ по-голѣмата частъ отъ нейното население. Смѣсени епархии може да се смѣтатъ само 11: Варненска, Месемврийска, Созо-агатополска, Маронийска, Ксантійска, Солунска, Сърска, Драмска, Одринска, Димотишка и Костурска. Останалитъ 23 сж населени изключително съ българи и сж безспорни (в. „Источно време, год. III, 4.XII 1876 г., бр. 27, стр. 1).

²⁾ III екзарх. вход. кн., № 234 отъ 30.IV. 1877 г. *

³⁾ Вж. у Ивановъ, Бълг. старини изъ Македония, II изд., стр. 658-

⁴⁾ За Ильо Войвода се говорѣло, че „сѣ върната си дружина, се стараелъ да стигне до Солунъ, „гдѣто ималъ много привърженици и гдѣто населението го обичало още отъ предишнитъ времена за добринитъ, които правилъ на сиромашията“ (в. „Марица“, Пловдивъ, 4. VIII. 1878 г., бр. 3, стр. 8, доп. отъ Кюстендилъ). Сведения за четитъ на Стоянъ войвода отъ Рѣсенъ, попъ Костадинъ „Буфскійтъ“, влаха Алексій отъ Кожани, Димитъръ войвода и др. вж. в. „Марица“ отъ 1878 г., бр. 3, 4, 7, 8, 39, 42. Отъ Солунъ сж изпращали дописки въ „Neue Freie Presse“ за Крѣсенското възстание и за възстанишкитъ чети въ други мѣста (вж. с. в., 8. XII, 1878 г. бр. 39, стр. 8).

⁵⁾ За нападениетъ на Чолакъ Исламъ въ с. Ливади, при Касандра, вж. в. „Марица“, 8.VIII. г., бр. 4, стр. 7. Въ дописката отъ Солунъ съ дата 8.VIII. 1878 г. твърде мрачно е обрисувано положението на макед. българи: разбойнически чети отъ турци (бѣжанци и мѣстни) сж върлували отъ село въ село, събирали данъци, глоби и каквото намѣрѣли, изобищо правѣли всичко, за да си отмѣстятъ на макед. българи. Селянитъ сж напускали работата и селата си и бѣгали въ градоветъ, за да избѣгнатъ „ужаснитъ свирѣпости и мжчения“. Всѣки день и навсѣкжде убийства, обири на търговци, затворени пѣтица, пленявани мжже, жени и деца „и който не може да се укрие, убива се“ (с. в., 25.VIII. 1878 г., бр. 9, стр. 5). Презъ декемврий 1880 г. заточени били между други и четирма българи отъ Солунъ, между които и ханджията Мирчо, родомъ отъ Прилепъ (срв. тукъ, стр. 126) поради това, че поставилъ на хана си табела на български. Единъ кафеждия по име Димитъръ е лежалъ въ затвора нѣколко месеци, понеже му намѣрили бълг. вестници (с. в., 30.XII. 1880 г., бр. 247, стр. 5). За солунски затворници отъ Солунъ

и др. мѣста вж. още с. в., 12.VIII. 1880 г., бр. 208, стр. 1; 19 с. м., бр. 210, стр. 6. — Споредъ една солунска дописка, турскитѣ власти явно съдействували на панелинскитѣ агенти за погърчване на българитѣ (с. в., 18.III. 1881 г., бр. 279, стр. 5). Солунскитѣ грѣкъ Михаилъ, тефтишинъ, и двама турски джандари сж нападнали кѣшитѣ на Коста Манукъ, влиятеленъ солунски селянинъ, и на свещеника Иванъ въ село Дудулари, изпочунили сандѣци и дигнали учебници. После Коста Манукъ билъ затворенъ (с. в., 18.VII.1880 г., бр. 201, стр. 7). Солунскитѣ валия Дервишъ паша е заточвалъ цѣли български семейства въ Епиръ, Тесалия и Албания (с. в., 22. VIII. 1880 г., бр. 211, стр. 6).

⁶⁾ Отъ затворенитѣ въ Солунъ 37 българи нѣколцина сж били отъ Солунъ, обвинени въ бунтовничество (с. в., 12.VIII. 1880 г., бр. 208, стр. 1).

⁷⁾ Имало македонски българи, които мислили, че Македония би се развивала малко по-спокойно, ако градоветѣ сж преобладаваше българско население се отдѣлятъ въ особенъ вилаетъ съ административенъ центъръ Скопис, а не Солунъ, защото въ последния случай грѣкитѣ интриги нѣма да престанатъ (в. „Марица“, 25.VIII. 1878 г., бр. 9, стр. 5, доп. отъ Велесъ отъ 20.VII. с. г.).

⁸⁾ Арс. Костенцевъ казва, че Н. Спространовъ е владѣлъ турски, арабски, персийски, френски, грѣцки и др. езици. Той билъ „човѣкъ“ съ добро сърдце, съ добра душа, патриотъ —, надали майка Македония ще роди второ чедо като него; неговитѣ заслуги къмъ народа сж неописуеми“ (п. съч., стр. 117).

⁹⁾ IV прот. на екзарх. писма за 1874—1878 г., стр. 790, № 17 отъ 21.VII. 1878 г. Екзархъ Иосифъ му отговорилъ отъ Пловдивъ, че „предметътъ, за който“ му писалъ „е отъ най-важнитѣ“. Това е чувствувалъ всѣки българинъ, и самъ той смѣта за своя длъжностъ да запази духовното единство на бѣлг. народъ, което „е възможно и за въ бѣдѣще“ „благодарение наширокиѣ начала на трактата и на законитѣ на Османската имперія“. Ето защо българитѣ отъ Македония „не трѣбва да ся обезсърчаватъ, нѣ трѣбва да бѣдѣтъ бодри и дѣятелни. Въпросътъ е гдѣ ще да бѣде Екзархіята въ Цариградъ ли или въ столицата на Княжеството“ (вж. тукъ, прит. XXVI, 20).

¹⁰⁾ III екзарх. вход. кн., № 59 отъ 30.VII. 1878 г.

¹¹⁾ V прот. на екзарх. писма за 1878—1880 г., стр. 95—96, № 152 отъ 11.IX. 1879 г. (въ отговоръ на Спространово писмо отъ Солунъ до екзарха отъ 3.VII. 1879 г.).

¹²⁾ Екзарх. изх. кн. за 1880 г., № 12 отъ 24 I. с. г. (екзархътъ му благодарилъ за изложението); IV екзарх. вход. кн., № 83 отъ 6.III. 1880 г. (за Гевгели и Смоквица); с. кн., № 30 отъ 11.I. 1881 г. (статистика за населението въ Демиръ-Хисарско, за да се напечати въ френски вестници); III екзарх. вх. кн., № 392 отъ 15.VI 1880 год. за злоупотреби на гърцитѣ въ Сѣрската и Мелнишката околии); екзарх. вх. кн. за 1882 г., № 130, 21. II. с. г. (за училищнитѣ работи).

¹³⁾ V прот. на екзарх. писма за 1878—1880 г., стр. 260—261, № 177, 28.IV. 1880 г.; стр. 296, № 239 отъ 5.VI. 1880 г.; стр. 314, № 274 отъ 2.VII. с. г.

¹⁴⁾ С. прот., стр. 296, № 239 отъ 5.VII. 1880 г.

¹⁵⁾ Срв. моя трудъ „Руски опити за предотвратяване и дигане на схизмата“, Макед. прегледъ, год. V, кн. 2, стр. 46.

¹⁶⁾ Молби на солунски затворници (IV екзарх. вход. кн., № 419 отъ 23.VI. 1880 г.); на Мъгленската епархия (с. кн., № 421 отъ 24.VI. с. г.), на негогинци (с. кн., № 54 отъ 21.I. 1881 г.).

¹⁷⁾ Изложение за солунския училищенъ пансионъ (екзарх. вх. кн. за 1882 г., № 1136 отъ 18.XI. с. г.).

¹⁸⁾ VI прот. на екзарх. писма, стр. 117, № 185 отъ 1881 г. После той искалъ отъ Екзархията да му изпрати 50 л. т. за покриване на тия разноски (с. п.). Той е освободилъ 8—9 влиятелни гумендженци, осждени на 15 години заточение (Костенцевъ, п. съч., стр. 117).

¹⁹⁾ П. прот., стр. 18, екзарх. писмо отъ 3.XII. 1880 г. до него.

²⁰⁾ V прот. на екзарх. писма за 1878—1880 г., стр. 263—264, № 179 отъ 28.IV. 1880 г.; екзарх. изход. кн. за 1880 г., с. №.

²¹⁾ Ценейки неговата родолюбива дейность, екзархъ Иосифъ е смѣталъ неговото присѣствие въ Солунъ за „доволно необходимо“ (VI прот. на екзарх. писма, стр. 116—117, № 185 отъ 1881 г.). Сол. община е молила Екзархията да поддържа Н. Спространова да не се отдалечава отъ Солунъ, като действува предъ бълг. правителство да се осигури положението му (IV екзарх. вход. кн., № 362 отъ 22.VI. 1881 г. и № 456 отъ 12.VIII. с. г.). П. Сарафовъ е писалъ въ Екзархията, че отсъствието на Спространовъ щѣло да принесе голѣма вреда на Македония (с. кн., № 375 отъ 1.VII. 1881 г.)

²²⁾ Сол. община се оплакала въ Екзархията, че грѣцкиятъ владика и правителството се бъркали въ народнитѣ работи (IV екзарх. вход. кн. № 232 отъ 8.IV. 1880 г.). Солунскиятъ владика е преследвалъ слав. богослужение въ селата на Сол. санджакъ, също и воденскиятъ — въ Воденъ (в. Марица, 11.VII. 1880 г., бр. 199, стр. 6, изъ прошениято на макед. българи въ Цариградъ до Европ. реформена комисия). Училището въ с. Негованъ било затворено по интриги на гр. владика (п. екзарх. вход. кн., № 459 отъ 11.VIII. 1881 г., прошение на негованци до Сол. руско консулство; № 467 отъ 15.VIII. 1881 г., п. на К. Шапкаревъ); грѣцки прѣчки за Мачуковското училище (V екзарх. вход. кн., № 959 отъ 9.XII. с. г., п. на свещ. Т. Ташовъ; № 1073 отъ 31.XII. с. г., п. на Сол. община); отнети бълг. църкви и училища отъ грѣцкия владика въ Негованъ, Морарци, Рошково и др. (в. „Марица“, 28.VII. 1881 г., бр. 315, стр. 3—4, сол. доп.). Вж. и моя трудъ „Отношенията между Бълг. църква и другитѣ православни църкви следъ провъзгласяването на схизмата“, София 1929 г., стр. 147, 157.

²³⁾ Царигр. силогосъ съ окръжно е поканилъ всичкитѣ макед. силогоси да си кажатъ мнението, какъ трѣбва да действуватъ силогоситѣ, „за да възвърнатъ въ недрата на елинизма заблуденитѣ негови чада въ Тракия и Македония“. Солунскиятъ силогосъ е далъ следния планъ: I да се прикрива омразата къмъ заблуденото население, което признава Екзархията, и да се убеждава, че цѣлото население въ Македония не е нито българско, нито грѣцко, а македонско, поради което нѣма причина за омраза и раздѣла. Това сочи историята, и Европа съ Берл. конгресъ е решила тъй да стане. II. Въ всѣки градъ съ повече отъ 6000 ж. да се отварятъ добри пансиони, гдето да се хранятъ и учатъ даромъ момичетата отъ околнитѣ села, а градскитѣ девизи да се ползуватъ отъ обучението и на добритѣ момичета да

се дава прикя, когато се оженятъ. III. Да се потикнатъ всички гърци по свѣта да жертвуватъ редовно парични помощи за „бжджшето увеличєние на Елада до Балканитѣ“, като се поканятъ, ако може, сжщо и английскитѣ и френскитѣ филелини да помагатъ за тая цель (в. „Марица“, 8.VIII. 1878 г., бр. 4, стр. 7). — Споредъ една сол. дописка отъ 4.VIII. 1878 г., въ Солунъ сж пристигнали отъ Атина „нѣколко дузини“ учители, учителки и комисии, натоварени да отворятъ висши училища въ по-главнитѣ градове съ пансиони, гдето бедни ученици да се възпитаватъ безплатно за ратници на мегалоелинската идея (в. „Марица“, 25.VIII. 1878 г., бр. 9, стр. 5).

²⁴⁾ Автобиография на архим. Иона Маджаровъ, п. сп., стр. 95.

²⁵⁾ Вж. тукъ, притурка XXIV и XXVI, 21. За униатско движение вж. и в. „Марица“ I.IX. 1878 г., бр. 11, стр. 6: увещаватъ се макед. българи да не се увличатъ отъ унията, защото тя ще ги раздѣли религиозно.

²⁶⁾ Прот. на екзарх. писма за 1878—1880 г., № 26 отъ 31.I. 1880 г.

²⁷⁾ IV екзарх. вход. кн., № 473 отъ 24.XII. 1879 г. и № 316 отъ 12.V. 1880 г.

²⁸⁾ С. кн., № 129, отъ 29.II. 1880 г.; № 128 отъ 28.II. с. г.; № 187 отъ 20.III. с. г.

²⁹⁾ С. кн., № 43 отъ 29.I. 1880 г.

³⁰⁾ Пос. екзарх. прот., стр. 166—167, № 26 отъ 31.I. 1880 г. (въ отговоръ на писма на Солунската община отъ 29.X, 1879 г. и 24.XII. с. г.)

³¹⁾ IV екзарх. вход. кн., № 260 отъ 19.IV. 1880 г., № 316 отъ 2.V. с. г. Срв. моя трудъ „Отношенията между Бълг. църква“ и пр., стр. 157.

³²⁾ Свещ. Ив. Маджаровъ е дошълъ отъ Сѣръ въ Солунъ на 12.XI. 1879 г. и пакъ станалъ бълг. енорийски свещеникъ, като сжшевроременно билъ и учитель въ вардаръ-капийското (= вардарското) училище (вж. неговата автобиография, п. сп., стр. 95—96). Въ екзарх. писмо отъ 5.XII. 1880 г. председателъ на Сол. община се явява свещ. Ив. Маджаровъ (VI прот. на екзарх. писма за 1880—1881 г., стр. 10); а пакъ въ екзарх. писмо отъ 3.III. 1881 г. — свещ. Ив. Ангеловъ (с. прот., стр. 76—77). Въ автобиографията си свещ. Ив. Маджаровъ не говори да е билъ председателъ въ Солунъ презъ това време, може би, защото кратко време е заемалъ тази длъжностъ. Изглежда, че въ края на 1881 г. той искалъ да напустне Солунъ, та молилъ Екзархията за служба другаде въ Македония (п. екзарх. вход. кн., № 729 отъ 26.X. 1881 г.)

³³⁾ П. екзарх. вход. кн., № 371 отъ 7.VI. 1880 г.; екзарх. изх. кн. за 1880 г., № 273 отъ юлий с. г.

³⁴⁾ V прот. на екзарх. писма за 1878—1880 г., № 26 отъ 31.I. 1880 г., стр. 166; с. изх. кн., с. №.

³⁵⁾ П. сп., стр. 96.

³⁶⁾ П. екзарх. изх. кн., № 108 отъ 3.III. 1881 г.

³⁷⁾ Избранъ билъ отъ Сол. община презъ ноемврий 1881 г. (IV екзарх. вход. кн., № 865 отъ 23.XI. 1881 г.).

³⁸⁾ Старозагорскитъ митрополитъ Методий Кусевичъ казва, че той, въ качеството на екзархийски протосингелъ, е предписалъ на всички бълг. общини въ Македония, писмата за Екзархията да изпращатъ до архим.

Козма, който да съобщава на Н. Спространовъ съдържанието имъ относно, дейността на гръцкитѣ владици (Макед. прегледъ, г. II, кн. 4, стр. 93).

³⁹⁾ V екзарх. вход. кн. за 1881 г., № 993 отъ декемврий с. г.

⁴⁰⁾ Екзархията (протосингелтъ архим. Методий) ѝ внушава, че тя „по самото си положение е задължена да оказва материалното съдѣйствиe на всичкитѣ гоними учители и свещеници“ (VI прот. на екзарх. писма за 1880—1881 г., стр. 300—301, № 593 отъ 20.XII. 1881 г.); задължава архим. Козма да дава вѣрни сведения за училищното дѣло въ Македония, частно въ Струмица и Дойранъ (с. кн., 304, № 602 отъ 29.XII. 1881 г.).

⁴¹⁾ IV екзарх. вход. кн., № 247 отъ 13. II. 1880 година: препоръчва за свещеникъ Лазара отъ тиквешкото село Бѣгница; № 363 отъ 1 юний 1880 год.: моли да се взематъ мѣрки срещу напредващия въ Македония елинизъмъ; № 602 отъ 15.IX. 1880 г.: да се действува за единъ боленъ затворникъ; № 759 отъ 2.XI. 1881 год.: Сол. община изпратила на Екзархията писма отъ Екши-су и Струмица; № 814 отъ 16.XI. с. г.: бълг. учители въ Македония били много гонени отъ гръцкитѣ владици; 921 отъ 2.XII. с. год.: затворено било струмишкото училище, и неговиятъ учител билъ хвърленъ въ затвора; V екзарх. вход. кн., № 953 отъ 9.XII. 1881 год.: да се наеме по-широко помѣщение за училището въ с. Мачуково поради увеличение на ученицитѣ; № 992 отъ 12.XII. с. год.: за теглото на Струм. община, причинявано отъ гръцкия владика; № 956 отъ 9.XII. с. год.: да се изпрати аргосаниятъ отъ гр. владика свещеникъ Константинъ за помощникъ-учителъ въ струм. училище; № 1010 отъ 14.XII. с. год.: изпраща въ Екзархията прошение отъ Петричъ; № 1073 отъ 31.XII. с. год.: за положението на Мачук. община и затваряне на училището ѝ по гръцки интриги.

⁴²⁾ 40 л. т. на Струмишката община, 15 л. т. на Арсения Костенцевъ срещу заплатата му (VI прот. на екзарх. писма, стр. 293, № 579 отъ 19.XII. 1881 г.; срв. с. кн., № 525); 4 л. т. на попъ Константинъ (V екзарх. вход. кн., № 1026 отъ 20.XII. 1881 г.), Съзнавайки тоя свой дългъ, Сол. община искала отъ Екзархията да я снабди съ едно количество пари, за да подпомага общинитѣ въ Македония (с. кн., № 954 отъ 9.XII. 1881 г.)

⁴³⁾ IV екзарх. вход. кн., № 813 отъ 27.XII. 1880 г. (писмо на председ. свещ. Ив. Маджаровъ).

⁴⁴⁾ За Велешката епархия (екзарх. изход. кн. за 1882 г., № 258 отъ 15.V. с. г.).

⁴⁵⁾ VI прот. на екзарх. п., стр. 282 отъ 13.XI. 1881 г. и 12.XII. с. г. — за Андр. Иосифчевъ; стр. 287 и 288 отъ 12.XII. с. г. — за струм. училище и свещ. Константинъ; стр. 301, № 593 отъ 20.XII. с. г.: да съобщи на всички преследвани учители, че условенитѣ отъ Екзархията учители ще получатъ заплатитѣ си въ случай, че бждатъ отстранени отъ училището по гъркомански клевети; стр. 304, № 601 отъ 29.XII. с. г.: да съобщи на воденския учител Ст. Лечевъ да си търси друга работа. Екзарх. изход. кн. за 1882, № 640 отъ 6.XI. и № 723 отъ 3.XII. с. г. — за кумановския учител Т. К. Божковъ отъ Велесъ; № 706 отъ 26.XI. с. г.: пита, кога ще тръгнатъ Ив. х. Николовъ за Воденъ, Бучковъ и Костенцевъ за Струмица; № 126 отъ 12.III. с. г.: да снабди свещеника Тома съ поръжка до пѣвденитѣ въ Гевгели.

⁴⁶⁾ Чрезъ х. Мишевъ Екзархията изпратила пари за Воденъ, Гевгели, Прилепъ, Куманово (екзарх. изход. кн. за 1880 г., № 492 отъ 16.XI. 1881 г.),

⁴⁷⁾ К. Шапкаревъ — за гимназия въ Солунъ (вж. по-доле, стр. 165.), К. Стателовъ — програма за училищата въ Македония и правилникъ за ученицитъ въ сол. пансиони (екзарх. вход. кн. за 1882 г., № 1059 отъ 1.XI. и № 1154 отъ 25.XI. с. г.). Екзархията щѣла да изпрати на всички училища програмата преработена и напечатана (екзарх. изход. кн. за 1882 г. № 673 отъ 16.XI. 1882 г., до архим. Козма), а правилника не е утвърдила: възложила е на педаг. съветъ при Сол. гимназия да изработи учил. правилникъ (с. кн., № 738 отъ 11.XII. с. г.). Освенъ това Шапкаревъ е давалъ разни сведения: за солунскитъ затворници, злоупотрѣбитъ на гр. владика и грѣцкитѣ интриги, които отчайвали бълг. население (IV екзарх. вход. кн., № 802 отъ 22.XII. 1880 г., № 49 отъ 18.I. 1881 г., № 487 отъ 23.VIII. с. г.); за положението на разни общини (с. кн., № 538 отъ 6.IX с. г.; № 542 отъ 8 с. м., № 546 отъ 9 с. м.); изтъквалъ нуждата отъ своевременни мѣрки противъ разнитѣ секти, отъ книжарница въ Солунъ, отъ миро, освещение на църкви, отъ антиминосн (с. кн. № 134 отъ 25.II. с. г., № 144 отъ 1.III. с. г., № 442 отъ 1.VIII. с. г.); сочелъ опасността отъ помирение на Екзархията съ Патриаршията (с. кн. № 468 отъ 15.VIII. с. г.); предлагалъ да се възнагради П. Сарафовъ, като единъ отъ рѣдкитѣ дейци (с. кн., № 525 отъ 3.VIII. с. г.). Искането му за миро и антиминосн се видѣло неумѣстно на екзарх. протосингелъ архим. Медодий, та този му внушилъ, че грижата за удовлетворяване религ. нужди на бълг. население е възложена на Солунската църк. община въ лицето на нейния председателъ (VI на екзарх. писма, стр. 175, 7.VIII. 1881 г.). Ш. дори се осмѣлилъ да задържи едно екзарх. писмо до прилепската община и заповѣдвалъ „оттегляването на екзарх. рѣшенія“, за което билъ пакъ мѣмренъ отъ архим. Методий (с. кн., стр. 168, 31.VII. 1881 г.; срв. К. Шапкаревъ, предистория на солунскитѣ бълг. училища, сб. „Солунъ“, стр. 42—43). Сжщо и Стателовъ е писалъ за нуждата отъ педагогически курсъ въ Сол. гимназия (п. вход. кн., № 1156 отъ 25.XI. 1882 г., отъ печатане бълг. учебници за училищата въ Македония (с. кн., № 735 отъ 12.IX. с. г. и № 1215 отъ 18.X. с. г.).

⁴⁸⁾ Чрезъ Шапкаревъ за Солунъ, Неготинъ, Битоля (V прот. на екзарх. п., стр. 394, № 419 отъ 25.IX. 1880 г., VI прот. на екзарх. п., стр. 33, п. отъ 22.I. 1881 г.); за учители въ други мѣста (Янаки Стрезовъ въ Воденъ) (VI прот. на екзарх. писма, стр. 97 отъ 28.III. 1881 г.).

⁴⁹⁾ Чрезъ Шапкаревъ за Солунъ, Леринъ, Воденъ, Екши-су Скопие) (с. прот., стр. 70, 80, 86, 98, 138, 177 — писма отъ 1881 г.; IV екз. вход. кн., № 471 отъ 16.VIII. с. г. за скопскитѣ училища. Съ писмо отъ 19.X. 1881 г. Шапкаревъ билъ освободенъ отъ грижата да пази екзарх. учебници въ Солунъ (VI прот. на екзарх. п., стр. 233) и го замѣстилъ Божилъ Райновъ (екзарх. изход. кн. за 1880 г., № 567 отъ XII. 1801 г. за Дебъръ, № 569 отъ с. д. за Загоричани; екзарх. изход. кн. за 1882 г., № 293 отъ 12.VI. с. г. за Прекопана).

⁵⁰⁾ Екзархията е натоварила К. Шапкаревъ да намѣри способни лица за учители въ Скопие, Леринъ и Струмица и да ѝ съобщи исканията имъ, за да ги услови (V прот. на екзарх. п., стр. 404, № 438 отъ

6.X. 1880 г.); да опредѣли, кжде е по-целесъобразно да бжде учитель Хр. Узунувъ отъ Радовишъ: въ Енидже Вардаръ или Гумендже (VI прот. на екзарх. п., стр. 191, п. отъ 19.VIII. 1881 г.); да съобщи, дали иска Телатиновъ да учителствува въ нѣкое отъ тѣзи мѣста (с. п.); да съобщи на Ян. Стрезовъ да не трѣгва за Воденъ, защото щѣлъ, да бжде назначенъ въ Струга (с. прот., стр. 205, п. отъ 11.IX. 1881 г.); той и П. Сарафовъ да съобщатъ на Сѣрската и др. съседни общини, че сж отпустнати отъ Екзархията суми за училищата имъ, и да внушатъ на учителитѣ да бждатъ утвърдители на правосл. вѣра и вѣрноподанни (с. прот., стр. 190, п. отъ 29.VIII. 1881 г.).

⁵¹⁾ Шапкаревъ да повлияе на жителитѣ отъ кукушкото село Морарци да се държатъ за Екзархията, макаръ че нейното ходатайство за тѣхната църква не щѣло да се удовлетвори (п. прот. на екзарх. п., стр. 13, п. отъ 10.XII. 1880 г.). Екзархията му съобщава (очевидно, за да уведоми жителитѣ на кукушкото село Бейлери), че тѣхната молба за нова църква ще бжде удовлетворена (с. п.). Тя изобщо много е ценѣла дейността на К. Шапкаревъ, Въ препорчителното писмо на екзарха до бълг. министъръ на изповѣданията отъ 7.VIII. 1884 г. се казва, че презъ 28. годишното си учителство въ Македония К. Шапкаревъ е показалъ особена дейность и е принеслъ голѣма полза за просвѣтата тамъ.

⁵²⁾ IV екзарх. вход. кн., № 635 отъ 28.IX. 1880 г.

⁵³⁾ Юрд. Ивановъ, Съчинения на Трайко Китанчевъ, София 1898 г., Биографѣлѣжки, стр. 32—36; Стоиловъ, Бълг. книжовници отъ Македония, II, София 1928 г., стр. 7—8.

⁵⁴⁾ Екзарх. изход. кн. за 1882 г., № 509 отъ 25.IX. с. г.; № 605 отъ 29.X. с. г. Букви за напечатване въ Солунъ учебници сж искали отъ Екзархията Б. Райновъ (екзарх. вход. кн. за 1882 г., № 764 отъ 19.IX. с. г. и № 898 отъ с. г.) и архим. Козма (п. кн., № 987 отъ 14.X. с. г.). Този въпросъ билъ подигнатъ още презъ пролѣтѣта на 1882 г. (екзарх. изход. кн. за с. г., № 201 отъ 19.IV. с. г. и № 265 отъ 29.V. с. г.): Екзархията е питала Б. Райновъ, каква помощ е нужна за напечатване бълг. учебници и за издаване бълг. вестникъ). Екзархията била готова да отпустне на Райновъ 2000 лв. помощъ за препечатване на бълг. учебници, ако дадѣлъ гаранция (с. кн., № 303 отъ 16.VI. с. г.).

⁵⁵⁾ Споредъ Стоиловъ, училището било открито отъ Насте Стояновъ съ паритѣ, които получилъ, именно: 36 л. т. отъ охридския митрополитъ Натанаилъ въ Пловдивъ и 30 наполеона, събрани отъ Йосифъ Ковачевъ (п. сп., стр. 61; срв. Мл. Панчевъ, сп. „Илинденъ“, год. VI, кн. 5—6, стр. 12). Н. А. Начовъ, п. отчетъ, стр. 51; срв. Кандиларовъ, п. съч., стр. 12. Споредъ О., М. и Б., главното училище било отворено презъ 1879/1880 уч. г. (п. съч., II отд., стр. 10), обаче това не е вѣрно (срв. следващата забележка).

⁵⁶⁾ За това може да се заключи отъ нейното запитване, дали Екзархията ще държи презъ идната година сжщото здание за училище (III екзарх. вход. кн., № 141 отъ 27.V. 1879 г.).

⁵⁷⁾ Изпрашайки ѝ пари, Екзархията иска да ѝ представи ведомость и въ края на годината разписки отъ учителитѣ (екзарх. изход. кн. за 1870—1879 г., № 123 отъ 14.VIII. 1879 г.). Че презъ 1879/1880 г., уч. г. Сол. община е имала екзархийска помощъ, това се вижда и отъ запитването ѝ дали Екзархията ще дава помощѣта си за солунскитѣ училища и презъ 1880/1881

уч. г. (IV екзарх. вход. кн., № 414 отъ 22.VI. 1880 г.). В. „Марица“ (19.I. 1879 г., бр. 50, стр. 5) съобщава, че П. В. Алабинъ, опълноменъ отъ Славянското благотворително общество въ Петербургъ, е далъ на охридския митрополитъ Натанаилъ 2040 франка за солунското училище.

⁵⁸⁾ Начовъ, п. отчетъ, стр. 51; О. М. и Б., п. съч., стр. 11 и 38; К. Шапкаревъ, Предисторияна солунскитъ български гимназии, въ сб. „Солунъ“, стр. 41; Веселинъ К. А., Кратки бългъжчици по историката на учебнитъ ни заведения въ гр. Солунъ, въ „Материяли изъ историята на учебното дѣло въ България“, св. 2, редакторъ Н. Ив. Ванковъ, София 1905 год., стр. 98.

⁵⁹⁾ В. „Марица“, 29.VII. 1880 г., бр. 204, стр. 6, стат. на „Зетъ“ отъ Цариградъ. К. Шапкаревъ казва, че, когато пристигналъ въ Солунъ (презъ юний 1880 г.), тамъ намѣрилъ всичко 17 ученици въ отдѣленията („абцефци“) и 4 по-възрастни (у Кандиларовъ 7—8 ученика, п. стр.), които съставяли „нѣщо като I-ви класъ“ (Сб. „Солунъ“, стр. 40). Споредъ Веселинъ К. А., който се ползувалъ отъ записки на единъ многогодишенъ учителъ въ Македония (К. Шапкаревъ), последниятъ е намѣрилъ въ солунското мжжко училище 22 ученика, отъ които само трима по-възрастни въ I класъ, а въ девическото училище 11 ученички съ единъ учителъ и една учителка, които живѣли съ семействата си въ самото училищно здание (п. съч., стр. 97, 98). Споредъ Начовъ, Мих. Ковачевъ е учителствувалъ две години (п. отчетъ, с. стр.), ще рече, и презъ 1879/80 уч. г. Кандиларовъ пкъ твърди, че въ м. юний 1880 г. К. Шапкаревъ е намѣрилъ трима учители въ дветъ училища: Мих. Ковачевъ, Дим. п. Ивановъ и Хр. Бучковъ (п. съч., стр. 15). Обаче К. Шапкаревъ въ горепосочената си статия (стр. 41) говори само за единъ учителъ — Мих. Ковачевъ, който не е останалъ въ Солунъ за 1880/81 уч. год. и вмѣсто него гражданитъ назначили Хр. Бучковъ отъ Кукушъ.

⁶⁰⁾ Нейнитъ кржгове, изглежда, вѣрвали, че вжтре въ 5 години българитъ въ Македония ще се отърсятъ отъ гърцизма, ако се уредятъ тамъ добри училища съ образовани учители, както е правѣла гръцката пропаганда (в. „Марица“, п. ст.).

⁶¹⁾ Споредъ Начовъ (п. отчетъ, стр. 51), за пръвъ пжтъ презъ 1880/81 уч. г. билъ отворенъ пансионъ при Солунското мжжко училище. Сжщо и Веселинъ представя, че „първата основа на солунския пансионъ“ била поставена презъ казаната учебна година съ една обща квартира за външитъ ученици (п. ст. стр. 98). Обаче отъ молбата на айватовци (вж. тукъ, следв. забел.) се вижда, че още презъ 1879/80 уч. г. имало нѣщо като пансионъ при Солунското мжжко училище. Не зная, на какво известие се основава Кандиларовъ, но дава да се подразбира сжщото: първитъ пансионери сж били ученицитъ, коиго К. Шапкаревъ е намѣрилъ въ I класъ на Солунското мжжко училище презъ юний 1880 г.; презъ 1880/81 уч. г. за пансионъ (голѣмъ) било наето зданието на Спандони, а предишната учебна година „училището и пансионътъ се помѣщавали въ тритъ стаи (класна, спалня и учителска) въ малката наета кжща на Челеби-бакалъ, съседна на известното здание на Спандони“ (п. съч., стр. 15—16). Само че авторътъ е внесълъ една неяснотъ, като счита учителя Хр. п. Стояновъ за надзирателъ въ малкия пансионъ (сир. презъ 1879/1880 уч. г.): това лице не е било учителъ въ Солунъ презъ тая година, а презъ 1880/81 г. (вж. Начовъ, п. отчетъ).

⁶²⁾ Кандиларовъ посочва между първитѣ пансионери 1 отъ енидже-вардарското село Оризарци, 1 отъ Горни Порой, „стипендиянтъ на общината“ (Солунската) (п. съч., стр. 15). Презъ лѣтото на 1880 г. жителитѣ на солунското село Айватово сж молили екзарха да се приеме едно тѣхно момче въ пансиона на Сол. блг. училище. Обещано имъ било за идната уч. година (V прот. на екзарх. п., стр. 337, № 316 отъ 30.VII. 1880 г.).

⁶³⁾ III екзарх. вход. кн., № 433 отъ 1.VII. 1880 г. Срв. Веселинъ, п. съч., стр. 99; Кандиларовъ, п. стр.

⁶⁴⁾ Още презъ юлий 1880 г. Екзархията е съобщила на Солунската община, че и презъ идната уч. г. тя ще поддържа солунското училище: ще отпусне не повече отъ 4,600 зл. лв., къмъ които, ако общината добави нѣщо, училището би било въ много по-добро състояние, отколкото миналата година (V прот. на екзарх. писма, стр. 321, № 286 отъ 12.VII. 1880 г.) Презъ първата половина на м. септемврий с. г. Солунската община получила отъ Екзархията една сума, за която тя ѝ благодарила (IV екзарх. вход. кн., № 604 отъ 15.IX. 1880 г.).

⁶⁵⁾ Д-ръ Г. Стрезовъ, ученикъ въ Солунското мжшко училище отъ края на 1880 година, твърди, че занятията въ главното (мжжкото) училище сж започнали „едвамъ къмъ Коледа на 1880 година.“ (Първи стъпки на Солунската гимназия, сборникъ „Солунъ“, стр. 285), но не съобщава причината на такова закъснение. Веселинъ казва, че дветѣ училища се открили на определеното време (п. съч., стр. 98). Срв. тукъ, след. забел. Стрезовъ увѣрява, че тогава това училище носѣло названието „Солунско главно училище“ (п. стр.).

⁶⁶⁾ В. „Марица“, 12.IX. 1880 г. бр. 217, стр. 3. солунска дописка. Сжшо и, споредъ Стрезовъ, въ гл. училище имало 60 ученици (п. стр.), а споредъ Начовъ — 70 ученици (п. отчетъ, стр. 51). Шапкаревъ твърди, че ученицитѣ нарастнали на 128 (п. ст. въ сб. „Солунъ“, стр. 41), ако само не ги смѣсва съ броя на ученицитѣ презъ 1881/82 учебна година (срв. тукъ, забел. 85, твърдението на Веселина). Вѣроятно, презъ годината нѣкои ученици сж напустнали училището, та въ единъ списъкъ на К. Шапкаревъ сж посочени всичко 87 ученици и ученички: 13 въ двата класа и 74 момчета и момичета въ отдѣленията (О., М. и Б., п. съч., II отд., стр. 11). Веселинъ казва, че отъ день на день се увеличавали ученицитѣ въ мжжкото училище, както съ приходящи отъвнѣ, тѣй и съ мѣстни деца, които дотогава посещавали гръцкитѣ училища. Образованъ билъ и 1 подготвителенъ класъ въ мжжкото училище (за ученицитѣ, които идвали отъ гръцкитѣ училища). Въ девическото училище се събрали до 40 ученички (п. съч., стр. 98). Споредъ Кандиларовъ, класоветѣ на дветѣ солунски училища (той ги нарича мжжка и девическа гимназия) сж се записали около 100 ученици и 40 ученички. Той казва, че въ девическата „гимназия“ имало и I класъ (п. съч., стр. 16), но не съобщава точно, откъде е взелъ тѣзи сведения, несъгласни съ посоченитѣ по-горе. Дветѣ гимназии били открити не презъ октомврий 1880 г., както твърди Кандиларовъ (с. стр.), а презъ октомврий 1881 г. (вж. тукъ, стр. 166). И, споредъ Божилъ Райновъ, мжжката гимназия била открита презъ 1881/82 уч. г. (Спомени отъ Солунъ, Макед. прегледъ, год. VII, кн. I, стр. 117; сб. „Солунъ“, ст. „Две години въ Солунъ“, стр. 122).

⁶⁷⁾ Начовъ посочва четирма учители: Кузманъ Шапкаревъ, Хр. Буч-

ковъ, Хр. п. Стояновъ и Траянъ Чатлевъ (п. отчетъ). Споредъ Веселинъ, въ мъжкото училище имало четирма учители и въ девическото 1 учителка (п. съч., стр. 98). Сжщото казва и Кандиларовъ (п. съч., стр. 16). Обаче, споредъ Стрезовъ „всичко на всичко въ класоветъ и отдѣленията“ имало трима учители (п. стр.). — Разноречиви сж и сведенията за вида и голѣмината на пансиона. Споредъ Начовъ, тогава тамъ имало 20—25 пенсионери (п. отчетъ). Веселинъ пъкъ представя, че имало два вида пенсионери: по-заможнитъ живѣли при учителитъ въ отдѣлни стаи (срв. по-доле с. забел.), като се ползували само отъ безплатна квартира, а беднитъ, издържани отъ Солунската община — въ отдѣлна кжща (п. стр.). Споредъ Кандиларовъ, пансионътъ билъ помѣстенъ въ отдѣлно здание (на Спандони), но тамъ живѣли и заможнитъ ученици срещу опредѣлена такса (п. съч., стр. 16), сир. всички пенсионери били събрани въ едно мѣсто. Споредъ изложението на Стрезовъ, пансионътъ още не е билъ развитъ въ такъвъ размѣръ, когато той постъпилъ въ Солунското главно училище (въ края на 1880 г.). Той е заварилъ двама стипендианти на Сол. община, които живѣли въ една стая на училището (п. стр.). Докато, споредъ Кандиларовъ, още въ предишната учебна година ученицитъ-пансионери имали срещу 1 л. т. месечно, освенъ квартира (въ самото училищно здание), още „храна, чистота, топливо и освѣтление“, Веселиновъ казва, че на беднитъ външни ученици Сол. община е отпускала по нѣколко пари дневно за прехрана (п. съч., стр. 98). И, споредъ Стрезовъ, двамата стипендианти получавали по 60 пари дневно, по 1 рогозка за легло и топливо. Покривкитъ били тѣхни и тѣ сами се перѣли (п. стр.). Възможно е, пансионътъ още да е ималъ видъ по-скоро на едно ученическо общежитие, но той се помѣщавалъ въ отдѣлно здание, както личи отъ екзарх. писмо отъ 16. XI. 1880 г. (вж. по-доле, забел. 73).

Кжщата, гдето се помѣщавало главното училище, споредъ Стрезовъ, се намирала до текето на „вѣртящитъ се дервиши“, въ квартала, гдето после се уредила мъжката гимназия. Споредъ него, отдѣленията и класоветъ били събрани въ две стаи (п. сб., стр. 286). Споредъ Веселинъ, кжщата (грѣцка) се състояла отъ 4—5 стаички, въ една отъ които презъ 1879/80 уч. г. било мъжкото училище, а въ другата — девическото, а презъ 1880/81 г. тамъ се помѣщавало само мъжкото училище, като били наети други кжщи — по 1 за дев. училище, за квартира на двамата главни (класни) учители и за приходящитъ отвън ученици (п. съч., стр. 97, 98).

⁶⁸⁾ Стрезовъ, п. сб., стр. 285. Споредъ Веселинъ, на изпититъ сж присѣтствували австрийскитъ и ромънскитъ консули, сжщо и д-ръ Каракановски, частенъ лѣкаръ въ Царигр. руско консулство (п. съч., стр. 100).

⁶⁹⁾ Единъ солунски дописникъ увѣрявалъ свободнитъ българи, че борбата за просвѣта въ Македония отново се захваща и съ по-голѣма енергия не само по градове, но и по села. Нѣколко свещеници-патриаршници сж изявили желание да признаятъ Екзархията. Притѣсненията не сж въ състояние да изкоренятъ ученолюбивия стремежъ на македонскитъ българи, които трѣбва да се подкрепятъ материално поне, докато дойдатъ въ положение сами да поддържатъ училищата си (в. „Марица“, 12-IX. 1880 г., бр. 217, стр. 3).

⁷⁰⁾ IV екзарх. вход. кн., № 686 отъ 18. X. 1880 г.

⁷¹⁾ с. кн., № 687 отъ 19. X. с. г.

⁷²⁾ с. кн., № 736 отъ 16.XI. с. г.

⁷³⁾ Съ писмо отъ 16.XI. 1880 г. Екзархията е поискала отъ К. Шапкаревъ да ѝ съобщи по-скоро приблизително отъ каква сума има нужда солунското училище (VI прот. на екзарх. писма, стр. 2). Тя изпратила чрезъ сжщия: 1400 фр. съ поржка до председателя на Солунската община свещ. Ив. Маджаровъ да се употребятъ за наема на пансиона, за отопление и др. по-важни нужди (с. прот., стр. 13, п. отъ 10.XII. 1880 г.; стр. 15, писмо отъ 20 с. м. до свещ. Маджаровъ); 50 л. т. заплати за второто тримесечие на солунскитѣ учители (с. прот., стр. 33, писмо отъ 22.I. 1881 г.); следъ това още 100 л. т. (с. прот., стр. 140, писмо отъ 23.V. 1881 г.).

⁷⁴⁾ С. прот., стр. 150, писмо отъ 15.VI. 1881 г. до председателя на Солунската община о. Ив. Ангеловъ (sic).

⁷⁵⁾ С. прот., стр. 155, писмо отъ 11.VII. 1881 г. до председателя на Солунската община о. Ив. Маджаровъ. Не зная, дали името Ангеловъ не е lapsus calami на екзархийския писаръ, които е вписалъ писмото въ протоколната книга.

⁷⁶⁾ Екзарх. изход. кн., № 316 отъ 14.VIII. 1881 г.

⁷⁷⁾ Вж. повече за това у Шапкаревъ, п. сб., стр. 38 сл.; Веселинъ, п. съч., стр. 94—96, 99, 100—101. Срв. Кандидаровъ, п. съч., стр. 13—15 и тукъ, стр. Въ стремежа си да изтъкне Насте Стоянова като главенъ двигателъ на солунскитѣ българи, Стоиловъ и тукъ преувеличава, като приписва само на своя герой заслугата за откриване на българска гимназия въ Солунъ, а не въ Прилепъ, както искалъ архимандр. Методий Кусевичъ (п. сп., стр. 61).

⁷⁸⁾ VI прот. на екзарх. писма, стр. 186, писмо на архимандритъ Методий отъ 22.VIII. 1881 г.

⁷⁹⁾ С. прот., стр. 207, писмо отъ 21.IX. 1881 г.

⁸⁰⁾ За постояннитѣ му грижи: за Македония (IV екзарх. вход. кн., № 817 отъ 28.XII. 1880 г.); за македонскитѣ училища (с. кн., № 145 отъ 2.III. 1881 г.; № 385 отъ 6.VII. с. г.); за умственото и нравственото развитие на македонския българинъ (с. кн., № 514 отъ 30.VII с. г.).

⁸¹⁾ П. прот., писмо отъ 3.XII. 1881 г. до председателя на Постоянния комитетъ въ Пловдивъ.

⁸²⁾ Стрезовъ, п. сб., стр. 286.

⁸³⁾ IV екзарх. вход. кн., № № 866, 867, 868 отъ 23.XI. 1881 г. Нѣкакъ несъгласно съ тия официални сведения е твърдението на Б. Райновъ, че гимназията се открила „безъ официално молебствие... и тържествени речи“ (п. сб., стр. 123). Не е ясно, дали споредъ Райновъ, изобщо нѣмало никакъвъ молебенъ и речи.

⁸⁴⁾ Въ нѣкои посочени екзарх. писма (напр. отъ 21.XI. 1881 г., 3.XII с. г.) тя още се нарича главно училище, но въ други (3.X., 9.X. с. г.) — гимназия. Срв. О., М. и Б., п. съч., стр. 11.

⁸⁵⁾ Толкова ученици е имало въ края на ноемврий 1881 г. (VI прот. на екзарх. писма, стр. 259, писмо отъ 21.XI. с. г. до Българското министерство на народната просвета; стр. 268, писмо отъ 3.XII. 1881 до председателя на

Постоянния комитетъ въ Пловдивъ). Сжщо и въ в. „Марица“ (22.XII. 1881 г., бр. 347, стр. 4, частно писмо): I кл. 60 уч., II — 40 и III — 30. Следъ това сж остана-ли 123 уч.: I кл. 69, II — 35 и III — 19 (Начовъ, п. отчетъ, стр. 54); О., М. и Б., п. съч., стр. 11). Не зная, на какво основание Кандиларовъ разпредѣля сжщия брой ученици тъй: I кл. — 63, II — 41 и III — 19 (п. съч., стр. 18). Начовъ казва, че гимназията е започнала дейността си съ ученицитѣ отъ солунското (мжжко) училище и съ новопристигналитѣ отъ Кукушъ ученици — всичко не повече отъ 30 д. Поради това трудно било да се образуватъ класове, но скоро, „въ края на първата половина на мѣсеца“ (октомврий), се събрали до 100 ученици, чийто брой постоянно се увеличавалъ. Почти до втория месецъ учителитѣ се занимавали съ приемане и преизпитване на постъпвалитѣ ученици. Почти всичкитѣ кандидати „били слѣби и несистематически приготвени за гимназиялни класове“, понеже училищата въ Македония нѣмали една обща програма съ еднакви учебници. Следъ приемния изпитъ сж били приети 123 д., а 9 души, поради слабитѣ имъ познания, били оставени въ първоначалното училище (п. отчетъ, стр. 53—54). За бързия напливъ на ученици отъ вътрешността говори и К. Шапкаревъ: „започнаха ония върволици отъ много ученици и ученички, които тичаха да се записватъ и надминаха 190 души (сб. „Солунъ“, п. ст., стр. 43). Сжщо и Добри Ганчевъ, бившъ екзархийски секретаръ: „Не минаха и десетъ дена (отъ наемането на домѣщения за гимназията и пансионъ) — разказва той — взеха да пристигатъ избранитѣ деца. Пристигатъ на групи. Най-напредъ отъ близкитѣ мѣста: отъ Кукушъ и Дойранъ, отъ Сересъ и Прилепъ. Повечето селянчета, особено тѣзи отъ Серско...“ (Негови спомени, издадени отъ Ст. Аргировъ подъ заглавие „Какъ е била отворена Солунската гимназия“, в. „Миръ“ отъ 10 IV, 1937 г., бр. 11016, стр. 4, кол. 4). Обаче Ганчевъ не казва истината, като твърди, че въ Солунъ тогава нѣмало „нито единъ“ ученикъ и че изобщо „Преди войната българско училище нѣмало, нѣма и ученици“ (п. ст., кол. 3). — Споредъ Б. Райновъ, отъ предишното солунско българско училище постъпили въ гимназията само трима (двама стипендианти на Сол. община и синътъ на единъ отъ училищното настоятелство) (п. сп., стр. 118). — Веселинъ, който ужъ черпи сведения отъ записки на К. Шапкаревъ, твърди, че гимназията била откритъ съ 128 ученици (п. съч., стр. 102), но това не ще да е точно (срв. тукъ, забел. 66, съобщението на Шапкаревъ). Сжщо не е вѣрно твърдението му, че тия ученици били раздѣлени на 4 класа (с. стр.). — Учители сж били: Божилъ Райновъ — директоръ, архимандр. Козма — законоучитель, Никола Райновъ, Христо Бучковъ и ходжа Абди ефенди (преподавателъ по турски езикъ) (п. екзарх. писмо отъ 3.XII. 1881). Споредъ екзарх. писмо отъ 21.XI. с. г., въ главното училище (разбирай: гимназия) е имало 4 учители (VI прот. на екзарх. писма, стр. 259; срв. Начовъ, п. стр.). Може би, следъ тая дата билъ назначенъ още единъ учителъ, но презъ II, полугодие пакъ останали 4 учители, понеже Н. Райновъ е напустналъ по болестъ (Начовъ, п. стр.) А р.с. Костенцевъ увѣрява, че той помагалъ на Д. Ганчевъ да уреди гимназията. Той изтъкналъ нуждата отъ учителъ по турски езикъ и условилъ Абди ефенди, прошенписецъ, за 2 л. т. месечно (Спомени, стр. 104).

⁸⁶⁾ Споредъ екзарх. писмо отъ 21.XI. 1881 г. пансионери сж били

около 120 ученици, а споредъ екзарх. писмо отъ 3.XII. с. г. — всички ученици, освенъ трима, които били деца на мѣстни граждани (п. прот., стр. 268). И Б. Райновъ казва, че въ пансиона сж живѣли 128 ученици, отъ които само трима сж били мѣстни (п. сп., стр. 118). Въ нѣкои екзарх. писма се говори като че за два пансиона при гимназията (п. прот., стр. 247, писмо отъ 13.XI. 1881 г.): 1 за стипендиантитѣ и 1 икономически (за самоиздържанитѣ) (с. кн., стр. 220, писмо отъ 9.X. 1881 г. до К. Поменовъ въ Виена, който билъ каненъ за директоръ). Пансионътъ при гимназията билъ откритъ отъ Екзархията (чрезъ Д. Ганчевъ) още презъ м. октомврий 1881 г.: Екзархията съобщава за това въ посоченото писмо до Поменовъ, а съ писма отъ 3, 5 и 10 окт. с. г. тя е явила на Д. Ганчевъ, че изпратила пари (първенъ 350 л. т.) за пансиона (екзарх. изход. кн., № № 406, 410, 423).

⁸⁷⁾ Съ писмо отъ 2.XI. 1881 г. Екзархията (архимандр. Методий Кусевичъ) е уведомиль председателя на Солунската община свещ. Ив. Ангеловъ, че изпраща архимандрита Козма за учителъ въ Солунъ съ задължение, за едно съ общината, да се грижи за добрия вървезъ на тамошното училищно дѣло (п. прот., стр. 243). Сжщо и Начовъ казва, че стопанската частъ и контрольтъ „надъ учебний ходъ“ въ гимназията е зависѣлъ отъ църковната община, а на учителския съветъ били предоставени учебно-педагогическитѣ въпроси (п. отчетъ, стр. 54). И споредъ Б. Райновъ, „Първата година пансионътъ се издържа подъ контрола на общината“ (сб. „Солунъ“, п. ст., стр. 125).

⁸⁸⁾ VI прот. на екзарх. писма, стр. 259, писмо отъ 21.XI. 1881 г. до Българското министерство на народното просвѣщение: 90 стипендианти и 30 на свои сръдства. Отначало Екзархията е решила да има 40 стипендианти (с. прот., стр. 213, писмо отъ 3.X. с. г.). Б. Райновъ пъкъ твърди, че нѣколцина отъ ученицитѣ сж били стипендианти на Солунската община и повечето сж плащали такса (п. сп., стр. 117).

⁸⁹⁾ VI прот. на екзарх. писма, стр. 371, писмо до Пост. к-тъ въ Пловдивъ. Сжщо и споредъ Начовъ, нови ученици сж идвали, почти до края на първото полугодие. Много кандидати отъ Шипъ, Велесъ, Леринъ, Охридъ и др. били върнати по нѣмане на мѣсто (п. отчетъ, стр. 54).

Относно училищнитѣ сгради презъ 1881/82 уч. г. К. Шапкаревъ казва, че било наето „по-пространно помѣщение отъ 32 стаи на два етажъ“, а следъ това и друго помѣщение „сжщо така голѣмо“ (сб. „Солунъ“, п. ст., стр. 43). Споредъ Веселинъ, обширната кжща, която сега била наета за гимназия, била купена за сжщата цель презъ следната година, а пансионътъ, поддържанъ „хозяйственимъ образомъ“, билъ помѣстенъ въ „оная голѣма кжща, която . . . общината била още по-прѣди наела“ (п. съч., стр. 102), съ около 33 стаи (с. съч., стр. 100). Второто твърдение на Веселинъ като че ли не е съгласно съ съобщението на К. Шапкаревъ, отъ което излиза, че по-голѣмото здание отъ 32 стаи било наето за гимназията. И Ганчевъ казва, че за пансионъ била наета друга кжща, по-малка отъ оная за гимназията (п. ст., кол. 4). Обаче, споредъ Б. Райновъ, наетото здание — собственостъ на Мариола Влангели въ махала Айридинджикъ (двуетажно съ издигнатъ сутеренъ, широки стаи и два голѣми салона, после то било купено за гимназия), било опредѣлено за гимназия и пансионъ, който билъ „откритъ въ

една частъ отъ долния етажъ на зданието“ (п. сп., стр. 117, 119; сб. „Солунъ“, ст. „Две години въ Солунъ“, стр. 123).

Относно наема за гимназиалното здание сжшо не се схождатъ Ганчевъ и Райновъ: споредъ единия, платенъ билъ наемъ 200 л. т., а споредъ другия 400 л. т., дадени предварително отъ нѣколкома църковно-училищни настоятели и директора (Б. Райновъ) (п. сп., стр. 117).

⁹⁰⁾ Споредъ О., М. и Б., съ 2 отдѣления и 41 ученици (п. съч., стр. 38). Ако авторитѣ сж имали предъ видъ състоянието на училището въ края на учебната година, то трѣбва да се мисли, че презъ годината сж напустнали 19 деца и се закрило едно отдѣление.

⁹¹⁾ Пос. екзарх. писмо отъ 21.XI. 1881 г. Срв. О., М. и Б., п. стр.

⁹²⁾ VI прот. на екзарх. писма, стр. 268, писмо отъ 3.XII. 1881 г.; в. „Марица“, 22.XII. 1881 г., бр. 347, стр. 4. Въ пос. екзарх. писмо отъ 21.XI. с. г., напротивъ, се казва, че училището е имало 60 ученички. Съставителѣтъ на писмото ще да е смѣсилъ броя на ученицитѣ въ основното училище съ тоя на девич. училище. Споредъ Кандиларовъ, девич. училище станало класно или „гимназия“ още презъ 1880/81 уч. г. съ 40 ученички отъ разни мѣста. Отъ тѣхъ 8 сж били въ приготвителния класъ. Преподавали 1 учителка (Царева Миладинова) и трима учители отъ мъжката гимназия. Презъ 1881/82 г. билъ отворенъ I класъ съ 10 ученички и сжшитѣ учители (п. съч., стр. 126). Тѣзи сведения не се схождатъ не само съ екзархийскитѣ, които посочвамъ тукъ, но и съ твърдението на автора (стр. 18), че презъ 1881/82 уч. г. билъ отворенъ II класъ въ девич. гимназия. Срв. Б. Райновъ (п. сп., стр. 117), който казва, че девич. гимназия се открила презъ 1882/83 уч. год.

⁹³⁾ Екзарх. вход. кн. за 1882 г., № 1276 отъ 1.XII. с. г.: девич. пансионъ съ директорка Миладинова. Срв. О., М. и Б., п. стр. Б. Райновъ, п. стр. Само Кандиларовъ твърди, че пансионѣтъ билъ откритъ още презъ 1880/81 уч. г. (п. съч., стр. 126).

⁹⁴⁾ Кандиларовъ, п. съч., стр. 125.

⁹⁵⁾ VI прот. на екзарх. п., стр. 271, п. отъ 3.XII. 1881 г. до председателя на Постоянния комитетъ въ Пловдивъ. Въ това писмо се казва, че Солунското гл. училище съ пансиона е произвело „голъмо оживление между цѣлото македонско население и силно униние между всичкитѣ тамошни гърци. Първото са радва, защото. . . инстинктивно чувствава, че има кой въ сегашнитѣ негови притѣснения да му подаде ржка за помощъ, че то не е оставено въ настоящитѣ за него трудни времена безъ отеческата заботливостъ на Екзархията, която това лѣто на дѣло са показа, че стои на истинското си положение по отношение къмъ Македония и всичкитѣ българи, като тѣхна събирателка. Оживлението особено силно са чувствава въ онѣзи села и паланки, които отстоятъ близо до Солунъ. . . Съ една дума оживлението е общо по цѣла Македония. Този фактъ прави гърцитѣ да падатъ въ униние, което може да са забѣлѣжи отъ издаваемитѣ въ столицата вѣстници, и да са распрошаватъ съ завѣтната си идея, — националното потъпкване на българитѣ въ Македония, тѣй като тѣ отъ день на день виждатъ, че тѣхнитѣ училища ся испразватъ отъ българскитѣ дѣца“.

⁹⁶⁾ С. п.

⁹⁷⁾ Съ това се обяснява горепоменатото екзарх. нареждане до Сол. община (срв. тукъ, стр. 165 и 182, забел. 76).

⁹⁸⁾ О., М. и Б. п. съч., стр. 12.

⁹⁹⁾ IV екзарх. вход. кн., № 853 отъ 23. XI. 1881 г., писмо на Б. Райновъ.

¹⁰⁰⁾ „Главната причина — казва Екзархията (архим. Методий въ поси писмо до Пост. комитетъ въ Пловдивъ), която закъснява еманципацията на българитъ въ Македония, са заключава въ недостатъкътъ на български учители. За да са премахне този недостатъкъ, Екзархията предполага да направи Солунското училище разсадникъ на просвятието по Македония. Като цѣни тѣй високо значението на това училище, Екзархията особено внимание обръща на неговото трайно съществуване“, което е немислимо презъ идната година, ако не се купи просторна и приспособена за училище кжша (п. прот., стр. 271—272).

¹⁰¹⁾ Тя изпратила това окржжно чрезъ председателя на Сол. община архим. Козма, когото задължила да го препрати изъ Македония съ специаленъ човѣкъ, придружаванъ отъ единъ или двама първенци на града, който той ще посети (п. прот., стр. 280—281).

¹⁰²⁾ П. въ забел. 100 екзарх. п. до Пост. к-тъ (стр. 272).

¹⁰³⁾ Райновъ, п. стр.; Кандиларовъ, п. съч., стр. 19.

¹⁰⁴⁾ Пос. п. въ забел. 100.

¹⁰⁵⁾ С. екзарх. п. Срв. Кандиларовъ, п. стр. Братя Шумкови сж уведомили Екзархията съ писмо отъ 31. XII. 1881 г., че сж влѣзли въ споразумение за тая кжша, но сж били поставени нѣкои условия, за да се продаде на бълг. община (V екзарх. вход. кн., № 1074).

¹⁰⁶⁾ С. кн., № 1062 отъ 29. XII. 1881 г.

¹⁰⁷⁾ За 1850 л. т. (О., М. и Б., п. съч., стр. 12); у Кандиларовъ (п. стр.): 188, 381 за гр. (ше да е изчислено по курса на турската лира); у Б. Райновъ (п. стр.): 1500 л. т. Охридчанинътъ Андонъ Митановъ отъ Охридъ, кожухаръ въ Цариградъ, е предалъ на Екзархията всичкитъ документи по покупката (екзарх. изх. кн. за 1882 г., № 58 отъ 5. II. с. г. до архим. Козма). За да не би наследниците на тази кжша сполучели да оспорятъ законността на покупката, екзарх. протосингелъ архим. Методий е предложилъ на Андонъ Митановъ да направи препродажба на кжщата, както сж приказвали въ Цариградъ, съ тапия „непремѣнно“ на името на архим. Козма, комуто и да я предаде (VIII прот. на екзарх. писма за 1883 г., № 425 отъ 8. VI. с. г., стр. 211). Изглежда, обаче, тая процедура не е станала (вж. Кандиларовъ, п. стр.; сжщо тамъ и за опита на солунскитъ гърци да анулиратъ покупката).

¹⁰⁸⁾ Екзархията ѝ признавала заслуги въ това отношение: съ писмо отъ 21. IX. 1883 г. ѝ благодарила за нейнитъ трудове и старания по просвѣтата (екзарх. изх. кн. за с. година, № 669). Повърхностно и на мѣста голословно е описанието на покойния Д. Ганчевъ, за народнитъ работи въ Солунъ презъ 1881 година, съ прозрачната цель да представи себе си за главенъ двигателъ на българщината въ тоя градъ (п. ст. въ в.

„Мирь“). Може ли да се говори сериозно, че въ 1881 година, когато Ганчевъ отишълъ за отваряне на гимназия, нѣмало тамъ „нито българска община, нито българско гражданство“, нѣмало дори „и българи“ (кол. 2) и че тепърва (по негово въздействие) се съставила българска община (кол. 3). Основателно опровержение на тѣзи невѣрни твърдения на Ганчевъ даде Никола П. Алексиевъ, родомъ отъ Охридъ, дългогодишенъ солунски жител (отъ 1869—1913 г.) и членъ на Солунската българска община (вж. неговата статия „Какъ бѣ създадена българската гимназия въ Солунъ и дейцитѣ следъ 1869 година“, в. „Мирь“ отъ 18 и 19.IV. 1937 г., бр. 11022 и 11023, стр. 1—2).

¹⁰⁹⁾ Въ доклада си до Екзархията за 1880/81 уч. г. К. Шапкаревъ е съобщавалъ, (може би, малко преувеличено) че въ Сол. бълг. училище „всичкитѣ почти ученици и отъ двата пола, по-малки отъ 10 години, а нѣкои и по-голтми“, още не сж знаели да говорятъ български, макаръ и да сж били „подлинни чада на чисто бълг. родители“, а по между си, дори въ училището, се разговаряли по гръцки (О., М и Б., п. съч., II отд., стр. 11). При все това не е напълно вѣрно заключението, което правятъ тия автори, „че българщината въ Солунъ отъ това врѣме била вече влѣзла въ пжтя на погръчването“, защото сжщото явление, както видѣхме, било констатирано и преди 10 години.

¹¹⁰⁾ Това се вижда отъ факта, че презъ 1882/83 уч. г. и после повечето отъ ученицитѣ й сж били отъ тамъ (вж. статист. свед. у О., М. и Б., п. съч., стр. 36. Срв. тукъ за с. Айватово, забел. 62).

¹¹¹⁾ Презъ 1881 г. се увеличили ученицитѣ въ с. Мачуково и поради това Сол. община е действувала предъ Екзархията за друго училищно помѣщение (V екзарх. вход. кн., № 953 отъ 9. XII. 1881 г.). Срв. статист. таблици за училищата въ тритѣ вилаети за петилѣтието 1882/83—1886/87 г. О., М. и Б., п. съч., II отд.; сжшо сведенията у Кандиларовъ, п. съч., стр. 40 сл.

¹¹²⁾ Това явствува отъ броя на ученицитѣ й отъ тритѣ македонски вилаети (О., М. и Б., п. съч., стр. 35 и 36).

¹¹³⁾ Срв. О., М. и Б., п. съч., стр. 36.

¹¹⁴⁾ Срв. с. съч., стр. 12. Единъ авторъ основателно нарича Сол. мжжка гимназия „майка на всичкитѣ македонски училища, разсадница на бълг. интеллигенция“ (Период. сп., 1891 г., кн. 37—38, стр. 84). За значението на Солунската мжжка гимназия срв. О., М. и Б., п. съч., II отд., стр. 12; д-ръ Г. Стрезовъ, п. сб., стр. 291; статия на Хр. Силяновъ „Солунската Alma mater“ въ в. „Новъ миръ“, София, 9.III. 1937 г., бр. 2, стр. 1.

¹¹⁵⁾ Моятъ очеркъ за Солунската община обхваща нейната дейность до 1884 г., когато билъ построенъ първиятъ бълг. храмъ въ Солунъ, обаче не се спирамъ върху живота на Солунската мжжка гимназия презъ 1882/83 уч. г., защото съ нейното откриване се начева новъ периодъ на учебното дѣло въ Солунъ, разглеждането на който не влиза въ плана на настоящия ми трудъ. За раздоритѣ въ гимназията вж. съчинения на Китанчевъ, стр. 71 сл. (отчетъ за 1882/83 г.); Начовъ, п. отчетъ, стр. 55.

¹¹⁶⁾ Презъ есента на 1882 г. било съставено ученическо дружество „Развитие“, което искало отъ Екзархията парична помощ и книги (екзарх. вход. кн. за с. г., № 1043 отъ 7. XI. с. г.).

¹¹⁷⁾ Срв. Кандиларовъ, п. съч., стр. 23; Райновъ, п. ст. въ сборникъ „Солунъ“, стр. 131; Ц. Миладинова-Алексиева, „Епоха и люде“, с. сб., стр. 65, 69 сл.; Стрезовъ, с. сб., стр. 286 сл.; Др. Зографовъ, ст. „Трайко Китанчевъ“, с. сб., стр. 269—273.

¹¹⁸⁾ Прот. на екзарх. п., № 76 отъ 27. I. 1883 г. (въ отговоръ на новогодишнитъ поздравии на Сол. община).

¹¹⁹⁾ Екзарх. вход. кн. за 1883 г., № 1110 (телегр. на директора), № 1111 отъ 21. XII. с. г., № 1151 отъ 22. XII. с. г. („тешекюрнаме“).

¹²⁰⁾ Срв. чл. 60 на Екзарх. уставъ (за избора на епарх. съветници).

¹²¹⁾ VI прот. на екзарх. п., стр. 183—184, п. отъ 22. VIII. 1881 г. до Сол. община; стр. 184, п. отъ с. д. до К. Шапкаревъ, който сжщо е уведомиль Екзархията за тѣзи нови общински членове. Може би, и Шапкаревъ е ималъ прѣстъ въ тоя разколнически опитъ. Причини за недоволство, изглежда, е имало. Съ писмо отъ 2. II. 1881 г. Сол. община се оплакала, че Шапкаревъ не е искаль да изпълнява учителската си длѣжностъ (IV екзарх. вход. кн., № 83); екзарх. пратеникъ Ганчевъ, когато дошълъ въ Солунъ, е поискаль отъ Екзархията да уволни Ш. като учителъ въ Солунъ (п. прот., стр. 230—231, п. отъ 17. X. 1881 г.).

¹²²⁾ Екзарх. вход. кн. за 1882 г., № 321 отъ 22. IV. с. г.

¹²³⁾ С. кн., № 656 отъ 9. VIII. с. г.; екзарх. изход. кн. за с. г., № 398 отъ 23 с. м.

¹²⁴⁾ П. екзарх. вход. кн., № 784 отъ 1. IX. с. г.

¹²⁵⁾ С. кн., № 926 отъ 4. X. с. г. (архим. Козма искаль отговоръ отъ Екзархията относно оставката на членовѣтѣ на Сол. община); п. екзарх. изход. кн., № 556 отъ 14. X. с. г.

¹²⁶⁾ П. екзарх. вход. кн., № 1009 отъ 25. X. с. г.

¹²⁷⁾ Екзарх. вход. кн. за 1883 г., № 39 отъ 10. I. с. г.

¹²⁸⁾ VIII прот. на екзарх. п., № 52 отъ 24. I. 1883 г.; екзарх. изход. кн. за с. г., № 52 (писмо, отправено отъ екзарх. протосингелъ архим. Методи по заповѣдъ на екзарха).

¹²⁹⁾ Вж. тукъ, притурка XXVII. Т. К. Таневъ ще да сгѣстява чернитъ краски въ характеристиката си за Сол. община, дейността на която Б. Райновъ представя въ по-благоприятенъ видъ (вж. сб. „Солунъ“, п. ст., стр. 122—123).

¹³⁰⁾ П. прот., № 71 отъ 26. I. 1883 г. (въ отговоръ на съобщението на архим. Козма отъ 3 с. м.).

¹³¹⁾ Екзарх. вход. кн. за 1882 г., № 1158 отъ 28 XI. с. г.; екзарх. вход. кн. за 1883 г., № 577 отъ 6. VI. с. г. Когато Сол. община е подала на валията тешекюрнаме (срв. тукъ, с. стр., забел. 119), той приель общинаритъ „твърде ласкаво, учтиво и благосклонно“ (п. № въ с. заб.).

¹³²⁾ Вж. повече у Кандиларовъ, п. съч., стр. 35.

¹³³⁾ Срв. Райновъ, п. сб., стр. 129—130.

¹³⁴⁾ Тѣ сж приели твърде ласкаво архим. Козма, който съ нѣколцина общинари ги посетиль на байрама (екзарх. вход. кн. за 1883 г., № 720 отъ 27. VII. с. г.).

¹³⁵⁾ Съ писмо отъ 21. II. 1882 г. Сол. община е молила Екзархията да признае условията отъ нея секретаръ (екзарх. вход. кн. за 1882 г., № 174) Екзархията ѝ назначила П а н о в ъ за секретаръ (екзарх. изход. кн. за 1882 г.,

№ 137 отъ 12. III. с. г.), а Сол. община я питала, откъде ще се плаща той (п. екзарх. вход. кн., № 212 отъ 17. III. с. г.). Презъ септемврий с. г. Сол. община искала да ѝ се назначи „писарь“ (с. кн., № 736 отъ 12. IX. с. г.), но Екзархията ѝ отказала (п. екзарх. изход. кн., № 545 отъ 9. X. с. г.). Не е ясно, въ какъвъ смисълъ е употребена думата „писарь“: секретарь, както се разбирало преди, или преписвачъ-краснописецъ.

¹³⁶⁾ П. екзарх. вход. кн. № 1131 отъ 14. XI. с. г.: архим. Козма е молилъ екзарха да издействува правителствена заповѣдъ за ново общинско здание.

¹³⁷⁾ Архим. Козма изпратилъ устава въ Екзархията за одобрение, като го подписалъ той и 8 общинари (п. вход. кн., № 1211 отъ 19. XI. с. г. и № 1327 отъ 19. XII. с. г.).

¹³⁸⁾ VIII прот. на екзарх. писма, стр. 84, № 178 отъ 7.III. 1883 г.

¹³⁹⁾ Въ пансионската комисия сж влизали и общински членове, единъ отъ които билъ касиеръ (П. Шумковъ отъ 1.IX. 1882 г. — VIII прот. на екзарх. писма, № 77 отъ 27.I. 1883 г. Членъ билъ и Насте Стояновъ — екзарх. изход. кн. за 1882 г., № 638 отъ 5.XI. с. г.). Срв. Кандиларовъ, п. съч., стр. 20—25. Преди да се даде пансионътъ на съдържателъ, Солунската община сама се грижела и за облѣклото на ученицитѣ (екзарх. вход. кн. за 1882 г., №71 отъ 27.I. с. г.: тя искала съгласието на Екзархията да направи нови дрехи на ученицитѣ; екзарх. изход. кн. за с. г., № 212 отъ 22.IV с. г. до архимандр. Козма: разрешава ѝ се да направи лѣтни дрехи на ония ученици, на които тя намѣри за необходимо). Солунската община е давала на Екзархията смѣтка за пансиона (п. вход. кн. № 98 отъ 15.II. с. г.).

¹⁴⁰⁾ Безредици се явили въ пансиона още въ началото на 1882 г. Споредъ Солунската община, виновникъ билъ учителътъ Н. Райновъ (екзарх. вход. кн. за 1882 г., №№ 21, 22 и 24 отъ 11.I. с. г.). Общината е назначила другъ за надзирателъ въ пансиона (с. кн., № 26 отъ с. д.). Следъ това имало трудности за обзавеждането на пансиона: три месеца се минали отъ сключването на договора съ французина Ф. Берtrandъ, а последниятъ още не е билъ снабдилъ пансионеритѣ съ облѣкло и др. потрѣби (екзарх. изход. кн. за 1882 г., № 612 отъ 1.XI. с. г. и № 632 отъ 5.XI. с. г.). Затова последвало общо оплакване отъ пансионската комисия, общината и учителския съветъ (екзарх. вход. кн. за 1882 г. № 1054 отъ 1.XI. с. г., вж. тамъ и отдѣлни писма на Солунската община за сжщото № 1063 отъ 2.XI. с. г., № № 1068 и 1071 отъ 18.X. с. г.). Срв. Кандиларовъ, п. съч., стр. 23.

¹⁴¹⁾ Учителскиятъ съветъ е съобщилъ на Екзархията решението си, ученицитѣ да не постѣятъ презъ първата и последната седмица на Великия постъ (екзарх. вход. кн. за 1883 г., № 339 отъ 6.III. с. г.). Нѣкои ученици сж блажели и преди да се причестятъ (с. кн. № 363 отъ 28.III. с. г., писмо на сжщия съветъ); посещавали протестантски проповѣди (с. кн., № 364 отъ с. д., писмо на сжщия).

¹⁴²⁾ Екзарх. вход. кн. за 1882 г., № 1194 отъ 14.XI. с. г. (писмо на архимандр. Козма).

¹⁴³⁾ С. кн., № 43 отъ 17.I. с. г., № 142 отъ 7.II. с. г., № 213 отъ 17.III. с. г. (искала зоолог. атласъ), № 1190 отъ 5.XII. с. г. (уреди и др. вѣща за кабинета при гимназията), № 1189 отъ с. д. (програма за училищата).

¹⁴⁴⁾ С. кн., № 504 отъ 5.VI. с. г. За това ѝ било внушавано и отъ

Екзархията (екзарх. изход, кн. за 1882 г., № 232 отъ 30.IV. с. г. и № 339 отъ 25.VI. с. г.).

¹⁴⁵⁾ Екзарх. изход. кн. за 1882 г., № 242 отъ 3.V. с. г. и № 249 отъ 15 с. м. Съ писмо отъ 5.II. с. г. Екзархията е предписала на архимандрита Козма да изпрати по-скоро въ Цариградъ човѣка, който събиралъ помощитѣ за Солунската гимназия (с. кн., № 59).

¹⁴⁶⁾ С. кн., № 352 отъ 8.VII. с. г. Каснеръ по постройката билъ назначенъ П. Шумковъ (с. кн., № 391 отъ 9.VIII. с. г.). Той си далъ оставката, но Екзархията не му я е приела (с. кн., № 508 отъ 25.IX. с. г.).

¹⁴⁷⁾ С. кн., № 464 отъ 1.IX. с. г. Срв. Кандиларовъ, п. съч., стр. 24. Споредъ него (с. стр.), директорътъ на гимназията Б. Райновъ самъ е предпринелъ тая постройка съ събранитѣ отъ него 400 л. т., обаче тогава необяснимо е, защо Екзархията искала отъ архимандрита Козма да представи равномѣтка за изхарченитѣ суми по изграждане основитѣ на това здание (с. кн., № 545 отъ 9.X. 1882 г.).

¹⁴⁸⁾ Екзархията му предписала да ограда гимназията съ дъски, а не съ зидове (с. кн., № 753 отъ 17.XII. с. г.).

¹⁴⁹⁾ Чрезъ нея Екзархията изпратила вули и кръщелни свидетелства за Неврок. и Гевгел. общини (екзарх. изход. кн. за 1883 г., № 777 отъ 5.XI. с. г.; п. прот. на екзарх. писма № 858 отъ 10.XII. с. г.); за Кратовската община (п. прот. № 928 и 930 отъ 31.XII. с. г.); за Кичево (с. кн., № 931 отъ 31.XII. с. г.); за Скопие (п. екзарх. изход. кн., № 647 отъ 16.IX. с. г.); 12 икони на Спасителя и 150 икони на св. Кирила и Методия за гимназията и пансиона въ Солунъ и за общинскитѣ училища въ Македония (с. кн., № 649 отъ 17.IX. с. г.); Екзархията ѝ възлагала поръчения: архим. Козма да съдействува на Атанасъ Кушовалия за премахване на унията въ Кукушъ, съ което той щѣлъ да послужи „не малко както на Църквата, така и на въпросътъ за благоустройството на Кукушката Епархія и въобще на църковното благоустройство въ Македония“ (п. прот., № 860 отъ 12.XII. 1883 г.); да отиде въ Битоля и отстрани раздора въ тамошната община, като избере нови членове (с. прот., № 528 отъ 25.VII. с. г.), което архим. Козма е постигналъ (п. екзарх. изход. кн., № 621 отъ 26.VIII. с. г.); да съобщи на учителитѣ вънъ отъ Солунъ, че заплатитѣ за II. тримесечие ще имъ се изплатятъ, когато пристигнатъ на мѣстата си (п. прот., № 13 отъ 11.I. 1883г.); да даде 50—60 л. т. за смѣтка на Екзархията, но като че отъ своя страна за отваряне на Струмишкото училище (с. прот., № 165 отъ 25.II. с. г.); да дава вѣрни и точни сведения за катол. пропаганда въ Македония (екзарх. изход. кн. за 1883 г., № 593 отъ 14.VII. с. г.); да не дава поръчителство на свещеници отъ Сол. вилаетъ за пжтни тескерета до Цариградъ, а такива лица да се отнасятъ чрезъ Сол. община къмъ Екзархията (п. прот., № 166 отъ 25.II. 1883 г.: струмишкиятъ свещеникъ Костадинъ и К. Манукъ сж отишли въ Цариградъ и искали отъ Екзархията да имъ плати пжтнитѣ разноски). Екзархията е съобщавала на Сол. община за уволнения и назначения на учители (дяконъ Григоръ Бейдовъ въ Костуръ, Арсений Костенцевъ, уволненъ и възстановенъ по докладъ на архим. Козма) (с. прот., № 10 отъ 8.I. 1883 г. и № 13 отъ 11 с. м.). Архим. Козма се грижелъ за отваряне на струм. училище (с. прот., № 83 отъ 28.I. 1883 г.); за учители въ Дебърско и Кичево (с. прот., № 277 отъ 8.IV. 1883 г.).

¹⁵⁰) Екзарх. вход. кн. за 1883 г., № 1124 отъ 16.XII. с. г. Сол. община е обещала да съдействува на Ат. Кушовалия (с. п.). Не безъ нейно влияние с. Богданци искало отъ Екзархията учителъ и учителка, за да се откаже отъ унията (екзарх. вход. кн. за 1882 г., № 1061 отъ 2.XI. с. г.).

¹⁵¹) Тя е съобщила на Екзархията, че католицитѣ сж правѣли въ Солунъ църква и училище за българитѣ (екзарх. вх. кн., за 1883 г., № 652 отъ 21.V. с. год.). Сжщо и К. Шапкаревъ ѝ писалъ, че католицитѣ сж имали успѣхъ между патриаршиститѣ поради злоупотрѣбитѣ на владитѣтѣ (с. кн., № 548 отъ 12.V. с. г.).

¹⁵²) С. кн., № 646 отъ 18.V. с. г. (писмо на архим. Козма).

¹⁵³) Пос. № 652 въ забел. 150.

¹⁵⁴) С. кн., № 751 отъ 15.VIII. с. г.: писмо на сол. гражданинъ А. С. (Насте?) Стояновъ, който искалъ суми за около 20 момчета отъ ония мѣста, гдето била силна пропагандата.

¹⁵⁵) Екзарх. изход. кн. за 1883 г., № 600 отъ 20.VII. с. г. (въ отговоръ на писмото на Стояновъ): Екзархията е смѣтнала укора му за неумѣстенъ, понеже тя винаги и всѣкакъ се стараела и стареа, колкото ѝ било възможно, да действува противъ католич. пропаганда.

¹⁵⁶) Нейнъ представителъ въ тая комисија билъ П. Шумковъ, комуто Екзархията увеличила възнаграждението (200 л. т. годишно за заплатата и разности) като касиеръ на панс. комисија, за да се грижи изключително за просвѣтното дѣло въ Македония (VIII прот. на екзарх. п., № 77 отъ 27.I. 1882 г.; срв. тамъ и п. № 141 отъ 21.II. 1883 г.). Екзархията го натоварила да действува предъ другитѣ членове на моарифъ-комисиони да се отложатъ изпитѣтѣ на бълг. учители презъ ваканцията, за да не оставятъ училищната си работа, — тъй, както е била решила изпитната комисија на Битолския вилаетъ (с. прот., № 79 отъ 27.I. 1883 г.). — Съ писмо отъ 3.IX. с. г. архим. Козма е съобщилъ на Екзархията, че всичкитѣ бълг. учители (около 50), които се явили въ Солунъ на изпитъ, сж го издържали и заминали по мѣстата си съ нуждитѣ свидетелства (екзарх. вход. кн. за 1883 г., № 830). — Членъ на същата изпитна комисија билъ и директорътъ на Сол. м. гимназия Б. Райновъ като изпитвачъ на българскитѣ учители (п. сп., стр. 119).

¹⁵⁷) Хр. Златаровъ, П. Шумковъ, Н. х. п. Стефановъ, Тодоръ х. Мишевъ, Насте (въ ржкоп. Ап.), Стояновъ, Ник. п. Алексиевъ, К. Стателовъ, Тодоръ Тошевъ, Андрей Илиевъ и председателътъ архим. Козма (VIII. прот. на екзарх. писма, стр. 357, № 640 отъ 7.IX. 1883 г.). Б. Райновъ посочва за църковноучилищни настоятели (= общинари), преди или при покупката на гимн. здание и други лица: Саздо Дерменджиевъ, Ставри Шумковъ (п. сп. стр. 119).

¹⁵⁸) Екзарх. вход. кн. за 1883 г., № 959 отъ 8.X. с. г.; п. прот. на екзарх. писма, стр. 410, № 729 отъ 15.X. с. г.; екзарх. изход. кн. за с. г., с. №.

¹⁵⁹) П. прот., стр. 472, № 855 отъ 10.XII. с. г. (въ отговоръ на писмо отъ Сол. община № 279 отъ отъ 29.XI. с. г.).

¹⁶⁰) Повѣрителни екзарх. писма за 1883—1886 г., стр. 52—53. Кандидаровъ казва, че били купени 12 декари мѣсто въ „Пиргитѣ“ за гимназия и пансионъ, но дълго време мѣстото стояло незастроено и било продадено (п. съч., стр. 27).

¹⁶¹) Б. Райновъ, п. сп., стр. 119; сб. „Солунъ“, стр. 125—126.

¹⁶²⁾ Шоповъ, Периодическо списание, кн. 18, стр. 450.

¹⁶³⁾ Автобиография на К. Г. Самарджиевъ, сп. „Развитие“, II г., кн. XI—XII, 1920 г., стр. 332—333.

¹⁶⁴⁾ По нареждане на екзархъ Иосифа, който и предписалъ на архимандрита Козма да окаже съдействие на А. Стойчевъ въ предприятието му (VIII прот. на екзарх. писма, стр. 43, № 92 отъ 3.II. 1883 г.; стр. 51—52, № 106 отъ 9 с. м.). Споредъ К. Самарджиевъ, Манчовъ му отговорилъ, че открива книжарница при българския пансионъ въ Солунъ; но Стойчевъ до-несълъ само три сандъка „Башинъ езикъ“ (п. сп., стр. 333).

¹⁶⁵⁾ Екзарх. вход. кн. за 1883 г. № 425 отъ 10.IV. с. г.

¹⁶⁵⁾ Самарджиевъ, п. стр.

¹⁶⁷⁾ С. сп., стр. 333—334, Самарджиевъ казва, че по съвета на Монтасъ бей, моарифъ-мюдюри (управителъ на просвѣтното дѣло въ солунския вилаетъ), е подалъ заявление до валията, за да отвори и българска печатница, но Монтасъ бей билъ премѣстенъ, и чакъ въ 1888 г. той открилъ българско отдѣление въ италианската печатница С. Муратори (с. сп., стр. 334). Кандиларовъ пъкъ представя Мунтасъ бей за българомразецъ (п. съч., стр. 37).

¹⁶⁸⁾ Въ официалното салнаме отъ 1890 г. за Солунския вилаетъ дори не се споменаватъ българи въ гр. Солунъ. Очевидно, тѣ сж слѣти съ гърцигѣ (12 махали съ 13000 д. заедно съ „френската“ махала, 46 турски малали съ 30,000 д. и 16 еврейски съ 40,000 д.) (Книжици за прочитъ, кн. IV, Солунъ 1890 г., стр. 236).

¹⁶⁹⁾ Срв. О., М. и Б., п. съч., отд. II, стр. 34.

¹⁷⁰⁾ Тогава въ Солунъ е имало 4 български енории съ три църкви: „Св. Кирилъ и Методий“, „Св. Димитъръ“ и „Св. ап. Петъръ и Павелъ“ (въ българскитѣ гробища); въ Солунска и Лжгадинска кази — 21 екзарх. енории съ 18 църкви срещу 46 патриаршийски български енории съ 35 църкви (вж. тукъ, прит. XXVI, 22). — На 18.III. 1907 г. билъ поставенъ основниятъ камъкъ на друга българска църква „Св. великомъченикъ Георгий“ въ квартала „Пиргитѣ“. До края на февруарий 1908 г. сж били издигнати зидоветѣ ѝ до прозорцитѣ (с. прит.). Строена и презъ следващитѣ година, тая църква била довършена едвамъ въ 1912. Срв. за църквитѣ у проф. Влад-Алексиевъ, Бележки върху българскитѣ просвѣтни учреждения въ Солунъ, сб. „Солунъ“, стр. 387—389.

Още въ 1904 г. били опредѣлени трима българи за мухтари — по единъ за тритѣ главни български махали въ Солунъ, а въ 1910 г. Екзархията възведе Солунската българска църковна община въ митрополия съ управляващъ Солунската епархия. Въ сжщата година въ Солунъ е имало 10 български училища: 3 гимназии (мъжка, девическа и търговска), стопанско училище, свещеническо училище и 5 основни училища, едно отъ които било съ забавачница; българи ученици и ученички надъ 1200 д. (заедно съ българитѣ студенти въ юрид. факултетъ — около 45 д., ученицитѣ въ султанския лицей — около 40 д. и ученицитѣ въ френски и нѣмски училища); около 80 българи учители и учителки (Ишарковъ, п. сб., стр. 13 и 14). Презъ 1911 г. българското население въ Солунъ е възлизло до 10500 д. (с. съч., стр. 12).

ПРИТУРКИ

I. ЗА ПРОБУЖДАНЕТО НА СОЛУНСКИТЪ БЪЛГАРИ

1. Дописка отъ Солунъ, безъ подписъ, отъ 4.IV. 1860 г.
(Цареградскій вѣстникъ, № 479, 16.IV. 1860 г.. стр. 2).

Дописникътъ нарича Солунъ „нашый градъ“. Градътъ е населенъ повече отъ евреи, а следъ тѣхъ идатъ турци и християни, които не сж „малобройни“. Християнитѣ „са Грецы, но можешъ ли намѣри истиненъ Грекъ?

Тія що ся казватъ Грецы, сви са Болгари, и чисти Грецы сирѣчь, кой-то са отъ Еллада и са родени въ Солунъ отъ дѣди и прадѣди, тѣ само можатъ ся называ Грецы, но и тія са твердѣ малцина. Други-те жители са вси Болгари погърчани, но когда гы запыта нѣкой кой отъ кадѣ е, излазятъ вси да са чисти Болгари пришли отъ разни мѣста на Болгарія, Тракія, Македонія“.

Селата, освенъ две-три, всички сж български и говорятъ български, „но пишатъ съ гречески букви“. „Народность-та начнава овдѣ да ся разыва, но завистливи-те малцина Грецы, гледатъ това съ не добро око и ради това намѣриха причина да покажатъ ярость-та си презъ тыя дни.

Повече отъ десять години напредъ нѣкой си Г-нъ Кириакъ Дражиловичъ, состави овдѣ типографія и причиняваше голѣмо добро на жители-те, защото сви-те первоначални книги за Гречески тува училища, въ тая типографія ся печатиха и съ цѣна умѣренна ся продаваха. Сега обаче, когда Г-нъ Кириакъ Дражиловичъ, мыслише да донесе и болгарски слова за да печати книги на Македонскій языкъ за овдешни-те жители, и съ кое-то добро голѣмо щеше да быде, ето¹⁾ излазятъ независници Грецы, намѣрватъ причина, наклеветватъ Г-на Кириака и сполучватъ да му затворятъ типографія. Съ това кедеръ голѣмъ му быва, но съ Божія-та воля онъ пакъ ще сполучи да отвори типографія-та си и дай Боже“.

2. Дописка отъ с. Висока, Солунско
(В. „Свѣтъникъ“, Цариградъ, 7 октомврий 1863 г., бр. 29, стр. 3).

Висока, 20 септемврий.

Во 24 брой на почтеннийтъ²⁾ ви вѣстникъ со радость видохме да обнародвате похвално-то постоянство на сосѣди-тѣ

¹⁾ Напечатано : .Ето

²⁾ Напечатано: почтеннийтъ.

ны единородци Леприговчани (или както Фенерь ги вика Ери-совчани) за да не припознаватъ искана-та отъ владикж-тж си заплатж. То наистина е похвално за наши-тѣ сосѣди и ніе не можихме да не сподѣлиме радостъ-тж за драги-тѣ надѣжби, що народъ-тѣ чека отъ разбъяденіе-то на тія братія. Но и за насъ нѣма ли нѣщичко да ся пише? И ніе не ли сме Бугари! Гленда се дописникъ-тѣ ви бѣше заборавилъ насъ сиромаси-тѣ, защото сме на високо мѣсто, по коя причинж добыхме и име-то Висока, онъ не може отъ толко долу, дѣка се нахожда во блатистій-тѣ Солунъ, да ны виде. Ами и ніе по наша сиромашія, като Бугари що сме, ето що направихми.

Отъ ланѣ още отворихме бугарско училище, повеке отъ любопытство да видиме да ли пжнтъ-тѣ по кой-то вървеше училище-то ни, сирѣчь дотогашното ли гърцко ученіе бѣше причина щото чендата¹⁾ ни не напредваха во образованіе-то, или нѣкоя друга? Вагодишно-то обаче испитаніе на ученици-тѣ на училище-то ни изевиха истина-та. Ченда-та ны на еднж годинж озгорѣ се научиха прѣзъ майчинъ си ензикъ толко, колко во джлжина-та на толко-тѣ поминали години не можиха никакъ да напредватъ по ржководство-то на гърцко-то ученіе. То се харно и добро, но тажнъ годинж ни зѣхж учитель-тѣ ни во Сѣръ, дѣка го главиха за бугарскій учитель и пѣвецъ во църква-та св. Антонія, па сега не знаиме на каква стока ке падниме, защо като досегашній-тѣ ни учитель, ако не много ученъ, обаче народенъ и ревностенъ, едвамъ ли ке найдиме.

Второ що направиха Височане-тѣ е согласіе-то со което они се упрѣха и не припознаха солунскій-тѣ надъ Гърци-тѣ митрополитъ кюръ (sic) Неофита. Доста време лежаха затворени во Солунъ за тжнъ (sic) причинж коджабашія-та со нѣкои чорбаджи, но правосждіето на Н. Прев. управитель-тѣ ни ги оправда и ги прати въ село-то да си глендатъ работа-та. Г-нъ Неофитъ пжнтоваемъ по селата нигдѣ не му дадоха нищо, а селяни-тѣ отъ селата²⁾ Новосело, Хортачъ, Лайново, Айватово, Бажа, Дремиглава, Юваница (Ювезна), Лжнгадина и друзи-тѣ по височкій ридъ, отъ Негованъ до Сухо, за да се избавуватъ по лесно отъ назбори-тѣ (надуманіе — канджрдисваніе), со коитѣ онъ се мжнчеше да ги наклони за да го припознајтѣ и да му даджтѣ заплатж-тж, они, велямъ, при-бѣгнаха на слѣдно-то: „св. владико, Висока е най-първо село мегю насъ, ходи първемъ тамо, нѣка те припознаятъ нейни-тѣ жители, нѣка ти плататъ то що сакашъ, па послѣ ке видиме и ніе, тога може да се чине нѣкое чаре.

Неофитъ разбра, що³⁾ нужда бѣше да си върне стрѣли-

¹⁾ Напечатано: чанда-та.

²⁾ Въ вестника следъ тази дума стои запетая.

³⁾ Напечатано: то.

тѣ противъ сиромашка Висока. Онъ испрати първомъ и поиска Височани-тѣ да ходатъ при него. Они му се отговориха устнѣ, чи не можатъ да ходатъ защо никаква работа не ги кане. Сетнѣ прати готварь-тѣ си со диаконъ-тѣ да готватъ мѣсто, защото ке грендѣлъ владика-та. Они имъ показаха ханъ-тѣ, който¹⁾ нарочито е направенъ за пжтници. Дяконъ-тѣ со готварь-тѣ се върнаха назадъ со той отговоръ, като видоха, чи никой не ги приближаваше во село-то.

Неофитъ глендащемъ постоянство-то ны и разбиращемъ, що ако ходе самъ ке му се опратъ Височане-тѣ юначке, за не се осрами испратилъ е до нихъ амфиполскій-тѣ епископъ Антима, който отъ малко врѣме му е намѣстникъ. Епископъ-тѣ дойде въ Висока; слезналь во гостинница-та, защото кжщи-тѣ височански иматъ низки врата, па него берели. Повикна чорбаджии-тѣ, мегю които се отличюва Г-нъ Димитъръ Малама, и имъ рѣкаль за му плататъ по нова-та уредба на Народно-то Собрание (к. а.) владищина-та, за която²⁾ носе и царско ираде. Височане-тѣ му отговориха: „Ние никакво наше народно собрание не знаиме да е станало, за уреди заплата на владици-тѣ. Народно-то Собрание за което Ваше Прѣосвещенство казувате е было гърцко и уредбата-та коя оно направило се относува на Гърци-тѣ за Гърци-тѣ-владици. По тая мисла и Царско-то Правителство на Негово Величество всѣ милостивій-тѣ ни и всѣблагодѣтелній-тѣ царь Султанъ Абдул-Азиса издаде и ви даде на ржнка ираде-то, което носите. На насъ, като сме Бугаре, не се относува оно, но само на Гърци-тѣ. Царско-то Правителство издаде реченно-то ираде за улеснение на Христѣни-тѣ и прекжсване на владишки-тѣ злоупотрѣбленія, а не за го земите вие на ржнци, за му искривувате смысла-та и за притѣснувате Христѣни-тѣ насила за ви плащатъ то, което не приематъ никой отъ Христѣни-тѣ и когато само нѣколко отъ разни фенерсци-владици испратени човѣци, които носѣха име-то народни представители, со владишко-то само, или може бы, и на подкупници-тѣ имъ старѣйшини, още избирание, сѣ еявиха (sic) во Ц-градъ като прѣдставители на христѣанскій-тѣ народъ, па се собраха та направиха уставы и уредби за владишки заплати и пр. По той начинъ они излагаха и народъ-тѣ христѣанскій, кого лъжливо преставуваха и Царско-то Правителство което довѣрещемъ надъ пълномошци-тѣ имъ подписани само отъ разни велможи, коитѣ бѣха се събрали тога, — не зборваме за други мѣста, но за насъ, во Солунъ-нарочнѣ затова и подвърдени отъ фенерскій-тѣ митрополитъ, хи прѣи и справедливо за прѣдставители па подтвърди нихни-тѣ рѣшения, като народна христенска воля. По вѣя причини, согласнѣ со царска-та воля, ние ке приемаме тѣя уредби църковни, коитѣ по царска милость

¹⁾ Напечатано: койтъ.

²⁾ Напечатано: коята.

ке излезатъ отъ народно ни събрание во Цариградъ, и во който¹⁾ ке се представляваме. Онія коитъ подписаха пълномощіе-то на Киркочо, представителъ, както казувате на цѣла Мжнkedонія (πάσης Μακεδωνίας), онія пакъ сж длѣжни за прие-матъ и рѣшения-та на това събрание, въ което хи представу-ваше онъ, и та е мислиме смисла-та на царско-то ираде, що носите, и което ние почитаемъ съ джлбоко уваженіе го бак-нуваме и надъ глави-тѣ ни го турваме, но противъ негова благодѣтелна и народоспасителна воля неможиме да вѣрвиме“. — Е глави, глави! големи и дебели бугарски! се отгово-ри епископъ-тѣ, сакате за се сопотивите на добро-то, което Велика-та Църква майка-та ви се гриже да ви чине, па ке си загубите секакви добрини и ке се расипите отъ корень! — „Ние, никакво добро не чекаме отъ машеха-та ни гърцка В. Църква. Секое добро ние го че-каме отъ Милостиво-то ни Правителство на Н. Вел. Султанъ-тѣ, онъ ние татко, онъ и майка! Никого друго не познаваме надъ глави-тѣ ни господаръ, и никой другъ надзоръ отъ Н. Величество нѣма право за се гриже за насъ, коитъ му сме вѣрни подданици, и само на неговата щедра милость и оте-ческа грижа се надѣваме за добиваніе-то на църковни-тѣ ни правдини и за напрѣдка-та на наше-то умственно развитіе и вообще за благоденствіе-то на ситѣ поданници, що лежатъ подъ славній-тѣ му щитъ. Богъ за му уячява Държава-та и за му дарува благополучни дни, па на негова животъ нѣма да се плашиме, че е възможно да се рассипиме отъ гоненія-та на душмани-тѣ на обще-то добро“.

Епископъ-тѣ си побѣгна осраменъ и само Айватова се принуди за заплати на митрополитъ-тѣ 17 лири турски, защо не имъ освящаваше църква-та. Неофитъ тія пари хи слага за заплата-та му. Но селяне-тѣ хи слагатъ за освященіе-то на църква-та имъ. Ние се научиме, че онъ отъ ядъ отиде во Св. Гора. Богъ да му просте грѣхове-тѣ!“

По-нататкъ дописникътъ казва, че в. „Анатоликосъ Астиръ“, брой 100, писа, че Димитрий А. Икономо, „или какъ Солунъ го знае Балдаоро“, билъ избранъ за представителъ отъ Солунъ, за да участвува въ избора на новъ цариградски патриархъ, но той „ке представи во гърцка-та църква само димогеронди-тѣ Солунци, гърцки-тѣ подданници и нѣколко още Цинцари, а не епархія-та солунска, защото епархіята не се опитала за това нѣщо, и пѣрвъ пжнтъ сега отъ Анат. Астиръ чюе за него. Обаче и ако се опитуваха села-та и Българе-тѣ отъ градъ-тѣ не ке се бъркаха на подобно дѣло“.

На края се съобщава, че училищното настоятелство въ с. Висока получило единъ брой („листъ“) отъ „Българска пчела“, „даромъ испратенъ отъ настоятелство-то ѝ въ Солунъ, но не знаиме кой е посвятителъ-тѣ му. Кой и да е обаче,

¹⁾ Напечатано : койтъ.

цѣло село му обенвуваме наше-то благодареніе и признателностъ за посвещеніе-то му“. Сжщо „и единъ родолюбецъ отъ Сѣръ“ е подарилъ „единъ листъ“ отъ в. „Съвѣтникъ“, ко- муто „частно и писменно“ му изказали височани благодарностъ. „Желаещемъ обаче, щото благодарѣніе-то на единъ родолю- бецъ да не е извѣстно само въ колело-то ни, но и во обще- то на народъ-тъ ни, ніе изенвуваме и прѣзъ вѣстникъ-тъ тая обща на селяни-тѣ ни признателностъ, коитѣ до сега не знаили были, нито видѣли вѣстници на майчинъ си ензикъ. Дано си-тѣ Бугари заможни да върлатъ вниманіе-то си кждѣ злощаствна-та и сиромашка-та вая бугарска страна“.

Въ статията „Българскы дѣла“ (прегледъ) редакцията на в. „Съвѣтникъ“ (с. брой, стр. 2) казва, че дописката отъ с. Ви- сока е интересна освенъ съ това, че сочи белези за съжи- вяването на макед. българи, но още и съ това, че е написана „на македонско нарѣчіе, съ забѣлѣжителни-тѣ особености на произношеніе-то, кое-то е употрѣбително въ това село и още въ село Сухо“. Дописникътъ молилъ редакцията да напечати „безъ измѣнж за любопитство на онѣзи, които ся интере- сувжтъ отъ различни-тѣ особености на българскій-тъ языкъ по разни мѣста“. Дописникътъ бележелъ, че ж въ срѣдата на думата се произнася носово— жн, но не и предъ съгласнитѣ л, г, р. „Сжщо и гласна-та я или е земала носовій гласъ“: глендамъ и пр. Вмѣсто предлога да предъ глаголитѣ въ Ви- сока и Сухо се употрѣбява предлогътъ за.

II. УДОСТОВѢРЕНИЕ НА ИЕРУСАЛИМСКИЯ ПА- ТРИАРХЪ КИРИЛЪ ЗА ПРОТОСИНГЕЛА ПАВЕЛЪ

Ἡ Μετρίότης ἡμῶν διὰ τῆς παρούσης Πατριαρχικῆς αὐτῆς γενικῆς Αποδείξεως δηλοποιεῖ, ὅτι ὁ Ὀσιώτατος Πρωτοσύγκελλος τοῦ Παναγίου Τάφου κὼρ Παῦλος διετελέσατο ἐπὶ ἑπτὰ ἔτη εἰς τὸ τῆς Θεσσαλονίκης Ταξειδίου, καὶ ἐπιμελῶς ἐκπληρώσας τὰ τοῦ Ταξειδιώτου καθήκοντα καθ' ἕσπον συνεχώρουσι αἱ ἀνώμαλοι περιστάσεις, ἐποίησεν ἀνακληθῆς παράξοισιν εἰς τὸ Ἱερὸν ἡμῶν Κοινὸν Γρέσια δεκατριεὶς χιλιάδας ἑνεα- κόσια ὀγδοήκοντα Ἄριθ': 13980 εἰς φλωρία Καισαροβασιλικὰ 233, ἐπε- σκεύασε δὲ καὶ ἕν Μετόχιον τοῦ Παναγίου Τάφου εἰς τὸ χωρίον Γέννιτζε, δαπανήσας ὀκτὼ περίπου χιλιάδας γροσίων. Διὸ πρὸς ἔνδειξιν τούτων δίδεται τῇ αὐτῇ Ὀσιότητι ἡ παρούσα Πατριαρχικὴ ἡμῶν γενικὴ Ἀπό- δεξις. Ἐν Κωνσταντινουπόλει. αὐγστφ: Ὀκτώβριου: Ἐν

† Ὁ Ἱεροσολύμων Κύριλλος ἀποφαίνεται.

(Соф нар. библиотека, архивъ на архим. Павелъ, папка № 2, инв. № 143).

III. ПИСМА НА К. ДЪРЖИЛОВЕЦЪ ОТЪ СОЛУНЪ ДО Г. С. РАКОВСКИ ВЪ БЪЛГРАДЪ

Θεσσαλονίκη 29. 7 β. (?) 1860.

Ἀξιότιμε φίλε! ¹⁾

Τακτικῶς λαμβάνω δι' ἐκάστου ταχυδρομείου ἀνὰ δύο φύλλα τῆς ὕμ. ἐφημερίδος.

Ὁ ἐν Βοδενοῖς Κύριος Γῶγγος Παπαγιάννη ἐνεγράφη συνδρομητῆς. Ἐλπίζω μετ' ὀλίγον καὶ ἄλλον (νὰ) ἐγγράψω.

Τὸ παρελθὸν ἔτος . . . ²⁾ σφάλμα τῆς ἡ ἐν . . . Ἐκκλησίας, δηλ. τὴν ἡσυχίαν τῶν Χριστιανῶν βουλγάρων, καὶ ἂν γειτονεύοντες τῆς ἐπαρχ. ταύτης πλεονέκται γραικοὶ ἀρχιερεῖς δὲν ἤθελον ἐνθαρῦνει ὀλίγους τινὰς βουλγάρους τῆς ῥηθείσης ἐπρχίας βουλγάρους συμμεριζομένους τὰς καταχρήσεις τοῦ πρώην αὐτῶν ἐπισκόπου, ὁ Παρθένιος θεθαίως ἤθελεν εἶσθαι αὐτός τε καὶ τὸ ποίμνιόν του εἰς ἐντελῆ ἀρμονίαν, δημοτυχῶς ὅμως οἱ ἀντιπροσωπεύοντες τὸν ἀρχηγὸν τῆς εἰρήνης Χριστὸν γραικοὶ μητροπολιτὰι καὶ ἐπίσκοποι δι' ὄλων τῶν μέσων ζητοῦν νὰ διεγείρουν ταραχὰς καὶ νὰ ἰσχυροποιήσουν τὰς κατὰ τοῦ Παρθενίου διαβολὰς τῶν καὶ διὰ τοιοῦτων μέ(σων) νὰ καταλάβουν πάλιν τὴν ἐπαρχίαν ταύτην (τὴν ὁποῖαν?) ³⁾ θεωροῦν ὡς ἐπικερδεστάτην, ἤδη διαδί(δουσι). . . τοιοῦτοι: ὅτι ἡ μεγάλοι (sic) ἐκκλησία θὰ . . . καὶ Στρωμίτης ἐξάρχους τοῦ Παρθενίου, δηλ. ἡμεῖς ὅμως πεποι(ήκαμεν). τοῦ Πατριάρχου, ὅτι οὐ μόνον ἐπισκόπους. μετὰ χαρὰν μας πληροφοροῦμεθα ⁴⁾ ὅτι ὁ Μητροπολίτης ἡμῶν Νεόφυτος οὐδόλως συμμερίζεται τὰς κατὰ τοῦ Παρθενίου διαβολὰς, διὸ ἐπιθυμῆι οὐ μόνον τὴν διατήρησίν του, ἀλλ' ἀνακρούει καὶ τὴν ἀποστολὴν ἐξάρχων. ἂν τοῦτο ἀληθεύῃ, ὅπερ πιστεύομεν, εἶναι ἀξίος μυρίων ἐπαίνων καὶ τῆς εὐνοίας τῶν βουλγάρων διότι ἡ ἀρχὴ του αὕτη τείνει εἰς τὴν εἰρήνην τῆς ἐκκλησίας.

Ἐπειδὴ ἤρχισα ὀλίγον ν' ἀναγινώσκω τὴν βουλγαρικὴν γλῶσσαν, παρακαλῶ νὰ μοὶ πέμψητε μίαν καλλιγραφίαν (λέπον πίσιμον) καὶ βιβλίον

¹⁾ Писмото е повредено. Долната частъ ни тритъ страници, на които има текстъ, е скжсана. Изчезналъ е подписътъ на съставителя, но почертътъ на писмото прилича на почерка на следващитъ писма.

²⁾ Листътъ е скжсанъ, въ 6 или 7 реда се четатъ само отдѣлни срички и нѣкои членове и предлози.

³⁾ Тукъ листътъ е скжсанъ.

⁴⁾ Окончанието не е ясно.

τι βοηθητικόν, τὴν δὲ τιμὴν αὐτοῦ θέλω σὰς ἐμβάσει μετὰ τῆς συνδρομῆς τοῦ Κυρ. Παπαγιάννη, ὅστις (μετὰ) τινὰς ἡμέρας θὰ μοὶ πέμψῃ.

(Соф. нар. библ., архивъ на Салчо Ив. Чомаковъ, папка № 49, инв. № 6106).

Преводъ

„Редовно взимамъ съ всѣка поща по 2 листа отъ Вашия вестникъ. Господинъ Гого Папаяни въ Воденъ се записа за абонатъ. Надѣвамъ се следъ малко и другъ да запиша“.

Следъ това се съобщава за положението на полянския епископъ Партений. Не би се смутило „спокойствието на християнитѣ българи, ако алчни грѣцки архиереи, съседи на Полянската епархия, не бѣха насърдчили малцина българи отъ речената епархия, съучастници въ злоупотрѣбитѣ на бившия имъ епископъ (Мелетий). Партений действително искаше да бжде съ паството си въ съвършенна хармония, обаче, за нещастие, грѣцкитѣ митрополити и епископи, които представляватъ пастиреначалника на мира Христа, търсятъ съ всички срдѣства да възбудятъ смутове и да усилятъ своитѣ козни срещу Партения и чрезъ такива срдѣства пакъ да взематъ тази епархия, (която) считатъ за най-доходна“. Великата църква щѣла да изпрати екзарси, (които да разследватъ обвиненията срещу Партения). Обаче българитѣ (изпратили заявление) до патриарха.

„Съ радостъ се научаваме, че нашиятъ митрополитъ Неофитъ съвсемъ не участвува въ кознитѣ срещу Партения. При това той желае не само да го задържи, но отблъсква и изпращането на екзарситѣ. Ако това е истина, което ние вѣрваме, достоенъ е (митр. Неофитъ) за хиляди похвали и за благоразположението на българитѣ, понеже този неговъ починъ е въ полза на мира на Църквата.“

„Понеже почнахъ малко да чета български, моля да ми изпратите едно краснописание (лепо писмо) и нѣкоя спомагателна книга. Цената му ще Ви внесе съ абонамента на г. Папаяни, който (следъ) нѣколко дни ще ми го изпрати“.

2.

Θεσσαλονίκη 5 106ρ. 1860.

Ἀξιότιμε φίλε!

Ἐπιβαιβαιῶ ὑμῖν τὴν πρὸ οὐκτὼ ἡμερῶν σταλεῖσαν μοι μέσον τοῦ ἀνταποκριτοῦ τοῦ ἐνταῦθα Κυρ. Κ. Ρηγαλήζη, ὡς καὶ τὴν ἄλλην πρῶτον¹⁾, ἀμφοτέρας καὶ ταύτην μοι ἐλευθέρας δικαιομάτων ταχυδρομικῶν

¹⁾ Въ ркп. съ о.

δηλ. ἐνταῦθα πληρώνω τὸ δικαίωμα. εὐχαρίστως ἀνηγγέλω ὑμῖν ὅτι ὁ Παρθένιος ἐπίσκοπος Πολυανῆς ἐνεγράφη συνδρομητῆς εἰς τὸν ὑμέτερον Κύκνον (ἐφημερίδα) ἐπίσης καὶ ἕτερός τις βούλγαρης, ἤδη λοιπὸν ἔχομεν τρεῖς συνδρομητάς, τὸν ἐν Βοδενοῖς Κ. Παπαγιάννην, τὸν Παρθένιον καὶ τὸν βούλγαριν. ὁ Παρθένιος παρακαλεῖ καὶ θέλει ἀπὸ τοῦ πρώτου ἀρθ. τὰ φύλλα, ἐνταῦθα εἶχον μόνον τὸν 10—11. ἀρθ. πέμψετε μοι λοιπὸν ἀπὸ τοῦ ἀρθ. 1—9 τὰ φύλλα, τὸ τοιοῦτον ὅμως μόνον διὰ τὸν Παρθένιον.

Προσπαθῶ λοιπὸν ὅσον τὸ ἐπ' ἐμοὶ καὶ φανῶ ὑμῖν χρήσιμος καὶ ἐπωφελής, ἐκτὸς τῆς προσπαθείας ἦν καταβάλλω εἰς ἐγγραφὴν συνδρομητῶν, ἀπὸ καιροῦ εἰς καιρὸν θα μεταδίδω καὶ ὕλην κατάλληλον ὡς πρὸς τὰ ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ μας συμβαίνοντα. τὸ τοιοῦτον νομίζω ὅτι εἶναι σύμφωνον μὲ τὴν ὑμ. ἐπιθυμίαν. ἅμα μοι δωθῆ εὐκαιρία θὰ γράψω τραγούδιά τινα βουλγαρικά, τὰ ὅποια παιδιόθεν διετήρησα εἰς τὴν μνήμην μου, ἄλλα δὲ θὰ μοι δειξῆ ἢ γηραιά μου μήτηρ, ταῦτα εἰσὶν ἠρωϊκὰ καὶ ἐρωτικὰ. Ἡ Πατρι-
αρχικὴ ἐγκύκλιος περὶ τοῦ διορισμοῦ ἐξάρχων διὰ τὴν ἐπαρχίαν Πολυανῆς (Κουκουσίου) ἐστάλη, πρόκειται δυνάμει αὐτῆς, ἵνα μεταδῶσιν ὁ Στρωμίτης, ὁ Βοδενῶν καὶ Ἀδραμυρίων καὶ ἐξετάσωσιν ἐπιτοπίως τὰ ὑπὲρ τοῦ πρώην Πολυανῆς Μελετίου καὶ κατὰ τοῦ νῦν Παρθενίου, δηλ. φαναριωτικῆ τῆ τρόπῳ νὰ πλάσσουν κατηγορίας κατὰ τοῦ Παρθενίου. εἰμεθα πολὺ περίεργοι, ἵνα ἴδωμεν πῶς θὰ παιχθῆ ἢ κωμῳδίᾳ αὕτη, ἥτις πολὺ φοβοῦμαι μήπως ἐπὶ τέλους καταντήσῃ τραγωδίᾳ. διότι οἱ βούλγαροι τῆς ἐπαρχίας αὐτῆς ἀπαξ ἐπαίχθησαν ὑπὸ ἀσυνειδήτων λειτουργῶν τῆς θρησκείας, δευτέραν φοράν δὲν πιστεύομεν νὰ παιχθῶσιν. ὁμολογῶ, Κυριέ μου! τὴν λύπην ἦν αἰσθάνομαι ὡς ὀρθόδοξος χριστιανὸς διὰ τὴν μεταξὺ βουλγάρων καὶ γραικῶν σπουδαίαν ἔριδα, ἀλλ' ἐξ ἄλλου μέρους γνωρίζεις ἰδίως ὁμμάσιν ὁποίας καταπονήσεις¹⁾ ὑπέφερον καὶ νῦν ὑποφέρουσιν ἐκκλησιαστικῶς οἱ βούλγαροι (ἀφίνω τὰς πολιτικὰς) τοῖς δίδω δίκαια διὰ τὰς ἀντιστάσεις. οἱ πλῆστοι τῶν ἀρχιερέων τοῦ Βυζαντίου ἐθεώρουν, ἴσως καὶ νῦν εἰσέτι θεωροῦσιν τὰς βουλγαρ. ἐπαρχίας ὡς τιμάρια. πρόσφατον παράδειγμα ἔχομεν τὸν νῦν Βοδενῶν Νικόδημον ἄνδρα ὅσῳ διακεκριμένον ἐπὶ παιδείᾳ (ἐξῆλθεν ἐκ τῆς ἐκκλησιαστικῆς σχολῆς Χάλκης) τόσῳ ἐπὶ χρηματικῇ πλεονεξίᾳ. οἱ κάτοικοι τῆς κωμοπόλεως Γιαννιτσᾶ μόλις ἠδυνήθησαν καὶ ἀνήγειρον ἐκκλησίαν, τίς ἤθελε πιστεῦσαι ὅτι ἤδη εὐρίσκεται ὁ ποιμὴν οὗτος εἰς ἔριδα μὲ τοὺς χριστιανούς ζητῶν γρόσια τρεῖς χιλ. διὰ τὰ ἐγκαίνια τῆς νέας ταύτης ἐκκλησίας; καὶ μόνον τοῦτο εἶναι ἀληθέστατον, εἰς μάτην οἱ χριστιανοὶ παρακαλοῦν, προσφέρουν γρ. 1000—1500. δὲν στέργει, ἀπαιτεῖ

1) Написано: καταπνέσεις.

σωστὰ χιλ. τρεῖς. ἕκαστος λοιπὸν ἄς κρίνη, ἂν τοιαύτη πλεονεξία εἶναι συγχωρημένη εἰς ἀρχιερέα. ἡμεῖς σιωπῶμεν.

δ δμ.

Таῦτα ἐπὶ τοῦ¹⁾ παρ(όντος) (?) К. Дερ(ζηλοβίτο)²⁾

(Соф. нар. библ., п. архивъ, инв. № 6107).

Преводъ

К. Държиловець съобщава на Раковски, че преди 8 дни му изпратилъ писмо заедно съ отговора на солунчанина К. Ригаизи. Полянскиятъ епископъ Партений се записалъ абонатъ на „Дун. Лебедъ“, както и единъ другъ българинъ, та всичко трима абонати е записалъ К. Държиловець.

„Ще се старая, прочее, доколкото ми е възможно, и ще се покажа полезенъ Вамъ. Освєнь старанието, което полагамъ за записване абонати, отъ време на време ще давамъ и съответенъ материалъ за това, що става въ епархията ни. Мисля, че това е съгласно съ Вашето желание. Щомъ намѣря благоприятно време, ще запиша нѣкои български пѣсни, които отъ детинство съмъ запазилъ въ паметъта си, други пъкъ пѣсни ще ми каже старата ми майка. Тѣ сж юнашки и любовни. Изпрати се патриаршеското окръжно, съ което се опредѣлятъ екзарси за Полянската (Кукушка) епархия. По силата на това окръжно, предстои да дойдатъ струмишкиятъ, воденскиятъ и адрамирийскиятъ (архиереи) и да изследватъ на самото мѣсто това, що се отнася до бившия полянски епископъ Мелетий и срещу сегашния полянски епископъ Партений, сир. по фанариотски начинъ да съчинятъ обвинения срещу Партения. Много сме любопитни, да видимъ какъ ще се играе тая комедия, която много се страхувамъ, да не би на края да стане трагедия, защото българитѣ отъ тази епархия веднажъ бѣха изиграни отъ безсъвестни служители на религията, и не вѣрваме втори пътъ да бждатъ изиграни. Изповѣдвамъ, господине, скръбъта, която чувствувамъ като православенъ християнинъ поради сериозния споръ между българи и гърци; но отъ друга страна ще познаешъ съ собствени очи, какви мжки понасяха и сега понасятъ българитѣ въ църковно отношение (оставямъ политическитѣ работи), та имъ давамъ право за съпротивата. Повечето отъ византийскитѣ архиереи считаха и сега още считатъ българскитѣ епархии като тимари. Ясенъ примѣръ е сегашниятъ воденски (митрополитъ) Никодимъ — мжжъ, който се отличава колкото по образование (излѣзълъ е отъ църковното училище въ Халки), толкова по парична алчностъ. Жителитѣ на паланката Енидже-Вардаръ едвамъ можаха да

1) Нѣма ударение.

2) Презимето е съкратено.

издигнатъ църква. Кой би повървалъ, че този пастиръ се намира въ споръ съ християнитѣ, отъ които иска три хиляди гроша за освещение на тая нова църква? Обаче това е съвсемъ вѣрно. Напраздно християнитѣ молятъ, принасятъ 1000—1500 гр., но той не се задоволява, а иска точно три хиляди. Нека, прочее, всѣки сжди, дали такава алчностъ е простима за единъ архиерей“.

3.

Θεσσαλονίκη 6. 'Ιουν. 1861.

Κύριε Συντάχτε!

Σᾶς προέγραφα ὅτι ὁ ἀρχιμανδρίτης 'Ονούφρουος ἐξ Ἀγ. ὄρους ἐνεγράφη εἰς τὸν Λέμπет διὰ δύο φύλλα, ἐπομένως ἀντὶ 5. πρέπει νὰ στέλλετε φάκελλον ἐξ ἑπτὰ φύλλων.

ὁ ἐπιδότης τῆς παρουσίας μου θέλει Σᾶς δώσει ἐν μίντικον ἕτερον. ἅμα λάβωμεν τὰ πρῶτα φύλλα διὰ τὸν 'Ονούφρουον, θέλω ἀναπράξει τὰς συνδρομάς.

Τὸν ὁμογενῆ ἡμῶν Δ. Μιλαδινὸν πρὸ ἡμερῶν ἀπέστειλαν ὑπὸ στρατευτικὴν φύλαξιν εἰς Κωνσταντινούπολιν, ἄγνοεῖτο ἡ τύχη τοῦ δυστυχοῦς τούτου ἀνδρός, εἶθε οἱ ἐν Κωνσταντινουπόλει ὁμογενεῖς βούλγαροι προσπαθήσουν νὰ τὸν ἀπαλλάξουν μεγαλητέρων κακοπαθῶν. τρομερὸν πᾶγμα εἶναι τὸ αὐθαίρετον καὶ ἡ διαβολή, πόσοι ἀθῶοι ἔπαθον καὶ παθαίνουν εἶναι γνωστὸν, εἶθε! ἡ θεία πρόνοια νὰ μετριάσῃ τὰ δύο ταῦτα κακὰ πρὸς ἡσυχίαν τῆς ἀνθρωπότητος.

ἐν βίᾳ μένω.

ὁ ὁμετ.

Κ. Δαρζγλοβ(ήτος)¹⁾

(Соф. нар. библ., с. архивъ, инв. № 6108).

На задната страница на сжщото писмо е написано отъ сжщата ржка: μεθ' ἐνὸς μηνταίου.

Подъ тоя изразъ е адресътъ: Πρὸς τὸν Κύριον Συντάχτην τῆς ἐφημ. „ὁ Κύνος τοῦ Δουνάβεως“ (Λέμπет) εἰς Βελιγράδιον.

Преводъ

Съобщава му, че архим. Онуфрий отъ Св. Гора е записалъ два абонамента за „Дун. Лебедъ“ и че приносительтъ на това писмо ще вржи на Раковски още единъ минць. Щомъ

¹⁾ Заскобенитѣ букви не се четатъ, скрити сж въ извивкитѣ на подписа.

получи първитѣ екземпляри за Онуфрия, ще внесе абонаментитѣ.

„Преди нѣколко дни изпратиха нашия сънародникъ Д. Миладиновъ подѣ стража въ Цариградъ. Не се знае сѣдбата на тоя нещастенъ мжжъ. Дано сънародниците българи въ Цариградъ се постараятъ да го отърватъ отъ по-голѣми страдания. Страшно нѣщо е произволътъ и клеветата. Известно е, колко невинни пострадаха и страдатъ. Дано Божието провидение да смекчи тѣзи две злини за успокоение на човѣчеството“.

IV. КНИЖОВНИ ТРУДОВЕ НА ГЕОРГИИ ДИНКОВЪ ¹⁾

1.

Татковина-та конъ юността си.

1. О ты, мила моя юность,
На преславна майка чеда!
Сось юначкы вѣ чувства
И сось ревность много крѣпка
Стойте си на пжтъ тѣ;
На ученическа животъ,

И поминало то оно
Не ми пострамѣйте го.

2. Бѣше време, когъ съмъ была
На Всѣлена свѣтодержещъ
И преславната ми память
Нито всичкы-тѣ вѣкови
Кѣ можатъ да ія гаснатъ
Име-то ми сѣ кѣ живе.

Но поминалото оно
Нѣ ми пострамѣйте го!

3. Закачѣйте²⁾ сѣ за мждрость
проста и страха Божій.
Благочестиво исполнийте
Святы поредки ни вѣрски,
Бждѣщемъ показалець
на благочестіе и добро.

¹⁾ Правописъ запазенъ. Номерацията на трудоветѣ е моя. Строфитѣ сж нумерувани отъ автора.

²⁾ Първиятъ звукъ е първенъ билъ написанъ съ е, после поправенъ на ъ.

Нѣ ми поминало то оно
Нѣ ми пострамѣйте го!

4. Свято писаны барайте
нощемъ ош' и дня.
Нихъ секога учѣйте
И зборѣтъ Божій.
Во іе воля-та на Бога
И дългъ на сѣкій честень.

И поминало-то оно
Нѣ ми пострамѣйте го¹⁾.

5. Почитавайте го Царь ть,
Като добарь нашій Пастырь
и народень Ви началникъ
Сосъ почитаніе и почесть.
Него имайте Покровникъ
И за сичко Ви защитникъ.

И поминало-то оно
Нѣ ми пострамѣйте го!

2.

До Българи-тѣ въ Цариградъ за Великденско
то приключеніе 1861^a годинава²⁾).

1. Вситѣ малечки дѣчица,
Драгы българскы пилица
Що за добро сѣ борите
Търчайте да похвалите,
Кои-тѣ що ни побѣда
Добили сж православны
Българи ни всѣдругары;
Славенъ вѣнецъ имъ прилѣга!

Живи, славна Българія!
Мжкѣдонія, Тракія!
Живи живи духовенство
И българско Патричество!

2. Като волопобѣдници,
Кои хъ Елленосждници,
Хи³⁾ вѣнчаваха онамо

¹⁾ Въ ржкописа нѣма удив. знакъ.

²⁾ Погрѣшна е годината (вм. 1860).

³⁾ Вм. *ги*.

Съсь маслинска вѣйка само,
 Одайте сега и віе,
 Зѣмашемъ благословіе,
 Пѣщемъ имъ що можи
 Да умни вы сыла роди

Живи и пр.

3. Чисты от благодаренія,
 Признателность, старанія
 За достойны да бждите
 Нихно то да подвърдите
 Славно обще добываніе,
 Свършеніе то на плаканіе,¹⁾
 Толкогодишно мжченіе,²⁾
 Погубително гоненіе.

Сега радость и веселіе,
 Сега свободно пѣненіе.
 За Българско Патричество
 И народно духовенство.

4. Братя вамъ похвала сега;
 Шо врагъ-тъ презъ васъ побѣгна
 И сѣ тае во свое то
 Осрамотено си гнѣздо.
 Мыслѣщемъ, че другарство,
 Име славно то Българско,
 Страшенъ іе за него пламенъ
 Основателно запаленъ.

Сега и пр.

5. Примите Вы³⁾ награда,
 Шо отъ чисто сѣрдц' излага
 На невини-тъ малечкы
 Българскы дѣца и кѣрки,
 Кои вой день велегласно
 Си отворувать радостно
 Пилски устички да пеятъ
 И всѣленнѣ да Вы хвалятъ.

Живи и пр.

6. Но наградата, другары
 Не іе само вещество-то

¹⁾ Въ ржкописа има точка и запетая.

²⁾ Сжшо.

³⁾ Въ ржкописа : Віѣ.

Кое она, о българи,
 Заключава, но славно-то
 Име, що имъ го одава
 На родолюбивы мѣжи
 И достойны любомѣжи
 Въ вѣчна паметъ и похвала.

Живи, и пр.

7. Счастливы, вѣ младежи,
 Кои-тѣ като юнацы
 Борицы-тѣ не боещемъ
 Трудовы но облещемъ
 Себѣ борба таква свята,
 Получихте маслинска та
 Вѣйка; славна, вѣчна животъ
 Многодрагоцѣненъ имотъ

Здравица Ви, о дружнацы,
 Славны, българи, юнацы!
 Здравица ти, о свобода,
 Отъ темнота и тегота!!

8. Счастливы Вы родители,
 Роднины и Пріятелы,
 Кои радостнѣ Ве гледать
 И душевнѣ благос'овать
 Бога нашій небѣснѣтъ¹⁾,
 Чи дошелъ имъ векѣ денѣтъ
 Плодовы тѣ Вы да зѣмать
 И съ вѣрбы да Ве причекать.

Здравица, и пр.

9. Честь-та Вы ова, другары,
 Колко души тѣ загалва
 Нѣ самъ²⁾ на лошоволяцы,
 Или инакъ несакачы,
 Несчастливы собратя Вы,
 Кога гледать плоды тѣ Вы.
 Но вина-та неволяцамъ
 „А честь-та пакъ іе страдащамъ“.

Ей! живѣйте, Гъркоядцы,
 Милы народны страдалцы!

¹⁾ Буква ѝ стои вм. друга поправена буква.

²⁾ = само.

Златенъ вѣнецъ Вамъ прилича
За добіена побѣда!

10. Впрочемъ и сега мыслѣйте,
Чи за напредъ още Вы¹⁾ сте
Въ двойно, почти, повиненіе,
Да не рѣчамъ посраменіе,
Акь нѣкога размѣщеніе
По пжтѣтъ чуждо вліяніе
Душитѣ Вы обиколи,
Прѣдъ въ крайтъ онъ да сѣ хвърли

Ей и пр.

3.

Българія къмъ чедата ѝ.

Българія, Татковина
Наша стана и ны вика,
Сось кръстьтъ она во една
Ржка ѝ и во друга та
Сось жалбы тѣ наши общи²⁾
И сось правата народны
Близѣ-близѣ ѝ ны³⁾ кане
За да ія обиколиме

Гласовитѣ, велегласнѣ
Вика мило громогласнѣ.

„Ме подигнахте до поясъ.
„Що сось ово? Ме дигнѣйте,
„Цѣла. Сакамъ светѣпрестоль.
„Сакамъ свѣтло, како прегіе“.

„Сакамъ святата правина
„А нѣ гърцката кривина;
„Благодѣтель, мждрость, слава
„И народны тѣ мы права;

„Духовната свобода
„А нѣ робство и тегота;
„Охридското Патричество
„И народно Духовенство;

¹⁾ Въ ркп. Вѣ.

²⁾ Въ ркп. общи.

³⁾ Въ ркп. е написано като *на*.

Сакамъ ученіе свободно
 А нѣ слѣпо и темотно;
 Секаква една наука.
 Доста до сега що пукж.

Віа сакамъ и повелямъ,
 Отъ Васъ сег' азъ хи чекамъ.
 Акъ согласно вчедно вситѣ
 Свободны кѣ поживите

Отъ гърцко мжчителство
 Фенаѣрско Духовенство,
 Чисты чеда ве познавамъ
 Слѣдници ве припознавамъ

На мои права народны
 А ваши богатства общы.
 Юнацы мои българы!
 Сички бждите другары!

Мжжи славны излезѣйте,
 За менъ Віе отъмстѣйте
 Мои лжкави погубцы!
 Гърцы владыцы тѣ губцы!

Богаты сте сег' умственѣ
 И юнацы по душевнѣ;
 Свършѣйте що захванахте
 И до тука докарахте.

Не чекайте да ве карамъ.
 Доста толко що ве канамъ!
 Напредъ сега Віе лѣтайте,
 Гърцки клѣтви призирайте!

4.

Самовила.

1. Братя мои другары,
 Милы мои българы,
 Молямъ Ви¹⁾ сѣ слушайте,
 Чудо кѣ да чуите.
2. Не знамъ даль сте видели,

5

¹⁾ Въ ркп. поправено отъ *Вы*.

- Може да сте слушали,
 Кога сѣ собираватъ
 И тако си приказуватъ
 Стари баби но мили,
 Чи има самовили. 10
3. Кога слушехъ сѣ смѣхъ,
 Па и шега сѣ бѣхъ
 За никакви приказки,
 Бабини, дѣветвини.
4. Лъжатъ велѣхъ баби-тѣ,
 Стари-тѣ, проклѣти-тѣ,
 Нѣма що да казуватъ;
 Лъжи кѣ измыслюватъ. 15
5. До сега така велѣхъ,
 Па тако и си мыслѣхъ — 20
 Но излези инако
 Мысла-та, наопако.
6. И сега си вѣрувамъ,
 Сѣкиму кѣ казувамъ,
 Чи не сж гнили мысли 25
 Бабини Самовили.
7. Замыслихъ и обидохъ.
 Сосъ очитѣ си видохъ,
 Чи има Самовили
 Како небѣсни Ангели. 30
8. Самъ видохъ Самовила,
 О, како Ангелъ мила!
 Много азъ сѣ нагледахъ!
 Чудо азъ сѣ наслушахъ!!
9. Тако мои Българы, 35
 Милы мои другары,
 Молямъ ви сѣ слушайте¹⁾
 И харнѣ си запомните.
10. Въ Бѣлащица планина
 Высока на горна райка, 40
 Сѣ згоди да пжтувамъ
 И тамо да ношувамъ.

¹⁾ Въ ркп.: слушите.

11. Най глуха ношна¹⁾ доба,
Полунощ да бѣше трѣба,
Кога конъ тѣ простена — 45
На ливадъ тѣ си застана.
12. Во небѣсна вышина
Стребрена мѣсечина
Кроткѣ, кроткѣ шеташе,
Яснѣ, милѣ сѣяше. — 50
13. Овдѣ гледамъ бурови²⁾
А по тамо дупови,
По далеко тополи
Сѣннивы и дебелы,
14. Пеперука цървена -- 55
И жилта пападѣйка,
Морава³⁾ пепянушка
И сыня перуничка.
15. Во таква велѣмъ тишина
И голема ширина, — 60
Гдѣ ни вѣтеръ не вѣше
Ни агне-то блѣше.
Видохъ не видохъ легнахъ
Но никако не заспахъ.
16. Вдругъ сыленъ вѣтеръ зачина — 65
Сылна буря захвана.
Дърва-та сѣ стрѣсоха,
Листи-тѣ зашумеха.
17. Кренахъ глава и видохъ.
Боже, мой! що видохъ? — 70
Дали човѣкъ или Ангелъ?
Едно нѣщо како Ангелъ!
18. На дърве-то въ стрѣдина,
Сосъ глава наводина⁴⁾
Сѣдитъ мила, премила, 75
Премила Самовила.
19. Не може никой да опиши,
Ни сосъ уста да раскажи,

1) Въ ркп. ноша.

2) Вм. букови?

3) Въ ркп. има запстѣя.

4) Вм. наведена?

- Самовилската личба
И Ангелска-та дарба: 80
20. Русси коси, като злато,
Пропущени на рамо то,
Расчеслени, расплѣтени
И отзади прехвърлены
21. Лъска самовилско лице — 85
Като на утрина слънце.
Дрѣхи-тѣ ѝ исткаени
Народни бѣло цървени.
22. На ржци-тѣ гривница,
Небѣсна-та царица, — 90
На гривница написаны
Църны слова навезаны:
- „Мжкѣдонія, Тракія,¹⁾
Па и Горна българія.“²⁾
23. Много време не помина — 95
Самовила такъ захвана,
Испуци сълны гласови
Высоки, тенкы и жалны.
24. Отъ жалость сѣ стрѣсоха
Дърва-та сѣ наведоха, — 100
Мѣсечина-та замина,
Сѣ сѣ покри со темнина.
25. Пѣла ми гласовито,
Много, много жаловито,
Бѣдна-та ни Самовила, — 105
Пѣсна, велямъ, много мила.
26. „Горко менѣ и прегорко.
Тежко менѣ и претежко!
Нѣкогажъ си много славна,
Мегю всички най главна. — 110
27. Жедна, жедна па и гладна,
Во железа окована,
Искината раздерена
И отъ сичкы оставена.

¹⁾ Въ ркп. Дракія.

²⁾ Двата стиха сж написани съ по-едри и отвесни букви.

28. Отъ една стрѣна клѣты френцы, — 115
 Клѣты френцы зловѣрницы;
 Отъ друга-та лжавы гърцы,
 Фенаѣрцы-тѣ Владыцы,
 Раскинаха м'изѣдоха,
 Кожа, коска м'оставиха. — 120
29. Да ми убіяты снагата
 И да ми зѣматъ душата
 Сакатъ тѣя зловѣрницы
 Френцы, вѣчны клѣты гърцы.
30. Мои сынови во тъмница, — 125
 Затворены цѣрны лица,
 Съ травы, билки опіены,
 Въ тежокъ сонъ сж предадены.
31. Никой, никой не сѣ труди
 Бѣдны тѣ да хи разбуди — 130
 Майката имъ да си видатъ,
 Мене они да погледнатъ.
32. Кразедны сѣ разбудиха,
 Туко мене оставиха,
 Въ чужда майка отидоха, — 135
 Чужда майка прегжрдиха.
33. Нѣкятъ за мене да знаятъ,
 Заедно со другытѣ ме бѣятъ.
 Отъ Бога ль отъ човѣка¹⁾
 Азъ си търпамъ тежка мжка? — 140
 „Богъ прощава акъ согрѣшихъ.
 На човѣцы азъ що сторихъ?“
34. Тука пѣсна сѣ прекина,
 Самовила си замолкна,
 Сълзы рѣка она рони — 145
 Не можеше²⁾ да х'изгони.
35. Плаче, плаче дори хжлчка,
 Отъ жалость кръвъ си плюна.
 Пакъ си собра сжта сыла
 Бѣдна-та ми Самовила, 150
36. Пакъ захвана гласовито
 Пакъ да пѣи жаловито.

¹⁾ Въ ркп.: чъ вѣка. ²⁾ Въ ркп. можела.

37. „Кѣй стое мои господары,
Мои Кралеви и Бояры,
Нѣкогажъ ми много славны — 155
Мегю сичкы най главны.
38. Първъ царъ ты мой Илирикъ,
Шо направи градъ Илирикъ.
Бранъ и Болга и ты Тенець,
Шо носѣхте златенъ вѣнецъ — 160
Сичкѣ-тъ свѣтъ трепереше,
Ко прчка¹ Ви сѣ тресѣше.
39. Кардамъ, Крумъ, о ты Борисъ,
Гърцы мѣлѣхте 'ко орисъ!
Православны: Михаиле, — 165
Симеоне, и ты Самуиле!
40. Гърцка гнѣва позлатена
Въ винчка чаша прекроена
Съ руйно вино ія пълнѣхте,
Въ юначки ржцы ія държѣхте, 170
41. На народъ тѣ си велѣхте:
Храбры братя, вива, вива!
Наша сыла да надвива.
42. А ты Шишманъ, и ты Асѣнъ,
О, мой, ты мѣсець ясенъ! 175
Іоане, Владымире
Божіи ты угодниче.
43. Віе Божіи святителы,
Народны просвѣтителы.
Климентъ, Наумъ Ангеляре, — 180
Святе Йоване рылскій,
- 44 Віе сынови Солунскы,
Търновскы и Охридскы
Кѣй сте Божіи угодницы
Цареви и Царицы. — 185
45. Да видите Българія,
Мжкѣдонія, Тракія,
Вашето големо царство
Мило то Вы Отечество.

¹) Вм прчка?

46. Како търпи, како страдатъ 190
 Дивы волци какъ го грабать.
 Кирилъ, Методіе милы,
 Наши първы апостолы!
47. Віе, кои сѣ трудихте, 195
 Народъ-тъ си прѣсвѣтихте, —
 Законъ Бога му дадохте,
 Златни книги оставихте!
48. Кжй сте Віе да гледате¹⁾
 Жалки сълзы кѣ ліите,
 Гледайкѣмъ како горать. — 200
 Книги, языкъ како терать
 Фенаѣрцы-тѣ владыцы,
 Проклѣты, лжжавы гърцы.
49. За това ль сѣ мжчихте, 205
 Только время сѣ трудихте, —
 Да Ве викатъ невѣрницы,
 Варвары и зловѣрницы?!
50. Самовила тукъ престана,
 Ліять сълзы ясны очи,
 Пѣсна она не докончи. — 210
51. Слѣзи долу на тревата.
 Клекна²⁾ си на колена та.
 Сѣ прекръсти, дигна ржцы,
 Конъ небето крена лице,
52. Жарко мило сѣ молеше,
 Много жално си плачеше. 215
53. О Боже небѣсенъ Творче,
 Премилостиве Отче!
 Азъ на Тебѣ сѣ надѣвамъ,
 Сѣ надѣвамъ, сѣ вѣрувамъ,
 Народъ тѣ ми Ти го оставамъ 220
 Въ твойтѣ ржцы го предавамъ“.
54. Свърши Самовила пѣсна,
 Още май и зори пукна,
 Станахъ сѣ зготвихъ,

¹⁾ Въ ркп. е написано: гледите.

²⁾ Въ ржкописа: кленка.

Конь тѣ ми си го товарихъ,
 Бѣлашица¹⁾ азъ оставихъ
 Сосъ сълзы въ очи сѣ отпразихъ.

Въ Солунъ. 10го Мая 1862 г.

За память пріятелства Господину х. Ивану.

Г. К. Д!

(Соф. народна библиотека, архивъ на Г. С. Раковски,
 папка № 89, инв. № 8067).

5.

Познай себе си²⁾

„Γυῶμαι σαυτὸν“

„Много години и вѣкове прѣдъ Рождество Христово, язычниците Еллини, кой то между вси други народы въ своѣ врѣмѣ прочуѣни бѣхъ съсь своѣж просвѣтж, съсь своѣж истынченж и дълбокж мждрость, имахъ въ Горнж Елладж ѳединъ храмъ, посвѣтенъ на лъжны тѣ Еллинскы богове, кой то по мѣсто то му сѣ именуваше „дельфійскый“ и бѣше прочуѣнъ на всѣкждѣ съсь негово то „прорицалище“. По-нататкъ авторъ гъвори за голѣмото религиозно значение на делфійския храмъ не само за гърцитѣ въ Елада, „нъ и далечъ въ Европж, Азіж и Африкж“. Гърцитѣ не хващали „никаквж важнж работж, никакво дръжавно или народно дѣло“, безъ да изпратятъ чрезъ нарочни пратеници богати дарове въ делфійския храмъ и да запитатъ: „има ли да излѣзе на добро или на лошо нѣхна та — каква да ѳе была — намѣра“. Сжшо отъ Азия „богати цареви не ѳединъ пжтъ сж пращали въ дельфійскый храмъ злато и сребро и прашали отъ прорицалище то; трѣбѣ ли да откритъ войнж съсь той или другъ народъ, и имжтъ ли да быджтъ побѣдители“. Чрезъ прорицалището си делфійскиятъ храмъ се прочуль „по цѣль познатъ тогай свѣтъ“ съ голѣмитѣ си богатства (стр. 1). Придобитата си презъ много вѣкове мждрость гърцитѣ посветили на делфійския храмъ, „за да бжде достъпна на вситѣ народы — Еллинскы или варвары. Еллинската мждрость бѣше надписана надъ храмовж тж вратж, а содръжеше сѣ въ двѣ кратки

¹⁾ Думата е написана тѣж, че може да се чете и Бѣлашица.

²⁾ На I стр., въ дѣсното поле, е отбелязано, че статията е написана въ Цариградъ презъ 1853 г. Авторътъ не е означилъ името си, но почеркътъ прилича на почерка въ стихотворенията на Г. Динковъ. Статията има 21 стр. Авторътъ ѳе означилъ само броя на колитѣ. Ржкописътъ сега се пази въ Софійската народна библиотека, архивъ на Г. С. Раковски, папка № 89, инв. № 8094.

нъ дълбоки и много смыслени рѣчи: „Γινῶθι σεαυτὸν — Познай себе си“. Това направили гърцитѣ „за да можѣтъ да сѣ поучаватъ непрестанно народытѣ, кои влѣзувахъ и излѣзувахъ“ (стр. 2).

„Каква мъдрость, може да рече нѣкой, има тука въ тѣя рѣчи: „познай себе си“, толко¹⁾, що Еллинитѣ да ихъ надпишѣтъ надъ вратѣ тѣ на найзнаменитый свой храмъ, и да ихъ прѣдложѣтъ като свѣто правило на вситѣ народы? Голѣма работа ли је да познае човѣкъ себе си, що онъ сѣда или ходи, що је црѣнь, бѣль или русъ или съсъ каква халища је облеченъ и пр. и пр. Нѣ наистина въ тѣя двѣ кратки рѣчи заключава сѣ мъдрость, коя то може да быде исписана въ двѣ и три голѣми книги. За това и правило „познай себе си“ не је толко лесно и толко просто, како сѣ види на всакого отъ прѣвъ пѣтъ. Човѣкъ съ тѣло то си и душѣ тѣ си је једно отъ найскритны тѣ и найтаинственнытѣ сщества, каква то је Богъ сътворилъ на землѣ, пакъ за това и тѣжко може да познае себе си и други на него подобны. Греческо то правило: „познай себе си“ значило да познае човѣкъ себе внѣтренно-духовно, своје отличіе отъ безсловесны тѣ живины, своје нравственно назначеніе, — своје отношеніе въобще, какъ чловѣкъ,²⁾ кѣмъ вси тѣ чловѣци³⁾ (стр. 2), а въ частности, кѣмъ своитѣ съгражданы, кѣмъ свой народъ. Това, що не познава чловѣкъ себе си въ частности быва голѣмо зло и за него и за други тѣ, съ кои то живіе, нѣ въ повече общи-народны-гражданскы смыслѣ, такво непознанье ражда неизбройны бѣды и зла, кои ставајтъ достоянье на цѣлы поколѣнія и чинѣтъ много слѣзы и крѣвавы потовы. За⁴⁾ такво једно „непознанье себе си“, за такво заслѣпенье и народно самозабравенье, ные имаме да поговориме тука малко нѣщо, јединственно, за нашитѣ съотечественници Българы, кои то и сега, срѣди бѣль день, малко сѣ грыжѣтъ да познаятъ себе си и своитѣ.

Много ли има между нашитѣ⁵⁾, кои познавајтъ себе си: кои сѣ они, кои бѣхъ, кои сѣ njihни туждинци и кои — njihни свояци — njihни братѣ сродни? Оно свѣто правило, що бѣхъ написали Еллинитѣ надъ вратѣ тѣ на делфійскый храмъ, врѣмѣ је сега да го надпишеме ные надъ вратѣ

¹⁾ Кѣмъ думата е прибавено до съ моливѣ, навѣрно, отъ Раковски, споредъ когото трѣбвало да се чете до толко.

²⁾ Първенъ написано ч е л о в ѣ к ѣ, после буквата *e* била зачертана съ сщото мастило, вѣроятно, отъ самия авторъ.

³⁾ Сщтата поправка.

⁴⁾ Предъ тази дума е поставенъ съ моливѣ знакъ Г (за новъ редъ!), навѣрно, отъ Раковски.

⁵⁾ Членѣтъ е зачертанъ съ моливѣ и отгоре съ моливѣ е написано е ц ы (= нашенцы). И тая поправка ще да е отъ Раковски.

тж на нашъ народенъ славянски храмъ. Врѣмѣ ѡе да познаеме себе си, да познаеме свой народны животъ, своѣж снагж, свои силы и мощи, свои материалны срѣдства и свои духовно-нравственны потрѣбности, ако сакаме да не останеме вѣчно въ тѣмнинѣж, въ незнанье и неизображенье.

Врѣмѣ ѡе да познаеме себе си и своитѣ.

На прашанье: що и кои сме ные? може да сѣ отговори: Каури (Гяури), Мрѣващи, Шопье, Поливащи, Бабунци, Незнари, Мѣящи и пр. или вѣобще Блѣгаре и Бугари. И така ные сме бугари или Блѣгаре, а що сѣ были ѡедно врѣмѣ Блѣгаре, разни другоземни писатели разсѣждавали сѣ до сега различно, и всѣкой по своѣж главж и сѣсъ свой аршинъ мѣрили и кроили за насъ халища и шапки татарскы, финскы и др.“ (стр. 3).

Авторътъ казва, че не ще се препира съ тѣхъ, защото минало вече времето, „кога на туждытѣ народы имѣ то, происхожденье то, исторѣя та и слава та народна рѣшаваха сѣ отъ ѡединъ или отъ нѣколко учени люди, кои то не познавахъ свѣтъ, по далечъ отъ свой кабинетъ и не видѣха по нататакъ отъ свои зарѣждосаны очила и собины полицы сѣсъ запрашены книги и рѣкописы“ (стр. 3). Ако блѣгаритѣ не сѣ спечелили нѣщо „отъ много сѣда и присѣда“ на другоземнитѣ писатели, то тѣ и нищо не сѣ изгубили. Тѣ останаха „до день-денеска“ такива, каквито сѣ били отъ най-старо време. А ако има още нѣкои да се „двоумжтѣ заради насъ и нашж тж народность, то нека заповѣдажтѣ да дойджтѣ при насъ, нека прочитжтѣ нѣколко страници отъ живж та нашж исторѣя, нека чуижтѣ народны нашъ ѡзыкъ, наши пѣсни, наши сказки и стародавны прѣданя, нека виджтѣ наши нравы и обычаи, наши жилища, наше народно селско облѣкло и пр., а имажтѣ да сѣ увѣржтѣ защо сме останали чисти, како що сме были отъ най-старо врѣмѣ и сега сме това, ако не повече, то на равно, що сѣ и друзи тѣ многобройни наши братье.

Ные сме славянскы народъ, а носиме сега имѣ „Блѣгаре“ така исто како-що носжтѣ разны именж и друзи многобройни племена — славянскы наши братье“ (стр. 4). Авторътъ не счита за „потрѣбно“ да се препира и доказва произхода на името „Блѣгаре“, славянско ли е или чуждо. Подобень споръ за него е губене „златно“ време (стр. 4). Ония учени, които иматъ „праздно врѣмѣ нека си чукажтѣ главж та и нека доказуижтѣ, защо ѡединъ народъ може да сѣ прѣврѣне и да сѣ стори другы въ толкова или толкова години, како що въ ѡедна химическж работницж отъ двѣ или три жидкости смѣшаны прави си¹⁾ ѡедна или двѣ соли. Колко за насъ Блѣгары тѣ — ные нѣмаме праздно врѣме²⁾ да гу-

¹⁾ Вм. с. а.

²⁾ Думата била написана пѣрвень съ ѡ, после тази буква е измѣнена въ е, навѣрно, отъ автора.

биме по въздухъ и нашето време ꙗе скъпо и кратко — прѣдъ насъ има за насъ много работа, а народъ нашъ ище хранѣ напрѣдникъ — животъ и силѣ, а не въздухъ и пустословіе. Има — какво бы ни было, постои тѣкмо за това защо постои стварь, която ꙗе по стара и по видима отъ него“ (стр. 5); Имената Георгій, Албертъ, Ахметъ не доказватъ, че лицата, които ги носятъ, сѣ гърци, нѣмци или татари; сѣщо и облѣклото: „шалвари или панталони, турбанъ или шляпа“ не показватъ нѣкаква народность. Българитѣ сѣ „чисти Славяне“, каквито сѣ били „и въ XIV в. и IX и въ VII и V и много напрѣдъ до и прѣдъ рождество Христово. Славяне сме и како такви трѣбѣ да сѣ познаѣме заедно съсъ многобройны тѣ наши славянскы братѣе“ (стр. 5).

Славянскиятъ народъ, който брои повече отъ 80 милиона, живѣе въ Европа „отъ незапамѣтно врѣмѣ, како що и друзи народи: Гръци, Латинци, Германци, Келти и др. И ако грѣчки народъ или римски, кои то въ найцвѣтѣще своѣ врѣмѣ никогажъ не сѣ были повече отъ 10 милионы броѣтъ двѣ хилѣды и повече години отъ своѣ исторіѣ (стр. 5—6), то славянскы 80^м (мил.)¹⁾ народъ има право на старѣйшинство, на поотдалеченѣ и по-дълбокѣ Исторіѣ. Такъвъ голѣмъ и силенъ народъ не ꙗе израснѣлъ отъ веднажъ изъ земѣ, а сѣ ꙗе раждалъ и множилъ по исты природны законы, по кои то сѣ сѣ множили Гръци, Германци и друзи Европейсти²⁾ народи. Освѣнъ това славянскы народъ повече отъ всякой другъ народъ въ Европѣ трѣпѣлъ ꙗе мѣкы, насилѣ, ущрѣбъ и гибель въ свой природны и гражданскы животъ: Колко Славяне сѣ изнѣмчихѣ, сѣ полатинчихѣ или сѣ потурчихѣ? Колко славянсти³⁾ наши братѣе за да бранѣтъ друго земцы тѣ пролихѣ си кръвь тѣ и изгубихѣ си животы! Нѣ пакъ при все това сега сме и по силни и повече на брой отъ вси Европейскы народы отдѣлно; пакъ и за това трѣбѣ да сме по стары отъ нихъ въ своѣ та исторіѣ, коя то на жалость не ни останѣ написана отъ наши тѣ прадѣдовы“ (стр. 6).

Въ старо време грѣкитѣ и латинскитѣ писатели никога не споменавали славянитѣ съ тѣхното истинско име, „нѣ како имъ доидеше въ главѣ“ имъ давали различни имена: „Скиты, Савроматы, сѣверны людѣе или въобще варвары т. е. тужды не свои людѣе, така исто како що и наши тѣ прѣдкове именувахѣ въ старо врѣмѣ вси тѣ тужды не сродны народы нѣмцы т. е. варвары тужды, не свои людѣе“ (стр. 6). Отъ IV в. сл. Р. Хр. славянитѣ станали по-известни на съседитѣ „и то отъ тогай, кога хванахѣ да ихъ биѣтъ по главѣ и да имъ отимѣтъ земѣ и градовы“ (с. стр.)

¹⁾ Прибавено съ моливъ надъ реда.

²⁾ Думата ꙗе поправена съ моливъ: Европейски.

³⁾ Думата ꙗе поправена съ моливъ: славянски.

Славянитѣ „отъ напрѣдъ“ сж населявали голѣмо пространство: на западъ отъ Венеция „прѣко сегашно Баварско, по рѣкж Лабѣ до градъ Гамбургъ; на полнощъ, отъ Гамбургъ по Балтійско море въ сегашнж полнощнж Европскж Русіиж; отъ Истокъ славянскы между бѣхж рѣка Волга, Донъ и Црно море“; отъ югъ Черно море, Бѣло море, „грѣчко“ и Адриат. море. Славянитѣ сж ходѣли и въ чужди земи, гдѣто се заселвали: Дания, Англия и Белгия, Мала-Азия, Сицилия и Италия, гдето „служехж и сж биехж за тужды народы“ (стр. 6—7).

„Въ прѣво врѣме“ славянитѣ живѣели разпрѣснати на общини и се занимавали съ земедѣлие, скотовѣдство¹⁾, търговия. Имали своя религия, храмове и богове; вѣрвали, че има зло и добро, че „човѣчка“ душа е безсмъртна, и Богъ дава награда за добри дѣла, а наказва за лошитѣ. Славянитѣ сж били „честни, храбри, цѣломждрени и до крайность гостелюбиви: Да нахранжтъ, да напожтъ и да призратъ пѣтника въ својж кжща, они почитавахж за най свято дѣло. За странника славянска кжща, како: що и сега между наши тѣ, никогажъ не сж іе затворала“. Когато идвалъ странникъ, мнозина се препирали, кой по-напредъ да го вземе за свой гостъ. Гдето имало гостенинъ, тамъ билъ радостенъ празникъ. Всички въ семейството се обличали въ празнични дрехи, „за да приѣмжтъ достойно гостя“, гошавали го „съсъ радость и веселіе“ и го изпращали съ пѣсни. „Гостолубіе до толко было іе дотерано, що на сиромахъ човѣкъ да украде отъ богатаго и да угости у себе пѣтника не му ставили това за грѣхъ или за прѣстѣпкъ“ (стр. 7).

Славянитѣ не трѣпѣли робство и освобождавали плѣнницитѣ, които взимали презъ време на война, а, ако нѣкой плѣнникъ не искалъ да се върне, давали му своитѣ права. „Мнозина другоземни писатели“ не криели, че славянитѣ сж били „силни, страшни юнаци и имали граждански урѣдени животъ“. Обаче славянитѣ имали единъ голѣмъ недостаткъ, който ги правѣлъ слаби „и найпосле подведе имъ главитѣ подъ тужды тѣжкъ яремъ. Това бѣше нихно раздѣленіе, нихна неслога“. Живѣйки „отдѣлно растурени по общини“, тѣ не се подчинявали на единъ човѣкъ или царь, и се управлявали „съборно, общо димократично“. Само презъ време на война тѣ си избирали „прѣдводители или войводи“, но не имъ давали „голѣма и многоврѣменно власть надъ себе си“. Отъ VII в. славянитѣ започнали да се сближаватъ помежду си „и да заврѣзуйжтъ гражданскы общества“, а презъ IX в. се образували славянски държави у повечето славянски племена. „Прѣво славянско Господарство бѣше блѣгарското, кое то сж заврѣза въ VII вѣкъ по Р. Х. между южны тѣ или

¹⁾ Поправено съ моливъ: говедарство.

балкански тѣ Славяны“. Известно време то се простирало отъ Черно море до Адриатическо море и отъ Солунъ и Тесалия до Карпатитѣ (стр. 8). Презъ IX в. царь Борисъ вѣвелъ християнската вѣра и неговиятъ синъ „Борисъ Великий“¹⁾ нанесълъ победи „надъ Жгры тѣ и Гръци тѣ“, превзелъ Одринъ и нѣколко пжти обсаждалъ Цариградъ. При синоветѣ му „отъ интригы, туждо вмѣшателство и внѣтрешны неслогы и свады“ българското царство ослабнало и паднало подъ визант. власть (стр. 8—9). Възстановено въ края на XII в. то „пакъ отъ внѣтрешнж враждж и постоянно междуособно прѣпиране“ ослабнало и паднало „подъ турски яремъ“. Последниятъ бълг. царь Шишманъ²⁾ „умрѣ отъ турски ножъ и заедно съсь него мнозина знатни боляре и войводи, — цвѣтѣе и изборъ отъ българскый родъ“. Спасилитѣ се отъ турския ножъ сж избѣгали въ Маджарско, Влашко, Молдавия и др. земи, гдето „сж преродихж . . . и изумрѣхж“. „Наша земя сж зароби, сж запустѣ, осиротѣ и надъ неж нависна³⁾ тажка црѣна мъгла, подъ коиж-то българскы сынове, по Божье произволеніе, трѣбѣше да тагнѣтъ и да сж мжчѣтъ за да искупѣтъ съсь своіж кръвь и свои слѣзы татковы грѣховы и да сж научѣтъ да живѣятъ съсь слогж и братскж любовь по между себе, безъ коиж-то не быва никакво добро и никаквъ напрѣдѣкъ на свѣтовъ. Ево повече отъ 400 години, како траіе това грѣховно тажко искупуване, како българскы родъ яде горкы плодовы отъ неслогж и междуособнж враждж и прѣпиране, нъ на великж жалость и несрѣщж, не му іе дошло іеще на памѣть да разумѣе и да види, за коиж причинж тажи надъ него гнѣвъ божій и да залюби свѣтж слогж и братство“⁴⁾ (стр. 9). Авторътъ изтъква, че старитѣ българи (свѣтски или монаси) не сж оставили нищо написано, за да се види „малко много како сж прѣкина нашъ гражданскый животъ, кои бѣхж послѣдни-тѣ бранители на Българііж, които ѣ приіехж прѣд-смъртни тѣ въздоховы и заедно съсь неіж испустиха свой духъ“. Привежда цитатъ изъ ржкописния синодикъ на царь Борила⁵⁾ за Семира, Иончо, Добромиръ, Иванишь и др., „кои трѣбѣ да сж отъ найзнаменити наши българскы родовы“ (стр. 10).

Следъ като заключава, че българското царство е траяло отъ VII до края на XIV в. и имало история пълна „съ много

¹⁾ Погрѣшно вм. Симеонъ.

²⁾ До тази дума въ полето е прибавено отъ сжщата ржка: (Сигизмундъ)-

³⁾ Думата не се чете поради печата на библиотеката.

⁴⁾ Въ дѣсното поле, срещу думата „слогж“, изглежда, самъ авторътъ посочва своитѣ ржкописни белези за юсоветѣ а, ж.

⁵⁾ Авторътъ смѣта, че тоя паметникъ е отъ XV в., и го нарича „Православіе“.

славны воинскы дѣла“, но и съ „много бѣди и несрѣщи“ поради „неслогж, помеждоусобнж враждж и отъ другоземны лукавства и вмѣшательства¹⁾ въ блъгарскы тѣ господарственны дѣла“, авторътъ се запитва, дали това „страшно блъгарско царство“ не е изпълнило нѣкакво предназначение. Споредъ него, не може единъ народъ съ 7. вѣковень държавень животъ да не даде нѣкакъвъ „плодъ за чловѣчество“ (стр. 10—11). И, наистина, нашиятъ народъ „исплъни въ своје врѣмѣ своје назначенье и назначенье голѣмо и славно“: приелъ християнската вѣра отъ своитѣ съседы и я предалъ на други славянски племена заедно съ своя езикъ, „кои то по своѣж тж свѣтостъ и по свѣтостыж на оныѣ мжжѣ што го прѣдавахж и учихж, бѣ приятъ съсъ радость отъ вси тѣ наokolны Славяны и станж ѣзыкъ общеславянскы. Въ IX вѣкъ наши Блѣгаре прѣви съ свои црѣквены ѣзыкъ проповѣдахж ѣдинство и братство между вси тѣ славянскы племенѣ. Обстоятелство, що нашитѣ прадѣды склонихж сѣ на Истокъ а не на Западъ въ IX вѣкъ, бѣ главна причина што Истокъ не сѣ полатини, што Православие останж до сега цѣло и не вредимо, а отъ сега за напрѣдъ „врата адова не одолѣйтъ его“, зашто то пази го и чува го набожность и сила на Русія“²⁾, която приела „православие заедно съсъ црѣквены книги и свѣщенство отъ наши тѣ прадѣдовы. Нашъ црѣквены свѣщены ѣзыкъ раздѣли Западъ отъ Истокъ, станж крѣпка прѣграда и не допусти да Западъ полатини Истокъ и Славянство. Отъ това врѣмѣ сѣ раздѣли Европа на двѣ голѣми парчиня: на Православие и Католичество, на Славянство и латинство“ (стр. 11—12). Отъ тогава е започнала борба между православието и католичеството и не се знае кога ще се свѣрши, но за всѣкиго е явно, че православието „отъ сега на тамо нѣма вече страхъ“, че славянството, дало много жъртвы въ тая дълга борба, запази „си животъ и снагж, научи сѣ да познаѣе себе си и свои тѣ сродны силы и скрѣпнж така, што то за напрѣдъ не сѣ бои ни отъ явны ни отъ скрѣиены нападения, и ако Богъ даде да славянскы миръ доиде въ пълно съзнание, да познаѣе братъ брата, да познаѣе себе мало и голѣмо, то тогай „врата адова“ не можжтъ³⁾ да скрѣшжтъ нашъ съюзъ, тогай има да тресне тужда злоба и завѣда, да настане за насъ златень вѣкъ и да сѣ утѣшжтъ блажены тѣ души на славянскы тѣ прѣвоучители св. Кирилъ и Методъ и нѣхны ученицы, които⁴⁾

¹⁾ Зачертани сѣ съ моливъ сричкитѣ а телства и отгоре е написано: и в а н і я (= вмѣшиванія).

²⁾ Надъ думата „Русія“ съ моливъ е написано, навѣрно, отъ Раковски: вси. рус. нар.

³⁾ Буква ж е поправена съ моливъ на з.

⁴⁾ Прибавено съ моливъ въ праздното поле, навѣрно, отъ Раковски

бѣхъ прѣви кои¹⁾ проповѣдахъ братскъ любовь и, слога по между вси тѣ славянскы племена, іединство, духовно общеніе и взаимность. А они бѣха отъ Българско и отъ българскы родъ. И така мысль всеславянска припада намъ: она има свой изворъ въ Македоніѣ или стара „Славиніѣ“ и заврзана іе съсъ най-свѣтлы тѣ (стр. 12) и най радостны тѣ събытія на нашій гражданскій животъ“ (стр. 13).

По-нататкъ авторътъ разказва за образуването на други славянски държави: моравска, разцвѣтѣла презъ IX в. при Ростислава и Светополка, които приели „наши тѣ славянскы прѣвоучители и нашето славянско богослуженье“, и не следъ дълго разорана отъ маджаритѣ и нѣмцитѣ; чехославянска, чийто прѣвъ господарь, по предание, билъ покръстенъ „отъ нащѣго Св. Метода“; балтийскитѣ славяни, ако и многобройни и храбри, не могли да образуватъ общо господарство и „въ безпрѣстанны войны съсъ Нѣмци тѣ — съсъ латинство то Западно, сѣ затрѣхъ или сѣ изнѣмчихъ“; сръбска държава, която се образувала презъ IX в. и приела „наше православіе и нашъ цркъвени славянскы іазыкъ“, но изпила сжщата „горкѣ чашѣ“, която изпили българитѣ, все „отъ неслога и по междоусобнѣ враждѣ“ (стр. 13). „Косово поле ще остане вѣчно незаборавено за Сръби и въобще за вси юго-славяны Единъ споменъ неговъ отрува юго-славянско сръдце и учи защо безъ слога и іединство не бива никогажъ добро на на свѣтовъ“ (стр. 13—14). На североизтокъ отъ България се образували въ „исто но врѣмѣ“ (= IX в.) полска и руска държави. Първата е сжществувала 9 вѣка, и се прославила съ „многобройны побѣды, нѣ загази много дълбоко въ западно латинство до толко, що заборава своіе славянско начало, заборава себе си и свои сродны славянскы братье, и отъ неслога и помеждоусобнѣ враждѣ сѣ разпаднѣ и изгуби свои отдѣлны гражданскы животъ“ (стр. 15). Руситѣ 100 години следъ българитѣ приели отъ тѣхъ „христіанство, цркъвени іазыкъ и свѣщенство“ и били „мощиѣ силни и страшни на прѣво врѣмѣ“, но скоро и тѣ забравили „слога и іединство“, раздѣлили се на много малки княжества, които враждували помежду си, докато най-после „за да познајтъ, каквы горкы плодовы раждајтъ неслога и помеждоусобна вражда, Богъ попусти“ да паднатъ презъ XIII в. „подъ яремъ на іединъ дивъ и безчловѣченъ азійскы народъ“ (татаритѣ) и да робуватъ повече отъ 200 години (стр. 14). Но въ това време, когато „цѣла наша земля отъ Црѣно море до Адриатичко сѣ покраи отъ гжстѣ и црѣнѣ мѣглѣ и слѣпотѣ... Богъ прострѣ своіѣ мощнѣ ржкѣ надъ славянскы и православны рускы народъ“; Русия се освободи отъ чуждо робство, „сѣедини сѣ въ крѣпко и сложно тѣло, дигнѣ горѣ славно грѣдо чело и хванѣ юначкы

¹⁾ Надъ думата има поправка съ моливъ: що.

да чекори на кждѣ своѣ прѣдзначенѣ свѣтъ цѣль“ — въ защита на православието и славянския родѣ. Въ сѣщото време Русия „направи голѣми и неоцѣнени иеце заслуги за Европѣ, за христѣанство и цѣль изображенѣ свѣтъ“. Авторътъ решително отхвърля мнението на западноевропейски учени и политици. че славянитѣ не сѣ допринесли нѣщо за европ. култура. „Така зборуѣтъ завистници и врази славянски и руски и то ради того, що не познаваѣтъ насѣ и нашѣ стародавнинѣ, или отъ злобѣ чинѣтъ сѣ, тѣкмо да не познаваѣтъ“. Безѣ Русия, „безѣ неизини безбройни жрѣтви иедва ли щѣше да има сега да сѣ хвали Западѣ“ съ науката, изкуствата и образованието си (стр. 15). Отъ началото на своя „гражданский животѣ“ до днесѣ рускиятъ народѣ „стоялъ ие и стои како стражѣ между Западѣ и Изтокѣ“; между христѣанския свѣтъ и източнитѣ друговѣрни дивни народи. До сега славянитѣ и частно руситѣ „нѣмажѣ слободно врѣмѣ за да радѣтъ въ наука и хѣждожества, зашто со своѣмѣ тѣ снагѣ, съсѣ свой животѣ чувахѣ и бранихѣ безпрѣстанно Европѣ отъ дивы варварскы народы, които излѣзувахѣ изѣ Азіѣ и како гладни звѣрове трѣчахѣ на кждѣ Западѣ, за да поробѣтъ цѣлѣ Европѣ, да попалѣтъ села и градове, да истрѣбѣтъ христѣанство и просвѣтъ“. Въ това време, когато руски села и градове горѣха и дивни народи „напирѣхѣ съсѣ всѣ възможны силы и безчловѣчества за да пробѣтъ крѣпкѣ прѣградѣ“; когато руска крѣвь се е лѣбела „како потокѣ за Православѣ, за цѣло христѣанство, за чловѣчество“, тогава Западна Европа е живѣла въ мирѣ и имала време да работи за наука и изкуство. „Русѣя зачува Европѣ и христѣанство, зачува отъ истрѣбленіе науки и хѣждожества и прѣгради на вѣки пѣтъ въ Европѣ за Чингисханы и Тамерланы. Отъ сега на тамо Европа нѣма страхѣ вече отъ Азіѣ...“ (стр. 14). До XVIII в. рускиятъ народѣ „бранеше Западнѣ Европѣ и себе отъ Азіѣ“, но отъ тогава насамѣ въ кратко време показахѣ, че и славянитѣ „не сѣ въ нищо по долу отъ западны тѣ Европейцы, що Славянинѣ ие силенѣ и мощенѣ не тѣкмо съ своѣмѣ рѣкѣ, нѣ и съсѣ своѣмѣ главѣ.

Кои не вѣруѣ на наши рѣчи, нека отвори очи, пакѣ нека погладне на сегашнѣ Русіѣ и на другы славянскы племена и нека съобрази, що они направихѣ въ това кратко врѣмѣ, отъ како сѣ отрѣсохѣ отъ туждинство и насиліе и малко много познахѣ себе си. Тѣжко ие народѣ да сѣ отрѣсе и да познаѣ иединѣ пѣтъ себе си, а кога познаѣ, тогаѣ нѣма да може и да спѣе!“

Авторътъ резюмира гореизложеното, като пакѣ подчертава, че, когато между славянскитѣ племена се явило желание за сдруженѣ животѣ, тѣ образували отдѣлни дѣржави, които обаче „отъ внѣтрѣшнѣ неслогѣ и враждѣ и надворно вмѣшателство падаѣтъ подѣ туждѣ яремѣ“: бѣлгари и сѣрби подѣ турцитѣ, моравцитѣ подѣ маджаритѣ, чехитѣ презѣ XVII в. и

поляцитѣ презъ XVIII в. сѣщо сѣ изгубили държавитѣ си. Само Русия се закрѣпи „съ своѣ снагж и ѣединство“ и само тя е представител на цѣлото славянство, понеже рускиятъ народъ „и по свой брой прѣвышуѣ половинж отъ цѣль Славянскы народъ“ (стр. 15—16).

Следъ това авторътъ дава бѣгълъ прегледъ на съвременното положение на славянитѣ. Славяни живѣять подъ чужда власть: въ Прусия, Саксония, Нѣмечко (Австрия) и Турция, „дѣка въ старо время, како що казахме понапрѣдъ, имахж свой слободенъ гражданскы животъ“. Славянитѣ се простиратъ отъ Адриатическо море презъ („прѣко“) Щирия „до исты Бечъ“ и отъ тамъ „по Йсполиновы“ планини презъ („прѣко“) Саксония, по р. Одъръ до Балтийско море; на северъ граничатъ съ Балт. море и „Замръзнато сѣверно море“ (Ледовития океанъ?), на изтокъ достигатъ до Америка и Китай и презъ кавказкитѣ планини достигатъ до Армения и Персия; на югъ достигатъ „до Цариградскы врата“ и сѣ опирайтъ на Бѣло море, Свѣтж горж и Грѣчко“. „Толко голѣмж и просторнж землѣж, како Славянска, не ѣе ималъ и нѣма ни ѣединъ народъ на свѣтовъ. Надъ неѣж не заходи слѣнце никогажъ и за да ѣж проиде чловѣкъ отъ ѣединъ край до другъ трѣббѣ му година“ (стр. 16). Сегашнитѣ граници на славянскы свѣтъ сѣ по-голѣми, отколкото нѣкога, но тѣ сѣ разширени откъмъ „полнощъ“ (северъ) и изтокъ и сѣ намалени откъмъ западъ въ Европа, понеже „Нѣмцитѣ наидохж нашитѣ прадѣды раздѣлены и слабы, пакъ ги¹⁾ потиснххж на кждѣ полнощъ и Истокъ“. Но отъ день на день „славянскы народъ расте, сѣ шири и припознава свои силы и свой славянскы животъ и за това имаме крѣпкж надеждж за да сѣ пославяни пакъ и посвои все оно, що ѣе било понѣмчено и потуждено въ незгодны славянскы врѣмена. Ные не плашине Европж съсъ силж и боренье — врѣмѣ отдавна замина за такво нѣщо, нѣ дойде врѣмѣ и радъ и за насъ, да познаѣеме и ные себе си, свои тѣ и своѣе то, — се готвине да вратиме своѣе то съсъ научны и хждожества, съсъ трѣговинж и рждѣлство — съсъ славянскж изображенностъ“ (к. а.). Славянитѣ се дѣлятъ на: 1) „източни или руски които образуйтъ ѣеднж исторѣйскж нераздѣлнж грамадж и състоѣтж сѣ отъ Великорусы 35,450,000, Малорусы 13,250,000 и Бѣлорусы 2,800,000 — Все 51,560,000“; 2) „югозападни или балканско-дунавскы югославяны“ въ Турция и Австрия: бѣлгари 4,500,000; сѣрби 6,300,000 въ Турция, Сѣрбия, Босна, Черна гора и Австрия; „кroaty“ въ Австрия 800,000 и хорутанци или словенци 1,200,000 или всичко 12,000,000; 3) „Полунощнозападны“: поляци 9,400,000, чехи 4,450,000;

¹⁾ Не е ясно: и хъ или ги

словаци 2,800,000 и лужички Сърби 150,000 — всичко 16,800,000 (стр. 17).

Славянитѣ неотдавна почнали да се опознаватъ, да учатъ славянската история, слав. наречия и книжнини. Поради това „и самопознание наше далечъ ie ieще отъ съвършенство. Оно тъкмо сѧ начина и то малцѣ или много между разны славянскы племена (стр. 17—18). Особито за насъ българитѣ, които смы отъ все нѣщо сиромаси“, необходимо е да познаемъ себе си, своята „стародавнинж“, своята стара книжнина сегашния си народенъ езикъ и сегашното си положение, а сждо така да познаемъ „и другы свои славянскы братие, и да сѧ сблизиме съсъ нихъ, колку ie можщно, въ духовно и книжевно братство“. Затова ние българитѣ трѣбва да изучаваме славянскитѣ „нарѣчїя“ и книжнини, „отъ кои то, при сегашно наше сиромашко станье, можеме много нѣщо да истрѣпеме, полезно за нашъ духовны и природны животъ“; „можеме полесно да изучиме свой стары и сегашни іѧзыкъ, да доплѣниме и вспомогнеме въ много нѣщо сегашна нашж книжовнж сиромашинж и да познаеиме себе си въ iедно братство съ другы тѣ Славяны. Тая цѣль има да бжде iедна отъ най главнитѣ за нашж „Българскж зорж“ коя прѣвы пѣтъ сега сѧ явїя подъ нашж землж и сѧ провира скрозъ честж мѣглж, коя отъ вѣковы тажи надъ насъ“ (стр. 18).

На края авторътъ съобщава, че източнитѣ или рускитѣ славяни иматъ нѣколко наречия (великоруско, бѣлоруско, малоруско „и много другы областны“). Отъ тѣхъ великоруското почнало да взима връхъ отъ XIV в., когато Московското царство се издигнало и взело да се разширява. То се утвърдило презъ XVIII в., при Петра Велики, когато Русия започнала „новъ гражданскы животъ“. Книжовенъ езикъ на руситѣ дълго време билъ „нашъ іѧзыкъ, на кой то бѣше прѣведено Священо Писанїе, така исто како що западнитѣ народи употрѣбяваха латинскый іѧзыкъ. Отъ това употрѣбяванье укоренихж сѧ съсъ врѣмѧ въ рускый іѧзыкъ много рѣчи и изговори отъ нашъ природны іѧзыкъ, нѣ и безъ това рускый іѧзыкъ прилича много на старъ нашъ іѧзыкъ и става за насъ много лесноразумителенъ, ако тъкмо го тъкмиме и изучаваме заiедно съсъ него. На прѣвы пѣтъ забележуеиме тука неговы главны фонетическы разлики, кои то сѧ отдалечуїѧтъ отъ старославянскы и сегашны нашъ іѧзыкъ“ (стр. 19). Авторътъ посочва съ примѣри, че старобѣлг. звукове ж, ѡ, ѣ, ѡ, ла, лѣ, ра, рѣ, жд. щ се измѣнили въ руския езикъ: у, я, о, е, оло, оро, ере, ж, ч.

Съчинението е „неокончено“.

Статия на Г. Динковъ „Свѣдѣнія за македонскитѣ страни“.

Начало: „Македонія вообщо е населена отъ люде кои сборуватъ Бугарскый языкъ, най-чистъ отъ най-сѣверната граница Любатрънъ до най-южната Бѣло море, и отъ най-зайде слънчева (западна) границъ Бичъ и Шаръ планины до най-огрѣйслънцева (источнъ) Вытошъ и Доспатъ“.

Споредъ автора, Македония се дѣли отъ верига планина на две равни части: Горна и Долна. Въ цѣла Македония българското население се дѣли на „племенны отдѣленія или колѣна“ съ особено облѣкло, обичаи, предания. Въ Горна Македония има четири племена: пиянци или пѣянци, мияци, копаци или копановци и бързаци; въ Сръдна Македония: бждовци; въ Долна Македония: пуливаковци, сираковци и мърваци (в. „Македонія“, 13. VII. 1868 год., бр. 33, стр. 3).

Пиянцитѣ живѣятъ между Смокъ планина, Кумановска, Малешевска, до Витоша и Рила (в. „Македонія“, 10. VIII. 1868 год., бр. 37, стр. 2). Пеонцитѣ сж били българско племе, а не тракийско (в. „Македонія“, 31. VIII. 1868 год., бр. 40, стр. 3). Сжщо български сж и старитѣ племенни названия: пелазги = бѣларцы; Илирия отъ Выллирія или Верія, Беръ; Иматия, Македония (с. стр.)

Тази статия показва, че Г. Динковъ живо се интересувалъ отъ историческото минало на своя народъ, и по примѣра на Г. С. Раковски, искалъ да представи българитѣ за автохтоненъ народъ на Балк. полуостровъ. Смѣтайки солунското наречие за по-древно, той иска да пише на това наречие, но все пакъ се влияе отъ езика на цариградскитѣ книжовници.

V. ДРУГИ СТИХОТВОРЕНИЯ ОТЪ СОЛУНЪ¹⁾

Бла(го)детелна

Идите ученици Братия
Благодетель²⁾ да хвалиме кѣпнѣ
Нея подир Бога
Канещем водитель

¹⁾ Авторътъ не си посочилъ името. Стиховетѣ сж написани на 3 и 4 стр. отъ сжщия листъ, на който (1 и 2 стр.) е написалъ Г. Динковъ стихотв. „Татковина-та конъ юностьта си“ и 2 строфи отъ стихотв. „До Българтѣ въ Цариградъ“. Писмото на тѣзи стихове рѣзко се различава и е по-старо отъ писмото на стиховетѣ на Г. Динковъ. Може би, тѣхенъ съставитель е бащата на Г. Динковъ, Динка Държиловецъ, или чичо му Кириакъ. Въ ръкописа нѣкои думи (предлози и др.) започватъ съ гл. буква.

²⁾ Следъ л има буква съ начертание на з, но поправена.

Радѣсія Благодетель
Къспь ѡченіческій
тебе вселено хвалит

пофтор

“Ова добри ученици
имающем ставатъ побѣдници
ѿ всити завидени
и на Бога Прияти¹⁾

Радѣсія ѿ прочее — — —

Тѿ бо ѿ насмѣяні²⁾ чиниш
Соучастни любовници
На добрини сички
Мадри ѿ юначки

Радѣсія ѿ прѳочия — —

Ти Смертнаго александра
Много чуден направи го ѿ юнака
Помощник на людите
дрѣгаръ на бѣзите

Ра — — — —

Велик ти ѿ катѣ Бѳга Слѣвен
Филиповѿ Син си показала
На дошманѿ победитель
ѿ на Мадриѿе ѹчитель

радѣси са — — — —

До отечество то

- I. Рад(ѣ)ися слатко ти тѣтковина
Обща ни маика Нам много мила
Образование пълно с надеждѿ
волят твоите Синове верни
радѣст веселіе на тебе сега

пофторѿ

- II. На ученіе всѿте си тѣрчат
Сос жадна една обща готѳвност
общи ѿзвор на ѹчелѿща
Образование в Бозевѿ³⁾ огнища

¹⁾ Първенъ написано ѣ, после поправено я.

²⁾ Буква я не е ясна, има изгледъ на ѣ.

³⁾ Първата буква по начертание прилича на М.

- III Слѡва ла'сканѣ за честь си хи мислят
Умот и дѣша со ученіе накітят
всите на вѣя смело се надѡт
Млади потребні да се покажат
- IV Синовѣ са на Слѡвни Прѡтци
Них си 'имат за показалец
За да се борат меѣс бѡеви
На просвещеніе учѣнев'и
- V Вера Почест ѣ Страх на бога
ѣ храна е ѣм учілището
'и омѣдреніе на закон Бога
Кога се 'учат Благо честиво
- VI Христосовото Проповедане
и апостѡлскія пат¹⁾ правен
На новите Болгарс(к)и чеда
Е Благодетелен ѣзвор ѣ педа
- VII Александрѣва Славна Храброст
ѣ на много дрѣги учѣні
Славата 'им други подѡрак
Закон добрѣнінѣ е ѣ на народност
Радост веселіе О татковина
Ликѣ(и) ѣ скакаи²⁾ сѣга ти мило

(Соф. нар. библ., архивъ на Г. С. Раковски, папка № 89, инв. № 8067).

VI. ДОПИСКА-ПРОТЕСТЪ ОТЪ СОЛУНЪ СРЕЩУ ПРЕСЛЕДВАНЕТО НА БЪЛГ. КНИГА.

(В. „Турція“, 5. XII. 1864 год., брой 20, стр. 2).

Безименниятъ дописникъ³⁾, пише, за да видятъ читателитѣ на вестника

„злонѣравността на грѣцкото духовенство къмъ майчиниятъ ни языкъ и нѣговото гоненіе къмъ българската народност“. „Нашити мили съотечественици“

¹⁾ Гласната е написана като о.

²⁾ Въ ркп.: С к а к а к а и.

³⁾ Нѣколко дописки отъ Солунъ въ в. „Турція“ сѣ написани на книжовенъ бълг. езикъ. Може да се мисли, че дописникътъ е билъ отъ Източна България или пъкъ редакцията на вестника е поправяла езика на допискитѣ му.

(отъ другитѣ градове) трѣбва да обърнатъ особено вниманіе върху

„невежеството, въ което гръцкото духовенство ни е пхнало отъ вѣкове насамъ. Това невежество което ний са трудимъ съ сѣкакви колайлѣци за да го направимъ да исчезни отъ помежду ни и да го замѣнимъ съ свѣтлиниги на просвѣщеніето царува още въ градътъ ни, благодаренія на усилията на фанариотскити агенти и на панелленишката пропаганда“.

Тая пропаганда не е преставала да разпространява „исторически лъжи за да ни праватъ Гърци предъ другитѣ народи, а фанариотското духовенство непрѣстава да възбранява входътъ на сѣка нѣравственна или религіозна българска книга въ градътъ ни“.

Казвало се, че тия мѣрки сж били взети

„отъ фанариотската патриаршія само-и-само да въспратъ събужданіето на българската народностъ по тукашнити страни“,

та единъ день да могатъ да осществятъ идеята на панелинизма.

Следъ разказа си за задържания отъ солунския митрополитъ санджъкъ съ български книги, дописникътъ забелязва, че не знае, какво ще прави владиката съ тия книги, „ще ли да подражай обичаятъ на ветхата система“.

„Салонишкити жители, макаръ и да не са образовани, нъ мислятъ сѣкоги чи до когито фанариотити ще ни управляватъ черковно ний ще сми сѣкоги зрѣлище на тѣхнити безчовѣщини и ще ставами често жертва на панелленишкити идеи.

Фанариотскіятъ салонишки владика не допуша да имами български книги, да учимъ на български дѣчята си, да си имами български училища, както въ България. И такжвзи единъ владика можи ли да са обича отъ стадото си? Никоги.

Фанариотската патриаршія са извиняваше въ освѣтителното си изложение че владицити не гоняли языкътъ ни, народността ни, книгити ни, нъ това било една чиста клѣвета. Сега зашо не доди да види работити на владиката, нѣинъ представитель, който изпълнява нѣинити заповѣди за да ся увѣри дѣйствително за праведнити уплакуванія на Българити?

Фанариотскити владици запрѣтватъ тука входътъ на българскити религіозни книги отрѣдени просто и чисто за въспитаніето на българската младежъ. Нъ сѣ тжй ли е и съсъ гръцкити книги?“

Въ Солунъ сж били прѣскани, главно чрезъ владиката, различни гръцки революционни книги, написани „съсъ единъ много бунтовнически духъ“ и изпращани отъ атинскитѣ панелинистически етери.

„И тия книги, които той (сир. владиката) прѣска дозволенъ ли имъ е входътъ въ отоманската имперія“.

VII. ГРИЖИ ЗА ПРОБУЖДАНЕ НА БЪЛГ. НАСЕЛЕНИЕ ВЪ МАКЕДОНИЯ.

(Къмъ стр. 47—48).

Като изтъква, че въ 13-тъ македонски епархии, освенъ въ Велесъ и Прилепъ, никжде другаде нѣма българско училище, в. „Турція“ пише (15. V. 1865 г., бр. 43, стр. 4): „Злочеста Македонія! Преди 1000 години твоитѣ чада основахъ и утвърдихъ самостоятелността на българската книжевностъ, а днешнитѣ не знайтъ даже че има българска книга на свѣтътъ. Солунъ не ражда днесъ Кирилловци и Методіевци¹⁾, ни Охридъ Теофилактовци и Климентовци, ни Меглинъ Иларіоновци и нема кой да са погръжи за твойто народно образование. Злочеста страна!“ Сжщиятъ вестникъ посетне (29. I. 1866 г., бр. 30) съ уводна статия „Македонскити българи“ отправя позивъ къмъ мизійскитѣ и тракийскитѣ българи да се притекатъ на помощъ за възраждането на макед. българи и за освобождението имъ отъ гръцкото робство. „Силніятъ помага на слабіятъ; богатіятъ на бедніятъ; а защо ни като сме по силни, по богати и въ сжщото време по развити да не помогнимъ на тія наши братя, заровени отъ вѣкови въ гръцкото робство?“ Отъ писмата, които редакцията е получавала отъ Македония, се виждало, „че народътъ е готовъ да са възроди; много хора отъ България има които чалащисуватъ за нѣговото разбужданіе“. Обаче за това разбуждане се иска много време да се работи, много трудъ и пари, а до сега никой българинъ не е помогналъ на тая страна ни морално, ни материално.

VIII. СТАТИИ НА СЛАВКА ДИНКОВА.

1) За възпитанието на дѣвойкитѣ (в. „Македонія“, 9. III. 1868 г., бр. 15).

2) За нравственното възпитаніе на момитѣ (с. в., май 1868 г., бр. 25, стр. 3).

3) Безмѣстности на общето възпитаніе (с. бр.).

4) Първитѣ възпитаніевни основи (с. в., 25. V. 1868 г., бр. 26, стр. 3).

Първата статия е като уводъ къмъ другитѣ, които сж преводъ на писма на Аделаида де Тоне, тукъ-таме приспособени къмъ българскитѣ условия²⁾.

Въ началото на първата статия Славка Динкова доказва, че е необходимо да иматъ образование не само мжжетѣ, но

¹⁾ Напечатано Методі-вци.

²⁾ Въ IV. статия Славка Динкова посочва за примѣръ единъ разказъ на „една стара ступанка българка“: „Ми велела горѣпоменутата стара българска ступанка“.

и женитѣ. Тѣ сж взаимно свързани. Както възпитаната жена е „една отъ най-важнитѣ подпорки“ на личнитѣ и гражданскитѣ добродетели на мъжа, тѣй и образованитѣ и добронравнитѣ мъже ще съдействуватъ, за да се усвършенствуватъ нравитѣ на женитѣ, а всичко това ще

„стане една подпорка и една причина на украшението на общенароднитѣ права и добродѣтеля“. „Овѣя умѣщемся и желаемъ и азъ да содѣйствувамъ колко годѣ въ улесненіето на пѣтътъ що води благоденствіето на единородкитѣ ми, гледащемъ нѣхъ да страдатъ и отъ неученіето и отъ неманіето на показалцы во сыла да дадатъ на обществото ни малечка нѣкаква; побудена повече и отъ упорното насърденіе на първомъженникътъ на народното ни нравствено соживеніе, горѣрѣченіятъ ни единородецъ, на когото сѣнката, непрестанно прѣдъ мене стояща, ржководила умѣтъ ми во списаніево поне, сочинила съмъ отчасти собраны, отчасти преведены отъ иноязычны за той прѣдметъ списанія „Мнѣнія връзь Дѣвическото Домакинско Воспытаніе“.

Авторката моли редактора „Македонинъ“ да ги помѣства въ вѣстника си, до колкото е възможно, до когато „друзи по-учени и по-образувани отъ единородкитѣ ни, или единородцытѣ ни, са запрегнати во составеніето на точното Воспытаніе женско“ (стр. 2).

Тя смѣта тоя трудъ за проба „на умственитѣ ни сыли“ (с. стр.).

„За зла честь, — като во врѣмето на ученіето ми не сжществуваше оудѣ прѣподаваніето на майчинъ ни языкъ, — азъ са нахождахъ принудена и самото ми сочиненіе, писано въ инороденъ, кой съмъ учила языкъ, да го преводамъ на свой си сега, кога можахъ да пишамъ на него, като самоука; за това молямъ читателитѣ и читателкытѣ, да не ми го слагатъ за грѣхъ, ако почувствуватъ отъ далеко гърчевина или франчевина у начинѣтъ на сочиненіето; грѣхътъ не ѣ мой, но вѣковъ“ (стр. 2—3).

Въ съчиненіето си тя е прибавила и „отличнитѣ писма на г-жа Аделаида Де Тоне, отъ които може секоя да извлече много харни и полезни мысли и да разбережтъ и майкитѣ по Българія, които по злочастіе иматъ мощнѣ малко или никакво, повнтіе за воспытаніе; па секоя си воспытува чадата споредъ какъ кѣ ѣ текне, или какъ стигне, — и татковитѣ, — които трчатъ, че като провадатъ чадата си въ училището, за да са учатъ книга, испълнуватъ все, що ѣ потребно за воспытаніето; трчатъ (си вообразуватъ) може бы че на това книгоученіе само состои харното воспытаніе, па защо и не са грыжатъ повече. — По-образованитѣ, на колко годѣ, родители трчатъ че, ако прибаватъ на книгоученіето и нѣкаквы другы за накупреніе уроцы, какъ сж свирбата (музика), танецътъ и др. и харнитѣ са сношеніето начиня; — и тія, и другытѣ, велямъ, отъ прочетеніето на писмата Аделаидини кѣ разбератъ че са измамены“ (3 стр.).

По-нататкъ авторката казва, че г-жа Аделаида, францужойка, „со редокъ разумъ и со добро сърдце“ е ходила въ Англия и внимателно е изучила възпитаніето на англичанитѣ,

а особено на англичанкитѣ, което ѝ направило „големо впечатление“. Въ написанитѣ отъ Аделаида писма по тоя въпросъ „са гледа дълбокоумието, искреността и пространнитѣ ѝ разумъ“ (стр. 3).

Динкова е събрала тия писма „колко врѣмето и сгодитѣ“ ѝ „допростиха“ и ги е превела, доколкото могла

„на простонарѣчіе, со цѣлъ да са издадатъ на видѣло и да са разсѣди по между единородцитѣ и единородкитѣ ми въпросътъ на женското воспытаніе на народътъ ни, кѣ слѣдувамъ да обнародувамъ то, що съмъ можила за да сокърпамъ за него, презъ вѣстникътъ „Македонія, ако добиямъ отъ нея отговоръ удовлетворителенъ на желаніето ми“ (3 стр.).

З а к л ю ч е н и е : „Галямъ ся да вѣрувамъ, че милитѣ единородци, на обата пола, кѣ прѣматъ моитѣ умствени трудове со благосклонность, и кѣ да ми простатъ недостаткитѣ, необходими и заради сылитѣ ми и заради сгодитѣ, у които са нахождамъ и заради лишеніето на срѣдствата, кои сж потрѣбни за едно списаніе. Азъ не съмъ правила друго нѣщо, но само да дамъ поводъ да пишатъ други по-харно за полза на единородкитѣ ми“.

П о д п и с ъ : Сл. Динкова (с. стр.).

Славка Динкова се мѣчи да пише на книжовенъ български езикъ, примѣсвайки думи и форми отъ своето нарѣчіе. Тя превежда ясно, съчинява нови думи и за точность сегизъ-тогизъ посочва съответната френска дума. Ще посоча нѣкои особености въ нейния езикъ.

Думи: веле, велѣтъ, сака, да милуватъ, кукитѣ, по согласіе (de convention), домородіята, мѣдровачки, най-харното баяніе (charme) (= чаръ), образътъ (forme), орудіята (= срѣдствата), беспокойствія (inconmodités), суетумни (vaines), високоумни (hautaines), надворешното накиченіе, слаботія душина, неисцърпимъ, отщ¹⁾, по-на нака²⁾ (II статья); найде, бораве (inconmoder, déranger), траче, чине, рассленчува (gelâcher), да умѣятъ (подобаватъ — ressembler), да сборува, пора, краснолюбіе, наклоностътъжъ къмъ сладчитѣ (agrément, douceur), животъ (ж. р.), кукия, галячки (flatteuses), горчевина (déplaisir), ука (habitude), ленченіето, бюткавини (platitudes), ленчавината (molle), шеткитѣ (spectacles), достосмѣхливостта, гординки (confiantes), суетумието, сгоди (случае), слагове (расчетъ), лѣтносѣшковкитѣ (frivoles), лѣтносѣшковчавостта (вѣтерничавостта), снагата³⁾, стрѣдомѣреніитѣ сонъ, пр(о)излеганмитѣ, малечкитѣ, за поройскитѣ (химерически) рассказы, пустославни (vaniteuses) (III статья); галятъ, зева⁴⁾, лошотни, чупитѣ⁵⁾, прѣкумѣр-

¹⁾ = отколкото.

²⁾ = по-нататъкъ.

³⁾ = плътта.

⁴⁾ = взима.

⁵⁾ Преводачката бележи, че на макед. наречіе чупа е до 7-годишна възраст, девойка — до 14 год., мома — до женитба, жена — до старостъ; дете — до 7 год., момъкъ — до 15 год., младежъ — до женитба, следъ това мѣжъ.

ность, сборове, мыслата, вочлененіята, предхватки, (prévention), ступанка¹⁾, миговилки, софологіотаты кириі, труповы²⁾, истійтъ, истото, на нака (IV статия).

Форми: въ многократенъ залогъ суфиксъ *ува* вм. *ова* (пріимувать, употрѣбува, воспытува, требува, родувать и др.); въ I л. ед. ч., I и II спр., оконч. *е* (са веле, да са пазе, да спіе, праве, чине); II л. ед. ч. оконч. *ишь* вм. *ешъ* (можишь, приносишь); I л. мн. ч. оконч. *мы* (са трудимы да имъ вджнувамы); спом. глаголь III л. *іе*; бжд. вр. съ *къ, ке*; деепричастие съ оконч. *ащемъ, ещемъ* (желащемъ, гледащемъ, паднуващемъ, плескащемса, соживещемъ, украсещемъ, остаповаемъ, навикнувешемса); мѣстоименія: овой, ова, ово, вия³⁾, таквія, всытѣ и ситѣ, коимъ⁴⁾, коихъ⁵⁾, на коитѣ; прилагателни съ суф. *ина, инска, ово, овы* (душина, чупинската, мозуково, труповы); наречія съ *у* вм. *о* (кротку, харну, честу, совършенну, нарочну, саму) и съ *ъ* вм. *о* (дѣйствителнѣ, относителнѣ); предлози *со, во, въ*.

IX. БЛАГОДАРИТЕЛНИ ПИСМА НА СЛАВКА ДИНКОВА И ДР. ДО БЪЛГ. ЧИТАЛИЩЕ ВЪ ЦАРИГРАДЪ.

1.

Солунъ, 20 юлій 1867 г.

Народното во Цариградъ читалище, побудено отъ жежо желаніе на народното напредваніе въ Македонія, отдавна още подарило, и ся испраща редовно, единъ листъ отъ почтеныйтъ ви вѣстникъ на нарочното ни овдѣ училище. Понеже още не бѣше тога уредено това училище, не бѣше и во состояніе за да отнесе общенародно благодареніето си до родолюбивытѣ подарители. Сега обаче, отъ какъ влѣзе малцѣ нѣщо наредъ (секое начало и мжачно іе) за главна длѣжностъ слага прѣзъ настоящето си да принесе благодареніята и признателността си до народното во Цариградъ читалище заради той подарокъ во име на сегашната и будущата Българска овдѣшна юность, коя ке малце има да са ползува отъ читаніето на многополезныйтъ

¹⁾ Споредъ преводачката, жената като се ожени, първенъ се казва невѣста, после — майка, домакинка, стопанка (когато ожени дете), баба до старостъ; мжѣтъ пѣкъ — младоженецъ, домакинъ, стопанинъ, дѣдо.

²⁾ = тѣлесни.

³⁾ = тия.

⁴⁾ = на които.

⁵⁾ = които.

ви вѣстникъ, Дано Богъ милостивъ излѣе сила на подарителитѣ, што и въ напредъ да слѣдуватъ подобны благодарѣнія за добро на общата татковина.

Примѣте Г-не увѣреніето на дълбокото ни до Васъ уваженіе, со което са подписуваме.

Приврѣменна управителка на народното българско училище.

Славка Дингова (к. р.)

Надзирателитѣ — К.^г Даржиловичъ,

Велю Негревицъ изъ Деборъ

Никола К. Пауновик.

(В. „Македонія“, 29 юлий, 1867 г., бр. 35, стр. 3).

2.

Солунъ 10 7-вр. 1867 г.

Признателността је нѣщо, което не са откупува нито са заимува. Кой добіе благодарѣніе, отдава признателность. Това частнѣ за чѣвѣкѣтъ, а колко ли повѣкѣ за едно общество, или народъ, или училищно надзирателство, което је натоварено со съ отговорността за образованіето на основитѣ на цѣло будуще племе! Отъ това мнѣніе завладены долуподписанитѣ, молиме ваша милость да дадите мѣсто во плочитѣ на многополезныйтѣ ви вѣстникъ, за да са помѣсти и отъ дълбочината на душата ни произлегаемъ ни гласъ за произношеніето на вѣчната признателность наша до сотатковникѣтъ ни елиородецъ и науколюбивъ родолюбецъ Г-нъ Д. Х. Узуновъ, кой кога помина низъ градѣтъ ни и посѣти новоотворенното ни училище, ималъ добротата да подари 25 букварчета отъ неговитѣ, за да са употребятъ отъ сыромасы ученицы, кои прѣвъ насъ благодаратъ го, и благославятъ го, молещемся настоянику на образованіето, да поживи и него и подобнытѣ му во благополучно дългоденствіе, благото на жедната за народна наука македонска юность.

Примѣйте Г-не увѣреніето на дълбокото ни до васъ уваженіе со което са подписуваме.

Приврѣмена управителка на народно Българско училище Славка Дингова (к. р.)

Надзирателитѣ

Велю Негревицъ изъ Деборъ.

Κ. Δαρζήλοβητς, Η. Λέζωφ

(в. „Македонія“, 11 XI. 1867 г., бр. 50, стр. 3).

Х. ПИСМА НА СОЛУНСКАТА БЪЛГАРСКА ЦЪРКОВНА ОБЩИНА ДО АРХИМ. ПАВЕЛЪ БОЖИГРОБСКИ ВЪ ГР. ВОДЕНЪ.

№ 925/70

Нар Библиотека, София.

Ваше Александърско!

Вашата е адимна и добродетелна и
ваша е дохордане в Роден. Вашата
то патристична е извършен димен
и се зова мърде ие обидена и при
сметане то ден в имане не рт
принесе гална нана в това нати
удовно време. Вилорна е нра адим
не кар рт дна една нора нодъ дри
не в Народни, фене изото иона
не дна по народни те работи да
да имате поменне и неа, кар нора
нати нана е цавато и а разво-
рато се народни те ни работи.
В неводни те сон заведенни ие
ни те нати от обидна те ни

ednosmernano p^{ri}stupa da upravljaju
 Prave - Proukovanje i da stvaraju
 me da nastupite u grad - mo i
 se iskreno dnu. Napod - mo i
 ro. set u bezbratoduju kao i
 utopidz u eduno iau dzhobent omey
 omo koi mo iua rartina uzgda.

Ja moke nokopno bid upravne b^o iue
 no se odumara me u upod - mo
 da se stvaraju me i da dandeme ja
 bla - nju dnu b^o grad - mo i.

Kao maene Prave u podarodje u u
 upravnoim me zbtrenu ne se use
 u omkapime b^o upod - mo i.

1890 r. Izid 21ro Lajzab

Antioke
 se b^o up.
 Odumra
 b^o Lajzab

Ujedidamant u odumroju
 p^{ri}stupa i
 koi b^o otkoloto.

Мама-гу цѣлѣ, Баба Пампокорена
 доде, а да а мрѣвине за нова-маре
 работ-мо ми; да ро наредиме да
 некако и во нево се возведе работно
 рѣвине; да новото рѣвине-гу, каде
 може да ро руне Пампокоренѣ и
 да знае, нешто урѣвине-мо на Д.
 и П. Сургут-мо дожде за драго
 Крме-гу, кан-мо Мѣи усине.
 Моа сврѣвине руне-мо нине дѣе
 ново обрѣвине. Кѣр дождеме сѣрине
 работни-ме ми да новото за нешт
 ото какомо нова сѣра да бѣи ми
 нине.

Како бѣи урѣвине Дѣвине-ма

Нар. Библиотека, София

отрѣвине за дрво

Дѣвине и дрво дрво дрво дрво

Читовѣ на	}	Мѣи дрво дрво
Ев. дрво.		Ев. дрво дрво
во Сургут	}	Мѣи дрво дрво
		Ново дрво дрво
		Дѣвине дрво дрво

1890 г. Сентември 14^{то} Сургут.

XI. СОЛУНСКОТО БЪЛГАРСКО УЧИЛИЩЕ И ГРЪЦКИЯТ ПЕЧАТЪ.

(Къмъ стр. 63).

Гръцки вестници сж твърдѣли следното. Българското движение въ Солунъ е дѣло на руския панславизъмъ,¹⁾ солунското „славянско“ девическо училище се издържа отъ панславиститѣ.²⁾ Въ Солунъ нѣма българи, а само нѣколко пришелци долгери отъ Дебъръ, които сж записани въ дебърския нуфусъ-тефтери и не взиматъ никакво участие въ мѣстнитѣ общински работи, нито влизатъ въ сношение съ мѣстнитѣ жители. Българското училище е дѣло на „славянска партія“ въ Дебъръ, за да учи децата на тия дебрани, и затова то нѣма никакво значение и не е направило нѣкакво впечатление на гърцитѣ;³⁾ „въ Солунъ поборницитѣ на Българизма отъ день на день са показватъ по неспособни“.⁴⁾

Нѣкои пъкъ гръцки вестници, за да стреснатъ сънародницитѣ си, сж надавали тревога, че елинизмътъ въ Македония изчезва и разни гръцки училища се затварятъ. Затова отъ Солунъ сж успокоявали гръцкото общество, че тамъ се очаквали способни лица, за да осуетятъ съ надлежнитѣ срдства нашествието на българитѣ.⁵⁾ „Еллинскійтъ“ градъ Солунъ, споредъ в. „Анатоликосъ Астиръ“⁶⁾, никога не ще се побългари, освенъ ако първенеж стори това Цариградъ, после Смирна, „и тогазъ може би третій ще бжде нашійтъ градъ“.

XII. ЗА КОЛИЧЕСТВОТО НА БЪЛГАРИТЪ ВЪ СОЛУНЪ.

(Къмъ стр. 74).

Единъ солунски дописникъ⁷⁾ не отрича, че въ Солунъ има нѣколцина дебрани-гурбетчин (работятъ нѣколко месеца и после се връщатъ въ род-

¹⁾ Споредъ единъ гръцки вестникъ, солунскитѣ гърци, като усѣтили тази народна опасность, сж преобразували „вышето си учебно заведение“, като сж вѣвели пакъ историята, която сж били изхвърлили „беззаконно“ (по в. „Македонія“, 6. XII. 1869 г., бр. 7, стр. 6).

²⁾ Споредъ атинския в. „Фигитисъ“ отъ 1869 г., срдства е давалъ рускиятъ великъ князъ, председателъ на панславистически комитетъ въ Москва, чрезъ панслав. агенство въ Цариградъ (по в. „Македонія“, 27. VIII. 1869 г., бр. 40, стр. 4).

³⁾ В. „Анатоликосъ Астиръ“ (по в. „Македонія“, 29. X. 1869 г., бр. 49, стр. 4).

⁴⁾ В. „Клио“ (по в. „Право“, 8. XI. 1869 г., бр. 37, стр. 3).

⁵⁾ В. „Македонія“, 25. X. 1869 г., бр. 48, стр. 4.

⁶⁾ Вж. тукъ, забел. 3.

⁷⁾ В. „Право“, 22. XI. 1869 г., бр. 39, стр. 4, дописка отъ 15. XI. с. г.

нитѣ си села, гдето сж Семействата имъ). Сжито такъвъ е и „iуртчийскыйтъ“ еснафъ, макаръ да не е по-малкъ отъ другитѣ еснафи. Обаче, шивашкиятъ, бакалскиятъ, вжарскиятъ, месарскиятъ, кожухарскиятъ, овчарскиятъ, ханджийскиятъ и дюлгерскиятъ еснафи „отъ памтивѣка — казва дописникъкъ, — сж Солунскы чисто българскы семейства и ако заблудены въ гръцизмътъ, но пакъ сж овардили до днесъ бащинскыйтъ си языкъ поне за домашень.“ При това ¹⁾з отъ жителитѣ на махалитѣ Вардарска, Св. Атанасий, Панагуда, Св. Георгий и Чаушъ манастиръ сж българи, които сж се занимаватъ съ разни занаяти. Тѣ именно съставятъ едно общество, „подчинено на едно съ интриги наложено нему, както и почти на всички Българскы въ Македонія градове, гръцко духовенство.“ Това духовенство ги представя за гръцко общество и му е отнело правото да участвува въ мѣстнитѣ работи. Но „не ше мине много време да видимы съ Гръцы ли или съ Българи е населень Солунъ“.

Солунското бълг. училище е създадено не отъ нѣкаква „славянска“ партия въ Солунъ, нито отъ нѣкоя друга партия, „но отъ бѣднитѣ и простодушны Българи Солунцы и жители Солунскаго града, които заедно съ училището никога не ще отстѣпятъ“ отъ закона за народната просвѣта, обнародванъ наскоро въ вѣстникитѣ отъ Министерството на просвѣщенieto, нито ше се поддадатъ на интригитѣ на агентитѣ на „ничтожното царствище на Еладж“. Тѣ „ще си останатъ за всегда свързани съ съжителитѣ си и братията си османцы, и като сынове на едно отечество единодушно ше распрѣсватъ и прогонватъ чуждытъ внушенія и интригы отъ помежду си“. Дали „Еллинскыйтъ“ градъ Солунъ не ше се побългари, това ше покаже времето. Може би щѣло да се покаже нѣщо, но гърцитѣ сж сполучили да разбъркатъ мозъка на нѣколица бълг. общинари и съ това се разбъркали българскитѣ работи, станали сж причина да се отложатъ за малко време действията на солунскитѣ българи. Обаче тѣзи общинари — надѣва се дописникътъ — ше паднатъ, понеже нѣматъ влияние между народа „и като станатъ чистосърдечнитѣ и почнатъ действията си пламенно, ше видимъ побългаря ли се Солунъ“. Дописникътъ казва, че нѣма нито на умъ да присвоява чуждото, но иска развитието на своя народъ, който е останалъ най-подирь отъ всички други народи въ свѣта.

Дописникъ отъ Македонія (може би, отъ Солунъ,) презъ априлъ 1869 г.¹⁾ доказва на гръцки, че сжществень е спорътъ за нѣкои македонски епархии като Солунската, Воденската, Костурската, Битолската и Мъгленската, но той е твърде простъ за разрешение, понеже Солунската епархия е населена съ 70% българи „отъ истински бълг. производъ и съ говоримъ български езикъ“.²⁾ Воденската епархия нѣма нито едно гръцко село, дори мухамеданитѣ сж българи. Сжщото е въ Битолската и Мъгленската епархии. Само Костурската епархия има малко гръцко-български села. Изобщо български сж всичкитѣ села въ македонскитѣ бълг. епархий и въ самитѣ имъ главни градове, освенъ Солунъ, Съръ и Мелникъ, гдето

¹⁾ В. „Македонія“, 17. V. 1869 г., бр. 25, стр. 2—3.

²⁾ ... Βουλγαρων ἐχόντων γνησίαν Βουλγαρικὴν καταγωγὴν καὶ διμλοῦντων τὴν Βουλγαρικὴν γλῶσσαν.

живѣятъ смѣсено българи, гърци и албанци. Българското население не е останало безразлично къмъ движението за самостояйна Бълг. църква, както твърдятъ гърцитѣ. Въ подкрепа на това си твърдение авторътъ дава сведения за дейността на солунскитѣ българи: благодарствено писмо до правителството, образуване на 12-членна община, натоварена да се грижи за поддържане редовно българско училище (*εις ὀφθαλμῶν τακτικῆς Βουλγαρικῆς Σχολῆου*) и за издигане български храмъ, ако солунскитѣ митрополитѣ не отстъпи една отъ сжществувашитѣ въ Солунъ църкви.

XIII. „СЛОВО“, ПРОИЗНЕСЕНО ВЪ СОЛУНСКОТО БЪЛГАРСКО УЧИЛИЩЕ.

(По случай неговото откриване).

(В. „Турція“, 20. IX. 1869 год., бр. 31, стр. 3—4).

Не е посоченъ говорителътъ, но, по всѣка вѣроятностъ, учителътъ ще да е казалъ това слово (срв. дописката за откриването на реченото училище). То е написано на книжовенъ български езикъ, примѣсенъ съ македоно-български думи (търчатъ, збори, сисало, како, сака).

Обръщение: Братія Българи!

Ораторътъ изтъква, че отъ престола на султана Абдулъ Азисъ се прѣснаха свѣтлитѣ лъчи на просвѣщението. Всичкитѣ прѣчки на напредъка сж премахнати благодарение на царскитѣ министри и солунския валия Сабри паша. Всички народи въ османската държава започнаха да тичатъ къмъ образованието, „едничко срѣдство за сполучваніе на благоденствието“. И бълг. народъ не остана вѣнъ отъ това движение.

„Той глѣдаше съ умилно око напредъка на съсѣднитѣ си съподанни народи който отправяше на извора, отъ дѣто черпеха вода която, като пиятъ, прохладява жаждящото имъ сърце; той захвана слѣдователно да са движи, да пристѣпва като младенче като остави пеленитѣ и повоя“.

Бълг. народъ има предъ себе си „пжтъ широкъ и изравненъ и подпорка отъ високитѣ царски заповѣди“, прогласяващи свобода за всички отомански подданици да си въздигатъ училища и църкви, въ които да служатъ на майчиния езикъ. И той почна да си прави училища, да ги снабдява съ български учители, които да възпитаватъ децата му на майчиния му езикъ, на който лесно могатъ да разбератъ

„онія длжности които са изискуватъ отъ православната ни християнска вѣра. Като познаятъ длжноститѣ си къмъ Бога, като са развѣятъ послѣ въ науки, тѣ усигуряватъ благоденствието си за презъ сичкія си животъ“.

Трѣбва да се благодари на султана за дадената свобода.

Ораторътъ разяснява ползата отъ обучението на наро-

денъ езикъ. Детето говори тоя езикъ, който слуша отъ родителитѣ си. Ако е роденъ отъ гърци, то ще говори гръцки; ако е отъ френци — французки; ако е отъ българи — български. Обучавано въ училище на майчиния си езикъ, детето по-лесно ще разбира

„думата на еднородния си учитель като му каже: Богъ е направилъ свѣта за 6 дни и прочее. Преблагиятъ Богъ е надарилъ човѣка тѣй, че още отъ детинската си възраст да обича своето. Ако бы да са събрани въ една стая десетъ жени доилки и сичкити да иматъ доилчета дѣца които да не ся при майките си но вѣнъ отъ стаята въ която са намиратъ тѣ, прочее като огладише едно отъ тия деца доилчета запжтва ся лажескомъ и търси майка си; слѣдователно като я види седяше по между други толко доилки които може да бй да иматъ повече и по сладко млеко да го насучатъ то не отива при никоя; защо ли така? Ето защо; защото майчиното млеко истича отъ онова тѣло отъ което са е родило това дете; за това му е най сладко и пріятно. Нека подражаеме прочее и ние малкити деца и захванеме да оцѣняваме матерния си языкъ който е необходимъ за Българина ако сака да съперничествува съ образованността си на съподданити си въ Богохранимата царска държава народи отъ които секи единъ има въ училищата си за основенъ матерния си языкъ, после по него турския който е официаленъ въ държавата на Султана а напаконъ сички други колкото ся интересува. Споредъ здравія разумъ човѣкъ трѣбува да познае първо матерния си языкъ, и послѣ да учи други колкото ще и колкото му позволява времето. Човѣкъ който не обича языка си, не обича баща си и майка си които сж го родили и воспитали на тоя языкъ и она човѣкъ който презира родителити си въ сжщото време презира отечеството си; той човѣкъ е безчестенъ и не почтенъ. Почтенія човѣкъ никога не въсприема да ся откаже отъ вѣрата си и отъ народността си“.

Ораторътъ смѣта слушателитѣ си честити, че сж дочакали царуването на султана Абдулъ Азисъ, който дава свобода на вѣрнитѣ си поданици да си въздигатъ училища и църкви.

„Прочее ние негови вѣрни поданници Българи отъ какво ли има да ся боиме? Отъ нищо. Като е така, нека захванеме да крачимъ съ исполнскы крачки по пътя който води къмъ просвѣщеніето. Напредъ, напредъ братія защо сме останали много на дуре отъ другитѣ си единородци. Нека хвърлиме единъ погледъ къмъ други градове въ които живѣятъ наши единородни братія както напимѣръ въ Пловдивъ, Софія, Велесъ, Прилепъ, Бытоля, Охридъ и въ други много градове и малки градчета да видете какъвъ успѣхъ сж направили къмъ просвѣщеніето, а ние съотечественницитѣ на българскитѣ просвѣтителити светаго Кирила и Методія които трѣбаше и сега въ 19-и вѣкъ да бъдемъ най напреднали съ просвѣщеніето, то напротивъ останали сме послѣдни“.

Изказва се признателность

„къмъ достопочтенното домородіе на Г-на Динка а собствено на покойната му дъщеря Славка която положи големи трудове за отечеството си;

нека ѝ кажеме прочее: вечна ѝ паметъ, Богъ да ѝ сподоби въ царството си небесно.

„Нѣка бъдеми вѣчно признателни къмъ достопочтенните членове на новосъставената Солунска Българска община която като току приѣ пълномощното си писмо отъ страна на Солунското Българско населеніе веднага са погрижи и отвори народно Българско училище въ което ся днесъ намираме и запознаваме.

Достопочтената Солунска Българска община обѣщава ся да въздигне въ града ни народна Българска Църква въ името на Св. Кирила и Методія. Нѣка имаме благите си надѣжби на новосъставената почтенна община, и нека бъдеми увѣрени чи ще ся грижи деношно за народното образование което е единичното желаніе на Н. В. Султана“.

Речъта свършва съ позивъ за топли молитви къмъ Бога за дългоденствието на султана.

XIV. ОТЗВУКЪ ВЪ СОЛУНЪ ОТЪ ПРОЕКТИТЪ НА В. ПОРТА ЗА РАЗРЕШЕНИЕ НА БЪЛГАРСКАТА РАЗПРЯ.

Въ безименна дописка отъ Солунъ на гръцки езикъ, печатана въ в. „Македонія“ (15. II. 1869 год., бр. 12, стр. 3) се казва:

„Българитѣ отъ тази епархія“ (*οι τῆς ἐπαρχίας ταύτης Βούλγαροι*), сир. Солунската, дигатъ молитвено рѣче за дълголѣтието на султана Абдулъ Азисъ заради милоститѣ, които имъ дава и най-вече заради разрешението на бълг. църковенъ въпросъ. Тѣ се надѣватъ че съ разрешението на тоя въпросъ ще си възвѣрнатъ много привилегии, потѣпкани отъ фанариотитѣ, сир. училища, църкви и тѣмъ подобни, които и днесъ още не имъ се позволява да иматъ. Фанариотитѣ се трудѣха да държатъ българитѣ вѣчно въ тѣмнината на невежеството, за да ги иматъ вѣчно роби. Щомъ нещастнитѣ българи откриеха бълг. училище или църква, тѣ веднага като хищници (*ἄρπαλαι*) съ различни сплетни и интриги убеждаваха правителството не само да попрѣчи на всѣко откриване бълг. училище или църква, но и да наказва настоятелитѣ имъ съ затворъ и заточение. Да живѣе честното правителство, което разбра сплетнитѣ (*δόλοπλοκίας*) на фанариотитѣ и като любяща майка взе подъ свое крило любимитѣ си и вѣрни чада българитѣ и пожела да реши бълг. църковенъ въпросъ, за да избави българитѣ отъ тунейдцитѣ (*κλεφτώνας*) отъ Фереръ. Българитѣ отъ епархията желаятъ да видятъ официално разрешение на тоя въпросъ и затова горещо молятъ правителството да обяви това официално“.

XV. ПРОТИВЪ ПРОЕКТА НА ГРЪЦКО-БЪЛГАРСКАТА КОМИСИЯ

(Дописка отъ Солунъ 25. V. 1869 год. въ Courier d'Orient, преведена въ в. „Турція“, 6. IX. 1869 год., бр. 29, стр. 3—4).

Въ Солунъ сж били „като поразени отъ молнія“, когато се научили за спогодителния проектъ на гръцко-бълг. комисия, понеже тоя проектъ онеправдавалъ една часть отъ българския народъ. Освобождението (духовно) на севернитѣ българи (староплан. българи) се приело затова, защото „тѣ бѣха освободени по дѣло¹⁾ и защото българските комисари принаглѣжжтъ на тѣзи страна отъ България. Ако имаха малко любовъ къмъ о м о е н и т и (к. а.) си, тѣхните поглѣди бѣха са обърнали най много върху българските населенія отъ югъ и западъ, които по размѣсени съ Гръцити, сж повече притиснати. Българските членове отъ комисіята трѣбуваше да подражаятъ Гръцкити си другари които, за да кажа тѣи, съ микроскопъ въ ржж глѣдаха въ сѣко кюше епархіити отдѣлени отъ патриарха за да видятъ ако нѣкоя отъ тѣхните не са е забравила; тѣ трѣбуваше да постжпятъ както майкити които окржжяватъ най много съ гръжи най слабити. най наскърбенити отъ дѣцата си.

Българити сж най многобройни между жителити на солунския вилаетъ, Тука е правото имъ, нѣ правото на числото изчезва прѣдъ привилегити и тираніята на противницити имъ. Тѣзи послѣднити не ся явяватъ въ селата: тѣ съставятъ най малкото въ градови; нѣ тѣ сж въ сичкити конаци, тѣ имжтъ ржж въ сичкити работи, тѣ сж членови отъ сичкити съвѣти, членови отъ сждовищата, има двама муавини, и двамата сж Гръци; мухтарити, начялницити на еснафити, духовнити началници сж се Гръци.

Нѣка земемъ солунската епархія и нека сравнимъ силжтж на българското населеніе съ гръцкото. Първото смѣта 23 села на които имената сж: Валмада, Кулеки, Свети Илия, Тунчи, Ново село, Амбаркюю, Ново селце, Градоборъ, Дутли²⁾, Арапли, Даудбали, Сайново, Айватово³⁾, Балджя, Дримиглова, Енвещна, Негованъ, Мосока, Суха, Баловче, Леядина, Аракли и Клисали. Гръцити сж размѣсени съ Турцити въ двѣти села на Бешикъ и Васили; тѣ населяватъ само тѣзи отъ Епануима и Карабурну; селото Капуджиларъ са обитава отъ Българи прѣдадени на Фенеръ.

Туй изброяваніе е доста краспорѣчно. Българските членови отъ комисіята трѣбуваше да го направятъ, и тогасъ тѣ бѣха разумѣли длжността която са стоеше да искачатъ правото на македонскити си съотечественници отъ този купъ интриги и лукавства подъ които пжшжжтъ. Тѣ трѣбуваше да покажатъ туй изброяваніе на гръцкити си другари, защото когато истинната са явява блѣскаво, тѣзи даже които са интересуватъ за да я откажатъ, бжблятъ прѣдъ нея⁴⁾.

¹⁾ Авторътъ иска да каже, че староплан. българи сж били фактически свободни.

²⁾ Вм. Даутли.

³⁾ Напечатано: Айратово.

Споредъ дописника, комисари, избрани отъ правителството изъ чиновницитѣ му и стоящи далечъ отъ мѣстата, гдето се издигатъ оплакванията на народа, не ще доведатъ работата до нищо. Не се касае до работа, която зависи просто отъ спогодбата на нѣколко лица. Решението на въпроса зависи отъ волята на „милиони интересъжщи“. Комисаритѣ сж имали една задача, за разрешението на която тѣ не сж постъпвали правилно.

„На мѣсто да опрѣдѣлятъ върху една карта българскити владѣнія и гръцкити, както едно време папа Александръ опрѣдѣли съ едно драснуваніе на перо океана между Испанія и Португалія, тѣ трѣбуваше да кажатъ на правителството: тука е работата за единъ въпросъ за съвѣсть: на народити са стои да го развържатъ: Ний сми ненадлѣжни. Нѣка правителството заповѣда въ сѣка каза да са събератъ гласове отъ православнити християни въ полза на едната или другата черкова. Сетнината отъ туй гласоподаніе ще бжди истиннѣжж основж върху която правителството ще положи рѣшеніето си“.

XVI. ИЗЪ СОЛУНСКА ДОПИСКА ОТЪ 3.V. 1871 ГОД. ЗА „ПОКУПКА“ НА МѢСТО

(В. „Право“, 10. V. 1871 год., бр. 11, стр. 3).

Дописникътъ „Единъ Солунчанинъ“¹⁾, като говори, че въ Солунъ „Главното и най-многочисленното население е Българското“, изтъква, че това население до сега не е било считано за нищо, понеже нѣмало отдѣлна българска община²⁾.

„Нъ сега на дванадесетый дасъ като са събудихмы и ний, като познахмы че безъ общинж и общественн завѣденія смы нищо прѣдъ свѣта, съставихмы си общинж“.

Похвалявайки общината за купеното мѣсто, той казва:

„и азъ нѣма освѣнъ да сърадвамъ Кырыло-Меоодиевитѣ и мои съотечественници за туй имъ прѣголѣмо и истинно славно и на изрядны отечестволюбцы прилично дѣло. Дерзайте, братія, бодрствуйте; врѣмето иде и заминува и полза има само за оногозъ който е мжжъ знае да извлича ползы отъ врѣмената и обстоятелствата; нашето отечество е родило тѣя Великы Славенски просвѣтители ний защо да ся показваме недостойны тѣхны потомцы? Знаете ли, братія, каква отговорность имамы да даваме предъ Бога за досегашното ни немареніе, съ което съспяхмы и убихмы“³⁾ бжду-

¹⁾ Пише на книжовенъ български езикъ. Може би, той билъ учитель въ Солунъ.

²⁾ Това твърдение е фактическа грѣшка. Вѣроятно, дописникътъ иска да я представи като несществуваала поради дотогавашнитѣ раздори, които я разслабвали.

³⁾ Напеч. погрѣшно: убеймы.

щето на толкозъ невинни наши дѣца, които си изгубихъ врѣмето по чужды, грѣцкы училища, безъ да научатъ нѣщо и най лошето че тѣ освѣтъ не сж са научили нищо, ами народността са изгубили. За това сега не трѣба губеніе врѣме, ами да са възспретнемъ мъже и жени, дѣца и старцы да си съзидемъ църквѣтъ и училищата си, и тогава бждѣте увѣрени, че ный постигамъ половината си и повече желаніе“.

XVI. ПОЗИВЪ НА МИХ. К. БУБОТИНОВЪ ОТЪ I. V. 1873 Г. ЗА БЪЛГАРСКО УЧИЛИЩЕ И ЦЪРКВА ВЪ СОЛУНЪ

(В. „Право“, притурка, 1873 год., бр. 8, стр. 2).

Адресъ: „Къмъ родолюбивытъ българскы общини и народны читалища въ България, Тракия (Драгя) и Мжидонія“.

Съдържание. Отъ 3—4 години въ Солунъ сжществува едно народно училище, въ което се учатъ даромъ български деца отъ двата пола, понеже общината нѣма срѣдства да купи мѣсто, за да построи училище, основното училище било мѣстено отъ махала въ махала въ здания подъ наемъ и поради това то било затваряно. Това положение е принуждавало българчетата да бѣгатъ въ грѣцкитѣ училища „въ тѣхна собствена штета и въ штета на нашата народность“. Това състояние на работитѣ е изворъ на немощъ за българската народность и зле препоръчва солунскитѣ българи. Затова бѣлг. дружество „Възрождение“ е решило да се погрижи да издигне въ Солунъ една бѣлг. църква и едно бѣлг. училище, „въздвигане толкосъ необходимо за напрѣдъкътъ на българштината въ Солунъ и въ Мжидоніѣ въобштѣ“. Буботиновъ моли своитѣ сънародници въ другитѣ градове да подкрепятъ дружеството, за да изпълни тая задача. Наистина, Македонската дружина въ Цариградъ първа се е отзовала, като издържа въ Солунъ единъ български учител¹⁾, който вече една година работи. Тя го задължила да учителствува и занаяредъ. Обаче нуждитѣ на Солунъ се увеличаватъ. Той има нужда отъ добре наредено училище най-малко съ трима учители и отъ девическо училище сжщо добре наредено поне съ две добри учителки. Но сами солунскитѣ българи не могатъ да отговорятъ на тѣзи нужди, „отъ които зависи най-много добруваніето на българштината въ Солунъ“. Потрѣбни сж значителни срѣдства, особено при днешнитѣ условия въ Солунъ, гдето заседава главниятъ клонъ на грѣцкия силосъ (Ελλη-

¹⁾ Буботиновъ.

νικὸς φιλεκτηιδευτικὸς Σύλλογος πρὸς διάδοσιν τῶν ἑλληνικῶν γραμμᾶ-
των). Тоя силогось разполага

„съ огромни срѣдства, достойны да прѣпорчжтъ както великжтж идеж за надмѣнность и прѣобладаване у еллинското племя тѣй и родо-любивытѣ чувства на пожъртвувателитѣ гърци вкупѣ и погърчени братія“.

11 май да бжде день,

„въ който всяка българска душа е най добръ настроена да изрази својтж признателность къмъ великытѣ си благодѣтели — патроне народной ни церкви“.

„И тѣй — ако Солунъ който е далъ незаблемытѣ първы стѣлпове на българска църква, отхранилъ основатели тѣ на днешнжтж ни писменность, чрезъ които са възвѣсти словото Божіе и на цѣлый славенский міръ, ако родината тѣхна, повтарямы да речемъ, е достойна да са украси по време втораго воспоставленія народной іерархіи . . . съ памятникъ — въздиг-нжтъ отъ признателность за безцѣннытѣ тѣхны подвизи, съ благодарно-принесены днесъ лепты отъ вси българскы сынове, то по-достойнъ за тѣхъ памятникъ и не може и да бжде освѣнъ една великолѣпна българска църква въ кожто на языкътъ святыхъ Кирилла и Методія да са чете словото Бо-жіе и едно народно училище (Alma Mater въ тѣхна честь и имя) което да-служи за разсадникъ народнаго ни просвѣщенія на потомцитѣ единограж дане тѣхны“.

Авторътъ смѣта, че починътъ за това свето дѣло се пада на българския народъ и вѣрва, че „скоро-скоро“ ще го подкрепятъ съ евангѣлскитѣ си лепти и всичкитѣ други славянски народи, та „най-достойно да почетжтъ памятьтж имъ въ Солунъ“. Авторътъ остава съ надежда, че общинитѣ и читалищнитѣ настоятелства ще се погрижатъ да препоржчатъ тоя позивъ отъ българитѣ отъ всички класи въ българскитѣ земи и ще се поднесатъ доброволни пожертвувания предъ олтаря на „дватама св. Братія въ Солунъ“.

XVIII. ЗА ЗОГРАФСКИЯ МОНАСТИРЪ.

(Къмъ стр. 153, забел. 190).

„Въ пустинното мълчаніе и въ мрѣтвото бездѣйствіе на другитѣ българскы мѣнастири дѣлото на Зографъ е по-горѣ отъ сѣка похвала, защото само този мѣнастирь разбира и усѣща, че назначеніето на мѣнастирытѣ не е само да събиратъ отъ народа пары и да ги трупатъ на страна или да ги харчатъ за различни пѣстрила по стѣнитѣ на мѣнастиря, а да помагатъ за образованіето на хората. . . Отъ тая страна заслугата на Зографъ е голѣма и ный сме далечъ отъ да я намаляваме. Какво быхме направили, ако быхж мыслили и другитѣ мѣнастири като Зографъ! Тогава щѣхж да са издигнатъ и оздравятъ българскы училища не само въ Солунъ и Сересъ,

нѣ и по сичкитѣ части на Македоня. Тогава нѣй не щѣхме да чуваме, че въ Костурско, Могленско и въ други епархіи българщиняѣ е потисната отъ непріатели и отъ невѣжество и недава никаквы знакове отъ животъ. За зла честь, нашитѣ мѣнастыри не познаватъ тая частъ отъ своето призваніе нито пѣкъ слушжтъ приканваніята на дружината¹⁾.

ХІХ. БЪЛГ. ПЕЧАТЪ ПО ВЪПРОСА ЗА БЪЛГАРСКА ЦЪРКВА ВЪ СОЛУНЪ.

1) Статія „Съвременнои необходимиости училище и черква въ Солунъ, отъ С. С. Б. (Ст. Бобчевъ).

(В. „Македоня“, 18 юлий 1872 год., бр. 17, стр. 2—3).

Въ началото авторътъ изтъква, че е необходимо българитѣ да залѣгатъ за по-скорошното освобождение на „еднокръвнитѣ си братія“ въ Македония отъ гърцизма. Разбрали сж вече (въ Цариградъ), че трѣбва да обърнатъ „най-внимателны погледы“ „особито къмъ Македоня, тѣзи историческа наша странж“. Съ основаването на Македонската дружина не се свършва всичко. Изпратени сж нѣкои учители и книжки въ нѣколко мѣста, но това не е достатѣчно. Не само гърци, но и сърби, и ромъни „полагатъ неуморны старанія да посьрбжтъ или порумунчятъ нашитѣ братія въ Македоня.“ Сърбия изпраца безплатно въ бълг. градове учители и книги, настоява да отвори сръбски първоначални училища. Ромъния е отворила за скоро време 10—20 училища, съставила е комитетъ съ задача да отваря нови училища и да надзирава отворенитѣ. А гърцитѣ употребяватъ всевъзможни сръдства, за да погърчатъ Македония: училища, книги, „особены за туй апостоли“, обещания.

„Плазменны патриоты, архіереи и търговцы ся надварятъ да даджтъ кои по-много за тѣзи, споредъ тѣхъ, богоугодна (?!) цѣль.“

Авторътъ предлага за опазване българската народность въ Македония: 1) по-скоро да се построятъ български църкви тамъ, гдето нѣма; 2) при всѣка църква да се уреди училище; 3) по-скоро да се изпратятъ бълг. владци въ ония мѣста, гдето най-вече тегли бълг. народность. Той най-вече държи да се издигнатъ български храмове, особено въ Солунъ. Той умолява ония отъ които зависи, да залегнатъ, за да се построи по-скоро въ тоя градъ църква въ память на св. Кирила и Методия. Защото това

¹⁾ Макед. дружина въ Цариградъ.

„ще каже да построимъ вѣченъ паметникъ на приснопаметнитѣ наши просвѣтителѣ. Солунъ като е мѣсто дѣто светата Двоица е родена, къмъ този паметникъ ще бжджтъ обжрижты очитѣ не само на насъ Българитѣ а може и на други Славѣнскы племена“.

Въ знакъ на благодарность за „грамаднитѣ благодеянія“ на св. Братя, ний трѣбва да вършимъ богоугодни и човѣколюбиви дѣла, а построяването на единъ храмъ или на едно училище е тъкмо такова дѣло.

Солунъ е изключително мѣсто, свързано съ много възпоминанія за миналото и надежда за бждещето.

„При неговото чуваніе сърцето на сѣкы чувствителенъ Българинъ ся размърдва. Единъ храмъ построенъ тамо ще ся има отъ Българскый сынъ като други, тжй да кажа, Божи гробъ. Такъвъ може да ся има той и отъ цѣлото славенство. Той ще ся посѣщава отъ учителитѣ и на Тракія и на Македонія и на Мисія. Не нарѣдко той ще посрѣща гости и отъ затѣнитѣ наши Българи въ Румунія, Бесарабія, Сърбія и Австрія.

По този начинъ идеята за народность, идеята за обединеніе ще ся осжществи по-скоро и по неусетно; туй кое е трудно да са постигне чрѣзъ огромны пособія и срѣдства ще доде твърдѣ лесно чрѣзъ една чъркова заедно съ училище...“

Това ще може да се постигне, защото, споредъ автора, народътъ питае най-голѣмо уважение къмъ храма и служителитѣ му. „Основанъ храмътъ въ Солунъ ще стане като едно Срѣдоточіе, ако не на цѣла Македонія, поне на цѣла околія. Недѣлнитѣ и празничны сбируванія, лоченіята, бесѣдытѣ и пр. ще бжджтъ отъ неочѣнима важность, ще принесжтъ голѣмы ползы, и на кжсо, подпомаганы отъ училищата ще спомогнжтъ за освобожденіето на братіята ни въ Македонія отъ гнета на невежеството“.

2) Уводна статия въ в. „Право“ отъ 14 септемврий 1873 год., бр. 27.

Вестникътъ убеждава читателитѣ си въ необходимостъта да се построи храмъ въ родния градъ

„на великитѣ славянскы апостоли Св. Кирилла и Методія“, „които бѣхж плътъ отъ нашжтж плътъ и имахж духъ отъ нашійтъ духъ“.

Чрезъ тѣхната проповѣдь славянскитѣ народи, които до тогава бѣха

„просто историческый материалъ, осжденъ само да храни и осилва стихитѣ на съсѣднитѣ си племена“,

получиха чрезъ мисълъта на св. Солунски братя „онова средоточіе; онжзи силж“, която поддържа

„тѣхнитѣ независимъ духъ и тѣхнжтж самостоятелнж дѣятельность въ бждущето и бы причина на тѣхнитѣ историческый животъ.“

Славянетѣ чрезъ св. Солунскы братя станжжж Славяне, — народъ съ особенно дѣйствиваніе, и съ особенно призваніе между народытѣ на свѣтътъ“.

Презъ десетъ вѣка славянскитѣ племена могли да устоятъ на всичкитѣ голѣми бури,

„понеже имаше една светѣня, която поддържаше тѣхнѣтѣ енергіѣ, както и тѣхнѣтѣ цѣлокупность, имаше една звезда, която и всрѣдъ най-страшнѣтъ бури неисчезнуваше отъ мрачныйтъ тѣхенъ хоризонтъ“.

Да се преклонятъ предъ люлката на тѣзи мѣже,

„великитѣ благодѣтели и незабравимитѣ отци на българскыйтъ народъ и на другитѣ славянски народы!“

Такива размишления сѣ обхванали редактора на вестника, когато вече дошелъ на дневенъ редъ въпросътъ за издигането на единъ храмъ въ Солунъ чрезъ пожертвованията на всички славянски народи. Това ще бѣде

„единъ духовенъ актъ на признателность, който исклучава всякъ политическъ или другъ иѣкол незаконнъ или своекористенъ цѣль.“

Редакцията моли българитѣ въ славянскитѣ земи да преведатъ тая статия въ мѣстнитѣ вестници.

XX. ЗНАЧЕНИЕТО НА НОВООТКРИТИЯ БЪЛГАРСКИ ПАРАКЛИСЪ ВЪ СОЛУНЪ.

(Изъ дописка отъ Солунъ въ в. „Право“, 28 юлий 1873 год., бр. 20, стр. 3).

„И тъй, г-не Р-ре, деньтъ 20-ый Юній, въ православната Църква, ако е ознаменованъ, особно же у славянетѣ, съ прославление славнѣтѣ память Блаженѣйшаго Наума Охридскаго Святителя, на тоя сщный день отъ 1873 г. и Солунската лѣтопись ще устѣпи знаменито мѣсто въ страницитѣ си, защото за Българетѣ въ Солунъ ще бѣде и памятенъ день, народенъ празникъ, въ който честита е была родината на славнѣтѣ Славянскъ Двоицѣ да повыка и да събере прѣвъ пѣтъ отъ градскитѣ си краища Българетѣ въ народенъ имотъ, въ храмъ приготвенъ за честь и имѣ св. Кир. и Методія, за прославление божіето величїе на матеренъ языкъ, языкътъ, на който писмена изнамѣрихъ и съ който благовѣстихъ словото Спасителево на стомилїонното Славянско племе. 20-ый Юній ще бѣде празникъ народенъ за Солунъ, день, въ който и потомството, българскитѣ сынове — които щѣтъ ся отхранватъ въ стѣнитѣ на знаменитый Солунъ — щѣтъ прославляватъ помятѣтъ на отцитѣ си, днешнитѣ труженицы по народно добро и, съображающецъ трудноститѣ на обстоятелствата, усилията съ които са кара днесъ народното дѣло, достойно щѣтъ оцѣнитѣ всичкитѣ трудове и старанія и жертвы които са подаватъ отъ просвѣтенното благоволенїе на пожертвовательтѣ за прѣдъ олтарьтъ святыхъ Кирилла и Методія“. Дописникътъ завършва съ пожелание да се увеличатъ благочестивитѣ жертвуватели „предъ народныйтъ олтарь та скоро да са украси Солунъ съ великолепныйтъ памятникъ на св. Кирилла и Методія, кой ще служи за похвалѣ Славянскаго рода прѣдъ свѣтътъ“.

XXI. МАКЕДОНСКАТА ДРУЖИНА

Затрудненото финансово положение на Македонската дружина ясно се посочва и въ дветѣ ѝ изложения (отъ 1873 и 1874 г.). Въ първото се казва, че още въ „ланското... събрание“, на Бълг. читалище въ Цариградъ, когато сж били избрани дѣловодителитѣ, тѣ сж изложили „голѣмы-ты мжчнотиѣ, които ся срѣщатъ въ изпълненіе-то на посланіе-то“ имъ. Тогава тѣ сж посочили не „мечтателны“ мжчнотиѣ, а такива, които сж надминали тѣхното предвиждане. Макед. дружина е събрала всичко 31185'25 гр. (редовни и случайни помощи), а изразходвала 36039'50 гр. За покриване на недоимъка тя си послужила съ влога на Зографския манастиръ отъ 50000 гр. за Солунското училище. На много мѣста, гдето искали да се отгърватъ отъ грѣцката пропаганда — Гевгели, с. Киречъ-къой, Давидово (= Даутли?), Грънчище —, Макед. дружина не е била въ състояние да имъ даде парична помощъ. Въ Воденъ дветѣ бълг. училища (мжжко и девическо) сж били застрашени да се затворятъ по нѣмане срѣдства, и Макед. дружина не е могла да даде повече отъ 4 л. т. на „лишаѣщж-тж сж отъ насщченъ хлѣбъ учителкж“ (стр. 1 и 4). Обръщало се „сериозно-то вниманіе“ на бъдещото настоятелство върху „неповолно-то“ финансово положение на Макед. дружина, която на 1. IV. 1873 г. е имала готови пари всичко 713³/₄ гр. (безъ влога на Зографския м-ръ). За да можела Макед. дружина да устои на посетитѣ задължения, нейното настоятелство трѣбвало своевременно да покани читалищата и нѣкой жѣнски дружества, които сѣ задължили да даватъ всѣка година редовна помощъ. Сжщо така то трѣбвало да отпрати позивъ къмъ заможнитѣ българи въ Турция и вънъ отъ нея да се притекатъ на помощъ на Макед. дружина за отбиването на грѣцката пропаганда, която „не на шѣгж ся е захванала за прѣрѣдѣваніе-то на Македонскы-тѣ ни братія чрезъ банѣж-тж на Еллинизма (стр. 8).

Въ второто изложение още въ началото се изтъква, че ланското настоятелство било въ всичко право, когато въ изложението си е представило всичката трудностъ на предприятието на Макед. дружина. Тая трудностъ трѣбвало да се яви „особито презъ истеклата втора работна година во всичката си важностъ и во всичката си голѣмина“. Поради „просби“ отъ много мѣста въ Македония, още отначало настоятелството се видѣло оградено „отъ най-непреодолимы спънки, отъ най-голѣми мжчнотиѣ и отъ най-многобройни противодѣйствиѣ“. Предвиденъ билъ бюджетъ повече отъ 200 л. т., а Макед. дружина е събрала само 18108.75 гр. (ред. и случ. помощи и готовитѣ отъ предишната година 713'75), като изразходвали 30987'7 гр. Недоимъкътъ билъ покритъ отъ влога на Зогр. м-ръ (отъ лихвата му, която до 28. II. 1874 г. по 1¹/₄% месечно е възлизала на сума 6959.25 гр., и отъ главницата) (стр. 1—3). Настоятелството малко преувеличава, като твърди, че „въпрѣки всичката ничтожностъ на средствата“, съ които е разполагало, то е видѣло „повечето отъ исправенитѣ“ предъ него „спънки строполени, повечето отъ ожиданіята си изпълнени и повечето отъ страданията си увѣнчани съ сполука“, (стр. 3). Въ края на отчета си то признава, че не е можало да удовлетвори многобройнитѣ искания поради „неповолното“ финансово положение на Макед. дружина и че е било поставено въ

затруднено положение предъ оглушкитѣ на бълг. читалища, женскитѣ д-ва и богатитѣ българи, когато настоятелството имъ отправяло публични и специални покани да подкрепятъ Макед. дружина. То е подкрепило главно Солунъ и Сѣръ (издържало по 1 учителъ, платило наема на училищата, дало помощъ на солунския параклисъ, солунския свещеникъ и Сол. община). Малки помощи е дало на учителитѣ въ солунскитѣ села Зарово и Дудулари, въ Гумендже, на отца Агапия, на Полянската община (стр. 19—20). Внушавайки на бждешето настоятелство навреме да покани читалищата, женскитѣ д-ства и по-заможнитѣ българи за подкрепа, сегашното настоятелство подчертава, че Макед. дружина нѣма ни четвъртъ сили и срѣдства въ сравнение съ неприятеля (стр. 21).

XXII. ЛОШИ ОТЗИВИ ЗА СОЛУНСКАТА БЪЛГ. ОБЩИНА ПРЕЗЪ 1874 ГОД.

1) Изъ дописката на С. отъ Солунъ съ дата 8. X. 1874 год.

(В. „Вѣкъ“ отъ 19. X. 1874 год., бр. 41, стр. 3).

Единъ чужденецъ, преди да пристигне въ Солунъ, би мислилъ, че тоя градъ, който се явява „на всякоя страница почти на Апост. Послания и въ Бълг. исторія“, „е срѣдището на Православието и Българщината“. Така би помислилъ всѣки, който обича и търси „логиката дору въ исторіята“, обаче той ще бжде излжганъ. „Солунъ е денонощното свѣрталище на Мойсеевитѣ потомци“. Въ Солунъ „нѣма славянски духъ“, той „не е българскій градъ“. Тамъ нѣма не само „статуя въздигната въ честь на двоицата Равноапостоли, но ни една иконичка даже посветена тѣмъ, — наконецъ речъта Българинъ, която едно время са е изговаряла въ този градъ съ най-радостни възклицанія и славословія, тѣзи речъ не възбужда днесъ освѣнъ презрѣніе, ненависть, гонителства и злоба! Страшенъ урокъ отъ Исторіята!“

Авторътъ дѣли българитѣ на „дѣйствителни Българи“, — такива, които участвуватъ въ народната борба и се стараятъ „споредъ силитѣ си“ „за въздиганіето на народній духъ“, и „страдателни Българи, сир. Българи, които си отлагатъ фесътъ шомъ духне най-малкъ вѣтрецъ, за да не бы да го отнесе; Българи, които, при всичко, зематъ предъ видъ че поклонена глава сабяла не я сече; Българи които, шомъ поговоришъ за родолюбіе и незнамъ шо, погледватъ та съ очудваніе като че искатъ да та попятатъ шо е то родолюбіе, продава ли са на пазарьтъ и колко чини оката . . .“

Солунскитѣ българи сж

„страдателни Българи. Госпо-нъ Еди кой си, г-нъ Незнамъ-кой си и г-нъ Познай-кой, троица единосжца и нераздѣлна, сж дѣловодителитѣ на тукашната община, — община, която въ теченіето на своето общинство, е

извършила дѣла достойны за възпяваніе“; „единъ отъ членовѣтъ на горереченната община, или по-добрѣ на горереченната троица, защото тя е тукъ община и разобщина“,

е ималъ свой роднина филелинъ „въ полупогърченото цинцарско село Крушево“. Този елинизаторъ е дошълъ въ Солунъ за учителъ

„да вкуси отъ харніотъ хлѣбецъ на „бугарцкіотъ силлогось въ Стамболъ“, — Настоятелството на бѣднитѣ училища“.

Той е измѣстилъ Панушева, „момъкъ родолюбивъ и дѣятеленъ“, който билъ условенъ преди него за учителъ отъ Солунската община, макаръ че Панушевъ е ималъ предимство, защото знаелъ добре книжовния турски езикъ, а елинистътъ съ куцовлашки чувства е знаелъ само „да срича буки-азъ-ба и да си подпише името“.

2) Изъ дописката на С. отъ Велесъ съ дата 23. XI 1874 год.

(В. „Вѣкъ“ отъ 4. XII. 1874 год., бр. 48, стр. 3—4).

Дописникътъ е писалъ и въ в. „Источно врѣме“ за солунскитѣ българи, които оплаквалъ за тѣхнитѣ лоши обноски къмъ учителитѣ и др. Тукъ привежда за примѣръ следния случай. Като се научили велешани, че въ Солунъ имало една учителка безъ служба, тѣ ѝ телеграфирали да отиде въ Велесъ, гдето следъ два дня е пристигнала и започнала работата си. Обаче скоро солунци сж писали на велешани да имъ върнатъ учителката, защото въ противенъ случай тѣ щѣли да станатъ причина за разстройството на Солунската община, училището и пр. Тази госпожица била изпратена за учителка въ Солунъ отъ Цариградъ, отъ „комисіята за бѣднитѣ училища“. Дошла въ Солунъ и потърсила нѣкого отъ общинаритѣ. Три пжти е питала, но нито общинари се явявали, нито пкъъ тя е могла да ги намѣри, понеже не е знаела кои сж. Минали се 5—6 дни, и не видѣла нито общинари, нито училище. Най-после тя отишла въ книжарницата и следъ дълго време дошълъ единъ господинъ — Шумковъ, който я попиталъ, дали е дошла да стои въ Солунъ или ще заминава за нѣкъжде. Госпожицата разбрала, кжде мѣрѣлъ той, но при все това му отговорила, че е изпратена за учителка въ Солунъ. Следъ 10 дни стоеене на учителката въ ханъ, Шумковъ лично ѝ съобщилъ, че „нѣй не можемъ да подържамы учителка, защото общината ни е бѣдна; освѣнъ това, нѣй сме казали на Цариградскитѣ Българи, че учители было или учителки ще си избирамы нѣй, а не тѣ. А, ако не искате вый да са върнете назадъ и желаете да учителствувате въ Солунъ, то пакъ можете като отворите училище въ особна кжца на свое иждивеніе“. Учителката е останала „като гръмната отъ молніж“.

На другия день, въпрѣки голѣмата си скръбъ за солунци, тя е получила телеграфна покана отъ велешани за учителка въ града имъ съ опредѣлена заплата и заминала за Велесъ.

Споредъ дописника, Шумковъ и др. общинари сж сторили това, съ цель да принудятъ комисията за беднитѣ училища въ Цариградъ да дава за солунскитѣ училища по голѣма помощъ. Съ тая цель солунци въ три месеци сж промѣнили четирма учители, като имъ оплитали „по трѣненъ вѣнелъ на глава“ и имъ давали „цѣлованіе като Иуда Исусу Христу“, докато поставили за учитель човѣкъ, който въвелъ грѣцки езикъ въ бѣлг. училища.

„Съ паритѣ които ся събиржтѣ отъ потѣтъ и мжката на народа“ цариградската комисия за бѣднитѣ училища плаща въ Солунъ на единъ, „който разваля туй, за което“, сжщиятъ народъ „са е борилъ толкова години. . .“

„Да, постѣпкитѣ на нѣкои си въ Солунъ ни показвжтъ че напрасно бы было, ако са родеше юще единъ Ап. Павелъ и додеше въ Солунъ и напишеше¹⁾ „къ Солуняномъ“ юще нѣколко посланія. Тамъ българщината имъ е средство за постиганіе на цѣли подли, а вѣрата имъ е търговія. Нѣма българщина тамъ, нѣма справедливостъ ни въ сърцата имъ, ни въ мыслитѣ имъ, ни въ домоветѣ имъ, ни въ улищитѣ имъ“.

Дописникътъ изказва пожелание, цариградската комисия за беднитѣ училища

„да бы зела въ по-серіозно вниманіе ролята на Еди-кого си и незнамъ-кого си въ Солунъ, та тогива да помага, съ облѣнитѣ отъ потъ пары, на Солунчаны. Въ противенъ случай, всичко ще върви тамъ, дѣто нищо не никне за наши очи и уши“.

Редакцията на вестника бележи: „Жално е и скѣрбно е ннистинж за състояніето на Солунскитѣ бѣлгарскж общинж, ако дѣйстви-телно тамъ работитѣ сж както ги описва горянта дописка, коижто помѣ-стихмы само, защото и отъ другадѣ намъ ся доставятъ за този градъ свѣдѣ-нїя не много различни отъ горнитѣ. Дано обаче всичкитѣ тїя свѣдѣнїя бждатъ, по голѣмж часть поне, безосновны.“

XXIII. ЗАЩИТА НА СОЛУНСКАТА ОБЩИНА ОТЪ НАПАДКИТѣ ВЪ В. „ВѢКЪ“.

(Писмо на Сол. община отъ 3. II. 1875 г. въ в. „ВѢКЪ“
отъ 22. II. 1875 г., бр. 8, стр. 4).

Писмото има мотото:

„Елицы бо наказуютъ нападатели своя направо, сіи ины въ смиреніе привлекаютъ“ (Исаія).

Въ началото се отправя до редакцията молба „отъ стра-нж на всичкитѣ Солунскж общинж“ да бжде помѣстено това нейно писмо. Общината съзнава, че трѣбваше да се отговори своевременно на неприличнитѣ нападки, зачестили отъ изве-стно време срещу нея, но тя се въздържала, защото е

¹⁾ Напечатано: напишаше.

предвиждала лошитѣ последици отъ взаимнитѣ прения и имала „точни понятия, че безумнито къмъ нея изобличенія извиратъ отъ глави недозрѣли и прѣздрели“.

Нападателитѣ обаче много се насърдили отъ равнодушието на общината и отишли твърде далечъ съ своитѣ чести клевети, като забравяли благодеянията, които имъ направила Солунската община.

П. Шумковъ, нападнатъ отъ тия гонители на Солунската община,

„които сж трудятъ да помрачатъ слънцето съ ядовититѣ стрѣли“, „е единъ отъ най-родолюбивитѣ и отличнитѣ членове на бъл. въ Солунъ община“. Неговата кжца „похвалява се по родолюбие, дѣятелность, страннопріемство и жертви, които положили собствено за назидане и подкрѣпление на бъл. народъ, въ църковнитѣ си предпріятія. За поведението прочемъ на тая кука днесъ емствувабезъ исклученіе всичката Солунска община“.

Преди 7 месеци Шумковъ е отишълъ въ Цариградъ нарочно по своя търговска работа, но, натоваренъ отъ Солунската община, той съобщилъ на благодетелнитѣ братства за „бѣдното и угнетеното положеніе на българското население по Македоніѣ а именно нуждитѣ на Солунската община“.

Несправедливо билъ нападанъ и „днешниятъ трудолюбивъ Солунскій бъл. учител“ Ив. Шумковъ поради това, че той е въвелъ въ повѣреното му бълг. училище „и Гръцкото нарѣчіе“. Той е направилъ това не по своя воля,

„нъ по желаніето на народътъ и по заповѣдта на общинжтж“.

Неговитѣ завистливи неприятели не могатъ да го унижатъ съ лъжи, защото „по достовѣрни сж неговитѣ атестати отъ дето ся е възпитавалъ“. Какво ще кажатъ гонителитѣ му, ако

„способътъ и дисциплината, които днесъ употрѣбва Солунскійтъ учител г. И. Шумковъ въ бъл. училище, принесжтъ на време не по долни успѣхи отъ прѣждебившитѣ учители“.

„Бѣдната Солунска община, — която на подбишега гонителитѣ ѝ ѣх нарѣкохж и троицж нераздѣлнж още прѣди 6 години съ всичкжтж си немощъ въздигна българщината въ Солунъ и прогласи, че и въ него градъ сжществувала българска народность. Ако тя не ся опълчи и ежедневно да ся не опълчава противъ силнитѣ си съперници — Гърци и Гръкомани, — нека ся убѣдятъ лукавитѣ ѝ гонители, че отколѣ щѣше да угаснѣ малкжтж искрж на българскжтж народность въ Солунъ! Членовегъ на укоренжтж (!) троицж“ сж брили всѣки по 30—40 л. т., за да направятъ и украсятъ днешния солунски български параклисъ, въ който днесъ се черкуватъ поне 600 души само отъ мжжки полъ. Ако могатъ да докажатъ, че Солунската община наистина е обладана отъ користолюбие и небрежно изпълнява длъжноститѣ си, то нейнитѣ изобличители да излѣзатъ явно да се борятъ ѝ, ако работитѣ на тѣхната „троицж“ не имъ сж приятни, тѣ сж свободни да ги замѣстятъ съ други безпорочни, а може и тѣ сами да получатъ

„санжтъ ѝ“, „нъ знайте че отъ всѣхъ народътъ ся тегли“.

XXIV. ПРОТИВЪ СПОГОДБАТА СЪ ЦАРИГР. ПАТРИАРШИЯ ВЪ 1878 ГОД.

Споредъ една дописка отъ Велесъ отъ 30. IX. 1878 г., К. Шапкаревъ и С-ие, изпратени отъ еп. Нила и снабдени съ препоръжки отъ нѣкои солунски консули, сж ходѣли отъ градъ въ градъ, отъ село въ село изъ Македония и сж убеждавали българитѣ да подпишатъ и подпечататъ поднасяното отъ тѣхъ прошение, че приематъ унията. Тѣ сж ги увѣрявали, че папата ще пише на австрийския императоръ да настои предъ султана да се възстанови Охридската архиепископия, а при нужда Австрия може да окупира до Солунъ. Иначе, бълг. население, изгубило вече Екзархия и училища, ще остане пакъ подъ Царигра. патриаршия (в. „Марица“, 20. IX. 1878 г., бр. 25, стр. 6). Въ сжщия вестникъ (22. VIII. с. г., бр. 8, стр. 1) се съобщава, че за тази целъ македонски българи сж сновѣли въ Цариградъ и въ макед. епархии. — И следъ 3 години отъ Солунъ сж подхвърляли идеята за униятска Охридска патриаршия. Дописникътъ „Единъ македонский българинъ“ е заявявалъ, че макед. българи по никой начинъ не ще приематъ спогодбата, която нѣкои българи сж тѣкмѣли съ Царигра. патриаршия, и че по-скоро ще предпочетатъ да се раздѣлятъ отъ севернитѣ си братя религиозно и политически, да се откажатъ отъ православието. „Ако сѣвернитѣ Българи сж си имали Търновска Патриаршия, да ли ние Македонскитѣ нѣмаме си Охридска потвърдена и припозната отъ самитѣ вселенски събори? Ако тѣхната Патриаршия я благослови и припозна Гръцкый Патрикъ, да ли нашата неможе да я триждъ благослови и възобнови Папата, който е църковна глава на толко милиони западни славяни, наши по кръвъ братя? Тогава да видимъ какво ще рѣкжтъ Гръцитѣ, какво ще правятъ приятелитѣ имъ спогодителитѣ“ (в. „Марица“, 28. VIII. 1881 г., бр. 315, стр. 3—4).

Ако е вѣрно съобщението на велешкия дописникъ за Шапкарева, то трѣбва да се приеме, че той билъ увлѣченъ само временно. Презъ 1882 г. III. билъ противникъ на унията: той уведомилъ Екзархията, че Ат. Кушовалията е въвелъ въ католишкото училище нѣколко „християнчета“ (българчета) (Екз. вход, кн. за с. г., № 1083, 25. X. с. г.). Несъмнено, той е сторилъ това по сжщата причина, по която и пансионската комисия въ Солунъ е съобщила на Екзархията, че „А. Кушовалиевъ не е доброжелателъ на православието“ (с. кн. № 1096, 14. XI. с. г.).

XXV. ПИСМА (ГРЪЦКИ) НА БРАТЯ ПАУНЧЕВИ ОТЪ СОЛУНЪ.¹⁾

I. До К. Шапкаревъ въ Кукушъ.

1. Κύριε Κοσμά Α. Πασχάλωφ εις Κοινοῦσιον

Θεσσαλ/κη τῆ 15 Ἀπρηλ. 1869.

Съобщаватъ му, че сж получили писмото му отъ 6 с. м. и изпратили приключенитѣ писма. Представятъ му смѣтка за броенитѣ отъ тѣхъ пари на

¹⁾ Тия писма видѣхъ въ една частна кжша въ Охридъ.

Шапкаревия племенникъ (ἀνεψιὸν) Евтимий и на Томе Тану. Молятъ го да събщи на Нако Станишевъ, че внесли 10 лири на приятеля му чрезъ Хр. Тъпчилеша.

Подпись. Οἱ φιλικοασπαζόμενοι ἀδελφοί

Κωνστ. Παούτζου.

Адресъ: Πρὸς τὸς κύριον Κοσμᾶ Ἀ. Πασχάλωφ διδάσκαλον.

2. Отъ 19 май 1869 г.

Получили всичкитѣ му писма, както и две лири чрезъ Нако, и изпратили своевременно приключенитѣ му писма по принадлежностъ. Съ безпокойствие узнали, че в. „Македония“ не билъ получавагъ редовно отъ Шапкарева. За напредъ не ще го даватъ на случаенъ човѣкъ: Μὲ ἀπορίαν μας ἴδομεν νὰ μᾶς γράφητε ὅτι τὰ φύλλα τῆς Μακεδονίας δὲν σὰς ἔρχονται τακτικά, καὶ ὅτι λείπουν. ὡς φαίνεται οἱ κομισταὶ τὰ βαστοῦν. Εἰς τὸ ἐξῆς θὰ φροντίσωμεν νὰ μὴ τὰ δίδωμεν εἰς τὸν τυχόντα.

Обръщение и подпись, както въ № 1; сжшо и адресъ (безъ διδάσκαλον).

3. Отъ 9 августъ 1869 г.

Получили писмото му отъ 3 с. м. и щѣли да изпратятъ приключенитѣ му писма. Не можали да намѣрятъ спомоществовали за неговитѣ обяви: (подписки): εἰς τὰς ἀγγελίας σας δὲν ἠδυνήθημεν νὰ εὔρομεν συνδρομητάς. Приключена му изпращатъ телеграма до него отъ Прилепъ и 1 екз. отъ в. „Македония“ за читалището въ Кукушъ: καὶ ἓνα φύλλον Μακεδονίας διὰ τὸ Ἀναγνωστήριόν σας

Обръщение и адресъ, както въ № 1; сжшо и подпись, безъ епитета

4. Отъ 1 септемврий 1869 г.

Получили писмото му отъ 28 м. м. Не сж взели никакъвъ отговоръ отъ приятелитѣ му за обявитѣ: Ἀπάντησιν οὐδεμίαν ἐλάβομεν παρὰ τῶν φίλων σας περὶ τῶν ἀγγελιῶν. Само отъ Ресенъ Андрея (ὁ κύρ Ἀνδρέας) имъ изпратилъ τὴν ἀγγελίαν, която му връщатъ заедно съ други две, понеже не можали да намѣрятъ спомоществователи: εἰς ἅς δὲν ἠμπορέσαμεν νὰ εὔρομεν συνδρομητάς. Молятъ за напредъ да се грижи Георгий Архимандриту за вестницитѣ му. Пращатъ му 1 екз. отъ в. „Македония“ за с. Богданци: Παρακαλοῦμεν διὰ τὰς ἐφημερίδας σας ἅς λάβῃ πρόνοιαν εἰς τὸ ἐξῆς ὁ Γεώργιος Ἀρχιμανδρίτου.

Λάβετε καὶ ἓν φύλλον Μακεδονίας διὰ τὸ Βόγδαντζι.

Обръщение, както въ № 1; адресъ, както въ № 2; подпись: σὰς ἀσπαζόμεθα Ἀδελφοὶ и пр.

5. Отъ 4 ноемврий 1869 г. (письмо на Дим. Паунчевъ)

Получилъ дветѣ му писма отъ 26 м. м. и отъ 2 т. м. По поводъ на тѣхъ му изпращатъ τὴν χάσσαν καὶ ἰδιαίτερος 100 ἀλφαβιτάρια καὶ 100 κα-

λενδάρια, сжщо και τὸ κλειδί τῆς κάσ(σ)ας. Да пише частно самъ той на Йосифа (Εἰς δὲ τὸν Ἰωσήφ), защото не може да прави бележки на такива хора.

Обръщение, както въ № 1; адресъ, както въ № 2; подписъ: Δημ Κωνστ. Παούτζου¹.

5. Отъ 12 ноември 1869 г. (отъ сжщия)

Отговаря на писмото му отъ 9 с. м. Андрея (отъ Ресенъ) писалъ на Паунчеви да изпратятъ на Шапкарева 100 буквари (ἀλφαβητάρια). Другата каса била изпратена въ Прилепъ: ἡ κάσσα τόρα ἡ ἀλλ.η ἐπήγγεν εἰς πέρλεπε

Обръщение, както въ № 1.

Δημ. Κωνστ. Παούτζου.

7. Отъ 2 мартъ 1870 г.

Συμφώνως με τὴν φιλικὴν σας 28" τοῦ παύσαντος ἐφορτώσαμεν τὰ 3" φορτία διὰ Ὀχριδα, και μένετε ἤσυχοι . ἀγώγιον 100 παρ. τὴν²)...

Χθὲς ἐλάβομεν τηλεγράφων ἐκ Κωνστ/λεως παρὰ τοῦ κυρίου Τσομ... λέγοντα οὕτω. Ἰσπεδιμίς γιμπι φερμὰν Αλίχ. ἀλδήκ, φ...³) ἐτήκ, βὲ πατισαμιζὰ δοβὰ ἐτήκ, σίς δὰ δοβὰ ἐδέεенеζ, μεσοῦρ ὀλάσαеεζ, γιουρουлτι ἐтмеэеенеζ. Стрoуmиtцaα βὲ (κυλκύ)сиа⁴) мπилδeрyсeнeζ.

οἱ ἀδελφοί Κωνστ. Παούτζου.

Ἐφῆς ἐωρτάσαμεν ἡμεῖς ἐδῶ εὐχρηθέντες ὑπὲρ τῆς μακροβιώσεως Βασιλέως μας Ἀπτοῦλ Ἀζίς ἐφέντου μας.

Съгласно съ приятелското Ви писмо отъ м. м. изпратихме три тоара за Охридъ, и останете спокойни. Пжтни разноски 100 пари...

Вчера получихме телеграма отъ Цариградъ отъ г. Чом(аковъ). Телеграмата казва така: Получихме ферманъ, какъвто искахме... Направихме молитва за нашия царъ, сжщо и вие направете молитва, бждете предани, смугъ не правете. Предайте въ Струмица и Кукушъ.

Братя Конст. Паунчу.

Вчера ние тукъ празнувахме, като се помолихме за дългоденствието на нашия царъ Абдулъ Азисъ господаря ни.

Обръщение, както въ № 1; адресъ, както въ № 2, но тукъ Πασχάλη

8. Отъ 1 априлъ 1870 г.

Получили дветъ му писма отъ 28 м. м. и 19 лири турски, които, съгласно съ Шапк. писмо, дали на сенетаря на Андрея, който се върналъ отъ Сърския панаиръ и тия дни щѣлъ да замине отъ Солунъ: ἐδώσαμεν τῷ Σιεταρίφ

¹) Почеркътъ въ това писмо е сжщиятъ, както въ предишнитъ писма.

²) Не се чете, понеже е съдрана хартията.

³) Не се чете по сжщата причина.

⁴) Не се чете по сжщата причина.

τοῦ κυρίου Ἀνδρέα, ὅστις ἐπιστρέψας ἀπὸ τὴν πανήγυριν τὴν γινομένην εἰς Σέρρας, εἶναι ἐδῶ, καὶ κατ' αὐτὰς μέλλει ν' ἀναχωρήσῃ. На единъ кукушанинъ сж дали заявления, за да ги предаде на тамошната община: τὰς ἀναφορὰς τὰς ἐζήτησεν ἕνας ἀπὸ τὴν πόλιν σας τῷ ὁποίῳ τὰς ἐδώσαμεν διὰ νὰ τὰς φέρῃ εἰς τὴν ἐκεῖ κοινότητα. Едвамъ вчера се намѣрила сгода да бждатъ натоварени каситъ му съ книги (διὰ τὰς . . . κάσας σας με βιβλία), като се погрижилъ Димитъръ Бучковъ да намѣри коли. Съобщаватъ му, че Димитъръ Паунчевъ страдалъ отъ ревматизъмъ въ ржката и седи въ кѣщи. Получили 31 л. т. отъ Дим. Бучковъ, които, споредъ Шапк. писмо, трѣбвало да изпратятъ на Андрея въ Цариградъ.

Обръщение: Κύριε Κοσμᾶ Α, Πασχάλη. Подпись: σὰς φιλικῶς παζόμεθα ἀδελφοὶ Κ. Παούντζου.

Адресъ, както въ № 2 (тукъ Пасхάλη).

9. Отъ 29 апрѣль 1870 г-

Изпратили писмата му своевременно споредъ адреситъ имъ. По порчка на Андрея Анастасиу, изпращатъ му въ сѣщия день съ ъоларъ (ἀραμπατζής) 1 каса съ книги, съ превозъ 14 гр. за 100 оки (ὅπῳ ἀγῶγιον 14" γρ ἑκατὸν ὀκάδας).

Обръщение, както въ № 1; сжшо и адресъ (тукъ Κοσμᾶν); подпись, както въ № 7.

10. Κύριε Κοσμᾶ Α. Πασχάλωφ εἰς Κουκούσιον

Θεσσαλ/κη τῇ 10 Ἰουνίῳ 1870

Ἀπαντῶν τὴν φιλικὴν σας γ' τοῦ τρέχοντος, ἔρχομαι νὰ σας κάμω τινὰς ἐρωτήσεις περὶ τῆς μελλούσης ἐπιχειρήσεώς μας πρῶτον νὰ μὰς εἰπῆτε πόσα ἕκαστος πρέπει καὶ ἀνάγκη εἶναι νὰ καταθύσῃ, καὶ δεῦτερον ἂν ἐκ διαλειμμάτων, ἢ διὰ μόνης προκαταβολῆς. Διότι ἀπαιτεῖται νὰ γνωρίζωμεν, καὶ οὕτω νὰ ἀποφασίσωμεν, καὶ ἂν αἱ δυνάμεις ἀμφοτέρων μὰς τὸ συγχωρῶσιν. Ὅθεν ἀνάγκη νὰ μὰς ἐξηγηθῆτε καλλίτερα.

ὁ ὑμέτερος Δημ. Κωνστ. Παούντζου.

Отговаряйки на писмото му отъ 7 с. м., пита го за бждешето имъ предприятие, колко трѣбва всѣки единъ да внесе и дали на срокове или въ авансъ.

Адресъ, както въ № 2.

11. Отъ 22 юниѣ 1870 г.¹⁾

Получили отъ Антония Папазоглу 25½ л. т. и 7 минца (μίντζικα) и ¼ 20-франковка (ἕνα τέταρτον εἰκοσοφράγκου) и ще се погрижатъ да ги изпратятъ въ Цариградъ на Шапкаревия братъ Петъръ.

Подпись: φιλικῶς (?) ἀσπαζόμεθα и пр., както въ № 8.

¹⁾ Това писмо се различава по почеркъ отъ другитъ Паунчеви писма до Шапкаревъ,

12. Отъ 1 декемврий 1870 г.

Получили всичкитѣ му писма, както и последното писмо отъ 29 м. м., заедно съ приключенитѣ писма, които разпратили споредъ адреситѣ имъ. На Томе дали 1½ минць. Братъ му Петъръ още стоялъ въ Солунъ безъ нѣкаква работа. Той ще се погрижи да му изпрати касата съ книгитѣ. Палтото (τὸ καπέτον) ще изпратятъ въ Охридъ при сгоденъ случай.

Обръщение, подписъ и адресъ, както въ № 1.

13. Κύριε Κοσμᾶ

τῆ 7" 10 βρ. 1870.

Σὺς ἐγκλείομεν ἐπιστολάς σας, τὰς ὁποίας εὐρομεν εἰς τὴν Ἀρabiκὴν διεύθυνσιν, καὶ ὡς φαίνεται εἶναι πολυχρόνιοι.

Ἀδελφοὶ Κωνστ. Παούντζου.

Изпращатъ му стари писма, които намѣрили въ арабската дирекция. Адресъ: Πρὸς τὸν κύριον Κοσμᾶ Σιαπκάρωβ, Κουκούσιον.

14. Отъ 15 декемврий 1870 г.

Получили дветѣ му писма отъ 13 с. м. и изпратили приключенитѣ писма по принадлежностъ, но 7-тѣ сребърни меджидии (ἀργυρᾶ μετζίτια) още не имъ били връжени. Изглежда, писмоносецътъ не ги е намѣрилъ поради празника (ἐνεκα τῆς ἑορτῆς)¹⁾. Следъ това тѣ съобщаватъ, че братъ му (Петъръ) билъ учитель въ Гумендже и че воденскиятъ митрополитъ дошълъ въ Солунъ да действува срещу архим. Павла и свещеника: Ὁ ἀδελφός σας εὐρίσκεται εἰς Κουμέντζαν διδάσκαλος ἀντὶ τοῦ ἀποβληθέντος Χρήστου ἀπὸ Ἀιβάτοζον. Κατὰ πόσον θὰ στερευθῆ ἐνεκα τῶν βαδιοργῶν τοῦ Βοδενῶν δὲν γνωρίζομεν.

Ὁ Βοδενῶν μετὰ τῶν ἀκολούθων του ἔρχεται ἐδῶ διὰ νὰ κάμῃ ἀγωγὴν κατὰ τοῦ Ἀρχιμανδρίτου Παύλου καὶ τοῦ ἱερέως. Τί θὰ κατορθώσῃ δὲν γνωρίζομεν.

Подпись, както въ № 7.

На задната страница съжитѣ му пишатъ, че за „Клио“ (гръцки вестникъ) по-рано трѣбва да изпрати паритѣ, защото безъ предплата не записватъ абонати.

Адресъ, както въ № 13, само че Σιαπκάρωφ и съ приб. διδάσκαλον.

15. Отъ 12 януарий 1871 год.

Честитатъ му новата година и прилагатъ равномѣтка за изтеклата година, като го молятъ да имъ внесе сумата 135 гр., смѣтана въ сребърни меджидии, по 20 гр. едната (εἰς μετζίτια ἀργυρᾶ εἰς 20 γρ.). Относно цоценскитѣ разности да се споразумѣе съ общината (Кукушката): Ἐντὸς τῶν

¹⁾ Никулденъ?

ταχυδρομικῶν ἐξόδων σας πιθανὸν νὰ ἦναι τινὰ τῆς κοινότητός σας, καὶ διὰ τοῦτο συνηγορεῖτε μετ' αὐτῆς.

Обръщение, както въ № 1; подпись, както въ № 12; адресъ, както въ № 2.

Следъ това прибавили, че току-що получили писмото му отъ 3 с. м. съ 2¹/₂ л. и 14 меджидии, които, следъ нареждането му, въ сжщия день внасятъ на Иоанъ Гр. Паунчу.

Още не сж се върнали отъ Цариградъ нито Гого, нито Димо Гуменджали: Ἐκ Κων/λεως εἰσέτι δὲν ἐπέστρεψαν οὔτε δ κυρ. Γ. Γώγου, οὔτε δ κυρ. Δημος Γουμεντζαλῆς. Ὡς φαίνεται περιμένουσι νὰ λάβω(σι) . . .¹⁾ με²⁾ ὑπὲρ ἐλευθέρως παραχωρήσεως ἐκκλησίας καὶ διδασ(καλίας)³⁾.

Адресъ, както въ № 2.

16. Отъ 25 януарий 1871 г.

Получили писмото му отъ 23 с. м. заедно съ 9 бѣли меджидии (λευκὰ μετζίτια), отъ които, споредъ писмото му, 6¹/₄ минали на негова смѣтка и 2¹/₄ ще изпратятъ въ Цариградъ, но го питатъ, кому да ги дадатъ тамъ.

Нѣма други новини, освенъ тия въ вестниците (Νεώτερα δὲν ἔχομεν, ἐκτὸς τῶν εἰς ἐφημερίδας).

Обръщение, както въ № 1; подпись, както въ № 13; адресъ, както въ № 2.

17. Отъ 22 февруарий 1871 г.

Въ отговоръ на писмото му отъ 20 с. м. съобщаватъ, че сж предали споредъ адреситѣ имъ всичкиѣ му приключени писма, колкото сж получили досега. Даватъ сведения за църковно-народния съборъ въ Цариградъ: Τὰ ἐθνικὰ ἐν Κωνσ/λει βαίνουσιν λίαν καλῶς. Οἱ ἀντιπρόσωποι, ἂν γνωρίζετε, ἐργάζονται εἰς τὴν μεταρύθμισιν (sic) τοῦ Κανονισμοῦ πρώτον, καὶ ἔπειτα θὰ προβῶσιν εἰς τὴν ἐκλογὴν τοῦ Ἐξάρχου. Οἱ τῆς Μακεδονίας ἀντιπρόσωποι ἀπεφασίσθη ἵνα καὶ οὗτοι συνεδριάξωσι μετὰ τῶν ἄλλων ὁμοφώνως. Τοῦλάχιστον τιαύτας πληροφορίας νεωτέρας ἐλάβομεν.

Съобщаватъ още, че тая седмица не е излѣзълъ в. „Македония“. Причината не имъ е известна. Ще се погрижатъ да му изпратятъ τὴν κάσσαν μὲ τοὺς ἀποστόλους. Не знаятъ, дали братъ му Петъръ не е далъ нѣкому отъ тия книги. Тѣ не сж дали никому.

Прилагатъ три разписки, донесени отъ Иоанъ Паунчу.

Обръщение, както въ № 1; подпись, както въ № 13; адресъ, както въ № 1, само съ оконч. ωβ.

18. Отъ 2 мартъ 1871 г.

Вчера му изпратили единъ вързопъ (φάκελλον) (вестници) и τὴν κάσσαν μὲ τὰ βιβλία σας. Следъ това явяватъ, че х. Георгий Бучковъ е из-

1) Сжсанъ е листътъ.

2) ρουχαταμα?

3) Сжсанъ е листътъ.

губилъ пълномощното си, и го поканватъ да се постараете, общината (кукушката) да му издаде друго: *ὅτι ὁ κυρ. χ. Γεώργιος Βούτζκοβ ἔχασε τὸ Πληρεξούσιόν του ἐπιτροπικὸν τὸ ἐπικυρωμένον ἐξ ὄλης τῆς ἐπαρχίας ὡς φαίνεται, ἄλλος τις τοῦ τὸ ὑπεξήρесе. Ὅθεν ἀναχωρήσας σήμερον χωρὶς τούτου μὰς παρήγγελε νὰ σὰς γράψωμεν, ἵνα προσπαθήσῃ ἡ Κοινότης νὰ τὸν ἐφοδιάσῃ μὲ ἄλλο παρόμοιον.*

Обръщение, както въ № 1; подпись, както въ № 13; адресъ, както въ № 2.

19. Равносмѣтка за 1869 и 1870 г.

Братя Паунчеви сж дали за смѣтка на К. Пасхали (Шапкаревъ) пари на Евтимий Гулица, Климентъ Точко, Томе Тану, Христо Анг. Паунчу, Шапкаревия братъ Петъръ, разходи за доставяне каси съ книги, пощенски разноски и др.

II. До Г. Бучковъ въ Кукушъ.

Γοσπόδηνε χ Γεώργιε Μπούτζκοφ βδ Κούκουσ
Σόλουμ νὰ 3" Ἰανuar. 1869.

Βι τξεστίτρημε νόβατα γόδηνα ζὰ μνόλγαυ γόδημ, ἡ βι ζακλουτζ-
βρημε πίσμα ὅτ μίλιот σὶν βάσειη.

Ἡ σέγα σλόβοδο η βίστινκο βι πίσ-ιημε ὅτι βόπροσοτ σὲ σβάρση, Πραβιτέλστροβο νι δάδε πραβδίνατα, ἡ πόβεδα νὰ νάροδοτ¹⁾ Βούλγαρски δὰ σι праваτ σόμπορ ὅτ Βλάδιτζη Βάλγαρски, ἡ Протζεε.

ἡ τάκα Βαλγάρσκητε пресταβήτητελι τηλεγραφήσαχα νὰ Βαλγάρ-
σκηте Βλάδιτζи Βιδίνσκη, Σοφίσκη, Нуσσάφсκη, Лофтзίσκη, ἡ друтзи
κόλκω η πόζναват ζα τзисти Βάλγαρι, ὅτ κὴ νεκόлтзηна δοήδοχα βδ
Тсариград прάβο νὰ Βαλγάρската ὅπιστινα ζὰ δὰ σέδατ νὰ σόμποροτ.

Κόγα καὶ δόηδατ σφίτε Βλάδιτζη, τόγα καὶ ὅμπερηт νάροδοτ
Ἀρχιεπίсκοп ἡ τάκα σέτνε καὶ σὰ κἀναт пресταβήτητεли ὅτ σφίте Βάλ-
γαρски ἐпάρχηη ζὰ δὰ σότζинат κανонίσмиτε νόβη.

Ζήβοτ δὰ μοῦ πόδαρηт γόσποδηη Μπόγ νὰ Σούлтаνα νάσιη тάтко
Ἀβдоῦл Ἀзиза. Ἀμὴν. . .

Βε μπλαγοτζελίβαμε Βράτια Κωνστ. Παούντζ. . .

Адресъ: Γοσπόδηνου χ Γεώργια Μπούτζκοβ
βδ Κουκουσ.

III. До Петъръ А. Пасхаловъ въ Кукушъ.

Πισμο на Дим. Паунчевъ отъ 20 априлъ 1870 г.

Съобщава му, че получилъ писмото му отъ 18 с. м. и изпратилъ въ Охридъ приключеното писмо. Приключено му изпраща, по негово искане, обявата отъ Воденъ (тὴν ἀγγελίαν ἀπὸ Βοδενᾶ) и отдѣлно по приносителя броеве на в. „Македония“ (Τὰς δὲ ἐφημερίδας τῆς Μακεδονίας ἰδιαιτέρως μὲ τὸν φέροντα).

Обръщение: Κύριε Πέτρε Α. Πασχάλωб εἰς Κουκούσιον; подпись:
Ὁ σὰς Δημ. Κωνστ. Παούντζου.

¹⁾ Написано: νὰ работ.

няя-тъ духъ, но още да спомагжтъ и на оныя жители отъ македонскы-ти епархіи кои-то, послѣдувани отъ грѣцкы-ты владыцы или чрезъ тѣхъ отъ мѣстны-ты гражданскы власти, прибѣгнувжтъ въ Солунъ за да ся оправдаѣжтъ. Това трѣба да е една отъ най-святы-ти грижи на Българи-ты въ Солунъ. Ній знаемъ че тѣи и до днесъ ся работили кой какъ-то е можилъ по тайж часть. Но днесъ е время да ся завземжтъ по-добрѣ и по-дѣятелно както за нарѣждане-то на една тѣхнж общинж въ Солунъ, така и за подкрепленіе-то на другы-ты епархіи Македонскы, и ній мыслимъ че за да успѣете най-добро е, както сте и сами размыслили да ся постараете да ся сдобыете, какъ да е, съ еднаж церквж и съ едно Българско училище. Това знаемъ че не е толкосъ лесно, но и за това казвамы че трѣба да удвоите ревность и дѣятельность защо-то обстоятелства-та сж критическы и трѣба да ся ползувамы отъ тѣхъ. Впрочемъ вый ще ся разговорите пространно и съ приносящый ви това наше писмо Г-нъ Г. Гоговъ и ще видите въ какво положеніе ся намѣрвжтъ работы-ты. Съ надѣждж же че вый ще земнете въ вниманіе тыя нашии отеческы наставленія оставамы.

(I прот. на екзарх. писма за 1870—72 г., стр. 85—86.)

2. Солунската община иска да си избере епархийски архиерей

Писмо на екзархъ Антима № 237 отъ 13. X. 1879 год.
(въ отговоръ на писмото на Сол. община отъ 3 с. м.)

Солунъ.

Благочестиви и достъпочтенни членове на Солунскж тж Общинж отеческы ви молитствовамы.

Приѣхмы писмото ви отъ 3 текущаго заедно съ прошеніето за присъединеніето ви съ народнжтж ви Ексархіж. Нашето отеческо благодареніе е неизразимо като глѣдамы че най послѣ и отечеството на Българскы тѣ просвѣтители св. Кирила и Методія ся събужда вече отъ дълбокый сънь въ когото го бѣше приспало фенерското народоубійственно духовенство и иска присъединеніе то си съ Духовното Начаство на цѣлый Българскый народъ.

Признательность та ни къмъ тѣя славни мжжіе, задлъжава и васъ и насъ да ся трудимъ за развитіе то, просвѣщеніе то и напрѣдка на тѣхно то родно мѣсто; за това при всичко то си желаніе да ви пратимъ днесъ листътъ на кандидаты тѣ, понеже Воденската и Полианската Епархія-заедно съ вашята щжтъ съставятъ¹⁾ една добра Епархія, и понеже

¹⁾ Въ ркп. съставятъ,

градъ тѣ по исключителното си положеніе изыскува Архіерей опитенъ, като не можимъ да ви пратимъ отъ обыкновенны тѣ кандидаты, и останва да ся споразумѣимъ съ едно двѣ лица по-отличны¹⁾ и да имъ земемъ предварително думата че тогава незабавно ще ви пратимъ имената имъ за да изберете отъ тѣхъ пастырѣ какъвто подобава за този важенъ вилаетски градъ на цѣлж Македоніѣж.

Като призоваваме Божіѣжтж благодать на васъ остаямы вашъ во Христѣ молитствователь (II прот. на екзарх. писма за 1872—73 г., стр. 213—214).

3. Солунци си избрали архіерей

Писмо на екзархъ Антима отъ 12 ноемврий
1872 г. № 277

Благочестиви и Достопочтенни избиратели на Солуно-Водено-Полиянскж тж Епархіѣж и членове на Солунскж тж Общинж отеческы ви молитствоваме.

Въ писмото ви отъ 17 минжлаго ни извѣстява че сте избрали Архіерей за Богоспасаема та вашя Епархія и че отъ тримата Кандидаты отецъ Наркисъ добыль шесть гласове, отецъ Климентъ единъ и отецъ Іосифъ единъ, и молите ни да одобримъ одного отъ тѣхъ. Въ противенъ случай да ви испратимъ другъ нѣкой способенъ Кандидатинъ.

Отецъ Наркисъ е отказаль отдавна да бжде Кандидатинъ, отецъ Климентъ не е Кандидатинъ, а отецъ Іосифъ ся бѣше вече избралъ отъ Едринскжтж Епархіѣж. Останва прочее да ви рекомантуваме (sic) другъ нѣкой Кандидатинъ който да може да прѣдставлява достойно Ексархія та въ отечеството на св. Кирилла и Методія и въ столичный градъ на Солунскый Вилаетъ.

Но понеже нѣмамы за сега такъвъ Кандидатинъ и смы влѣзли въ споразумѣніе съ едно двѣ лица който ся надѣваме да прѣмать, нужно е да ся почяка двѣ три недѣли. Щомъ добьемъ такъвъ Кандидатинъ веднага ще ви пратимъ имято му.

Между тѣмъ, понеже искате и е полезно да ви испратимъ нѣкой Арх²⁾ за прѣдседатель на Солунскж тж Общинж, ный ще ся постараемъ да намѣримъ такова нѣкое лице. Колкото за необходимость тж да ся купи една кжщж въ който да си съставите церквата и училище, прѣди да дойде тамъ вашій Архіерей. Още не смы нарядили тжзи работа, затова останва да ви пишемъ съ второ.

Като призоваваме и пр., както въ № 2 (с. прот., стр. 238).

¹⁾ Въ ркп. отличны.

²⁾ = архимандритъ.

4. Попъ Петъръ назначенъ за председателъ на Солунската община

Писмо на екзарх. Антима отъ 17 н/рий 1872 г., № 284.

Солунъ.

(Обръщение до Солунската община, както въ № 2).

Спорядъ желаніе то което ни бѣхте изразили повторително въ писмата си да ви испратимъ нѣкое духовно лице за прѣдседателъ на Общинъ тж ви, което да извършва приврѣмѣнно вѣроисповѣдни тѣ нужды на Православны тѣ въ града ви Българи; ный, както ви бѣхме писали че ся е зело подъ вниманіе желаніе то ви и ще ся погрыжимъ да намѣримъ такова лице, ви испращамы днѣсь Н. Б. Попъ Петра който ще може да отговори за сега на църковнытѣ ви нужды догдѣ да намѣримъ друго или догдѣ да ся снабдите съ народенъ Архіерей отъ Ексархіѣ тж.

Приимете прочее Н. Б. Попъ Петра както ся изискува и споразумѣйте ся съ него за всичко що ся касае до устройство то на Общинскы тѣ ви работы, за които ще ви раскаже устно нашитѣ мнѣнія.

Като призоваваме и пр. (с. прот., стр. 241).

5. Попъ Петъръ опредѣленъ за устроитель и на сѣрската община

Екзарх. писмо отъ 17 н/рий 1972 г., № 283.

Сѣресь.

(Обръщение до Сѣрската община, както въ № 2).

Съ благодареніе ся научаваме че при всичкы тѣ голѣмы препятствія които посрѣщате отъ Гърцы тѣ вый значително напрѣдвате въ освобожденіе то си отъ гръцкото гибелно влияніе и ся възраждате въ народный животъ като ся старайте да си съставите Общинъ да въведете матерный си языкъ и въ църквы и въ училища и да не зависяте въ нищо отъ гръцкый владыка, нито отъ духовенството му. За да бы могли и ный отъ тука да ви помогнимъ въ това ви свято и спасително стремленіе въ което лежи вашето спасеніе, ный ви испращамы Н. Б. попъ Петра да ся споразумѣйте съ него за устройство на вашя та Община и за посрѣщаніе то на вѣроисповѣдни тѣ ви нужды безъ да сте принудени да прибѣгвате при гърцы тѣ, да ся съвѣтвате въ мѣркы тѣ които трѣба да земете и съ които да пригответе постѣпенно то си освобожденіе отъ пагубны гръцизмъ¹⁾ и спасително то си

¹⁾ Въ ркп. грацизмъ.

присъединение съ Православнѣ тж Българскѣ Церквѣ съ избиране то на народенъ владыка. Като ви изпращамы Н. Б. Попъ Петра ный има да ви кажимъ че останѣхме тука много благодарны отъ него и не бѣхмы ви го испратили ако не бѣхмы видѣли че е нужденъ и за вашето мѣсто.

Като призовавамы и пр. както въ № 2.

(П. прот. на екзарх. писма, стр. 241).

6. По въпроса за солунско-воденско-полянски архиерей

Екзарх. писмо отъ 1.XII. 1872 год. № 293

(Обръщение до Кукушката община, както въ № 2).

Приехмы писмо то ви отъ 16 минѣлаго въ което виждамы да ви е жално за гдѣто не ся случи да хване мѣсто избраніе то ви за Солуно-Водено-Полянскый Архиерей, като ни показвате лошето положеніе въ което ся намира българското православно изпълненіе въ тѣя мѣста, изложено безъ защитникъ на свирѣпость тж на Гръци и Власи гонители фанатическы на българщинѣ тж, и ны молите да испратимъ прѣврѣменно Архимандритъ.

Понеже познавамы истиность тж на думѣтъ ви и лошето ви положеніе, затова ся и стараемъ да ви намѣримъ единъ способенъ кандидатинъ като въ сѣщото врѣмя работимъ и прѣдъ Ц. Правителство за вдиганіе то на препятствія та които ни пораждатъ на сѣкѣ стѣпкѣ противници тѣ ни. Приврѣменно колко то за църковнытъ нужды ный пратихмы въ Солунъ Н. Бл.¹⁾ попъ Петра. Заради това да имате малко търпеніе, като сте увѣрени че нашето най-горѣщо желаніе е да удовлетвориимъ колкото е възможно по-скоро желаніе то ви и да снабдимъ Богоспасаема та ваша Епархія съ потрѣбный Архиерей.

Като призовавамы и пр., както въ № 2 (с. прот., стр. 247—248).

7. Екзархията съветва бѣлг. население да не се бои отъ схизмата

Окрѣжнѣ отъ 22 декемврий 1872 г. № 323

Солунъ.

(Обръщение до Солунската община, както въ № 2).

Побуждаемы²⁾ отъ отеческѣ тж си любовь, коіж имамы къмъ васъ, възлюбленны о Господѣ чада наши, и водимы отъ

¹⁾ Въ ржк. погрѣшно П.

²⁾ Въ ркп. Побуждаамы.

духъ тѣ на св. Евангеліе и Еднѣтѣ, Святѣ, Соборнѣ и Апостолскѣ Църквѣ нашѣ, ный ви честитимы свѣтлото Рождество Христово, наступающѣтѣ новѣ годинѣ и св. Богоявленіе.

Послѣ това за свята длѣжность своѣ считамы да ви прѣдвардимы отъ лукавы тѣ козни на нѣкои, отъ кои ви угрожава голѣма опасность. Тія козно творцы, като пренебрегаватъ св. заповѣди Божіи, предадени прѣзъ св. Пророцы, Апостолы и самытѣ Господь нашъ Исусъ Христосъ, заповѣди да обычамы ближнитѣ си като само себе си и вынагы да прославляваны св. имя Божіе, съ своитѣ дѣла на мирѣ, любовь и съгласіе, и като немярятъ даже собственно то си душевно спасеніе, сѣ ся предали на мѣрски, вещественны интересы и само тѣхъ глѣдате. Тѣ, възлюбленны о Господѣ чада наши, по-прѣди, много врѣмя, цѣлы вѣкове употрѣбывахъ благочестивый тѣ нашъ Българскы народъ като орѣдіе за достиганіе на тія свои вещественны интересы, а сега, като ги видѣхъ вече непостижимы за напрѣдъ спроти въстановленіето, по св. волѣ Божіи, на св. нашѣ Българскѣ Православнѣ Църквѣ и установленіето прѣзъ славный тѣ фирманъ на Н. И. Величество Султанъ Азисъ-Ханъ, Комото Богъ да дарува дългы дни и мирно царуваніе, сѣ ся засилили какво и да бжде да ны задържатъ пакъ въ свои тѣ рѣцѣ за да си служатъ съ насъ за интересытѣ си. Всичкытѣ имъ усилія ся направлены сега къмъ това, какъ съ нѣкои начинъ да ви повърнатъ отъ пѣтъ тѣ къмъ св. нашѣ Православнѣ Българскѣ Църквѣ и грабнѣтъ и стиснѣтъ въ желѣзны тѣ си рѣцѣ. За да достигнатъ тая си цѣль, тѣ употрѣбыватъ всички, даже най-отвратителны и мржсны срѣдства. Тѣ нарѣкоха нашѣ тѣ св. Църквѣ схизматическѣ безъ да помыслятъ, че съ това хулятъ цѣлѣ тѣ Православнѣ Църквѣ, отъ която нашѣ тѣ е чѣсть, и слѣдователно и св. имя Божіе, което ся прославлява въ неѣ. Тѣ постѣпихъ тѣи противо христіанскы и безчеловѣчно къмъ свой тѣ братъ, Јерусалимскый Патріархъ, затова само, че не ся съедини съ незаконно то имъ дѣло, а ся рѣши по-добрѣ да принесе страданія отколко да удобри схизмѣ тѣ. Тѣ прѣскжѣтѣ сѣкакъвъ видъ клѣветы противъ нашѣ тѣ Църквѣ, и даватъ различни обѣщанія отъ своѣ тѣ, като: че не ще зѣматъ пары, но даже ще даватъ, че ще отварятъ училища, правятъ църквы и много други голѣми добрины. Но, възлюблен(н)ы о Господѣ чада наши, всичко това тѣ правятъ догдѣ ви излѣжатъ да ся оттеглите отъ чядолюбиво отворенытѣ обѣтія на св. нашѣ Православнѣ Бъл. Църквѣ и ви вкаратъ въ кошярата на свой Фенеръ, дѣ отъ преминалата ни Исторія, и отъ собственый си примѣръ знайте, какъ ся пасе стадо. Отеческата ни къмъ васъ любовь и свята длѣжность, която имамы като добры пастыри, ны правятъ да повторимъ, че всичко което изхвъргатъ изъ хулны тѣ си и клѣветническы уста, е за да ви отнематъ отъ отеческы тѣ обѣтія на нашѣтѣ Църквѣ,

и всичко що обѣщаватъ, а никога не изпълняватъ, е за да ви тикнатъ пакъ въ ямъ тж, отъ коя едва излѣзвате. Прочее, възлюбленны о Господѣ чада, вардѣте ся добрѣ, избѣгвайте тѣхны тѣ свѣты, внушенія и обѣщанія, защото всичко това е лъжя, клѣвета и зложелателство. Но твърдо убѣдени въ справедливость тж на народны тѣ ни исканія, и като имате пълно довѣріе къмъ св. нашѣж Православнѣж Бъл. Църквѣж, знайте, че единственно то спасеніе на благочестивый тѣ Българскы народъ въобще, и на васъ частно, кои сте неговѣж часть, е въ нашѣж тж Българскѣж Църквѣж, а (не) въ Гръцкѣж тж, отъ гдѣто отдавна ся е дигнало благочестіе то, и която гони само земны интересы. Тя, сир. нашята, е която по духъ тѣ на св. Евангеліе е и еднѣж, Святѣж, Соборнѣж и Апостолскѣж Църквѣж чрѣзъ истинно то ученіе и нравственный тѣ и умственный тѣ напрѣдкѣж ще ни приведе кѣиъ вѣчно то блаженство на онзи свѣтъ и земно то благополучіе на този. А за да станемъ нейны чада и причастници на благата, които тя обѣщава и вече дарува въ Епархіи тѣ гдѣто има свои пастыри, не ся иска друго, освѣнъ крѣпко желаніе, постоянство и благоразуміе. Нѣка ся покаже вашето желаніе, че иска (те) да влѣзете въ нейны тѣ обятія, нѣка ся види, че това ви желаніе не е желаніе на минута, но желаніе отъ все сърдце, и кое иска изпълненіе то си, и тогава скоро, възлюбленны о Господѣ чада, ще станете участници на тія добрины, които нашята Православнѣж църквѣж прѣдлага на свои тѣ чада.

Най-сѣтнѣ, като призоваваме Божіѣж тж¹⁾ благодать на всички васъ, и ви порѣчваме миръ, любовь и съгласіе да имате помежду си, подобающето повинование къмъ царскы тѣ заповѣди и като вѣрваме че гласъ тѣ ни не ще бжде „гласъ вопіющаго въ пустинѣ“, оставаме ваши о Господѣ молитвователи (с. прот., стр. 267—269)²⁾.

8. За раздоритѣ въ Солунската община

Екзарх. писмо отъ 23 декемврий 1872 г., № 326.

Воденъ.

Ваше Благородіе Г-не Георгіе отечески ви молитстваваме.

Писмото Ви отъ 3 текущаго прѣхмы. Въ него ны пишешъ за нѣкои раздоры, кои ся явили между вашята и Солунската община. Причина та на тія раздоры казвашъ да е Со-

¹⁾ Въ ркп. съ малко б.

²⁾ Сжщото окржжно било изпратено и до общинитѣ въ Воденъ, Кукушъ, Струмица, Неврокопъ, Костуръ, Драма, Сѣресъ (sic), Мелникъ, Дебъръ (с. прот., стр. 269), Битоля, Прилѣпъ.

лунскій учитель г-нъ Буботиновъ. Съ такова съдържаніе и подобны оплакванія отъ тоя Господинъ имама едно писмо и отъ Общинъ тж ви. Но друго трете писмо, причина на раздори тѣ счита не него, но друго едно лице. За това ви молимъ да испытате по-добрѣ, по-точно работж-тж, като съберете по-обстоятелны сведенія и ны извѣстите. При това ви молимы още да помирите нѣкакъ вашята Община съ Солунскжтж, защото знаете каквы добры плодове обѣщава това съединеніе.

Като призоваваме и пр., както въ № 1 (с. прот. на екзарк. писма, стр. 271).

9. По раздоритѣ между солунскитѣ първенци

Екзарх. писмо отъ 12. I. 1873 год. № 20

Солунъ

Ваше Благоговѣйнство о. Петъръ Димитровъ отеческы ви молихтевоуваме.

Приѣхмы двѣ тѣ ви писма отъ 12 и 26 минжлаго, въ които ны представяте не твърдѣ добро то състояніе на работж(тѣ) въ Солунъ. Истина намъ ни е твърдѣ жалко, като глѣдамы съотечественныцы тѣ на Бѣлг. равноапостоли Братія Св. Кирилъ и Методій още да ся намиратъ въ заблудженіе и още по вече даже тія, които ся съзнали своето за оплакваніе положеніе, да не може да ся съгласятъ да работятъ едино душно и задружно за свѣстяваніето на свои тѣ братія, но за нищо и никакво да ся каратъ помежду си за вредъ на общо то добро. Говоримы за разногласіе то връхъ мѣсто то на църквж тж. Колко то знаемъ Солунъ, въ него най много Бѣлгари има на Вардарскж тж портж; слѣд. благоразуміе то, справедливость тж, братството и общата полза показватъ, ясно, че тамо трѣба да стане църквата, защото тамо тя и по-голѣмж ползж ще принесе, ще ползова по вече души, и по ще бжде достаточна въ срѣдства. Не трѣба да ся забравя и това преимущество на това мѣсто, че то е на пжтъ, слѣд. тамо направена църквата ще ползува не само Солунцы тѣ, но и несолунцы, кои по търговія дохаждатъ въ Солунъ. Тія три тѣ нѣща сж доста силны мыслимъ да убѣдатъ всякого въ прѣимущество то на това мѣсто и да ся достигне желаемо то съгласіе на населеніето. За това ваша длѣжностъ е да ги прѣдложите и да ся старайте всякакъ да ся примиратъ сегашны тѣ партіи и не ставатъ другы.

Освенъ Солунъ вашята дѣятелностъ трѣба да ся про-

Охридъ, Рѣсенъ, Едрине, Мустафа паша (с. прот. стр. 270). Скопие съ малка промѣна въ края (указва се на факта, че Скопската епархия вече се удостоила съ свой архипастиръ) (с. стр.).

стира и по на далечъ, додѣ може; врѣдомъ дѣто е възможно трѣба да ся стараете за общо то добро. За емирнаме за Царевско за свободно употрѣбленіе на майчиныйтъ ни языкъ въ църквытѣ и училища та е неприлично да ся безпокои Правителството съ такыва дрѣбны работы, но вый ще съвѣтвате жителитѣ съ постоянство, търпеніе и благоразуміе да отблѣсноватъ нападенията отъ странж на Гърцитѣ и така мѣстно то началство, като види това ще удовлетвори най-сѣтнѣ само праведно то имъ желаніе.

Като призоваваме и пр., както въ № 1 (с. прот., стр. 283).

10. За издръжката на попъ Петра

Екзарх. писмо отъ 12. I. 1873 г. № 21.

Солунъ.

(Обръщение къмъ Солунската община, както въ № 2)

Слухъ дохожда до ушитѣ ни, че Н. Благоговейнство О. Петъръ Димитровъ нѣма отъ никадѣ никаквж помощъ и ся намира въ скудость отъ срѣдства за препитаніе. Като ны сж познати родолюбивытѣ чувства на благочастивитѣ Солунцы, намъ не ны ся вѣрва това; да оставите да бѣдствова тоя, кого сами повикахте, кой ся труди за ваше добро и отъ плодовѣтъ на трудътъ на когото ся ползовате съ благодареніе, Ако обаче тоя слухъ е истиненъ, ный ся лѣскаемы да вѣрваме, че то е станало случайно, отъ занимаваніе то на Солунскж тж общинж съ другы важны работы и че сега, като ся извѣстите, що назначите едно ежемѣсячно пособіе на Негово Благоговѣйнство за да може, като бжде спокоенъ въ препитаніе то, по голѣмъ трудъ да полага за общото добро на общинж тж на Солунъ, сжщо на околнытѣ мѣста отъ Македонія, на кои очы тѣ ся обрнати къмъ неж и кои чакатъ поведеніе, примѣръ и поддръжка отъ Солунскытѣ си братія.

Като призоваваме и пр., както въ № 1 (с. прот., стр. 284).

11. Екзархията ободрява солунскитѣ дейци

Екзарх. писмо отъ 12. I. 1873 год. № 19.

Ваше Благородіе Г-не Буботиновъ,
отечески ви молиствовамы.

Писмото ви отъ 26 минжлаго прѣхмы, за дѣто ны съобщавате теченіе то на работытѣ въ Македоніи. Жално е да глѣда човѣкъ, че още не сж ся истребили прѣчки тѣ които бъркатъ на правилно то развитіе и напрѣдваніе на българ-

щина тж въ таѣж класическж за Българи тѣ странж, особенно, че тѣя прѣчки довеждатъ народъ тѣ до мало душе, най пагубното за нашето развитіе. Истина голѣмы припятствія срѣщатъ Македонцы тѣ во своето законно и праведно желаніе да ся развиватъ на матерный тѣ ни языкъ, обаче не трѣба да дохождамы до мало душе и отчайваніе прѣдъ прѣчки тѣ, защото тѣ ся побѣдяватъ; като имамы твърдость, постоянство и любовь по между си всичко на(д)вивамы, още като правдолюбивото ни Правителство не само че не е противно на народно то ни нравственно и умственно развитіе, но даже ни поощрава и спомага. Длѣжность е само прочее на по-първы тѣ, по-развитите (sic) отъ наши тѣ постоянно да напомнюватъ това на народъ тѣ, защото той, като былъ толкова врѣмя нравственно притесняванъ отъ прѣдишны тѣ си пастыринаѣмници, е слабъ и лесно пада въ малодушіе. Сега е врѣмя на жатвж тж, за това всякой кой може трѣба да работи и работи.

Приключенны тѣ ще предадете по вѣрны люди спорѣдъ адресы тѣ, сжщо и отдѣльный тѣ пакетъ до Пороискж тж Общинж.

Желаемы да знаемъ, какво стана съ Мелничкж тж Общинж, сжществува ли още или не? Защото отдавна нѣма никаквъ гласъ отъ неѣж и ся разнесе слухъ че ся была развалила.

Като призовавамы и пр. (с. прот., стр. 282—283)

12. Пасхално послание на Св. Синодъ

№ 121 отъ 3.IV. 1873 год.

Благочестивыи и Достопочтенны жители на Солунска та Епархія отеческы ви молитствовамы.

Въ първы тѣ още вѣкове на Христова та вѣра нейны тѣ богоизбранны служители имали ся добрый тѣ и богоугодный тѣ навикъ да ся поздравляватъ помежду си презъ великы тѣ и свѣтлы господскы праздницы, а въ сжщото врѣмя да отправятъ горѣщы молитствованія и къмъ повѣрено то имъ стадо. Този обычай ся е сохранилъ и до днесъ въ православна та църква, и всѣкадѣ въ обширный тѣ ѣ священъ кругъ ся крѣстосватъ по това врѣмя взаимны во Христа поздравленія. Воскресеніе Христово настана и тжзи година. Но ето, че привсичкы тѣ общы старанія, выѣ, чада наши возлюбленны, не сполучихте и до днесъ още да ся сподобите съ церковны пастыри, които да вы любяте съ любовь отеческа, и които выѣ да почитате съ искренно сыновно благо-

почитаніе. Лишени ще бждете и тѣзи пролѣтъ отъ отеческы молитствованія на единородны православны пастыри. Така было Богу угодно. Но Българска та Ексархія не може и не трѣба да забрави ни едно отъ послушливы тѣ й чада по тѣя весели и міроспасителны господскы праздницы. Св. Българскы Синодъ длѣженъ е да ви отправи по това врѣмя най теплы тѣ си молитствованія и сѣрадованія во Христа Бога. Страданія та ви сѣ намъ познати, но знаемъ такожде и тѣрпеніе то ви, и само убѣжденіе то ви, и непоколебимо то ви на Бога упованіе, и пълно то ви довѣріе на Ц. Правителство. Съ благоразумно то ви общо поведеніе, и вамъ ще ся даде незабавно пълно удовлетвореніе, и за васъ правдата ще стане дѣло, и васъ ще помилува Всещедрый Богъ Спаситель, Воскресеніе то на когото ви желаемъ отъ сѣрдце да празнувате весело, благочестиво, мирно, богоугодно и благонадѣждно. Всеѣзирающето Божіе око непрестанно бодрствува надъ свѣтъ тѣ и покровителствува правда та, която приврѣменно токмо е обиждавана. Имайте вѣра, имайте любовь, имайте надѣжда и бодрствуйте денемъ и ношемъ въ вѣрноподданническа та си прѣданность къмъ царскый Султановый престоль.

И така съ тѣя отеческы молитствованія и пастирскы наставленія като ви поздравляваме съ свѣтоносно то Воскресеніе Христово и ви желаемъ да го празнувате весело и радостно, призоваваме върху ви Божія та благодать и остаямы.

(Следвать подписы тѣ на Св. Синодъ). (III прот. на екзарх. писма за 1873—1874 г., стр. 334—335).¹⁾

¹⁾ Сѣщото окржвно било изпратено до общинитѣ въ Кукушъ, Струмица, Битоля, Прилѣпъ, Гумендже, Скопие, Враня, Охридъ, Сѣресъ, Едрене. (Одриянъ), Неврокопъ, 40 клисія (Лозенградъ) Мустафа паша, Шуменъ (с. прот., стр. 335—336),

13. За работитѣ въ Гумедже, Водень и Солунь

Писмо на попъ Петъръ Димитровъ до екзарха
Антима I отъ 4. V. 1873 г.

17. / 14. Май 1873
28

Ваше Блаженство
Прѣзъ три мѣсѣци като съ приближени доменъ по-
корното Ви духовно Чудо Букенхурдалсатъ обичи къ гми,
доказаха че оуи прѣзъ три години наванъ кавомто съ
мвдватъ съ Българскитъ вѣрбѣ апа на Владимата съ и
мѣто спомековатъ поновитомо и тѣ нисалъ не саки
ли дано гетатаз оуриватъ по български и азъ поито
в. св. молитви шѣтѣ съ вѣдѣтани по приговорихъ нѣщо и
моказахъ че итеме вѣс на Селотобѣ идалатимете колко
сте български оделени отъ браконани че погиръ тая седни
ца азъ иже доиданъ дано отъ вѣрбѣ мѣто на факеръ
тинотъ итака конто биде. прѣвѣтѣми Сѣраданна кон
то видога надѣвасъ че обичиже тѣ Ви изѣвѣти, но ни
каковъ отговоръ какова не прѣима. нѣто ми и второто
Сѣраданне конто Сѣрадакъ тѣа денѣ отъ Солунъ Ви и
макъ забележено по тѣохъ че писмотоми иври каден
на турски рѣчи можа дѣса залубило дазатова какъ Ви о-
биче ровано.

Прѣзъ Великиденъ обѣвѣнитѣ туркани обилени отъ
отъ Владика тѣ и отъ Солунѣка тѣ турски Демосеконди
отидоха на Солунъ на правѣа проишѣе тѣмъ некатемо
въ 40-50. поитанса че самѣилъ тѣвѣралиа свѣтаѣа ипроѣе
колкото моитали по локанъ видокаретѣа дамѣндъ, дана на-
данѣ отъ Букенхурда. проишѣитѣ мѣстъ прѣе отъ мѣзѣми
чѣто и смеркане мука даде далокстатъ на пазарскитѣ
кайтѣкитѣ конто гоношилѣ гопрѣетѣмъ забѣлѣ идрѣ
мѣка прави поктѣре мѣвѣшилѣ кактѣрѣитѣ прѣзъ Велик
дана нападѣтѣ съ Хюкѣмѣитѣ прѣимѣние идрѣкане
то ко неотидохъ прѣзъ вѣвѣресенѣто Хрисѣво, погирѣ
обитѣрѣитѣ отидохъ за едно съ нѣкой отъ обичаитѣ

Губернаторе Аверкия дозривший дождождожи паразите на
 Свирый Валентъ кистого нроста рече штре на сваре
 медель киви повисаитъ, наутрото Роботоъ Делс канво.
 медель казахме шечина нвиси, наутрото амидохми ка
 то баъ брвнъ поминъ. ил повисаха почнаха да пвтавъ
 вродохлостъ атака понастокатанъ обени. Съ общиярскотъ
 педатъ, карловани Валитъ, Нерда бурломинитъ бурму
 хорри балмиминитъ борда Сентъ; казахъ же нозкалнъ въ
 коураманитъ, знай таъ ктн мой рабта. нн мухоръ ви
 свхъ китто пвтавъ, дикай китта доводохло ижегово Г
 Бруманитовъ ижего китта овъ мула амидохри ге това же
 китто ни ла штролодинъ отъ нашама еидархиа пвтротри
 годити. рече. Валитъ обенъ бу мухорри танамъ, хеланъ
 биларъ еидархиа юларъ обиме свръ шей мегамъ биде гелсанъ
 да свора бидъ биде вереламъ, шитди обенъ танамамъ не ш
 хоръ же паведъ хеланъ гелевреденъ биде биларъ владитъ обн
 китъ така ардуамъ паведи, бу вистанкъ доний каравур
 митъ Серезде обиметъ ка адимитъ мнгазанамъ нажалан
 да обиме бордуа Селевекте оилъ, китта меконъ кой
 тв пвтавъ дикитъ обтано ти брв свсаци брдуача сврелъ
 кандарнае шитинъ кабул еттинъ, казахъ, обана билга
 ри карукали даветъ еттинъ юр роръ еидайинъ павъ
 знакъ едсимъ окларъ. овъ китъ ден обокларри танам
 мамъ, Сентъ гудитденканъ сенитъ кооонитъ орталантма о
 тарардасканъ башка ерде шитинъ сердсканъ зера ала
 фонъ Сентъ ександанъ бенизе атаранъ. награтно алахъ
 юмторъ вереланъ биде ефендитъ ефканъ обелитъ не себсвъ
 адитъ давацитъ килдаръ. карновъ, хо чоматъ давази
 даръ тогава си отговорри Г. Д. некий ефендитъ, колонусъ
 гинне чалганъ гидицетъ Гоменъ дада китаръ килитъ юри

1036 хане Билгарь Килесиль Каманларь алахъ юмторъ.
 Вершикъ саредимеринде Дими Падиманъ сарери юмъ
 илмиш, юмъдоги илкатинкизе эсне билгарьда саредок.
 Сапалъ, ж. К.В. Ханги патазленъ, нѣкой си Керимъ саредок
 иже бу патазленъ, итмака сиварьма политикантъ ина
 са сиварини рабдатъ инакафа дане ви виданъ о
 мурь едонко да дойдите джовдери рабати диню
 сотке каза нѣкой неприягознаванъ иже кистани
 се напоянотъ ипроде с несколько пашаитини мур
 иси динелма сивамеровини въ толемъ радостъ.

Вамъ Блаженство фарадате съ диню Падим
 итмакъ старкя и ироби оци това оски и това си
 сиварини сѣа иже почили да правини магаре есо
 ро иже са иприводатъ покере се кази гледаха како
 кидинини и они дана поимѣютъ.

Солунскиите рабати не ходатъ добри нема гловъ
 даработатъ, уримелотъ и уримелкантъ като въ
 ридгеси нема динелокантъ хъ. тревова ивалантъ
 да илелзатъ отъ Солунъ четака да трѣдне рабтаръ
 акоме послушатъ. диню иже обиданъ далиговаранъ право
 то, иприводете едикъ гловотъ давиди фимизатъ да
 да ипривотровети итама оци дарабилеированъ но не
 остима книга, итама остимъ.

— Вашето покорно духов — 1883 Мама и Гуменда
 по Кутро Чудо по въ Петеръ
 Димитровъ

помави въ вѣ. на Киръ Коста Саровъ отого
 боритини за парите хилда гроша накамидате
 ириво илмилтела занасъ духовноити отъ
 илмилтети кита динъ сѣраданисотому

14. Борба за църква въ с. Дамянь, отварянето на бълг. параклисъ въ Солунъ и по въпроса за освещаването на църквата въ с. Богородица

Писмо на попъ Петъръ Димитровъ до екзарха
Солунъ 1873 г. юліа 5.

Ваше Блаженство

Като Вы цалювамъ Св. десница и дапросиме Вашити молитви, доневамъ съ настоящето ми да Вы докажемъ занѣколко работи които станахъ върху меня тѣзи дѣня. Явихъ Ви намаія съ Дамянчини който дойдоха за ферманъ да сакатъ за черкова, че сж освободихми но съ тази радостъ само останахме. Щюмъ поминахъ десетъ петнайси дѣна пакъ донесоха емернаме за Вашето покорно кутричко чадо таково пакъ отъ нашите Гъркомани и отъ Солунската Гър. Демогерондіа. Че щюмъ ме повикатъ на пазарскию¹⁾ Хюкюматъ дами зематъ единъ мотеберъ кефиль чи нема да си вратя на Гоменджа и завчасъ дама соргюнетъ на отечеството ми итака които биде нема оставиха да идамъ дасиземамъ нито дрешките имахъ и смѣтка съ Селяните да си видамъ смѣткатъ. но меповикаха на единъ Четвертокъ като неотидохъ на сжщый денъ но отидохъ²⁾ дори о понеделникъ лежалъ самъ и три дѣна хапасъ итака ме истира Пазарскию Хюкюматъ съ Силата на Солонскый и динеска намеровамъ овъ Солонъ направихми едно бедно параклисче на училището, итака са прави 5. 6. Служби щю служимъ съ много народъ и съ Големъ радостъ. Ваше блаженство видите какъ не седатъ Гърците мадро дайма бутатъ и какво то щатъ праватъ станете и помардате малце занашата бедна заблудена Македоніа душатъ на дойде вече на устатъ отъ маки, на са запусти Сичко понеже са очайхме отъ все като са заблудихме въ този въпросъ. баримъ когато пишоваме бедните даниса отговарете съ писмо дана знаятъ и хората че сми припознаени съ Екзархія тж че да можеме да ги мамиме, Старче работите можи даме докажете а не ясъ самъ, — динеска са намеровамъ овъ Солунъ служимъ азаплата незнамъ отъ кого даземамъ понеже общинатъ іе ного сиромашка, не требеша и това да пишамъ защю когато пишамъ запари не сполучавамъ и писмо — прощавайте — ясъ пакъ си самъ народень но гладень и жединъ и дрипавъ. Нека е жива екзархія тж когато има она имамъ и азъ³⁾.

Ваше Бл. имами една Черковичка о Солунската епархі(а) Село Богородица за освятивани како ще правиме позволяти-

¹⁾ Енидже-вардарския.

²⁾ Въ ржкоп. одидохъ.

³⁾ Първень било написано съ с, и дослѣ е поправено з.

ни, сега подиръ гумно ищатъ да я освятятъ кой Владика да-
поканиме дали бива Негово Пр. Св. Велешкый ако бива забеле-
жатимо дазнай когато гоповикамъ дае готовъ, и ако скоро
минатъ Т. Т. НПр. Св. Охридскый пакъ да на забележите че
работатъ висе върсъ насъ. а колкото за Солунъ треби да
сарадувами ного защю това които сакахме сполучиме, а о
Гоменджа останаха о хилини. и така като цалювамъ Св. дес-
ница остаемъ Ваше покорно кутро доховно чадо

попъ Петъръ Димитровъ

Молямъ Ви испитайте Серскію Председатель попъ Тео-
досій защю когато отиваль за Ц/градъ отъ Неврокопъ испра-
тилимо на дедо Чюлакъ 6. ліри чрезъ него а че онъ не донесе
ни една на меня дадеми о българскатъ книжарница въ Солунъ
Саде писмата а друго нищю. ако дамо дали пари защю така
даправи чювекъ динеска нема ни една пара и онъ Сарафова
работъ Са мачи да направи не ліе Грехота ниа Са мачими
разлика дана правиме отъ Гърците а ниа бетерь правиме

Сжщій

15. Екзархията и новиятъ солунски валия Митхадъ паша

а) Писмо на екзарха отъ 2 ноемврий 1873 г. № 353
{до велешкия митрополитъ Дамаскинъ.

Велесъ (до владыкж-тж)¹⁾

Извѣстно Ви е отъ вѣстницы-тѣ, че Н. Прѣвозводител-
ство Мидхадъ паша ся назначи за Солунскый Валиж и ми-
нжлж-тж сжбботъ излѣзе отъ градъ-тѣ ни за Солунъ. Въ
последно-то си вижданіе съ него ный му говорихмы за цър-
ковны-тѣ ни работы въ Македоніж и особенно въ вилаетъ-тѣ
на кой-то ся опредѣля управитель. Въ тоя ни разговоръ той
ны попыта имамы ли тамо духовны лица и владыцы, на кой-
то и му отговорихмы, че владыка имамы само единъ, именно
Ваше Прѣосвященство. За това В. Прѣосвященство нужно
е по обычай-тѣ да идете въ Солунъ за да му честитите и
сърадвате съ назначеніето му Солунскый Валиж и благопо-
лучно-то пристиганіе въ Солунъ. При тоя случай сгоденъ В.
Прѣосвященство може да му поговорите за нужды-тѣ на
Струмишкж-тж епархіиж. Мыслимы за добрѣ още да земете
съ себе²⁾ си Архіератикж-тж за да служите въ тамошный-тѣ
параclисъ, ако Вы поканатъ Христіаны-тѣ, безъ обаче да ся
разглашава и ставатъ шумове, че ще служите.

¹⁾ Тѣ е вписано това писмо въ проток. книга.

²⁾ Въ ркп. погр.: себи.

Добро бы было и отъ Струмацж да идать п. Тодоръ ако е тамо и 2—3-ма души отъ първенцы-тѣ за да ся прѣдставать и тѣ отъ странж на тамошны-тѣ българи, или съ Ваше Прѣвосвященство, или съ о. Петра, както намѣрите³⁾ по сгодно. Ный молихмы Н. Прѣвозводителство да има о. Петра като прѣдставитель на Българи-тѣ, прѣзь когото да ся отнасятъ до него за свои-тѣ нужды. (п. прот., стр. 407).

б) Писмо на екзарха отъ 2 ноемврий 1873 г. № 354

Водень (до Общинж-тж)

Колкото голѣмо бѣше духовно-то ни скърбеніе, когато глѣдахмы несъгласіе-то и раздоры-тѣ, кои-то прѣди раздирахж почтенны-тѣ Ви съгражданы и парализирахж всяко едно общо и полезно дѣло; толкова повече ся возрадовахмы душевно сега, като ся научихмы отъ нѣкои пѣтници, че ако и кжсно, отеческы-тѣ ни съвѣты намѣрихж добрж земіж въ благородны-тѣ, благочестиви и родолюбивы сърдца и произвели ожидаемы-тѣ плодове — взаименъ миръ, любовь и съгласіе. Като Ви молитствовамы добъръ успѣхъ въ тѣхъ, отъ кои-то зависи добрый-тѣ ходъ и на общы-тѣ Ви църковны и училищны съ настояще-то, ный Ви отеческы съвѣтовамы при това да изберете испомѣжду си едно духовно лице, прѣдсѣдатель-тѣ на почтеннж-тж Ви общинж и два три мирскы и испроводите въ Солунъ за да честитатъ и сърадватъ Н. Прѣвосводителство Мидхадъ паша съ назначеніе-то му Солунскый Валііж и благополучно-то му пристиганіе въ Солунъ, градъ-тѣ на Вилаетъ-тѣ Ви. Нѣка ся яватъ тыя, кои-то опредѣлите предъ тамошній-тѣ Священникъ прѣдсѣдатель-тѣ на тамошнж-тж общинж за да ся допытатъ до него що трѣба да направятъ и за да гы прѣдстави той прѣдъ Н. Прѣвосводителство, зашто-то ный го опредѣлямы него да бжде като прѣдставитель на Българското население въ Вилаетъ-тѣ Ви, и прѣзь него желаемы да ся отнасятъ всякога когато имате нѣкоіж нуждж прѣдъ Н. Прѣвосводителство. Той всякога ще Ви прѣдставя нужды-тѣ предъ Н. Прѣвосводителство и ще Ви спомага съ свои-тѣ съвѣты. Като Ви молитствовамы пакъ за братско-то Ви примиреніе, призовавамы и пр. (с. прот., стр. 407—408).

в) Писмо на Екзарха до попъ Петра отъ 2 ноемврий 1873 г. № 355.

Солунъ (до п. Петра).

Минжлж-тж недѣля Ви испроводихмы едно писмо съ нѣколко други приключенны въ него, отъ кои едно за Н.

³⁾ Въ ркп. намѣритѣ.

Прѣвосх. Мидхадъ Паша. Надѣвамы ся да сте гы получили всички и прѣдали по назначеніе-то имъ. Съ настояще-то Ви испровождамы и друго едно писмо до Н. Прѣвосходителство за работж-тж на Охридскый монастырьъ Св. Наумъ, кое-то такожде ще му прѣдадете.

Тогава ви писахмы да ви има като прѣдставитель на тамошно-то Българско население, прѣзь кого-то да ся отнася за свои-тѣ нужды. Нѣмамы съмнѣніе че съзнавате всичкж-тж важность на тжж (sic) работж и че ще ся стараете да оправдаете добро-то ни мнѣніе и надѣждытѣ ни, кои-то имамы на Васъ. Надѣвамы ся такожде, че ще бждите благоразуменъ и достоинъ да заслужите благоволеніе-то на Н. Прѣвосходителство. За това Ви трѣба пò часто да си намирате работж и да ходите при него, а въ присжтствіе-то му да ся държите добрѣ и пристойно, сжщо да пазите строго приличіе-то кое-то ся изыскова; зашто-то Н. Прѣвсходителство обыча да му ходатъ пò часто и прѣдставляватъ работытѣ пò добре за да може да зима дѣйствиелны-тѣ мѣрки на злоупотрѣбленія-та, на кои-то е страшенъ гонитель.

По съвѣтвайте такожде на Воденскж-тж, Кукушкж-тж, Неврокопскж-тж и други-тѣ общины отъ Вилаетъ-тѣ Ви да испроводатъ по едно духовно лице и двѣ три мірскы достойны за да честитатъ и сърадватъ отъ странж на населеніе-то Н. Прѣвсходителство съ назначеніе-то му и благополучно-то му пристигане въ Солунъ, а Вый благоговѣйный Священниче, ще гы прѣдставлявате прѣдъ Н. Прѣвсходителство, като имъ показвате що трѣба да правятъ. Ще гы съвѣтвате още коги иматъ нуждж да ся отнасятъ до Н. Прѣвсходителство да праватъ това всякога прѣзь Васъ, Вый да гы прѣдставлявате на Н. Прѣвсходителство, тѣй што да бждите като прѣдставитель на Христіаны-тѣ.

Тыя дны трѣба да дойде въ градъ-тѣ Ви Н. Прѣосв. Г-нъ Дамаскинъ Велешко-Струмскый. Убедѣте общинж-тж като дойде той да го помоли прѣзь едно прошеніе да служи въ параклисъ-тѣ Ви. Глѣдайте обаче да ся не разглашава много и да не станатъ нѣкои шумове ако служи. Ный смы му писали ако го поканите да служи. (с. прот., стр. 408).

16. Попъ Петъръ, избранъ за председателъ на Солунската община. Нужда отъ параклисъ въ Вардарската махала и въ други мѣста.

Писмо на екзарха отъ 7. XII. 1873 г. № 392.

Солунъ (до о. Петра)

Отъ послѣдно-то Ви писмо отъ 27 минжлый мѣсяцъ съ велико душевно удоволствіе разбирамы, че почтенна-та Ви общинж Вы избрала за свой прѣдсѣдатель. Това е било от-

давнашно голѣмо наше желаніе, зашто-то смы убѣдены че работы-тѣ на почтенна-та общинѣ пѣ добрѣ ще ся гледатъ, когато прѣдсѣдатель бѣде едно духовно лице и именно Ваше Благоевѣйство, тѣй като отъ мѣстнѣ-тѣ власть ще ся глѣдате не само като прѣдсѣдатель на общинѣ-тѣ, но и като прѣдставитель нашъ на народнѣ-тѣ ни Ексархіѣ, кое-то отъ своѣж странѣ възвышава достоинство-то и на самѣ-тѣ общинѣ прѣдъ власть-тѣ. Прочее молитствовамы добъръ успѣхъ Вамъ и на почтенѣ-тѣ общинѣ за общо-то добро, за напрѣдѣкъ-тѣ на всичко-то благочестиво и Христолюбиво население въ Македоніѣ, и имамы надѣждѣ, че съ благоразуміе-то си и опытность-тѣ си Вый, както и почтенна-та община ще оправдаете надѣжды-тѣ, кой-то имамы и ще отговорите на положеніе-то кое-то заемате. Въ тѣж надѣждѣ, освѣнъ друго-то, ны утвърдаватъ старанія-та Ви да отворите още единъ параклисъ именно въ Вардарскѣ махлѣ. Наше-то желаніе е да ся възползовате отъ сегашнитѣ обстоятелства, кои то ни най много благопріятствувать благодареніе на расположеніе-то на Н. Прѣв. Мидхадъ-паша и по скоро да го отворите. Желателно е още да ся отворатъ параклисы и въ други-тѣ съсѣдны мѣста, дѣто население-то ся лишава отъ църквы. Врѣмя е да ся съзнае полза-та на параклисы-тѣ. Съ увѣреніе че Ваше Благоевѣйство и Почт. община съзнавате вече това и съ надеждѣ, че ще ся потрудите по скоро да отворите реченный-тѣ параклисъ и съвѣтовате и на други-тѣ да послѣдуютъ добрый-тѣ Вы примѣръ призовавамы Божіѣ-тѣ благодать и пр. (с. прот. стр. 416).

17. Екзархията опровергава слуховѣтъ за спогодѣа съ Цариградската патриаршия и осжда движението за унія въ Южна Македония.

а) Писмо на екзарха отъ 1 февруарій 1874 г. № 29.

Солунъ (до общинѣ-тѣ).

Приехмы почтенно-то Ви писмо отъ 15-й отъ тоя мѣсяць, отъ кое-то съ велико душевно прискърбіе ся научихмы, че прѣдставители-тѣ на 6^{тѣхъ} Македонскы общины ся были отнесли до Протестанты-тѣ и гы молили да приематъ Българско-то население отъ Македонскы-тѣ епархіи въ религиозно общеніе и подъ свое покровителство. Послѣдно врѣмя отъ др. мѣсто ся научавамы, че Протестанты-тѣ имъ были отказали и тѣ ся отнесли къмъ Епископъ-тѣ на унія-тѣ въ Одринъ като го молили за сѣщо-то; научавамы ся такожде, че и Н. Богол. Ниль Смоленскый ся былъ отнесълъ къмъ него, даже че и гы была послѣдвала нѣкоя часть отъ народъ-тѣ, кое-то обаче не ни ся ще да вѣрвамы, зашто смы твърдѣ убѣдены, че той народъ е силно прѣданъ и привързанъ къмъ право-

славіе-то, къмъ Св. си бащинъ вѣрж и къмъ народнъ-тж ни Ексархіѣж.

Насъ ны удивлява това повѣденіе на прѣдставители-тѣ на Македонскы-тѣ общины. кои-то ный мыслихмы благоразумны, опытни и прѣданы на православіе-то и на Ексархіѣж-тж, сжщо повѣденіе-то на Н. Боголюбіе, както и на всички, кои-то ся гы, или ще гы послѣдовать, и гы страшно осждамы, както ще гы осжди и цѣлый-тѣ народъ и всичкый-тѣ свѣтъ и тѣхна-та даже съвѣсть. Научаваме ся, че тѣ ся были оправдавали съ това, че ся были принудены да направать това, защото-то Ексархіѣ-та щѣла была да гы остави противъ желаніе-то имъ и противъ высокославный-тѣ Имп. фирманъ на Гърцкж-тж Патріаршіѣж и не оставало никакво друго срѣдство за да ся избавать отъ неѣж. Това гы обаче никакъ неоправдава, защото-то Ексархіѣ-та имъ много пжти яви прѣзъ Н. Благоевнство п. Петра Димитровъ, че слухове-тѣ за спогождение съ Патріаршіѣ-тж съ ущербеніе на фирманъ-тѣ сж лъжовны, съвършено лъжовны и нѣма никаква опасность за присъединеніе-то имъ къмъ Ексархіѣж-тж. Кой не знае че отъ всички-тѣ епархіи както отъ поименованны-тѣ въ фирманъ-тѣ тѣй и отъ смѣсенны-тѣ наречены постоянно ся ни идвали протести противъ всяко спогождение съ Патріаршіѣ-тж съ ущербеніе-то на фирманъ-тѣ и съ прошенія да ся тури въ дѣйствиіе 10-й членъ отъ него? Кой не знае че Ексархіѣта всякога е представлявала и протести-тѣ и прошенія-та на Ц. Правителство и всички сили употрѣблявала за да се удовлетвори общо-то желаніе за 10-й членъ на Фирманъ-тѣ? Най сѣтнѣ кой не знае, че Ц. Правителство като ся увѣри, че това (е) общо и истинно желаніе, рѣши да станатъ истилямы-тѣ първо въ Охридскж-тж и Скопскж-тж епархіи, а слѣдъ тѣхъ и всички-тѣ други смѣсенны? Всичкы това знаятъ, и никой ся не бои отъ лъжовны-тѣ слухове за спогождение-то, освѣнъ тія прѣдставители на 6 ^{тѣхъ} общины. Това е неупростително за тѣхъ.

Увѣрены сме, че Вы и всички благоразумны оцѣнявате лошы-тѣ послѣдствія, кои-то има да произлѣзатъ отъ постжкж-тж на прѣдставители-тѣ и на Н. Боголюбіе за населеніе-то на Македонскы-тѣ епархіи частно и на цѣл(ь)ій-тѣ ни народъ въ обще, ако не ся предвари това зло на врѣмя, ако не ся прѣдпази народъ-тѣ отъ увлеченіе-то отъ тѣхъ и ся раздѣли на часты. Ако народъ-тѣ ся раздѣли на Уніаты и Православны тогава безъ друго ный не ще имамы условія-та на 10-й членъ и присъединеніе-то му къмъ Ексархіѣ-тж, къмъ другж-тж по голѣмж часть на народъ-тѣ, объединеніе-то на народъ-тѣ ще стане много мжчно, даже не възможно. Тогава дѣ оставатъ толкова трудове, жертвы и пр. За това отечески Ви съвѣтовамы и въ имя-то на Бога и Святж-тж ни вѣрж и народнъ Църква Ви умоляваме да употрѣбите всичко, що можите, за да възбраните народъ-тѣ отъ увлеченіе отпжтваніе

отъ прѣдставители-тѣ и тѣхъ самы да гы отклоните отъ дѣло-то, кое-то прѣдприели, и за кое-то ще гы осжди и строго осжди цѣлый народъ и строго накаже праведный Богъ. Увѣрени смы че както гы осждихте за отнасяніе-то имъ къмъ Протестанты-тѣ и ся протестирахте, тѣй и сега ще гы осждите за отнасяніе-то имъ къмъ униѣж-тѣ, кое-то е все едно извѣріе и кое-то има сжщы-тѣ лошы послѣдствія и ще употребите нужно-то прѣдъ тѣхъ и прѣдъ народъ-тѣ.

Колкото за учитель-тѣ Г-нъ Буботиновъ, ный прѣдставихмы прѣдложеніе-то Ви на прѣдсѣдатель-тѣ на Македонскж-тѣ дружинж, но той ни отговори, че дружина-та не може да го приеме, зашто-то той не былъ оправдалъ надежды-тѣ ѣ, когато былъ учитель въ Солунъ и зашто-то самы-тѣ Солунцы ся оплаквали отъ него, обаче ще види, ако може да го опрѣдѣли на друго нѣкое мѣсто.

б) Писмо на екзарха отъ 1 февруарій 1874 г. № 30.

(До Г-да Атанаса, Георгія, Никола,
Костантина и прочіи прѣдставители).

Приехмы писмо-то Ви отъ 15-и Януарія, въ кое-то ни обвинявате, че смы имали намѣреніе да Ви прѣдадемъ на Гърцкж-тѣ Патриархія и прочетохмы съ най-дѣлбокж-тѣ душевнж скърбъ за заблужденіе-то, въ кое-то ся намирате. Кое Ви е доказателство-то че смы искали да Ви оставимъ въ окове-тѣ на Фенеръ, зашто-то писахмы на Н. Боголюбіе Г-на Нила да ся завърни въ Цариградъ ли? Но ный направихмы това, зашто-то получихмы писмены и строгы заповѣды отъ Правителство-то да вдигнемъ владыцы-тѣ и священницы-тѣ даже, кои-то смы испратили по епархїи, кои-то не ся влѣзли още въ Ексархїѣж-тѣ, и Выѣ трѣба да сте научили и отъ самыя Г-на Смоленскый, че го испратихмы безъ позволеніе-то на Правителство-то само и само да Ви насърдимъ да ся не отчайвате въ борбж-тѣ си противъ Гърцкж-тѣ Патріаршіѣж, като ся надѣвахмы, че Правителство-то, както остава Гърцы-тѣ свободни въ нашж-тѣ Ексархїѣж безъ да земе въ вниманіе оплакванія-та ни, тѣй не щеше да изыскува и отъ насъ да ся не мѣсимъ никакъ въ смѣсенны-тѣ называемы епархїи. Нъ излѣзохмы излѣганы въ надѣждж-тѣ си и съ голѣмж скърбъ видѣхмы, че воля-та на Министерество-то не была такава, каква-то желаехмы. Ваше-то обвиненіе прочее е безосновно и неправедно. Не че не молихмы Правителството да ни не принуждава да вдигамы Н. Богол. Г-на Нила отъ Солунъ, не че не му прѣдсказахмы, че това ще докара Българы-тѣ въ отчаяніе, но ако молба-та ни не быде приета, заслужвамы ли да ни обвинявате въ прѣдателство? Ако Ексархія-та бѣше искала да Ви пожертвова, тя щѣше ли да притърпи толкова мжчнотїи, го-

ненія, низверженія, заточенія, страданія, даже и незаконната схизма, кой-то всички-тѣ станахж само и само за избавленіето на Македонскы-тѣ свои чада, когато ако гы бѣше жертвовала още прѣди нѣколко години щѣше да си е Ексархія-та каква-то е сега сѣща-та? Никой Българинъ не е искалъ и не иска народъ-тѣ му да ся разпокжса на парче-та подъ Гърцы или подъ Католицы и да заприлича на сакать чело-вѣкъ, всички-тѣ искать на противъ да сж подъ едно народно и православно духовенство, въ бащинж-тж си вѣря, коя-то сж съхранили отъ хиляда години на самъ и затова съ голѣмж скърбъ ще научать народоубійственнж-тж слабостъ и достоосждителнж-тж постѣпкж, която сте направили съ Н. Боголюбіе да прегърните униж-тж, постѣпкж, която докарва срамъ на народъ-тѣ ни и прѣдъ христіанскый-тѣ свѣтъ и прѣдъ Царско-то Правителство и коя-то осуетява желаніе-то му да ся освободи пѣ скоро отъ Фенерь по силж-тж на 10-й членъ на Фирманъ-тѣ, защо-то съ уніятството вый ще раздробите силы-тѣ си, ще раздробите народъ-тѣ на двѣ и ще изгубите въ епархій-тѣ двѣ-тѣ третины, кой-то изысква 10-й членъ, та така едни-тѣ ще останете пѣ-легка легка съвършени папистаны, а други-тѣ ще останатъ подъ Гърцы-тѣ владыцы и отъ това ще произлѣзе осакатяваніе-то на народъ-тѣ ни и невъзможность-та му да ся присъедини на Ексархійж-тж, кое-то е и желаніето на нашы-тѣ неприатели и неисказана скърбъ на всички-тѣ подъ Ексархійж-тж Българи да глѣдатъ че тѣхны-тѣ братя немаха¹⁾ търпеніе-то и постоянство-то да чувать законно-то си и спасително-то единеніе и въ глупаво-то си отчаяніе ся хвърлиха въ обятія-та на неприатели-тѣ или на вѣрж-тж или на народъ-тѣ имъ. Надѣвами ся прочее че ще разберете, възлюблены въ Христѣ чада нашы, и ще ся върнете въ себе си; не оставайте да ся притѣлкуватъ благочестивы-тѣ Ви чувства; часъ-тѣ за освобожденіе не е далечъ.

(с. прот, стр. 428—429).

в) Писмо на екзарха отъ 1 мартъ 1874 г. № 46.

(До Мелничж-тж, Драмскж-тж, Неврокопскж-тж
и общины).

Съотечественикъ-тѣ Ви Г-нъ Х. Георгій п. Ивановъ, когото сте были проводили да дойде въ Ц-градъ за да узнае положеніе-то на Ексархійскы-тѣ ни работы и да ни съобщи нужды-тѣ и теченіе-то на църковны-тѣ работы на епархійж-тж Ви, дохожда, и днесъ ся върща назадъ, като свърши посланіе-то си.

¹⁾ Въ ркп.: немаха.

Отъ него и отъ прѣпоржчително-то му писмо отъ почтеннѣ-тѣ Драмскѣ общинѣ, ся научаваме, че и до Васъ былъ дошълъ слухъ-тѣ за сѣществуваніе на спогождене между Ексархіи-тѣ и Патріаршіи-тѣ съ условіе на устѣпваніе отъ нашѣ странѣ на Македонскы-тѣ епархіи и че нѣколцина¹⁾ прѣдставители отъ Македонскы-тѣ епархіи Вы были приглашавали да идите въ Солунъ за да разждите съ тѣхъ общо ужъ за срѣдство за освобождене отъ Патріаршіи-тѣ, но Вы не сте гы послушали, а сте го проводили въ Ц-градъ за да узнае истынѣ-тѣ. Ный не можемы освенъ да Вы похвалимы за отлично-то Вы благо-разуміе и голѣмѣ-тѣ Ви привързаностъ и довѣріе къмъ Ексархіи-тѣ, кои-то²⁾ най ясно показва(те) като не давате вѣрѣ на разны-тѣ слухове, кои-го ся носятъ. Тія слухове, възлюблены о Господѣ духовны чада, сѣ свършено лѣжовны, както ще ся научите отъ Н. Благородіе, зашто-то Ексархія-та никога не е имала прѣговори съ Патріаршіи-тѣ за спогождене, нито ще склони нѣкога на спогождене противно на Высокослав. Имп. Фирманъ съ устѣпваніе на епархіи, кои-то иматъ условія-та на 10-й му членъ. Тѣ ся пѣрскать съ цѣль да посѣжтъ между населеніе-то на Македонскы-тѣ епархіи недо-вѣріе къмъ Ексархіи-тѣ, да го отстранатъ отъ неї и, като го отчаїжтъ въ желаніе-то му да ся освободи отъ Патріаршіи-тѣ и присѣдини съ Ексархіи-тѣ, да го принудатъ да отстѣпи отъ Св. Православнѣ вѣрѣ и да пріеме уніатство-то. Вый обаче ся надѣваме никога не ще повѣрвате тія слухове и не ще ся излѣжите отъ тія, кои-то искать да Ви вкаратъ въ уніи-тѣ, врагъ-тѣ на бащинѣ-тѣ ни вѣрѣ, но съ до-сегашно-то си довѣріе къмъ Ексархіи-тѣ и твърдостъ въ православіе-то, ще имате още малко врѣмя нужно-то благо-разуміе и тѣрпеніе, додѣ станатъ истилямы-тѣ въ епархіи-тѣ Ви и слѣдъ кое-то ще ся признаете отъ Ц. Правителство къмъ Ексархіи-тѣ. Ето за нѣкои епархіи, Охридскѣ-тѣ и Скопскѣ-тѣ истилямы-тѣ вече ся свършихъ и Ц. Правителство ни ся обѣщало, че щомъ пристигнатъ тѣ, ще ни даде бераты-тѣ за Митрополиты-тѣ имъ.

Колко-то за желаніе-то Ви да ся рѣкоположи О. Хари-тонъ, ный Ви свѣтваме да не бѣрзате, да имате тѣрпеніе и да оставите на отеческы-тѣ и просвещены-тѣ грыжи на Св. Синодъ да удовлетвори желаніе-то на българ, населеніе на епархіи-тѣ Ви съ рѣкоположеніе-то му, когато станатъ исти-лямы-тѣ, както го изыскова 10-й членъ на Цар. Фирманъ и ся припознае отъ Правителство-то присѣдиненіе-то на епархіи-тѣ Ви къмъ Ексархіи-тѣ. Такова е условіе-то за присѣди-неніе-то на всичкы-тѣ См. епархіи къмъ Ексархіи-тѣ споредъ

¹⁾ В ркп.: нѣколчина.

²⁾ В ркп. се повтаря то.

Висок. Фирманъ, отъ кого-то безъ ущърбъ, не можемы да ся отклоняваме, защо-то той е основаніе-то на всичкѣ-тѣ Ексархіи. Като призоваваны и проч.

(с. прот., стр. 432—433).

18. Екзархията изпраща своя уставъ въ Макед. епархии.

Екзарх. писмо отъ 17 май 1874 г. № 123.

Солунска община.

Съобщава ѝ, че е получила дветѣ ѝ писма отъ 7 и 14 май и съжالياва за приключението въ Велесъ, за което Сол. община съобщила на Екзархията. Иска по-точни и по-подробни сведения Миналия понедѣльникъ ѝ били изпратени „по турскѣ-тѣ пощѣ“ „5 тѣла отъ Орг. Уставъ на Ексархіятѣ“ и „днесъ“ ѝ изпраща „още 30 въ 3 пакета по 10. Отъ първы-тѣ — казва екзархътъ — ще задържите за Почтеннѣ-тѣ Ви общинѣ 1 2, а останалы-тѣ ще употрѣбите по благоусмотрѣніе-то си дѣто трѣбать; а отъ тѣя, които Ви испровождамы днесъ, имайте добринѣ-тѣ по 10, по 1 пакетъ испроводите на ТПр. Г-на Дамаскина Велешко-Струмнишкый, Г-на Доротѣя Скопскый и Г-на Наѳанаила Охридскый. Проваждамы Ви и едно емирнаме заради църквата въ Рѣсенъ притворенно въ настоящето ни. Като дойде Н. Прѣвѣсходителство имайте добринѣ-тѣ да Му го, емирнамето, прѣдадете нѣкой отъ Ваше Благородіе, или Н. Благоговѣнство п. Петъръ Димитровъ и да му говорите и Вый за църквѣ-тѣ. Колкото за комиссіятѣ, още нѣмамы никакво извѣстіе. Тѣя дни мыслимы да идемы при НВПрѣв. Министрътъ на Външни-тѣ Дѣла за да видимы, какво стана.

Като призоваваме... (с. прот., стр. 456).

19. За църква въ с. Дамянь.

Екзарх. писмо отъ 29 августъ 1874 г. № 226.

п. Петъръ Димитровъ. Солунъ.

Екзархътъ му съобщава, че „още на врѣмято“ е подаль на правителството такриръ „за намѣреніето“ на християнитѣ отъ с. Дамянь да си направятъ църква и го молилъ да се произведе „нужный-тѣ истиямъ на мѣсто-то“. „Въ отговоръ на тоя такриръ получихмы едно тескере, въ което ни ся явяваше че истиямъ станжль, но църква не може да ся направи защото: 1) селото Дамянь било чифлицы на частны лица мусулманы, които си имали и тапи-тѣ; 2) лицата, у които бѣхмы показали въ такрирътъ си да ся намиратъ назначеннитѣ за съграждане-то на църквѣ-тѣ пары, были хора сыромасы и дърводѣлци, слѣд. че у тѣхъ не може да има толкова пары, колкото трѣба за църквѣ-тѣ; 3) приготвенныйтъ за нея ма-

териалъ не былъ достатъченъ и за работж; 4) всичкото село състояло само отъ 15—20 нуфузы, които ся чъркували у Первелишкий-тъ чифликъ, който е половинъ часъ отъ него, слѣд. нѣма нуждж въ църквж; 5) най сѣтнѣ, притяжателитѣ на чифлицытѣ, на които стои селото, не склонявали да ся направи църква на мѣсто-то, дѣто желаяли селянитѣ. Жители-тѣ ны увѣриватъ пѣкъ, че нѣмало никакво прѣпятствіе законно. Затова, като получите настоящето ни молитвенно, ще идете въ селото за да явите на жители-тѣ това тескере и испытате, има ли показанны тѣ въ него прѣпятствія. Ако бы да нѣма, тогава ще земнете отъ тѣхъ едно прошеніе, въ което да ся опровѣргаватъ тѣ точка по точкж всички-тѣ и ще ни го проводите за да действовамы съ него за Фирманъ; ако ли бжде противно-то, сир. съгласно-то съ тескерето, тогава гы убѣдите да не искатъ църква, но да си отворятъ при училището единъ параклисъ, какъвто е вашии-тѣ въ Солунъ. Научавамы ся, че тѣ были на това мнѣніе, но не знаемъ, колко е вѣренъ тоя слухъ. Научавамы ся още, че тѣ още вѣрвали, че Фирманъ было имало за църквж-тж, но не имъ го давали. Трѣба да гы разувѣрите отъ това, което, види ся, е нѣкоя антрита. Въ настоящето Ви притварямы прѣводъ отъ горепомянжты-тѣ такриръ и тескере за да имъ гы съобщите“.

(IV. прот. на екзарх. писма за 1874—1878 г. стр. 488—489)

20. По въпроса за седалището на Българската екзархия.

Писмо на екзархъ Иосифа отъ 21. VII. 1878 г. № 17.

Господине Науме Спространовъ,
отеческы ви молитствовамы.

Писмото Ви отъ 17 того пріяхмы. Прѣдметътъ за който ни пишете е отъ най-важны тѣ, това го чувствува всякы българинъ, за това тука станаха вече доста съразмишления. Наша длъжность особно е да съхранимъ духовното съединеніе на Народа ни, което имахмы почти и по-напредъ на основаніето на което е положена Екзархіята. Това чисто духовно съединеніе, благодареніе на широкитѣ начала на трактата и на законитѣ на Османската имперія е възможно и за въ бжджще, заради това Българитѣ отъ Македонія нетребва да ся обезсърчаватъ, но трѣбва да бжджтъ бодри и дѣятелни. Въпросътъ е гдѣ ще да бжде Екзархіята въ Цариградъ ли или въ столицата на княжеството. Съ второто ще можемъ да Ви явимъ какъ трѣбва да ся действува.

1878 21 Іулія, Пловдивъ

Като призовавамы Божіята благодать на васъ остаямы
вашъ молитствователъ (подп.) Ек. Б. Іосифъ.

(П. прот., стр. 790).

21. Статистически сведения за Солунския духовенъ районъ.

(Изъ рапорта на председателя на Солунската бълг. църковна община архим. Неофитъ № 173 отъ 29.І. 1908 год., екзарх. архива).

Въ началото на 1908 год. въ Солунъ е имало три църкви: св. Кирилъ и Методий, св. Димитрий и св. Петъръ и Павелъ съ 4 свещеника. Само 21 енории православни българи съ 18 църкви въ Солунско и Лжгадинско сж признавали Екзархията, а останалитѣ 46 енории православни българи съ 35 църкви въ сжщитѣ околии — Патриаршията.

Екзархийски енории

І Въ Солунска каза:

4 въ Солунъ	1 въ с. Ватилкъ
1 „ с. Гърдоборъ	1 „ „ Дърмица
1 „ „ Ново село	1 „ „ Сръдно Куфалово
1 „ „ Арапли	1 „ „ Илджиево
1 „ „ Дудуларе	1 „ „ Долно Куфалово
1 „ „ Коритинъ и Нарешъ	3 „ „ Горно Куфалово
1 „ „ Бугариево и Сарамурово	
Всичко 18 енории	

ІІ Въ Лжгадинско:

1 въ с. Зарово	1 въ с. Негованъ
1 „ „ Богородица	
Всичко 3 енории	

Патриаршийски енории отъ бълг. население:

І Въ Солунска каза:

5 въ с. Киречъ-къой	1 въ с. Долно Каваклиево
1 „ „ Кара-Исмаилъ	1 „ „ Колопанци
1 „ „ Камара	1 „ „ Сарджево
1 „ „ $\frac{1}{2}$ отъ с. Гърдоборъ	1 „ „ Зорбатъ
1 „ „ Акъ-бунаръ	1 „ „ Чолхаларе
1 „ „ Даутъ-балъ	1 „ „ Карджалево
1 „ „ Харманъ-къой	1 „ „ Кангличъ
1 „ „ Топчиево	1 „ „ Конаре
1 „ „ $\frac{1}{2}$ отъ Ново Село	1 „ „ Трикала
1 „ „ Горно Каваклиево съ	2 „ „ Айватово
Ингизизъ чифликъ	1 „ „ Една часть отъ Кулакия
1 „ „ Текелиево	(въ ркп. Куликия)!
1 „ „ Чали чифликъ	2 „ „ Юнчиитѣ
Всичко 30 енории	

II въ Лжгадинска каза:

4 въ $\frac{2}{3}$ отъ Лжгадина	1 въ с. Гнойна
1 „ с. Баловча	1 „ „ Ени-къой
1 „ „ Аракли	2 „ „ Висока
1 „ „ Сарачево	2 „ „ Сухо
1 „ „ Каваларци	1 „ „ една часть отъ
1 „ „ Клисали	с. Негованъ

Всичко 16 епарии

Въ Солунско и Лжгадинско имало 62 села съ чисто гръцко население и подведомствени на Царигр. патриаршия. Отъ тѣхъ 34 въ Солунско и 24 въ Лжгадинско. Всичко подъ Патриаршията е имало 46 български + 62 гръцки села = 108 села въ Солунско и Лжгадинско съ 97 църкви (= 35 въ бълг. села + 62 въ гр. села). Само въ Солунъ е имало 20 гръцки църкви: 1) Св. Петка, 2) Св. Мина, 3) Св. Теодора, 4) Св. Алюса, 5) Св. Никола, 6) Св. Атанасъ, 7) Св. Зайчна Богородица (Панагия Лагодяни), 8) Преображение Господне (Агия Метаморфосисъ), 9) Св. Богородица (Агия Панагия Декса), 10) Срѣтение Господне (Папанди), 11) Св. Богородица (Агия Панагуда), 12) Св. Антоний, 13) Св. Константинъ, 14) Св. Богородица (Агия Трани Панагия), 15) Св. Троица, 16) Възнес. Господне (Аналиписисъ), 17) Св. Георгий, 18) Св. Харалампий, 19) Св. Благовещение (Агия Евангелистра) и 20) Св. Григорий Палама. Всичко въ Солунъ, Лжгадина, Солунска и Лжгад. кази е имало 117 църкви, подведомствени на Царигр. патриаршия.

Ако 46-тѣ бълг. села патриаршийски станѣли екзархийски, то Екзархията щѣла да има подъ свое ведомство 67 села въ Солунската и Лжгадинската кази съ 50 църкви (15 екзарх. + 35 патр.), а Патриаршията — 62 села сѣщо съ толкова църкви или всичко (заедно съ тия въ Солунъ) 53 екзарх. църкви срещу 82 патр. църкви.

XXVII. ЗА СОЛУНСКАТА ОБЩИНА ПРЕЗЪ 1882/83 УЧ. Г.

Въ едно дълго (11 стр.) писмо отъ 26 юний 1883 г. до Игнатия Рилски въ София Т. К. Таневъ, учителъ въ Солунската мъжка гимназия, напада Екзархията (архим. Методия Кусевичъ), загдето безъ причина е уволнила трима учители въ Солунската мъжка гимназия (Б. Райновъ, Тр. Китанчевъ и самия Т. К. Таневъ), а сѣщо така и Солунската община, главно нейния председателъ архим. Козма. „Солунската община — пи-

ше той — напоследък толкова се е озлобила противъ учителския съвѣтъ, особено противъ“ дякона Евгений Рилски, щото единъ общинарь се осмѣлилъ да каже на учителитѣ въ едно съвмѣстно събрание на общината и учителския съветъ, че тѣ сж хора „шубелии“, а архим. Козма, „свѣсѣмъ необразованъ калугеръ“, се заканилъ, че ще ги обади на правителството. Учителитѣ сж поддържали, че ученическитѣ свидетелства трѣбва да се подпечатватъ съ печата на гимназията, защото тя е била „особено заведение, въ което общината не е зямала никакво участие“, и, ако се подпечатватъ съ общинския печатъ, би излѣзло, че дирекция на гимназията е общината. Солунската община е отговорила, че ако подпечатватъ съ училищния печатъ, то общинаритѣ „официалнимъ образомъ ще го унищожатъ“. „За всички такива скандали причина сж Екзархийскитѣ хора, които почти цѣла година гледахъ какъ, какъ да ни компрометиратъ“ (стр. 8 и 9). Членоветѣ на Солунската община, споредъ Таневъ, ужъ не сж били избирани отъ народа, а назначавани отъ нейния председателъ или пъкъ се назначавали сами помежду си. „Народътъ нищо не знае, нито му извѣстятъ че се избира община. Нѣколцина Българи, които още въ времето на г-на Буботинова сж действували за Българщината въ Солунъ сега сж отритнати“. Председателътъ държалъ общинския печатъ и „само съ съгласието на единъ двама отъ членоветѣ които се интересуватъ (на единъ се плаща, а другия шие дрѣхитѣ на пансионеритѣ), удря го кждѣго си ще“ (стр. 9). Излѣзли били 56 номера отъ общината, безъ да знаятъ за тѣхъ $\frac{3}{4}$ отъ общинскитѣ членове, „Каквото хрумне на прѣдсѣдателя, или каквото му се заповѣда, той пише въ името на цѣлата община и подтвърдява това съ общинския печатъ“. Редовни заседания нѣмало. Презъ цѣлата година само 2—3 пжти се събрали общинаритѣ и когато било нужно всички общинари да подпишатъ нѣкое писмо, „съ което ги залъгватъ“. Народътъ билъ отдѣленъ отъ общината. Въ началото на годината общината искала да постави за църковенъ епитропъ единъ отъ своитѣ членове, но народътъ насила „съ застрашаване съ дървенъ Господъ“ го изгонилъ отъ пангара и турилъ свой човѣкъ, който „до днесъ“ е епитропъ. Да свалятъ цѣлата община, не се наемали, „защото нѣматъ си водители и сж хора все работници, търговци, та толко толко не сж заинтересувани отъ общенароднитѣ въпроси“. (стр. 10).

(Софийска народна библиотека, архивъ на Игнатия Рилски, папка 15. II. В, инв. № 1558).

АЗБУЧЕНЪ ПОКАЗАЛЕЦЪ

- Аботъ, герм. консулъ въ Солунъ, 134, 159.
- Абди ефенди, учитель, 183.
- Абдулъ Азисъ, турски султанъ, 55, 60, 110, 113, 195, 241—243, 258, 269.
- Абдулъ Хамидъ, турски султанъ, 167.
- Аверкий, верийски митрополитъ 13, 23; вратчански митрополитъ 146; зографски братъ, 112, 120, 121, 127, 148, 277.
- Авксентий, велешки митрополитъ, 44.
- Авраамий, иером., 127, 148, 150.
- Авретъ Хисаръ 159.
- Ἀβροῦιδου Ἰωάννης 75.
- Австрия 13, 76, 224, 249, 256.
- Агапий (Войновъ), дяконъ и учитель, 59, 60, 65, 69, 70, 71, 75, 101, 114, 131, 149, 252.
- Агапитъ, римски папа, 3.
- Агаряни 24.
- Агатангелъ, драмски митрополитъ, 41.
- Адамитство 10.
- Аделаида де Тоне, писателка, 230—232.
- Адрианъ IV, римски папа, 6.
- Адриатическо море 66, 219, 220, 222, 224.
- Аеций, солунски епископъ, 3.
- Азийски диоцезъ 3.
- Азия 56, 124, 215, 223.
- Айватово, солунско село, 42, 180, 187, 196.
- Айридинджикъ, сол. махала, 166, 184.
- Акакий, дяконъ, 126.
- Акакиевъ смуть 3.
- Акапиоти 20.
- Акиндинити 10.
- Акифъ паша, солунски валия, 55, 63, 72, 76, 86, 91, 93, 94, 113, 115.
- Алабинъ П. 179.
- Алай бей 141.
- Албания 109, 173.
- Албанци, 99, 241.
- Алеко, ученикъ въ Солунъ, 35.
- Александрия 4, 21.
- Александъръ, макед. царъ, 228; папа 245; солунски епископъ 8; мжченикъ 13.
- Александъръ Екзархъ 28, 39.
- Алексий, макед. войвода, 172; руски престолонаследникъ, 13.
- Али паша, вел. везиръ, 264.
- Али паша Тепелени 33, 40.
- Alma mater 247.
- Анастасий, мжченикъ, 13.
- Ан. Анаст. Рес.(енецъ) 72.
- Анастасия, мжченица, 22.
- Ангели 209, 210.
- Ангеловъ Иванъ, свещеникъ, 92, 163, 175, 182, 184.
- Ангеларий, слав. просв., 213.
- Андрей, солунски епископъ, 3; Гропа, охридски владѣтель, 19; Първозвани, апостоль, 24.
- Андрея Анастасиу, рес. гражд., 257—259.

- Андроникъ II Палеологъ, ви-
 зант. императоръ, 9, 15, 16,
 19.
 Андроникъ III Палеологъ,
 визант. императоръ 9, 15,
 19.
 А. Ник. Солунч. 72.
 Анисий, солунски епископъ, 3.
 Англия 219.
 Антимъ, унговлашки митро-
 политъ, 21; амфиполски
 епископъ, 195.
 Антимъ I, бълг. екзархъ, 83
 —85, 93, 105, 106, 117, 118,
 120, 121, 123, 136, 138, 141,
 145, 146, 148, 150, 160, 265,
 267, 275; VI, царигр. па-
 триархъ, 88; Ризовъ, архи-
 мандритъ, 29.
 Антиохия 4,
 Антоний IV, царигр. патри-
 архъ, 21.
 Апостоли 269.
 Апостоловски Иванъ, учи-
 тель, 142, 143.
 Апостолска църква 269, 270.
 Априловъ Василь 33, 37.
 Априлско възстание 135.
 Арабаджия Димитъръ (Ми-
 тре Арабаджиевъ), солун-
 ски жителъ, 145, 149.
 Араби 4, 6.
 Арапли, солунско село, 41.
 Арбанаси, търновско село,
 12.
 Аргиръ, мжченикъ, 13.
 Аристархъ, апостолски съ-
 трудникъ, 1.
 Арифъ паша, силистренски
 управитель, 50.
 Армения 224.
 Арта, градъ, 8.
 Архиерейски съборъ 94.
 Архимандритовъ Георгий, со-
 лунски общинарь, 62, (?) 69,
 98, 126, 257 (Архимандриту).
 Асхолий, солунски епископъ 3.
 Асѣнъ, бълг. царъ, 6, 213.
 Атанасий (Велики) 10; мж-
 ченикъ, 13; Пароски, иером.,
 25; Пателарий, солунски
 митрополитъ, 13, 16, 24.
 Атанасъ, свещеникъ, 37;
 униятски деецъ (= Ку-
 шевъ?) 285; Кушевъ, Ку-
 шовалия 83, 105, 108,
 190, 191, 256.
 Атина 39, 41, 175.
 Атински агенти 96; револю-
 ционенъ комитетъ 106.
 Атонъ 9, 21, 73.
 Африка 215.
 Ахаия 1, 14.
 Ахметъ Рефетъ паша, солун-
 ски валия, 158.
 Бабунци 217.
 Баварско 218.
 Балкански полуостровъ, 1, 2,
 4, 12, 15, 172, 226.
 Балканско-дунавски славяни
 224.
 Баловча, солунско село, 105,
 128, 153.
 Балтийско море 66, 218.
 Банджовъ Панто, търговецъ,
 170.
 Банско 31.
 Банчева Ст. 112.
 Башулковъ Д. П., книжаръ,
 145.
 Бдинъ 11, 22.
 Бейдовъ Григорий, дяконъ,
 190.
 Бейлери, село, 178.
 Беледие-рензи въ Солунъ 72.
 Белгия 219.
 Belley, френски консулъ, 21.
 Берлински конгресъ 86, 161,
 162, 174.
 Берово, село, 128.
 Беръ (Верия) 19, 26, 226.
 Берtrandъ, съдържателъ на
 пансионъ, 189.
 Бесарабия 104, 114, 249.

- Бечъ 224.
 Биолчевъ Д. И. 53.
 Бистрица, рѣка, 172.
 Битолски виляеть 55, 134,
 191; мутесарифлъкъ 55.
 Битолско 166.
 Битолски 46, 100.
 Битоля 19, 26, 29, 40, 50, 54,
 67, 96, 98, 99, 101, 105, 107,
 145, 177, 190, 242, 270, 274.
 Бичъ пл. 226.
 Блаже, сол. житель, 47; Шага
 (сжщиятъ?) 69; х. Сотиръ
 Шарлаганджия 61.
 Бобища, костурско село, 140.
 Богданъ, областенъ власте-
 линъ, 19; авторъ (= Ната-
 наиль) 51.
 Богданци, село, 128, 158, 159,
 191, 257.
 Богово Стоянь, учитель, 46.
 Богомили 10.
 Богомилска църква 6.
 Богориди Стефанъ 27, 35,
 41, 44, 87.
 Богородица, село, 134, 279.
 Богословско училище 45.
 Богоявление 81, 269.
 Божий гробъ 249.
 Божковъ Стоянь, сол. учи-
 тель, 60, 71, 72, 97.
 Божковъ Т., учитель, 176.
 Болга 213.
 Болгаръ-миллетъ 79.
 Болгарски соборъ 81.
 Болградъ 114.
 Бонѣ, капитанъ на параходъ
 52.
 Борисъ, бълг. князь, 4, 5'
 213, 220.
 Босна 224.
 Бранъ 213.
 Братя Паунчеви, 77, 79, 82,
 98, 125, 163, 256—259, 262.
 Братя Шумкови 87, 112, 114,
 125, 163, 186.
 Буботиновъ Мих., сол. учи-
 тель, 81, 85, 89, 90, 91, 93,
 101, 105, 106, 111, 112, 121,
 127—129, 131—133, 140,
 143, 149, 150, 156, 246, 271,
 272.
 Бугари 194, 195, 217.
 Бугариево, село, 43, 78.
 Бугарски езикъ 226.
 Бугарски патрикъ 95; сило-
 гось 253.
 Буда пеща 27.
 Бургазъ 83.
 Бучковъ Георгий, кукушки
 деець, 261, 262; Димитъръ,
 кукушки деець, 259; Хр.,
 сол. учитель, 165, 176, 179,
 180, 183.
 Буюкъ Малта въ Солунъ 145.
 Буюкъ ханъ въ Солунъ 34.
 Българи 6, 11, 12, 21, 22, 24,
 33, 34, 39, 58, 63, 64, 66—
 68, 72—74, 83, 142, 154,
 193, 204, 209, 217, 218, 220,
 222, 224, 225, 229, 230, 239,
 241, 244, 249, 281, 285, 286,
 289.
 Българи 5, 54, 65, 67, 73
 160, 172, 193, 204, 207, 213
 220, 222, 229, 230, 246.
 Българска граматика 98; ено-
 рия 113; книга 229; книж-
 нина 73, 170, 177; нация 5;
 печатница 27, 37, 39, 164,
 192; Църква 8, 10, 11, 169,
 268—270.
 Български владика (за Со-
 лунъ) 62, 85, 146, 265, 266;
 гимназия 61, 162, 165—171,
 177, 187, 190, 191, 291; езикъ
 63; народъ 75, 241, 263; па-
 раклисъ въ Солунъ 92, 93,
 114, 118, 123—125, 130, 131,
 134, 148, 151, 170, 279; па-
 раклисъ въ Сѣръ 145; па-
 триархъ 78; храмъ (Св.
 Кирилъ и Методий) въ Со-
 лунъ 56, 58, 59, 61, 68, 72,
 75, 79, 80, 89, 90, 91, 105,
 111, 113, 169, 170, 241; цър-

- ковенъ въпросъ 77, 243, 263, 275.
- Българско патричество 205.
- Български гробища въ Солунъ 38; комисари 244; славяни 4; църкви въ Солунъ 290.
- Българско заведение за комисионерство 78.
- Българско училище въ Солунъ 39, 45—48, 51, 52, 54—56, 60, 61, 65, 69—74, 78, 80, 88, 89, 90, 93, 95, 97, 98, 129—131, 133, 134, 157, 158, 164, 175, 179, 180, 181, 183, 185, 239, 240, 241, 250, 255; въ Одринъ 158; въ Сѣръ 158.
- Българщина 79, 86, 89, 96, 113, 116, 124, 186, 246, 252, 255.
- Бѣгница, село, 176.
- Бѣларци, плем. име, 66, 226.
- Бѣлащица, план., 209.
- Бѣлградъ 32.
- Бѣлица, рѣка, 172.
- Бѣло море 6, 66, 219, 224, 226.
- Бѣлоруси 224.
- Бѣрзаци, слав. племе, 226.
- Бжидовци, племе, 226.
- Вавилония 74.
- Вангелъ Япиджия, сол. жителъ, 100.
- Вардаръ 32.
- Вардарска порта, Вардаръ-капж (кварталъ. махала) 33, 78, 90, 93, 100, 127, 131, 135, 146, 147, 150, 151, 153, 157, 169, 271, 283; мѣстность 105; улица 37.
- Вардарско училище 156.
- Варлаамъ, еретикъ, 20; иеромонахъ 104.
- Варлаамити 10.
- Василий, солунски митрополитъ, 6, 18.
- Василъ отъ Карлово 36.
- Василъ Левски 159.
- Васкидовичъ Емануилъ 33.
- Ватилъкъ, сол. село, 33.
- Ватопедъ, манастиръ 42.
- Ватоша, тиквешко село, 28.
- Велбждъ 19.
- Велесъ 29, 31, 63, 84, 87, 98, 106, 113, 129, 139, 144, 145, 148, 152, 156, 167, 176, 184, 242, 253, 256, 280.
- Велешани 46, 53.
- Велешко 35.
- Велика Динковица 39, 52, 54, 57.
- Велика сѣбота 125.
- Велика църква (= Царигр. п-шия) 196.
- Великдень 116, 125, 204, 275.
- Велики петѣкъ 125; постъ 189; четвъртъкъ 125.
- Великоруси 224.
- Вело Дебранецъ (Негревъ?) 82.
- Венеция 218.
- Вениаминъ, дяконъ, 99, 100.
- Верковичъ Стефанъ 40—42, 67, 95, 105.
- Вестникъ „Дунавски лебедъ“ 201, 202; „Македония“ 257, 261, 262; „Селяникъ“ или „Солунъ“ 48, 49, 55, 63, 64, 76, 82, 93, 101—103, 124, 128.
- Взаимноучителенъ методъ 60.
- Видинъ 55, 172.
- Видинско читалище 153.
- Византия 9.
- Викторъ, книжовникъ, 11.
- Висока, солунско село, 32, 43, 92, 105, 194, 195.
- Висока порта 48, 55, 59, 84, 119—121, 123, 124, 126, 134, 141, 162, 169.
- Витоша 226.
- Вишени, костурско село, 142.
- Владимиръ, градъ, 7; дарителъ 53, 54.

- Владиславъ Граматикъ 20;
 Ригеръ 42.
 Владищина 45, 134.
 Власи 99.
 Властарова синтагма 11.
 Влашко 13, 220.
 Водень, 19, 40, 42, 43, 48, 54,
 59, 63, 65, 69, 71, 101, 102,
 105, 108, 116—118, 127, 131,
 139, 142, 152—155, 167,
 174, 176—178, 199, 235, 251,
 262, 270, 275, 281.
 Воденско 33.
 Воденци 101.
 Волга 66, 219.
 Воспоръ 66.
 Враня, градъ, 155, 160, 274.
 Вризи, племе, 66.
 Врѣмница, дебърско село, 46,
 91.
 Втора Македония 2.
 Втори Иерусалимъ (Солунъ)
 113.
 Βούλαροι 68.
 Βουλγαρικὸν σχολεῖον 69.
 Възкресение Христово, иеру-
 салимски храмъ, 3; празд-
 никъ, 110, 273—275.
 Вълкашинъ, краль. 19.
 Въмрици, племенно име, 66.

 Габрово 72.
 Габровско девическо учили-
 ще 154; читалище 153.
 Гадателно сказание 11.
 Гайтаниново, село, 72.
 Галактионъ, архимандритъ, 24.
 Галацъ 34.
 Галерий, римски императоръ,
 2, 14, 15.
 Галибъ паша, сол. валя, 168,
 169.
 Галичникъ 31, 46.
 Галия 15.
 Ганчевъ Добри, екзарх. се-
 кретарь, 165, 183, 184, 187,
 188.
 Гевгели 146, 167, 173, 176,
 177, 251.
 Гелиболски санджакъ 55.
 Гелимерийски кварталъ 33.
 Генадий, велешки митропо-
 литъ, 106.
 Георгий Кехая, сол. деець, 61,
 62, 79, 98—100.
 Георгий (Гоговъ?) 270; уни-
 ятски деець, 285; Пердикъ,
 дяконъ, 10; Поповичъ, сръб-
 ски боляринъ, 19; Самур-
 кашъ, книжовникъ, 28;
 Странджалията, свеще-
 никъ, 41.
 Герасимъ (?), Герасимовъ, сол.
 житель, 98, 114.
 Герикарци, сол. село, 22.
 Германъ, никейски, патриархъ,
 8; архимандритъ 24.
 Германия 109.
 Германовъ К. Андрей, учи-
 тель, 155.
 Германци, народъ, 218.
 Геровъ, екзарх. капуоланинъ,
 137.
 Гешко, сол. житель, 46.
 Гешковъ Йосифъ (=Гешко?),
 сол. житель, 56, 60, 61.
 Гешоглу Д. 101.
 Гоговъ Г., воденски деець,
 43, 81, 82, 83, 112, 128, 142,
 151, 261, 265.
 Гого Папаяни (= Гоговъ?),
 199.
 Гоню Галжпъ, ениджевард.
 жит., 276.
 Горбановъ, царигр. деець, 120.
 Горна България 211.
 Горна Джумая 98.
 Горна Елада 215.
 Горна Мизия 4.
 Горни Порои 180.
 Горно Броди 145.
 Грабната мома 146.
 Градоборъ, сол. село, 108.
 Гражданско събрание въ Со-
 лунъ 59, 69.

- Граматиново, село, 12.
Грашица, село, 150.
Григорий, архим., 13; епископъ, 12; доростоло-червенски митрополитъ, 135.
Акидинъ 10, 20; Палама, сол. митрополитъ, 10, 13, 20, 21; Синаитъ 20.
Григоровичъ Викторъ, руски ученъ, 26, 28, 33, 35.
Груевъ Георгий, екзарх. секретаръ, 135, 145, 155, 157, 158.
Грънчище, село, 251.
Гръцка димогеронтия (община) 65, 87, 88, 103, 275, 279, 285; книжарница 30; печатница 30; пропаганда 164; Църква 270.
Гръцки комитетъ 105.
Гръцкицъркви въ Солунъ 291.
Гръцко възстание 26, 33, 40, 44.
Гръчко 224.
Гумендже 89, 105, 128, 144, 178, 252, 260, 274—277, 280.
Гъркини 114.
Гъркомани 89, 275 (въ Гумендже); 255, 279 (въ Солунъ); 149 (въ Струмица).
Гърци 4, 22, 44, 63, 64, 83, 86, 92, 93, 99, 124, 142, 193, 195, 212, 214, 218, 220, 240, 241, 244, 248, 255, 256, 267, 279, 280, 285, 286.
Гърцизъмъ 154, 248.
Гърция 1, 14, 19, 40, 135.
Гърчета 114, ученици 157.
Гюлхански хатишерифъ 29.
Гюрговдень 158, 277.
- Давидово, село, 251.
Дакийски диоцезъ 2.
Дакия 15.
Дамаскинъ, велешко-струмишки митрополитъ, 35, 86, 87, 93, 109, 116, 117, 136, 139, 145, 152, 280, 282, 288;
Студитъ 12.
Дамаскини 12.
Дамянъ, енидже-вард. село, 127, 145, 147, 279.
Дания 219.
Дановъ Хр., книжаръ, 170.
Дардания 4.
Даскалъ Камче 27, 28, 36.
Дебрани 34, дебърци 38.
Дебранска партия 151.
Дебъръ 26, 54, 55, 72, 132, 146, 177, 234, 239, 270.
Дебърско 26, 31, 33, 99, 132, 190.
Дедеагачъ 144.
Дедо Чюлакъ 280.
Делфийски храмъ 215.
Демиръ Хисаръ 173.
Дервишъ паша, сол. валия, 173.
Дерменджиевъ Саздо, сол. жителъ, 168, 191.
Деспотовъ Петко, сол. жителъ, 46.
Деспотъ Крушовали, устабашия, 46.
Джелядинъ-бей, охридски феодалъ, 33.
Диаръ-Бекиръ, 146.
Димасъ, римски епископъ, 1, 2.
Димитровъ Алексий, книжаръ, 126, 144; Георгий (Кехая) 80, 86, 236, 237; К. 72.
Димевъ Т., сол. жителъ, 101.
Димитровдень 155.
Димитъръ, макед. войвода, 172; солунецъ, 12; слово-слагателъ, 36; униатски деецъ, 139. Булгарски, протопсалтъ 88; Диновъ, катол. учителъ, 43; Икономо (Балдадото), гръцки представителъ, 196; Малама, бълг. първенецъ, 195; Хоматианъ, охридски архиепископъ, 8.
Димо Гуменджали, нар. деецъ, 261.
Динка (= Константинъ Държиловецъ) 40, 242.

- Динковъ Георгий 31, 41, 42, 46, 48, 51, 55—58, 65, 66, 107, 121, 140, 150, 152, 203, 226.
 Диоклетианъ, римски императоръ, 2.
 Дионисий, архимандритъ, 146.
 Дирахимъ 2. Вж. Драчъ.
 Добровичъ Д., даритель, 53, 54, 72.
 Добромиръ, бълг. велм., 22.
 Донъ, р., 219.
 Дойранъ 35, 132, 167, 176, 183.
 Дойчинъ, ученикъ, 35.
 Дорогобушь 34.
 Доротей, сол. епископъ, 3; скопски митрополитъ, 118, 125, 137, 145, 288.
 Доспатъ, план., 226.
 Драговити, слав. племе 5, 6.
 Драговитска църква 6.
 Драгомирци, кукушко село, 146.
 Драма 19, 38, 108, 139, 270.
 Драчъ (= Дирахимъ) 6.
 Дримъ, рѣка, 172.
 Дружество „Бълг. Зора“ 144; „Възрождение“ 88, 90—92, 111, 126, 130, 143, 152, 246, „Просвъщение“ 164; „Развитие“ 166.
 Дудулари, сол. село, 128, 146, 147, 153, 173, 252.
 Дука, сол. махала, 7.
 Дуковъ Илия, деецъ, 42.
 Думбалаковъ, деецъ, 111.
 Дунавъ 11, 22, 66.
 Дунавски вилаетъ 48, 55.
 Дурзиевъ Сулейманъ, даритель, 47, 53.
 Духовно училище 51.
 Държиловичъ. Държиловецъ К. или Кириякъ, сол. книжаръ, 30, 31, 39, 40, 43, 46, 51, 52, 54, 56, 69, 193, 198, 201, 234; Константинъ или Динка, сол. деецъ, 39, 40, 51, 101, 152.
 Държилово, воденско село, 30, 40.
 Държиловци, родъ, 32, 40, 46.
 Дърмица, сол. село, 33.
 Дѣдо Цвѣтко 146, 147, 149.
 Евгений Рилски, дяконъ и учитель, 292.
 Евдокия, руска царица, 13.
 Евреи 22, 24, 44, 55, 63.
 Евровъ К., нар. деецъ, 135.
 Европа 1, 15, 19, 56, 102, 106, 109, 174, 215, 218, 223, 224.
 Европейска реформена комисиия 162, 174.
 Европейска Турция 55, 59, 102, 162.
 Евстатий, сол. митрополитъ, 7; пелагонийски митрополитъ, 121, 122.
 Евстатий Киприади, книжовникъ, 32.
 Евтимий, търновски патриархъ, 9, 10; монахъ, 20.
 11 май, празникъ, 89, 88.
 Евтимий Гулица 247, 262.
 Едрине (Одринъ) 270, 274.
 Ежби, раздори въ Солунъ 86, 150, 178, 270, 271.
 Екзархия или Българска екзархия, 77, 79, 80, 81, 83, 85, 86, 88—90, 92, 93, 98, 100—102, 108—110, 117—119, 120—122, 124, 126—129, 131, 132, 134, 135, 137—140, 143—147, 158, 160, 161—164, 166—170, 173, 174, 176—178, 180—182, 184—191, 256, 264—268, 272—274, 279, 280, 283—291.
 Екзархийска областъ 86.
 Екзархийски българи 123; енории въ Солунско 290.
 Екзархийски владици 120.
 Екзархийски смѣсенъ съветъ 80, 84, 90, 101, 120, 122, 123, 124, 136, 141, 150, 153.

Екзархийско настоятелство
за просвъщение 133.

Екши-су 176, 177.

Елада 175, 215.

Елена, сол. гъркиня, 107.

Елини 215, 216.

Елинизимъ 75, 91, 251.

Елински богове 215.

Елински или гръцки силогосъ
106, 246.

Еминъ бегъ 158.

Енидже-Вардаръ 43, 105, 125,
128, 149, 178, 197, 101.

Енидже-Вардарка каза 41.

Енории въ Солунъ 57.

Енория „Св. Атанасъ“ 71,
100.

Еносъ 172,

Епархии: Битолска 136, 240;
Варненска 172; Велешка
118, 176; Воденска 102, 119,
240, 265, 278; Димотишка
172; Драмска 54, 75, 136,
172; Кожанска 99; Костур-
ска 54, 172, 240; Ксантий-
ска 172; Кукушка 136, 190;
Маронийска 172; Мелниш-
ка 54, 75, 136; Месемврий-
ска 172; Мъгленска 54,
173, 240; Полянинска 31,
41, 43, 128, 201, 265; Одрин-
ска 108, 136, 172, 266; Ох-
ридска 136, 284, 287; Плов-
дивска 118; Сачищска 99;
Скопска 136, 271, 284, 287;
Созо-агатополска 172; Со-
лунска 13, 58, 68, 77, 81,
84, 85, 95, 99, 117, 119, 123,
124, 126, 127, 161, 172, 192,
196, 240, 243, 273, 279; Со-
лунско-воденско-полянска,
85; Струмишка 109, 136,
139, 280; Сърска 54, 75,
172.

Епиръ 2, 8, 40, 173.

Еснафи въ Солунъ 56, 57,
240.

Загоричани, костурско село,
140, 150, 177.

Западъ 221, 223.

Западенъ Илирикъ 15.

Западна България 172.

Западна Европа 223.

Западна Македония 26, 27, 97.

Западни славяни 256.

Зарово, сол. село, 84, 85, 89,
105, 106, 128, 131, 134, 153,
252.

Зафиръ, ученикъ, 35.

Зафировъ Хр., учителъ, 78.

Захариевъ Хр., учителъ, 112,
124, 126—129, 132, 142—144,
149, 155, 157.

Зидари дебрани 67.

Зилоти 9, 20.

Зографски манастиръ 7, 11,
22—24, 39, 45, 78, 79, 86,
90, 98, 101, 135, 148, 153,
247, 251.

Зографу Хр., гръцки деець, 68.

Зъхна 75.

Иванъ, свещеникъ, 32, 88, 104,
108, 144; ученикъ въ Кидо-
ния, 39; Александъръ, бълг.
царь, 9; Асенъ II, бълг. царь,
8, 19; Ватаци, ник. импер., 19;
Велевъ Дебранчето 35;
Владимиръ, светия, 12, 213.
Владиславъ, бълг. царь, 12;
Драгашъ, ср. велм., 19; Ди-
митриевъ Сталевски 23;
Камбуръ, сол. жителъ,
29, 38; Кантакузинъ, визант.
императоръ, 9, 20; V Па-
леологъ, визант. импера-
торъ, 9, 19; Углешъ, сър-
ски владѣтель, 19.

Иванъ Дебралія, строителъ,
170.

Иванишъ, бълг. велм., 220.

Ивановъ Мирчо, сол. жителъ,
86; (Стояновъ?) Насте, сол.
жителъ, 101; П. 98.

- Игнатий, иеродяконъ, 43; Рилски, публицистъ, 291, 292.
Идаре-меджлиси 124, 142.
Иеронимъ, сол. митрополитъ, 29, 37, 39.
Иеротей Рачанински, иером., 24.
Иерусалимъ 3, 20, 24.
Иерусалимска патриаршия 23.
Иерусалимски патриархъ (Кирилъ) 269.
Изтокъ 15, 221, 223.
Източна Румелия 166.
Източенъ Илирикъ 2, 3, 4, 15.
Иисусъ Христосъ или Христосъ, 2, 254, 269, 273, 274.
Икономовъ Тодоръ, публицистъ, 95.
Иларионъ, зографски братъ, 86, 108; ловчански митрополитъ, 101; макариополски епископъ, после търновски митрополитъ, 39, 101, 122, 124.
Иларионовци 230.
Илиевъ Андрей 114, 168, 191.
Илирикъ, областъ, 3, 15; владѣтель (?), 213.
Илирийци 4.
Илирия 226.
Ильо войвода 172.
Иматийци, племе, 66.
Иматия, областъ, 226.
Индия 66, 76.
Инокентий I, римски папа, 3.
Иоакимъ, сол. митрополитъ, 85, 124, 142, 158—160.
Иоанъ, сол. митрополитъ, 21.
Иоанъ Василий, молдавски господарь, 24.
Иоанъ Старець, книжовникъ, 9.
Иоаниди К. 72.
Йовчевъ Ив. Ст., дарителъ, 53.
Йовковъ Юванъ, сол. общинарь, 238.
Иона, пророкъ, 21.
Ионийски брѣгъ 2.
Йончо, бѣлг. велм., 220.
Йорданъ х. Константиновъ Джинотъ, учителъ, 29, 37.
Иосифъ, архимандритъ, после екзархъ, 88, 108, 118, 158, 160, 161—163, 165, 170, 173, 174, 192, 266, 289; книжовникъ, 9; II, австрийски императоръ, 23.
Йосифъ, сол. жителъ, 74; другъ сол. жителъ, 258; Франго, сол. жителъ, 29, 38, 46, 69.
Йосифчевъ Андроникъ, учителъ, 176.
Ипекъ 12.
Ирина, визант. императрица, 19; монахиня, 9.
Исаия, монахъ, 27.
Исидоръ I, царигр. патриархъ, 10; Глава, сол. митрополитъ, 10.
Исихасти 10.
Исмаилъ паша, валия, 55.
Испания 245.
Исполинови планини 224.
Истилями 123, 125, 145, 146.
Италия 15, 219.
Иуда 254.
Ичо Стояновъ Кехая (Ичо кехая, дѣдо Ичо Кехая) сол. първенець, 69, 78, 79, 86, 98—100, 108, 114.
Кавала 38.
Кавриани Филипъ, драгоманъ, 38.
Каламарийски (= Гелимерийски) кварталъ 33, 103; чаршия 67.
Каля, селянка, 22.
Калиманъ, бѣлг. царь, 7.
Калиманова грамота 22.
Калоферъ 90.
Калоферско читалище 90.
Каноннаме 40.

- Кантакузинъ (Иванъ), визант. императоръ, 9, 17.
- Камбана (въ солунския параклисъ) 124.
- Кандиларовъ Г., бившъ директоръ, 167.
- Карадагъ 78.
- Караджадалия Георгий, 104.
- Караиванова Станислава, учителка, 79, 96, 100, 107, 111, 112, 114, 124, 128, 129, 133, 135, 140, 142, 144, 148, 150 — 153, 155, 156, 158.
- Каракановски, лъкаръ, 84, 181.
- Карастояновъ Никола, печатаръ, 27, 27, 38.
- Каратеодори, гръцки деець, 68, 159.
- Кардамъ, бълг. господарь, 213.
- Карлово 27, 36, 72.
- Карпати 220.
- Касандра, градъ, 13.
- Касандъръ, макед. царь, 13.
- Каса за бедни ученици 122.
- Каспийско море 66.
- Катилска хапсана 76.
- Католичество 221.
- Католишка пропаганда 118, 164, 190, 191, 286.
- Каури (гяури) 217.
- Келти 218.
- Кехайовъ Трайко 33, 41.
- Кешишь-капусу, мѣстность, 29.
- Кидония 39.
- Киевъ 34, 160.
- Кипъръ 12, 21.
- Кирана, мжченица, 13.
- Киречь-кьой, сол. село, 124, 142, 143, 153, 155, 251.
- Кирилъ, славянски апостоль, 5, 11, 13, 17, 21, 25, 27, 34, 43, 46, 54, 57, 62, 79, 190, 214, 221, 242, 243, 247, 249, 250, 265, 266, 271; бѣлоградчишки епископъ, 145, 146; сжщиятъ-скопски митрополитъ, 145, 160; иеру-сал. патриархъ, 42, 197; (II) руски митрополитъ, 7. Босота, еретикъ, 10; „Втори“ (= Агапий?) 60; Лукаристъ, царигр. патр., 13, 16; Пейчиновичъ, 27, 28, 37.
- Кириловденъ 78.
- Кириловци 230.
- Кирилски езикъ 48.
- Киръ Кочо, представителъ, 196.
- Китанчевъ Тр., учителъ, 164, 169, 291.
- Кичево, гр., 190.
- Климентъ Охридски, бълг. първоучителъ, 25, 54, 214; кандидатъ за архиерей, 108, 266.
- Климентовци 230.
- Климентъ Точко, гражд., 262.
- Кнапичъ, австр. консулъ, 140.
- Клокотнишка битка 8.
- Ковачевъ гиосифъ, учителъ, 178; Михаилъ, учителъ, 164, 179.
- Кожанско 33.
- Козма, епископъ, 24; писателъ, 9; китийски митрополитъ, 12; Пречистански, архимадритъ, 127, 164, 167 — 169, 176, 178, 183, 184, 188 — 192, 291, 292.
- Колакия, сол. село, 32.
- Комисия за бедни училища 129, 133, 253, 254.
- Кониково, енидже-вардарско село, 29.
- Константинъ, велбждски господарь, 19; острожки князь князь, 21; рилски братъ, 31; свещеникъ, 120, 176, 190; Арменопулъ, канонистъ, 10; Велики, римски императоръ, 3, 15; Месопотамитъ, сол. митрополитъ, 7, 8, 18.
- Констинтинова махала въ Солунъ 7.
- Константиновъ (= Динковъ) Георгий, 52.

- Копанци, копацы, племенно
 име, 226.
 Копривщица 27. •
 Корабаръ А., дарителъ, 113.
 Корешница (Курешница), село
 27, 44.
 Косоврасти, село, 58.
 Костаки Логади, турски чи-
 новникъ, 49, 55.
 Костуръ 19, 63, 75, 83, 140,
 167, 190, 270.
 Костурско 24, 33, 99, 247.
 Кормчия, църк. книга, 7.
 Костенцевъ Арсений 39, 40,
 51, 52, 53, 173, 176, 184,
 190; Михайлъ 144, 159.
 Крали Марко 19.
 Кратово 19, 159.
 Кременецки манастиръ 24.
 Кресненско възстание 172.
 Крестидись Г. (Гавр. Кръсте-
 вичъ) 68.
 Крива паланка 159.
 Критъ 14, 21, 37, 107.
 Критско възстание 75.
 Кроати, народъ, 224.
 Крумъ, бълг. владѣтель 213.
 Крушово, 66, 83, 132, 134, 253.
 Кръстевичъ Гавриилъ 55.
 Кръстевъ Хр., членъ на Ма-
 кедонската дружина, 112.
 Кудругери 10.
 Кузманови 22.
 Кукушъ 31, 43, 54, 72, 74, 81,
 83, 93, 94, 96, 98, 118, 119,
 137, 139, 140, 152, 157, 159,
 167, 179, 183, 190, 256 – 260,
 262, 270.
 Кукушко 78.
 Кукушко училищно настоя-
 телство 96.
 Кумановска планина 226.
 Кумановско 19.
 Куру-чешме, хасковско село,
 60.
 Кусевъ, Кусевичъ Т., прил.
 деецъ 83, 84, 106.
 Куцовласи 67.
 Кушово, село, 105.
 Кърклия (Лозенградъ) 143,
 274.
 Кювчиевъ Наумъ, велешки
 жителъ, 37.
 Кюстендилъ, 15.
 Лабя, рѣка, 218.
 Лавра „Св. Атанасий“ 9.
 Лазаръ, еретикъ, 10; свеще-
 никъ, 176.
 Лазаристи 32.
 Лазо Калфа, сол. жителъ,
 29, 38.
 Лазовъ Панайотъ, сол. жи-
 тель, 69.
 Лазовитъ платани 38.
 Лайна (Лъгиново), сол. село
 74.
 Лайпцигъ 25.
 Латинци 218.
 Лахна, сол. село, 74.
 Лепо писмо 199.
 Леринъ 177, 184.
 Леринско 39.
 Лечевъ Ст., учителъ, 176.
 Лешочки манастиръ 28.
 Ливади, сол. село, 172.
 Лужички сърби 225.
 Лъвъ, охридски архиепи-
 скопъ, 6.
 Лъвъ VI Мждри, визант. им-
 ператоръ, 6, 15.
 Люботрънь 226.
 Лжгадинска каза 192, 291.
 Лжгадинско 74, 290.
 Маджаровъ Иванъ, свеще-
 никъ, 92, 113, 162, 163, 165,
 175, 182; Иона (сжщиятъ),
 архимандритъ, 116.
 Маджари 222, 223.
 Маджарско 220.
 Майсторъ Иванъ, сол. жи-
 тель, 114.
 Макарий, охридски архиепи-
 скопъ, 9; епископъ, 23.

- Македония, 1, 2, 4, 6, 7, 8, 10, 11, 15, 20, 26, 31, 40-42, 45, 48, 50, 53, 59, 62, 65, 68, 75, 77, 81-83, 87, 94, 96, 102, 105, 107, 109, 111, 117, 118, 120, 121, 125, 126, 133, 135, 139, 148, 152-154, 161-164, 166, 167, 169, 170, 172-179, 181, 185, 186, 190, 191, 193, 204, 211, 213, 222, 226, 230, 233, 235, 239, 240, 246-249, 251, 256, 272, 279, 280, 283, 289.
- Македонобългарско наречие 53.
- Македонска дружина въ Цариградъ 83, 90, 91, 107, 112, 126, 128, 129, 130-133, 135, 144, 150, 151, 153, 155, 246, 248, 251, 252.
- Македонски въпросъ 139.
- Македонски диоцезъ 2.
- Македонски (бълг.) езикъ 193.
- Македонски българи 256; славяни 4; епархии 263, 265, 283, 284, 287, 288; общини 283, 284.
- Македонски Д. В. воденски деецъ, 43; Мирчо, ханджия, 126, 172.
- Македонско наречие 264.
- Македонци 66, 272.
- Максимовъ, сол. житель, 112.
- Мала Азия 219.
- Малешево 119, 139.
- Малешевска планина 226.
- Малешевски Дим., войвода, 128.
- Малоруси 224.
- Малта-Сокакъ въ Солунъ 126.
- Малта-ханъ въ Солунъ 34.
- Манастиръ-ханъ въ Солунъ, 34.
- Манастири: „Св. Атанасий“ 78, „Св. Наумъ“ 136, „Св. Предтеча“ 25.
- Мановъ Н., учитель, 126, 144.
- Мануилъ, сол. деспотъ, 8; Комнинъ, визант. императоръ, 6, 7; Палеологъ, визант. императоръ, 11.
- Манукъ К., бълг. деецъ, 173, 190.
- Манчовъ Драганъ, книжаръ, 42, 126, 144, 170, 192.
- Мариола Влангели, сол. жителка, 184.
- Мария, потурчена мома, 76.
- Марко-кралъ 54.
- Марковитъ Конст., 43.
- Маталонъ Бохоръ, сол. търговецъ, 170.
- Матей, охридски архиепископъ, 11; алекс. патриархъ, 16; царигр. патриархъ, 11.
- Матей Властаръ, канонистъ, 10.
- Махала „Панагуда“ въ Солунъ 80.
- Махали въ Солунъ 73, 240.
- Махзари отъ Солунъ 107.
- Мачуково, гевгел. село, 176, 187.
- Мачуковски Вен., сол. учителъ, 71, 97-99, 104, 238
- Меглинъ 230.
- Мелетий, сол. митрополитъ и царигр. патриархъ, 28, 36, 37; полянински епископъ, 78, 199, 201.
- Мелникъ 108, 159, 240, 270.
- Мелнишка околия 173.
- Мелнишко 132.
- Месажери, парах. д-ство, 52.
- Методий, слав. апостолъ, 5, 13, 17, 25, 27, 34, 46, 54, 57, 62, 79, 170, 190, 214, 221, 222, 242, 243, 247, 249, 250, 265, 266, 271; иеромонахъ-книжовникъ, 9; Кусевичъ, архим., (= Кусевъ Т.) 168, 175, 176, 177, 184, 186.
- Методиевци 230.
- Мехмедъ Акифъ паша, сол.

- управитель, 50; Еминъ паша, управитель на Македония и др. области, 40.
 Мизия 161, 172, 249.
 Мизийци 66.
 Миладинова Царева, сол. учителка, 185.
 Миладиновъ Дим. 31, 203.
 Милошъ, сръбски велможа, 19.
 Милошъ Калфа, сол. жителъ, 29, 38.
 Минковъ Т., дарителъ, 98.
 Министерство на изповѣданията 124.
 Мирчо ханджи вж. Македонски Мирчо.
 Митановъ Андонъ, търговецъ, 186.
 Митхадъ паша, сол. валия, 85, 93, 116, 117, 128, 129, 136, 149, 280-283.
 Митхадъ-пашово шосе въ Солунъ 67.
 Михаилъ, бълг. владѣтель, 213; живописецъ 12; мжченикъ 13; турски чиновникъ, 173; III, визант. императоръ, 17; IV, визант. императоръ, 6; Теодоровичъ, руски царъ, 13; Шишманъ, бълг. царъ, 9.
 Михайловски Ник. 55, 90.
 Михайловски Стояновъ Иларионъ (= Макариополски) 29.
 Мишци, племенно име, 66.
 Мияци, племенно, 217, 226.
 Могленско 247.
 Моисей Факраси, монахъ, 10.
 Молдавия 13, 24, 220.
 Молдавска църква 10.
 Мончевъ Василъ, сол. гражд., 170.
 Монтасъ (Мунтасъ) бей, турски чиновникъ, 192.
 Морарци, кук. село, 174, 178.
 Москва 13, 21, 239.
 Московци 34.
 Муленъ, френски консулъ, 134, 159.
 Муравеновъ Лука, членъ на Макед. дружина, 112.
 Муратори С. сол. печатаръ, 192.
 Мусевичъ П., обществ. деецъ, 72, 73, 82, 94, 95, 99, 154.
 Мустафа паша, гр., 271, 274.
 Мърващи, племенно име, 217, 226.
 Нако Божикъ, 23.
 Нано (Йоанъ), мжченикъ, 13.
 Наркисъ, кандидатъ за архиерей, 85, 108, 266.
 Народна (= Бълг.) църква 284.
 Народно събрание въ Солунъ 56.
 Насте Терзи (Стояновъ) 62.
 Наисусъ, гр., 2.
 Натанаилъ Стояновичъ (Стояновъ), охридски митрополитъ, 28, 36, 39, 44, 45, 83, 87, 120, 125, 131, 143, 145, 178, 179, 280, 288.
 Наумъ, бълг. просвѣтителъ, 25, 54, 213; сол. жителъ, 104.
 Неамонити 20.
 Неврокопъ 31, 41, 100, 120, 139, 270, 280.
 Неврокопски Георгий, учителъ, 156.
 Негованъ, сол. село, 62, 78, 92, 95, 108, 124, 134, 145, 160, 174.
 Неготинъ, гр., 177.
 Негревъ Вело, сол. деецъ, 27, 34, 35, 37, 38, 46, 51, 52, 54, 55, 65, 66, 68, 113, 234.
 Незнари, племенно име, 217.
 Нейчовъ Л., деецъ, 99.
 Неофитъ, монахъ, 28; сол. митрополитъ, 31, 43, 45, 509

- 58, 63, 68, 82, 84, 85, 194, 199.
 Неофитъ Бозвели 33, 35;
 Рилски 27, 31, 36, 42.
 Никея 7, 8, 14, 15.
 Никифоръ, рилски иеромонахъ, 31.
 Никодимъ, воденски митрополитъ, 201.
 Никодимъ Агиоритъ 25.
 Никола, попъ, 76; гражд., 104; униятски деецъ, 285; учил. надзиратель, 47.
 Н. х.-п. Стефановъ, сол. жителъ, 191.
 Николай Кавасила, сол. митрополитъ, 10.
 Николаевъ, градъ, 98.
 Никополь 2.
 Нилъ, царигр. патриархъ, 10; Кавасила, сол. митрополитъ, 10, 20, 21; смоленски епископъ, 93, 118-121, 137-139, 283, 285.
 Нишъ (= Наисусъ) 55, 172.
 Новгородъ 34.
 Ново бърдо 22.
 Ново село 142.
 Нѣгушъ 76.
 Нѣгушко 33.
 Нѣжинъ, гр., 23.
 Нѣмечко 224.
 Нѣмци 222.
- Общини: Битолска 77, 145;
 Воденска 42, 77, 120, 121, 126, 128, 136; Гевгелийска 146, 190; Гумендженска 89; Дебърска 149; Дойранска 138; Драмска 120, 286, 287; Кратовска, 190; Кукушка 136, 260, 268; Малешевска 138; Мачуковска 176; Мелнишка 273, 286; Неврокопска 136, 190, 286; Петричка 145; Полянска 252; Поройска 120, 149, 273; Прилепска 145; Русенска 137. Солунска 42, 47, 54, 56-62, 65, 66, 69, 71-73, 75, 77, 79, 80-83, 85, 86, 88-91, 93, 94, 96-98, 100, 101, 108, 111, 112, 117, 119-124, 126-135, 139, 140, 146, 148, 151, 152, 157, 161-171, 174-177, 180-183, 186-190, 192, 235, 243, 252-255, 265, 266, 267, 270, 272, 282, 288, 291, 292.
 Одеса 39.
 Одринъ 34, 50, 83, 118, 120, 138, 220, 283. Вж. Едрине.
 Одрински вилаетъ 55, 134; санджакъ 55.
 Олимпъ, план, 34.
 Омеръ паша, валия, 124.
 Онуфрий, архим., 202, 203.
 Оризарци, енидж-вард. село, 180.
 Орта-къой, царигр. кварталъ, 94.
 Османе, орденъ, 167.
 Османска империя 289.
 Охридъ 6, 7, 8, 19, 23, 31-33, 35, 44, 54, 97, 146, 152, 184, 187, 230, 242, 256, 258, 260, 262, 271, 274.
 Охридска архиепископия или патриаршия 10, 12, 42, 54, 256; патричество 207.
 Охридски престолъ 11.
 Охридско 166.
 Охридско езеро 172.
- Павель, апостолъ, 1, 2, 14, 254; руски монахъ 42; Божигробски архимандритъ, 29, 30, 32, 39, 42, 47, 62, 77, 82, 83, 94, 104, 105, 197, 235, 260.
 Пазарски (= ен. вард.) хюкюматъ 279.
 Паламови трактати 20.
 Паисий, архим., 24; дяконъ, 103; сол. митрополитъ 13,

- 16, 23, 24; царигр. патриархъ, 16.
- Палаузовъ Н. 51.
- Палеологовци, визант. династия, 8.
- Пализоевъ Стоилъ, неврок. деецъ, 42.
- Панагуда, енория въ Солунъ, 33.
- Панаретъ, пловдивски митрополитъ, 101, 103, 121, 122, 148.
- Пановъ Г., бълг. револ. деецъ, 114; секретаръ на Сол. община, 188.
- Пансионъ въ Солунъ 165, 166, 179, 189, 191.
- Панславистически комитетъ 239.
- Пантази, издатель, 40.
- Пантелеймоновски манастиръ 13.
- Панушевъ, учителъ, 129, 253.
- Палазъ-еви (= църква) 80.
- Папазоглу Антоний, гражд., 259.
- Папуджи-ханъ въ Солунъ 27, 34, 35.
- Партений Зографски, полянински епископъ, нишавски митрополитъ, 30, 31, 35, 39, 43, 50, 103, 199, 201.
- Партии въ Воденъ 142; въ Солунъ 79, 128.
- Пасхаловъ или Пасхали Козма (= Шапкаревъ) 257, 259; Петъръ 259, 262.
- Патриаршески енории въ Солунъ 290.
- Пауновичъ Никола, солунски деецъ, 54, 234.
- Паунчевъ Дим., сол. деецъ, 51, 56, 69, 73, 80, 81, 91, 94, 96, 97, 99, 100, 101, 103, 104, 107, 113, 114, 127, 128, 141, 148, 151, 152, 257-259, 263, 264; Н. Паунчевъ, (= Пауновичъ?), сол. деецъ, 93, 161.
- Паунчу Иоанъ 261; Христо 262.
- Пахомий, архим., (= дѣдо Цвѣтко), 147.
- Пелагия, монахиня, 78.
- Пеласги, племе, 66, 226.
- Первелешки чифликъ 147, 289.
- Персия 224.
- Петкова Недѣля (баба Недѣля), учителка, 37, 69, 71, 78, 79, 89, 95, 96, 98, 104, 111, 112, 120, 124, 127—129, 131, 133, 143, 144, 148, 150, 151, 155—157.
- Петричъ, гр., 40, 176.
- Петровъ Дим., канд.-свещеникъ, 146.
- Петровденъ 58, 131, 165.
- Петровичъ Трайо, сол. жителъ, 56; Х., царигр. деецъ, 68.
- Петъръ бълг. царъ, 4, 6; Велики, руски царъ, 225; Делянъ, възстан. вождъ, 6; Танковъ Кяя, сол. жителъ, 58.
- Пеянци, пиянци (пеони), племе, 66, 226.
- Пиргитъ, сол. кварталъ, 191, 192.
- Плакокнижица 34.
- Плебисцитъ 59.
- Пловдивъ 34, 51, 72, 163, 173, 178, 185, 186, 242.
- Пловдивски санджакъ 55.
- Пловдивско класно училище 144.
- Поливаци, Пуливаковци, племенно име, 217, 226.
- Поляци, народъ, 223, 224.
- Полянци 101.
- Поменовъ К. 184.
- Понтски диоцезъ 3.
- Попъ Василевъ Христо въ Карлово 36.

- Попъ Димо 149.
 Попъ Иванъ П. Георгиевъ 112.
 Попъ Иванъ Панчовъ 112.
 Попъ Ивановъ х. Георгий, нар. деець, 120, 286.
 Попъ Костадинъ, войвода, 172.
 Попъ Петъръ Димитровъ, председателъ на Сол. община 85, 86, 88—93, 105, 108, 111—119, 121—129, 134, 136—138, 140—142, 145—149, 155, 159, 160, 162, 267, 268, 271, 272, 275, 278—282, 284, 288.
 Попъ Стоянъ 78.
 Попъ Алексиевъ Н., сол. жителъ, 187, 191.
 Попъ Ивановъ Дим., учителъ, 179.
 Поповъ Алексей, сол. ц.-учил. настоятелъ, 112; Христо 167.
 Поповичъ Райно, учителъ 35, 36; Тома, нар. деець, 139.
 Попъ Стояновъ Хр., учителъ, 179, 181.
 Попъ Тодоръ, струм. деець, 83, 87, 101, 145, 146, 149, 281.
 Попъ Филиповъ Ник., учителъ, 31.
 Португалия 245.
 Православие 221, 223, 252.
 Православна вѣра 287.
 Праздникъ св. Кирилъ и Методий 57, 82, 96, 106, 125, 134. Вж. 11 май.
 Прекопана, леринско село, 177.
 Прибрѣжна Дакия 4, 15.
 Привремененъ бълг. съветъ въ Цариградъ 59, 61, 101.
 Призренъ 55.
 Призренски виляеть 55.
 Прилепъ 31, 72, 98, 113, 114, 167, 182, 183, 242, 257, 270, 274.
 Прилепчани 46, 73, 166.
 Пророци 269.
 Протестантска пропаганда, протестанти 118, 164, 283, 285.
 Протестански агенти 154.
 Пруссия 224.
 Прѣспа 19.
 Пчелица, списание, 98.
 Първа Македония 2, 14.
 Първоюстинианска архиепископия 4, 10.
 Пѣвѣв Тодоръ, дарителъ, 72.
 Равноапостоли (= св. Кирилъ и Методий) 252.
 Радовишъ 13, 178.
 Радоища, дебърско село, 46.
 Радославъ, велможа, 19.
 Раичова история 35.
 Райновъ Божилъ, директоръ на Сол. гимназия, 164, 169, 170, 177, 178, 182, 183, 184, 190, 291; Н, сол. учителъ, 183, 189.
 Райково, неврок. село, 72.
 Раковски Г. С. 43, 44, 199, 201, 215, 221, 226.
 Рафаилъ, униатски епископъ, 121, 145, 149.
 Рафаилова кѣща 139.
 Рашидъ ага, тикв. злосторникъ, 76
 Рачински, руски консулъ, 41.
 Революционно брожение 161.
 Ресенъ 145, 172, 257, 258, 271.
 Ригази К., сол. жителъ, 201.
 Ризовъ Д., общ. деець, 164.
 Рилски манастиръ 45, 51.
 Римъ 2, 3, 17, 43.
 Римъ-миллетъ 79.
 Римска империя 2; църква 3.
 Робевъ Д., битолски жителъ, 145.
 Рождество Христово, праздникъ, 269.

- Романо-германска култура 5.
 Ромъния 147, 248, 249.
 Ростиславъ, моравски князь, 222.
 Рошково, село, 174.
 Румели еялетъ 40.
 Румелиевъ Г. Д., ениджевард. жителъ, 276, 277.
 Русе 55, 115.
 Руси, народъ, 222, 223.
 Русия 7, 12, 13, 21, 23, 24, 26, 28, 38, 39, 41, 89, 109, 112, 146, 219, 220, 222—224, 225.
 Руско-турска война 158.
 Руско-турски миръ (Одрински) 33.
 Рухани-векили 123, 148.
 Рухчукъ 44. Вж. Русе.
- Сабри паша, сол. валия, 63, 71, 72, 76, 94, 96, 102, 241.
 Сава, сръбски архиепископъ, 7, 18; подвижникъ, 19.
 Савромати, племе, 218.
 Сагудати, слав. племе, 5.
 Салганджиевъ Ст., общ. деецъ, 33, 34, 38, 48, 51, 52, 55, 63, 65, 69, 70, 71, 72, 76, 83, 91, 97—105, 112, 115, 116, 129, 147, 152.
 Саксония 224.
 Самарджиевъ Коне, книжаръ, 170.
 Самовила 208, 210, 211, 214.
 Самоковъ 27, 28, 72.
 Самуилъ, бълг. царъ 4, 6, 12, 17, 213.
 Санстефански миръ 161.
 Санъ-Стефано 172.
 Сарафова работа 280.
 Сарафовъ К., общ. деецъ, 83, 105, 107; П., обществень деецъ, 165, 174, 177, 178.
 Саржмъ-бей, желъзон. ст., 109.
 Сахатлъ (Саатли) джами 158, 159.
- Св. Архангелъ Михаилъ, иерус. манастиръ, 32.
 Св. Архангели, църква, 12, 23.
 Св. Атанасий (Атанасъ), бълг. махала въ Солунъ, 26, 52; енория 33.
 Св. Анастасия, сол. манастиръ, 24.
 Св. Антоний, църква, 194.
 Св. Двоица (= св. Кирилъ и Методий) 249.
 Св. Гора 20, 22, 37, 73, 92, 127, 196, 224.
 Св. Димитъръ, сол. мъченикъ, 2, 17, 26.
 Св. Духъ 21.
 Св. Иованъ Рилски, подвижникъ, 213.
 Св. Климентъ, църква въ Охридъ, 148.
 Св. Наумъ Охридски. праздникъ, 91, 250; манастиръ 282.
 Св. Пантелеймонъ, манастиръ, 104.
 Св. Синодъ (български) 70, 80, 87, 94, 101, 108, 110, 118, 121, 122, 128, 131, 134, 135, 147, 148, 150, 264, 272—274, 287.
 Св. Солунски братя, св. Братя или сол. апостоли 25, 43, 48, 73, 75, 88—90, 103, 104, 110, 114, 167, 247, 249, 250, 272.
 Св. Стефанъ, бълг. храмъ въ Цариградъ, 70, 118, 137, 146.
 Св. Троица (Богъ) 43.
 Св. Харалампий, праздникъ, 107.
 Светополкъ, мор. князь, 222.
 Светославъ, бълг. деспотъ, 7.
 Себища, деб. село, 145, 146.
 Северна България 59, 172, 244, 256.
 Северна Тесалия 4.
 Северно море 124.

- Секундъ, апост. сътрудникъ, 7.
 Селце, деб. село, 35.
 Семенъ Оедоровъ, преселе-
 нецъ, 23.
 Семиръ, бълг. боляринъ, 220.
 Сердика 2.
 Силиврия 41.
 Силистра 55.
 Силюанъ, апост. сътрудникъ,
 1, 14.
 Симеонъ, бълг. царь, 3, 4, 6,
 12, 17, 110, 213, 220; варн.
 митрополитъ, 12, 21, 147,
 148, 151; сол. митропо-
 литъ, 10, 21.
 Симонъ, ученикъ, 35.
 Симоида, визант. княгиня, 9.
 Синайски манастиръ 35, 36.
 Синесий Стобийски, епископъ,
 145.
 Синъ Божий 106.
 Сираковци, племенно име, 226.
 Сирикий, римски епископъ, 3.
 Сицилия 219.
 Скерлетова махала въ Со-
 лунъ 7.
 Скити 218.
 Скопие 6, 19, 23, 29, 31, 63,
 98, 109, 144, 145, 167, 173,
 177, 190, 271, 274.
 Скопски виляеть 55, 63, 70
 Скопско 35.
 Скречатно, неврок. село, 43.
 Скупи 2.
 Славка Динкова, сол. учи-
 телка, 39, 46—48, 51, 52,
 54, 55, 59, 69, 156, 230, 232,
 233, 234, 242.
 Славейковъ П., писателъ, 53,
 55, 79, 121, 122.
 Славиния 222.
 Славяни 5, 217—220, 223, 224,
 225.
 Славянобълг. Двоица (= Св.
 Кирилъ и Методий) 250.
 Славянска земя 224; цър-
 ковна служба 89; култу-
 ра 5.
 Славянски родъ 91, 223, 250;
 народъ 224.
 Славянство 221.
 Словаци 224.
 Словенци 224.
 Слъпченски манастиръ 42.
 Смирна 159, 239.
 Смокъ пл. 226.
 Смоквица, гевгел. село, 173.
 Солунъ 1—15, 17—24, 26—48,
 50—52, 54—63, 65—93, 96,
 97, 99—107, 110—112, 115
 —122, 124—128, 131—142,
 144—146, 149—151, 153,
 155—162, 164—167, 170—
 173, 177—179, 182, 185,
 187, 188, 190—192, 193—
 197, 199, 220, 226, 228—
 230, 233, 234, 236—239, 240,
 243—250, 252—256, 258—
 259.
 Солунска митрополия 13, 16,
 24, 50, 158; печатница 28,
 36; книжарница 87; око-
 лия или каза 105, 107, 290,
 291; областъ 124, 128; хри-
 стиянска община, църква
 1, 2, 4, 10, 17, 26.
 Солунски българи 45, 47, 50,
 51, 56—59, 61—63, 77, 79,
 80, 82, 101, 118, 143, 240,
 252, 264, 292.
 Солунски викариатъ 3; ви-
 ляеть 48, 49, 55, 63, 64, 82,
 84, 93, 102, 117, 127, 134,
 136, 145, 171, 190, 192, 244,
 266, 281; въпросъ 123; ду-
 ховенъ районъ 290; екзар-
 хатъ 17; Идаре-меджлиси
 55, 170; окръгъ 50, 161;
 санджакъ 38, 165, 174;
 села 194, 244, 291, 292 (из-
 брояватъ се).
 Солунско 1, 30, 78, 84, 92,
 121, 133, 290.
 Солунско-воденско-полянски
 архиерей 268.
 Солунско откровение 5.

- Сопоть 72, 78, 151.
 София 44, 55, 109, 145, 242, 291. Вж. Сердика.
 Спандони А., сол. житель, 100, 179, 181.
 Спасо Нечко, сол. общинарь, 238.
 Спространовъ Наумъ, нар. деецъ, 162, 163, 173, 174, 176, 289.
 Сръбска църква 10.
 Сръбски агенти 154.
 Сръдиземна Дакия 4, 15.
 Стамболъ 253. Вж. Цариградъ.
 Станемиръ, синъ на Дим. Малешевски, 150.
 Станишевъ Нако, кукушки деецъ, 81, 257.
 Станоевъ К., сол. учителъ 133, 158.
 Станчо, сол. учителъ, 70, 133.
 Стателовъ К., сол. учителъ, 164, 177, 191.
 Стефанъ Душанъ, сръбски царь, 9; Милутинъ, ср. краля, 9, 19; Сотировъ, сол. общинарь, 238.
 Стоби, гр., 2.
 Стойчевъ А., книжарь, 170, 192.
 Стойка, селянка, 22.
 Стоянъ войвода 172.
 Стоянъ Петровъ, преселенецъ, 22, 23.
 Стояновъ Герге, сол. житель, 91; Насте, (= Насте Терзи) сол. деецъ, 39, 62, 66, 69, 82, 91, 97, 99, 100, 112, (?) 113, 114, 125, 127, 132, 141, 151, 161, 163, 178, 182, 189, 191; Наумъ 86.
 Стояновичъ Г., царигр. деецъ, 68.
 Страбонъ, писателъ 1, 14.
 Страшимиръ, дарителъ, 53, 54.
 Стрезовъ Ян., учителъ, 177, 178.
 Струга 170.
 Струмица 19, 23, 29, 54, 116, 139, 149, 154, 159, 176, 258, 281.
 Струмичани 101.
 Сухо, сол. село, 111, 142, 197.
 Схизма 85, 101, 107, 268, 286.
 Сърби 222—224.
 Сърбизъмъ 154.
 Сърбия 7, 9, 224, 249.
 Съръ 19, 26, 38, 40, 42, 78, 83, 92, 95, 96, 105, 108, 115, 118, 131, 145, 146, 155, 159, 175, 183 (Сересь), 194, 197, 240, 247, 252, 259, 271, 274, 277.
 Сърска околия 173.
 Сърски българи 92, 115.
 Сърски панаиръ 72, 259; санджакъ 165.
 Сърско 147, 183.
 Таблицы, учебно пособие, 60.
 Таксидиоти 23.
 Тамерланъ 223.
 Таневъ Т., сол. учителъ. 188, 291.
 Татари 222.
 Татаръ-Пазарджикъ 124.
 Ташовъ Т., свещеникъ, 174.
 Телатиновъ, учителъ, 178.
 Тенецъ, влад. (?), 213.
 Теодоръ Грѣхъ 23.
 Теодоръ Комнинъ епирски царь, 7, 8, 18.
 Теодосий, иером., 118; сърски председателъ, 280; търновски подвижникъ, 9, 10.
 Теодосий, Велики, римски императоръ, 2.
 Теодулъ, сол. митрополитъ, 6.
 Теона, полянински епископъ, 23.
 Теофанъ, книжовникъ, 9.
 Теофилъ, архим., 137.

- Теофилактъ, охр. архиепископъ, 6, 14.
 Теофилактовци 230.
 Теохаръ (= Теодосий Синаитски) 35.
 Тесалоники 1, 68. Вж. Солунъ.
 Тесалия 14, 40, 173, 220.
 Тетовско 27.
 Тиквешъ 76.
 Тивериополь (= Струмица) 2, 14.
 Тивериополски мъченици 2.
 Тимокъ, рѣка, 172.
 Тимотей, апост. сътрудникъ 1, 14; мъченикъ 14.
 Томе Тану, гражд., 257, 260, 262.
 Томина недѣля 62.
 Топчиево, Топчи, сол. село, 146, 147, 153.
 Тошевъ Т. 191.
 Тошковъ Ник., одески житель, 51. 69.
 Трайковъ П. 62.
 Траки 4, 66.
 Тракийски диоцезъ 3.
 Тракия 65, 73, 109, 118, 161, 172, 174, 193, 204, 211, 213.
 Трандафиловъ, общ. деець, 83, 105.
 Трапезица 6.
 Траянова арка 67.
 Тревази, плем. име, 66.
 Триантафилъ, селянинъ, 142.
 Трибали, племе, 66.
 Троада, гр., 1.
 Троицко-сергиевска лавра 20,
 Тулча 55.
 Тулчанско читалище 153.
 Турци 21, 44, 223.
 Турция 23, 55, 59, 224, 251.
 Тѣпчилещовъ Хр., цар. деець, 137, 257.
 Търново 6, 7, 10, 11, 22, 55.
 Търновска патриаршия 256;
 църква 8.
 Тѣурокъ, катол. свещеникъ, 33.
 Увалиевъ Станчо, даритель, 90, 112.
 Узуновъ Д., даритель, 53, 54, 234.
 Узуновъ Хр., учителъ, 178.
 Униати 68, 169, 284, 285.
 Униатско движение 121.
 Униатство 127, 139.
 Уния 43, 118, 190, 286.
 Урумовъ П., велешки деець, 113, 145.
 Фалмерайеръ Як. 33, 44.
 Фанариотски патриархъ 229.
 Фенеръ 45, 59, 83, 163, 243, 269, 285—287.
 Ферманъ за Бѣлг. екзархия 77, 81, 94, 109, 147, 284, 287, 288.
 Филипъ II, макед. царь, 1.
 Филокали, манастиръ, 7.
 Филотей, царигр. патриархъ, 10, 19.
 Френци 44, 212.
 Хаджи Блаже Х. Сотиръ Шарлаганджи, сол. житель, 61.
 Хаджи Василковичъ Стефанъ, сол. житель, 56.
 Хаджи Иванъ 215.
 Хаджи Исмаилъ ефенди, сол. житель, 126.
 Хаджи Лазаръ, сол. житель, 159.
 Хаджи Лазо, сол. житель, 84.
 Хаджи Лазаровъ Иванъ, сол. житель, 56.
 Хаджи Лазовъ Панайотъ, сол. житель 56; Блаже, сол. житель, 26.
 Хаджи Мишевъ Тодоръ, сол. житель, 163, 177, 191.
 Хаджи Николовъ Иванъ, учитель, 176.
 Хаджи Пановъ Куновичъ, сол. житель, 60,

Хаджи Пенчовичъ х. Ив., царигр. деецъ, 121.
 Хаджи Теодосий Синайски 27—29, 35—38.
 Халки, островъ, 201.
 Хамбургъ 218.
 Харджието (Министерство на външнитѣ работи) 148.
 Харитонъ, дух. лице, 287.
 Хилендарски манастиръ 7, 11, 22, 23, 39, 98, 45, 104.
 Хитовъ Панайотъ, войвода, 114.
 Хлапенъ, властелинъ, 19.
 Хрисантъ, царигр, патриархъ, 12; дух. лице, 160.
 Християнска църква 5, 83.
 Христо Кехая, сол. житель, 61.
 Христовъ Ив., канд.-свещеникъ, 145, 146.
 Христодулъ, мжченикъ, 13.
 Хюсни ефенди, мюхюрдаръ, 72.
 Хюсни паша, сол. управитель, 30, 40, 43.
 Царевско (=Зарово?), село, 272.
 Цариградъ, 2, 3, 6, 10, 15, 17, 18, 28, 29, 31, 35, 41-44, 48, 51, 52, 57-59, 63, 68, 71, 79, 84, 85, 87, 90, 94, 96, 98, 101, 103, 105, 109, 118, 120, 121, 125, 129, 135, 139, 140, 143, 144, 147, 149, 151, 155, 162, 163, 165, 173, 174, 186, 190, 196, 203, 204, 220, 233, 239, 246, 248, 253-255, 258, 259, 261, 262, 263, 273, 280, 285-287, 289.
 Цариградска, гръцка църква 3; патриаршия 4, 16, 19, 26, 28, 75, 77, 81, 83, 84, 101, 106, 109, 117-121, 124, 127, 134, 138, 141, 160, 171, 177, 283, 287, 289, 290.

Цариградски българи 83, 253; врата 224.
 Цариградско благотетелно братство 73; читалище, 51, 53, 54, 59—61, 65, 69, 70, 72, 73, 79, 97, 105, 133, 135, 154.
 Цепенковъ Марко 170.
 Църкви (гръцки) въ Солунъ: св. Атанасий 82, 105; св. Георгий 67; св. Димитъръ 24; Дѣсна Богородица (Панаягия Декса) 33, 103; св. Мина 27, 36, 37, 67, 88, 113; св. Теодора 104; (бълг.) въ Солунъ: св. Георгий 192, св. Димитъръ 192; св. Кирилъ и Методий 191; св. ап. Петъръ и Павелъ 192.
 Църно море 219, 222. Вж. Черно море.
 Църковно-народенъ съборъ въ Цариградъ 81, 261, 273.

Чатлевъ Тр., учитель, 180.
 Челеби-бакакъ, сол. улица 71, 19.
 Черевари, сол. мѣстность, 104.
 Черна гора 224.
 Черно море 66, 172, 219.
 Чехи, народъ, 223, 224.
 Чингисханъ 223.
 Чисти, плем. име, 66.
 Читалище, списание, 135, 160.
 Чолакъ Исмаилъ, разбойникъ, 172.
 Чомаковъ Ст., царигр. деецъ, 55, 94, 121, 136, 137, 150, 258.
 Чорбаджии въ Солунъ 79.
 Шапкаревъ К. учитель, 31, 79, 94, 96, 97, 98, 165, 166, 170, 177—180, 184, 187, 188, 191,

- 256—258, 260; Петъръ, 259—272. Вж. Пасхаловъ.
- Шаръ пл. 226.
- Шивашки еснафъ въ Солунъ, 27, 29, 56, 101, 113.
- Шишманъ, бълг. царъ 213, 220. Вж. Иванъ Шишманъ.
- Шкодрански виляетъ 55.
- Шопъе, плем. име, 217.
- Шуменъ 274.
- Шумковъ Иванъ, сол. учитель, 54, 127, 129, 130, 133, 135, 140, 149, 157—159, 255; Михаилъ 167; Петрушъ, сол. деецъ, 58, 60, 62, 69, 72, 91, 93, 97, 99, 122, 127, 141, 148, 189, 191, 253—255; Ставри 101, 191.
- Шураи девлетъ 76.
- Щипъ 98, 145, 149, 159, 164, 167, 184.
- Щирия 224.
- Stünger, австр. посланикъ, 38.
- Южна България 172.
- Южна Македония 30, 283.
- Юридическа величина 80.
- Яковъ, свещеникъ, 88.
- Якововъ Йосифъ, сол. деецъ, 39, 58, 61, 69, 104, 236, 238; Наумъ, 69; Ц. 152.
- Якубовски, руски консулъ, 153, 157.
- Ялемось, гръцки депутатъ, 50.
- Янина 40.
- Жгри 22.

ЗАБЕЛЯЗАНИ ПЕЧАТНИ ГРЪШКИ

Стр.	редъ	забел.	напечатано	да се чете
12	14	отдолу	Отъ Солунъ сж изли- зали	Отъ Солунъ, откъдето сж прониквали въ Маке- дония различни форми на християнското изку- ство, сж излизали
42		78	Шафаринъ	Шафарикъ
45	14	„	пъкои села	пъкои села (начело съ Ви- сока)
75		80	патриаршия	патриаршия
78	16	„	българки	български
86	5	отгоре	интелегятевъ	интелигентенъ
90	13	„	Михаиловски	Михайловски
126	16	„	Въ сжщата година	Въ предишната година
126	17	„	отворилъ	отворилъ, а сега развилъ
142		97	Гого	Гоговъ
144	4	отдолу	„Изложение“	„Изложение“
185		92	уч...	уч. год.
192		17	прит. XXVI, 22	прит. XXVI, 21.
203	11	отгоре	Георгии	Георгий
215		2	1853 г.	1853 г. (?)

ДОБАВКИ

Стр. 23, забел. 77: За влиянието на Солунъ върху църковното изкуство въ Македония срв. А. Протичъ, Денационализиране и възраждане на нашето изкуство отъ 1393 до 1879 г., Сб. „България 1000 години“, стр. 449; Н. Мавродиновъ, Еднокорабната и кръстовидната църква по бълг. земи до края на XIV в., София 1931, стр. 77, 79, 80, 84, 87—88; Известия на Археол. дружество, София 1934, т. VII, стр. 283, 298, 304, 305.

Стр. 36, забел. 24. Срв. А. П. Стоиловъ „Бележки за печатанитъ български книги и печатници до 1845 г.“, в. „Македония“, 1927 г., бр. 79: той смѣта за неустановено, че е сжществувала печатница въ Ватоша, понеже

не сж открити нейни книги, а „устнитѣ разкази за това не сж убедителни“. Сведения за Камчевата печатница ше да сж черпени отъ Камчевия синѣ, който е живѣлъ въ Битоля, и отъ стари ватошани (Дриновѣ, п. забел.). Нанстина, несъмнено ше бжде откриването на тая печатница, ако се намѣрятъ нейни издания, но все пакъ въ разказитѣ, на които се основава Дриновѣ, трѣбва да има нѣщо вѣрно. Може би, направенъ билъ само о п н г ѣ за отпечатване книги, които не сж били пуснати въ продажба.

Стр. 37, забел. 33: Иванъ Добровски, учейки се въ Атина, два пжти е посетилъ Солунъ — въ 1839 г. и на следната година (?) — и се запозналъ съ единъ българинъ архимандритъ-печатаръ. Той казвалъ, че „печатницата била погълната отъ пламъци на голѣмия пожаръ, който унищожилъ цѣлата солунска чаршия“, и архимандритътъ, 50-60 годишенъ, изчезналъ заедно съ своитѣ слуги и словослагатели. (Статия на Ив. Д. Шишмановъ, за Ив. Добровски, Български прегледъ, год. III, кн. 7—8, стр. 166).

Стр. 46, р. 25 отгоре, следъ думата починала: (въ декемврий 1867 г.).

Стр. 52, забел. 20: Динковица била погребена на 1.I. 1868 г. (в. Македонія“, 20.I. 1868 г., бр. 8, стр. 3. кол. 4).

Стр. 52, забел. 19, следъ Държиловичъ: (Δρζήλοβιτς).

Стр. 53, забел. 31: За о. Павла солунското надзирателство казва въ своя отчетъ: „и во преди двамѣсечното си почти заминуваніе отъ градътъ ни благоволи да посвети на училище-то ни ежегодно спомошествованіе по хилядо гроша“.

Стр. 54, забел. 40, предъ 1867 г.: 15 юлий.

Стр. 63, р. 20, следъ 100: (напечатано като 160).

Стр. 69, забел. 35, следъ (п. съч., стр. 23): (Тошковъ, починалъ въ Одеса на 27.VIII. 1870 г., в. „Македонія“, 9.IX. 1870 г., бр. 80, стр. 1).

Стр. 99, забел. 35: Вестникътъ казва, че само благодетелна ржка отвънъ може да съживи българското училище въ Солунъ.

Стр. 105, забел. 77. Единъ такъвъ фактъ било и паричното дарение, което сж направили нѣколцина солунски жители (Йосифъ Якововъ, В. Мачуковски и др.) чрезъ П. Мусевичъ за бълг. благодетелно братство „Просвѣщение“ въ Цариградъ (вж. в. „Право“, 24.IV. 1872 г., бр. 7, стр. 4).

Стр. 105, забел. 79. Споредъ в. „Право“ (4.X. 1871 г., бр. 32, стр. 1), на 3.X. 1871 г. Царигр. бълг. читалище опредѣлило една петочленна комисия, която заедно съ настоятелството на читалището да се грижи за изтръгване на македонскитѣ българи, особено солунскитѣ, отъ гърцизма чрезъ училищна просвѣта. Това тѣло било наречено Македонска дружина, чийто членъ ше се смѣтали всѣко бълг. читалище и всѣки българинъ, който би далъ лептата си за тая цель.

Стр. 108, забел. 107: срв. и в. „Македонія“ 13.VI. 1872 г., стр. 3, доп. отъ Съръ за гръцкото гонение срещу попъ Петра.

Стр. 138, забел. 37. Въ 1874 г. Г. п. Ивановъ билъ учителъ въ драмското село Просѣченъ (Макед. прегледъ, год. VII, кн. 4, стр. 81).

Стр. 160, забел. 241. Д-ръ Младенъ Панчевъ съобщава, че попъ Петъръ е умрѣлъ въ София презъ 1895 г. като „личень свещеникъ“ (сп. Илинденъ“, год. VI, кн. 6 (46), стр. 14, статия „Начало и развой на бълг. училище. . .“

Стр. 178, забел. 55, следъ думитѣ с т р. 12: гдето се казва, че училището било открито съ даденитѣ отъ Натанаила Охридски 100 наполена и отъ брата хаджи Лазареви 100 минца.

Стр. 185, забел. 89: Мл. Панчевъ пѣкъ казва, че зданието било наето за 100 л. годишно отъ I.VIII. 1881 г. (п. сп., стр. 13).

Стр. 186, забел. 107; у Мл. Панчевъ (п. сп., стр. 13) 1855 л., отъ които 250 л. били събрани отъ гражданитѣ (въ Солунъ), а останалитѣ дала Екзархията.

Стр. 188, забел. 129: Недоразуменията между Солунската община и гимназията сж били отражение на раздоритѣ между самитѣ учители (срв. Начовъ, п. отч., стр. 55; Др. Зографовъ, „Трайко Китанчевъ“, сб. „Солунъ“, стр. 269—271).

Стр. 215, забел. 2, следъ Динковъ: Дали не е погрѣшно написана годината: 1853 вм. 1863 г.

Учители въ Солунъ до 1880/1881 учебна година:

1. Славка Динкова отъ 1866—1868 г.
2. Дяконъ Агапий въ 1869 г.
3. Ст. Божковъ въ 1869 г.
4. Вениаминъ Мачуковски презъ 1870 и 1871 г. (до къмъ м. юний).
5. (?) Георгий Неврокопски
6. Недѣля Петкова отъ май 1871 г., 1872 г.
7. Станислава Караиванова въ 1872 и 1873/1874 г.
8. Михаилъ Буботиновъ отъ есенъта на 1872 г. до септемврий 1873 г.
9. Хр. Ст. Захариевъ отъ септемврий 1873 г.
10. Иванъ Шумковъ отъ септемврий 1874 г. до 15 юлий 1876 г.
11. Станчо (въ Вардарското училище) въ 1874 г.
12. Андрей Германовъ (следъ Шумковъ ?)
13. Конст. Ст. Станоевъ презъ 1876/77 г.
14. Михаилъ Ковачевъ презъ 1877/79 и 1879/80 г.

УНИВЕРСИТЕТСКИ ИЗДАНИЯ

УНИВЕРСИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА:

НЕИЗЧЕРПАНИ КНИГИ:

№	лева
11	Основи на неорганичната химия, отъ проф. З. Караоглановъ, ч. II. метали 120
12	Уводъ къмъ изчисление на кристалигъ, отъ проф. д-ръ Г. Бончевъ . 55
—	Кирилъ и Методи, редица „Помагала“, отъ проф. д-ръ Баланъ . . . 30
15	Перкусия и аускултация, отъ д-ръ Х. Фирорѣтъ, преводъ отъ д-ръ М. Баланъ и д-ръ Б. Клайнъ 12:50
17	Нова и най-нова история — Реформационна епоха, томъ I, отъ Г. Дерманчевъ 120
18	Съчинения на Г. С. Раковски, отъ проф. д-ръ М. Арнаудовъ . . . 120
20	Българското население въ Влашко и Молдова, отъ проф. Романски . 380
22	Акушерско-гинекол. пропедевтика отъ проф. Д-ръ О. Полано, прев. отъ Д-ръ М. Славчевъ 35
23	Г. С. Раковски, животъ — произведения — идеи, отъ проф. д-ръ М. Арнаудовъ. 50
24	Секционна техника, отъ д-ръ Голѣмановъ. 15
25	Аналитична механика, часть I, отъ проф. Ив. Ценовъ 200
26	Симптоматология на заболяванията на нервната система, отъ проф. д-ръ Янишевски 50
27	Основи на общата психопатология, отъ проф. Д-ръ Н. М. Поповъ. . 60
28	Държавно право, отъ проф. К. Н. Соколовъ 40
29	Начала на органическата химия, отъ проф. д-ръ Ас. Златаровъ . . . 200
31	Ръководство по аналитична химия, I часть, качественъ анализъ, отъ проф. З. Караоглановъ. 100
33	Ръководство по аналитична химия, II часть, количественъ анализъ, отъ проф. З. Караоглановъ 110
34	Патологични процеси, отъ д-ръ С. Абрамовъ. 350
35	Общо скотовѣдство, отъ проф. Ж. Ганчевъ 125
36	Физиологическа химия, отъ проф. Завъяловъ. 120
37	Аналитична механика, часть II, отъ проф. Ив. Ценовъ 200
38	Студии върху българскитѣ обреди и легенди, отъ проф. Д-ръ М. Арнаудовъ 125
39	Ръководство за практически занятия по химия, отъ проф. д-ръ Ас. Златаровъ 160
41	Най-нова история, томъ II, отъ проф. Г. Дерманчевъ 250
43	Хранене на домашнитѣ животни, отъ проф. д-ръ О. Келнеръ, пре- вель Ж. Ганчевъ 200

№	лева
44	Източниятъ въпросъ, часть I, отъ проф. Г. П. Геновъ 95
45	Източниятъ въпросъ, часть II, отъ проф. Г. П. Геновъ 150
46	Геодезия, отъ проф. Иор. Ковачевъ 140
47	Курсъ по сравнителна история на стопанския строй, отъ проф. д-ръ Ив. Кинкелъ 75
48	Ржководство по оперативна медицина, отъ проф. д-ръ П. Ив. Стояновъ 300
49	История на философията, томъ I, отъ проф. д-ръ Ив. Георговъ . . . 220
50	Съвременни схващания по патологията и лѣчението на сифилиса, отъ д-ръ И. Кирле, преводъ отъ д-ръ Н. Вълчевъ 30
51	Ржководство по физиологична химия отъ проф. Д-ръ В. Завьяловъ . 100
52	Оперативно акушерство, отъ проф. д-ръ Г. Е. Рейнъ 250
53	Кратко ржководство по препаративна органич. химия, Т. П. Райкова. 60
54	Курсъ по обща теория на правото, томъ I, отъ проф. Вен. Ганевъ . 135
55	Ржководство по специална хирургия, отъ проф. д-ръ П. Ив. Стояновъ 230
56	Основи на проективната геометрия, отъ проф. А. Шоурекъ 150
57	Частно лесовъдство, отъ Т. Димитровъ 200
58	Анатомия на човѣка, ч. I, отъ проф. д-ръ И. Шапшалъ 250
59	Обща дерматология, отъ проф. д-ръ Б. Беронъ 250
61	Енциклопедия на правото, отъ проф. д-ръ Н. В. Рененкамфъ 50
62	Лекции по история на българ. право, I половина, Н. П. Благоевъ . . 70
63	Висша математика, отъ проф. Ив. Ценовъ 200
64	Палеонтология, отъ проф. П. Бакаловъ 265
65	Геология на България, отъ проф. Г. Н. Златарски 85
66	Анатомия на човѣка, т. II, отъ проф. д-ръ И. Шапшалъ 300
67	Грамматика на гръцкия библейски езикъ, отъ проф. д-ръ Н. Глубоковски 160
68	Уводъ въ изучаване новата и най-новата история, отъ проф. П. Бицилли 120
69	Лекции по неорганична химична технология, отъ Ив. Трифоновъ . . 300
70	Църковно право, отъ проф. С. С. Бобчевъ 120
71	Уводъ въ общото езиковзнание, отъ проф. д-ръ Ст. Младеновъ . . . 110
72	Обща ботаника, ч. I, отъ проф. д-ръ Ст. Петковъ 250
73	Специална ботаника отъ проф. д-ръ Ст. Петковъ 300
74	Биологични основи на зоотехнията, отъ проф. Ст. Петровъ 160
75	Библейска археология, отъ проф. Ив. С. Марковски 180
76	Учебникъ по органична химия, отъ проф. д-ръ Ас. Златаровъ . . . 250
77	Петрография, отъ проф. д-ръ Г. Бончевъ 95
78	Критика на теоринтъ за нуждната отбрана, отъ д-ръ Н. Жабински . 200
79	Методи на микробиологични и серологични изследвания, отъ проф. д-ръ Вл. Марковъ 210
80	Сборникъ отъ решени задачи по аналитична механ., проф. Ив. Ценовъ. 250
81	Учебникъ по нервни болести, отъ проф. д-ръ А. Е. Янишевски . . 100
82	Престъпление, деяние и причинна връзка, отъ д-ръ Н. Долапчиевъ . 105
83	Уводъ въ теорията на аналитичните функции, отъ проф. д-ръ Л. Чакаловъ 270
84	Българска грамматика, дѣлъ I, ч. I, отъ проф. д-ръ А. Теодоровъ-Баланъ 180
85	Обща минералогия, отъ проф. д-ръ Г. Бончевъ 175
86	За индивидуалните и колективни нужди, ч. I, кн. I, д-ръ Ив. Байновъ 130
87	Хигиена на месото, отъ проф. д-ръ Гр. Диковъ 210

№	лева
88	Анатомия и физиология на домашните бозайници, отъ П. Петковъ 220
89	Основи на наказателно-процесуалната наука, т. I, отъ д-ръ Н. Сарановъ 230
90	Опредѣлителъ на европейскитѣ птици, отъ д-ръ А. А. Силантьевъ, преводъ отъ А. Желѣзкова-Паспалева 75
91	Алманахъ на Софийския Университетъ, 1888—1928 год. 360
92	Основи на висшата геодезия, отъ проф. Йорд. Ковачевъ 220
93	Висша алгебра томъ I, отъ проф. Н. Обрешковъ 270
94	Сравнителна физиология на животнитѣ, отъ проф. д-ръ Ст. Консуловъ 155
95	Нова и най-нова история, т. III, отъ Г. Дерманчевъ 250
96	Начала на неорганичната химия, ч. I, отъ проф. д-ръ Ас. Златаровъ 150
97	Начала на неорганичната химия, ч. II, отъ проф. д-ръ Ас. Златаровъ 100
98	Медицински и отровни растения, отъ проф. Н. Арнаудовъ 100
99	Анатомия на човѣка, ч. III, отъ проф. д-ръ И. Шапшалъ 240
100	Геоложка карта на България—листъ Царибродъ въ мѣрка 1:126,000, заедно съ обяснения къмъ нея, отъ проф. д-ръ Ст. Бончевъ 110
101	Сравнителна анатомия на гръбначнитѣ животни, отъ проф. д-ръ Т. Моровъ 280
102	Ветеринарна хигиена, ч. I, отъ проф. д-ръ Ст. Петровъ 270
103	Рѣководство по ентомология, съ огледъ на вреднитѣ насѣкоми, отъ Д. Иоакимовъ 260
104	Основитѣ на царската власть и престолонаследието, отъ проф. д-ръ Л. Владикинъ 185
105	Обща биология, отъ проф. д-ръ Ст. Консуловъ 210
106	Психология на литературното творчество, отъ проф. М. Арнаудовъ 250
107	Форма и отношение, приносъ къмъ изучението за познанието, второ преработено издание, отъ проф. Д. Михалчевъ 240
108	Курсъ по укрепяване пороища, отъ проф. Т. Димитровъ 280
109	Патогенни микроорганизми и имунитетъ, отъ проф. Вл. Марковъ 220
110	Сборникъ отъ задачи и теореми по висша алгебра, отъ проф. д-ръ Н. Обрѣшковъ 170
111	Астрономическа география, отъ Йорданъ Д. Ковачевъ 100
112	Рѣководство за опредѣляне на минералитѣ, отъ Fuchs—Brauns; превели отъ седмото нѣмско издание Н. Николовъ и Стр. Димитровъ 60
113	Технологично изследване на каменни вжглища, коксъ, цементъ, и глина, отъ проф. Ив. Трифоновъ 75
114	Лекции по земледѣлска ботаника, отъ проф. Ник. А. Стояновъ 160
115	Чиновническо право, томъ I, отъ Петко Стайновъ, ч. хон. доцентъ 140
116	Въведение въ Св. Писание на ветхия заветъ, отъ проф. Ив. С. Марковски 120
117	Извънкласиченъ месопрегледъ, отъ проф. Гр. Диковъ 150
118	Частна Зоотехния, отъ проф. П. Бичевъ 110
119	История на статистиката, отъ проф. Г. Т. Данаиловъ 140
120	История на Християнската църква, ч. I и II отъ М. Е. Посновъ 150
121	Педагогическа психология, отъ проф. Мих. Герасковъ 100
122	Еклога, отъ Н. П. Благоевъ 70
123	Хигиена, часть I, проф. д-ръ Т. Петровъ 180
124	Наука за храненето на домашнитѣ животни, отъ Ст. Петровъ 150

№	лева
125 Сравнителна анатомия на гръбначните животни, второ преработено издание, отъ проф. д-ръ Методи Поповъ	150
126 Основи на наказат.-процесуалната наука, т. II, отъ д-ръ Н. Сарановъ	310
127 Флора на България, Н. Стояновъ и Б. Стефановъ	310
128 Курсъ по Биохимия, отдѣлъ броматология, отъ д-ръ Ас. Златаровъ .	150
129 Основи на Гинекологията, ч. II, отъ проф. д-ръ Д. Стаматевъ	60
130 Органична химична технология, проф. Г. И. Колушки	100
131 Международно частно право, д-ръ Ст. Даневъ	65
132 Курсъ по горска таксация, проф. Т. Иванчевъ	150
133 Курсъ по гражданско право, облигационно право, обща часть, томъ III отъ проф. д-ръ Л. Диковъ	200
134 История на българския езикъ, томъ II, отъ проф. Б. Цоневъ. Посмъртно издание	220
135 Уводъ въ векторното смѣтане съ приложения и задачи, отъ проф. Г. Ив. Маневъ	120
136 Основи на гинекологията, часть III, болести на влагалището и вулвата, отъ проф. д-ръ Д. Стаматовъ	35
137 Болести на културните растения, отъ проф. д-ръ Д. Атанасовъ	220
138 Обща биология отъ Проф. Д-ръ Методий Поповъ, II прер. издание.	150
139 Чиновническо право, отъ Петко Стайновъ, томъ втори.	80
140 Кратъкъ курсъ по зоология, отъ Проф. д-ръ Ст. Консуловъ	150
141 Полска граматика отъ Проф. Боянъ Пеневъ, Посмъртно издание .	100
142 Животновъдство, отъ проф. Г. С. Хлѣбаровъ	220
143 Лекции и практика по земледѣлска химия отъ проф. Мих. Д.Хаджиевъ	200
144 Дендрология отъ проф. Б. Стефановъ	180
145 Литературна история на възраждането въ Италия, отъ Проф. Д. Шишмановъ посмъртно издание	160
146 Кирилъ и Методи — II, редица „Помагала“ бр. 3, отъ проф. д-ръ А. Теодоровъ-Баланъ	100
147 Метеорология, отъ проф. Р. Райновъ	180
148 Междудържавно право, отъ проф. Георги П. Геновъ	180
149 Частна зоотехния, отъ Проф. П. Бичевъ	130
150 Основи на аналитичната геометрия, отъ проф. Д. Ст. Табаковъ	260
151 Орган. химия, часть I. Мастни съедин. отъ проф. д-ръ П. Н. Райковъ	350
152 Византийски текстове, подбралъ и наредилъ Петъръ Мутафчиевъ.	90
153 Лесоохрана, отъ проф. Инж. Т. Димитровъ	200
154 Основи на Дидактиката отъ Проф. Михаилъ Герасковъ	120
155 Обща сравнителна ембриология, отъ проф. Д-ръ Теодоръ Моровъ	130
156 Курсъ по общо държавно право часть I, отъ проф. д-ръ Л. Владикинъ.	130
157 Органична химична технология, ч. II, отъ проф. Г. Н. Колушки	240
158 Ржководство по хигиена на млѣкото, отъ проф. Д-ръ Гр. Диковъ.	170
159 Основи на гинекологията, гинекологична симптоматология, II допълнено издание, отъ проф. д-ръ Д. Стаматовъ	45
160 Почвознание отъ проф. Ив. Т. Странски	170
161 Лозарство, Обща часть, отъ проф. Недѣлко Недѣлчевъ	100
162 Елементарна хидравлика, отъ инж. Борисъ Ангеловъ	140
163 Висша алгебра, томъ II, отъ проф. д-ръ Н. Обрешковъ	180

№	лева
164	Александрийска поезия, отъ В. Бешевлиевъ 100
165	Старобългарски разкази, отъ проф. Йорданъ Ивановъ 100
166	Сравнително и българско конституционно право, часть I, отъ проф. Ст. Г. Баламезовъ 100
167	История на философията, томъ IV, отъ проф. д-ръ Иванъ Георговъ . 110
168	Сравнит. индоевропейско езиковзнание, отъ проф. д-ръ Ст. Младеновъ 140
169	Лекции и практика по земледѣлска химия. Въ две части, отъ проф. Мих. Д. Хаджиевъ 170
170	Краткъкъ курсъ по металургия, отъ проф. Иванъ Трифоновъ . . . 90
171	Фармакология, часть първа, отъ проф. Панайотъ А. Поповъ. . . 170
172	Генетика, отъ проф. Михаилъ Христовъ 120
173	Болеститѣ на ухото, носа и гърлото, отъ проф. д-ръ С. Бѣлиновъ 110
174	Организация на демократична държава, отъ проф. Л. Владикинъ . 170
175	Специална минералогия часть II, отъ проф. д-ръ Георги Бончевъ 100
176	Въведение въ Св. писание на ветхия заветъ, часть II, отъ проф. Иванъ С. Марковски 100
177	Сравнително и бѣлг. конст. право, часть II, отъ проф. Ст. Баламезовъ 100
178	История на Русия отъ IX до XVIII вѣкъ, отъ проф. В. А. Мякотинъ 110
179	Учебн. по диференц. и интегрално смѣтане, отъ проф. Кирилъ Поповъ 200
182	Курсъ по българско гражданско право, томъ II Семейно право, отъ проф. д-ръ Люб. Диковъ. 140
184	Ръководство по аналитична химия, часть I, качественъ анализъ отъ проф. Захари Караоглановъ 150

The first part of the document discusses the importance of maintaining accurate records of all transactions. It emphasizes that every entry should be supported by a valid receipt or invoice. This ensures transparency and allows for easy verification of the data.

In the second section, the author outlines the various methods used to collect and analyze the data. This includes both primary and secondary data collection techniques. The primary data was gathered through direct observation and interviews, while secondary data was obtained from existing reports and databases.

The third section details the statistical analysis performed on the collected data. This involves the use of descriptive statistics to summarize the data and inferential statistics to test hypotheses. The results of these analyses are presented in the following tables and charts.

Finally, the document concludes with a summary of the findings and their implications. It highlights the key trends and patterns identified in the data and discusses the potential impact of these findings on the field of study.

The data shows a clear upward trend in the number of transactions over the period studied. This is consistent with the hypothesis that the market is growing. The analysis also reveals that a significant portion of the transactions are made using digital payment methods, which is a positive indicator of the adoption of new technologies.

The statistical tests conducted confirm the significance of the observed trends. The p-values are well below the 0.05 level, indicating that the results are not due to chance. This provides strong evidence in support of the research objectives.

The findings have several practical implications. For instance, the results suggest that businesses should continue to invest in digital payment solutions to meet the needs of their customers. Additionally, the data indicates that there is still a need for more robust record-keeping systems to ensure the accuracy and reliability of the information.

In conclusion, this study has provided valuable insights into the current state of the market and the role of digital payments. The results are both statistically significant and practically relevant, offering a clear picture of the trends and challenges facing the industry.

СТРОИТЕЛИ НА ЦЪРКОВНО-УЧИЛИЩНОТО ДЪЛО
ВЪ СОЛУНЪ

Екзархъ Антимъ I

СТРОИТЕЛЬ НА ИМПЕРАТОРСКО-НИКОЛАЕВСКОМЪ ПУТИ
ВЪ СВАБИИ

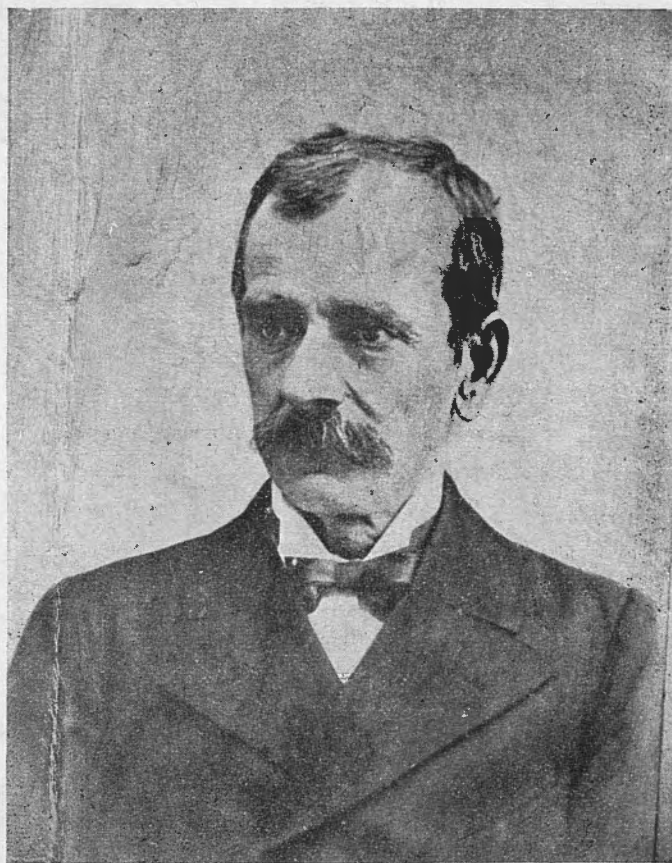

+ Евлампіе Венеріанъ Товѣщъ

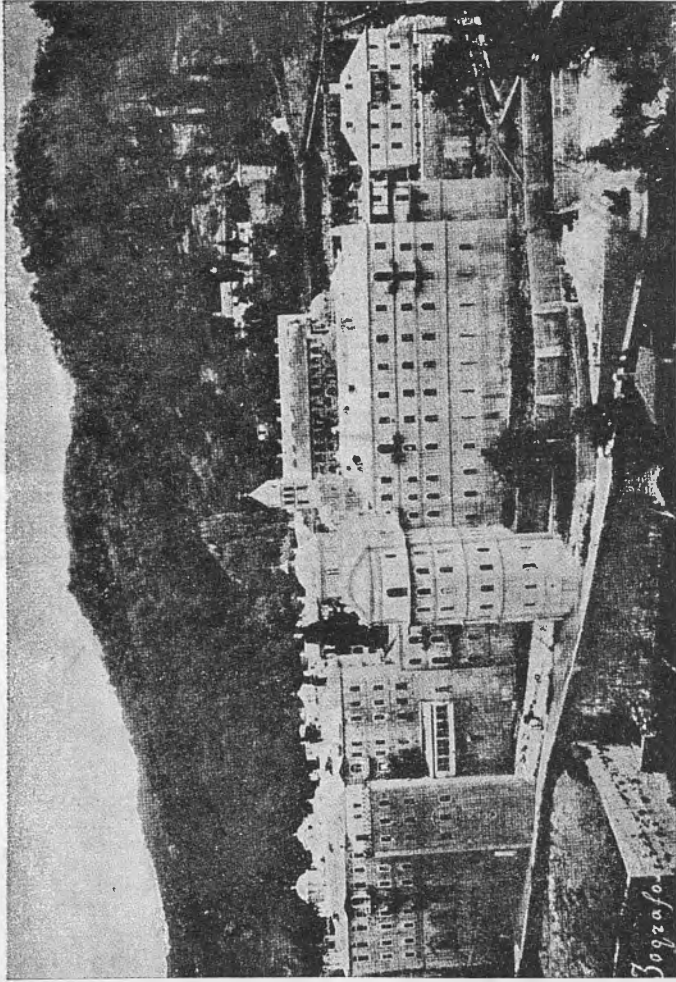
ИМПЕРАТОРСКО-НИКОЛАЕВСКОЕ

Архимандритъ (после старо-загорски митрополитъ) Методий Кусевичъ

Кузманъ Шапкаревъ

Зографският манастир

ПРЕДТЕЧИ НА ГИМНАЗИАЛНОТО УЧИТЕЛСТВО
ВЪ ГР. СОЛУНЪ

Недѣля Петкова

Станислава Караианова

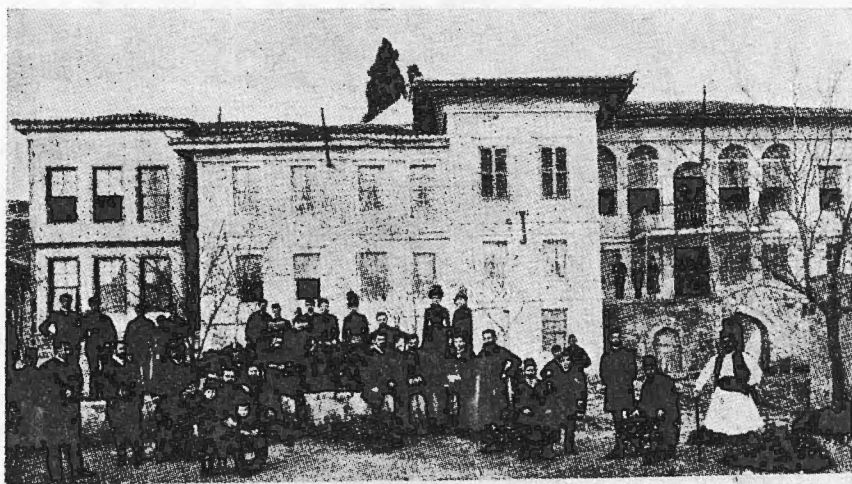
Иванъ Шумковъ

Михаилъ Ковачевъ

Българската църква „Св. Кирилъ и Методий“ въ гр. Солунъ

Солунската мъжка гимназия

Gulf de
Salonique

Gulf de Kassa

M